Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

El publica Moss. Antoni M.ª Alcover per

promoure i dur a cap la formació del

lèxich d'aqueixa Llengua

TOM XII

(1921-1922)

AB CENSURA ESGLESIÀSTICA

1922
Estampa de N'Amengual y Muntaner
CIUTAT DE MALLORCA

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[1]*

Ell ja som an el tom XII (1-3)

En Nom del Pare, d'el Fill i de l'Esperit Sant. Amèn.

¿Com ès que dels BOLLETINS de just l'any 1920 feym un tom? Entre l'any 1918 i l'any 1919 donàrem 140 planes mes que no pertocava; així lo volum en contes d'esser de 384 planes a raó de 16 cada mes, fou de 524. Aquest any passat, en lloch de 192 planes, que era lo que calia donar, en donàrem 336, això ès, 144 planes mes de lo convengut. De manera que just falten 48 planes per haver donat ab un any el doble de planes que ens calia donar. Per això hem resolt cloure ab els BOLLETINS d'entany lo tom XI, y comensar enguany lo tom XII. Per tal motiu ab lo present BOLLETÍ repartim la *Portada* i Taula del tom XI.

Idò si, avuy emprenem la publicació del tom XII ab mes coratge que may, gràcies a Deu. Els nostres contraris, quant encara ens feyen de l'amich, ens anaven adevant i aderrera per que matàssem aquest BOLLETINET, que ab tot i esser tan menudoy i magrel·lo, elze feya tantes de sobres i mal d'ulls i terra a l'escudella. Pobre de mi, si jo arrip a matar aqueix bo de BOLLETINEL·LO! Ab quatre grapades m'haurien feta la pell aquell ramat de llucifers. ¡Com haurien xalat ab lo meu esveiment

* T. XII. —Janer de 1921. —N. I.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aquelles males ànimes! El Bon JESÚS fins assí s'ès demostrat el Protector mes gros de l'*Obra del Diccionari* ¡Que faria de temps que els meus contraris l'haurien llevada del vent i a mi ab ella, si no fos estat p'el Bon Jesús! Donchs fonch lo Bon Jesús sens dupte que me posà dins el cap i dins el cor que en cap de les maneres volgués matar aquest BOLLETINOY. I així, quant esclatà la feresta mestralada de l'any 1917, me feu d'escut i de redós i de remey per jo poder apellar a la opinió pública de Catalunya, Balears, Reyne de València i de tota Espanya, i singlar tan fort com s'era [2] mester la tracalada de caps-esflorats, fatxendes, gats-vayres, estornells, talla-nassos, milans i esparvers, conjurats contra l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra Llengua i contra aquest malanat i mesquinet de mi, que tenguí la gosadia de promourela i que fonch prou caparrut i fort de morro per sostenirla i ferla anar avant contra casi tot lo mon i casi tota la bolla, fins a l'estrem de que, si el Bon Jesús no hagués pegada una empenta ben forta a l'eminent Patrici N'Alfons Sala per que se'n aràs a contarho a Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona i Rey d'Espanya, i si lo mateix Bon Jesús no posa dins el cap i dins el cor de Sa Magestat d'Espanya que emparàs la meua Obra i la meua còrpora, n'haurien fet benes de mi, i no n'haurien cantat pus galls ni gallines. Gràcies a Deu, el tir elze sortí per la culassa an els meus contraris, i som jo que per la infinita misericòrdia del Senyor de cels i terra, puch cantar victòria demunt totes aquelles males pècores, i dur endevant la meua Obra baix del suprem i irrefregable Patronat de Sa Magestat lo Senyor Rey d'Espanya i son Govern, que Deu guart. Amèn.

Si que elze sortiren errats els contes! Se figuraren que ab la formidable *escomunió major* de la seua aldèssia, betzèrria i enfobioladura que llansaren contra mi, tothom havia de fogir de Mn. Alcover com d'un empestat i no hi havia d'haver negú que volgués pus aquest BOLLETINETXO, donantli tothom les portes p'els ulls; i ha succeit tan a l'en-revés, que, a canvi de la dotzena mal contada de baixes que hi hagué, son venguts prop de cent cinquanta suscriptors nous desde que donam llandera i ventim an els grans farsants de l'Institut i an els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Herodes i Caifassos de La Lliga Regionalista. Així ès que entany haguérem d'aumentar la tirada del BOLLETÍ, tirantne cent mes, i ara l'hem haguda de tornar aumentar tirantne altres 125 mes. Ah idò! ¡Ab dos anys un aument de 225! Basta dir que del BOLLETÍ de novembre-desembre d'entany just mos ne quedaven 25 el dissapte de Nadal.

De manera que els nostres contraris mos fan mes be fentmos la guerra que anantmos ajuda. ¡Deu mos ne guart que mos tornassen fer costat! Combatentmos ells, anam quart creixent; si se posaven an el nostre costat, totd'una pendríem el quart minvant. De manera que ja ho sabeu! Per la nostra part ¡que donin tota la llendera que vullen! Com mes en donaràn, millor per nosaltres!

¡Ja ho val ab aquesta grandiosa tracalada de mòpies i de caps-esflorats! [3]

Res, ¡que així com hem pogut comensar aquest tom XII, el poguem acabar! i comensar i acabar tots els altres que sien menester per dur a son degut i suspirat terme l'*Obra Nacional del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra cent voltes estrènua, gloriosa i benvolguda llengua catalana, que parlen Catalunya espanyola i Catalunya francesa, Alguer, les Balears i lo Reyne de València.

¡Vaja si se balluga l'Obra del Diccionari! (3-5)

Des que les Corts d'Espanya ens votaren la subvenció anyal de 25.000 pessetes, lo foch de l'entusiasme patriòtich a favor del Diccionari cresqué una cosa grossa. Els antichs colaboradors arribaren a esser 1643; però l'inmensa majoria eren just nominals i no arribaren a omplir casi cap cèdula. No passarien gaire de cent els qui se donaren a omplirne de una manera sèria. Ara en tenim mes de docents que treballen a les totes, plens de coratge i d'entusiasme i ab mes fam d'omplir cèdules que un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ganivet nou de tallar. Basta dir que ab menys de dos mesos hem hagudes de fer tallar docentes mil cèdules. Ab dos dies an el Seminari de Mallorca haguérem de repartirne xeixanta mil, perque casi tots els seminaristes en volien omplir durant les vacacions de Nadal.

Si a casa meua no hi hagués camí, n'hi haurien fet els colaboradors que venen a cercar feyna i que'm duen de feta, que los ho pagam a cap de tornay, i això elze fa anar bras sonant i orella fumant i ben peus alts i ulls la mar d'espolsats. Per que vegeu si fan l'aviona i si debanen fort aquests colaboradors, vos diré que aquest estiu passat, en vista de que ja teniem reblits de cèdules plenes els trenta tres calaixos de la *Calaixera*, hi afegírem nou calaixos mes (a cada calaix n'hi caben devers 25.000), i ara els nou calaixos nous ja estàn casi tots estibats de cèdules. Així ès que no mos escaparem d'haverhi d'afegir altres nou de calaixos i tal volta mes encara. Hem comensat a buydar en cèdules tots els mots i frases dels *Diccionaris* d'En Saura, d'En Labèrnia-Salvat, d'En Bulbena, de N'Escritx-Llombart, de Mn. Martí i Gadea, d'En Jaume Ferrer i Parpal, de N'Aladern, d'una partida mes de vocabularis i d'un gros enfilall de grans monuments catalans i valencians dels sigles XV, XVI i XVII. La major part d'aquests colaboradors nous repleguen vocabulari vivent de arts, oficis i [4] professions, que *La Lletra de Convit* especifica i espinzella, fins a posar 583 seccions. I lo gros ès que casi totes les seccions ja estàn preses i hi ha diferents colaboradors que traballen a quiscuna d'elles. Tenim una partida d'especialistes que hi feynetgen a té qui té: homes tan doctes i trempats i lletraferits en ram de les ciències naturals com lo Dr. D. Àngel Sallent de Terrassa i N'Antoni Riera i Jaume, Potecari d'Esporles (Mallorca). En tenim d'altres d'especialistes que no cal anomenar per no esposarlos a la persecució de les males ànimes, dels nostres contraris...

¡O Catalunya, en temps mes felius anomenada *terra de llibertat*! ides que't domina lo *Cacicat de La Lliga Regionalista, éts terra d'esclavitut*! ¡S'ès acabada per tos fills la *llibertat* de pensar i obrar en les coses honestes i lícites! No, ja no pot pensar negú a Catalunya mes que ab el carabassot d'En Puig i Cadafalch, sensa esposarse a perdre el tros de pa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que té, si aqueix dependeix en res ni per res de la política! ¡I se diuen *lliberals* els capitosts de *La Lliga*! ¿I aguantaràs ¡O Catalunya! aquest règim d'*esclavitut*? ¡Sembla mentida! ¡Feysvos xeroyar, o catalans, abans de pus raons, sino tirau cent llegües lluny aquest abominable, aquest ignominiós, aquest infamant jou que vos ha clavat an el clatell *La Lliga Regionalista*! ¡Alerta que no vos ne prenga com a l'*ase d'Artà*, *que per riure l'ensellaren, i encar'ara hi va!*

El dirigir i encaminar tan brillant estol de feyners de la Vinya del Senyor i de la Pàtria com se son arremolinats entorn nostro, ens du una feynada ferestíssima, que feym ab molt de pler de la nostra ànima per allò de que somada de gust no pesa.

Hem estesa la nostra organisació a les altres illes Balears, a Catalunya francesa, a Catalunya espanyola, an el Reyne de València: una organisació, no purament nominal, sino efectiva. Tenim diferents centres d'acció lexicogràfica per pellucar vocabulari vivent d'arts, oficis i professions a Barcelona, a Pineda, an el Baix Empordà, a la Plana de Vic, a Igualada, a Lleida, a Pradell de Creixens, a Tremp, a Tortosa, a Vinaròs, a Morella, a Benassal, a Castelló de la Plana, a València, an el Marquesat de Dénia, a Menorca. Aviat, si Deu ho vol, en tendrem a Eivissa i dins les regions alacantines. A Elx ja hi tenim un corresponsal de pel arreveixinat, que val per setze, Mn. Llorenç Torres. De València fiu venir i tinguí a casa meua prop de vint dies lo jovensell En Josep M. Macià i Llompart, per anostrarlo en la tasca lexicogràfica i que ens puga organisar a València [5] la replega del vocabulari vivent valencià que encara ens manca. Actualment tinch ab mi un altre jovensell de Menorca, En Francesc de Borja Moll de Ciutadella, trempadíssim per la tasca lexicogràfica i per dibuixar gallardament els objectes materials que lo futur *Diccionari* nostre ha de donar dibuixats per ferlos mes tangibles an els lectors. En Moll serà a Menorca, com En Macià a València, lo caporal de la tasca lexicogràfica, si Deu ho vol i Maria. Passat Pasqua, llevat de desgràcies i si Sa Divina Magestat del cel i Sa Augusta Magestat de la terra d'Espanya no disponen lo contrari, m'espitxaré a visitar tots aquests centres d'actividat i de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

replega lexicogràfica de Menorca, Eivissa, Barcelona, Pineda, Empordà, Plana de Vic, Pla d'Urgell, Lleida, Igualada, Pradell de Creixens, Tremp, Tortosa, Vinaròs, Benassal, Castelló de la Plana, València, Marquesat de Dénia, Alacant, Elx, per veure com va la cosa i la feyna com pinta, per redressar lo que sia mester, per encoratjar els descoratjats, per enardir els fredolechs, per fer fer a tots hora per llegua.

Una cosa he de fer avinent an els contraris de l'*Obra del Diccionari* i meus que caplleven per Catalunya, per Mallorca i p'el Reyne de València, a on també n'hi tench de contraris, i tals contraris que may hauria cregut que ho haguessen d'esser. Sí, a tots els meus contraris els he de fer avinent, que, com mes guerra me faràn, pitjor per ells. Jo ab la guerra me solech fer bo, per allò de que la veritat sempre sura, i perque lo que procur i he procurat sempre lo primer en totes les meues lluytes, ès tenir raó. Ab la raó tench coratge de no perdre may, sino de guanyar sempre. Al manco fins avuy, Deu no m'ho tenga en retret ni en vana glòria, no he perdut may; he guanyat i he triunfat sempre, gràcies a Deu! Sí, que ho sàpiguen els meus contraris: ab mi perdràn sempre tot quant hi posaràn. Els ho dich devant devant. I no oblidin may aquell adagi que, ancque siga castellà, passa de ver: *Del enemigo el consejo*.

¿Ho veys com va endevant l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica*? ¿Ho veys com en duym molt de vent a la flauta? ¡Que no hi venguen a bufar certs senyorets de ciurell! que ja sona tota sola! ¡Qui no vol pols que no vaja a l'era!

---

[6]

Miscelània (6)

Com ab els esclips i esclops que hem tenguts ab l'*Institut* i *La Lliga Regionalista*, que mos volia fer acabar els alens, fort i no't mogues, —ens

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ès romasa molia de cosa enderrerida, ara ens volem posar cabals ab tothom.

Nous canvis (6-7)

Ens han demanat lo canvi la *Revue Hispanique* de Nova York; *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, de Castelló de la Plana; *Bíblica* (revista) de l'*Institut Bíblich Pontifici*, de Roma; *Revista do Centro de Cultura Scientífica*, de Pelotas (Estado de Río Grande do Sub-Brasil); *Anales de los Sacerdoles Adoradores y de la Liga Sacerdotal de la Comunión Diaria*, de Tolosa (Guipúscoa); *Neuphilologische Mitteilungen* (Comunicacions Neo-filològiques), de Helsingfors (Finlàndia), i *Diario de Valencia*.

Ens consideram honradíssims acceptant aquests canvis, perque se tracta de publicacions d'alta significació. Demunt *Revue Hispanique* son sortits estudis ben rimats de llengua catalana. Lo *Boletín* de Castelló de la Plana ès de gran empenta, la publicació literària mes important que coneixem de tot l'antich Reyne de València, a on ixen articles d'història i de costums castellonenques i de llingüística valenciana de lo mes bufarell i galanxó. —De la revista *Bíblica*, tota consagrada a la defensa, aclariment i exaltació de la Sagrada Escriptura, de la Paraula de Deu, ès poch tot quant se diga en alabansa d'ella. —La *Revista* del Brasil, casi tota dedicada a les ciències mèdiques, resulta també de vera mereixera. —Els *Anales* de Tolosa prometen esser de l'ull del vent. —El *Diario de Valencia* sostén ab gran braó la causa valenciana. *Neuphilologische Mitteilungen* de Helsingfors ès avuy una de les millors revistes romanistes, i dedica gran atenció a la filologia castellana i a la catalana i d'una manera especial a la *modalidat mallorquina* i retreu a balquena les nostres *Rondayes*, posantne exemples a talabaixons per confirmar les teses llingüístiques que alguns

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dels redactors sostenen, especialment els professors Tallgren i Spitzer. [7]

A totes aquestes publicacions desitjam bona sort i llarga vida.

P'el Dret Català (7)

L'Honorable En Francesc Maspons, President de l'Acadèmia de Jurisprudència i Llegislació de Barcelona, tengué l'any 1918 l'atenció d'enviarmos la Conferència que dia 15 de juny de dit any pronuncià devant aquella Acadèmia sobre *La Situación Jurídica de Cataluña y la publicación de los apéndices al Código Civil*. Agraim de tot cor an En Maspons l'atenció que ens ha tenguda i demanam a Deu que capit be sa desinteresada i patriòtica campanya a favor del Dret Català, això ès, que triunf i se restablesca ab tota la seua integridat.

Uns Goigs de St. August (7-8)

Lo nostre bon amich N'August J. Ribes i Mustarós, de Mataró, antich suscriptor del BOLLETÍ, ha tenguda la feliu pensada de comanar an En Josep M. Vidal i Pomar, poeta distingit, uns Goigs an el Sant del seu Nom, lo gloriós St. August, l'imatge del qual té dins son oratori particular lo bon amich Ribes. Aquest Sant fou abat del monestir de St. Sintorià, prop de Bourges (centre de França), essent la seua festa dia 7 d'octubre. Derrera els *Goigs* va una noticia històrica del culte de St. August a Mataró desde l'any 1895. —A continuació venen uns altres *Goigs de la Mare de Deu de Monclús*, de Boltanya, diòcesi de Barbastre. L'amich Ribes i Mustarós, ès de tercer llinatge «de Monclús» i comanà també uns *Goigs* de dita Mare

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Deu an el poeta català En Jaume Boloix i Canela, que se'n desfeu prou be; i no sols feu els Goigs, sino que enflocà una noticia històrica, ben curiosa, del Santuari de la Mare de Deu de Monclús.

L'amich August Ribes i Mustarós ha donat un bon exemple an els senyors catalans, resucitant això dels *Goigs* dels Sants de llur devoció. Altre temps tots els Sants venerats a Catalunya, tenien els seus *Goigs* i els ho cantaven els feels a l'esglèsia a on en feyen la festa i era un acte de culte públich que formava part de la solemnidat relligiosa. [8]

¡O senyors antichs de Catalunya, preniu llum de N'August Ribes i Mustarós de Mataró!

Una bona obra a Mallorca (8)

L'amich En Josep Rosselló i Ordines ens fa bell present del seu abrinat opuscle *El Problema Preocupant*, que intitula: *Notes sobre el precari estat de nostra moral i cultura públiques i la necessidat d'una intensa actuació social, sanejadora i educativa*, i descapdella un tema tan oportú ben galanxonament. ¡Beníssim, amich Rosselló! ¡Endevant per tan bon carreranch! ¡Deu fassa que els mallorquins i altres pobles de la mateixa nissaga vos escoltin, no sols d'orella, sino ab els fets. Amèn!!!

Sol de Posta: **llibre de proses de N'E. Isern Dalmau. —35 planes de 190 x 122 mm.**

Estampat a Barcelona l'any 1918, l'autor el mos envià tot d'una ab una afectuosa dedicatòria; però ab tantes de barrumbades i calamarses com els nostres contraris ens han fetes passar, no mos havia llegut donar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les gràcies a N'Isern del seu present ni l'enhorabona de tan agradoses «proses», d'on hem trets una partida de mots i frases que son la nata per lo *Diccionari* i la *Gramàtica* que preparam, fa tants d'anys. Que consti lo nostre agraiment i la nostra enhorabona. Llibrets com lo de N'Isern son reyalment profitosos i dignificadors.

Flora algològica marina de les aigües i costes occidentals de Catalunya. **—Reus, MCMXVIII. —64 planes de 249 x 168 mm.**

L'*Agrupació Excursionista* de Reus ha publicada aquesta obra tan preciosa del nostre dols amich i docte colaborador lo Dr. N'Agustí M. Gibert, meritíssim naturalista que honra la seua terra. L'obra ès un esquisit «Catàleg raonat de les espècies observades desde les platges de Cunit i Calafell fins mes enllà de les goles de l'Ebre, i que» «serva» l'autor en lo seu «herbari». Ab aquesta obra ha prestat lo Dr. Gibert un gran servey a la ciència i a la llengua catalana, multiplicant els mèrits que hi té contrets ab les altres obres de ciències naturals que ha [9] publicades. Grans mercès de l'obsequi que ens ha fet dedicantmosne un exemplar, i l'enhorabona mes coral de la nova Publicació, d'on treurem una bona espigolada de mots p'el futur Diccionari. ¡Endevant estimadíssim Dr. Gibert!

Lliga del bon mot. **1908-1918. Report. —Barcelona. —VIII + 86 planes de 256 x 180 mm.**

També rebérem aquest llibre l'any 1918 i no ens havia llegut donar-ne conte. —Grans mercès de l'obsequi!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es una relació de lo molt i molt que ha fet la meritíssima *Lliga del Bon mot* desde l'any 1908 a 1918. Mereix en grau màxim *La Lliga* que tothom li fassa costat; mes ben dit, tothom té estretíssima obligació de fern'hi ab tota l'ànima, perque vertaderament el mal parlar ès una taca vergonyosa, infamant i d'una pudor infernal que deshonra Catalunya, com poques coses puguen deshonrar un poble. ¡Pobre llengua catalana si sos fills no't poden redimir i deslliurar d'aquesta taca que t'afronta, t'envileix i descalifica! ¡Endevant, bona gent de *La Lliga del Bon Mot*, per Deu, per la Pàtria i per la llengua!

Aquí sí que hi escau allò de *¡Bon cop de falç, segadors de la terra! ¡bon cop de falç a la blasfèmia!*

El Purgatori del Bibliòfil. Novela fantàstica **d'En Ramon Miquel i Planas. —Barcelona, 1920. —171 plana de 162 x 120 mm.**

Ja ès la qui fa quatre aquesta ablanida del meritíssim bibliòfil En Miquel i Planas an els capxeriganys de Institut, que se'n mereixen molt mes perque no fan tracte bo ni donen passa dreta. Comensà En Miquel i Planas donantlos el calent de «La Novela d'un bibliòfil» que ja alsava terreta; llavò els etziba l'aixabuch de «Les Confidències d'En Juan Bon-home» que elze feya blaus; després els enflocà «Els Pensaments d'En Juan Bon-home» que els en deya de verdes i de madures; i ara els ha capxifollats a luf ab aquest «Purgatori», que elze deixa arrenyonats i sensa fesomia. En Miquel i Planas no ès com certs desjectadors de l'*Institut* que li fan mes be que mal ab llurs atachs en ram d'ortografia, perque li censuren coses que no ho mereixen. En Miquel i Planas no pega may cap cop a la ferradura; sempre pega an el clau i l'afica fins a la cabota i llavò el rebat ab tota finura, això si, i ab guants i ab una [10] gràcia i una sal fora mida. Així com s'ès demostrat lo primer bibliòfil català per mi ès evident que resulta lo satírich de mes corda mes empena

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i mes empenta. No en coneixem cap d'escriptor català que haja publicats quatre llibres com els seus de sàtira literària, tan incisiva, tan brinosa, tan insinuant, tan mossegadora de part de dins, tan senyorívola, remirada i correcta de part de fora. ¡Pobre Fabra i pobres sogueus seus! ¡Pobres *instituters*! ¡pobre *carn venuda* an el gran *Cacicat Gramatical* que la carrabassencaria del Rey Herodes i Caifassos de la Mancomunidat ha erigit i mantén per envilir, endogalar i deshonrar la Llengua Catalana i la seua literatura! Però ¿i per què ès En Miquel i Planas casi tot sol que fa campanya contra la funesta, contra la nefanda obra de l'Institut? ¿Que fan els altres Honorables Membres de l'Acadèmia de la Llengua Catalana i de l'Acadèmia de Bones Lletres, casi tots inimichs de la reforma *fabrenca* i dels *instituters*? ¿Com ès que just En Miquel i Planas, i desiara En Carreras i Candi mantenen alta la bandera contra tal reforma, desparantli bala rasa? ¿Com així els altres que esqueynaven tan fort tot d'una que sortiren les famoses Normes, ara s'estàn boca closa i miren el bou de la barrera i deixen lo camp lliure an aquella perversa tropa?... Es una cosa que no sabem esplicar satisfactoriament. Per revolteries que fassem per salvar la conseqüència i sinceridat de conviccions dels aludits, —per dirho tot així com ho sentim, que ès així com parlam sempre, no hi sabem veure an el fondo i al cap devall de tot mes que una cosa que té totes les apariències d'una tremenda, desayrada i vergonyant *complicidat*.

I ara tancam aquesta nota felicitant ab tota la nostra ànima l'honorable Patrici En Ramon Miquel i Planas per l'alt enginy, polent vena satírica i capdal patriotisme que ab aquest derrer llibre seu ha demostrat posseir. Deu els hi conserv i els hi aument per que seguesquen fruyta qui fruyta com fins aquí per be de la Pàtria, de la Llengua i de les Lletres. Grans mercès de l'exemplar que ha feta la finesa de dedicarnos.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

História de Felanitx **p'En Miquel Bordoy Oliver. —Felanitx, 1919-1920. —Tres toms. —(I-298, II-268, III-220 planes de 216 x 143 mm.).**

Agraim de tot cor l'exemplar ab coral dedicatòria que ens envia l'autor i el felicitam de tot cor per l'empenta i coratge, competència, bon sentit i bon ull crítich que ha demostrats component i publicant aquesta obra, que honra vertaderament [11] l'antiga, simpàtica, feynera i gentil vila de Felanitx, alt ornament de l'illa de Mallorca. Lo que ens fa mes agradable aquesta obra ès que sia escrita en mallorquí, en *felanitxer*. !Que hi guanyarien de molt tots els escriptors mallorquins que componen històries o monografies locals, si les escrivien en la llengua que mamaren ab la llet! A negú que estiga bo de cap li ocorrerà may anar a Felanitx, a Manacor, a Sóller, a cap poble de Mallorca per estudiar, per aglapir bon castellà; tothom se'n anirà sempre a una terra de llengua castellana. Ara per trobar bon mallorquí, vendràn sempre a Mallorca tots els qui saben lo que's matgenquen. Lo escrit ab llenguatge del cor, ab la llengua nadiua, sempre té una inmensa ventatge demunt lo escrit ab una llengua manllevada, i prevé a favor de la sustància, del bessó de l'escrit. Per això l'amich Bordoy i Oliver ha fet santament d'escriure en mallorquí la seua *Història de Felanitx*, que així resulta d'un valor i d'un mèrit literari i científich cent vegades superior a lo que seria estada aquesta *Història* escrita en castellà del que's congria devers Felanitx i els altres pobles de Mallorca. Aquesta *Història* ès feta ab el mètode modern: ès la pintura de la vida íntima de la gent felanitxera dels sigles passats, de les institucions esglesiàstiques, civils, polítiques i administratives d'aquella bona gent, tan atxaravida i xaravel·la. Llàstima que an els apèndichs de cada tom no hi haja posats l'autor molts mes documents, puys les històries locals quant mes en duen, mes apreciades i mes instructives i mes interessants resulten p'els conradors de la ciència històrica. Jo, si fos En Bordoy, afegiria un altre tom an els tres publicats, casi tot de documents dels arxius de Felanitx i de Ciutat, referents a la multitut de fets felanitxers de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que son plens els tres toms publicats. Me crega l'amich Bordoy, aquest tom IV seria interessantíssim.

El Vascuence y el Bereber: **Estudio crítico de alguna de sus afinidades. —Madrid, 1919. —40 pàg. + 25 fols litografiats de 192 x 135 mm.**

Devem a la amabilidat del nostre bon amich D. Antoni Martínez Pajares, Vocal de la Junta de *La Lliga Africanista Espanyola*, un exemplar que agraim coralment d'aquest interessant estudi llingüístich, i ens dolen dues coses: 1a que no mos haja llegut fins avuy donarne conte per l'escés de feynes que hem tengudes des que el rebèrem, fa mes d'un any; i 2a no tenir mes espay per espinzellar el contengut [12] d'aquest escorcoll així com se mereix per la seua solidesa, oportunidat i bona orientació científica. Però ¿que hi farem si aquest BOLLETÍ ès tan menut i té per alou esclusiu la filologia catalana, l'*Obra del Diccionari* de la nostra materna llengua? —En Martínez Pajares presentà aqueixa lucubració an el Cong*rés de Ciències* de Bilbao (setembre, 1919), que hi cridà fort l'atenció p'el gran interés que ofereix un tema tan interessant com les «afinidats» que puga tenir lo *Vasch* i lo *Bereber*. Totes les probabilidats son de que les rasses primitives del nort-oest d'Africà, tota la banda veina de la península ibèrica, eren prop-parentes de les rasses primitives ibèriques i per lo mateix de la nissaga vasca. En Martínez Pajares agafa el *Bereber* i lo *Vasch* en llurs elements mes íntims i essencials i hi aglapeix una partida d'afinidats curiosíssimes i eloqüentíssimes. Ens hauria agradat fora mida que se fos entretengut una mica mes en fer mes tangibles tals *afinidats*, esmenussant i especificant mes la cosa. De totes maneres En Martínez Pajares ha prestat un bon servey a la Pàtria i a la Ciència ab aquest escorcoll. ¡Oh i que ens agradaria que hi enfondís mes; i que, en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lloch d'un opuscle, el fes crèixer i crèixer fins que li resultàs un tom gros i ben cepat!

Endevant per tan bon carreranch, bon amich Martínez Pajares!

Josep Saderra: Les Normes de l'Institut. —**Cartes obertes al Dr. Autoni M. Alcover. —Olot, 1919. —40 planes de 152 x 105 mm.**

Agraim a l'amich Saderra que ens haja obsequiats ab un exemplar d'aquest opuscle seu, que se compòn d'una partida de cartes que se publicaren anys enrera, endressades precisament a mi de resultes de cartes particulars que ens escriguérem ab En Saderra sobre la qüestió ortogràfica catalana, que jo sempre he mirada desde un punt de vista molt diferent de tots els altres escriptors catalans, p'el concepte que en tench diferent d'ells. Sempre he considerada la qüestió ortogràfica come secundària i per lo mateix he reconeguda sempre absoluta llibertat a tothom per escriure així com vullen. En Saderra l'any 1915 me envidà a discutir les *Normes* que jo havia firmades; acceptí la discussió, i ell rompé el foch demunt *El Deber d'Olot*, precisament poch abans de morirse lo Rdm. Bisbe Campins. Quant jo contava contestar, l'Il·lm. Capítol de Canonges de la Seu de Mallorca m'elegí Vicari Capitular. [13] Qualques amichs fins i tot trobaven que havia de deixar de publicar lo BOLLETÍ i de suspendre tota actuació lexicogràfica i gramatical mentre fos Vicari Capitular. No m'hi conformí, i ho xapàrem acordant no mantenir cap polèmica llingüística tot lo temps de mon Vicariatge, i així ho fiu avinent llavò demunt lo mateix BOLLETÍ. Aquest i no altre fou lo motiu de (que) jo no contestar an En Saderra. Me cal contestarli ara? Trop de que no. Lo que jo pens de la *y* (grega), de *pera* o *per a*, de la *h* i de la *ele* doble, ho he dit per activa i per passiva i m'hi ratifich. An el meu entendre, l'amich Saderra ab sos articles no m'ho ha desfet ni rebatut en realidat. Per lo mateix ¿a on treuria cap tornar sucar els alls? ¿quin profit en resultaria a la llengua? Trop que val mes que treballem en fer anar avant lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari. D'altre vent, no me sembla malament lo que En Saderra sostén que s'ha d'escriure, fins a l'estrem de que jo mateix he tornat adoptar l'us esclusiu de *ab* en lloch de *amb*, he suprimits els guionets entre els verbs i llurs afixes pronominals, he restablida la *-h* final i fins la *y* diptongal (noY, maY, ReY, avuY, etc.), que confés que fou una flaquesa meua renunciarhi en ares de la uniformidat ortogràfica nacional que tan fort desitjava i tan vitench demanava aquell gran patrici N'Enric Prat de la Riba, al cel sia. Després de tot, no me'n penet d'haver fet tal sacrifici per donar gust an aquell gran plasmador de la catalana gent. —En resum, que seria ben content jo que l'opuscle de l'amich Saderra, repartit entre els Mestres d'Escola de Catalunya, fes molt de fruyt i molt de be a la nostra Llengua. Deu ho fassa, qui pot. Amèn.

¡¡Contra la Llebrosia!! —*Cartilla popular*. **—València, 1917. —20 planes de 245 x 159 mm.**

Lo nostre bon amich lo fervent valencianista Dr. D. Faustí Barberà ens ha enviat (i le hi agraim de cor) un exemplar d'aquesta obreta, que presentà an el Segón Congrés de Metges de Llengua Catalana (Barcelona, 24-28 juny de 1917). La publicà tot d'una, però fins ara no ens havia llegut parlarne. Lo Dr. Barberà pot incórrer en algunes incorreccions insignificants de llenguatge per lo atrassada que està devers València la ciència gramatical; però està ple de bon sentit *valencianista*, ès escriptor de forta saba valenciana i està mes ben orientat gramaticalment que molts que brevetgen de cames primes. No ès ell dels qui odien Catalunya, no ès dels qui s'avaloten [14] si elze diuen que lo valencià ès una *modalidat* de la llengua catalana, que ès tan català com may ho puga esser lo parlar de la mateixa Catalunya. No, no ès lo Dr. Barberà un separatista de Catalunya, ès a dir, contra Catalunya. Molts se creuen que lo *separatisme* ès una planta que just se cria a Catalunya i a les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vascongades. Es mal de dir si n'hi ha mes a València i a les regions castellanes que no an el Principat i a la Bascònia. Els d'aquests dos punts se volen *separar* d'Espanya; els d'aquells altres punts p'el seu gust esveirien Catalunya i les Vascongades, separantles de tots els drets i bens de la ciutadania espanyola. ¿Quins separatistes son mes funests i mes penjadors? Es malet de dir.

Res, Dr. Barberà, seguiu endevant ab lo vostre sanitós i i patriòtich i humanitari i cristià valencianisme!

Per a valencians. —**Planes redactades i tretes a llum per un Fill de la Terra. —Ab la llicència esglesiàstica. —València, 1913. —40 planes de 243 x 160 mm.**

Aquest *Fill de la Terra*, que se diu «amant de Sant Vicent Ferrer, de la seua Llengua i de la pública honestedat», ès lo mateix Dr. Barberà. Dins aquest opuscle, que ens arribà l'any 1918, l'autor diu grans veritats a sos germans de regió i de pàtria, que ès una llàstima que no se'n aprofitin una mica mes. Caldria a *valencianistes* i *no-valencianistes* escoltarse ben d'aprop i ab tot l'orellam del mon aqueix enfilall de llisons que els endressa l'amich Barberà. Just la portada de l'opuscle ja demostra l'avenguda i entenimentada orientació gramatical del Dr. Barberà, mes meritòria per esser tan clars, tan pochs a València que l'han assolida i s'hi mantenguen, puys posa que les seues «planes» son «redactades», no «*redactaes*», «ab llicència eclesiàstica» no «*en* Llecència...». L'*apud* llatí ha preses dins la nostra llengua un esbart de formes, que estudiàrem l'any 1916 demunt aquest BOLLETÍ (T. IX, 148-158); totes aquestes: *a*, *au*, *ab*, *ab·e*, *ap*, *amb*, *amb·e*, *anb*, *anb·e*, *am*, *am·e*, *an*, *en*. Els trovadors del Mitx-dia de França del temps mes antich usaven indistintament casi totes aqueixes formes, mentres que els escriptors catalans, balears i valencians usaven casi sempre la forma *ab* i qualque

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vegada la *en*, però just quant anava devant mots comensant per consonant. Fins la derreria del sigle XIX no hi hagué a Catalunya i a Mallorca qui escrigués *amb* i *am* mes que l'Escola de *L'Avenç* [15] i l'Escola de *L'Ignorància* (Mallorca). Jo, després de pensarhi molt, he adoptat *ab*, crech que definitivament, per mantenir la tradició dels escriptors de sis sigles seguits. Es massa perillós i arriscat pegar cossa a una tradició de sis sigles! Això pos a la consideració de mos germanets valencians. ¿Voleu ser vosaltres els continuadors del brillantíssim estol que fan N'Ausiàs March, Sor Elisabet de Villena, En Joanot Martorell, En Jaume Roig, En Roís de Corella, Mn. Fonollar i els altres llumenars majors que donà València a la nostra llengua? Seguiu, donchs, llurs petjades! no vulgau rompre may per may la cadena d'or que vos hi uneix! ¿No escrigueren ells sempre *ab*? Escriviu, donchs, vosaltres també *ab*, i pronunciau *en*, tan com vulgau!

Però si lo coratge no vos basta per pronunciar *en* i llavò escriure *ab*, fins a un cert punt seria passador i dispensable que ara per ara seguísseu escrivint *en* per *ab*, ateses les horribles circunstàncies llingüístiques en que vos trobau empenyalats. Lo que no pot passar en cap de les maneres ès això d'escriure: *una* VEGÀ, *dos* VEGAES, *assó no m'*AGRÀ, *una dona* CASÀ, *dos dones* CASAES. Recordauvos, homes sants de Deu, que devers Cullera i devers Sanet, entre Pego i Dénia, encara diuen: *una* VEGADA, *dos* VEGADES, *assò no m'*AGRADA, *una dona* CASADA, *dos dones* CASADES! No, germanets, no ès morta de tot de tot dins lo llenguatge valencià parlat la desinència *-ada*, *-ades*. ¡Encara ès viva a certes encontrades valencianes! ¡Feula reviscolar per tot allà on s'ès perduda! ¿No vos deys *restauradors*? ¡Hala, idò, si restaurau aqueix element tan capital de la vostra llengua!... No, germanets meus de València! no espampoleu pus la *-d-*, en escriure, maldement parlant no la pronuncieu, maldement la vos mengeu, reduintla a *-aa* > *-à* an el singular i a *-aes* an el plural! Els vostres grans escriptors, els mes il·lustres de la nostra llengua, tret del Bt. Ramon Llull, sempre escrigueren *-ada*, *-ades*, allà on estich segur que en llur temps molts ja devien pronunciar *-aa* > *-à*, *-aes*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¿Tal volta els castellans no se mengen també tal *-d-* en la conversa ordinària? Això no obstant, escriuen *-ada*, *-ado*, *-adas*, *-ados*.

No'm vengueu ab allò de l'escriptura fonètica! No hi ha cap poble civilisat, actual, que la tenga. L'escriptura esclusivament fonètica, p'els pobles de tradició, ès senzillament bàrbara, selvatge, pròpia de tribus indòmites, d'aquelles que cada cinquantena d'anys baraten de llengua, vull dir, que la tramuden tant que els nets i rebeynets no entenen els avis ni els rebesavis. L'ortografia dels pobles actuals ha d'esser [16] *etimològica* i ensems *fonètica*; ha d'esser un equilibri dels dos elements. Així la tenen tots els pobles civilisats; així l'han haguda d'establir i d'adoptar per no perdre la identitat de la pròpia llengua, per mantenir la fesomia propia i no rompre la cadena d'or de la tradició, i no romandre reduits a la categoria de pobles borts, sensa pares coneguts, de l'*Inclusa*.

Creysme, germans valencianistes! abandonau mes que depressa, si voleu salvar la vostra llengua i la dignidat personal de la vostra literatura, abandonau aqueixa malsana, desbaratada i boja orientació gramatical que alguns esperits estraviats i desorientats vos han volguda imposar com una cosa científica i filològica! No la seguigueu un minut pus per amor de Deu i de la Mare de Deu! ¡Creysme! ¡Sis sigles d'escriure valencià pesen mes i saben mes que una ratxa d'escriptors sobrevenguts, que, per mes ben intencionats que siguen i enamorats de la llengua, van massa primets de roba filològica, no tenen prou en conte els resultats i les ensenyanses de la ciència *romanista* i se son desfets i desentesos massa de la veneranda tradició de N'Ausiàs March, de Sor Elisabet de Villena, d'En Joanot Martorell, d'En Jaume Roig, d'En Roís de Corella, de Mn. Fonollar! ¿Sou fills llegítims de tots ells i feels continuadors de llur gloriosíssima història o en sou fills borts, desertors, pròfols, renegats? La vostra llengua ès la mateixa llengua d'ells o ès una altra llengua de nova fornada? Si ès la mateixa que la d'ells, l'heu d'escriure com ells!... ¿Que ells envers de certs sons vacilaven, balbetjaven, un cop les escrivien d'una manera i un cop de l'altra? Donchs regularisau tals vacilacions i balbeigs, sistematisaulos ab tot lo seny i ab tot lo respecte que's mereixen. No elze

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

malfameu suposant que no sabien que's pescaven ni a on tenien la man dreta. Prou que ho sabien! prou esment que hi posaven en l'escriure! ¿I a on treu cap demanarlos i exigirlos lo que no tenia cap literatura a les hores: un sistema ortogràfich absolutament regularisat?

Res de tot això va per vos, Honorable Dr. Barberà! Per vos mil gràcies dels exemplars remesos i l'enhorabona d'aquestes obres vostres, tan avengudes, tan plenes de seny, tan ben orientades gramaticalment!

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1921

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[17][*]

Més eixides filològiques (17-44)

N'hem fetes de bell fresch un enfilall que no ens ha llegut donarne conte espinzelladament. Fassemho ara bil·lo bil·lo, si a Deu plau.

§ 1
La conjugació i altres erbes de Terrassa

Dia 20 d'abril (1920) ab l'honorabilíssim patrici N'Alfons Sala prenim de Barcelona els atapins cap a Terrassa. M'hi reben una partida d'amichs novells i qualcún dels vells, el més notat lo meritíssim Dr. Àngel Sallent, tan trempat per la filologia catalana com per la castellana. No ens érem vists del *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* l'any 1906. El trop ben xaravel·lo i delitós de fer costat a l'*Obra del Diccionari*.

Ab ell i ab D. Alfons Sala ens espitxam a l'*Escola Nacional* de la professora D.ª Magdalena Rossell i Manlleu, que ens rep amabilíssima. Li demanam una mica d'*infanteria* per fer l'estudi de la conjugació i fonètica de Terrassa, i posa a la nostra disposició totes aqueixes... *unidats*: Na Margarida Junyent i Fabrés, de 8 anys, Na Rosa Rayo i Alzina de 12, Na

[*] T. XII. —Febrer-març de 1921. —N. 2.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mercè Amat i Aguiló de 14, N'Emília Trullàs i Fiter de 12, N'Àngela Viver i Pasqual de 17, Na Maria Vacarisses i Corrons de 13, N'Ignàcia Verdaguer i Vilar de 12, En Bartomeu Amat i Moncet de 9, En Josep Roig i Llongueres de 8 i En Pere Julià i Bruguera de 7, tots nadius i habitadors de Terrassa. Els aboch, un derrera l'altre, els 85 verbs de la llista, i allà hauríeu vistes brollar d'aquelles angelicals boques formes verbals a luf. Mos hi pegàrem tot lo sant dia, tot lo endemà i lo endemà passat dematí, que demunt mitx-dia deixarem llesta la *conjugació* tarrassenca i els punts de morfologia i fonètica que més m'interessaven, agraint de tot cor a D.ª Magdalena Rossell i Manlleu [18] i a tota aquella galanxona *infanteria* de la seua Escola lo favor tan singular que m'havien fet de poder dur ab ells a cap tan interessant escorcoll.

La *conjugació* de Terrassa no se diferencia gayre de la de Barcelona. S'hi noten: *a*) els infinitius puɣɛ́ [*puguè*], bulɣɛ́ [bulguè], bəlɣɛ́ [balguè], səpiɣɛ́ [sapiguè] en lloch de *poder*, *voler*, *valer*, *sebre* o *saber*. —*b*) La segona persona plural de l'*imperfet* dels verbs de la primera en *-áßu* en lloch d'*-áßəw*: *ənáßu* (*anàveu*), *əstáßu* (*estàveu*). —*c*) els futurs kəwɾá, məwɾá, pləwɾá per *courà*, *mourà*, *plourà*: una espècie de dissimulació de la *o* àtona per influència de la veina w; —*d*) l'optatiu siɣés [*sigués*] en lloc de *fos*; *e*) lo participi de pretèrit *nat*, que usen els vells encara; nəʃút [*naixut*], que usen els infants; nəskút [*nescut*], que usen els altres, la generalidat de la gent. —*f*) Feminisen el participi de pretèrit quant lo nom a que's refereix li va devant: lə pórtə kaz [*que has*] ußértə; la ßéw kas [*que has*] səntíðə. —*g*) la primera persona singular del present de *voler* la fan búj, no búʎ [*bull*].

En quant a la fonètica, lo dialecte de Terrassa ofereix, entre altres, les següents particularidats: *a*) la ɛ́ i ɔ́ (ubertes i tòniques) son molt poch *ubertes* generalment i casi se confonen ab *é* i *ó* respectivament; i hi ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

persones que les *obrin* més que les altres i fins i tot una mateixa persona un cop els *obri* més i un cop no tant. —*b*) La -*a* (àtona, final) sona -ə (lo sò de *e tancada* desmayada i que devegades fa l'efecte de ε, desmayada igualment): v. gr. kázə, kújtə, bláŋkə, tərásə [*Terrassa*] Barsalónə. —*c*) L'aplech -*nk* sona -*ŋ* (-*n* velar, la -*ng* dels alemanys) i a voltes -*ŋk*: báŋ [*banc*] i báŋk; kɾáŋ [*cranc*] i kɾáŋk, tɾoŋ [*tronc*] i tɾóŋk. —*d*) l'aplech ɲs [*nys*] sona -ɲʃ [-nyx]: dos áɲʃ [*anyx*]; dos puɲʃ [*punyx*], kuðoɲʃ [*cudonyx*].

Dia 21 D. Alfons té que haverse d'esquitxar a Madrid, i son cunyat D. Joan Badrines i son amich D. Josep Marcet i lo Dr. Sallent m'obsequien fora mida i no me deixen tocar, com aquell qui diu, ab els peus en-terra, fins que dia 22 hora baixa me'n torn a Barcelona, agraidíssim an aquells bons amichs de Terrassa.

§ 2
L'*Obra del Diccionari* i lo II *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó* a Osca

Dia 24 d'abril (1920) a les sis i busques del matí prench a l'estació del Nort (Barcelona) lo tren, i per Manresa i Lleida, [19] cap a Osca manca gent! arribanthi devers les set d'hora baixa. Me reben a l'estació mos bons amichs lo Rt. P. Joan Bta. Juan, S. J. Superior dels Jesuites d'Osca, i D. Ricard del Arco, Bibliotecari de la Provincial i Secretari del Congrés d'Història. Prench redòs a ca'ls Jesuites, que me regositgen una cosa de no dir.

Dia 25, ab el P. Juan visitam lo Rdm. P. Zacarias Martínez, Bisbe d'aquesta Diòcesi, D. August Vidal i Parera, Professor de la Normal de Mestres i Bal·le Accidental d'Osca i D. Ricard del Arco, i feym una bona conversada ab quiscún. Pegam una ullada a la Seu, dels sigles XIII-XV, ogival: a *S. Pedro el Viejo*, de devers lo sigle XII, romànich (el claustre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

també ho ès i prou ben restaurat). La ciutat, presenta un aspecte antich, venerable, simpàtich.

Dia 26, tenim a les 11 la sessió preparatòria. Come Representant que som de la Diputació de Balears i de l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca, me fan Vice-President del Congrés i també hi fan el Representant de l'Ajuntament de Barcelona, D. Francesc Carreras i Candi. S'obri lo Congrés ab uns quants de parlaments. Parla primerament D. Gregori Castejón, Catedràtich de l'Institut, President de la Comissió Provincial de Monuments i Vice-President de la Junta Organisadora del Congrés: saluda els Congresistes i esplica lo caràcter del Congrés. Parla llavò En Carreras i Candi, saludant Osca i els congresistes en català rònech. Si no ho fa així, ja ès segur que l'*escomunicaven* els *escaynadors* de Barcelona. A les hores parl jo en la llengua d'Osca, la llengua de tots els qui m'escoltaven, fora En Carreras i Candi i En Samuel Gili, Professor de la Normal d'Osca. Pos a continuació lo que diguí per que vegeu si fonch digne d'un *català de Mallorca*, com som i pretench esser:

«No sé cómo expresar mi íntimo agradecimiento por el honor inmerecido y verdaderamente abrumador que se me acaba de tributar eligiéndome nada menos que Vice-Presidente de tan egregia asamblea, del *Segundo Congreso de Historia de la Corona*, que no *Coronilla*, *de Aragón*. Sólo concibo y me explico que hayáis hecho tal y que de tal manera os fijaséis en mi pequeñez e insignificancia, por una atención y deferencia con que habéis querido distinguir a las dos más altas personificaciones del pueblo balear y que me confirieron su representación: la Exma. Diputación de Baleares y el Exmo. Ayuntamiento de Palma de Mallorca. En este concepto sí que me explico y acepto la designación con que me acabáis de enaltecer, como homenaje a las Baleares y a su Capital en que se cifra y compendia aquella refulgente pléyade de islas, que tanto [20] amamos los nacidos en ellas y tanto nos envidian los extraños, como homenaje al antiguo, glorioso y venerando *Reino de Mallorca*, que fulgura en el firmamento de la historia medio-eval, constituido por tres rutilantes constelaciones: Montpeller en los confines

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Provenza, emporio de la Gaya Ciencia, Rosselló, Vallespir, Conflent y Capcir en las sublimidades de la augusta sierra pirenaica; y Mallorca, Menorca e Ibiza, flotando idealmente en el Mediterráneo, centro perenne y perdurable de la humana civilización. Así, yo debo explicarme y aceptar la designación con que me acabáis de enaltecer, como homenaje que habéis querido rendir a mi Patria. Y notad que no la apellido *pequeña*, porque mi patriotismo no admite *pequeñez* en mi Patria, que sólo puedo concebir omnímodamente grande, pues para mí la Patria es a manera de soberana corola, de círculos concéntricos, cuyo centro es la propia cuna. Mecida la mía en una casita de campo de Manacor, por esto Manacor es mi Patria; y como Manacor forma parte de Mallorca, es mi Patria Mallorca: y como el pueblo mallorquín es una rama de la catalana progenie, mi Patria es Cataluña; y como el Reino de Mallorca lo formó el más grande de nuestros rayes, el supremo D. Jaime el Conquistador y acabaron por dominarle, los más excelsos monarcas aragoneses, constituyendo uno de los más preciados florones de su Corona, considero a Aragón como Patria mia; y como la corona de Aragón se unió indisolublemente a la corona de Castilla en la cabeza de aquellos inmortales consortes D. Fernando y D.ª Isabel, sin duda el matrimonio real más glorioso y de más benéficos resultados que vieron los siglos en España y fuera de España, por esto mi Patria es mi grande, mi eximia, mi heroica, mi intangible, mi Madre España. Por esto enalteciendo al último de vuestros hermanos de Mallorca, os habéis enaltecido a vosotros: enalteciendo al hijo se enaltece a la Madre.

«Cumplido este deber de cortesia y de agradecimiento, me incumbe cumplir otro, contestando con toda mi alma al elocuente y cordial saludo que la más alta representación del Congreso nos acaba de dirigir, distinguiéndonos sobre manera. Yo por mi parte con todo el afecto de que mi corazón rebosa y con todo el respeto que anida en los más íntimos repliegues de mi espíritu devuelvo el saludo, a la Junta Organizadora del Congreso y lo hago al propio tiempo extensivo a la gallarda, a la heroica, a la espléndida Ciudad de Huesca, y de una manera especialísima a sus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dignísimas Autoridades Eclesiástica, Civil, Militar, Municipal, Provincial, Judicial y Administrativa. [21] A todas rindo pleito homenaje; a todas me ofrezco absolutamente y me honro y me complazco en acatarlas lisa y llanamente.

«Habiendo tomado parte en el *Primer Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, celebrado en Barcelona en 1908, no concurriendo al mismo, sino mandando un modesto estudio (atenciones del elevado cargo que desempeñaba a la sazón en la Diócesis de Mallorca, me impidieron la asistencia), ¿cómo podía negarme a intervenir en este *Segundo Congreso*, tratándose de un solar tan augusto de nuestra Monarquía como Huesca y de un pueblo tan generoso, tan noble, tan simpático, tan épico, tan hermano como el pueblo aragonés, que es carne de nuestra carne, que es sangre de nuestra sangre, que es vida de nuestra vida? No, yo no debía, yo no podía retraerme ni llamarme andana; yo debía a todo trance aceptar un puesto en este Congreso; yo me honré en asumir la delegación de este Congreso en las Baleares, haciendo cuanto se me alcanzó para que mis paisanos aportasen al Congreso su valioso concurso, venciendo los múltiples y serios obstáculos que se nos oponían por la lejania del sitio y las consiguientes molestias del viaje y por lo reducido y cerrado de los temas de que no podian salir los asuntos, objeto del estudio del Congreso, del siglo XII, cuando las Baleares gemían todavía bajo el férreo e insoportable yugo musulmán, que tan mal parada dejó la civilización en nuestras islas, completamente extrañas y apartadas de la Corona de Aragón hasta D. Jaime I, el estupendo, el magnánimo, el homérico, el incomparable hijo de Pedro II el de las Navas y de D.ª Maria de Montpeller.

«Modesto, pero positivo y sincero, es el tributo con que las Baleares concurren al Congreso y que me cabe el honor de presentaros y ofreceros como homenaje filial a la Ciencia y a la Patria, esperando que lo aceptaréis tan magnánimamente como humilde y fervientemente os lo ofrecemos y rendimos. HE DICHO».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tres o quatre vegades m'interromperen vibrants salves de mans-balletes, indici manifest de conformetat i aprovació de mon selecte auditori.

A mitjàn capvespre fonch l'apertura solemne del Congrés an el Teatre Principal. Lletgí la *Memòria* D. Ricard del Arco espinzellant tot lo que la *Junta Organisadora* hagué de traüllar perque tal Congrés fos un fet. Llavò parla lo Sr. Bal·le Accidental d'Osca come President Nat del Congrés, i finalment lo Representant de l'Universitat de Saragossa, lo Professor don [22] Ricard Royo Villanova, obri la boca i se deixa caure un discurs molt eloqüent i ben cepat de doctrina històrica i patriòtica.

Dia 27, comensa an el Congrés la lectura dels treballs presentats, i En Carreras i Candi resumeix els seus dos: *a*) «El espíritu descentralizador de Barcelona en Aragón, frente a la absorción de Castilla, forma la confederación catalano-aragonesa»; *b*) «Pren nova forma en lo sigle XII la vella llengua ibèrica, iniciant la literatura catalana». Suscrich en totes ses parts la primera tesis; en quant a la segona, allà on En Carreras pretenia negar la llatinidat de la Llengua Catalana, me creguí an el cas d'aixecarme a fer constar que jo considerava evident de tota evidència tal llatinidat, i quant En Carreras haja acabat de publicar sos estudis sobre la tesi seua, llavò ja me'n faré càrrech i hi diré la meua, si Deu ho vol i som vius. Allà just fiu una breu indicació dels fonaments que tinch per sostenir la absoluta llatinidat de la Llengua Catalana, i ès que tota la nostra *conjugació* i *declinació*, l'ànima de tot idioma, ès esclusivament llatina sensa mettàfara de cap altra idioma. ¿Ha demostrat lo contrari En Carreras i Candi ni cap altre impugnador de la llatinidat del Català? No en tench notícia.[1] —Lo bo fonch que lo docte catedràtich de l'Universitat de

[1] Nota de l'original: Lo cas fonch que l'amich Carreras i Candi me replicà allà mateix que ell havia publicades les proves de la seua tesi i que no era culpa d'ell si jo no les havia vistes. Llavò privadament me digué que les havia publicades demunt lo *Butlletí de l'Ateneu Barceloní*. Jo esperava que m'enviaria els nombres corresponents. No haventlosme enviats, escrich a la Llibreria Verdaguer que me suscriguen a dit *Butlletí* i que me'n enviin tota la colecció, i la Llibreria Verdaguer me contesta que a l'Ateneu li han dit que tal *Butlletí* ès just p'els socis de l'Ateneu i que no admet suscripcions. Ja es una llàstima que En Carreras i Candi no tengués en conte aquesta circunstància quant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Saragossa Dr. Jiménez Soler, s'alsà tot remolest a dir que no admetia tal *llatinidat* del Català i del castellà (jo l'havia afirmada de totes les llengues romàniques) i cità com exemple la formació del *futur*, que ès cabalment un procès radicalment, absolutament, esclusivament llatí. Aquell bon senyor no indicà cap raó ni cap prova sobre tals afirmacions seues; i jo considerí que no era cosa d'armar allà un entrevers ab aquell senyor en coses que no eren l'objecte del Congrés i per no deixarlo ab evidència, puys se veu que ès un senyor que sap molta d'història aragonesa, però que en ram de filologia va [23] primet de roba i que no ès gayre dificil ferli mostrar els peus, per poch que li estirin el llensol.

L'egregi D. Adolf Bonilla Sanmartín, deixeble predilecte del gran Menéndez Pelayo, Catedràtich de l'Universidat Central, llitx son molt notable estudi: *Documentos jurídicos aragoneses del siglo XII anotados y comentados*, que fa vertaderament les delícies del Congrés. Després fas ab ell una mica la pretxa i me mou de la meua qüestió ab l'*Institut*, demostrant estarne molt enterat, i talla un vestit nou ben just an els estornells *instituters*, que se creuen que tothom les té per uns pous de ciència, i ès tot el revés. Respecte de Mestre Biel Alomar me digué que havia lletgit ab molt de gust mon primer article demunt *ABC* sobre el discurs de Mestre Biel dins el Congrés dia 31 de mars contra la meua *Obra del Diccionari*, discurs tan buyt, tan flonjo i tan insustancial, que resultava un vertader desastre per l'orador, i acabà dientme: *Estoy convencido de que Alomar es un hombre sin cultura*. (¡Beveulovos aqueix xisclet d'En Bonilla, Mestre Biel! Ah idò? ¿què paupau?).—En Bonilla, naturalment, se referia a la *cultura filológica*. Es envers d'aquesta que Mestre Biel ès una *nul·lidat*... fenomenal.

En la sessió del cap-vespre que me tocà presidir, un Canonge de Jaca (Dr. Sangorrín) demostrà la futilidat i insubsistència de la llegenda famosa de la *Campana de Huesca*, que feu, diuen, el Rey d'Aragó Ramir II tallant els caps dels senyors més avalotadors, fentne un caramull en forma de

---

devant tot lo *Congrés d'Osca* digué que havia publicades les proves de la seua tesi». Hi ha *públich* així mateix fora dels socis de l'*Ateneu Barceloní*, amich Carreras i Candi!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

campana. Sortiren tres o quatre congressistes come pinyols de cirera defensant fins a les ultres tal rondalla ab raons, no ja foradades, sino foradadíssimes, demostrant una falta de preparació històrica fora mida. Per defensar la llegenda tan malament, els hauria valgut més no badar boca, i tots hi hauríem guanyat.

Dia 28, la banda del matí, no hi hagué sessió, sino un solemne Pontifical a la Seu en sufragi del rey N'Alfons I d'Arago, lo *Batallador*. Oficià lo Rdm. Sr. Bisbe de Jaca i predicà lo Bisbe d'Osca. Una nota hi hagué per mi desagradabilíssima: l'*Ofici de Requiem* fou a tota orquesta, lo qual no deixà d'esser una tremenda dissonància, i que'm dispens l'Il·lm. Capítol d'Osca. La Seu d'Osca ès petita i té lo chor al mitx, i ab lo diluvi de gent que tot ho omplia movent un trull fora mida, no poguí sentir ni un mot del sermó, que, tractantse d'un predicador tan bufarell com lo P. Zacarías Martínez, ès segur que fou de primera-bona. Així ho digueren els qui havien tenguda la sort de sentirlo. [24]

En la sessió del cap-vespre me tocà donar conte del estudis que els balears presentàvem an el Congrés. Erem *a*) Lo M. I. Sr. D. Gabriel Vila, Dignidat de Xantre de la Seu de Menorca; *Menorca, tributaria de Aragón en el siglo XIII* (en temps del Rey En Jaume I). —*b*) *Mn. Antoni* Truyols i Pont, Professor i Majordom del Seminari de Mallorca: *Manacor durant la dominació musulmana i a la època de la reconquista*. —*c*) D. Fernando Montilla i Ruiz: *El manuscrito árabe del Archivo Regional Histórico de Mallorca, llamado «Libre del Repartiment».* Aquest estudi d'En Montilla ès d'un gros interés perque cap arabista, d'En Ganyangos ensà, havia estudiat dit manuscrit, i En Gayangos just estudià, de Madrid estant, els noms aràbics de *carrers*, *bossins de terra* i *llochs* que figuren en dit *Llibre* i que En Quadrado li enviava *calcats*. En Montilla ha fet son estudi demunt lo mateix text aràbich, i ha illustrats una partida de *noms de lloch* que son mots de la nostra Llengua i per això mateix d'un gros profit per l'*Obra del Diccionari*. —*d*) P. Miquel Alcover, S. J., mon germà*: La Cruzada Pisano-catalana bajo el mando del Conde de Barcelona Ramon Berenguer III contra el poder muslime balear* (1113-1115) una feta fins no hi ha gayre

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

casi del tot desconeguda. —*e*) Lo que hi presentí jo: *Los Mozárabes baleares. Lo que nos dicen de su existencia la sana crítica històrica y la filología*. Interessen a l'*Obra del Diccionari* els següents capítols: 1. *Los nombres de las islas e islotes del Archipiélago*. —XI. *¿Qué nos dice de los mozárabes la toponimia balear en el «Libre del Repartiment de Mallorca?».* Aquí estudiy *89 noms de lloch* mallorquins que, casi tots son mots romànichs que eren a Mallorca abans de la Conquista i que poden passar bellament come mots catalans, per exemple: *puella*, *Marí*, *Barba*, *Laurenz*, *Vitela*, *Orioles*, *Massarella*, *Ortella*, *Formentor*, *Sant Martí Vila-roja*, *Vilanova*, *Crexens*, *Samorella*, *Palumber*, *Lubí*, *Al-capzal*, *Capelles*, *Castell*, *Canalutx*, *Sant Vicent*, *Oliver*, *Muntagut*, *Sant Esteve*, *Novelitx*, *Maria*, *Caldaritx*, *Termenor*, *Albadelle*, *Morel*, *Constantí*, *Ferro*, *Turritx*, *Rubinitx*, *Fontitx*, *Castellitx*, *Sant Major*, *Costix*, *Conxel*, *Esturel*, *Ausell*, *Auxella*. ¡Si ho ès d'interessant lo fet de que a Mallorca ja hi hagués tots aquests *noms de lloch* baix de la dominació sarraina! Crech haver demostrat dins aqueix estudi que la primeria del sigle XII als *mozarábichs balears* ja no existien, ja no n'hi havia a Mallorca. Per lo mateix aqueys *noms de lloch* tenen que esser anteriors an el sigle XII.

Donant conte d'aquests cinch treballs, sensa temerme'n, parlí prop d'una hora. [25]

Tropell tropell donaren conte altres companys meus de Taula Presidencial dels altres estudis presentats i que llurs autors no hi eren, i prop de les vuyt del vespre acabàrem la sessió *històrica*, comensant llavò la *arqueològica*, que omplí tot lo dijous dematí.

Aquest Congrés se ressentí d'haver senyalades massa poques sessions per lletgir i discutir els treballs presentats. N'hi hauria hagut per una setmana ben afavorida i ho despatxàrem ab dos dies i mitx. Això ès un mal, perque un home que se passa mitx any o tot un any preparant un estudi, i llavò just li donen deu o quinze minuts per resumirlo, per forsa s'ha de considerar desayrat i sensa ganes de tornar a cap Congrés.

Dia 29, la banda del matí, hi hagué la sessió d'arqueologia an el Congrés, i fiu una escapada a la Seu per veurela d'aprop i esglayarme

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

devant l'admirabilíssim retaule major, d'alabastre, de l'inmortal Damià Forment (1520-1534), sens dupte un dels millors d'Espanya. També me deixaren ab un peu alt i ab els cabells drets la vintena de còdichs manuscrits, molts d'ells *breviaris* i *missals*, re-de-plens d'estupendes vinyetes i inicials historiades, que guarda aquell Capitol, dels sigles XII, XIII i XIV. I ¿que en direm del tresor de *custòdies*, *calzes*, *relliquiaris*, caixetes de plata plenes d'esmelts de Limoges (sigles XI-XII) i lo relleu d'alabastre de Santa Epifania, també d'En Forment? Ab tota veritat se pot dir que la Seu d'Osca ès tota un tresor, tot un relliquiari.

També guaytí dins San *Pedro el Viejo* i dins son claustre, meravella romànica prou ben restaurada, i llavò dins lo *Museu Arqueològich Provincial*, notable per algunes antigadats ibèriques i romanes i per una col·lecció de pintures demunt post (sigles XIV, XV i XVI) i demunt teles, de Coello, Cerezo, Carreño, Camilo i altres.

No me romangué temps per anar a veure les altres antigadats d'Osca. Lo bo del Congrés me robà tot lo temps.

El vespre hi hagué la clausura an el Teatre Principal, parlanthi lo Sr. Bal·le d'Osca i un senyor de Saragossa que no sé quina representació duya d'aquella ciutat i que hauria agradat més, si fos estat més curtet.

Llavò ens donaren un gran sopar de gala, que no comensà fins passat les nou i mitja, i jo haguí de tallar caps an el primer plat perque ja'm bastava per caldera, avesat com estich a pegarli primet primet, que ès lo gran sistema per passar bona nit.

Prenguí comiat de tota aquella bona gent del Congrés [26] retentlos milions de gràcies de lo be que m'havien tractat, donantme una mostra tan vitenca com eloqüent de la magnanimidat, germandat, noblesa i franca simpatia, ab que els aragonesos tracten sempre els qui elze venen a visitar.

Fiu be d'anarme'n abans de pus raons, perque eren passat les dotze quant s'alsaren de la taula aquells bons de *sopadors*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 3

La Conjugació i qualque cosa més del dialecte de Tamarit de Llitera

Dia 30 d'abril (1920) dich a Osca missa ben dematí; me despedesch de tota aquella santa gent de la Residència dels PP. Jesuites, que tan be m'havien tractat, especialment lo Rt. P. Superior, i prench lo tren de devers les set, i icàp a Tardienta! a on pujam an el qui ve de Saragossa, i devall a Binèfar. D'assí ab una tartana que trop, m'esquitx a Tamarit, a on arribam demunt les dues. Din ab quatre grapades. Visit lo Rt. Mn. Josep Esteva i Arnau, Rector d'aquí, i llavó els Pares Escolapis, que hi tenen una magnífica casa i devers docents xichs que hi van a apendre de lletra. Esplich la cosa an els Rts. P. Anselm Viruete, Rector, P. Gabriel Fuster i P. Pere Cester, que me reben atentíssims i posen a la meua disposició tots els xichs que vulla per lo de la *Conjugació* i demés estudis de Llengua que desitgi fer. Ells mateixos me trien tots aqueys: Lleó Vadaller i Pociello de 14 anys, Pere Menal i Sabater de 12, Lluís Banyeres i Molina de 12, Josep Colàs i Abarizqueta de 8, Àngel Palacios i Martínez de 12, Ramon Tossal i Nadal de 14, Pau Palacín i Rodrigo de 10, Pau Llurdà i Fantova de 10, tots ben atxaravits i de l'ull del vent per una conjugada. Ens hi posam tot d'una, ells a dir formes verbals i jo escriu que escriu, fins passat les sis, que posam forqueta per que se'n vagen ells a botar i a les altres coses que convenguen i jo a fer altres feynes.

Lo endemà a les vuyt comparesch a Ca'ls Escolapis, i ja hi trop aquella valenta colla de xicots, més delitosos de conjugar que un ganivet nou de tallar. Comens a abocarlos verbs i elze me conjuguen bil·lo bil·lo; i m'he d'afanyar de tot per seguirlos. A les deu elze don mitja hora de jugar; refermam les amors a les deu i mitja, i fins a les dotze, i el cap-vespre de les dues fins a les cinch i mitja, que se'n van a berenar i a botar; i llavò de les sis fins prop de les set i mitja, que deixam conjugats tots els 85 verbs de la llista. Lo endemà dematí li pegam de fonètica [27] i floretjam una mica dins la sintaxis i la declinació fins que prop de mitx-

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dia elze llicenciy de tot, donantlos mil gràcies de la santa paciència que han tenguda. Per completar l'enquesta i ferli lo repel, hem tenguda sessió a la Rectoria, després de dinar, ab D. Manuel Purroy i Mn. Manuel Blanco, aquell de 70 anys, aqueix de 50, tot[s] dos nadius d'assí i entesos en ram de llenguatge *tamarità*, els quals amabilíssimament han contestades totes les preguntes que elze he fetes demunt aquesta cosa.

Lo dialecte *tamarità* ès d'una importancia suma per esser d'un territori que ara pertany administrativament a la província d'Osca, no a cap província catalana. Per efecte de la tremenda prevenció que hi ha aquí contra els catalans, que ara no ès hora ni lloch d'anar aclarir si ès o deixa d'esser justificada, els de Tamarit de Llitera neguen que siguen catalans i que parlin català. He provat de convencerne alguns de que ab tals negatives contradiuen la veritat, però no m'han volgut creure. —¿Donchs que serà lo llenguatge vostre si no ès *català*? elze deya. —Qualsevol cosa, fora català! me contestaven. Científicament ès evident de tota evidència que Tamarit ès un territori de Llengua Catalana, que parla un *dialecte*, una *modalidat* del Català i de les més interessants per la seua situació i estat d'esperit.

En punt a fonètica ofereixen gran relleu els fenòmens següents: *a*) la *á* tònica, especialment si ès final i no du cap consonant derrera, ès molt robusta, cepada i plena. —*b*) la ɛ́ i la ɔ́ són molt poc obertes, sovint es confonen amb *é*, *ó*. —*c*) La desinència *-é(r)*, procedent del llatí *-ariu*, sona -ɛ́: v. gr. oliβɛ́ < *olivARIU*, sabatɛ́ < *sabatARIU*, fornɛ́ < *furnARIU*, farrɛ́ < *ferrARIU*, fustɛ́ < *fustARIU*. —*d*) La *-a* àtona, final de frase fonètica sona -*o*: krábo (*cabra*), dɔ́no (*dona*), trento (*trenta*). En els altres casos sona *a*, quasi com en castellà. —*e*) La *e* àtona en totes les situacions sona *e* (tancada). Ara en esser final, sovint ès tan *tancada* que sona *i*: v. gr. sébis (*cebes*), pɛ́ris (*peres*), tʃóβi (*jove*), novémbri, desémbri, karnistɔ́ltis, ottúbri! —*f*) La *o* àtona se mantén *o*, no sona may *u*: *pàmpol*, *trébol*, *kodɔ́ɲ* (*codony*). —*g*) A Tamarit de Llitera, com a tota la Ribagorça, *parlen*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pitxat, que diuen els valencians, això ès, fan tʃ (*tx*) tota dʒ (*tg*) i *s* (sorda, aspra) tota *z* (*s* sonora), i així no pronuncien kɔ́za, káza, paʒésos, fédʒe, dʒóβe, dʒeperút, mɔ́nʒa, sinó kɔ́sa (*cossa*), kása (*cassa*), patʃésos (*patxessos*), fétʃe (*fetxe*), tʃóβe (*txove*), tʃeperút (*txeperut*), mɔ́ntʃa (monja). —*h*) la dʒ i la tʃ les fan -*y*: fáj (*faig*), rɔ́j (*roig*), máj (*maig*), fúj (*fuig*). També pronuncien *puyá* en lloc de *pujá* (puʒá). —*i*) La *l* entre *p*, *b*, *g* i vocal, la fan sonar ʎ (*ll*), i així pronuncien: pʎá (*pllá*), [28] pʎé (*pllé*), pʎom (*pllom*), bʎáŋ (*bllank*), bʎat (*bllat*), kʎá (*clla*), maskʎe (*masclle*), areggʎá (*arreggllá*), esʎésia (*eslléssia*: esglesia). —*j*) la desinència -ʎs (-*lls*) la fan -ʎtʃ (-*lltx*) i així pronuncien: kastéʎtʃ (*castelltx*), porteʎtʃ (*portelltx*), kaβáʎtʃ (*cavalltx*). Apliquen aqueixa llei a la desinència -ɲs (-*nys*) i la fan -ɲtʃ: v. gr. dos puɲtʃ (*puñtx*: *punys*), tres aɲtʃ (*añtx*: *anys*), sis boɲtʃ: (*boñtx*: *bonys*). —*k*) Se mengen la *c* de l'aplec -*ct*- deixant la -*t*- tota sola, i així pronuncien: *Retó*, *dotó* en lloc de *Rettó*, *dottó*.

No ès menys interessant la conjugació. Ventassí els trets caporals, característichs: *a*) Conserven els infinitius: áwre [*haver*], búʎdre, [*bulldre*] (*bollir*), kúʎdre [*culldre*] (*collir*), sábre (< *sápere*), bɔ́ldre (*voler*), báldre (*valer*), pɔ́dre (*poder*). —*b*) Demostren gran afició an els participis de pretèrit en *gut*: v. gr. *defengut* (*defès* < *defendre*), *entengut* (*entès* < *entendre*), *molgut* (*molt* < *moldre*), *prometut* (*promès* < *prometre*). —*c*) Quasi tots els verbs de la segona, tercera i quarta conjugació, per formar la primera i segona persona del plural del *present*, les prenen del *subjuntiu*, així com dins tota la Catalunya *oriental* i *central* ho fan a l'enrevés: posen an el *subjuntiu* la primera i segona persones del *present*. I així diuen a Tamarit de Llitera: akudiɣém, beɣéw, kajɣém, ʎetʃiɣém, tʃajɣéw, mereském, riɣéw, biŋgém en lloc de *acudim*, *beveu*, *queym*, *lletgim*, *geys*, *mereixem*, *reys*, *venim*. —Ara els verbs de la primera

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conjugació i alguns dels més usats de les altres conjugacions, com *haver*, *esser*, *ser*, conserven les formes primitives: *ham* (*habemus*), *hau* (*habetis*); *sóm*, *sów*, *fem* (*facimus*), *feu* (*facitis*). —*d*) Fan *gw* la *w* postònica de la tercera persona plural del *present* dels verbs que hi duen tal *w*, i així pronuncien: dĭɣwen, béɣwen, káɣwen, déɣwen, mɔ́ɣwen en lloc de diwen, béwen, káwen, mówen. —*e*) Fan en -îβa o -îβo casi tots els imperfets de la segona, tercera i quarta conjugació: kozíβa, kozíβes, kozíβe, kozíβem, kozíβew, kozíβen. Però en verbs molt usats empren la foma -ía: v. gr. kaβía, kaβíes, kaβíe, deβía, -íes, -íe, saβío, saβíes, saβíe. No fan casi cap imperfet *fort*, i així pronuncien kaíβa, tʃaíβa, rɛíβa, kɾeíβa, bejíβa, en lloch de *queja*, *geja*, *reja*, *creja*, *veja*. Però també pronuncien: díβa, dúβa, fía, féa, formes vertaderament fortes, en lloch de deja, duja, feja. —*f*) L'*optatiu* o *imperfet de subjuntiu* dels verbs de la primera conjugació i dels procedents dels infinitius acabats en -*escere* i qualcún altre que s'hi *assimilá*, el fan en -*eso*, -*esa*, -*éses*, -*és*, -*ésem*, -*ésew*, -*ésen*: v. gr. *anésa*, *anéses*, *anés*, *anésem*, *anésew*, *anésen*; *naskésa*, *naskéses*, *naskés*, [29] etc.; *mereskéso*, *mereskéses*, *mereskés*, etc.; *iskéso* (*isqués* = *eixís* < *eixir* = *sortir*), *iskéses*, *iskés*, etc.; *fésa*, *féses*, *fés*, etc.; *fósa*, *fóses, fós* (< *fuissem*, *fuisses*, *fuisset*). Els altres verbs fan l'*optatiu* en -ɣésa, -ɣéso [-*guessa*, -*guesso*]: akudiɣéso, batiɣésa (*batés*), buʎiɣésa (*bulliguessa* = *bullís*), perɣésa (*perguessa* = *perdés*); partiɣésa (*partiguessa* = *partís*), moɲiɣésa (*monyiguessa* = *munyís*), fuiɣésa (*fuiguessa* = *fugís*). De manera que s'hi ès perdut l'*optatiu* en -*ís* (*sentís*, *ferís*, *servís*, etc.). —*g*) Fan els incoatius en -ísco, -íses, -ís, -ísen: akudísko, akudíses, akudís, akudísen; me morísko (*morior*), te moríses (*moreris*), se morís (*moritur*), mos *moriɣém* (*moriamur*), os *moriɣéw* (*moriamini*), se *morisen* (*moriuntur*). Els vells encara diuen: me mújɾo, te mújɾes, se mújɾen. —*h*)

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Hi ha formes tan especials com: bɔ́len ke jo akuðíɣa (*acudesca*), ke yo bíɣa (*visca*), ke yo pɛ́rɣa (*perda*); ke yo korɣa (*córrega*), kóɣes, kóɣe, koɣém, koɣéw, kóɣen; ke yo sépia (*sapiam*), sépies, sépie, sapiɣém, sapiɣéw, sépien; képio (*capio*), káps, káp, kaβém, kaβéw, káβen; képia (*capiam*), kébies, kébie, kabiém, kabiéw, kébien; sás (*saps*); búj (*vull*), bɔ́s (*vols*). Conserven el vell participi féjt (*fet*).

En punt a sintaxis hi ha fenòmens a dir ver escepcionals: *a*) La partícula pronominal *ho*, sufixada a certs imperatius se diptonga en -*ɣwe*; i així pronuncien: entéŋgwe, preŋgwe en lloc de *entenho*!, *prenho*! Estich segur que també diràn: fongwe (*fonho*!), tiŋgwe (*tenho*). No reparí que ho diguessen, però considero que ho han de dir. —*b*) La partícula pronominal *hi*, sufixada a certes formes verbals, també la diftonguen en -je: kabén-je (*cabenthi*), dilɔ́ye (*dílehi* = *digaslehi*); però també diuen: dónaloj (*donalehi*). —*c*) Usen la contracció *se* (< *énze* = *nos*) per *nos* i *vos*: se bewrém; se bewréw. —*d*) Empren també la contracció: *ñá* (< *n'hi ha*), *ñawré* (< *n'hi haver* = h*avern'hi*); *ñavia* (< *n'hi havia*), *ñaurà* (< *n'hi haurà*), etc. Aquesta ɲ (*ny* = *ñ*) ès lo resultat de la fusió de les partícules *ne* + *hi*. —*e*) Fan una *construcció* molt especial, que trobí a Vilaller l'any 1906 i a diferents endrets del Reyne de València l'any 1918; la fan sobre tot els infants: si *juguen*, *mengen* o *lligen*, etc. i elze demanau *que feu*? Vos contesten, no usant el *present* del verb que denota l'acció que fan, sinó que vos contesten amb l'*infinitiu*; i vos diran: ¿ké fém? tʃuɣá [*txugà* = *jugar*], mintʃá (*mintxá* = *menjar*); ʎetʃí (*lletxí* = *lletgir*).

En punt a vocabulari tenen coses ben particulars, diuen: un somé [*somer* = *ase*], una soméro [*somera*]; un *totxo* (*bastó*, [30] *gayato*); *safranya* (*part posterior del genoll*); —bɔna kɔ́so (*molt*); v. gr. ke ñayɣa bona kɔsa de tarontʃes [*tarontxes* = *taronges*] (que hi haja bona cosa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[moltes] de taronges); gronéto (*oronella*). —Empren sempre l'article *lo*, may *el*. —Han perdut l'article personal *En*, *Na*. —Fan certs diminutius molt graciosos, que a Mallorca també en feym per l'estil, i així diuen: una mikarríno [*micarrina* < *mica*]. Han perdut *seure* i *esser* en sentit de trobarse a un lloch determinat, i així en lloch de *seure* diuen *estar sentats*; i en lloch d'*esser* (*trobarse*) *a tal banda*, diuen: *estar a tal banda*. —Usen el pronom personal *lis* per *los*: v. gr. no més fa kɛ enredalis! No saben com lis diɣwen.

Pres comiat de tota aquella bona gent tamaritana, que tant i tant m'han favorit en mon escorcoll, demunt les cinch, ab una tartana que lloch per mi totsol, li envel cap a Binèfar, i aquí ab lo tren cap a Lleida, a on arrip passat les vuyt i mitja. Trot trot cap an el Palau bisbal, trop lo Rdm. Sr. Bisbe que acabava de sopar, no sabent que jo hi hagués de comparèixer perque la carta que jo li havia escrita ahir de Tamarit no li era arribada. Feym una conversada de moltes d'espícies, i mos n'anam tots a donar part a la nit, despedintme jo de Sa Illma. perque a les cinch i quart m'he d'espitxar a l'estació per agafar lo *tren lleuger* de les sis cap a Bellpuig.

§ 4
Escapada a Barcelona, Vallvidrera i Terrassa

M'embarch dia 23, arrip lo endemà dematí a Barcelona, i, totd'una comens l'*ofensiva*.

Dia 24 de janer

Llest de totes les feynes ab que un capellà ha de comensar la diada, m'espitx a pendre lloch per demà a Ca'l Dr. Barraquer per lo de l'ull, i llavò ja li he copat icap a Ca'n Joanet Batlle! l'intrèpid llibreter catalanista, que ara té la botiga a la Via-diagonal, devora Gràcia. M'aboca set o vuyt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prestatges de llibres catalans venturers, i ivenga a separar els qui me convenien per l'*Obra del Diccionari*! Sobre tot, n'arrip a fer un caramull, que jo mateix me n'esglayí. Res, me'n curí la nafra ab 452 pessetes. I això que En Batlle no mossega tan fort com altres llibreters! Lo consol ès que així tench un magnífich aplech, un esplèndid ramell de casi [31] tots els escriptors del modern renaixement català; hi ha qualque mostra de casi bé tots. Mentres triava tant de llibram, s'entrega un amich d'En Batlle; aquest m'hi presenta, i resultà esser un contrari reconsagrat d'En Cambó i d'En Puig i Cadafalch. Me felicità coralment, entusiàsticament per les meues campanyes *anti-instituteres* i *anti-lligueres*, i ja poreu creure si elze tallaríem un bon vestit nou an aquells caporals tan *acaporalats* de la gran farsanteria *lliga-regionalistenca*. I ens avenim de que lo mal més gros que feu i no s'atura de fer *La Lliga Regionalista* a la Diputació, a l'Ajuntament, a la Mancomunidat i a tot Catalunya, ès el descrèdit i desprestigi de la Bandera Regionalista i Nacionalista, perque com *La Lliga* ho fa tan re-de-malament ab la seua pèssima administració, fatal desgavell i abus esglayador dels cabals públichs, crea un escepticisme ferèstech per tot arreu i ès causa de que la gent, en veure negú que enarboli tal bandera, invocant la moralidat i la salvació de la Pàtria, diràn: —Lo mateix feyen els de *La Lliga Regionalista*, i ens son sortits pitjors que tots els altres farsants polítichs! Convé donarlos les portes p'els ulls, no siga cosa que ens resultin tan farsants i enganadors i àvols com els de *La Lliga*! Això ès la calamitat més grossa que causa *La Lliga Regionalista*: lo desencant, la desilució, l'escepticisme que sembra per tot arreu, fent impossible tot moviment futur de regeneració i redressament de la cosa pública a Catalunya baix del nom de *Regionalisme* i *Nacionalisme*.

Hora baixa trop un fervent catalanista, redactor d'un dels diaris més antichs i acreditats de Barcelona, i me diu que segueix el desgavell i la falta de diners dins l'*Institut d'Estudis Catalans*, tenint aturades totes les publicacions; i que ara han de publicar una cosa perque hi ha un senyor que s'ès oferit a pagarne tot lo llayt. Una cosa m'ha contada de cert subjecte famós de l'*Institut*, que ara ha pogut rispar un càrrech a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'estranger que li donarà marge per fer bons diners; però que, com està carregat de deutes, els seus acreedors se'n son temuts i l'encalsen perque elze pagui. I ¡bo està el Rector per uns quants billets! puys no té ni per pagarse lo viatge fins a la ciutat del seu novell destí! No para de trescar devers l'*Institut*, la Diputació i la Mancomunidat, pretenint que per la seua bona cara li han de pagar, un o altre, lo viatge i demés xirimindangues; però sembla que aquelles entidats fan anques enrera i li donen el vent per escampat, perque ja n'estàn de tal super-home fins part demunt els cabells. Es un dels més culpables del meu conflicte ab [32] l'*Institut* i un ídol de la partida de bajans i titiuers *regionalistes de Mallorca*, venturosament re-de-poquíssims, però que n'hi ha uns quants dignes de millor sort i que ès una vergonya i una afronta per ells haverlos de veure entregats ab cos i cordes a tal idolatria.

Dia 25 de janer

M'entrech a les vuyt del matií, l'hora selietjada, a Ca'l Dr. Barraquer: me practiquen un regoneixement detingut a l'ull malalt, me veu llavò lo mateix Dr. Barraquer, me mira dins l'ull de prim conte, i resulta que ja no poria anar millor de lo que va, gràcies a Deu, donada la situació ab que se trobava dia 14 de juliol quant el me va veure per primera vegada. M'indica el Dr. Barraquer el medicament que cal encara aplicarhi una temporada, i que puch fer totes quantes d'escursions convenguen per l'*Obra del Diccionari*, sempre que duga un pedasset negre aferrat ab goma a l'ullera que va devant l'ull malalt. Lo cèlebre d'aquesta malaltia meua ès que ab les ulleres armades d'aqueix pedasset, hi veig molt millor que abans: fa trenta anys que no hi havia vist tan bé. Just ès la molèstia, que no puja un grell d'ou, d'anar ab aquell pedasset a l'ullera endreta, ab una ullera blanca i una negra, lo qual escita ferm la curiosidat dels badochs i gent menuda. ¡Totes les desgràcies com aquesta!

Hora baixa top un gran amich meu, un dels homes més eminents de Catalunya, però ab un cor com una llentilla en matèria de plantar cara a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

certs Caifassos i Reys Herodes, i que com home de lluyta no val un gafet ni un diner de mach en dia de bona fira. Me mou de la meua baralla ab l'*Institut*, llamentantla molt, regoneixent que jo tenia tota la raó; però que ell may hauria apellat an el sistema de defensa i d'atach que jo adoptí i que m'ha donat un triunf tan colossal. Tan bon amich ha tengut que sufrir molt dels Cacichs *lliga-regionalistenchs*, allà on ell ès un gran catalanista, i per la seua blanor i fluixedat de coratge li ha tocat caure devall. Ab tot i això s'ha deixat dir que no li semblava bé lo meu sistema de combat, allà on el seu li ha costades tantes d'amargures i poques ventatges ferm, i encara ben migrades. Ell no ha pogut badar boca en públich contra aquells dèspotes. Jo en canvi m'he pogut esplayar a les totes, dient dalt lo BOLLETÍ les mil llàstimes contra les males pècores que me volien anul·lar; però ab tot quant n'he dit, crech no haver faltat a la veritat ni a la justícia ni a les conveniències socials. [33] I ja no me poria dir millor tal campanya meua de lo que m'ha dit, gràcies a Deu. ¿Me porien donar tots els meus contraris ni la mitat de la mitat de lo que m'ha donat Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya ab son Govern i els Caporals de Madrid? Per això an aquest bon amich i an els altres catalans que se'n venen ara ab aquestes neus i aquestes solfes de que no havia d'haver singlat ni fiblat tan fort els *instituters* i llurs estalons, —me veig an el cas de dirlos que els agraesch de tot cor les observacions que me fan sobre el raig de *Manifests* que he publicats contra aquella tropa de super-homes nials, estantissos i esveuvats, però que elze don tots per re-de-ben publicats, i que poràn esser tot lo que se vulla, fora injusts, inmerescuts, inhàbils i inoportuns. Ab ells he triunfat. ¿Què m'hauria succeit si jo fos anat ab tantes de contemplacions com certs amichs m'aconsellaven i que encara me retreuen? ¿Me serví de res fer avinent a la Diputació de Barcelona ab tot secret tot quant passava dins l'*Institut*, els abusos que hi havia, el desgavell que hi reynava, les barbaridats que alguns dels *instituters* se permetien contra mi i contra l'*Obra* del *Diccionari*? No serví absolutament de res tota aquesta diplomàcia de miraments i suavidats, sino per envalantonar els meus contraris, grans

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

malefactors de la Llengua nostra. ¿De què serví tota la circunspecció i parcimònia del primer *Manifest*? ¿Se posà publicament a mon costat Catalunya? ¿Sortí negú a oferirme ni a proporcionarme els remeys per fer anar avant l'*Obra del Diccionari* que En Puig i Cadafalch ab l'*Institut en ple* me negava, *escomunicantme*, negantme l'aygua i el foch? En Puig i Cadafalch i l'*Institut* necessiten uns inimichs com la generalidat, com la casi totalidat dels que caplleven devers Catalunya, uns inimichs que callin, que s'arrufin, que no moguen escàndol, que usin un vocabulari ben *acadèmich*. Així la colla de *cacichs lliga-regionalistenchs* se consolida i se eternisa en llur *cacicat*, dèspota i desenfreit, demunt tot Catalunya. Donchs si els catalans estàn disposts a aguantar tal colla de dèspotes, no hi estich jo ni estaré may, mentres Deu me conserv l'enteniment. A lo que estich ben dispost ès a seguir desparant bala rasa a tan nefanda colla un dia i un altre dia, un any i un altre any, sempre que ho crega oportú p'el bé de l'*Obra del Diccionari*. I no dich això per ofendre negú, sino per fer constar la meua manera de veure les coses de Catalunya i que lluny de penedirme ni de rectificar res de la meua conducta, de cada dia estich més resolt a seguir endevant p'el camí emprès, això després d'haverho meditat llargament [34] devant Deu i la meua conciència de sacerdot, de patriota i d'amador de la Llengua Catalana.

Dia 26 de janer

De bon matí prench el bobiot cap a Vallvidrera a passar lo dia ab lo Rt. Sr. Rector d'allà, Mn. Llorenç Sallent, germà del Dr. Sallent de Terrassa. Mn. Sallent ès un colaborador i amich vell de l'*Obra del Diccionari*, per la qual feu anys enrera una notable replega de mots, trets d'una bella partida d'arxius parroquials i particulars de les diferents comarques catalanes a on Mn. Sallent ha exercit son sagrat Ministeri. La carta que li havia escrita de Mallorca anunciantli la meua visita s'ès enrocada p'el camí i jo som arribat primer a la Rectoria de Mn. Sallent. La Rectoria està aferrada a l'esglèsia i ja no hi ha altres cases plegades, sino

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

moltes d'escampades p'els comellars, turons i ressingles, tot bosch i més bosch que componen casi tot lo districte parroquial que peixeix Mn. Llorenç, el qual, quant m'ha vist, m'ha rebut brassos uberts, obsequiantme tot quant ha sabut. Hem parlat llargament de l'*Obra del Diccionari* i l'he més de mitx ginyat a replegar per aquesta *Obra* tot lo vocabulari, referent a boschs i a llur utilisació i aprofitament, que ofereixen tanta de munió de mots i frases d'allò més interessant.

Ben aprop de l'esglèsia parroquial i rectoria de Vallvidrera, encastellat dalt una cuculla que fan aquells turons, s'alsa lo venerable casal de la *Vila-Joana*, a on dia 10 de juny de 1902, entregà l'ànima a Deu el més enlayrat, el mes estraordinari dels nostres poetes, Mn. Jacinto Verdaguer, a on estàn instalades de no fa gayre, les Escoles de *Sords-Muts*, de *Cechs* i de *Deficients* que l'Ajuntament de Barcelona tan gloriosament, tan heroycament sostén. Mn. Sallent me convida a anar a visitar tan gentil casal; mos hi entregam ben peus alts, el Sr. Director i els Srs. Professors i Sres. Professores, ens reben amabilíssimament, ens duen a visitar totes les càtedres, devant nosaltres fan fer exercicis de reflexió a un grapat de *deficients*, fan lletgir en castellà i en català uns quants de cechs i fan parlar sis o set muts. En romanch tot esglayat de veure lo que pot l'enteniment, l'enginy, la paciència i la voluntat d'uns professors de pel arreveixinat palancatjant dins un sementer tan ingrat i repelench com son les inteligències *deficients*, uns ulls apagats de llum, unes orelles tancades, sols obribles a Deu. Els cechs lletgeixen per via del tacte; els muts arriben a parlar just observant els moviments de la boca dels professors. [35] Així ès que si aquests elze diuen qualque cosa no ab veu alta, sino ab xep-a-xep, que els no-muts no els entenen si n'estàn gayre enfora, els muts ensenyats prou que els entenen i hi responen fort. Per això, per parlar els muts ha d'esser ab bona claror; a les fosques no hi ha manera de ferlos dir res. Ab una paraula, aquells professors i professores ab llurs respectius alumnes m'han fet passar una de les estones més delicioses de la meua vida ¡Glòria a l'Ajuntament de Barcelona! que sostèn tal Escola, i que l'ha instalada a una banda tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

esplèndidament delitosa i pintoresca com la *Vila-Joana*, comprant aquesta ab una mala fi de quarterades de bosch, casi tot aquell clotal que la rodetja, per esplay i esbarjo dels tenrals alumnes de tan humanitària institució. Entre els Professors figuren amichs meus tan illustres com els doctors Barnils i N'Alzina i Melis.

Després de posar peus devall taula a la Rectoria i d'omplirhi sach de coses bones, anam a pegar una ullada a la esglesiona veina, que té un retaule major, tot de pintures dalt post, de devers lo sigle XV o de la primeria del XVI, cosa bona ferm. Devant l'esglesiona hi ha l'antich cementiri, molt menut: ès l'atri de l'esglesieta. Hi he aluyada una làpida tombal ab un llinatge curiós: *Llavallol* (< *llavall* < *lavaclu* < **lavaculu* < *lavare*).

Mn. Sallent m'acompanya fins al peu del *funicular*; en prench comiat, agraintli de cor lo beníssim que m'havia tractat, i icap a Barcelona son les feynes!

Dia 27 de janer

He fetes cames per llarch anant a enllestir una partida de feynes de coses que'm convenien ferm. —He visitat lo senyorívol casal que se fa lo *Foment de la Pietat Catalana*. El qui afluixa els clopinsos, ès l'heroych Mn. Eudald Serra i Buixó, que ha fus en tal institució casi tot lo seu patrimoni, que no era cap pich de fava, sino tot un brant de milers i milers de pessetes. ¡O quina paga més grossa, quina mesura més satsada i a caramull tendrà, en botar dins l'eternidat! *Lo Foment de la Pietat Catalana* ès una de les coses més avengudes, més sòlides i més apostòliques que se sien fetes a Catalunya aquests derrers sigles. ¡Que Deu seguesca beneintho com fins assí! Amèn! Els bons amichs que retgeixen i manetgen aquella santa casa, me'n han mostrades totes les dependències. La distribució i la trassa de tot lo casal, obra de l'enlayrat arquitecte D. Joan Rubió i Bellver, ès una cosa fondament, [36] acoradament catalana i artísticament una vertadera delicia. —He aprofitada la visita per durme'n

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap a la meua biblioteca catalana tots els llibres i llibrets que ha publicats lo *Foment* d'ensà que no hi havia feta cap compra de tan esquisit recapte. —He feta una passada per la *Biblioteca Universitària* per veurehi mos bons amichs Srs. Rubio, Ramos i Suárez Bravo, bibliotecaris tan lletraferits i benefactors magnànims de l'*Obra del Diccionari*, ab tot i no esser catalans. ¿Que ho senten els catalans que bravetgen tant de *patriotes* i de nacionalistes, i que just treuen els braons per fer anar cap a ells bones senayades de *canets* i millor si son pessetes? —Hora-baixando me veig a l'*Ateneu Barceloní* ab uns quants d'amichs meus i amadors eminents de la Llengua Catalana, que me'n conten de verdes i de madures i per salar d'alguns estornells *instituters* i *puig-cadafalquenchs*, que son la nata per desacreditar i afrontar les causes més santes i més venerandes. ¡Beneida sia l'hora que jo m'hi barallí i els espolsí la murta a forsa de tronch i de cops de lliure.

Se fa tart, i fosca negra prench redòs a Ca'n Manso, que ès una llar tan solidament catalana en lo bon paraula.

Dia 28 de janer

Llest ja de les meues feynes ministerials i berenadet, prench a les vuyt en punt lo tranvia elèctrich i ¡cap a Terrassa manca gent! Lo Dr. D. Àngel Sallent tenia avís meu, i l'he trobat a l'estació d'allà que m'hi esperava. Ens n'anam cap dret a casa seua. Trop la seua honorable família ben xaravel·la, gràcies a Deu, i ens ne pujam an el segón pis de la casa, a on lo Doctor té la seua oficina lexicogràfica i la seua polent biblioteca filològica, i comensa ell a mostrarme i espinzellarme la seua gran feynada d'enllestir per l'*Obra del Diccionari* tots els mots de la *fauna* i de la *flora* de les terres de llengua catalana. Ja tench dit varies vegades que el Dr. Sallent ès tot un *naturalista* i un *etimòleg* de primera forsa. Té tot un munt de llibres de *botànica* i de *filologia romànica* francesos, italians, inglesos, alemanys, grechs, llatins, castellans; però no llibres enderrerits ni *passats*, sino ben novells, lo derrer mot de la ciència

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

novíssima. Figurau si m'hi seré entusiasmat, si hi hauré xalat i flocat ab tot aquell bé de Deu de ciència llingüística, abocada i acanalada a talabaixons cap a l'*Obra del Diccionari*. Encantadíssim de la feyna que'm fa lo Dr. Sallent, li he dit que tots quants [37] de llibres de botànica i de filologia no tenga i ens convenga tenir, que elze comani, més prest avuy que demà, a fi de poderlos aprofitar per la nostra *Obra Nacional*, com l'anomenà l'Exm. Sr. D. Eduard Dato, dia 22 d'abril de 1919, quant m'hi presentaren mos benvolguts amichs els Exms. Srs. Comte de Sallent i Marquesos de la Cènia i d'Ariany. —Mos som engolfats tan fort en tal pretxa, que, com mos ne som temuts, ens han avisats per dinar. Per lo que pogués esser hem fet un bon cap de taula, hem esmolada la garrova una estona esclovellant termes de llengua catalana, s'ès fet hora d'aglapir lo tranvia, prench comiat del Dr. Sallent i de la seua família, i icap a Barcelona s'ès dit! I entradeta de fosca icap an el vapor *Rey En Jaume I*! que a les vuyt i mitja ha cornat, saupant àncores i envelantli cap a Mallorca.

Dia 29 de janer

De bon matí desembarcam a ca-nostra, i lo meu *fidus Achates* té que haver d'anar ab un carretó an el Moll per traginar tots els llibres que he duyts (nou paquets grossos n'hi havia), casi tots catalans, per fer anar ben xalestoys els colaboradors de l'*Obra del Diccionari*, que, si no fossen llesterrons i de poca son, per forsa s'haurien de retre.

¿Ho veys com tan mateix ès estada una bona escapada aquesta que he feta a Barcelona i una mica més enllà? Res, que no siga la derrera, si convé! Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 5
Una altra eixida a Eivissa

Dia 31 de janer a les deu de la nit i ab una maror d'allò d'allò prench vaixell cap a Eivissa, i a forsa d'estirades i premudes arribam a la capital eyvissenca abans de sortir el sol de molt. M'ha faltat ben poch ben poch per maretjarme. Si'm moch de dins la llitera no me'n escapava de donar menjar an els peixos.

Dia 1 de febrer

Salt a terra i ¡cap an el Seminari! a on trop l'Il·lm. Sr. Vicari Capitular i ensems Rector d'aquella santa casa i son valent i may rendible cuyner Mestre Joan Ripoll i Seguí, que dich jo, mentres tota la *gernació* eyvissenca li diu *En Joan des Pa*. Ells estaven ab un peu alt per venir an el Moll a rebre'm, però no han sentit cornar el vapor, i així els he pogut pegar el salt. [38] ¡Quina escomesa més coral mos hem feta! L'Il·lm. Sr. Vicari Capitular (Mn. Vicent Serra i Orvay) ès l'enamorat més fi i mes vitench de la nostra llengua a Eivissa, i Mestre Joan n'ès la font més polent, més brolladora, més llampant. A l'acte de veure'm i d'abrassarme, ja m'ha feta una descàrrega de frases que quiscuna valia la barba d'un soldat, i no hi ha hagut altre remey que treure'm la llibreta i la ploma, i allà escriu qui escriu, mentres compareixien, donantne la benvinguda mos dolsos amichs lo M. I. Mn. Rafel Escandell, Mn. Antoni Costa i Mn. Vicent Bufí, tots Superiors del Seminari a les ordes del M. I. Sr. Rector. Més tart n'han comparegut d'altres: lo M. I. Mn. Antoni Cardona i lo M. I. Mn. Isidor Macabitx, cridat de Deu a fer l'*Història d'Eyvissa*, així com encara negú l'ha feta, i que si ell no l'arriba a fer, mereixeria tupar, però ben fort. Mn. Macabitx no sols ès el cridat a fer l'*Història Eyvissenca*, sino també a donarmos una bona maneta a l'*Obra del Diccionari*, que espera molt, però molt d'ell.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Atenent a que feyna feta té bon tranch i que un sach buyt no's serva, dich missa, berén, i icap a l'*Escola Nacional* de la *Marina*! a càrrech de mon bon amich D. Joan Grimalt, devot fervent de l'*Obra del Diccionari*. Me rep ab rams i paumes. Li demàn quatre o cinch al·lotons perque me diguen la conjugació de *Vila*[2] i la *Marina*, i per lo mateix que siguen tots nadius d'aquí mateix, i a l'acte posa a la disposició En Vicent Cardona i Tur de 13 anys, En Josep Tur i Riera de 9 anys, N'Alfred Riera i Marí de 10, En Josep Prats i Riera d'11 i En Vicent Serra i Ribes de 12. —Dins lo juliol de 1917 ja fiu l'escorcoll de la conjugació eyvissenca, que me digueren quatre o cinch Superiors i Catedràtichs del Seminari, uns de *Vila* i els altres de la pagesia, de devers les parròquies rurals de Sant Jordi (sur), *Corona* [Santa Agnès], Sant Joan de Labritja i Sant Rafel de Forca (nort). Com tots eren persones majors i massa instruides per conservar sensa mattàfara castellanenca les formes verbals més genuines d'Eivissa, comprenguí després que calia repetir l'escorcoll ab gent menuda i tenral, i com mes menuda i tenral millor. —I com ara havia de venir assí a organisar la replega lexicogràfica, aprofit tan bona avinentesa per fer ab una pedra dos tirs: organisar tal replega i escorcollar la conjugació a *Vila* i a una banda de la pagesia de les més allunyades de *Vila*. [39]

Sobre tot, mos ne pujam a Ca'l Sr. Mestre ab aquells cinch valents al·lotel·los, que fan un cap d'allò mes viu, i rompem el foch contra els *85 verbs de la llista*, els verbs caps-pares de la nostra estimadíssima llengua, i ihala a conjugar verbs aquella *al·lotea* i jo escriu qui escriu! Com toquen les onze posam forqueta, i a les dues i quant refermam les amors i mos hi pegam tirs passat les cinch, i aleshores suspenem lo foch fins demà dematí.

[2] Nota (1) de l'original: Així com a Mallorca deym *Ciutat*, sensa article, a la capital, a Eivissa a la seua capital li diuen *Vila*, també sensa article.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 2 de febrer

En bon dia de la *Mare de Deu del Candeler*, venen uns quants d'aquells agoserats *al·lotineus* an el Seminari; i allà dins la cuyna, arremolinantse a nosaltres Mn. Antoni Costa, Majordom del mateix Seminari i l'incomparable Mestre Joan *des Pa*, ja som partits ells a descapdellar verbs i més verbs i jo a escriure tota quanta forma verbal m'aboquen. A hora de comensar l'Ofici Major a la Seu suspenem les *hostilidats* fins a les dues, que mos hi tornam posar, i no ho deixam fins prop de les cinch, que ja només ens falten nou o deu verbs a esclovellar.

Dia 3 de febrer

Tornen demunt les vuyt i busques aquells esforsagats tenralets i ab ells i ab Mn. Costa i En Joan *des Pa* desnossam ab quatre grapades els nou o deu verbs que ens faltava conjugar; i ab grapades de caramel·los a tota aquella heroyca i bona gent posam fi a la conjugada ab satisfacció ben coral de tots. A tots, grans i petits, don mil gràcies del bon servey que m'han fet, que Deu elze pagui així com jo voldria i demàn. He de consignar que aquests *al·lotons* de *Vila* i de *Marina* que m'han dita la conjugació llur, son dels qui se son portats més bé de tota la jovenea de Mallorca, Menorca, Catalunya i Reyne de València, puys no els he haguda de dir ni mitja paraula de correcció.

****

La conjugació de *Vila* i la *Marina* ès interessantíssima per diferents conceptes, entre altres, perque revela major intensidat de influència castellana que la de la pagesia, sobre tot de la banda septentrional. A *Vila* se conserva encara prou lo *perfet simple*, però sensa la primera persona singular (ənáɾəs, əná, ənáɾəm, ənáɾəw, ənáɾən); *jó ənî* ja no ho diuen.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquesta primera persona l'he trobada a alguns verbs de la segona, tercera i [40] quarta conjugació: demanant a aquells al·lotons si deyen tal forma, devegades m'han dit que sí que qualque volta ho diuen. Aquests casos elze tench registrats a la llibreta. Ja s'hi introdueix ferm lo *perfet compost* de l'ausiliar *vaig* i l'*infinitiu* del verb que's conjuga (*vaig anar*, *vaig dir*); la jovenea ja l'usa per pa i per sal. També s'introdueix lo subjuntiu -*i*, però encara s'hi aguanta la forma en -ə (díɣə, dóŋgə, vújɣə) i fins i tot hi reynen encara els subjuntius: prumédgə (*prometa*), pérdɣə (*perda*), mɔ́rɣə (*muyra*), múɲɣə (*munya*), etc. Aquests subjuntius just elze trobí a Isavarre (alt Pallars). A l'*imperfet de subjuntiu*, sobretot en la jovenea, se comensa aficar la forma -*i* (ənásis, ənásim, ənásiw, ənásin); però entre la gent granada encara predomina la forma -*ə*- (ənásəs, ənásəm, ənásəw, ənásən). —Lo que s'hi ès aficat fort ès la forma -ɣés (-*gués*) en lloch de la -îs (buʎîs, servîs), que ja s'hi usa ben clares vegades, i així diuen: *bulligués*, *cruixigués*, *grunyigués*, i ben poch: *bullís*, *cruixís*, *grunyís*. —Lo més notable ès lo que succeeix an els verbs de *tema* acabat: *a*) ab -*n* [*dun-ar*, *aplan-ar*, *sun-ar*], —*b*) ab -*ny* (*ñ*) [*seny-ar*, *bany-ar*], —*c*) ab *l* [*bel-ar*, *ənvəl-ar*, *əpuntəl-ar*], —*d*) ab -*r* [*mir-ar*, *dur-ar*, *ətur-ar*], —e) ab *rr* [*córr-ər*, *sərr-ar*]; —*f*) ab *ll*- [*kəll-ar*, *bəll-ar*, *fəll-ar*]; —*g*) ab *z*- [*guz-ar*, *puz-ar*]; —*h*) ab *ss*- [*pass-ar*]; —*i*) ab -*i* [*ənvi-ar*, *kunfi-ar*, *anunsi-ar*]: —*j*) ab -*v* [*ʎəv-ar*, *priv-ar*, *kəv-ar*]. Tots aquests verbs i llurs similars reben lo sufixe -*k* a la primera persona singular del present d'indicatiu, i -ɣə an el subjuntiu, i així diuen els eyvissenchs, no contaminats de castellanisme: jɔ dóŋk, jɔ əpláŋk (*aplàn*), jɔ sɔŋk (*sòn tal instrument*); vɔ́lən kə doŋgə, əpláŋgə, sɔ́ŋgə; —jɔ səŋk, báŋk (*bany*), vɔ́ləŋ kə jɔ́ sə́ŋgə, báŋgə; jɔ bélk, anvélk, əpuntálk; vɔ́ləŋ kə jɔ bélɣə, ənvélɣə, əpuntálɣə; jɔ mírk, dúrk, ətúrk; vɔ́lən kə jɔ míɣə, dúɣə, ətúɣə; jɔ kɔ́rk, sérk,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vɔ́ləŋ kə jɔ kórgə, séryə; —jɔ báʎk, káʎk, fáʎk; vɔ́lən kə jɔ báʎyə, káʎyə, fáʎyə; —jɔ gɔ́sk, pɔ́sk; vɔ́lən kə jɔ gɔ́zyə, pɔ́zyə; —jɔ ənvijk, kunfijk, ənunsijk; vɔ́lən kə jɔ ənvíjyə, kunfíjyə, ənunsíjyə; —jɔ ʎéfk, prífk, káfk, vɔ́lən kə jɔ ʎéfyə, prífyə, káfyə. —Totes aquestes formes viuen encara entre la gent vella de la pagesia i qualque mica a *Vila*; ara la jovenea ja no ho diu gayre. —També son molt afectats, tant a *Vila* com a la *Marina*, d'escapsar la *ə*-inicial d'*haver* i *anar*, i així diuen: 'və vist, 'yen (*haguent*) *vist*, 'viə *vist*, 'viəs [41] *dit*, 'yəs (*hagués*), 'yéses (*haguesses*). Tenen igualment la forma: əvés (*hagués*) i 'vés, əvésəs, 'vésəs (si jɔ 'l 'vés vist, li pek; si'l 'vésəs vist). —En quant a *anar* diuen: vaʃ 'ná, 'nán(t), 'nám, 'náw, 'návə, 'nárəs, 'niré, 'nirás, 'niríə, etc.; vulíən kə mə'n 'nás i kə tə'n násəs, etc. —An el present d'*haver* hi ha tres formes curioses: jɔ əj (*he*), jɔ hi (*he*), tu ɔ́s (*has*): v. gr. jɔ́ əj (*he*) dit; jɔ l'hi vist, jɔ wi (*jo ho he*) dit; sí kə wí (*ho he*) fet. —Moltes altres coses poria retreure de la conjugació eyvissenca, però per avuy ja n'hi haurà per caldera. No obstant vull fer constar que a Eivissa, tant a la *Vila* com a la pagesia, fan àtones els pronoms personals, retgits, *sufixats* (*me*, *te*, *se*, *la*, *le*, *els les*, *los*), i les partícules pronominals, *sufixades* també an els verbs (*ne*, *en*, *ho*, *hi*): *dirme*, *trubárte*, *barajárse*, *férhu*, *dúrhu*, *anárhi*, *pujárhi*, *fugírne*, etc. —Conserven els articles personals *En*, *N'*, *Na*, tant en noms que comensen per consonant (*En Miquel*, *En Pere*, *Na Maria*, *Na Damiana*), com si comensen per vocal (*N'Andreu*, *N'Enric*, *N'Àngela*, *N'Emília*).

I prou per avuy! perque seria un may acabar, si no hi anava una micoina alerta!

****

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aquests dies se son aplegats qualques amichs an el Seminari, prèvia indicació de l'Il·lm. Sr. Vicari Capitular, per constituir un *Centre d'Acció Lexicogràfica* i replegar tot lo vocabulari vivent d'arts, oficis i professions d'Eivissa en lo que tenga de més característich i vitench. Aquests bons amichs son: lo M. I. Mn. Isidor Macabitx, Mn. Vicent Bufí, Mn. Ignasi Serra i Riera, D. Joan Grimalt, Mn. Josep Cardona i Planells i D. Francesc Garcia i Torres. En una sèrie de conferències els espliquí tot mon pensament sobre la *Gramàtica* i lo *Diccionari* i se comprometeren a treballarhi a les totes. Molt esper d'una gent tan entesa i formal.

****

A les dues i mitja puig a un carretó passa-volant, que ab devers dues hores me deixa a la parròquia de Sant Mateu d'Aubarca, districte municipal de Sant Antoni de Portmany, prop de *Corona*, entre Santa Agnès i Sant Joan de Labritja, a quatre passes del *Pla d'Aubarca*. Sant Mateu d'Aubarca ni redol de cases té; tot son cases escampades ferm. L'esglèsia no té altra casa veina que la Rectoria. M'hi present ab una carta de recomanació de l'Il·lm. Sr. Vicari Capitular a Mossènyer Domingo Ribes i Prats, que me rep ab lo cor demunt la ma, així com m'ha agradat sempre que me rèpiguen. Li esplich [42] l'objecte de la meua anada allà, li sembla de primera, i a l'acte mos espitxam a l'*Escola Nacional*, que està trecentes o quatrecentes passes de la Rectoria. Me fa avinent Mossènyer que el Mestre ès castellà[,] D. Toribi Serrano i Pablo de Ciudad Real, però que ja parla eyvissench i que ès de bona part ferm. Mos hi entregam, ens rep tot amable; i, com sent de lo que se tracta, posa a la meua disposició quatre al·lotel·los lo més atxaravits i galanxons i que han nom: En Marian Bonet i Riera de 15 anys, En Marian Riera i Tur de 13, En Miquel Riera i Cardona de 13, En Vicent Riera i Palou de 13 i llavò l'Escolanet de la Parròquia que justament no pens a pendreli ni el nom ni el llinatge. Per no destorbar els altres *al·lots* de l'Escola, ens n'anam a la Rectoria i allà comensam la *conjugada*, pegantmoshi fins que fa fosca negra.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 4 de febrer

Demunt les vuyt compareixen aquells tenrals conjugadors, i ja som partits conjuga qui conjuga, repartintlos cada instant dos caramel·los perhom. A les onze els enviam a dinar; tornen a les dues, i elze tench a l'estaqueta fins passat les cinch ab les corresponents passades de caramel·los desiara i llavó elze enviy fins lo endemà dematí.

Aqueys al·lotinoys també se porten admirablement com els [de] *Vila* i La *Marina*. No els he haguts d'avisar gens, perque no se son desmandats gota.

Dia 5 de febrer

Me compareix tan valenta jovenea devers les vuyt, i abans de les onze ja hem haguts esclovellats els *85 verbs de la llista*. Pobres al·lots! Ja els hi he fet esser! ¡I la santa paciència que han tenguda d'aguantar tal *conjugada*! ¡Bé s'han guanyades aquelles passades de caramel·los que desiara elze feya! A la fi els he llicenciats, donantlos mil gracies de tan gros favor com m'havien fet, i se'n son anats més xalests que unes castanyetes.

La conjugació de Sant Mateu d'Aubarca ès interessantíssima. Aquí es conserva amb tota la seva plenitud el *perfet simple* ab la primera persona singular acabada en *-í* p'els verbs de la primera conjugació (*duní*, *kəntí*, *parlí*) i per molts de la segona, tercera i quarta (bətí, bəɣí, kəpiɣí, kunsəntiɣí), dels quals n'hi ha molts que també fan la dita primera persona singular en *-é* (jɔ kurrəɣé, jɔ kuziɣé, jɔ krəɣé, jɔ kruʃiɣé, jɔ kuiɣé, etc.). —A Sant Josep de sa Talaia, a Sant Antoni de Portmany i a *Corona* la ɔ́ tònica la fan ɛ́, com a Binissalem, Alaró, Lloseta i Porreres de Mallorca, [43] com a Aló [Alaior] i Mo (Maó) de Menorca, i a Catalunya oriental i central,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rosselló, Vallespir, Conflent, Cerdanya i Capcir. Donchs bé, a Sant Mateu d'Aubarca se ressenten del veinatge de *Corona*, tant que, si bé conserven ordinàriament la -ə́-, en certs casos ja la fan é, això ès, en les desinències verbals tòniques -əm, -əw. I així pronuncien: bətém, bətéw, kluém, kluéw, ənirém, əniréw; bəwrém, bəwréw, kəjɣém, kəjɣéw. —A Sant Mateu fan com a *Vila* aquella partida d'*afèresis* (escapsades per devant) en els verbs *haver* i *anar*. Tenen en el present d'*haver* les formes əj (*hé*), hi (*he*), ás (*has*), i l'imperfet de subjuntiu əvés, əvésəs, əvésəm, etc. 'vés, 'vésəs, 'vésəm dit tal kózə.

Mes punts poria retreure de la conjugació de Sant Mateu d'Aubarca, prou interessants; per no allargar massa elze reserv per millor avinentesa. De fonètica i morfologia vull pegar una mica d'espipellada: *a*) se mengen la -*t* derrera -*n*- i derrera -*l*-. Per això diuen: vén, pón, ənán per *vent*, *pont*, *anant*; sál, məlál, ál, per *salt*, *malalt*, *alt*. —*b*) Conserven els substantius verbals -érə, que denoten ganes de posar l'acció del verb d'on surten: v. gr. kúrrerə (< *córrer*): *ganes de córrer*; əskupiɣérə (< *escupir*): *ganes d'escupir*; fəstədʒérə (< *festetjar*): *ganes de festetjar*; kuziɣérə (< *cusir*): *ganes de cusir*, etc., etc. —*c*) Se mengen també la -*ə* si li precedeix -*i*: pəsiénsi, dəsgrási, ráβi, glóri, əspési, per pəsiénsiə, dəsgrásiə, ráβiə, glóriə, əspésiə. Sembla que tota la pagesia d'Eivissa fa el mateix, fora *Vila*, que mantén la -ə. —*d*) A Sant Mateu fan àtones, com a *Vila*, els pronoms personals (*me*, *te*, *se*) *sufixats* en els verbs i les partícules pronominals: *ne*, *en*, *hi*, *ho*, sufixades també, les fan igualment àtones. —*e*) També conserven els articles personals *En*, *N'*, *Na*, tant p'els noms que comensen ab consonant com si comensen ab vocal (*En Joan*, *Na Sebastiana*, *N'Àngel*, *N'Agna*).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I ja n'hi haurà com per devall aygua ab lo que he retret del dialecte de Sant Mateu d'Aubarca, per no donar pus matadura an els pacients lectors.

****

Parlant ab Mossènyer Domingo Ribes i Prats i D. Toribi Serrano i Pablo del gran servey que podrien prestar ells a l'*Obra del Diccionari* si se resolien ells dos a formar aquí un *Centre d'Acció Lexicogràfica* i replegarme lo vocabulari vivent de totes les feynes i indústries agrícoles que constitueixen tota la vida d'aquesta parròquia i núcleu de població de Sant Mateu d'Aubarca, tantes de coses els he dites per convencerlos de que porien bellament dur a cap tan patriòtica tasca, que els he ginyats a [44] empendrela. Els enviaré la *Lletra de Convit* i cèdules en blanch i comensaran a l'acte, si Deu ho vol.

Ab això s'ès fet hora de dinar; i, llests d'aquesta feyna, he pres comiat de Mossènyer i de la seua gent, donantlos mil gràcies de lo bé que m'han tractat aqueys dos dies d'esser ab ells. Es arribat lo carretó que me n'havia de dur a *Vila*. Hi som pujats ab el Sr. Mestre Nacional que també hi havia de venir, i ja som estats partits de d'allà. Ha plogut tot lo camí i mos som remullats una mica.

Arribam a *Vila*, puig an el Seminari, a on hem sopat i feta la pretxa ab l'Il·lm. Sr. Vicari Capitular, lo M. I. Mn. Isidor Macabitx, M. I. Mn. Rafel Escandell, Mn. Costa i Mn. Bufí. Prench devers les nou comiat de tots, retentlos les més espressives gràcies de lo beníssim que m'han tractat, i a Mestre Joan *des Pa* per la baldor i balquena de mots i frases d'allò més bufarell que m'ha dites aquests dies; i ide d'allà cap an el vapor! despedintm'hi els amichs, Mn. Macabitx, En Grimalt i En Garcia.

El vapor ha saupat i ja ès estat partit cap a Mallorca ab una mar de Reys, gràcies a Deu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 6 de febrer

Abans de les set hem desembarcat a la Ciutat de Mallorca, més trempats que uns orgues, gràcies a Deu i a la benaventurada sempre Verge Maria i an el Benaventurat Sant Miquel Arcàngel i a tots els àngels, sants i santes del cel i Patrons especials de les nostres illes i de les nostres curolles llingüístiques, que Deu i tots aqueys àngels, sants i santes del cel prosperin, mantenguen, defensin, soplugin i agombolin i fassen triunfar de tots els nostres contraris, que no demanam que's muyren, sino que se convertesquen i visquen per bé de tots. Amèn.

---

†

Amichs morts (44-48)

Misser Francés Ribés i Sangüesa

Reté l'ànima a Deu dia 29 de mars de 1919 en la seua casa i ciutat de Castelló de la Plana quant corria els 54 anys. No recort haverlo vist may ab els ulls de carn; ara ab els [45] de l'ànima prou que'l viu, no de part defora, sino de part dedins, i per això l'estimava com s'estimen els germans de Pàtria. Sensa essermos vists may, ell se suscrigué de bona hora an el BOLLETÍ DEL DICCIONARI i suscriptor fonch fins a la mort, això quant no n'hi havia altre a Castelló que hi estigués suscrit, i prou que se cuydava d'estar al corrent. Això denota l'entusiasme que li bategava dins el cor per la nostra *Obra* i per la Llengua de les nostres amors. L'estiu de 1918 coneguí a Castelló mateix son germà D. Enric, apotecari, enamorat també de les Lletres valencianes. D. Francés justement a les hores no era a Castelló i així no me fou possible rendirli l'homenatge de mon agraiment i afecte coral. —Fins avuy, ab tantes de coses com se son estravengudes,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no m'havia llegut dedicar a la seua dolsa i honorable memòria aquest tan humil com sincer tribut.

En Josep Roig i Roquer

Per la mateixa raó no m'ha llegut fins avuy el donar conte de la mort d'aquest altre amich estimadíssim, que ens deixà dia 21 d'agost de 1919, en la primavera de la vida i plena l'ànima de projectes i plans per l'engrandiment i enaltiment de la Llengua i de les Lletres catalanes. En Roig i Roquer era un entusiasta del gran Mestre En Manuel Milà i Fontanals, consagrant bona part de la seua vida a escampar i donar a conèixer les obres de tan egregi Príncep de la Cultura, no sols catalana, sino espanyola. I ab aqueixa tan patriòtica i abnegada tasca d'enaltir la memòria dels grans escriptors catalans o amichs de Catalunya se passà En Roig i Roquer casi bé tota la vida, lo qual li valgué la betzèrria i la piconia de certs estornells, i arpellots del catalanisme que feren tot quant sabien per esborrossonarli la cosa i entrebancarlo fins allà on porien. Eren els mateixos estornells i arpellots que me volien fer la pell a mi. La derreria de l'any 1917, quant ja havia esclatat mon conflicte ab l'Institut, però encara no s'era fet públich, se'n vengué un dia En Roig i Roquer de part de *Correo Catalán* a oferirse a fer dit diari una campanya a favor meu: oferiment que me confirme lo mateix Director, D. Miquel Junyent an el seu despatx devant Mn. Jaume Barrera, i que el repetiren la primeria de corema de 1918; jo elze preguí que no diguessen res fins que jo elze avisàs; i cumpliren cavallerosament lo compromís fins lo juny subsegüent, fins que En Puig [46] i Cadafalch s'entregà a la Redacció del diari jaumista ab amenasses de rompre l'aliansa de *La Lliga* ab lo *Jaumisme*, si aquest no abandonava la meua defensa. De manera que En Roig i Roquer era un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amich coral de l'*Obra del Diccionari* i meu. Era una ànima nobilíssima que no tenia altra lley que el sacrifici i l'inmolació per Deu i per la Pàtria.

Mossèn Joaquim Martí i Gadea[3]

Asovint sorprèn la tranquilitat de nostre esperit la nova de la pèrdua d'algún ser volgut, d'alguna persona estimada. Darrerament ha sigut la noticia de la mort del prevere Joaquim Martí i Gadea, la que ha dut la dolor a nostres pits de fiels cristians; la que ha omplit de melengia nostres ànimes de vehements valencians.

Alluntat de tota ostentació i de quant poguera produirli llaor i vanaglòria, vivia en lo poble de Mislata, —on havia exercit de Retor més de trenta-cinch anys, en lo racó solitari de sa casa voltada d'un hort a on juntava el deliciós perfum de les flòrs ab l'aroma de virtut i saviesa que despedia l'ànima tota plena de bondats del malhaurat mestre.

Fon un esperit on convergien les dots del seu sagrat ministeri i l'entusiasme patri, avivat per un fort amor a la seua terra, amor purificat en la flama de son cor de valencià de soca i fonamentat en nostra amada Religió.

No intentaré descriure eixe caràcter que posseia Mossen Joaquim, ni soch l'indicat per a traçar la seua figura lliterària. Ahí estàn per una banda, les seues obres que acrediten i testimoniegen, a l'ensemps que una voluntat ferma, una vocació aprofitada, presidides una i altra d'una activitat maravellosa. Ahí estàn per altra part els juins que sobre nostre volgut escriptor han fet personalitats que posseixen verdadera autoritat, con lo Sr. Rodríguez Marín, i altres que proclamen l'importància del trevall

[3] Nota (1) de l'original: Lo bon amich de València En Felip Mateu ens envia aqueixa necrologia de Mn. Martí i Gadea, tan benemèrit de la lexicografia i dialectologia valenciana, mort en la pau del Senyor dia 4 de novembre passat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fet de Mn. Martí Gadea, producte fecond d'un detingut estudi i d'un afany rònech de recopilació i observament.

Les lletres valencianes han perdut un conreuador excellent, [47] especialment en lo que's refereix al *folk-lore* valencià, que a qui més devia era al seu primer publiciste.

La llabor *folk-lòrica* de mossen Martí Gadea, s'aprecia: *a*) en sos *Tipos, modismes i còses rares i curioses de la terra del Gè*, interessantíssima obra en dos volums ab varis afegitons, verdader depòsit del saber popular en el que resalta un notabilíssim refraner valencià; *b*) en sos *Pitos i flautes*, nou ensisam de totes herbes, com el titolà. Conté també composicions i trevalls curiosíssims que manifesten un domini sancer de l'epigrama i de la sàtira; *c*) *El darrer troç i moç* complement de *Troços i moços*, *Coses velles i novelles de la terra del Gè*; *d*) *Burrimaquia alicantina, Cudolets, caps i senteners* i altres, li donen el primer lloch en esta matèria.

Sos coneiximents llingüístichs, lo seu entusiasme per l'estudi de nostra llengua se revèla en son *Vocabulario-valenciano-castellano*; en el *Vocabulari monosilàbich valencià-castellà*, i en gran manera en el *Diccionario valenciano-castellano*, obra filla de la tasca feixuga de molts anys. Si la edat i la salut de l'il·lustre Martí i Gadea ho hagueren consentit, potser hui tindríem un *Diccionari castellà-valencià*, desig que manifestà en diferents ocasions com a continuació del *valencià-castellà*, que tan gran èxit obtingué entre els valencians entusiastes de lo seu.

En fi, Deu ho ha fet; la pèrdua del volgut Mestre devem plorarla, però en mig de la melengia de nostre cor trobarem conhort al pensar que lo pas de Mn. Martí i Gadea per aquest mon, ha deixat una carrera marcadíssima de virtut, un rastre d'activitat assenyada, una prova de *valenciania* que demostra quan be s'armonisen eixes dos idees tan elevades com pures: Religió i Pàtria.

Res més he d'afegir ad açó, com no sia manifestar que estes ralles no constitueixen el més petit intent de fer bibliografia, perque per ad açó no ens ajuden nostres pobres forçes; sols és una prova palesa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'admiració al valencià il·lustre i un testimoni de bona memòria al sacerdot virtuós.

F. MATEU

València, novembre 1920.

¡En Ribes i Sangüesa! ¡En Roig i Roquer! ¡Mn. Joaquim Martí i Gadea! ¡Tres bons amichs de la Llengua i de les Lletres Pàtries! ¡La Llengua i les Lletres de Catalunya, Reyne de València i les Balears! [48]

¡Que el Bon Jesús els haja trobats en estament de gràcia! I si encara estiguessen entretenguts an el purgatori, ique elze trega i els admeta a l'etern descans de la Santa Glòria! i doni a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells i lo cohort i conformansa que tant i tant necessiten per suportar un cop tan terrible com ès estada la mort de tan bons patricis. ¡Al cel elze vegem tots plegats! Amèn.

¡Escoltau! (48)

Ens falten toms I del BOLLETÍ i no porem fer les coleccions completes que sovint ens demanen.

Per poder tapar tots aquests buyts, feym a sebre que:

a) de cada tom I que ens enviin, donarem 15 pessetes.

b) de cada exemplar de *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana* que ens presentin, donarem 8 pessetes.

c) de cada exemplar dels nombres 1, 7 i 11, sensa els altres nombres, donarem una pesseta per quiscún de dits nombres.

d) de cada nombre 1-14 i 16, 17, donarem mitja pesseta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Hala, donchs, els qui tenguen recapte d'aquest i vullen fer quatre doblers, que se desxondesquen! Fora vessa! fora són!

L'Obra del Diccionari (48)

Va vent en popa més que may, gràcies a Deu. Basta dir que hem hagudes de fer tallar 400.000 cèdules més de Nadal ensà, i ja les hem repartides casi totes an els centenars de colaboradors que ens repleguen cabal llingüístich per tot arreu. Així ès que n'haurem de fer tallar altres 200.000. Per paga ara ja son més de 250 colaboradors (n'hi ha 4 de castellans) que ens ramassen mots a dreta i esquerra per la *Calaixera*, i cada dia p'el cap baix ens entren milenars de cèdules plenes, que per col·locarles, no tenim altre llivell que comanar una altra Calaixera de 33 calaixos, que hi càpiguen 25.000 cèdules dins quiscún calaix.

¿Ah idò? ¿que bufau, inimichs de l'*Obra del Diccionari*? ¡Preniu una escudelleta de cala-guala, per lo que puga esser!

Dins el proper BOLLETÍ donarem mes clarícia, si Deu ho vol i Maria.

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1921

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[49][*]

Els Eyvissenchs (49-65)

I

¿Son o no nissaga catalana?

Eivissa i Formentera ab una partida d'illots que les enrevolten, fan un estol d'illes que els cosmografs grechs i romans anomenaven *Pityuses*, de πίτυς (pi), que vol dir *pinoses*, això ès, que s'hi feyen molts de pins. Tal nom entre, dits cosmografs presenta diferents formes: Πιτνούσαι Strabo III, 5, I; Agathem. I, 5; Πιτυούσσα Diodor V, 16; Dioscorid. I, 92; Plut. Sertor. 7; Πιτυούσαι Ptol. II, 6, 73. Els romans les anomenaven: *Pityussae*, Avien. V, 479; Plin. III, 76; *Pityusa* Liv. XXVII, 37, 3; *Pitynussa* Mela II, 109 apud Hübner *Monum. Ling. Ibericae*, p. 248. De manera que els cosmografs grechs i llatins un cop usaven aquest nom en plural i un cop en singular, espressant sempre aqueixes illes. —Ficsahtmos en lo nom d'Eivissa, vetassí com surt dins aquells cosmografs: "Εβυσσος Strabo, III, 5, I; Βουσος Dionys. perieg. v. 437; Βυσός Eustath. comm. ad h. v.;

[*] T. XII. —Abril-maig-juny / Juliol-octubre 1921. —N. 3.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Βυσσοός Herodian. ap. Steph. S. V.; "Εβεσος Diodor. V, 16, 2; Dio XLIII, 29, 2; "Εβυσσος Ptol. II, 6, 73; *Ebusos* it. marit. p. 511. —Els romans elze deyen: *Ebusus* Liv. XXII, 20, 7; Mela II, 125; Plin. III, 76, 78; VIII, 226; IX, 68; XV, 82; XIX, 84; XXXV, 202; *Municipium Flavium Ebusum* C. I. L., 3.663; *Ebusus* Manil. IV, 640; Sil. III, 326; Avien. descr. orbis II, 621; *Ebusos* Jul. Honor. p. 33, 8; cosmogr. Aeth. p. 78, 25, 102, 21; *Eboso* lib. gen. p. 169, 4 R., *Ebusa* Rav. p. 415, 1; *Libissa*, p. 414, 13; *Ebusitanus* C. I. L. 3660, 3664 apud Hübner *Monumenta Linguae Ibericae* — Berolini, 1893 —p. 231. —Els sarrains li deyen: *Iebisah*. —Tornant *i* la υ de "Εβυςςος, que els llatins transcrivien per *y*, resultà EyvÍssa. En fa avinent C. H. Grandgent, An *Introduction to vulgar Latin*, —Boston, 1908 —§ 187 que la υ grega primer sonava *u*, dins l'àtich i lo jònich tornà *ü* i devers lo sigle IX passà a *i*: *gir* < γῦρος, *cima* < Κῦμα, *cripta* < Κρύπτη, *amidó* < ἄμυλον, timbre < τύμπανον. —De quina nissaga ès *Ebusus*? Hobner (ib.) el considera nom *ibèrich*; altres el consideren *fenici* (Quadrado, *Islas Baleares*, p. 1301), i suposen que significa *terra prima*. Marsili dins sa *Crònica Reyal*, L. II, diu que *Evissa* o *Ibiza* ès «nom aràbich», «que vol dir *seca*».

Lo bisbe Margarit de Girona, dins son *Paralipomeno* fa venir el nom *Eyvissa* de *ebur* (*vori* o *marfil*) per la blancor de les seues salines, i retreu que Dionís d'Alexandria diu que primer se deya *Lauso*, nom que li havien posat els fenicis (Quadrado, ib.). —En quant à *Formentera*, cal dir que tal nom pervé dels romans, que li deyen *insula frumentaria* p'el molt de *forment* (blat) que feya. Hübner, *Monum. Ling. Iber*. no retreu cap passatge de cosmografs grechs ni llatins que l'anomenin així; però no ès duptós que se tracta d'un nom *romà* o *llatí*, que prengué la forma actual per la *metàtesi* o *trasposicio* de la primera *u*, que passà devant la *r* (*fRumentaria* > *furmentaria* > *furmentera*) degut a la influència aràbiga, puys els qui parlen aràbich son molt afectats de tals trasposicions. —Peró ¿s'anomenà sempre *Frumentaria* aquesta illa? Es ben segur que abans de dominarhi els romans tenia un altre nom. ¿Quin era ell? Plini en diu (III,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

11) «Les illes d'aquesta mar, les primeres de totes, son les *Pityusses*, que els grechs les anomenaren tals del caluix del pi, això ès, *pinoses*. Ara s'anomenen una i altre *Ebusus*. Fan una ciutat confederada, i corre entre i entre un freu estret de quaranta sis mil passes (dues milles de vuyt estadis, quiscuna, segons el P. Fidel Fita, *Bol. de la R. Acad. de la Hist*. LI, 322). Son set cents estadis lluny de Dénia; i dos tants mes Dénia de Cartago nova; altre tant disten de les Pityusses mar endins les dues *Balears* i cap al Sucro (riu Xúquer) la *Colubraria*. Les Balears, guerreres per la fona (passetia, bassetja, bronzo [de brunzir]), els grechs les anomenaren *Gymnesias* (illes de gent despullada). La terra de *Ebusus* fa fugir les serps; la *Colubrària* en fa néixer, i danya a tots els que hi van, si no hi duen terra *ebusitana*: els grechs li digueren *Ophiusa* (illa *serpetera*).» [Insulae per haec maria primae omnium Pityussae, a Graecis dictae a frutice pineo. Nunc *Ebusus* Vocatur utraque. Civitate foederata, augusto fretu interfluente, [51] patent XLVI m. pass. Absunt a Dianio DCC stadiis; (bis) totidem Dianium a Cartagine Nova; totidem a Pityussis in altum *Baleares* duae et Sucronem versus *Colubraria*. *Baleares* funda bellicosas Graeci *Gymnesias* dixere... *Ebusi* terra serpentes fugat; *Colubraria* parit, ideo infesta omnibus nisi ebusitanam terram inferentibus, Graeci Ophiusam dixere»]. De manera que, segons Plini, *a*) Eivissa i Formentera els grechs elze digueren Pitiüses[4] «del caluix del pi» (πίτυς), això ès pinoses; —*b*) En temps de Plini, Eivissa i Formentera s'anomenaven just *Ebusus*, entre totes dues no tenien més que un nom i feyen just una *ciutat federada*; *c*) aquestes dues illes eren enfora de Dénia setcents estadis i altre tant de la illa Colubraria; —*d*) els grechs anomenaven *Ophiusa* la *Colubraria* per les serps que s'hi congriaven; —*e*) contra tantes de serps el remey era durhi terra de *Ebusus*, ès a dir,

[4] Nota (1) de l'original: D. Juan Roman i Calvet dins la seua apreciabilíssima obra *Los Nombres e Importancia Arqueologica de las Islas Pythiusas*—Barcelona, 1906—s'encapirronà debades a demostrar que el nom de *Pityusses* no ve de πίτυς (pi), sino de Πυθύς (serp), i que per lo mateix cal dir *Pythiusses*. El P. Fita (vide infra) demostrà incontestablement la insubsistència de la tesi d'En Roman i Calvet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'Eivissa i Formentera; —*f*) per lo mateix may la *Colubraria* fou Formentera; may Formentera pogué anomenarse *Ofiusa*. Això sostén l'eminent P. Fidel Fita, al cel sia ell i tots los morts, dins lo sapientíssim *Inform* que donà de l'obra d'En Roman i Calvet devant la *R. Acadèmia de la Història* dia 12 de juny de 1907 (*Bol. R. Acad. de la Hist*., LI, 321-378). El P. Fita fa notar que el cosmograf llatí Pomponi Mela (II, 125) ve a dir lo mateix que Plini respecte de *Ebusus* (Eivissa i Formentera) i la *Ophiusa* o *Colubrària*, i que Estrabó, grech (III, 5, 1), confonent les coses posà la 'Οφιουσσα a Formentera i en feu la segona Πιτυουσσα; però se contradigué suposantla erma (ερμον) encara que fruytera o habitadora i neta d'animals verinosos. També s'errà ab lo dir que Eivissa i Formentera eren més mar endins que les Balears (Mallorca i Menorca). També fa notar el P. Fita que Ptolomeu (II, 6, 73) feu la mateixa confusió que Strabó, distingint entre *Pityusa* gran (Eivissa) i *Pityusa* petita (Formentera), anomenant *Ebussos* la primera i *Ofiusa* la segona, col·locant aquesta, no allà on està, just devora Eivissa, sino allà on es *Montcolobrer*, la *Colubraria*, devers les aygues de Vinaròs. Diodor Sicul (V, 16) no anomena per res la *Ofiusa* o *Colubraria*, i no parla més que d'una [52] *Pityusa*, sens dupte fent lo mateix que Plini, anomenant ab tal nom les dues illes dient que la capital ès "Εβεσος, colònia púnica, que principiaren cent setanta anys després de la fundació de Cartago (654 anys abans de Crist), i que hi «caplleven bàrbars de tota casta; berebers: ibers, gals, si bé la major part eren fenicis (cartaginesos). Diodor escrivia en temps d'August. De manera que no consta que Formentera, abans dels Romans tengués altre nom que *Pityusa* i *Ebusus*. Lo que diu Avienus en sa *Ora maritima* sobre *Ophiussa*, que ho retreu i comenta i re-de-comenta En Roman i Calvet dins la seua obra citada, ès tan confus, tan fosch, tan envitricollat, que no hi ha qui en puga treure res en net. —Els illots que hi ha entorn d'Eivissa i Formentera, son una mala fi. Comensant p'el port d'Eivissa i prenint a ma esquerra costa costa de d'allà, trobam : *a*) *S'Illa Plana*, *S'Illa Grossa* i *Es Bota-foch*, confegides totes tres per una camada de pedres an el bras del port oposat a la *Vila*; *S'Illeta* de ses Formigues, *S'Escuy-durat* i *Es Surets*;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

b) *S'Illa de Santa Eulària*, devant la vila de tal nom; *c*) *Tagomago*; *d*) *S'Illa Mitrada* entre la *Punta de la Creu* i *Cap Bernat*; *e*) *Sa Cuniera* i *S'Illa des Bosch*; *f*) *Ses Illes de Ses Bledes*, que n'hi ha tres: *Sa Redona*, *Sa Plana*, *Sa Major*; *S'Illa des Porrus*, *S'Illa de S'Espartà*; *g*) *Es Vedrà*, *Es Vedranell*, Sa *Galera des Vedrà* i *Es Mustaret*, *h*) *Es Caragoler*, *Sa Barqueta*, *Ses Illes Negres*, *S'Illa des Penjats*; *i*) *S'Espalmador*, *Sa Torreta*, *Castavi*, *S'Illa des Porchs*; *j*) *Illa d'En Pou*, *Illa Redona*; *S'Espardell* i *S'Espardelló*; *l*) *S'Esponja*, *Malvi gros* i *Malvi Pla*; *ll*) *Es Dau gros* i *Es Dau petit*; *m*) *S'Illa de ses Rates*; *n*) *Ses Illes Negres*; *ny*) *S'Ariany*. De manera que entorn d'Eivissa i Formentera hi ha, com qui no diu res, quaranta illots. Casi tots ells duen nom *romànich*; just hi ha *Tagomago* i *Castavi* que no ho siguen i que fan cara d'ibèrichs. Ademés dels noms d'aquestes illes i illots, que son altres tantes fites històriques que indiquen les nissagues que son passades, per Eivissa i Formentera, tenim els nombrosos fragments d'objectes d'art (pedra, test, vidre, metalls obrats, monedes) trobats a Eivissa anys enrera, sobre tot per obra del meritíssim D. Juan Roman i Calvet, com tenim també les vàries inscripcions dalt pedra que lo Dr. Hübner registrà en son *Corpus Inscriptionum latinarum* i llavó els cosmografs i historiadors grechs i llatins. De tots aquests monuments se desprèn; *a*) que la nissaga primitiva d'Eivissa seria *ibèrica*; *b*) que 654 anys antes de Crist els fenicis hi fundaren una colònia i s'hi arrelaren fort; *c*) hi [53] comparegueren altres gents fins que se'n ensenyoriren els romans, romanisant les dues illes, a on de bona hora, com a les Balears, se propagaria lo cristianisme; puys veym que an el sigle IV ja tenien Bisbe propi. Opili, Bisbe de Ebuso l'any 484, segons lo cronista casi contemporani Victor, Bisbe de Vita (provincia Byzacena africana), comparegué a Cartago a donar raó de la seua fe devant lo wandal Hunerich, i an el sigle VI lo famós Bisbe de Cartagena Licinià conta que escrigué una carta an el Bisbe Vicens d'Eivissa sobre un escrit que n'hi havia que creyen que era caygut del cel. Sens dupte els sarrains, quant se apoderaren d'Eivissa i Formentera, entre els sigles VIII i X, hi trobarien la població ibera-romana-cristiana,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que anirien oprimint i botxinetjant fins a esveirla de tot ab uns quants de sigles, puys quant l'any 1114 els creuats pisans i catalans a les ordes del Comte Ramon Berenguer III de Barcelona, se'n apoderaren, no consta que hi trobassen rastre ni vestigi de població cristiana, ni n'hi trobaren tampoch l'any 1235 En Guillem de Montgrí, Sacrista de Girona, l'Infant En Pere de Portugal i el Comte de Rosselló Nunó Sans, quant ab autoridat del Rey En Jaume I d'Aragó, reconquistaren Eivissa, redimintla del jou vergonyós de la Mitja Lluna, fentla cristiana par may més deixarho d'esser. Aqueys conquistadors se repartiren l'illa proporcionalment a les Forces que quiscún hi havia duytes.

Segons això, feren quatre partions, tocantne dues an En Guillem de Montgrí, i les altres dues a l'Infant de Portugal i an En Nunó Sans. Per fer aquestes partions tengueren en compte les cinch ab que els sarraïns la tenien dividida, això ès, *Alhauech*, *Xarch*, *Benizamid*, *Portumany* i *Algarb*, que els conquistadors anomenaren *quartons* perque elze reduiren a quatre, designantlos respectivament ab lo nom de *Pla de Vila*, *Santa Eulària* (*Curtó del Rey*), *Balanzat* (*Sant Joan*), *Purmany* (*Sant Antoni*) i *Salines*. *Santa Eulària* i un terç del *Pla de Vila* tocà a l'Infant En Pere; *Purmany* i un terç de dit *Pla* an En Nunó Sans, i *Balanzat* i ses *Salines* i l'altre terç del *Pla de Vila* an En Guillem de Montgrí. *La Vila* i les *Salines* propiament dites se repartiren entre els tres particips, romanent l'arraval *La Marina* i *Formentera pro indiviso* dels tres conquistadors. Aviat l'Infant de Portugal vené la seua partió an el Rey En Jaume i per això el *Curtó* de Santa Eulària s'anomena *del Rey*; i el Rey, hereu d'En Nunó Sans, vené la partió d'aquest an el Sacrista Montgrí, que la llegà per testament an el Capítol de Canonges de Tarragona, fins que l'any [54] 1410 passà a l'Ardiaca de Sant Fruytós, de la mateixa Seu, i l'altra partió la llegà a la Mitra de Tarragona; i així els Senyors Temporals d'Eivissa foren: el Rey, l'Arquebisbe de Tarragona i l'Ardiaca de Sant Fruytós: els quals hi tenien llurs Magistrats per governar l'illa sovintetjant entre ells els conflictes i baralles de jurisdicció, tan poch favorables p'el bon govern i recta administració de la cosa pública. Els sarrains, perdut el domini de l'illa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

buydaren la major part cap a l'Àfrica i costes de Múrcia i Andalusia, romanentne així mateix per conrar la terra, però acabaren per esveirshi de tot, acudint a l'illa pobladors de diferents regions catalanes, atrets per les ventatges que els conquistadors oferien, per l'estil de les que concedí el Rey En Jaume l'any 1230 an els qui venguessen a poblar Mallorca. De manera que s'esveí completament la població sarraina d'Eivissa, sustituintla els pobladors que hi acudiren de diferents bandes de Catalunya, que hi deixaren llur llengua, que parlen llurs desxendents, que duen casi tots noms de poblacions catalanes o llinatges genuinaments catalans.

Ab la dominació sarraina desaparegué la Seu *ebusitana*, que els conquistadors cristians del sigle XIII no restabliren, romanent subjectes abdues illes a la jurisdicció inmediata de l'Arquebisbe de Tarragona, formant part de tal Arxidiòcesi, tota vegada que, com hem vist, dit Arquebisbe n'era Senyor Temporal. L'any 1783 restabliren la primitiva Seu, que retgiren sucessivament cinch Bisbes, fins que se morí lo derrer, Rdm. Dr. Basili Antoni Carrasco (1832-1852). P'el Concordat de 1851 s'estipulà que tan petita diòcesi s'agregàs a la de Mallorca; però encara no ho han fet, ni a contes. Així ès que continuen Eivissa i Formentera come *Diòcesi Vacant*, que la comanda un Vicari Capitular ab la seua corresponent Cúria, elegintlo lo Capítol de deu Canonges que presideix un Degà i ab el temps passarà a Col·legiata si no hi restableixen la Mitra, com ara se'n tracta de bon de veres. Hi ha un petit Seminari, instalat dins l'antiga casa dels Jesuites, que romangué buyda quant Carlos III elze va treure de tots sos dominis. Aquesta petita Diòcesi se compòn tot en gros de 22 parròquies i casi totes rurals, del tenor següent: a *Vila*, la Capital *major*, hi ha *Sant Pere* (la parròquia de la Seu), *Sant Cristòfol* i *Sant Salvador*, que el poble li diu *Sant Tem* (barri de la *Marina*). A la Pagesia hi ha *Sant Antoni*, *Sant Mateu*, *Santa Inès*, *Sant Rafel*, *Sant Joan*, *Sant Miquel*, *Sant Llorenç*, *Sant Vicent*, *Santa Eulària*, *Sant Carles*, *Santa Gertrudis*. La Mare de Deu de *Jesús*; Sant *Josep*, *Sant Agustí*, [55] *Sant*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Francesc de Paula, *Sant Jordi*. A Formentera hi ha *Sant Francesc Xavier*, *Sant Fernando*, i la Mare de Deu del *Pilar*.[5]

Aquestes parròquies formen sis Ajuntaments: *Vila* ab 6.404 ànimes, *Formentera* ab 2.295, *Sant Antoni* ab 4.264, *Sant Josep* ab 3.941, *Sant Joan* ab 4.269, i *Santa Eulària* ab 4.770. La població total de les dues illes puja a 25.943 ànimes, segons el cens de 1902.

Santa Eulària, *Sant Antoni*, *Sant Josep* i *Sant Joan* s'anomenen capitals i ho son dels llogarets sufraganis que els enrevolten. Totes les parròquies de la pagesia i les de Formentera son just cases escampades; sols *Santa Eulària* i *Sant Antoni* formen qualques carrers, no gayre llarchs encara.

De tot lo que hem dit fins aquí ¿se desprèn ni's pot coletgir que la població eyvissenca siga d'una nissaga diferent de la de les altres illes Balears i de la de Catalunya i del Reyne de València? Mon amich Dr. Mn. A. Griera l'any 1913 se deixà dir demunt aquest mateix *Bolletí* (p. 367) que «el tipo eivissenc ès completament semític». Afirmacions d'aquestes no cal ferles sensa provarles solidament. Llàstima que Mn. Griera deixàs dins lo tinter les proves que sens dupte en creuria tenir.

Les nissagues per lo que més se distingeixen i caracterisen, ès p'els *llinatges* que duen els qui hi perteneixen. ¿Quins *llinatges* o *noms de família* o *de casa* hi ha a Eivissa? N'hi ha gayre d'aràbichs, de *jueus*, de les altres nèscies semítiques?

Lo M. I. Mn. Isidor Macabitx l'any 1916 publicà un bell volum, *Santa Maria la Major. Los Cronistas*. Dins les *Notes* dels *Entreveniments* que

[5] Nota (1) de l'original: Sí, a Formentera hi ha aqueixes tres parròquies, corresponents a sos tres nucleus de població, per mes que lo *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1913, p. 26) diu que just n'hi [ha] un de «nucli de població» de «unes quinze o vint cases» «sota» «un puig nomenat *La Mola*» «al centre de l'illa». Que dispens lo *Butlletí*. La Mola de Formentera no està «al centre de l'illa», sino an el cap d'allà de Llevant. Això ès una bona mostra de fins a ne quin punt ens porem fiar de les informacions del *Butlletí* envers dels territoris de Llengua Catalana. Per qualque cosa digué la mentidera *Veu de Catalunya* de 29 de janer d'enguany que dit *Butlletí* «ès la mes internacional de totes les publicacions de Catalunya i de tota Espanya». No li canta mal «internacionalisme», suspesa com estigué fins fa poch juntament ab totes les altres publicacions de l'*Institut* per manca de *calés*, *llenegants* o *moraduixos*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

abrassen els anys 1528-1781, això ès, els fets que se succeiren a Eivissa durant aquells anys, surten tots aqueys *llinatges eyvissenchs*: [56]

	Albert		Costa		Llinàs		Rodríguez
	Almaje	35	Cucurella		Llobet		Roig
	Andreu			65	Lluch		Romeu
	Arabí		Dalmau				Rosselló
5	Aranyó		Damià		Magraner		
	Arbona		Desclapés		Marí	95	Sabater
	Armadans		Durbàn		Marquet		Sala
	Aymerich				Màs		Salvà
		40	Escandell	70	Melià		Salvany
	Balansat		Espanyol		Moràn		Sanmartín
	Barber				Morro	100	Santjust
	Bermeu		Farreres		*Mossie*		Seguí
	Bermundi		Ferrer				Serra
	Billuera		Fluxà		Nicolau		Simó
	Bisbau	45	Forner				Sirvent
15	Boffi		Folques	75	Oliu	105	Socies
	Boix		Francès		Orvay		Soldevilla
	Bonet		Francolí				Solsona
	Boquer		Fullana		Palau		Sort
	Borràs				Palerm		Subirats
20	Bosch	50	Gall		Pavia	110	Sunyer
	Bru		Garcia	80	Pineda		
			Genovart		Planells		Torrens
	Cabanillas		Gibert		Pons		Torres
	Calbet		Gigant		Prats		Totzó
	Cambrils	55	Gomis		Puig		Tur
25	Capilla		Guardia				
	Cardona		Guasch	65	Quint	115	Ugonet
	Carreres						
	Castany		Jover		Ribes		Valls
	Castelló		Juan		Riera		Vargas

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

30	Climent				Rigo		Vidal
	Colomar	60	Llaneres		Rimbau		Vileta
	Coll		Llatzer	90	Riquer	120	Vinyes
	Corso		Llaudès				

¿Quins noms semítichs hi ha de tots aqueys llinatges? *Arabí* ho ès evidentment. —*Almaje*, per la silaba *Al*, l'article aràbich, que s'afitx indisolublement an els noms, pot esser bellament de la mateixa nerència. Eguilaz y Yanguas (*Glosario Etimológico de las palabras españolas* [castellanas, catalanas, gallegas, mallorquinas, portuguesas, valencianas y bascongadas] de origen oriental (arabe, hebreo, malayo, persa i turco). —Granada, 1886 —p. 211) posa: «ALMAJO; lo mismo que *almarjo*» I dins la plana 215 escriu: «ALMARJO. Nombre que se da a las plantas que producen barrilla. De *almarcha*, < *marjo*, *soude*, Kali (planta): *Suaeda fruticosa* Forsk. *Arthrocnemum Fruticosum* Moq., [57] *almarjo yerva* en P. de Alcalà. V. Dozy, *Supl*.». —*Mossie* ¿té res que veure ab *Moisès*? ¡Que parlin els *hebraistes* i *arabistes* que hi diuen de prim! De manera que lo *semitisme* de la nissaga eyvissenca per aquest cayre dels llinatges dels sigles XVI-XVIII no *resulta* ni d'un bon tros. —Però ¿i els *llinatges actuals*? ¿Quins rastres, quins indicis de semitisme ofereixen els *llinatges* que ara caplleven devers Eivissa? En tenim una font preciosa ab lo *Cens Electoral*, a on se pot dir que surten tots els llinatges eyvissenchs d'ara. Prenguem per punt de partida el *Cens Electoral* de 1902, que ès el que tenien. Escorcollat de prim conte aquest Cens, resulta que Eivissa i Formentera hi ha tots els *llinatges* que van afilerats dins aqueixes columnes, espressant ab cifres les vegades que cada llinatge surt dins el Cens, i així se veu quins son els llinatges més freqüents an aquelles illes i quins no ho son tant, com se veu també quins hi son rars i quins raríssims.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llinatges eyvissenchs que's troben més de mil vegades dins lo Cens Electoral de 1902

Torres. —1578 Marí. —1409

Llinatges que s'hi troben més de 500 vegades

Tur. —976	Ribes. —774	Juan. —516
Ferrer. —833	Riera. —585	Serra. —514
	Costa. —578	

Llinatges que s'hi troben més de 100 vegades

Cardona. —496	Guasch. —391	Colomar. —160
Bonet. —490	Planells. —346	Rossello. —130
Roig. —443	Ramón. —299	Clapés. —128
Escandell. —393	Prats. — 245	Noguera. —105
	Mayans. —229	

Llinatges que s'hi troben més de 40 vegades

Castelló. —83	Arabí. —43	Vingut. —41
Bufi. —44	Orvay. —43	

Llinatges que s'hi troben més de dues vegades

Gotarredona. —16	Puget. —6	Rey. —4
Calbet. —11	Canals. —5	Levilla. —3
Llobet. —10	Cirer. —5	Lluy. —3
Balansat. —9	Hernàndez. —5	Matutes. —3
Sala. —9	Miró. — 5	Pomar. —3
Riquer. —8	Canals. —5	Wallis. —z,
Vich. —8	Curtoys. —4	Romàn. —3
Felicó. —7	Fernàndez. —4	Seguí. —3
Ferragut. —7	Galivardo. —4	Antoni. —3 [58]
Riusech. —6	López —4	Franculí —3

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Oliver. —6	Cladera. —4	Gonzàlez. —3
Selleres. —6	Orbay. —4	

Llinatges que s'hi troben dues vegades

Alcover	Cervera	Jasso 15	Portes
Anastasio	Chorat	León	Sansó
Audinach	Cuesta 10	Martí	Sentí
Badino	Descarga	Martínez	Sinyer 25
Balmes 5	Froilàn	Palau	Tarrés
Bauzà	Gaspar	Pereyra 20	Tuells
Carlos	Gayart	Pineda	Vallverde 28

Llinatges que s'hi troben just una vegada

Abraham	Espinal	Lluch	Riutort
Adrover	Eusebio	Mariano	Rogelio
Aguiló	Faurina	Mariner	Ros
Albert	Felip	Martín	Rosell
Alegre 5	Femenies 40	Más 75	Royo 110
Alemàn	Fernando	Matias	Salvador
Aquenza	Ferrà	Medina	Santandreu
Artero	Fiol	Menaguez	Santiago
Basilio	Flores	Mestre	Sastre
Benito 10	Font 45	Miguel 80	Sallarès 115
Bennassar	Fontanet	Mochón	Serapis
Bergós	Francisco	Molines	Serma
Bernat	Fuster	Moncada	Serral
Besa	Gardia	Montoro	Sierra
Bonnín 15	Garau 50	Navarro 85	Silvestre 120
Bosch	Gea	Núñez	Sorà
Buil	Gelabert	Obrador	Suau
Burrut	Gi	Olmo	Tern
Busquets	Gil	Pades	Timoteo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cabrero 20	Giles 55	Palacios 90	Tina 125
Campos	Gòmez	Palou	Triay
Carrillo	Gros	Pasqual	Usula
Castell	Güell	Paulina	Valverde
Casuso	Guevara	Pavia	Vela
Censales 23	Gutiérrez 60	Penyalba 95	Ventura 130
Cespedes	Huerta	Pérez	Verdera
Cifre	Isern	Pi	Vicaria
Colom	Jordàn	Pié	Vicente
Coll	Josefa	Plazes	Vidal
Compta 30	Jover 65	Pol 100	Vilar 155
Corredor	Leni	Prieto	Vilas
Cortabella	Loaiza	Rafals	Yepes
Crespi	Lorente	Ramis	Zaragoza 138
Dodero	Llitrà	Redolat	
Espejo 35	Llompart 70	Rius 105	

[59]

Ja ho veys: docents llinatges diferents surten dins lo *Cens Electoral* d'Eivissa i Formentera, y d'aqueys n'hi ha 138 que just hi surten UNA VEGADA; 28 que just hi surten DUES VEGADES; 34 que no hi surten mes de ONZE VEGADES. Just n'hi ha 27 DE FREQUENTS, que hi surtin MES DE **40** VEGADES, i d'aqueys n'hi ha TRETZE, que hi surten MES DE **100** VEGADÉS; SET que hi surten MES DE **500** VEGADES, i llavò HI HA **Marí** que Hi SURT **1409** vegades;[6] i **Torres** QUE HI SURT **1578 vegades**.

I de tots aqueys llinatges ¿quants n'hi ha de *semítichs*? ¿Quins son els *semítichs*? L'únich induptable ès **Arabí**, que figura dins el *Cens Electoral* **43** VEGADES. —*Alcover*, que hi figura DUES VEGADES, tendrà cosa d'aràbich, lo menys l'article, *Al*... Lo *Glosario* de Eguilaz Yanguas-Granada, 1886 —p. 145 du *Alcova*: «aposento o cuarto de dormir».

[6] Nota (1) de l'original: No posam els carrer aràbichs perque en aquesta imprenta no n'hi ha.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Alcover serà un derivat de *Alcova*. Decantantli l'article romàn *cova*, *cover*: formes que no fan gayre olor d'aràbich, sino de llatí: *cubo* (colgarse, ajeure-se an el llit). Ja sabeu que cŭbĭcŭlum ès *cambra*, *alcova*, *dormitori*. Per mi ès evident que *cova* i *cover* (la ŭ llatina tónica torna *o* dins lo català) surten de la rel de *cŭbo* i cŭbĭcŭlum.—*Escandell*: ¿ès semítich! He mirats lo *Glosario* de Eguilaz i lo *Vocabulario de voces ibéricas y latinas usadas entre los Mozárabes* —Madrid, 1888 —del prof. Xavier Simonet, i just he trobada dins Eguilaz, p. 358, la rel *Cande* de l'aràbich *candih* procedent de l'altra rel persa-aràbiga *cand*, que surt del sanscrit *kanda* (terrós de sucre, sucre crestallat). Segons Francesch Bopp, *Glossarium Comparativum Linguae Sanscritae*, 3a ed. Berlin, 1867 —p. 105, *kandà* vol dir: *pars*, *portio*, *sectio*, *fragmentum*, *frustum*; *tomus*. Escandell consider que cal desferlo així: *Es-candell*. *Es-* pot esser l'article i també una *protesi* com la de ES-cases, ES-teulades, ES-tisores, etc. A Sant Feliu de Guíxols hi ha la *Plaja Candell* i an el terme de Vall d'Aro hi ha lo *Mas-Candell*. No veig llivell de poder atribuir tal llinatge a la nissaga *semítica*. —*Balanzat*: ¿serà *semitich* aquest llinatge? No som estat capaç de trobarne rastre dins lo *Glosario* d'Eguilaz ni dins lo *Vocabulario* de Simonet. Balanzat ès el nom d'un dels quatre *curtons* (*quartons*) ab que els conquistadors del sigle XIII se repartiren Eivissa, que els sarrains tenien dividida en cinch partions, cap de les quals s'anomenava *Balanzat*, com hem vist. Per lo mateix *Balanzat* ès un nom que posaren els conquistadors de 1235. A València hi ha lo [60] llinatge *Balanzà*. ¿Que signifiquen *Balanzat* i *Balanzà*? Podrien esser molt bé lo *participi* i l'*infinitiu* d'un verb: *belansar*, de *bilanciare*, derivat de *Bilantia* que figura dins Du Cange, *Glossarium*, ed. de Niort, T. I, p. 659. Així *belansar* seria fer navegar les balanses, manetjarles, i *balanzat* seria lo pesar ab les *balanses*, lo participi de pretèrit de tal verb. Així *Balanzat* seria un mot llatí de tots vents.

¿N'hi ha d'altres de tots aqueys llinatges, afilerats dins les llistes que hem donades, que siguen *semítichs* o que en tenguen gens de cama? Que parlin els arabistes lletra-ferits. Un altre llinatge hi ha a Eivissa que no

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

figura dins lo *Cens Electoral* de 1902 perque ès raríssim dins l'illa. Es lo llinatge *Macabitx*? ¿Es *semítich* aquest llinatge? *Jueu* no crech que ho siga; no veig que tenga gayre que veure, ab els noms que surten dins la Bíblia. Per esser *aràbich* trop molt que lo *vocabulario* del Dr. Simonet o lo *Glosario* del Dr. Eguilaz no en diguen res ni posin cap nom que s'hi assembl gota; i llavò hi ha l'observació que me feu sobre etimologies aràbigues l'eminent arabista Dr. Asín i Palacio, Catedràtich de l'Universidat Central; en veure paraula de mes de dues sílabes, desconfiau de que siga cap rel aràbiga. Adémés me digué que la desinència –*itx* no era de tal nerència.

De manera que el *semitisme* de la nissaga eyvissenca no resulta dels *llinatges* que surten dites lo *Cens Electoral de 1902* ni dels *Llibres* d'*Entreveniments* (sigles XVI-XVIII) que publicà Mn. Macabitx. De tals llinatges, casi tots romànichs o catalans i qualcún castellà, i de totes les altres clarícies retretes, resulta la nissaga d'Eivissa i Formentera una de tantes branques i variedats de la *nissaga catalana* a ab qualque esquitx de sanch castellana i sensa gayre ressabis perceptibles de les nissagues preromanes, presarraines i sarraines que ocuparen Eivissa i Formentera tants de sigles i que no s'entremesclaren gota (les sarraines) ab els conquistadors i pobladors del sigle XIII, sino que buydaren ben aviat per no esserhi demés.

II
¿D'on surt l'idioma eyvissench?

Per mi ès induptable que, apoderats els romans d'Eivissa i Formentera, foren tan pàtrichs de *romanisarles*, que acabaren per esveirne la llengua i casi tot lo rossech, solam i demble de la civilisació primitiva que segurament hi hauria i que tots lo mes se salvarien qualques *noms de lloch* i un contingent mes o menys [61] migrat de mots designadors de les coses mes casolanes i familiars. Aquesta població eyvissenca i formenterina fondament *romanisada*, acabaria per parlar lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llatí vulgar que Roma espargí i arrelà dins tot l'Occident, ès a dir, una modalidat de tal llatí, per l'estil de la que embarbollaven Mallorca i Menorca i la major part de la península ibèrica. Aquella modalidat seria arribada a nosaltres, mes ben dit, nosaltres la parlaríem encara si no fossen venguts els muslims a ensenyorirse d'aqueixes illes durant els sigles VIII i IX, dominantles fins a la primeria del sigle XIII, esveinthi la població muzaràbiga durant la segona mitat del sigle XI, puys quant vengueren els creuats pisans i catalans la primeria del sigle XI, ja no trobaren rastre de nissaga cristiana indígena a Eivissa ni a Mallorca. I essent així ¿com n'hi havien de trobar lo gran Rey En Jaume I i les seues gents quant vengueren a redimir les illes de l'ominós i envilidor jou de la Mitja Lluna? I si aquells èpichs conquistadors no trobaren a Eivissa i Formentera cap casta de població cristiana, si just hi trobaren sarrains, i si la nissaga presarraina feya sigles que s'hi era esveida, i tot lo mes en restaven unes quantes de dotzenes o no tant de *noms de lloch*, ¿com pot haverhi hagut de l'any 1235 ensà res de llengua presarraina, mes que aquells *noms de lloch* que he dits? ¿Hi ha haguda a Eivissa i Formentera cap altra inmigració de l'any 1235 ensà, fora de la dels pobladors catalans que hi acudiren després de l'any 1235? ¿N'hi anaren de València de pobladors may per may? ¿A on consta que may n'hi anassen? ¿Com n'hi havien d'anar l'any 1235 ni els anys següents, si el Rey En Jaume no conquistà València fins l'any 1238? ¿Com València podia enviar pobladors a Eivissa i Formentera si estava tan despoblada de cristians, que hi hagueren d'anar a poblarla cristians de la banda de Lleida i de la banda d'Aragó. ¡Bona estava València per anar a poblar Eivissa i Formentera devers aquelles saons de l'any 1235! Per lo mateix ¿d'on ha de sortir, d'on pot esser sortit l'idioma actual d'Eivissa i Formentera mes que del català que hi dugueren els conquistadors i pobladors, catalans casi tots, del sigle XIII? Per això l'eyvissench, estudiat històricament i endardellat filològicament no ès mes que pur català, una modalidat catalana, per lo seu allunyament de les altres terres de llengua catalana interessantíssim, curiosíssim i caracterisadíssim, un dels dialectes catalans mes dignes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'atenció i d'estudi que hi haja, i que forma part principalíssim del boldró balear. No devall a especificar ni espinzellar les notes característiques de l'idioma eyvissench [62] perque ja ho he fet diferents vegades demunt aquest BOLLETÍ (IV, 207-299; XI, 23-28; XII, 37-44), i no ès cosa de sucar massa els alls.

Essent així les circunstàncies històriques, ètniques i idiomàtiques de la Llengua de Formentera i Eivissa, no ens esplicam com l'amich Dr. Griera volgué sostenir l'any 1913 (BOLLETÍ, VII, 366) que «si una emigració catalana en l'època de la reconquesta vingué a imposar l'unitat de la llengua, no pot decidirse». I ¿per que no? ¿Quins motius ni fonaments tengué Mn. Griera per dir que «no pot decidir-se» una cosa que l'història fa constar d'un modo tan esplicit i perentori? ¿Per que no ha espressats Mn. Griera els motius i fonaments que puga tenir per fer una afirmació tan rònega i decidida? ¿Quins monuments ha vists Mn. Griera de la llengua eyvissenca *prefenícia*, *preromana*, *presarraina*? ¿A on consta que les comunicacions de Eivissa ab lo continent ibèrich se fessen per València i no per Tarragona? ¿A on consta que l'any 1235 hi hagués a Eivissa cap influència ètnica ni idiomàtica de València? ¿A on consta que hi haja haguda may cap inmigració colectiva de València a Eivissa? —¿Per que diu Mn. Griera (ibid. 67), que «si» «el dialecte eyvissench» d'una part no varia molt del català oriental, els criteris o fenómens que el separen, casi son els mateixos que separen el valencià del català»? ¿Com no tengué en conte Mn. Griera la diferencia entre lo *català oriental* i *occidental*, lo primer prou diferent del *valencià*, lo segón ben poch diferent del *valencià*? No, no pot dir negú sensa bollarla que tals «criteris o fenòmens que» «separen el valencià del català» «son els mateixos», sensa distingir entra català *oriental* i *occidental*. Els «criteris o fenòmens» a ne que se refereix Mn. Griera son els qui «separen el valencià del català» *oriental*. Un tècnich com Mn. Griera no ha de parlar sensa les degudes distincions per no donar greix an els qui neguen la identidat llingüística de Catalunya i València. ¿Tal volta Mn. Griera nega tal identidat? No ens ne mancaria altre que'un *tècnich* de l'*Institut* negàs tal

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

identitat o fes lo brou ho an els qui la neguen, que son tantíssims a València. No seria gens errat que Mn. Griera ens il·lustràs una mica sobre les característiques que distingeixen lo *català occidental* del *valencià*. Ho fassa per l'amor de Deu Mn. Griera! [63]

III

Inexactituts, errades i confusions *del Butlletí de Dialectologia Catalana* sobre l'idioma eyvissench

¡L'idioma eyvissench! No deixa d'esser sumament... *instructiu* i *pintoresch* lo reguitzell d'inexactituts, errades, confusions i embuys que feu tractant especialment, tècnicament, del «parlar d'Eivissa i Formentera», tot una publicació tècnica d'una entidat de tantes de pretensions *tècniques* com l'*Institut d'Estudis Catalans*, lo *Butlletí de Dialectologia Catalana* (I, 26-36), que segons ens assegura dia 29 de janer d'enguany la mentideríssima *Veu de Catalunya* «ès la mes catalana i a la vegada la mes internacional de totes les publicacions de Catalunya i de tota Espanya».

Així ens conta lo *Butlletí* (I, p. 28) que a Eivissa pronuncien trés, pərét, rəl (< *radice*), ərənə i ərénə en un mateix subjecte, fəʃétə, kəstəñétəs, gurrinét, əɲəʎét. Com lletgírem això, ja creguérem que era inexacte i que hi havia una gran confusió. Per assegurarmosne, escriguérem a Eivissa consultant lo cas a la persona mes competent en aqueix ram de tot Eivissa, l'Il·lm. Sr. Mn. Vicent Serra i Orvay, actual Vicari Capitular, que ens contesta confirmant totes les nostres conviccions, això ès, que a Eivissa tothom diu sél (< *caelum*) i no səl, i que; i que els del *Curtó de Portmany* diuen trés, pərét, fəʃétə, kəstəñétəs, gurrinét, əɲəʎét, ərénə, perque allà fan é (uberta) la *e* precedent de ē i ĭ llatines tòniques, tant si son *franques* o *lliures* com si son *travades* o *tapades*, mentres que els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

eyvissenchs dels altres *curtons* pronuncien trós, pərát, fəʃátə, kəstəñátəs, gurrinát, əɲáʎát, ərənə.

Ens conta també lo *Butlletí* (I, 29) que a Mallorca deym *ivisə*, allà on son just els pretensiosos que diuen tal cosa, mentides que la inmensa majoria que parla sensa pretensions, diuen *ərvissə*.

Ens fa a sebre igualment lo *Butlletí* (I, 30) que a Eivissa «la -a (final) desapareix sempre que va precedida de *i* àtona: *seki*, *sarri*, *infansi*, *gabi*, *sindri*». Això just ès ver en part, puys a Vila, la població principal, conserven tal *-a* i per això pronuncien: *sékiə*, *sárriə*, *infánsiə*, *gábiə*, *sindriə*. Es a la pagesia que se mengen tal *-ə*, com a casi tots els pobles de Mallorca i a casi tota la Catalunya francesa i qualque regió devers l'Empordà, entre altres, Cadaqués.

Ens notifica també lo *Butlletí* que a Eivissa «avui encara tothom diu *a ka musɛ́ñə*». ¡Quina mèna mes grossa! Just son els [64] del *Curtó de Purmany* que diuen *musɛ́ñə*, i encara no hi entren els pretenciosos, que sempre diuen *əs kurə*. Els dels altres *curtons*, la pagesia d'aquests, els qui no hi pretenen de cames primes, diuen *musáñə*, no *musɛ́ñə*; ara els qui la volen pintar, diuen *əs kurə*. ¿Com així lo *Butlletí* que pretén tant de *tècnich* i d'*internacional*, no especifica cap d'aqueixes coses? ¡Misteris del seu *catalanisme* i *internacionalisme*!

Lo *Butlletí* que les se dona tant de *científich* i *tècnich*, espinzellant les *vocals tòniques*, no fa lo que fan els *tècnichs* de bon de veres, que parteixen de les *vocals tóniques llatines*, *llargues* o *breus*, senyalant les *lleys* del *desplegament* de tals vocals segons llur respectiva quantitat dins les diferents *llengues romàniques*. Lo *Butlletí* sembla ignorar absolutament tot això de la *quantitat llatina*, i just ens parla de la *é*, *è*, *ó*, *ò lliures* i *travades* en llur desplegament, sensa tenir en conte el *desplegament condicionat*, com si just hi hagués *desplegament espontani*, demostrant ignorar, per exemple, que la *ele final*, en català, *obri* la *ó* i la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

é, encara que, per la lley de llur *desplegament espontani*, essent llarga la *ó* i breu la *é*, elze tocàs esser *tancades*: v. gr. sōle > sɔl, sōlu > sɔl (totsol), mĕlle > mɛl, fĕlle > fɛl, gêlu > dʒɛl.

Lo *Butlletí* ha vist que els romanistes, per esplicar el *desplegament* de les *vocals tòniques*, distingeixen entre *vocals travades* (devant dues consonants) i *vocals lliures* (devant una consonant o sensa cap consonant derrera), i ha aplicat an el català tal *procés*, tal *fet*, tal *criteri*. Però nosaltres defiam els *tècnichs* de l'Institut a que provin que tal *procés*, *fet* o *criteri* existesquen dins lo català, això ès, que les *vocals tòniques* se *despleguin* d'una manera en esser *travades* i d'una altra manera en esser *lliures*. Cap dels exemples que adueix lo *Butlletí* (I, 28, 29) serveixen per provar tal procés, fet o criteri. —Això d'aplicar an el català servilment, cegament, les *teories* que els romanistes apliquen a les altres llengues romàniques, porà esser tan *català* i tan *internacional* com vullen, però no ès gens *científich*, ni té una bul·lafa de ciència, Srs. Tècnichs de l'*Institut*, que just vos recordau de la Ciència per donarme per *boscarol* i per *home de baix llivell científich* i *mes baix llivell moral*. ¿Estam, Mestre Puig i Cadafalch, Mestre Fabra, Mestre Morera Galicia, i demés mestres de doys i virollades?

I ¿que en direm de les mostres de conjugació eyvissenca que lo *Buttletí* ens dona (I, 33-36) ab tota la prosopopeya del seu catalanisme i internacionalisme? Allà suposa que la primera persona singular del perfet simple (*pəl·lí* [*vaig parlar*], *trubí* [*vaig trobar*], *durmiɣé* [*vaig durmir*], etc. se conserva i s'usa en tot Eivissa, [65] allà on ja s'ès perduda a *Vila*, a *Formentera*, a les *Salines*, an el *Pla de Vila*; i la tendència ès de desaparèixer de tota la pagesia, que encara ho conserva ordinariament, si bé la forma *composta* s'hi afica desgraciadament mes de lo que convendria. ¿Com així lo *Butlletí* no fa avinent aquest estat de coses? ¿Tal volta o le hi permeten lo seu rabiós *catalanisme*, lo seu espatarrant *internacionalisme*?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una altra cosa hi ha celebèrrima en la *mostra de conjugació eyvissenca* que ens dona lo *Butlletí*. De quinze verbs posa les formes fonamentals; peró ha tengut a be no posarhi un verb tan... radical i caporal en totes les llengues romàniques com *haver*. ¿Ho veys com aquest piramidal *Butlletí* ès... la mar de català i d'internacional? ¿Que hi farem? Els *superhomes* de l'*Institut* son així. El Bon Jesús se'n apiat! Amèn!!!

Molts d'altres punts escapats poriem retreure an el *Butlletí de Dialectologia Catalana* respecte de l'*idioma eyvissench*; però per avuy ja elze bastarà per caldera an els *tècnichs instituters*. ¡Quin marinatge, Senyor!

****

†

Amichs morts (65-75)

D. Antoni Castellà i Soriguera

Fill d'una de les cases més antigues i arrelades de la comarca de Ponts i que come tal figurà en les tres guerres carlistes tenint molt que sufrir d'una i altra banda. —D. Antoni hi continuà la gloriosa historia de sos majors, essent sempre una de les figures venerables del Patriciat Català. No el coneguí fins la primeria de juliol de 1902. Devallant de la Seu cap a Ponts, demanantme un amich a on havia de posar i dientli que no coneixia negú a tal vila i que me'n aniria à la fonda, me digué que me'n anàs cap dret a ca-D. Antoni Castellà perque allà anava tota persona com jo que s'aturàs a Ponts. Aquell amich feu més: com fórem an aqueixa vila, que la diligència hi feya una returada gens curta, m'acompanyà a casa de don Antoni, que me rebé en triunf i me feu estar ab ell dos o tres dies, tractantme esplèndidament. Allà m'enterí de que en [66] temps de la guerra carlista, els Generals i Majors de Cossos d'Exèrcit que passaven

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per Ponts, fossen carlistes o del Govern de Madrid, tots posaven sempre a ca-D. Antoni, i se'n anaven sempre agraidíssims, contreguent així D. Antoni nombroses i ben altes relacions, que may volgué aprofitar més que per fer bé a qui's presentava. Fondament cristià, de cor nobilíssim, entusiasta fervent de la *Pàtria Catalana* i de la nostra Llengua, feu sempre costat a tota cosa bona, a tota causa justa, i l'*Obra del Diccionari* el tengué sempre per amich resolt i agoserat. L'any 1918, quant hi arribí dia 14 d'agost, que feya setze anys que no l'havia vist, lo trobí casi més jove que l'any 1902 i de lo més ben conservat i xalest d'ànima, com si just hagués tenguts vint anys. Parlàrem llargament de totes les coses de Catalunya, avenintmos ferm de pensament i de criteri, condamnant ell l'actitut esbojarrada dels caporals de la Mancomunidat i de l'*Institut d'Estudis Catalans* respecte de mi i de la Llengua Catalana. Contava jo tornarlo a veure aquest estiu passat en l'eixida que tenia projectada a l'alt Pallars i a l'alt Urgell i que mon ull dret m'esborrossonà tenintme agarrotat a Barcelona a les ordes del Dr. Barraquer, fins que, pochs dies abans de tornar jo a Mallorca, m'arribà la infausta nova de la mort de D. Antoni, ocorreguda dia 20 de setembre en la seua casa payral de Ponts. Que lo Bon Jesús haja acullida la seua ànima i lluesca per ella la Llum Perpetual. Mon condol més coral a la seua germana D.ª Maria del Carme i a sos nebots D.ª Elàdia i D. Lluís Civit i Castellà, hereu del difunt i que el coneguí l'any 1918 a ca-D. Antoni mateix, guardantne molt bona recordansa.

Prof. Carlos Salvioni

Nat a Bellinzona (Ticino: Suïssa Italiana) l'any 1858, bruixat ab la filologia romànica de molt tenre, se formà científicament dins les Universidats alemanyes. Pren lo Doctorat a Leipzig, presentant la dissertació de reglament sobre *Fonètica del Dialetto moderno della Città*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

di Milano, que publicà l'any 1884, fent un volum de 300 planes, a on se demostra un escorcollador molt acorat i molt destre. Desde aquell moment s'entregà ab cos i cordes a la dialectologia italiana, especialment els dialectes antichs i moderns de l'Itàlia septentrional, fins que botà la barrera esbroncant per dins casi tots els sementers de la [67] dialectologia italiana, de la regió central i meridional. L'any 1903 ocupà la *Càtedra d'Història* comparada de les llengues neollatines de la *Reyal Acadèmia Científica-Literària* de Milà, haventli cabuda la sort d'esser lo sucessor del gran romanista Graziadio da Ascoli, lo primer, lo caporal de tots els romanistes italians. Lo *Reyal Institut Llombart* el feu Vice-President i hi ès mort. Funda Ascoli la seua tan notable revista *Archivio Glottologico Italiano*, l'any 1873, i lo Prof. Salvioni s'hi posa a colaborar de casta granada, resultantne un dels redactors de cap de brot, publicanthi tot un esbart d'estudis d'allò mes rimat i bufarell sobre la història i la vida de la paraula llatina dins Itàlia, i no sols dalt les columnes de l'*Archivio*, sino demunt altres revistes i dins discursos, conferències i memòries que donava a tot arreu, tocant tots els problemes de la ciència llingüística: fonètichs, morfològichs, etimològichs, lèxichs, toponímichs, etc. Per retreure just els títols de tals estudis caldria un volum de moltes de planes, gens menudes. Mereixen especial menció sos endardells etimològichs, per lo allumadors que resulten, baix del nom de *Postille italiane al vocabulario latino-romanzo* (1897) i *Nuove postille* (1899), que son altres tantes aclaracions i correccions del *Lateinisch-Romanisches Wörterbuch* del Prof. Gustau Körting. —D'una altra obra s'encarregà l'eminent Salvioni, aydantli lo Prof. Pere Eneas Guarnerio i l'altre Prof. Clement Merlo: *Lo Vocabulari Dialectal de la Suïssa Italiana* (Cantó de Ticino). La Confederació Suïssa i l'Autoridat Cantonal subvencionaven i hem de creure que segueixen subvencionant tan magnífica obra a on tant i tant treballà lo gran Mestre ab sos companys Guarnerio i Merlo. La primeria de juliol de 1913 tenguí la bona sort de visitar el casal a on està instalada i funciona tal *Obra del Vocabulari de la Suïssa Italiana* a Lugano. Els tres Professors Salvioni, Guarnerio i Merlo me mostraren tota la cosa i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son funcionament, esplicantlome fil per randa, i fins i tot impressionaren qualques cilindres de fonograf ab la meua veu, fentme dir unes quantes cansons populars mallorquines. Després dinàrem plegats, i dins poch temps ens trobàrem ab el capitost Salvioni a Milà passantm'hi ab ell tres dies, que me resultaren agradabilíssims i profitosíssims ab tan excelsa companyia i ab tantíssimes de llissons de romanisme que vaig poder recullir d'aquell egregi Mestre. Molts d'anys feya que treballava un gran diccionari etimològich de lots els dialectes d'Itàlia, que n'hi ha, com aquell qui diu, mes que mosques, i de casi tots hi ha publicats vocabularis, molts d'ells d'una partida de toms, puys Itàlia ès la nació de [68] tota Europa i, de tot lo mon que s'ès preocupada mes seriament dels seus dialectes, comensant a ferho an el sigle XVI, tres sigles abans de ferho les altres nacions ab llurs respectius dialectes. Les vicissituts de la vida aturaren lo Prof. Salvioni de dur a cap tal obra; però hi feu moltíssim, en part publicat, i en part inèdit. Ell mateix me mostrà la taringa de carpetes ben molsudes que tenia farcides de notes i tots aquells vocabularis dialectals que havia arribats a replegar i elze tenia afilerats dins la seua nombrosa i selecta biblioteca. Seria un pecat massa gros que els companys d'armes del gran Mestre, no aprofitassen tan bufarell i preciós tresor, omplinthi les semes i buyts que hi haja i donantlo a la pública llum. —Una altra obra li havia comanada la *Societat Històrica* de Milà: la biografia del colossal poeta milanès Carles Porta, que engirgolà totes ses poesies en son dialecte matern, que ès un idioma ben diferent de l'italià, no cap varietat o modalidat d'aquest, sino un idioma gal-italià, com lo genovès i lo piamontès. Me digué el Dr. Salvioni que, si dos o tres grans escriptors que hi ha haguts dins la regió milanesa, haguessen fet lo que feu Carles Porta, d'escriure sempre en milanès, haurien assegurada i consolidada la personalidat literària de la llengua milanesa, que seria passada a esser una de les grans llengues literàries d'Europa. N'E. G. Parodi, valent filòleg romanista de Florència, dins l'article encomiàstich que publicà dia 31 d'octubre demunt *Il Marzocco* de la capital de Toscana a la memòria del Prof. Salvioni, diu que Carles Porta fou el primeríssim de tots els poetes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dialectals italians i un pels primeríssims que may haja tenguts Itàlia. Salvioni me'n parlà espesses vegades ab fervent entusiasme. Sembla que en tenia la biografia casi acabada i l'estudi crítich de tota la producció de tan meravellós poeta. —Lo Dr. Salvioni era també *redactor italià* de *Kritischer Jahresbericht über die Fortschrifte der Romanichen Philologie* de Vollmöller de Dresden, i de *Revue et Bulletin de Dialectologie Romane* que fundà lo Dr. Bernhard Schädel, *Privatdozent* primer de l'Universitat de Halle i ara Professor Ordinari de l'Universitat d'Hamburg: a on publicà En Salvioni crítiques molt lluminoses de moltes d'obres italianes de caràcter llingüístich. Ab motiu d'això fonch que mos férem coneixents. —La maleyta guerra mundial que tants de torrents de llàgrimes i de sanch i tant de naufratx desolador i tants de desastres ha causats i causa encara dins tot lo mon i sobre tot dins les nacions beligerants, fou fatalíssima per aquella gran intel·ligència, per aquell gran cor, que se digué Carles [69] Salvioni. Tenia dos fills grans, que quant Itàlia donà l'erradíssima passa d'entrar en la mundial lluyta, s'apuntaren voluntaris, fulgurants d'entusiasme patriòtich, ab tan mala sort que un després l'altre hi deixaren els ossos. Un d'ells primer va caure presoner dels austriachs. M'escrigué son pare per veure si jo seria medi per que s'interessàs p'el pobre presoner Sa Magestat lo Rey d'Espanya, que deyen per Itàlia que intercedia per tots els nafrats de la guerra i en salvava a betzefs. Escrich jo an el Cap de l'Oficina que Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII tenia dins la seua Secretaria, esposantli el cas i donantli totes les clarícies que teníem del jovincell Salvioni. Que me'n direu? Ell al cap d'unes tres setmanes Sa Magestat ja hagué aclarit a on era el presoner i com se trobava i fins i tot conseguí que els austriachs l'amollassen per que se curàs de les ferides i buranyes que tenia. El mesquí fins tornà a ca-seua; peró una volta restablert, s'espitxa de bell non an el front italià i ab un foch que tengué, una bala perduda el se'n dugué a l'altre mon, i a son germanet n'hi prengué lo mateix ben aviat. Son pare m'escrigué per que jo acudís per ell an el Rey d'Espanya puys li era arribada la nova de que els austriachs l'havien pres. Escrich jo a Madrid, i dins pochs dies el pobre pare me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

torna escriure que acabava de sebre que son fill ja era mort. No recort si havia donat a rebre an el camp mateix de batalla o uns quants dies després. —Aquests dos cops foren mortals de necessitat p'el seu malanat pare, que m'escrigué varies vegades, desoladíssim, demostrantse sensa consol i acabat de tot. Fa cosa d'un any que en rebí la derrera carta. Veyent que passaven tants de mesos sensa tornarne rebre, me teu aquell silenci molt mals averanys. No n'esperava cap bona nova, atenent a l'estat llamentable del coratge de l'egregi romanista, fins que la derreria de març m'arriben dos diaris italians. *Il Marzocco* de Florència (31 d'octubre) i *Il Corriere della Sera* de Milà (22 d'octubre) ab la noticia de que dia 21 d'octubre (1920) lo Prof. Carles Salvioni era passat d'aquest mon a l'altre. ¡Que Deu haja acullida la seua animeta i lluesca per ella la llum perpetual. Amèn.

Il Marzocco posa un llargarut article del Prof. E. G. Parodi, escel·lent romanista, cantant la superior grandesa de Salvioni i la seua estraordinària i selecta producció científica, dolentse amargament del poch cas que feu lo públich italià de la mort de tan benemèrit i eminent patrici, llumenar escepcional de la ciència llingüística italiana, censurant fortament lo Govern italià per no esserse may recordat del Prof. Salvioni ni per [70] anomenarlo *senador*. No ès sols a Espanya que fan poch cas dels sabis de bon de veres, si aquests no tenen bon esment d'aficarse a qualque partit polítich.

Exm. Sr. D. Eduard Dato i Iradier

Nat a la Corunya dia 12 d'agost de 1856, feu sos estudis de Facultat a l'Universitat de Madrid, prenenthi l'any 1875 la Llicenciatura en Dret Civil i Canònich; comensa l'any 1877 a exercir l'Advocadura; surt l'any 1883 Diputat a Corts per Murias de Paredes come conservador. Ben dejorn se donà a conèixer com orador fàcil, correcte i intencionat, inimich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'estridències i de trempe conciliador. Amich coral d'En Silvela i son bras dret, fou Subsecretari de Governació l'any 1892; l'any 1899 fou Ministre de Governació i implantà la *Lley d'Accidents del Treball*. L'any 1902 ocupa lo Ministeri de Gràcia i Justícia i l'any 1907 la Bal·lia de Madrid i poch després la Presidència del Congrès. Desde l'any 1883 fins a la mort fou Diputat, essentho moltíssims d'anys de Vitòria. L'any 1910 entrà a la *Reyal Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques*, fenthi son discurs d'entrada sobre el tema *La defensa social*. Creà l'*Escola de Criminologia* de Madrid i l'any 1902 autorisà un Reyal Decret sobre ingrés i ascens en la carrera judicial, completat ab una R. O. de 22 de janer de 1903. Formà Ministeri per primera vegada dia 27 d'octubre de 1913 quant no en volgué formar En Maura, i ocupà lo Poder fins a la derreria de l'any 1915; torna pujar dia 15 juny de 1917, governant fins a la derreria d'octubre del mateix any. An aqueixes dues temporades de Govern mantengué patriòtica i heroycament la salvadora política de la neutralidat durant la tremenda guerra mundial. Tal neutralidat resultà una de les coses mes avengudes i mes santes que may havien fetes els Governs Espanyols. Dia 5 de maig d'entany pujà per tercera vegada an el Poder, reformant lo Ministeri dia 27 d'agost i el reformà de bell nou dia 27 de janer d'enguany. De mes a mes fou President de l'*Institut Nacional de Previsió*; del de *Reformes Socials*, que ell creà; de la *Secció de Dret Mercantil de la Comissió General de Codificació*; del *Patronat Reyal per la Repressió del Comerç de Blanques*; del *Consell Penitenciari*; *Membre del Tribunal Permanent de La Haia*, i an el congrés que hi feren l'any 1913, l'elegiren Vice-President. Era també Membre de l'*Institut* [71] Internacional de Dret; fou President del *Consell d'Instrucció Pública* i de la *Reyal Acadèmia de Llegislació i Jurisprudència* de Madrid, i Vice-President de la *Secció de Ciències Socials* del *Primer Congrés d'Associacions Espanyoles p'el Progrés de les Ciències*, que feren a Saragossa.

Era condecorat ab lo Collar de Carles III, ab la Gran Creu de Sant Gregori Magne i rumbetjava tot un enfilall de Condecoracions Estrangeres i estava a la porta per rebre lo *Toís d'Or* que primer vagaria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Molts foren els discursos que compongué i lletgí devant acadèmies i corporacions de cultura i d'altres dembles; i foren sens fi les pesses oratòries que pronuncià devant els Tribunals de Justicia come advocat i dins el Congrés come Diputat i Ministre i dins el Senat també come Ministre.

No escrigué gayre obres per falta d'espay i de temps; son notables les següents: *El Descanso Dominical*, —*Dos palabras sobre la Reforma del Procedimiento Civil*, —*De las Instituciones Reformadoras de la juventud delincuente*. De mes a mes publicà un sens fi d'articles de questions econòmiques, socials i polítiques demunt diferents periòdichs. —Mereix particular menció son preciós estudi, *Quadrado, gran español*, que lletgí en l'Homenatge que la *Sociedad Española de Excursiones* tributà an el nostre poligraf dia 22 de juny de 1919.

Tants de càrrechs altíssims com ocupà i tantes de condecoracions com meresqué, fan coletgir l'estraordinari valor de l'Exm. Sr. D. Eduard Dato come home de cap, come gran intel·ligència, come gran cor, come polítich capdal, come governant eminentíssim, com home públich vertaderament escepcional. Pochs n'hi ha haguts d'homes a Espanya ab mes qualidats per governar be i honradament la nació, no ja an el nostre temps, sino des que Espanya ès Espanya. Per convencerse de que ès així, basta comparar la seua actuació política de tants d'anys i els seus resultats pràctichs ab l'actuació política dels altres governants actuals i del temps passat. Feta la comparansa de prim conte i així com cal, la ventatge ès p'En Dato respecte de casi tots; pochs n'hi ha que el contrapassin. —En Dato no era un polítich com n'hi ha, de paraula grandiloqüent, de frases esculturals, que quant parlen, aixen tempestats de mansballetes, que fan les delícies i duen bruixats els primcernuts, golafres i idólatres de la forma literària, de l'esquisidesa, de la quinta essència del bon gust; però que just serveixen per fer xalar tals primcernuts, golafres i idòlatres, no per governar la Nació així com Deu mana. [72] En Dato no era com certs polítichs de grans teories guvernamentals, de magnífiques concepcions d'alta política per redressar

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Cosa Pública, reformant de cap a peus tots els rams, branques i departaments de l'orde judicial, militar, administratiu, econòmich, policíach i tot quant inclou la governació i règim d'un Estat modern; però que, en dur a la realidat i a l'implantació tanta de… bellesa, llavò brollen per tot arreu les dificultats, emperons, tranquil·les i conflictes, que ha oposats, oposa i oposarà sempre la misèria humana a tot lo que sia progrés, orde, regularidat, redrés, bon camí, equidat, civilisació, cultura. El polítich, el governant ans que tot ha d'esser pràctich, s'ha de sebre adondar a les circunstàncies, ha de sebre treure partit, no de lo que hauria d'esser, sino de lo que ès dins la nació que ha de retgir. Si no s'hi sap adondar, si no s'hi sap adjovar, si no se sap adaptar a la realidat de la seua nació, no serveix, no val un dobler de mach en dia de bona fira per governar aquella nació. Porà esser lo governant *ideal* per un país *imaginari*, per qualsevol país que la fantasia mes fecunda s'engirgol, per governar a la lluna o a qualsevol altre planeta, cometa o satèlit que's vulla; però de fet no servirà per retgir, redressar ni fer anar endevant aquest mon subllunar. Ab aquest sentit sostench que En Dato era un dels millors governants que may haja tenguts Espanya, perque era altament, sobiranament *pràctich*, perque coneixia practicament la realidat a on vivia, a on capllevava, la realidat que les circunstàncies l'obligaven a retgir i redressar. Sabia com poquíssims manejar i conduir els homes, aprofitar les bones qualitats de tothom, sobre tot de sos cooperadors, d'aquells de qui s'havia de servir per dur a cap ses concepcions, sos plans de govern. Per això quant els altres polítichs espanyols se veyen tan endidalats de… per constituir un govern i per aguantarse an el Poder, i havien de… *entregar lo llensol, vulgo, buydar*, —ell se sabia enginyar per desencallar la nau de l'Estat i ferli fer la seua via, defogint dels esculls, seques, engolidors i caps de vent, i tirar sempre endevant. Això ès la realidat dels fets.

En lletgir això n'hi haurà que diràn que jo sé tant de l'endiumenjat de la política i de retgir una nació com l'ase d'ensafranar, que no ha menjat espiciat may. Poch m'importa que diguen això de mi. ¡Tantes me'n han

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dites, sensa aturarme may de fer mon cap envant! Jo trop això d'En Dato, i li amoll així com m'ho sent; i qui no li agrada, que prenga prim, i bastarà per tots.

Però allà on En Dato se demostrà un gran governant, [73] l'ideal dels governants, fou a Catalunya. Comensà dins lo novembre de 1913, tot just d'esser pujat an el Poder come President de Ministres, per donar a Catalunya la Mancomunidat, com una provatura de lo que el Poder Central poria concedir an els catalans sensa perill d'aquella tan important regió, sensa gens de perill per la Mare Espanya. Ab En Prat de la Riba s'entengué perfectament i ab tots els caporals catalanistes que seguien les orientacions i trempe d'aquell eminent patrici. Mort aquest, devant l'actitut revolucionària i esbojarrada dels parlamentaris que En Cambó i En Lerroux dirigien i que feren esclatar aquell suicida conat de revolució dins l'agost de 1917, En Dato ab En Sánchez Guerra tengué braons i seny per aufegar tan tràgica gatada. Seguí actuant fora del Poder dins la política espanyola ab abnegat i magnànim patriotisme, com se va veure ab la nostra magna qüestió del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Duyta la cosa a Madrid per capturar l'insuportable i ignominiosa tirania d'En Puig i Cadafalch i tota la colla de farsants de *La Lliga* i l'*Institut*, En Dato se posa an el nostre costat de la manera mes franca, resolta i acorada. Me rebé a casa seua dia 22 d'abril de 1919 i me digué en rudes que ell considerava dit *Diccionari* com una *Obra Nacional* que l'Estat havia de pagar, i que per lo mateix contàs, ab ell en tot i per tot. I tal com m'ho digué ho cumplí fins an el derrer moment de la seua vida, abans de formar Ministeri i especialment després d'haverne format. En no esser Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya, negú ha fet per l'*Obra del Diccionari* lo que feu tan egregi Estadista. Jo seria un desagrait si no ho proclamava *urbi et orbi*, si no en feya la mes repicada de les crides. Ja ho he escandallat maixanta vegades demunt aquest BOLLETÍ i m'honr ara de donar per reproduides i ratificades totes quantes de manifestacions hi he fetes demunt aquest particular. Ab tot això En Dato se demostrà un gran amich de la Llengua Catalana, no just de boca, com tants n'hi ha, sino de fets,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ab les seues obres de governant i de política caporal. Sí, no sols se demostrà amich de la nostra llengua, sino son decidit i resolt patró i protector, com no s'hi ès demostrat negú mes, fora Sa Magestat lo Rey N'Alfons XIII, que ve després de Deu, de Maria Santíssima i lo gloriós Patriarca Sant Josep en quant a agombolar, acobitiar i mantenir *l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*.

Pujat En Dato de bell fresch an el Poder, la primeria de maig d'entany, posa totes les pedres necessàries per constituir una situació política duradora i apta per governar de bon de veres [74] i fer anar avant l'Espanya i resoldrehi fins allà on fos possible lo formidable, lo llampegant, l'aborronador problema social, l'entrunyellat de patrons i obrers. Per que no li poguessen dir que no havia agotats tots els remeys imaginables de suavidat i benevolència, permeté l'orientació del Ministre Bergamín contra lo salvatge i satanich *sindicalisme roig* de Barcelona, València i les altres bandes, fins que ab lo sorollós fracàs de tal orientació, s'imposà la direcció salvadora, personificada en lo meritíssim general Martínez Anido, que En Dato envià a Barcelona i le hi sostengué incontrastable, costantli la vida tal presència d'esperit, pròpia dels governats vertaderament superiors. I ¿que feren els sindicalistes veyent que En Dato, sensa perdre ni un moment l'equilibri ni la serenidat en lo mes mínim, sensa treure un peu, ni una ungla de la llegalidat mes estricte, anava a capturarlos i anul·larlos, esveint de dins Espanya tal tracalada de bandetjats i assassins? Prepararen l'horrible, lo vergonyós atentat de dia 9 de marc, clavant vint i una bala a l'automòvil a on anava l'heroych President de Ministres, enviantlo a l'altre mon. Si, la voluntat resolta, irrefragable, irresistible, superior a tota por i a tot baubeig, de cumplir son dever de Governant, de posar retgit a la tirania sindicalista, inimiga jurada de l'orde, de la justicia i de la humanidat; la voluntat inaturable de salvar Catalunya i l'Espanya i de restablir i mantenir la normalidat dins la Nació, fenthi reynar la lley i la dignidat humana, — aqueixa voluntat heroyca de l'Exm. Sr. D. Eduard Dato estrengué tan fort els sindicalistes, que acabaren per clavarli vint i una bala la infausta nit de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

9 de març. Lo voler esser ell la salvació d'Espanya, lo voler ell salvar Barcelona i Catalunya, lo voler cumplir come bon Estadista i bon Governant li ha costada la vida; ès mort come màrtir del seu dever, come màrtir de la Pàtria. Si a Catalunya hi hagués una visió mes clara i sencera de les coses, farien un monument an En Dato. ¿Qui el se té mes ben guanyat que ell? ¿Qui el se mereix com ell? ¿N'hi ha cap de caporal catalanista que haja fet tant per Catalunya i per la Llengua Catalana com En Dato? Si Catalunya, si Barcelona no rendeixen d'una manera solemne i llampant l'oportú homenatge d'agraiment a la memòria honradíssima d'En Dato per lo que En Dato feu per Catalunya i per Barcelona, —¡que no elze venga de nou si l'Història i la Posteridat elze llansen l'estigme capxifollant de *desagraides*!

Qui [sic] hi pensin be els catalans i sobre tots els directors i manyucladors de l'Opinió Pública catalana!

Lo que estam tots, catalans i no catalans, pero [75] especialíssimament els catalans, valencians i balears, an el cas de agrair an En Dato lo que feu per la llengua Catalana i per Catalunya, Balears i València. Lo que estam an el cas d'agrairli aqueixes regions i tota l'Espanya lo seu alt patriotisme que el dugué a sacrificar lo que mes estima tota persona, la vida, per Catalunya i per Espanya. Lo que estam tots an el cas de comanar de tot cor l'animeta d'En Dato a la misericòrdia infinita de Deu per que lluesca per ell la Llum Perpètua. Amèn.

****

¡D. Antoni Castellà de Pons! ¡lo Professor Salvioni de Milà! ¡Lo Exm. Sr. D. Eduard Dato! ¡Quins tres amichs mes vertaders! ¡Quines tres columnes de la Pàtria!

¡Que el Bon Jesús els haja trobats en estament de gràcia! I si encara estàn entretenguts a les penes del purgatòri ¡que elze trega i els admeta a l'etern descans de la Santa Gloria! i doni a llurs respectives famílies molts d'anys de vida per pregar per ells i el conort i la conformansa que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tant i tant necessiten per suportar un cop tan fatal com ès sempre la mort d'uns patricis tan dignes, tan lletra-ferits, tan heroychs. ¡Al cel elze vegem tots plegats! Amèn.

Notes dialectals d'Igualada (75-77)

Les mos remet En Gabriel Castellà i Raich:

I
BARBERAR (sinònim de *fer de barber*)

Aquest mot, trobat en un manuscrit de l'any 1458, sembla totalment desconegut, i no'l porta ni En Labèrnia ni el *Diccionari Aguiló*.

Es veu clar que ès una forma verbal provinenta del substantiu *barber*.

El text ès d'una acta del Consell de la vila d'Igualada, de l'any indicat: els concellers, tractant d'arreglar una desavinença de dos barbers, resolgueren...*que lo dit pere soler no pos ne posar puxa per res la dita mola fora limit d'aquella* (casa) *vers la plaça ni cadira per BARBERAR e seure*... [76]

II
GARBER (sinònim de *segador*)

Consta aquest substantiu dins una carta de l'any 1462, dirigida dels concellers igualadins als de Barcelona, referintse a un home sospitós. Vetassi'l fragment: …*lo die passat vench al dit castell un home de Calaf ab forma de* GARBER, *ab plech de falç a la corretja*… Afegint un poch més avall: *lo dit home que per nosaltres ès be conegut, sia poch acostumat de*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

segar ni fer feines de treball,... apesar de que donava a entendre *com se volia logar a segar*.

III
(Mots per expressar les finques rústiques)

D'un llibre de reduccions de censals de la vila i terme d'Igualada, corresponent a l'any 1390, estrac els diferents mots que aleshores servien per anomenar les finques rústiques, segons el caràcter i grandària de elles.

TROÇ «…fou stablit an en Francesch Rovira un *troç de terra* plantat de vinya…»

SORT «Item altre stabliment an en Ramón Descoll… de una *sort de terra* que ha al pla iusà…»

EXIDA «..quatre *exides de terra* contigües qui son prop lo vall nou…»

TROÇET «...per un *troçet de terra* que ha en lo pla sobirà...»

PEÇA «...una *peça de terra* que ha en lo pla de dita vila…

VINYA «fou fet atre stabliment an en P. Balaguer… de una *vinya* que es en lo loc appellat *trobadiners*.»

SORTETA «…una *sorteta* de terra qui es en lo pla sobirà…»

FERIGINAL «Item un *feriginal* qui ha sots la font maior de la dita vila y afronta ab lort o *feregenal* den bn. Granell…»

HORT «Fou stablit an G. de Roges un *ortet* qui ha a la orta veila…»

VINYETA «...una *vinyeta* qui ha al pla sobirà de la dita vila…» [77]

HORTET «Fou stablit an Anthoni aragonès de un *ortet* qui ès a la orta veyla...»

GABRIEL CASTELLÀ.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

MISCELÀNIA (77-92)

Guia pràctica per escriure català. —**Breu resum d'ortografia d'En Rafel Monjo i Segura. —Barcelona, 1918. —3 planes de 185 x 114 mm.**

Grans mercès an En Monjo de l'exemplar que ens ha dedicat i enviat d'aquesta derrera obreta seua, de la qual li donam l'enhorabona. En Monjo ès «professor de 1a Ensenyansa, Batxiller, Oficial de la Marina Mercant i ex-Director del Col·legi Nàutich Mercantil de Vilassar de Mar», entusiasta fervent de la nostra Llengua i autor d'una partida de llibrets molt ben orientats, encaminats a servir i enaltir aqueixa mateixa Llengua. Lo llibret present ès un resum, fet ab molta de trassa, del sistema ortogràfich de l'*Institut d'Estudis Catalans*, que, si té els seus defectes, encara ès de les coses mes passadores que ha fetes l'*Institut*. Es molt pitjor el sistema morfològich i sintàctich que, ultra de l'ortogràfich, se desturmellen per escamparlo i arrelarlo per tot arreu els galifardeus, missatges i manyefles *instituters* a les ordes d'En Fabra, puys fentli de cussets conserven ells la magnífica pastura que s'alsa a l'uf dins els prats i deveses de la Mancomunidat a on domina sensa contrast el Rey Herodes que tots sabeu, assessorat per l'escabotell de Caifassos, tots ben cepats i apeixits d'esplèndides *sinecures* ab les quals xoren que ès un gust per les costelles dels constribuyents, que son els qui paguen la festa.

L'idioma valencià a les escoles. —**València, MCMXIX. —8 planes de 243 x 170 mm.**

Lo nostre benvolgut amich En Carles Salvador, professor Públich de 1a Ensenyansa de Benassal, donà baix de tal títol una conferència a la *Associació Provincial de Mestres Oficials*, de Castelló, i la hi ha publicada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Unió Valencianista Regional». ¡L'enhorabona mes coral, amich Salvador, d'aqueixa conferència vostra per lo ben orientat que estau en ram de pedagogía [78] i en ram de gramàtica valenciana. Beníssim, home sant de Deu! Hi he passat un gust fora mida llegintvos! Es així que cal an els Mestres d'Escola valencians ensenyar dins llurs escoles lo castellà per via del valencià! El concepte que teniu de la llengua Valenciana i la gramàtica valenciana, ès el que cal a tots els valencians! Beníssim, amich Salvador, perque no sou *separatista* ni inimich de les altres grans regions de la vostra llengua, tan nostra com vostra! ¡Endevant sempre per tan bon carreranch!

El valenciano en las Escuelas y en la vida social. —**Jàtiva, 1918. — 32 planes de 213 x 135 mm.**

L'honorable Mestre Nacional i antich colaborador nostre D. Ventura Pascual i Beltran, ens envià l'any 1918 aquest opuscle ab una afectuosa dedicatòria, que li agraim de cor. Per amor de tantes de coses com mos han petxucats, no en poguérem donar conte. Es un estudi acabadíssim i llampant de tot sobre la qüestió de l'ensenyansa primària dins els territoris de llengua valenciana. En Pascual defensa els furs de la nostra llengua, i demostra fins a la derrera evidència que, per no perdre miserablement lo temps dins les escoles d'aquelles terres, no tenen els Mestres altre llivell que ensenyar lo valencià i per via del valencià lo castellà. No, els valencians no apendràn may be lo castellà, si no l'aprenen mitjansant lo valencià. La nostra enhorabona mes coral a l'amich Pascual i Beltran per aquesta obreta seua, tan sucosa i gentil, com convincent, sòlida i decisiva.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Das Sardische *im Romanischen Etymologischen Wörterbuch von Meyer-Lübke* (Lo Sard dins lo vocabulari etimològich romànich de Meyer-Lübke).

Lo nostre bon amich de Berlín, Max Leopold Wagner, ens ha enviat ab aquest títol un molt notable escorcoll etimològich sobre els dialectes de Sardenya que ha fet envers de *Romanischen Etymologischen Wörterbuch* de Meyer-Lübke i l'ha publicat demunt *Archiv für das Studium neueren Sprachen und Literaturen*, T. 140, any 1920 (fundat l'any 1846), p. 240-246. Grans mercès an el Prof. Wagner per la seua finesa que tan m'honra. Endardellant etimologies sardes mon bon amich ab el gran Mestre de romanisme Prof. Meyer-Lübke ens aboquen raigs de llum per aclarir una partida d'etimologies catalanes. [79] Ventassí per mostra unes quantes: *a*) mallorquí *tudar*: tirar a perdre, fer mal-be una cosa, mal encaminar una persona. Meyer-Lübke, ib. n.e 9018 posa come rel lo verb llatí *tutare*: apagar un foch, i retreu: lo friulench *tudar* (consumir, agotar), lo francès *tuer* (matar) i lo català *atuhir* (abatre, aclaparar, matar). Wagner retreu lo *logudorès*: *tudare*: tapar lo loch ab cenra o terra. Du Cange, *Glossarium*, T. VIII, p. 217, posa: *tutare candelam* (apagar la candela), i retreu això de *Ordo Romanus*: «*Ubi audierit* primam antiphonam, tenens cannam in manu sua, *tutat* lampadem unam, in fine vero Psalmi ipsius *tutat* aliam sinistrae partis» (En sentir la primera antifona, tenint la canya ab la ma, *tuda* [apaga] una llàntia; i, en acabar lo mateix salm, *tuda* (apaga l'altra de l'esquerra). *Tudar* a Catalunya i València ès del tot desconegut. Just l'hem trobat a Mallorca, que ho diuen per pa i per sal en sentit de *tirar a perdre* i *fer mal-be una cosa* o *mal encaminar moralment una persona*. —*b*) *k[ə]duf* [caduf] a Mallorca; *alkaduf* a València. Meyer-Lübke (*Etym. Wb*. n.e 8969) posa: **túfula*. Wagner retreu lo mot *túvulu* (caduf de sínia) i que dins lo dialecte logudorès tal vas s'anomena *kadúffu*, *kadúffulu*, *kadófulu*, mentres a Catalunya diuen catúfol; i, segons acap de retreure, a València *alcaduf* i a les Balears *caduf*. L'element *al-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

consider que ès l'article aràbich, i per lo mateix un cas d'influència aràbiga, tan freqüent dins lo Reyne de València. —*c*) *gwaytà* [guaytar], *əgwaytà* [aguaytar], *gwáytə* [guayta], *əguáyt* [aguayt]. Meyer-Lübke, ib. n.e 9479, senyala lo mot fränk. *wahten* (vel·lar, estar de guardia); i retreu el vell francès *gaitier*, lo provençal *guaytar*, lo vell italià *gua*(i)*tare*, i lo friulench *uaità*. Wagner recorda lo vell llombart *aguaitar* i lo cors *guàita*: tots ab lo mateix sentit de *wahten*. —*d*) *ɣáñə* (gargamella; castellà *agalla*). Meyer-Lübke, ib. n.e 9499 posa lo gòtich *wango* (galta, barramenta), i come derivats de tal rel: lo provençal *ganga* (ganya), lo sicilià *ganga* (barramenta, mandíbula) lo logudorès *gàngulas* (gargamella). Wagner fa notar que en logudorès *ganga* i *gángula* no son propiament *gargamella*, sino l'endinsada que fa la gargamella entre les ganyes i la barra, on agafen una persona ver aufegarla. Aquí se cumpleix la lley –*ng* > *ñ*, això ès, que lo sò –*ng*- [ŋ] torna en català *ñ* (*ny*). Així de *pertīngĕre*, *pungĕre*, *fīngĕre*, *plangĕre*, *strīngĕre*, etc. se formà pertànyer, *puNYir*, *fèNYer*, *plàNYer*, *estrèNYer*. I així del gòtich *wango* sortí *ganya*, com de *angĕre* i *angore* sortí lo nostre *anyorar*. A Manacor encara hi ha gent vella que en lloch [80] d'əñorà, diuen [əŋ]orà, pronunciant no *ñ* (*ny*) sinó -ŋ-, lo sò alemany -*ng*- (DiNGe, briNGen). Fer venir *anyorar* de *ignorare* ho consider improbabilíssim, infundadíssim.

De manera que l'estudi del Prof. Wagner sobre els dialectes sards resulta de lo mes interessant per la filologia catalana.

Altres notes crítiques ens envia lo Prof. Wagner que ha publicades demunt *Zeitschrift für romanische Philologie* de Halle a. S. i demunt *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie de Leipzig*, aquest any passat, sobre etimologies sardes, que resulten d'allò mes interessants. Ens crida ferm l'atenció lo que diu d'un mot català que lo «Diccionari Labèrnia», edició de 1864-1865, posa: *Mogobell*: «m. ant. Premi, l'interàs que's cobra per a pagar les lletres de cambi». Aquest mot no figura dins l'edició d'En Labèrnia que la Casa Salvat, de Barcelona,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

publicà fa uns dotze anys. Indica En Labèrnia de l'any 1865 que dit mot ès antiquat; però no indica d'on l'ha tret ni quant ni a on s'usava. No l'he trobat dins els «Diccionaris Catalans» de La-Cavalleria, ed. de 1696, ni el d'En Pere Torra, ed. de 1726, ni dins lo *Lexique Roman* Raynouard, ni dins *Provenzalisches Suppl. Wörterbuch*, de E. Levy. No el posa tampoch Meyer-Lübke, dins son *Romanischen Etymologischen Wörterbuch*. Per això el retreu Wagner. Lo vell genovès té *moccobello* i lo vell logudorès té *muccubellu*, abdós ab sentit de *estorsió*, *diner de seducció*. ¡Tant de bo que trobàssem aquest bo de *mogobell* dins qualque monument català! Deu ho fassa qui pot.

Judenspanisch-Arabisches. ZRPh, B. 40 (1920).-7 planes de 232 x 155 mm.

També ens envia lo Prof. Wagner un escorcoll ben rimat, que publicà entany igualment demunt l'esmentada *Zeitschrift für romanische Philologie* sobre *Judenspanisch-Arabisches* (Aràbich dels jueus espanyols), a on endardella etimologies de mots tan catalans com: a) *əlfàbəɣə*, *əwfàbəɣə* (< aràbich *al-habaq*: menta, pulegium); —*b*) català *səfrənóriə*, valencià *safranória*, mallorquí *səfənnáriə*, «hebreu *Sāfānuriih* Cherezli, p. 153). En Ramon Martí, *Vocabulario en arábigo*, ed. Schiaparelli —Firenze, 1871 —posa la forma aràbiga-andalussa *isfannâriya*, que s'acosta tant i tant a la *səfənnariə* [safannária] de Mallorca. Retreu Wagner l'altra forma aràbiga *safonâriya*, que du Marcel. Tot lo qual indueix, lo Prof. Wagner a relacionar totes aqueixes formes ab una llatina: *saponaria*, que Du Cange, *Glossarium*, [81] T. VII, p. 306, posa citant un passatge de Alexandre Iatrosophista, lib. I, *Passionum*, que l'empra. —*c*) Tenim un altre mot a Mallorca i Menorca: *pəstənáɣə* i *bəstənáɣə* respectivament, de l'aràbich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

bastînâǧ i del mot tramudat *pastinaca*, Dozy Engelmann, *Glossaire*, p. 240. *Mosta'înî*, ap. Dozy Engelmann, posa *baštinâka*. —*d*) valencià *ɣarrófa*, català *ɣərrófə*, balear *ɣərróvə* (< aràbich *alχrrôba*, que els jueus espanyols han conservat.

Ibers y Grechs (*La Llengua Catalana*, sucessora de l'antiga ibèrica), per F. Carreras Candi. —Barcelona, 1917. —22 planes de 182 x 127 mm.

Agraim l'exemplar d'aquest opuscle que ens envià l'autor devers l'agost de 1918. No ens havia llegut donarne conte ab tants d'entreversos com hem tenguds aqueys anys devers Barcelona. Avuy en volem dir unes quantes de paraules ab tota la sinceridat que ens caracterisa i ab tota la claredat que cal a tals qüestions. Som un admirador fervent d'En Carreras i Candi per les obres que ha publicades sobre l'història de Catalunya de la qual ès un benemèrit com pochs n'hi haja. Admir també i celebr ab tot lo meu cor els obstinats i acorats estudis que ha fets sobre els *noms de lloch* de les terres catalanes, dels quals i del concepte que té ell dels Ibers pretèn deduir que «la llengua ibèrica ès la catalana» i nega que aquesta siga una evolució de la llengua llatina. An el *Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó*, celebrat entany a Osca, ja li diguí que, el dia que ell presentàs proves sòlides de la seua tesi, jo la hi admetria volenterosament. Ell me contestà que havia publicades ja tals proves. Li diguí que no les havia vistes i me prometé que les m'enviaria. Es l'hora que no les m'ha enviades. ¿Son tal volta dins aquest opuscle que me remeté l'estiu de 1918? Si hi son, en tot cas hi seràn de riguròs incògnit. Dins aquest opuscle lo que hi veig son 84 *noms de lloch* que En Carreras dona per *ibèrichs*. Alguns no crech que ho siguen; la major part crech que ho seràn. Però ¿que proven aquests 84 *noms de lloch ibèrichs*? ¿Que la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua Catalana no ès llatí, sino lo mateix idioma ibèrich? Això ès lo que havia d'haver demostrat En Carreras.

Aquests 84 *noms de lloch* ¿ens donen la *conjugació* ni la *declinació* de la llengua *ibèrica*? En Carreras fins i tot no ha provat de demostrarho. L'ànima d'una llengua, lo bessó, la mèdula d'una llengua està en la conjugació i declinació. ¿Per [82] on para la conjugació i la declinació de l'ibèrich? No ha provat En Carreras de donarmosne cap nova. ¿Que son aquells 84 *noms de lloch* de referència mes que trossam, escapsions, bocins, rellíquies de les llengues que per temps se parlaren a Catalunya abans de la conquista romana. ¿Com sap En Carreras que anteriorment an els romans just se parlàs a Catalunya en tota la sucessió dels sigles una sola llengua? ¿Com sap En Carreras que tots aqueys noms no pertanyen mes que a una sola llengua? ¿Com ens demostraria ell que no n'hi ha de llengues diferents i fins i tot diverses, parlades un temps a Catalunya?... ¿I com poren bastar *84 noms de lloch* i maldement fossen dues voltes 84, per determinar la constitució, la natura, el demble, lo caràcter distintiu d'una llengua, allà on no sabem ni ha pogut precisar En Carreras si tals noms son *sustantius* o *adjectius* o *verbs*, ni si son formes singulars ni plurals, ni formes de *present*, de *preterit*, de *futur*, d'*indicatiu*, d'*imperatiu* o *subjuntiu*?... L'acta de consagració de la Seu d'Urgell, de la primeria del sigle IX, du 289 *noms de lloch* d'aquella estensa diòcesi, que ens mostren la llengua catalana constituida. Allà veym la formació *a*) de singular i plural de *sustantius* i *adjectius* i d'*articles*, *b*) d'*intensius diminutius*; *c*) *adjectius sustantivats*, derivats de *sustantius*, etc. etc. tot segons els canons i normes de la llengua llatina. —¿Fan res d'això els 84 *noms de lloch* que En Carreras dona per *ibèrichs*? ¿Com no ho veu En Carreras que cap d'aquests 84 *noms* té gens de parentiu ni ramificacions ab els elements mestres que constitueixen la nostra llengua? ¿Com no ho veu En Carreras que tals *noms de lloch* subsisteixen dins el català come clapes escampades ensà i enllà dins la llengua catalana, sensa cap relació ab els altres noms catalans mes que el contacte material, com se toquen les sustàncies mes heterogènies o diverses del mon que una ma qualsevol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha acaramullades o arremolinades sensa cap orde ni agavellament intern? Per això quant sentim *Clascar*, *Quer*, *Mala*, *Fraga*, *Sas*, *Sau*, *Suria*, *Pallars*, *Tragó*, etc. no sabem que dimoni puguen voler dir tals nomots; son per nosaltres un enigme impenetrable, si no ve un sabi etimologista que les mos desllatigui i acceptem per bo tal desllatigament. En canvi, si un ens diu *Planella* o *Planiol*; *Saleta* o *Sali*, *Aulot*, *Auleta*, *Aulesa*, *Auli* o *Auletó*; *Castelló*, *Castellet*, *Castellot*, *Castellotot* o *Castellar*, —tot-d'una ja veym que se tracta de derivats de *Pla* o *Plana*, de *Sala*, de *Aula*, de *Castell*; totd'una entenen perfectament la vida, la saba, l'ànima de tals noms, senzillament perque hi veym la nostra sustància, l'encarnadura de la nostra [83] llengua. Res d'això ens succeeix ab aquells *84 noms* que En Carreras ens certifica que son *ibèrichs*.

De manera que fins avuy En Carreras no ha sabuda ni poguda demostrar la seua predilecta tesi de que la llengua catalana no ès una evolució, una *modalidad del llatí*, sino la pura llengua *ibèrica*.

Ab un mot d'amich volem cloure aquesta nota. Ens crega En Carreras: ès massa perillós i esposat a trevelades llamentables oposarse a tota una corrent científica d'una època com la moderna. L'*Escola Romanista*, que lo gran Prof. Frederich Diez inicià a Alemanya a mitjàn sigle XIX i d'allà s'estengué per tot lo mon civilisat i hi reyna encara sensa cap tendència ni síntoma de quart minvant, demostrà *omnibus numeris* que totes les llengues *romàniques* (rumanès, rètich, italià, gal-itàlich, sard, llengua d'oil, llengua d'oc [provensal, llemosí, alverniès, tolosà, gascó, català], castellà, galaych-portuguès) son pur llatí, una evolució del llatí, un esbrancament del llatí. L'*Escola Romanista* demostrà això fins a tal estrem d'evidència, que dins el mon científich negú gosa posarho en dupte ni discutirho. Sols se concep que gosin a mourehi discussió aquelles persones que caplleven fora del moviment científich mundial. Per lo que estimam En Carreras i Candi, li hem de pregar que deixi de banda aqueixa tesi seua tan malaguanyada i poch prenidora.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Zur Geschichte der bündner-romanischen Kirchensprache. *Vortrag gehalten in Chur am 14 Januar 1919 in der Historich-Antiquarischen Gesellschaft von Graubünden. Vortrag mit Anmerkungen von J. Jud.* —Chur, 1919. —56 planes de 230 x 156 mm.

Lo nostro dols amich lo Prof. J. Jud de Zuric ens envia aquesta interessantíssima lucubració *Per l'història de l'idioma grisó-romànich. Esposició feta a Chur (Suïssa Rètica) dia 14 de janer de 1919 devant la Sociedat Històrica-Antiquària dels Grisons*. Lo Prof. Jud s'acredita una volta mes de romanista capdal, del cap curucull, espinzellant magistralment lo llenguatge esglesiàstich d'aquelles altes valls a on caplleven els Grisons. Dins aquest escorcoll se veu ben patent la gravíssima equivocació que pateixen els qui ens venen a contar la rondalla de que la llengua dels Grisons ès casi casi català. Basta dir que dels 384 *noms de coses* i 60 *noms propis* de caràcter esglesiàstich, *ladins* o *grisons* la major part, alguns d'altres dialectes romànichs, veins de Engadina o Cantó dels *Grisons*, no n'hi [84] ha casi cap que coincidesca ab els noms catalans respectius. Tot en gros hi hem aglapits aquests: *altar*, *cura*(r), *padrin*, *pila* (pica), *paròkia*, *campana*, *dir*, *pregar*, *sant*, *festejar*.

Agraim de cor an el Prof. Jud la seua finesa d'honrarnos ab un exemplar de son sucós endardell.

Ens honra també lo mateix Dr. Jud ab un exemplar d'un escorcoll que ha publicat demunt *Bündner*. *Monatsblatt*, 1921, p. 37-51, baix del títol *Rätoromanisch*, UMBLAZ *Bündnerdeutsch* AMBLATZ. *Amblaz* i *Amblatz* son dues formes ladines que expressen lo que a Mallorca deym *sa traga* [tráɣə], que defineix lo Dr. Jud: «l'anell que serveix per subjectar l'arada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

an el jou». Aquesta anella penja del centre del jou i per dins ella passa lo cap de l'espigó de l'arada, que té diferents forats per un dels quals afiquen una clavilla, enganxada a la *traga*. A Mallorca la *traga* ès de fust i ab una corda la subjecten an el jou. Lo Prof. Jud endardella primerament l'estensió del mot *amblatz* dins la regió grisona, llavò espinzella la significansa de dit mot i la seua qualidat i constitució, després la seua nerència i acaba ab unes conclusions come resultat de l'endardell. Lo Dr. Jud se manifesta com sempre un insigne escorcollador de mots romànichs. Posa dins una nota que l'amich Mn. Griera li comunica que ha trobat dins la regió nort catalana un equivalent de *amblatz*: *trásja*, que an el Reyne de València ès *tràsega*, procedent de *ténsica*: «barzón, midiana, anillo de hierro, madera o cuero por donde pasa el timón del arado en el yugo».

Neuphilologische Mittelungen

Aqueixa agradosa i ben documentada revista de Helsingfors, que en tot lo temps de la guerra no ens arribà, ara ès venguda ab tots els quaderns publicats desde 1914 ensà, a on, ademés de les *Glanures* (espigolades) *Catalanes*, de que donàrem conte l'any 1914 (VII, 136-150), trobam una partida d'articles de gramàtica catalana del Prof. Leo Spitzer, primer de Viena, avuy de Bonn, i llavò del Prof. Tallgren, de Helsingfors (Finlàndia). Així an el tom de 1918, p. 79 i ss. lo Prof. Spitzer publica una *contribució* a la sintaxis romànica, a on enfloca grans elogis del meu *Aplech de Rondayes Mallorquines*, del qual fa [85] centenars de cites per fonamentar les seues dites, notanthi moltes de coses de gran interés per la ciència romanista. —Dins lo volum de 1919, p. 38-47, lo Prof. Tallgren dona una nota crítica de les etimologies catalanes que Leo Spitzer acabava de publicar dalt *Jahrbuch der Hamburgischen Vissenschaftlichen Anstalten*, 6. Beiheft, Bd. XXXVI, 1917. —Tallgren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

passa p'el seu ciment les etimologies *spitzerines* fent notar llur valor i llavò discuteix l'encarnadura de la d'*afinar*, *aixecar*, *amatent*, *-aina*, *berbes*, *confegir*, *denou*, *a desora*, *dir*, *eixorch*, *encivellar*, *endemesa*, *-era*, *esvair*, *llavonses*, citant per això continuament frases de les meues referides *Rondayes*. —Llavó ve lo tom de 1920, a on Spitzer posa set articles sobre altres tants de mots catalans, com *aixecar*, *nissaga*, *ell*, *bemi*, retreguent a cada passa les *Rondayes*, resultant un escorcoll ben allumador, especialment respecte de la nostra partícula enfàtica *ell*, tan usada a Mallorca, dedicanthi mes de dues planes, discutint lo que en digué anys enrera l'altre esmentat professor O. J. Tallgren, de Finlàndia, que fonch lo primer filòleg que se'n ocupà, estudiant mon *Aplech de Rondayes Mallorquines*, fent notar que evidentment surt del llatí *en + illum*, que's reduí a *ellum*, d'on sortí lo nostre *ell*, que no ès aquí cap pronom personal de tercera persona, com ho demostren aqueys exemples: ¡ELL *la reyna sabeu que hu ès de garrida*! —ELL *Mallorca no serà capaç no de sostenir tal fàbrica*! —¡*No m'hi aplegaràn*! ¡ELL *jo no m'hi arrambaré*! —*¿Els meus contraris?* ¡ELL *ja no n'hi ha cap que vaja de brou*! Lo Prof. Tallgren estudia aqueixa bona de partícula dins lo *Spill* d'En Jaume Roig, lo famós poeta valencià del sigle XV. Meyer-Lübke (*Romanisches Etimologisches Wörterbuch* § 2.851) fa menció dels derivats de *en + illum > ellum*, tots de dialectes italians; no retreu per res lo nostre *ell*. Se veu que no aglapí l'estudi de Tallgren ¡Quina llàstima!

Sobre la formació de les paraules onomatopeiques en català, extret del *Butlletí de Dialectologia Catalana* VIII (1920). —Barcelona, 1921. —11 planes de 212 x 162 mm.

Nostre bon amich lo Prof. Leo Spitzer de l'Universitat de Bonn, ens remet ab afectuosa dedicatòria aquest interessant estudi, que li agraim de cor. Se funda tot ell ab CINQUANTA CINCH EXEMPLES trets dels toms IV,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

V i VI de mon *Aplech de Rondayes Mallorquines*; i just diu que elze treu de dits toms «de les belles i populars *Rondayes*», sensa espressar que [86] sien les «Mallorquines», que jo, a costa de grans sacrificis i de cremarhi oli per llarch, he recullides de boca del poble mallorquí, les he escrites i publicades. ¿Com així lo professor Spitzer, que sempre s'umpl la boca anomenantme com autor de dites *Rondayes* en tants d'articles gramaticals com els ha dedicats demunt diferents revistes tècniques de Àustria i Alemanya, demunt lo *Butlletí de l'Institut d'Estudis Catalans* no m'anomena per res, allà on funda, com he dit, tot son article en CINQUANTA CINCH cites de les meues *Rondayes*? Lo seu article està en català. No crech que ell le hi haja escrit. Estich segur de que l'*instituter* redactor del *Butlletí* le hi haurà girat en català. ¿Se deu a l'*autor* o an el *traductor* tan significativa omisió del meu nom? Sia de qui sia, ès una cosa que no cal. No ho crech que's dega an el Prof. Leo Spitzer!

De re orthographica. Una esmena al Projecte de Estatuts de l'*Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana*. —Girona, 1921. —8 planes de 245 x 142 mm.

Arriba a les nostres mans aquesta ardida *Esmena*, que firma lo nostre vell amich i benemèrit catalanista Mn. Josep Pou i Batlle, *President de la Comissió Delegada de Girona* de dita *Associació*. Es una pentinada d'aquelles d'aquelles a l'esveuvat i àvol sistema ortogràfich del Mestre Pompeu Fabra, Sum Pontífich *in partibus, infidelium et aconfessionalium*, això ès, dins tot l'*alou* de la Mancomunidat i *illes adjaents*, a on peixen maixanta tracalades de bobians, babaluets i *pescadors* de *sigrons* i de *saladíssimes nòmines*, que deixen sensa polsos i estormeyats els pobres contribuyents. ¡Quin repassó que elze dona el Dr. Pou an els *Instituters* en ram d'*ortografia*! i posa ab un compromís la ben intencionada *Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana*, que d'altre vent tan de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

be ha fet i fa a la causa de la nostra llengua, però que se demostra massa condescendent ab els *Instituters*, que tan poca se'n mereixen de condescendència, per la intolerable farsantaria dels qui hi duen la balla i s'hi han fet rol·lo de la coa. ¡Quina llàstima que no en surta un al menys de Dr. Pou a totes les comarques catalanes, per redimirles de l'envilidor i ignominiós esclavatge llingüístich, que pateixen sots poder del Pons Pilat i Caifassos de l'Institut, mes funests i fatals per la nostra llengua que cent pedregades. [87]

Mitteilungen und Abhandlungen aus dem Gebiet der romanischen Philologie veröffentlicht vom Seminar für romanische Sprache und Kultur (Hamburg). —Band III. —Hamburg, 1915. —60 pàg. de 230 x 156 mm. i 28 mapes llingüístichs.

Devem a la benevolència del *Seminari de Llengües i Cultura Romànica* d'Hamburg un exemplar d'aquesta xamosa tota dedicada a dialectes francesos, que hi surten ben estudiats, especialment el de Sant Remigi de Provença, la regió del suprem Mistral. El competent Professor Ordinari de Filologia Romànica de l'Universidat d'Hamburg, lo nostre bon amich Dr. Bernat Schädel, hi posa una comunicació sobre lo dialecte de Sant Remigi, lo dialecte *mistralià*, d'allò mes interessant i avengut, i que els conradors de la filologia catalana seria pecat que no mos n'aprofitàssem i no en treguéssem estella. ¡Es tan acostat encara lo provensal a lo català i especialment a lo balear, que se veu massa clar que per temps ès estat una mateixa llengua! ¡Ara i tot ès molt discutible si son llengues diferents o just modalidats, això si una mica llunyanes, d'una mateixa llengua, la cent voltes gloriosa *llengua d'oc*!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletino della Società Filologica Friulana. *G. I. Ascoli. Udine.*

Hem rebut i agraim de cor aquest amatent *Bolletino* i hi establim volenterosament lo canvi. Es l'orga, com veys, de la *Società Filologica Friulana*, fundada l'any 1919 a Goritzia i que té la Seu a Udine, i aquest any passat ja hi celebrà la primera assamblea anyal, comensant una sèrie de publicacions ben interessants per la futura sort de l'idioma friulench en particular i per tot lo mon *romanista* en general. Les llengües romàniques, come bones germanes que son, goixen ferm ab l'estudi i conreu científich de quiscuna d'elles, puys l'estudi i conreu científich d'una aprofita i son cent cavalls per totes les altres. La ciència llingüística no decanta ni des·separa els pobles germans, sino que els aplega, i estreny, com mes va mes coralment, els vincles i lligams de sanch i germanor. Per això ens interessa tant lo moviment científich-llingüístich que s'ès despert i du ja tan de briu i envestida dins la estensa regió *friulana*, lo recó estrem oriental del nort d'Itàlia, que parla una modalidat de l'idioma *rètich-romànich*, i per cert la mes nombrosa i de major territori. Ja recordareu allò que diguérem la derreria de l'any 1919 (BOLLETÍ, T. X, p. 540), del [88] *Rètich-Romànich*: que «lo seu solar ès l'antiga *Rètia*, devers l'actual *Cantó dels Grisons* (Suïssa Oriental), formant dues clapes de valls i muntanyes, això ès, les *fonts del Rin*, que parlen lo dialecte *romanx*, i l'*Engadina* que parla *ladí* (ha conservat lo nom primitiu de l'idioma, *sonorisant* la *t*, fentla *d*: *laTinus* > *ladí*; lo *ladino* castellà). Entre els dos dialectes just conten unes 40.000 ànimes. Cap a llevant dins lo Tirol meridional s'esten una altra clapa, estreta i llargaruda, de *rètich-romànich*, lo dialecte *tirolès*, que el parlen just unes 11.000 ànimes» escampades per aquell grellat de muntanyes; «i llavò hi ha l'altra clapa mes grossa de *rètich*, casi tot lo Friul italià, entre els rius Piave i Isonzo, contants'hi 480.000 ànimes, que parlen lo dialecte *friulà* o *friulench*». Lo dialecte que assumia casi tota la personalidat literària, fins fa poch, era lo *ladí* i qualque mica lo *romanx*. Els altres, lo *tirolès* i lo *friulà* casi no s'escrivien, just se parlaven en família. Ara els *friulans* sembla que se

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

desxondeixen i que volen fer una revivalla no sols *nacionalista* ni *separatista*, sino purament llingüística i literària. Ja no porien fer cosa millor ni mes avenguda. Els pobles per viure de ver, no s'han de negar ni anul·larse renegant de llur nèscia, sino que s'han d'afirmar revindicant tot llur ser, tots els trets de llur personalidat ètnica, lo primer de tot —la propia llengua, que constitueix sempre casi tota llur personalidat.

Tot donant a l'aixerit *Bolletino* d'Udine la nostra mes coral benvinguda i establinthi lo canvi, saludam ab tota la nostra ànima lo poble *friulà* i demanam a Deu que el prosper i l'ampar i beneesca munificament l'esperansadora reneixensa friulana.

P. S. Leicht. *L'Unità di linguaggio e di civiltà in Friuli*. Conferenza tenuta in Udine il 17-X (octubre) 1920 in ocassione della 1a Assamblea Generale della S. F. F. —Udine, 1920. —14 planes de 248 x 167 mm.

Devem també a la benevolència de la *Sociedat Filològica Friulana* un exemplar d'aquesta sucosa i llambrinera conferència, que endardella i esclovella admirablement la nèscia de la llengua friulana, recordant l'estensió que la nissaga celta conseguí en los temps prerromans desde les costes de l'Atlàntic fins an el Danubi per tot lo centre d'Europa i per lo mateix dins tota la regió rètica cap a la Ilíria. La nissaga celta de totes aqueixes regions se entremesclà ab la romana conquistadora i a les hores les dues parladures celta i llatina [89] se fongueren ab una i se congrià l'idioma *rètich-romànich* que parlen encara avuy els grisons, els tirolesos meridionals i els friulans. L'honorable P. S. Leicht ens dona les fites ben netes de la nerència de l'idioma *friulà*. Se veu que ès un *home intès* i que de *llest passa la mida* en ram d'història llingüística-romànica.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

R. Università di Pisa. *Annali delle Università Toscane. Nuova serie*. Vol. IV (1919). —Vol. V (1920). —Pisa, 1919, 1920. —Prop de 300 planes de 254 x 168 mm. quiscún volum.

Grans mercès a la federació de Universidats de Toscana que han tenguda l'atenció i generosidat d'enviarmos aqueys dos volums de llurs *Anals*, proposantmos lo canvi ab lo nostre BOLLETÍ, que hem acceptat ab tota la nostra ànima, considerantmos molt honrats. Devem aquest honor an el nostre vell amich lo Catedràtich de Filologia de l'Universidat de Pisa, lo Dr. Clement Merlo ab el qual passàrem dies ideals a Lugano (Suïssa italiana) l'estiu de 1913. Dins lo volum IV hi ha un valent escorcoll de 164 planes de *Fonologia del Dialetto di Sora* (Caserta), obra de dit Prof. Merlo, que s'hi demostra un filòlech de renyó clos. Molta llum ens pot donar l'escorcoll del Dr. Merlo per esbrinar i desllatigar molts de problemes de la fonologia catalana p'els molts de punts de contacte que té lo dialecte de Sora, regió entre Roma i Nàpols, ab els dialectes catalans. Basta dir que hi ha tot una cateyfa de matissos del sò ə i llavò un enfilall de formes de mots i de conjugació justifet les catalanes de diferents endrets. Abrassa l'escorcoll quatre capítols: I. *Dei suoni del dialetto sorano*; II. *Vocalismo*: A) *Vocali di sillaba fortamente accentata*; —III. *Consonantismo*: A) *Semivocali*; B) *Costrittive e continue*; C) *Nasali*; D) *Occlusíve e monsentanee*; —IV. *Del posto che spetta al dialetto di Sora nel sistema dei dialetti italiani*. —*Illustrazioni al cap. IV*. —*Elenco dei fenomeni e delle voci piú notevoli*. —*Errata*. —Seria molt de desitjar que el professor Merlo no se requintàs ab la *Fonologia* del dialecte *soranench*, sino que ens donàs ben aviat la *morfologia* i la *sintaxis*, que per forsa han d'esser a Sora interessantíssimes per la filologia catalana. ¡Hala, bon amich Merlo! ¡no vos fasseu pregar massa! ¡afanyauvos a tirar an el públich aqueixa bona de *morfologia*, aqueixa bona de *sintaxis* del dialecte de Sora! [90]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Volkskundliche Bibliographie für das Jahr 1917. Im Auftrage des Verbandes deutscher Vereine für Volkskunde herausgegeben von E. Hoffmann-Krayer. —Strassburg, 1919. —XVI + 48 planes de 232 x 155 mm.

Hem rebut aquest follet ab una carta molt atent[a] de l'autor que ens convida a colaborar en tal *Bibliografia folk-lòrica* per lo que se refereix a Catalunya, Balears i València. Es una federació de lligues folklòriques alemanyes, que se dediquen a escorcollar la *sabiduria popular* de tot lo mon, que ès tan i tan interessant per conèixer l'esperit i l'ànima dels pobles a travers dels sigles, lo qual constitueix una part principalíssima de l'Història de la Humanidat de part dedins. Jo ab molt de greu de la meua ànima he hagut de contestar an el Prof. E. Hoffmann-Krayer que ara per ara m'ès impossible distreure gens de temps de l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear* per aficarme ab bibliografies folkòriques, tasca que d'altre vent m'agradaria ferm ferla. Desgraciadament estich condamnat a no poder fer ni la mitat de les coses que voldria. —Posa lo Prof. Hoffmann-Krayer una taula de tots els rams en que aquella Federació té dividida i subdividida la *sabiduria popular mundial*, això ès, per *matèries* i per *nacions* i *regions*. Les 48 planes del text donen la bibliografia de totes les publicacions folklòriques de l'any 1917: n'hi ha d'Europa, d'Àsia, Àfrica i Amèrica. Hi figuren d'Europa: Alemanya, Àustria, Suïssa, Anglaterra ab Canadà, Suècia, Noruega, Dinamarca, Finlàndia, França, Itàlia, Portugal, Irlanda, Balcans, Lituània, Grècia. Espanya no hi figura per res. Es la nostra indolència i malfeneria. Els catalanistes caps-buyts, en retreure l'indolència i la malfaneria d'Espanya, la tiren tota demunt els castellans, jurant i perdurant que aquí els malfeners i els indolents son els castellans, ab lo qual falten ubertament a la veritat, puys si hi ha indolència i malfeneria devers Castella, no en falta gens tampoch devers Catalunya. De manera que envers d'aquesta cosa toca an els catalanistes un bon callar per no dir bajanades i arrieses.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bartomeu Barceló. —*Primeres Poesies*. —Sóller, 1921. —156 planes de 198 x 142 mm.

Tenim un novell poeta sollerich que honra les lletres mallorquines i catalanes ab aquest gentil volum que acaba de publicar: En Bartomeu Barceló, notable p'el briu, alè, [91] enlayrament, etsís i galanxonia de la seua inspiració, fondament humana, però sempre girada cap amunt, sempre aixamplant i batent ses ales per dins les sublims regions de l'ideal. En Barceló ve a continuar, segons totes les apariències, l'història gloriosa dels autèntichs poetes mallorquins, distingintse per la seua correcció d'estil, puresa de vocabulari i depuració de gust. Ens permetem recomanar a tan ardit i gentil poeta que se mantenga sempre feel a la nostra prosòdia, tan genuinament llatina i que no se deix dur may de la prosòdia castellana, que fa tants de diftongs allà on lo llatí no en feya, cosa que demostren ignorar la major part dels poetes catalans, valencians i fins i tot molts de mallorquins, precisament els qui bufen mes an el brou, pretenen mes de cames primes i se figuren sebre mes que tothom i poderne donar a quisvulla ab una cullereta. Per lo molt que apreciy En Barceló, sensa haverlo vist may de cara ni haver parlat ab ell, li he de pregar que ho fassa sempre de tot per esser sempre ben mallorquí d'esperit i de llenguatge; que fuja com d'una mala cosa de l'influència malèfica del *barcelonisme instituter*, que fa perdre el *kirie eleyson* i la tramuntana de vista a tanta de jovenalla capgrinosa ab sos esbojarrats, baldrumers, carabassenchs i estrambòtichs *galicismes*, *neologismes* i violències i deformacions de la nostra estrènua, senyorívola i imperial llengua, de la qual se figuren comandar i poderne fer pica de porch els colossals betzans, erigits en Sums Pontifichs dalt el cap curucull de l'*Institut* i de la Mancomunidat. —Res, grans mercès de tot cor, amich Barceló, de l'exemplar de les *Primeres Poesies* que m'heu enviat ab la afectuosa dedicatòria que l'encapsala. Endevant les atxes, bon amich! i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

malavetjau que les vostres atxes siguen sempre de cera ben pura i ben mallorquina per tots els vents i en tots els conceptes.

Jeroni Pons, Pvre. *La Llar dels Avis*. Novel·la de costums mallorquines. —Sóller, 1921. —118 planes de 199 x 140 mm.

També ens ha obsequiats aquest altre bon amich ab la seua primerenca producció de tan bons averanys, aquesta galanxona «novel·la de costums», «*La Llar dels Avis*». Grans mercès de tal finesa i l'enhorabona mes coral a l'autor, Mn. Jeroni Pons, que ab aquesta «novel·la» se demostra tot un escriptor, d'alt enginy, cepat d'estil, format de gust, polent d'inspiració, d'ales ben falagueres i voladores cap a les sublimidats de l'ideal i fondament mallorquí de tranch i de cor. [92] Mn. Pons demostra ab aquesta obra haver rebudes de Deu escellents dots per la novel·la, i seria un pecat que abandonàs lo carrerany tan ardidament, tan coratjosament emprès. Me permet dirli lo mateix que a son company i conterrani En Barceló, que fugi com de la pesta i de les metzines, de la mal sana influència i baldufenca i desastrosa orientació del *barcelonisme instituter*, que fort i no't mogues vol matar i esveir totes les modalidats de la llengua catalana que divergesquen de la *barcelonina*, que surta d'on surta les vol esclaves del bordissench dialecte barceloní. Que se'n convenci Mn. Pons de la necessitat absoluta que tenim tots els mallorquins per cinch centes mil raons (la primera de totes, per dignidat pròpia) de mantenirmos en tot i per tot i sobre tot ben mallorquins, ben nosaltres, i no admetre dins els nostres escrits els *galicismes* ni els *neologismes* que caracterisen l'escola dels *superhomes instituters* i que tan trista celebridat els han conquistada dins lo mon literari. Tals *superhomes* son literariament de la nissaga d'aquells fariseus que el Bon Jesús digué que no anàssem ab ells perque *eren cegos i guies de cegos*; i feu avinent que si *un cego mena un altre cego*, tots dos *pegaràn de cap*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dins el clot. No, Mn. Pons, dins una novel·la tan mallorquina com la vostra, no hi diuen gens gens certes *xecalines* i *guitzeries* de les miloques i patums *instituteres*!

****

ESTREVENIMENTS DE L'*OBRA DEL DICCIONARI*

de la primeria de 1919 ensà i que ens eren passats per malla

(92-132)

Espinzellarem tots aquells que recordam i que convenga treure a rol·lo per lo que puga esser.

1919

§ I
Veus amigues

La Tradició Catalana d'Olot ès un dels poquíssims periódichs catalanistes que se son mantenguts feels a la nostra *Obra* i no l'han traida ni se'n son empegueits. Dia 8 de janer de 1919 posà un articlet donant conte del nostre segon *Manifest* contra els *Instituters* i tirantlosne unes quantes ben a ferir. [93]

Devers la primeria d'abril *Las Provincias* de València posa un articlet molt encomiàstich de l'*Obra del Diccionari*, fent vots per que l'Estat la subvencionàs p'el gran be que això duria no sols a les terres de llengua catalana, sino a tota la cultura espanyola.

La Gazeta de Vich dia 1 de maig resumi ab mots ben vitenchs les meues campanyes contra els estornells de la *Secció Antifilològica* de l'*Institut*, i feya justicia, retreyent un articlet que lo bon amich En Bernat Obrador, fill de l'inoblidable D. Mateu Obrador, alta glòria de les Lletres Catalanes i del Lulisme, acabava de publicar demunt *La Civilización* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Madrid i que donava an En Fabra una sobirana ablanida i n'hi deya de verdes i de madures que el xapaven de mitx a mitx.

Dia 20 de juliol *La Costa de Llevant* copià l'article que encapsalava lo BOLLETÍ del mes anterior sobre lo colossal triunf obtengut a la Cort a favor de l'*Obra del Diccionari* ab lo cridarme a Madrid per lo del *Diccionari* Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, i me'n donava «la mes coral enhorabona» escitant tots els catalans a «sentirne» «vertadera satisfacció» de l'acte de Sa Magestat lo Senyor Rey d'Espanya. —També *La Costa* ès un dels poquíssims periòdichs de Catalunya que no mos han feta cabra i ovella en la qüestió *institutera*.

Dins lo setembre de 1919 *Ca-Nostra* d'Inca donà conte del resum de *Bibliografia Filològica* que publiquí demunt la *Revista de Archivos*, demostrantse tan simpàtica publicació bona amiga de la nostra *Obra*, com també s'hi demostraren els diaris mallorquins *La Almudaina* i *Correo de Mallorca*.

Però encara s'hi demostrà molt mes dins l'octubre següent *La Vanguardia Balear*, donant del meu terç *Manifest* anti*instituter* una nota de fonda simpatia.

Dia 3 de desembre de 1919 En Bernat Obrador, demunt *El Debate* de Madrid, assetjà an els *Instituters* un article que alsava terreta, baix del títol de *Ejemplos saludables*.

1920

§ 2
Esclafit d'En Xenius ab En Puig i Cadafalch

Devers febrer i març esclatà lo bony que feya temps coucovava entre el sibil·lítich *Xenius* i lo *colossal* President de la Mancomunidat, mostrant la filassa un i altre, fenthi d'estira-cordetes i de mata-rates. En Bofill i Mates, carregat de bons propòsits... d'encamellarse qualque dia a la Presidència de la [94] Diputació, si En Cambó ab un altre brúfol dels seus

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

no le hi torna desbaratar com l'altre pich no fa gayre (En Cambó no té gens la pia an els *intel·lectuals* de la casta de *superhomes* com l'honorable Bofill). De manera que an En Xenius no li valgué de res esserse prestat ab el Dr. Bofill (sensa... *Mates*) a *botxinarme* a mi, perpetrant l'indigna paròdia de la meua *excomunió* i *suspensió* de *President Vitalici de l'Institut*, *excomunió* i *suspensió* absolutament *nul·les a jure*, puys ni lo Dr. Bofill ni En *Xenius* ni tots els *Membres de l'Institut*, per dematí que s'aixequin i per mes que s'etxillin i s'enravanin i s'encabotin, estàn part demunt, sino part devall lo Reglament que la Diputació de Barcelona estatuí quant fundà l'*Institut d'Estudis Catalans* i le hi donà i senyalà come *Carta Magna* per la qual té que retgirse i a la qual està absolutament subjecte tot l'*Institut*, resultant *nul a jure* tot quant fassa contra tal *Reglament*, que estableix en son article 7 que el càrrech de President de l'*Institut ès Vitalici*. Per això jo, sempre que me dona la *presidal* gana, me titul *President de la Secció Filològica de l'Institut*, i m'hi titularé, si Deu ho vol, sempre que'm pas p'el carabassot, i ja veurem qui serà que s'atans a peturbarme en l'us de tal títol! ¡Ho veurem si n'hi haurà cap de tants de *juristes* llesterrons que caplleven devers l'*Institut* i la Mancomunidat, que autorís ab la seua firma cap demanda contra mi per *usurpació de personalidat*! Es que els quissonots de l'*Institut* i la Mancomunidat son la mar de *deliciosos* i *pintoreschs* per lladrar d'enfora; però, en mostrarlos les dents, i mes si son girades a la xisclera com les meues, se fiquen la coa entre cuixes i buyden mes que depressa per no esserhi demés. —Idò an En *Xenius* no li valgué de res esserse prestat a desempenyar contra mi lo paper baixíssim i desayradíssim que li imposaren. Així paga Sa Infernal Magestat En Banyeta Verda els seus criats, i per cert que no elze dona res que no s'ho tenguen re-de-guanyat. An En *Xenius* no li valgué Sant Pere ni Meco, i el feren botir com un pinyol de cirera de l'*Institut* ab caixes destrempades. Mes se'n mereixia per haverse permès suspendre qualque pich cert càntich que els *Instituters*, per poder viure tranquils i segurs, han d'entonar sempre a tota veu i a gorga plena an el *piramidal* President de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya, alies Puig i Cadafalch, aquella espatarrant antífona: *Quoniam tu solus Sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus*! ¡Sí que li fou fatalissíma an En *Xenius* aquella returada de tal antífona! Fins llavò era estat l'escriptor genialíssim i lo *superhome* indispensable i insustituible per tot mester de cultura, fins a l'estrem [95] d'haverli acaramullats una partida de sous, que li pujaven cada any prop de 24.000 pessetes. Desde aquell moment passà cop en sech i de cop i boley a esser un *non-ens*, que no val les palles d'allà on jeu i que no mereix mes que una cossa an el post-terme... Els *Instituters* i tota la tracalada de *llanuts* de la Mancomunidat son així. ¿Tal volta no feren dos doblers de lo mateix ab la meua personeta?

§ 3
Altres veus amigues

Dia 18 d'abril de 1920 *La Costa de Llevant* dona la notícia de que lo Congrés de Diputats havia votada la *subvenció del Diccionari*, demostrantne una gran alegria i etzibant unes quantes de sardonayes an els caps-esflorats de *La Lliga Regionalista*, que tractaven de llevar importància an aquella estraordinària i may vista actitud de les Corts Espanyoles a favor de la Llengua Catalana.

Dia 26 de juny *La Tradició Catalana* d'Olot surt tota enfadada contra En Ventosa i Calvell per un articlarro molt carabassench que acabava de publicar demunt la noninguna *Veu de Catalunya*, calificant de *grotesca* l'*Obra del Diccionari*. *La Tradició* n'hi deya una partida an En Ventosa d'aquelles mes car[r]egades, però ben merescudes. Si En Ventosa en tengués una mica d'allò que no en venen a plassa, no se'n aniria a escriure articles tan *goterrenchs* i tan impropis de tot un ex-Ministre! May m'ho hauria pensat que En Ventosa dugués l'escopeta tan curta i patís tanta de fretura de such de cervell!

Dins lo juliol els dos diaris de Madrid *El Siglo Futuro* i *ABC* publiquen sengles articles molt laudatoris de l'*Obra del Diccionari* ab motiu del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

BOLLETÍ que acabàvem de publicar de maig-octubre, celebrant l'alt acte de patriotisme i de justícia que les Corts d'Espanyat acabaven de fer votant dins els Presuposts de l'Estat la dotació de la nostra *Obra* lexicogràfica.

§ 4
¡Escoltauho!

Lo *Butlletí del Foment Pedagògic* encapsala son nombre d'octubre ab lo següent article:

L'OBRA DE MOSSEN ALCOVER

«Siam permès dir-ne quatre mots sobres l'obra de Mn. Alcover. [96]

«Ans que tot, em cal declarar que d'aquesta obra de que vull parlar, no n'he vist ni l'ombra que pugui fer.

«Em dirà el mès aixerit: —I doncs, com podrà parlar-ne vostè d'una cosa que no coneix, que no l'ha vista, que tan sols en sab quelcom d'oídes?

«Ans que tot, senyors, tinc de fer encara altra manifestació, i és, que nosaltres, i al parlar en plural ho faig en nom de tants d'altres que combreguen en mon pensar, i que no son pas pocs: Nosaltres, no som pas polítics, no som *istes* de cap tonalitat, i, aquest estat desapassionat nostre, en lloc de privar-nos d'aimar a nostra Pàtria, encara ens facilita fer-ho més bé: puig sense l'encegament de les banderies, capim el problema català amb tota sa realitat i nuesa, i, al judicar dels termes de quiscun de ses multiples varietats que li son complementàries, ho fem amb claror meridiana i com a catalans i aimants de nostra Pàtria, no podem romandre inactius, frets, estoics, en front dels problemes de vital interès Patri, entre ells, el més important, el de nostra parla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«Tot lo que sia obra de renaixement, obra constructiva, obra de restauració, mereix nostra cooperació més desinteressada, nostre aplauso i nostre encoratjament.

«I tornem enrera. ¿L'ha vist algú l'obra del Diccionari de Mn. Alcover? Si no l'han vista com gosen parlar-ne mal? I si son de crédit els qui ens en digueren les mil galindaines del Diccionari, i l'enlairaren, i l'exaltaren i ponderaren el tresor de la cèlebre calaixera de Mn. Alcover, i el feren fonament de l'institut d'Estudis Catalans, si els tals, que tals aseguranses ens donaren, mereixen, com el meresqueren nostre crédit, ¿per què no hem de tenir l'espera menester per a veure aquest part que donarà de si; i, en lloc de fer com aquells que disputaven del preu de les olives que's cullirien si's plantessin aquells pinyols, per què no obrar sense passió, i, amb el més bon seny ajundant-hi a l'obra del Diccionari, a la arada laboriosa del renaixement de nostra parla?

«Ajudem-hi, o no destorbem. Encoratgem-lo i no'l deprimim pas, i, sobre tot, siguem prudents a prejutjar-lo: no sigui que'ls fets ens fessin acotar el cap plens de vergonya.

«Fàssi's el miracle, malgrat que'l fassi el diable»; quan sigui fet, després de nat, allavors sabrem si és home o dona.

«Perquè, digau-me, vosaltres els detractors: sou vosaltres d'aquells que demanen la paraula en contra de lo que dirà fulano? I si a la fi de festa resulta una gran cosa a la que sols se li deguin lloanses, com quedareu? ¿Vos agradarà estar [97] inscrits al rengle dels savis de Salamanca que's burlaven de Colon?

«Deixeu-lo fer: que sigui la cosa tal com sigui, emprò que sigui i després ja's depurarà. ¿Com fallareu si no és a tall de Pilat si ans no teniu de què fallar?

«Desunir-nos, combatre'ns mútuament, i prejutjar-lo encara non-nat, ens sembla temeritat, prejudici i fins injustícia manifesta. Judicar l'acte encara no realizat, l'obra no acabada, és passional i àdhuc interessat.

«Quantes coses ens semblen a son comens que son errades, tals com la troballa de l'esmalt que feu tirar el foc tots els mobles de son

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

inventor fins a deixar-lo pobre i miserable, i després, amb les flames del darrer cadirot pogué veure envidrar-se la pasta de l'esmalt, i cristal·litzar-se en ses mans una quantiosa fortuna.

«En canvi, quantes n'havem vistes de comensades amb pronostics, tiberis, primeres pedres, bombo i platerets i les veiem acabar fracassades, cobrint amb ses runes l'oripell i el fustam de la carcassa dels tals fantasmes.

«Ja som prou esperimentats i ja l'esperiència ens té prou ben allissonats per a acabar proclamant a propòsit de l'obra de Mn. Alcover, que estem ben disposats a fer costat a l'obra de tot català honrat que labori pel millorament de nostres coses, i, en acabat que hagin realitzat son comès, allavors serens, equànims, imparcials, allavors serà com el farem ben just el judici. Abans, jamai.

«Hem sentit a dir, que'l Diccionari de Mn. Alcover era una obra massa grossa per a la vida d'un home i que se n'havia de fer càrrec una Corporació.

«Així es veu que ho va entendre el nostre Prat de la Riba, i d'això en va venir l'ingrés de Mn. Alcover i sa calaixera dins l'Institut d'Estudis Catalans.

«I ara, preguntem: ¿Si després, un cop mort en Prat de la Riba, els altres no s'han entès, i Mn. Alcover se n'ha entornat amb sa calaixera, per què els bons catalans que féiem costat al seu Diccionari hem de ser partidistes i enemics?

«Hem llegit i sentit les discussions dels uns i dels altres, i, sense voler donar la culpa ni raó a ningú, som dels que pensem amb la faula castellana *Los dos conejos*.

«Qui seran els gossos?

«També hem llegit que'l Govern de l'Estat Espanyol al subvencionar el Diccionari de Mn. Alcover no ha fet més que una treta o jugada política; mes, si així fós, si el propòsit del [98] centralisme és estat dividir-nos i fer-nos barallar, ja sabem el remei: no'ns barallem». —SALVADOR SALAT.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

He volgut copiar íntegre aquest article perque revela una partida de coses que a tots els amadors de la llengua catalans cal sebre i tenir molt en conte, si no volen fer un paper molt trist i desayrat. Sobre tot lo paragraf derrer posa de manifest la propaganda a que han apellat els meus contraris per desvanèixer la fonda impressió que causà a Catalunya el fet de que l'Estat Espanyol, després de presentarlomos el caporals de La Lliga com inimich de Catalunya i de la llengua catalana, haja dotada l'*Obra del Diccionari* ab 25.000 pessetes cada any, allà on l'*Institut d'Estudis Catalans*, fundat precisament per fer lo Diccionari, no n'hi haja gastades cap any ni *deu mil*.

Sí, que s'ès mester esser virollenchs i babaluets per anar a escampar que l'Estat Espanyol me dona 25.000 pessetes cada any «per dividir els catalans i ferlos barallar». Els qui tenen cara d'escampar tal toixarrudesa, forsat han de considerar que aquells a ne qui se dirigeixen, son mes llanuts, mes caps-closos i mes boyets que no ells. ¡Quines trompetes mes esquerdades i repulsives que tenen els farsants de l'*Institut* i de la Mancomunidat per comunicar ordes contra mi!

§ 5
Un esquitx de *re-ortogràfica*

Dia 28 de novembre lo bon amich En Francesc Carreras i Candi posa demunt *Las Noticias* de Barcelona baix del titol: *Grandes dualismos. Luchas en Barcelona sobre Ortografía Catalana*, a on resumeix les tremendes lluytes ab que els catalanistes militants se son esclenxats i s'han tret el cambuix tantes de vegades com si la vida de la llengua catalana dependís de si hem d'escriure els plurals ab *-es* o ab *-as* o de si hem de posar ab *i* o ab *y* la conjunció copulativa o un · o un - entre les dues cames de la *ele* prolongada. En Carreras dona ventim granat an els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ortografs de l'*Avenç*, sobre tot an En Fabra, i censura ab molta de raó que la Diputació de Barcelona prengués tan a les dents això de les famoses *Normes* de l'*Institut* imposantles tiràmicament a tots els qui cobren del presupost provincial, pretenint que anar contra les *Normes* era anar contra la Pàtria Catalana. May m'agradà ni me sembla be tal criteri ni tal proceir. Massa ho saben els qui comandaven [99] la Diputació de Barcelona. —L'article d'En Carreras acaba ab aquest paragraf tan saborós:

«Con un hecho asaz elocuente y que justifica la subsistencia de la *ch* en final de palabra, cerraremos este escrito.

«Existen unos aparatos de fonética experimental, cuya propiedad acústica está en señalar los sonidos con curvas gràficas. Ellos acaban de demostrar que al pronunciarse en catalán la *ch* final, además de la *c* queda indicado en el papel una aspiración subsiguiente, cuyo trazo no aparece en el propio sonido *ca*, inicial o medial de palabra. Este justiticante de la *h*, asimismo señalado por el gramático P. Nonell, ha hecho tanta mella en otro escritor catalán de renombre, quien había aceptado todas estas *Normas*, que se propone volverla a poner en sus futuros escritos.

«Cuando estos experimentos pudieran ser prueba resolutoria en pro de la ortografía tradicional catalana, nos encontramos con que el gabinete de fonética experimental del *Institut d'E. C.*, cuyas instalaciones costaron graves dispendios, no funciona.

«¿Será tal vez por la razón de la vieja del cuento, que rompió el espejo donde vió reflejadas sus fealdades?»

L'escriptor a ne qui aludeix En Carreras m'asseguren que som jo. Efectivament, dins lo BOLLETÍ de novembre-desembre d'entany, p. 285, doní les raons del restabliment de la *-h* derrera la *-c* (final), a conseqüència d'una conversa tenguda a mitjàn agost ab mon coral amich l'eminent bibliòfil En Ramon Miquel i Planas. M'honr i xal íntimament d'acceptar i ferme meues les raons que me doni, no ja tot un Miquel i Planas, sino el minyonet mes insignificant i mes analfabet.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 6
Una confessió catalanista

La mateixa *Tradició Catalana* d'Olot dia 11 de desembre posà una conversa *Entre Nacionalistes*, un de los quals, entre altres coses, regoneix en confiansa que «la fatalidat els persegueix», puys «ha vingut lo del Dr. Alcover en l'Institut d'Estudis, per culpa del gènit autocràtich d'En Puig, que ens ha desacreditat devant del mon literari i filològich»; «ha vingut lo d'En Xenius, el *gran* mestre de l'escola noucentista de Catalunya, a qui manteníem ab un sou de 25.000 pessetes, tot per arribar a veure'l transformat en un dels mes vulgars bolxeviks». [100]

1921

§ 7
Esplet de mormes an els *Instituters*

Dia 29 de Janer la desenfreida i desacreditada *Veu de Catalunya* posa un article de prop de quatre columnes, dedicat a cantar les glóries de l'*Institut de la Llengua Catalana*. Fa be *La Veu* d'escampar murta a favor d'una institució tan seua i que corre per tan males aygues, com totes les coses de la descalificada i desconceptuada Mancomunidat. L'articlàs està xapat en deu escapolons. Elze retreym tots posantlos una mica de comentari.

a) *L'obra de deu anys*. Lo bo de tal *obra* de l'*Institut* no ho han fet els elements que hi comanden, els que hi tenen veu i vot, sino els que no n'hi tenen, els subordinats, els postergats, blanch persistent de la vexació mes indigne i mal entranyada. La «popularidat en la nostra terra i en el mon dels especialistes» que diu *La Veu* que ha conseguida l'*Institut*, ès el descrèdit mes ferest. Basta trescar una mica per Barcelona i per Catalunya per convencerse'n. Lo que digueren no fa gayre de l'*Institut*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

«especialistes» com Mr. Grammont, Professor de l'Universidat de Montpeller i Director de *Revue des Langues Romanes*, lo Prof. Jud de Zuric, lo Prof. Guarnerio de Pavia, lo Prof. Salvioni de Milà, lo Prof. Crescini de Pàdua i lo Prof. Todesco de Bassano, tots Professors de Filologia, prova la fama tristíssima de que gaudeix l'*Institut* dins el mon cientifich.

b) *Missió de l'Institut de la Llengua Catalana*. Era fer lo *Diccionari* que jo inicií i comensí l'any 1901. L'*Institut* no ha fet may mes que obstruccionar, entrebancar i impossibilitar l'*Obra del Diccionari*; no ha fet altra cosa may mes que posarhi dificultats d'un vent i d'altre. Per això perdérem mes de sis anys. ¿Quines passes donà l'*Obra del Diccionari* desde l'any 1911 que se fundà l'*Institut*, fins que jo l'any 1918 tirí l'escandalosa an els *Instituters* i me'n torni la *Calaixera* a Mallorca? No n'hi deixaren donar cap endevant aquella mala gent, sino que n'hi feren donar moltes cap enrera ¿Quin resultat donà lo nou sistema que Mn. Griera i En Barnils ab permís de l'*Institut* organisaren devers l'any 1913? Comensaren ab prop de docents colaboradors de tots els territoris de Llengua Catalana, que en tres o quatre anys quedaren reduits a una cinquantena, malcontats; i ara seria curiós sebre quants son els qui *colaboren* [101] de ver, els qui contesten així com cal els *questionaris* que els envía l'*Institut*. Sé de bona tinta que son re-de-poquíssims. I se comprèn de que ho siguen. ¿Se son cuydats may els Membres de l'*Institut* d'entresentirse de si se contesten o no els *qüestionaris*, ni de com se contesten ni de que contesten. Com esclatà lo meu conflicte ab els *Instituters*, l'any 1917, cap d'ells era pujat may a les Oficines *Lexicogràfiques* a estudiar ni a mirar les contestacions rebudes dels *questionaris*. ¡Les derreres que tenien de pendre-se tal molèstia? ¡Com percebien les *dietes* sensa anar a mirar tal cosa... vetassí perque no la miraven! ¡Son així ells!... Del ram d'*Expansió de la Llengua*, l'altra missió capital de l'*Institut*, els *Instituters* hi han brutetjat i porquetjat tant, que val mes no parlarne, si ells no tornen sucar els alls. De manera que lo que ha fet l'*Institut* ès tot lo contrari d'allò per que el fundaren.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

c) *La Reforma Ortogràfica*. Sembla mentida que *La Veu* s'atans a cantar les glòries de la reforma ortogràfica de l'*Institut*, allà on tal reforma ès estada una cadena interminable de fracassos per l'*Institut*. Basta recordar que la primavera de 1915 esclata aquella protesta tan aclaperadora de 94 escriptors premiats, anys diferents, an els Jochs Florals, contra la *reforma ortogràfica* de l'*Institut*. Basta dir que an els dos anys d'haver promulgades les *Normes*, imposantles baix de pena de la vida a tots els qui cobraven de la Diputació de Barcelona, lo mateix *Institut* los hagué de posar mitges soles i capgirar. Això son les glóries de la *reforma ortogràfica* de l'*Institut*.

d) *Els estudis lexicogràfichs*. Després de passarse deu anys l'*Institut* obstruccionant la formació del *Diccionari* que jo comensí l'any 1901, ara per boca de la poca-solta de *La Veu*, ens anuncia l'*Institut* que va a publicar com qui no diu res, tres *diccionaris* (un de tots els dialectes catalans, un altre de la llengua literària, i un altra del català antich). ¡Tira, que ve peix! ¿Publicar tres diccionaris, i no son estats capaços de acabar la publicació del cabal lexicogràfich que D. Marian Aguiló deixà come materials p'el futur *Diccionari*! Just son arribats an el mot *Luzent*, acabant la L. ¡I això en deu anys! ¡Ara figurau els anys que hauràn mester per engirgolar i publicar els tres famosos diccionaris que prometen! ¡Quina barra, Senyor!

Com se suposa això just ho diu *La Veu* per emblanquinar els *llanuts* de *La Lliga*, que son tants i tants. An els Diputats sí que no elze fan sanch els *Instituters*! Se son tancats a la banda i en via neguna elze poren aportellar a votar cantidats per fer [102] els tres fantàstichs diccionaris. Els han escalivats massa els *Instituters*. Me consta que aquest estiu passat aquests passarells estamparen i repartiren entre els Diputats una *mostra* de lo que havia d'esser un d'aqueys *diccionaris*, no sé quin, per fer boca a dits Diputats a fi d'enjoncarlos a votar la cantidat convenient. ¿La votaren? Tant com la coa de l'ase! I tal obra queda enrocada i posada, com les altres de l'*Institut*, *an el conte vell*, *ajornada* (que diu *gal·licament* l'*Institut*) *ad kalendas graecas*. —I té *La Veu* la poca alatxa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de dir que «els esforsos» de «Mn. Alcover» «per preparar un diccionari català» «no han reeixit». No han «reeixit» ¿i he pogut der·rotar l'*Institut*, En Puig i Cadafalch, *La Lliga* i la Mancomunidat, conseguint que les Corts d'Espanya votassen una subvenció de 25.000 pessetes cada any per l'*Obra del Diccionari*, que l'Estat me paga relligiosament? Ab tal subvenció m'han omplides de l'octubre ensà **mes de vuyt centes mil cèdules**, que he pagades també puntualment, i les tench ben acondicionades dins la nova *Calaixera* que m'han feta i que ja la tenim casi plena! —¡Jo no he «reeixit» ab tants de centenars de mil cèdules besquetjades ab devers vuyt mesos! ¡qui ha «reexit» ès l'Institut que en tot l'any 1920, segons ens fa a sebre son Butlletí, «s'ès enriquit» lo seu «material lexicogràfich» fins a l'estrem espatarrant d'haver «rebut de D. Amador Romaní **93 paperetes**», «**40** de D. Fr. Maspons i Anglasell», «i **150** de D. Juan Amades». Total: **283 paperetes en tot un any**! ¡Sí que ès un aument colossal, piramidal i... rucal!!! ¿S'ès vist may res mes ridícul? ¡Quin grapat de patums hi ha ab els *Instituters*! Vertaderament, no s'aturen de «reeixir» ells! ¡Som jo que no «reixch». Sí, **283 paperetes son mes que 800.000**, segons les matemàtiques *instituteres*, que tant han escalivats els Diputats, que en via neguna volen votar cantidats p'els *Instituters*... Idò ¡sí senyor! ¡som jo que no he «reeixit», allà on fa mes de mitx any que tench prop de docents colaboradors que me fan cèdules a talabaixons, de llenguatge vivent, de llenguatge escrit, de diccionaris, de llibres de tots els sigles i regions de la llengua, i he hagudes de fer tallar mes de un milió de cèdules per poder proveir tots els colaboradors que me'n demanen! ¡I té *La Veu* la..... frescalidat d'afirmar que la meua *Obra del Diccionari* «no ha reeixit»! ¿Quant son estats capaços de fer la mitat de la mitat de lo que he fet jo, els *Instituters*, *La Lliga* i la Mancomunidat? ¡Quina tracalada de gallines banyades uns i de farsants els altres! —Contant *La Veu* que escriu per bobians i boyets, ens conta que l'*Institut* «treballa [103] en la extracció del lèxich de tots els textes i documents catalans publicats, anteriors al sigle XVI». ¡Quina mentidassa! ¡Ment *La Veu* estampant tal barbaridat! ¿Quin possible ès que l'*Institut* «trega»

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes les paraules que hi ha dins «tots els textes i documents catalans publicats, anteriors an el sigle XVI? ¿Sap que's diu *La Veu* estampant tal afirmació? Si ho sabia, no ho diria. ¿Que fa l'*Institut* per treure les paraules dels textes antichs? Dos o tres dels seus *llogats* lligen els *textes* i senyen les paraules que creuen importants, i llavò entreguen a altres colaboradors aquells textes per que posin a cèdules les paraules senyades. Així resulta que just treuen les paraules que aquells *llogats* han considerades importants. Però aquells *llogats* ¿posseeixen tal volta tota la suma possible de la ciència filològica de tal manera que no elze puga passar per alt ni per malla cap paraula important de tals textes? Es evident que no; ès evident que les n'han de passar moltes i per lo mateix la replega forsat ha d'esser manxola, deficient. Un d'aquells *llogats* de l'*Institut* feu una revisió de llistes que jo tench de mots de diferents endrets de Catalunya; i m'hi feya una senya a cada paraula de la qual calia fer cèdula. ¿I que resultà? Que jo repassí aquelles llistes, i aquell bon home m'hi havia deixades la... mar de paraules interessantíssimes. No fa gayre que un Catedràtich de Filologia d'una Universidat d'una gran nació estrangera, quant jo li digui que l'*Institut* feya l'enquesta dels textes antichs així com he dit, contestà que era un sistema absolutament anticientífich. I ¿qui son aquests *llogats* que fan o feyen tal feyna de senyar les paraules de que calia fer cèdula? Donchs els Drs. Barnils i Griera i En Montoliu, precisament els tres filòlegs que la Diputació de Barcelona per sugestió meua sostengué devers tres anys a Alemanya perque s'hi formassen filològicament, i que els *Instituters* no els han poguts veure ab bons ulls may, acusantlos de ineptes, negantse a admetrelos come *membres* de l'*Institut*, fins que ara derrerament hi han admès Mn. Griera per humiliar En Barnils i En Montoliu i engrunar el bloch que feyen tots tres. En Barnils se'n ha hagut d'anar de Institut. Quant se publicà l'any 1917 el famós *Diccionari Ortogràfich* d'En Fabra, els seus *sogueus* i satèlits li donaren un dinar d'homenatge; i perque Mn. Griera, En Barnils i En Montoliu no hi prengueren part, l'*Institut* elze tregué de Secretaris Redactors i posà en mans d'En Fabra poder engegarlos de *les*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Oficines del Diccionari, a on els ha costat sacrificis increibles conservarse, sacrificis que cap persona digna pot exigir a una altra persona. Així tracta l'*Institut* els [104] seus tècnichs. Però ¿bastarien aquests tres senyors per an [sic] ara senyar dins tots els textes catalans publicats, anteriors an el sigle XVI, totes les paraules importants que contenen dits textes? ¿Quants d'anys haurien mester per dur acap tal feyna? ¿Quantes de persones serien necessaries per llavò posar en cèdules totes les paraules senyades? ¿Quantes n'hi ha de persones així a les *Oficines* de l'*Institut*? En temps meu n'hi havia quatre o cinch tot en gros. ¿Quantes n'hi ha ara? No he perdut temps per aclarirho; però juch qualsevol cosa que no n'hi ha gayre mes que en temps meu. Lo que sí puch dir que aquest estiu els *Instituters* digueren a un pobre colaborador que elze posava en cèdules aquelles paraules senyades, que no li podien donar pus feyna d'aquella perque just n'hi havia p'el personal de les *Oficines* d'allà. —En canvi jo tench mes de vuytanta colaboradors que me treuen lo lèxich d'altres tants de monuments catalans, antichs i moderns. Per casualidat vaig veure un bon raig de cèdules fetes demunt aquells llibres que els *Instituters* donen per treure'n les paraules. Era una revista que publica documents catalans de totes les regions de la llengua, i els *Instituters* just feyen posar a cada cèdula l'any del document, sensa indicar en res ni per res la procedència ni la regió originaria de tal document. ¡Si ho serà una feyna ben científica lo Diccionari que en sortirà!

e) *Diccionari de la Llengua Literària*. ¡Aquí! aquí gratehi! ¡Això ha d'esser la gran pasterada... de bunyols d'En Fabra! La *Llengua Literària* p'En Fabra no ès la dels llibres catalans antichs i moderns que s'escrigueren per tot arreu, sino allò que ell s'ha aficat dins el seu formidable carabassot que ès la *Llengua Literària*, la que escriu ell i els seus *sogueus* i *missatges de manament*, tot un ramat de galifardeus que, just conillets de guix, diuen que sí a lo que ell diu que sí, i diuen que no a tot lo que diu que no. Això ès la *Llengua Literària* p'en Fabra, i això serà el seu *Diccionari*: una tremenda carabassencada.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

f) *L'Atlas Lingüístich de Catalunya*. Fet així com lo concebé Mn. Griera ab certs afegits complementaris que hi calien, seria estada una obra verament monumental; pero els *Instituters* l'han feta impossible ab llur ineptitud i betzèrria anticientífica. Dins mon primer *Manifest* contra l'*Institut* (BOLLETÍ, X, 119-125) espinzellí les divergències surgides entre Mn. Griera i jo sobre la composició de dit *Atlas Llingüístich*. Son molt significatives les variacions que, segons *La Veu* de 29 de janer els Instituters han introduides en el pla primitiu de l'Atlas, que consta dins lo volum de 121 plana en 4^{t} del *Qüestionari* de 2886 preguntes, [105] que Mn. Griera engarbullà, i el mapa que anava ab dit volum, que duya les poblacions a on havíem de fer l'enquesta de l'*Atlas*, que eren 250 entre Catalunya espanyola, Catalunya francesa, Reyne de València, Balears i Alguer de Sardenya. Donchs be, dins la *Mostra* de l'*Atlas* que lo *Butlletí de Dialectologia Catalana* de 1918 publica, apareix tan aixellat el pla primitiu, que les 250 poblacions se redueixen a *cent*; i la *Mostra* just en posa 62, i no de tot lo territori llingüístich, sino just de les províncies de Girona, Barcelona, Lleida Tarragona i una pelleringada d'Osca. Per lo mateix queden esmotxades les Balears, lo Reyne de València, Catalunya Francesa i Alguer; i just posa vuyt mapes, estudiant un mot a cada mapa. Ens conta *La Veu* que «les enquestes preparatòries estàn acabades i l'ordinació de materials està per acabarse; la seua publicació ès imminent». ¡Quin raig de mentides! ¿Quant ni a on ha feta Mn. Griera tals enquestes a les Balears, an el Reyne de València? Quant l'*Institut* acordà que jo les hi fes, era que ell no les hi havia fetes; i des que ens desavenguérem, ès ben segur que no les hi ha fetes. I si les hi ha fetes, com no les han incloses en la *Mostra* que publicà lo *Butlletí* l'any 1918? Sé que Mn. Griera se deixa dir que té tots els materials de les Balears per fer l'*Atlas*. Me permet posarho en quarantena. ¿Per que no elze publica, si elze té? En publicar-los, si jo som viu, ho veurem quins materials son aqueys! Demunt lo *Butlletí* de 1917, sortit l'any 1918, posà un estudi sobre lo Dialecte Baleàric farcit d'inexactituts, que jo per compassió i per certes mires de bon parèixer i prudència no posí de manifest. Basta dir

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que dit *estudi* se presentà a un concurs de l'*Institut*, que hi oferia un premi de 1000 pessetes, essent els encarregats de jutjarlo En Fabra i jo, i En Fabra fonch el primer de dir que no era premiable tan *estudi*, i sensa premi sortí després dalt lo *Butlletí*. —Un dels motius de desavinensa entre Mn. Griera i jo en lo de l'*Atlas* fonch que jo sostenia que l'enquesta atlàntica l'havíem de fer interrogant a cada població, no just una persona, com pretenia obstinadament Mn. Griera, sino diferents persones, totes les necessàries per poder aclarir tots els estrems que el *Qüestionari* demanava, com pretenia jo. I per cert, que, consultats els Professors Guarnerio de Pavia i Jud de Zuric, especialistes en tal ram, me donaren tota la raó a mi. Ara be, Mn. Griera (*Butlletí* de 1918, p. 62) confessa que, per acabar les enquestes a diferents poblacions «consulten les persones competents de la localidat». De modo que Mn. Griera ha acabat per convencerse de que el meu sistema era el bo i no el seu. —[106] Diu també Mn. Griera que l'enquesta *atlàntica* li dura a cada població «tres o quatre dies». Donchs jo li dich a Mn Griera que no ès capaç ell ni cap dels seus, de fer tal enquesta en *tres* ni *quatre dies*, si han de fer a cada població les 2886 preguntes i escriure les 2886 respostes. Jo fiu tal enquesta a Manacor i a Llucmajor, i no me bastaren quinze dies a cada banda, fenthi de deu o dotze hores de feyna cada dia, i rellevantse les persones *interrogades* per poder aguantar tan formidable *interrogatori*. ¿I ara ens surt Mn. Griera suposant que ho enllesteix en tres o quatre dies? Donchs que ho vagi a contar a qualque tia beneyta que tenga o a qualque biduí d'aquells que no saben a on tenen la man dreta!... Pero lo sobiranament virollench ès anar a dir que «la publicació de l'Atlas ès *imminent*»! Això sols ho pot enflocar un paperango tan poca-solta i tan *barrut* com *La Veu*, que conta per lo vist ab que els qui la lletgeixen, no passen d'un ramat de *llanuts*, que elze poden donar entenent que la Mare de Deu havia nom Juana i pintarlos St. Cristófol nan, allà on sap tothom que era gigant. —Retreu *La Veu* unes paraules que una revista de Hamburg ha dedicades a la famosa *Mostra* de l'*Atlas*, que diu que tal obra «disfruta de les subvencions de les corporacions de la terra». ¡De quina

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

manera l'han emblanquinada els *Instituters* la bona revista d'Hamburg! ¿Quines son aqueixes «corporacions de la terra» catalana que «subvencionen» l'*Atlas*? ¿Quines cantidats hi donen? Fins assí no se coneix gayre que li donin res! ¡Ab sis mortals anys Mn. Griera just ha pogut anar a fer enquesta *atlàntica* durant els tres mesos d'estiu! I ¡lo que li ha costat cobrar les bestretes que hi havia hagudes de fer per anar a tals enquestes! Dins el març de 1917 encara no havia pogut cobrar lo que havia gastat en l'enquesta *atlàntica* de 1916! Si l'any l'any 1912 pogué passar uns quants mesos a les Balears per estudiarhi la llengua, se degué a mi, que el·me'n hi vaig menar contrariant les idees malèvoles dels *Instituters*, inimichs de tal eixida de Mn. Griera.

Si el Dr. Barnils l'any 1912 pogué recórrer les regions alacantines i valencianes, fonch també perque jo li proporcioni una *carta de crèdit* que un Banch mallorquí li feu baix de la meua responsabilidat pecuniària, perque els *Instituters* no anaven d'afluixar la mosca, i encar'ara no li haurien donats els diners per fer tal eixida. I se comprèn que els *Instituters* sien estats inimichs sempiterns de les eixides per les diferents regions de la Llengua. Com En Fabra no n'ha feta cap may que sapiguem, cada eixida que En Barnils, En Griera o jo fèyem li era un bot [107] demunt la butza; per això hi posava tota quanta dificultat li ocorria. A mi no me poria capturar perque jo feya les eixides pagantlesme de la meva bossa. Que «les corporacions de la terra» catalana «subvencionen l'*Atlas*»? Ho nech en rudes, i si no que me desmentin ab fets, no ab paraules falses ni ab menes cabollenques. La Mancomunidat tenia dins son presupost una migrada cantidat per l'*Atlas*, però ni fins allò hi dedicaven els *Instituters*! ¿Quines altres «corporacions subvencionen l'*Atlas*»? ¡Que ho diga *La Veu* que sap tant! I ara les revistes estrangeres ¡que no se tornin fiar de les clarícies que les donin els *Instituters*, si no volen fer lo poch ayrós paper de beneytes! Ara si elles se'n aconorten, ¡endevant les atxes!

g) *Les Publicacions de Institut de la Llengua*: *Butlletí de Dialectologia Catalana*: 8 volums. —¿Vuyt volums eh? ¿I quantes de planes sumen tots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aqueys vuyt volums? Donchs 798. ¡Se veu que han d'esser uns volums ben prims de llom! Ben pintada duen la rusca que pateixen totes les obres de l'*Institut*. Lo contengut de dits volums no ès res despreciable, sino cosa bona en gran part; però se dona la... significativa casualidat de que casi tot ès dels tres vexats i perseguits filòlegs Barnils, Griera i Montoliu, que els *Instituters* may consideraren dignes d'esser *Membres* de l'*Institut*, fins ara fa poch que per maquiavelisme hi admeteren Mn. Griera. De manera que la glòria llegítima de tal *Butlletí* se deu an els tres filòlegs, blanch sempitern de les ires i de la betzèrria dels *Instituters*. —Aquesta publicació volia jo que no se digués *Butlletí* perque no la confonguessen ab mon BOLLETÍ. Demaní que se digués *Anals de la Dialectologia Catalana*; però En Fabra me feu la... *finesa* de rebutjar en rudes tal desitx meu. I ¿quina acceptació tengué lo *Butlletí* entre els amadors de la Llengua Catalana? Com feya uns quants mesos que sortia, hi posaren una *notícia* de que havia tenguda tanta i tanta d'acceptació i que tants i tants s'hi eren suscrits. Me'n alegrí, naturalment, lletgint a Mallorca tal noticia. Me'n aní poch després a Barcelona, i demàn quants eren els suscriptors que ja teníem, i ab gran sorpresa meua me digueren que casi cap, i que havien posada aquella notícia per animar la gent. Els *Instituters* son una gent així. Ab la major frescura falten a la veritat, emblanquinant el públich de la manera mes desenfreida! ¡Que elze compr qui no elze coneix! Passat algún temps dona una altra noticia lo Butlletí de que lo Dr. Schädel era estat lo primer que dins un altre article demunt *La Romania* de París havia fet notar que la Vall [108] d'Aran no parla català, sino gascó. Aquest article sortí l'any 1908; jo ja havia fet constar tal fet dins la *Relació* que la primavera de 1907 publicà aquest BOLLETÍ de l'eixida de 1906 a dita Vall. Demaní an els *Instituters* que rectificassen aquella notícia tan falsa que havien donada; però ells feren orelles de consul i no rectificaren. Era que ja duyen el pla d'anul·larme a poch a poch i a les sordes per que la gent arribàs a creure que Mn. Alcover ni el moch se sabia tomar ni valia mitx dobler de mach en dia de bona fira. Devers l'any 1912 me denunciaren ab tota reserva que un *secretari-redactor* de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Institut* que me devia favors molts grossos, se deixava de dir per assí i per allà, que tot quant tenia jo dins la *Calaixera* no valia dues agulles escossades. De manera que lo *Butlletí*, ab tot i esser tan científich com ès i tan acreditat i popular L'*Institut*, segons mos conta *La Veu*, no té casi cap suscriptor. Si la Diputació no pagava, no hauria pogut sortir ni un volum, per mes allenguit i magre que fos. ¡Això ès el crédit i la popularidat de que gaudeix l'*Institut* entre els amadors de la Llengua Catalana! En canvi jo fa vint anys que public mon BOLLETÍ; en son sortits onze volums d'unes cinch centes planes un ab altre, i he pogut pagar sempre tot el llayt ab les suscripcions voluntàries i espontànies de catalans, valencians i balears; i ab els diners d'ells he pogut cantar an els *Instituters* tantes de vegades la *Lletania de tots ets Sants*, etzibantlos totes quantes de matalofades, rivets, castanyes, cireres, nesples, serdonayes, xisclets, morrades, cebayols, normes, ventalls i mansiules que ha calgut etzibarlos perque s'ho mereixien massa!

h) *Bibliografia filològica*: *15 volums*. De tots aqueys volums ¿quants n'hi ha de *Membres* de l'*Institut*? Just dos d'En Fabra i els altres son dels tres filòlegs perseguits i vexats (Barnils, Griera, Montoliu), un de Mn. Pere Pujol, que no ès de l'*Institut* i quatre, que son els nou quaderns del *Diccionari Aguiló*. Aquests volums, fora els d'En Fabra, son cosa bona; però no constitueixen cap glòria dels *Membres* de l'*Institut*, sino una taca i una ignomínia per no haver parat casi may de perseguir i botxinetjar els autors de tals volums: En Barnils, En Montoliu i Mn. Griera fins fa poch.

i) *Publicacions literàries*. L'*Institut* n'ha envestides una partida, però ha fet ben poch xeu. Està a la vista. Tothom recorda les xirimindongues que hi hagué ab la publicació del *Gènesis* de Mn. Clascar (Deu l'haja perdonat), de *Mireya* de D.ª Maria Antònia Salvà. Tothom recorda que Mn. Llorenç Riber, després d'haver entregada la versió catalana i en vers [109] de la *Eneida* de Virgili que feu per instigació meua, la tregué *ab irato* de l'Institut no fiantse de que no li fessen les mateixes guitzeries que feren els *Instituters* a l'obra admirable de D.ª Maria Antònia Salvà, que casi no li deixaren fesomia.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

j) *L'Oficina de correcció*. Se gloria *La Veu* de la partida meravellosa d'obres que duen a tal *Oficina* de l'*Institut* perque aquest les corretgesca. Son els escrits de les oficines de la Diputació i de l'Ajuntament i dels organismes que en dependeixen i llavò les obres dels autors que cobren o desitgen cobrar dels presuposts provincial i municipal. ¿Quina glòria ès per l'Institut que li duguen tot aquest botilench recapte?

Això ès lo famós article de *La Veu* de 29 de janer, que no sé qui m'envià i que fins avuy no m'havia llegut espolsarli la murta. Si *La Veu* no s'hagués proposat molestarme, espipellarme i pegarme tantes d'estenallades, jo l'hauria deixada cantar. ¡Que ho sàpiguen els *Instituters*! ¡Mentres ells no puguen estar sensa botxinarme, jo elze tornaré les pilotes an el joch! perque fins i tot me serveix de devertiment i d'esplay l'aclarirlos el passol i ablanirlos desiara les costelles.

§ 8
Una mica de conort p'els *Instituters*

La Veu de Catalunya dia 4 de març baix del títol de *Catalunya a l'estranger: La filologia catalana*, posa un «raport» que un romanista suís, W. Wartburg, publicà, no diu quant, sobre «lexicologia romànica, de 1912», a on parla dels treballs filològichs a Catalunya, i anomena tots els qui hi feynetgen, fora Mn. Alcover. Per tots hi ha qualque ditada de mel; per mi res. Mes val així perque els *Instituters* se puguen aconortar qualque mica de l'esplet de glopades de fel que elze venen sovint de veure que de tot Catalunya i Reyne de València m'arriben continuament milenars de cèdules lexicogràfiques, i els suscriptors del BOLLETÍ se'n mantenen devots i llavò que les Corts d'Espanya m'hagen votades les 25.000 pessetones cada any per l'*Obra del Diccionari*, que així resulta dotada de l'Estat, allà on ells, els *Instituters*, no troben negú que elze vulla arrambar *clopinsos* per tirar endevant ab les seues curolles antifilològiques i antilexicogràfiques i que ni fins i tots els Diputats no elze volen votar *llenegants* per fer anar de d'allà llur nefasta i nefanda farsa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llingüística. Figurau si me llevarà del dormir que un Sr. Wartburg de Suïssa demunt una revista estrangera no m'anomèn come filòleg. Si dins Catalunya [110] espanyola ni dins la francesa ni dins les Balears ni dins el Reyne de València no trobava jo qui m'escoltàs i me seguís; si l'Estat Espanyol, quant li demaní la subvenció, m'hagués enviat allà on no hi plou, això ja me preocuparia una mica mes. Si l'honorable Wartburg no m'anomena per res, me sobren Professors de Filologia a Itàlia, a Suïssa, a França, a Alemanya i fins a Amèrica i a Finlàndia, que fan menció de mi dins llurs obres i dins llurs càtedres.

§ 9
Una engallada de certs catalanistes de Mallorca

La bona companya *Vanguardia Balear* dia 5 de febrer i dia 2 d'abril donà un encals d'aquells d'aquells a uns quants de *catalanistes mallorquins* que per ma de cert Retgidor d'aquesta Ciutat que se diu regionalista, tractaven d'espampolarme la modesta subvenció que l'Exm. Ajuntament d'aquesta mateixa Ciutat me dona fa tres anys per l'*Obra del Diccionari*. Com sempre, an aqueys caps-esflorats elze sortí el tir per la culassa, i l'Exm. Ajuntament votà de bell nou la subvenció i molts de Retgidors cridaren *aley* en aquell revel·ler p'el raig de doys i de bajanades que entafarrà contra mi, veyentse der·rotat i culbatut. Els altres Retgidors regionalistes i no regionalistes votaren a favor meu.

Que consti lo meu agraiment coral a tots i especialment an el President de la Comissió d'Hisenda lo benemèrit D. Bartomeu Barceló i Mir.

Agraesch igualment de bon cor a *La Vanguardia Balear* les repetides defenses que ha fetes de l'*Obra del Diccionari*. Deu les hi pach, Ell qui té bona bossa. —Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 10
Mil gràcies an *El Foment del Civisme*

Vaig rebre i agrair ab tota l'ànima la següent comunicació de la nostra valenta i acorada entidat mallorquina *Fomento del Civismo*, que diu així:

«Tengo el honor de comunicar y transcribir a V. íntegramente el texto de la protesta elevada por acuerdo de esta Junta Directiva del *Fomento del Civismo* al Alcalde Presidente de este Excmo. Ayuntamiento, contra las manifestaciones molestas que hizo contra su *Obra del Diccionari* el concejal D. Antonio Quintana, protesta que dice así; »Dando cumplimiento a un [111] acuerdo unánime adoptado por la Junta Directiva de esta entidad que presido, tengo el honor de comunicar a V. S. el sentimiento de honda protesta causado a la misma por las lamentables y desgraciadas manifestaciones hechas en pública sesión de la Junta Municipal de su digna presidencia, por el Concejal D. Antonio Quintana al zaherir los íntimos sentimientos de patriotismo regional que encarna la magnífica e ilustre *Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* que ejecuta el insigne filólogo M. I. Sr. Alcover, a quien con buen acierto acordó subvencionar este Municipio». Oficio que le transcribo por acuerdo de la referida Junta Directiva, con su mayor testimonio de respeto y admiración. —Dios guarde a V. muchos años. —Palma, 11 de Abril de 1921. —El Presidente: PEDRO MARTÍNEZ ROSSICH».

§ 11
Soci Honorari de la Sociedat Iber-Americana d'Hamburg

M'hi feren dia 15 d'abril, comunicantm'ho lo Burg-Mestre (Bal·le) d'Hamburg per telegrama i arribantme dins pochs dies lo corresponent diploma que diu així: «Sociedat Iber-Americana. Aquesta Sociedat, en sessió del dia 15 d'abril, anomenà Soci Honorari Mossen Antoni Maria

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Alcover, Pre., Canonge Magistral i Director de l'Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear. Ciutat de Mallorca. En vista de tal acort li espedim lo present títol en la Ciutat d'Hamburg dia 15 del mes d'abril de 1921. Lo President, Aug. Aniodier, Lo Secretari Hermann Pfingothorn».

Contestí agraint l'alta distinció ab que m'honra *La Sociedat Iber-Americana* d'Hamburg, i cal agrairho mes coralment per lo quant jo no havia demanat res d'això ni hi havia somiat may.

§ 12
Dos grans diaris alemanys me rendeixen homenatge de simpatia

Son *Hamburger Nachrichten* (*Noticies d'Hamburg*) de 29 d'abril i *Münchner Neueste Nachrichten* (*Novíssimes Noticies de Munic*) de dia 9 de maig posen la noticia de que la *Sociedat Iber-Americana* d'Hamburg m'ha anomenat *Soci Honorari*, i en diuen una partida de coses que no ès gens errat que les [112] sapien a Catalunya, València i Balears. Traduesch lo de *Hamburger Nachrichten*, ometent lo que diu l'altre diari perque an el fondo ve a esser lo mateix. Diu així l'esmentat diari(a) hamburguès: «La Ciència, alemanya dins Espanya. La *Sociedat Iber-Americana* de Hamburg ha anomenat Membre d'Honor lo Canonge de la Seu de la Ciutat de Mallorca Mn. Antoni Maria Alcover, meritíssim del foment de les relacions culturals d'Alemanya ab Espanya. L'esmentat sabi està, fa prop de vint anys, ab íntima comunicació ab la ciència filològica, conrada ab tant d'esment dins Alemanya; i durant la gran guerra publicava un periòdich, *La Aurora*, a on donava a conèixer ab tot esment la veritat sobre Alemanya. Es autor d'un llibre en llengua Catalana, tot d'Alemanya, a on conta totes les impressions que hi rebé durant una estada que feu a Halle a. S. d'una trentena de dies i un viatge de tres mesos per tot Alemanya l'any 1907. Mn. Alcover dirigeix de l'any 1901 ensà, tenint per fonament els mètodes científichs alemanys, els treballs de replega del *Diccionari* que va empendre de la llengua Catalana Literària i dels dialectes de Catalunya, Reyne de València i Balears. Tot aquest

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cabal que repleguen centenars de colaboradors, constitueix un grandiós document de l'amor de Patria de quatre milions de persones que parlen aquell Idioma, que es una branca de la Llengua d'Oc. Derrerament Sa Magestat N'Alfons XIII Rey d'Espanya i les Corts Espanyoles han posada aqueixa Obra Nacional baix de llur augusta i sobirana protecció. L'agraiment que Alemanya deu an aqueix incansable campió de les bones relacions espirituals d'Espanya ab Alemanya, ha trobat la seua digne espressió ab la esmentada designació de Soci Honorari que bona part de la prensa espanyola ardorosament celebra».[7]

¿Ho veuen els Instituters com, encara que el Sr. Wartburg de Suïssa no me posi entre els lexicografs catalans, així mateix els diaris d'Hamburg i de Munic m'anomenen come iniciador i director de l'*Obra del Diccionari* i seguidor dels mètodes científichs? Me tenen per qualque cosa mes que un *bosquerol*! [113]

[7] Nota (1) de l'original: Vetassí lo text alemany de *Hamburger Nachrichten*:
«Deutsche Wissenschaft in Spanien. Von der Ibero-amerikanischen Gesellschaft E. V. (Hamburg) wurde der um die Förderung der deutschspanischen Kulturbeziehungen hochverdinste Canonikus der kathedrale in Palma (Mallorca) Antoni M. Alcover zum Ehrenmitglied ernannt. Der genannte Gelehrte steht seit nahezu 20 Jahren in engem Arbeitsverkehr zu der in Deutschland gepflegten philologischen Wissenschaft und hat während des Krieges, als Deutschland von ihm abgeschnitten war, eigens eine Zeitung *Aurora* gegründet, um mit grosser Rührigkeit die Wahrheit über Deutschland in Spanien zu verbreiten. Er ist der Verfasser eines in katalanischer Sprache geschriebenen Buches über Deutschland, in welchem die wahrend eines Studienaufenthaltes in Halle a. S. sowie auf einer Reise durch fast sämtliche Städte Deutschlands im Jahre 1907 gewonenen Eindrücke eingehend Wiedergegeben sind. Antoni Alcover leitet seit 1901 auf der Grundlage deutscher wissenschaflicher Methoden die Sammelarbeiten des von ihm unternommenen Wörterbuches der katalanischer Literatursprache und der Mundarten in Katalonien Valencia und auf den Balearen, dessen Stoff, von Hunderten von Arbeiter zusammen getragen, ein einzigartiges Dokument der Heimatliebe von vier Millionen Menschen die dieses Idiom (Abart des Provenzalischen) heute sprechen, dargestellt. Neuerdings hat der König von Spanien sowie das Spanische Parlament dieses nationale Unternehmen unter seinen Schutz genommen. Der dank, den Deutschland diesem unermüdlichen Beziehungen zu Spanien schuldet, kommt in der von der Spanischen Presse mit warmen Worten begrüssten Ehrung zu würdigen Andsdruck».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

§ 13
Plans d'amichs i d'inimichs

Sembla mentida les coses s'han passades per l'escudeller certs amichs meus i certs inimichs per ferme salvatge la subvenció de 25.000 pessetes que l'Estat Espanyol me dona per dur endevant i acabar l'*Obra del Diccionari*. No s'ho creyen ells que'ls de Madrid may del mon m'arribassen a donar tal subvenció. I ¿que feren ells quant veren que sí que la me donaven? Ja foren partits a pensar com s'ho havien de fer per espampolarme aquelles formidables 25.000 pessetones! Pensa qui pensa, los ne vengueren d'idees a betzef per deixarme etzenet de tal cantidat: uns me proposaven que la mos repartissem cada any i fèssem plegats lo *Diccionari*; altres que jo l'entregàs a tal o qual corporació de gent tècnica i fer lo *Diccionari* ab tota aquella *tecniqueria*; altres me proposaven que comensàssem de bell nou la gran feynada ab un pla mes fondo i mes estens i mes envitricollat a fi de que el *Diccionari* fos lo *non plus ultra*; altres fins i tot pretenien que, per donarli mes autoridat i mes respectabilidat, el posàssem en mans de corporacions tècniques estrangeres, que el mos enllestirien, fenthi nosaltres de missatgets de manament i d'escolans d'amèn. I per ginyarme i durme a tota aqueixa cosa, fins imaginaren ferme un homenatge a Mallorca ab la cooperació de corporacions del continent i estrangeres, estanthi embolicats els mateixos *Instituters*, per mes mentida que sembl. Tots aquests amichs i inimichs estaven seguríssims d'embarriolarme i donarme set voltes ab tots aquests [114] filachs tan ben ordits, tan atxerevidament enrevisclats, tan trancosament estesos; però els contes elze sortiren erradíssims: no vaig anar de pop ni de tals merques, i els he fet entendre que ès temps perdut pauparme el pany i ballarme l'aygua devant i ferme els entorns perque hi ha massa temps que estich desmamat i me'n he duyts massa cops de lliure i conech massa les mates que fan llentrisca. Per això no amoll per res del mon la subvenció que l'Estat me dona, i ab ella no pagaré mes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que la feyna que me fassen bona i rebedora, a cap de tornay i a tant la cèdula. I qui no li agrada, que prenga prim i així n'hi haurà per tots. — Totes aquestes coses just les ensat una micoineua ara per ara. Mes envant, en tenir acabat lo *Diccionari*, si Deu me dona vida, espay i delit, ja farem una historia ben especificada de tot quant m'ha passat ab aquesta bona d'*Obra Diccionarienca*.

Perque vegeu quina gent son els meus contraris, heu de sebre que n'hi ha que se consolen de tots llurs fracassos esperant que En Menéndez Pidal ab la molta d'influència que té a Madrid, me farà llevar la subvenció que l'Estat me dona. ¡Bo està ell per fer res d'això! ¿Tal volta no feu ell mil alabanses de la meua *Obra* devant l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública quant Sa Magestat me cridà a Madrid? ¿Tal volta no aconsellà ell an el Ministre que me donassen tal subvenció? I prescindint de tot això, ¿com m'ha de fer llevar ell la subvenció, si no pogué aturar que la me concedissen? Es molt famosa la conducta de mos contraris envers d'En Menéndez Pidal. Ab motiu de l'article d'aquest, *Catalunya bilingüe*, publicat demunt *El Imparcial* dia 15 de desembre de 1902, s'alsuraren com era natural contra ell els catalanistes mes calents de cap, i declararem En Menéndez Pidal inimich de Catalunya. Quant moguèrem de fer lo *Congrés de la Llengua Catalana*, un de la junta Organisadora tengué l'acudit de convidarhi tal professor, que acceptà ab sorpresa de molts, anunciant que hi vendria o enviaria qualque cosa. La nit abans del Congrés, quant me'n anava jo a colgar, s'entreguen dos catalanistes, un d'ells En Puig i Cadafalch, a ferme a sebre que, si En Menéndez Pidal se presentava an el *Congrés*, li donarien una siulada fenomenal perque sabien que venia per insultar la Llengua Catalana. Jo elze diguí que deixassen anar tot allò, perque era impossible que un home de ciència com En Menéndez Pidal volgués cometre may tal atrocidat, que d'altre vent, jo come President que m'havien fet, may per may havia de permetre. En Menéndez Pidal no vengué, [115] sino que envià una comunicació prou interessant i que figura dins el tom del *Congrés de la Llengua*. Esclata l'any 1918 mon conflicte ab els *Instituters*, me crida Sa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Magestat a Madrid dia 11 d'abril de 1919 i se declara ab son Govern Patró de l'*Obra del Diccionari*; se'n enteren els *Instituters* i envien un emissari a Madrid, sens dupte En *Xenius* per esborrossonarm'ho, i se'n van tot dret an aquell *inimich de Catalunya* que En Puig i Cadafalch no volia deixar guaytar dins lo Congrés de la Llengua Catalana. Sí, senyor, se n van an el mateix Menéndez Pidal, contant ab que aquest havia d'esser tan mal entranyat com ells, i s'havia de voler venjar del formidable arrefoll que li doní jo l'any 1913 [sic per 1903] ab la meua obra *Questions de Llengua i Literatura Catalana* contra son article *Catalunya Bilingüe*. La qüestió era aprofitar la coentor que el doctíssim catedràtich de Madrid podria guardar d'aquella esbroncada meua, per capxifollarme a mi que no me sometia a la mort civil i literària a ne que l'omnipotent Rey Herodes de la Mancomunidat i els Caifassos de l'Institut m'havien condamnat. Però el tir elze sortí per la culassa: En Menéndez Pidal demostrà tenir mes tonellades de dignidat, d'homonia de be i de seny, que no miligrams ells. En rudes: que els grans marxandos se'n dugueren com sempre l'aumut p'el cap. I ara encara somien que En Menéndez Pidal m'arribarà a fer selvatge la subvenció. ¡Infelius! ¡Ja n'hi ha de fam!

§ 14
Venguda del Dr. Schädel; visita l'Obra del Diccionari

Ja sabeu qui ès aquest Professor alemany de Filologia Romànica. Maixanta vegades l'ha anomenat aquest BOLLETÍ. Ab ell fiu jo l'estiu de 1906 aquella tremenda eixida de prop de cinquanta dies, de cap a cap dels Pirineus catalans, per estudiarhi ell la fonètica catalana i jo la conjugació. Quant la Diputació de Barcelona per sugestió meua envià En Griera, En Barnils i En Montoliu a formarse filològicament a les Universitats d'Alemanya, comanà an el Dr. Schädel la formació científica d'ells, essent ell a les hores *Privatdozent* de Filologia a l'Universitat de Halle a. S. Escriu l'any 1908 la seua *Fonètica Catalana*, pagantli l'edició l'Exm. Ajuntament de Barcelona, també per les meues pregàries. Devers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'any 1912 funden a Hamburg l'*Institut Iber-Americà* ab son *Seminari de Llengues Romàniques* i en fan Director lo Dr. Schädel, que passa a Catedràtich Ordinari de Filologia Romànica quant l'any 1919 creen [116] l'Universitat Literària d'aquella gran Ciutat Lliure. Lo Professor Schädel des que s'establí a Hamburg s'ès dedicat casi esclusivament a la filologia castellana-americana i a fomentar les relacions literàries hispano-americanes ab Alemanya. Quant vengué la derreria d'octubre a veure'm, li vaig oferir *mil pessetes* de les notes que havia recullides ell de fonètica catalana durant l'eixida de 1906 p'els Pirineus, tota vegada que ell no duya camí de publicarne cap obra; i ell acceptà la proposta. —La primeria de febrer rep carta d'ell que aquest estiu pensava de venir per temporada a Mallorca i s'oferia a aydarme en la tasca del *Diccionari*. Li escrich que sí, que venga; i que, trebayanthi ell de sol a sol, així com acostumen els homes feners, jo li donaria 500 pessetes cada mes que me faria feya així. La feyna havia d'esser revisar tot lo cabal lexicogràfich que tenim i que seguit seguit ens entra de tants de colaboradors com hi ha, i que ens donàs dictamen sobre el sistema que duym de fer feyna lexicogràfica i gramatical, per millorarla, recolarla i refinarla i que ens donàs en tots els rams la derrera paraula de la ciència llingüística i m'instruís els secretaris-redactors que he haguts de pendre per tirar endevant. Me contesta que vendrà; i dia 2 d'abril desembarca an aquesta Ciutat de Mallorca. Lo mateix dia ja comensà la seua tasca. Se mira una mica lo formidable cabal lexicogràfich que tenim dins la *Calaixera*, i comensa a dirme com trobava que havien d'esser les cèdules: les de *llengua vivent* o *font oral* i les de *llengua escrita* o de *llibre*; i resulta que desde un principi ja les hi fèrem les cédules així com deya lo Dr. Schädel que calia ferles. Ens indicà que els llibres per ferhi cèdules havien d'esser triats de cama en cama de tots els sigles i regions de la nostra Llengua. Li mostr la llista dels monuments de que ja me feyen cèdules una partida de colaboradors i li indich els altres monuments de que contava ferme fer cèdules, i tot en gros me'n senyala uns quants mes per la mateixa cosa, els quals ja tenia dins la meua llibreria per lo que pogués esser. M'insinuà que hi havia que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fer la bibliografia ben espinzellada de totes les obres de que treyen cèdules, estreguentne tot lo vocabulari, i jo li posí a la vista ja comensada tal bibliografia, servintme l'indicació del Professor alemany per ferhi mes via.

§ 15

Per que no admet jo nous plans de *Diccionari* i mantench el de la *Lletra de Convit*, per mes que els contraris esparonetgin

Per encarregarse de la Direcció de l'*Obra del Diccionari*, volia lo Dr. Schädel que emprenguéssem un nou escorcoll general dins tot lo territori de la llengua, fet segons una partida de *qüestionaris* escalonats, el mes gros d'unes *vuyt mil qüestions*, que demanarien una eixida a tot lo territori llingüístich que duraria un any redó. Jo contestí que, si ens donava tals *qüestionaris* elze aprofitaríem en lo possible en l'eixida que anam a fer aquest estiu fins a Tots-Sants per les regions menys escorcollades de Catalunya i Reyne de València, a fi de completarhi la replega del cabal lexicogràfich i gramatical i comensar dins lo novembre la redacció del *Diccionari* i la *Gramàtica*. En quant a jo posar en mans seues la direcció de l'Obra, li haguí de dir que no era possible. L'Estat Espanyol me dona a mi la subvenció per acabar lo *Diccionari* que comensí l'any 1901 ab un pla, estudiat detengudament i consultat ab les personalidats mes enteses de Catalunya, València i Balears, pla que he seguit sempre, millorantlo tot quant he pogut, sensa may abandonarlo ni capgirarlo; i ab aquest pla, que l'Estat Espanyol me subvenciona, estich resolt a seguir endevant fins a dur a cap la meua *Obra*. Hi admet l'ajuda i cooperació de qualsevol, però no estich dispost a donar les corretjades a negú. He d'esser jo que les he de dur i he de dirigir l'Obra, que confiy i tench, coratge d'arribar a bon terme ab la gracia i assistència de Deu, que sempre m'ha sostengut i afavorit com may m'ho hauria pensat. Lo Dr. Schädel hagué de confessar que no tenia fets ni engirgolats aquells *qüestionaris*, que demanaven una partida de mesos de ferhi feyna a les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

totes. De manera que en vers de tals *qüestionaris* no quedàrem a res ab el Dr. Schädel ab molt de greu de la seua anima i de la meua. Lo pla del Dr. Schädel era magnífich per comensar l'*Obra*. Si jo l'hagués tengut l'any 1901, o l'hauria adoptat de ple o l'hauria aprofitat en gran part per millorar lo meu. Adoptarlo ara, després de vint anys de treballar ab el meu, que negú ès estat capaç d'impugnarlome seriament, fer *tabula rasa* de tota la feyna obrada fins ara, que negú ha sabut provar que no sia ben feta; —seria una insigne bogeria, una tremenda ximplesa, a ne que jo may [118] per may m'he de prestar. Se moriren tots els beneyts l'any de la neu.

Lo meu *pla de Diccionari*, tal com figura dins *La Lletra de convit*, consultat previament ab homes de tanta de ciència com els Drs. Menéndez Pelayo, Balari i Jovany, Rubió i Lluch, P. Jaume Nonell, Mn. Jacinto Verdaguer, D. Pompeu Fabra, Monsenyor Carsalade Bisbe de Perpinyà i Mn. Casaponce; consultat mes envant ab Professors de Filologia tan entesos com lo Dr. Schädel, Dr. Holle, Mr. Saroïhandy, J. R. Cuervo, Guarnerio, Salvioni, Suchier, Gauchat, Jud, Rousselot, Gilliéron, Menéndez Pidal, —el me aprovaren i alabaren tots aqueys Professors, i en feu grans encomis lo monumental *Grundriss der romanischen Philologie* del Professor Ordinari de Filologia Romànica de l'Universidat de Strassburg, Dr. Gustau Gröber —Strassburg, 1904-1905 - pàg. 877; i després n'han parlat ab elogi les revistes tècniques *Kritischer Jahresbericht über die Fortschrifte der romanischen Philologie* del Prof. K. Vollmöller de Dresden; *Litteraturblatt für germanische und romanische Philologie* de Leipzig; *Revue des Langues Romanes* de Montpeller; *Neuphilologische Mitteilungen* de Helsingfors. Aquest *Pla de Diccionari*, aixo ès, la seua concepció i execució me valgué l'anomenada universal dins tot Catalunya, la Presidència del *Congrés Internacional de la Llengua Catalana* l'any 1906, i la Presidència de la *Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans*. Feel an aquest pla i desplegantlo ab tot el tranch que he sabut, he publicats ja onze toms en 4^{t}, de mes de quatrecentes planes un ab altre, d'aquest BOLLETÍ, tot d'estudis llingüístichs i de propaganda

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

idiomàtica; i encara ès l'hora que m'hagen agafat may ab tabach. No n'ès sortit cap encara de Professor de Filologia que m'haja pogut donar cap encals, com en donà un de granat ferm En Menéndez Pidal a cert tècnich de l'*Institut* envers de la *Memòria Doctoral* d'aquest sobre la frontera llingüística entre Catalunya i Aragó. Devall devall, a les sordes, fent escola de recó, ab xep-a-xep a cau d'orella se solen desengavatxar els meus contraria tractantme d'ignorant i d'anticientífich. Mestre Gabriel Alomar i Mestre Magí Morera i Galícia dins les Corts m'entaferraren tal acusació; però els Diputats elze s'escoltaren tan poch, que casi tots votaren contra ells i a favor meu, i jo doní llavò an aquells dos estornells una sobirana ablanida demunt aquest BOLLETÍ i demunt lo diari de Madrid ABC, sensa que ells trobassen ni un diari en tot Espanya que elze defensàs, fora de certs tafarruts, tots *carn venuda*, de Barcelona. [119]

A forsa de sebre treure els biaixos i de gastarm'hi molts de milenars de pessetes, he arribat a reunir les mes notables i mes sòlides obres de filologia romànica que toquen d'aprop les qüestions de la nostra filologia, això ès, les obres tècniques dels grans Professors filòlegs d'Alemanya, d'Àustria, d'Escandinàvia, d'Itàlia, de Suïssa, de França, d'Anglaterra, dels Estats Units d'Amèrica; posseesch les coleccions de *La Romania* de París, d'*Archivio Glottologico Italiano* de G. I. Ascoli, *La Revue des Langues Romanes* de Montpeller, *Revue de Phonetique* de l'Abbé J. Rousselot; al punt rebré les coleccions completes de *Zeitschrift für romanische Philologie* que fundà lo professor G. Gröber, que son devers quaranta toms; la colecció de *Romanische Forschungen*, devers setze toms; la colecció de *Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik mit Einschluss des älteren Mittellateins* de E. Wolfflin, de Leipzig, que també son una pila de toms. Les orientacions i mètodes científichs de totes aqueixes clàssiques publicacions tench en conte i m'hi retgesch en lo desplegament del meu pla de *Diccionari* i *Gramàtica*, inspirantme principalment en les obres dels grans Professors Diez, W. Meyer-Lübke, Schuchardt, Lindsay, Stolz, Grandgent, Zauner, Körting, Brugmann i Gilliéron, del qual tench lo formidable *Atlas Linguistique de France*, que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tanta de cosa du que afecta ben d'aprop la nostra fonètica i morfologia. Ja heu vist que els grans diaris alemanys *Hamburger Nachrichten* i *Münchner Neueste Nachrichten* proclamen que jo seguesch en mos treballs lexicogràfichs els mètodes i orientacions de la ciència alemanya; de manera que no me donen per *bosquerol*, com ho feu la desvergonyida *Veu de Catalunya*, quant me capbussaren i estimbaren els poques-soltes de la Mancomunidat. —Me sembla que anant derrera aquells grans Mestres de la Ciència Llingüística, els caporals d'Alemanya, Estats Units, Anglaterra i França, així mateix puch anar segur de no esgarriarme gayre i no me poden dir ab raó que me'n vaig del meu cap, sensa comanarme a Deu ni a Santa Maria. —I ara els meus contraris que seguesquen tant com vulguen escampant d'amagatotis i a cau d'orella que jo som un ignorant, cap-clos, bobià i goterrench, que no valch les palles d'allà on jech i que ès una llàstima com un llamp no'm deixa sech, i així hauria acabat de causar *pànichs* ab mos escrits devers l'*Institut* i de girar el ventrell an els *super-homes* de la Mancomunidat.

Sobre tot, arribà dia 27 d'abril, i el Dr. Schädel, després de estarne vint i sis a casa treballant en l'*Obra del Diccionari*, [120] s'embarcà cap a Barcelona per pendrehi lo tren de París, d'on ab una enfuyta se tiraria dins Hamburg. Abans de fugir, me deixà totes les llibretes i blochs de cèdules, plenes de notes de fonètica i morfologia recullides p'els Pirineus en companyia meua l'estiu de 1906, i jo n'hi doní, segons lo convengut, **mil pessetes** i llavò **cinch centes** dels vint i sis dies de feyna que m'havia feta an el *Diccionari*. Deu vulla que mos sia tan profitosa tota aqueixa feynada seua com be li caygueren a ell aquelles **mil cinch centes pessetes**. **Amèn**.

§ 16

Repassó d'En Menéndez Pidal a *Mn. Griera*

Ja sabeu qui ès En Menéndez Pidal: Professor de Filologia de l'Universidat Central, President de la *Junta d'Estudis Històrichs*, un inimich

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Catalunya segons els catalanistes de *La Lliga*, de l'any 1902 fins a l'any 1919, fins que cregueren que elze havia de servir per aturar que l'Estat me subvencionàs l'*Obra del Diccionari*. Per això Mestre Biel Alomar i Mestre Magí Morera Galícia dia 31 de marc d'entany el proclamaren dins les Corts d'Espanya lo *non plus ultra* de la *Ciència Llingüística*. Donchs aquest gran Professor de Filologia publicà l'any 1916 demunt la tan acreditada *Revista de Filologia Española*, T. III, p. 72-88, tot un enfilall d'objeccions ben fonamentades contra els «mètodes» i «sistema» que aplica Mn. Griera en sos estudis filològichs i enquestes llingüístiques; i encara ès l'hora que Mn. Griera no hi ha contestat d'una manera directa. Me consta que l'estiu d'aquell any Mn. Griera feu una eixida an el Ribagorça per contestar an En Menéndez Pidal. ¿Per on para ni quines aygues corre tal contesta? ¿l que deya En Menéndez Pidal a Mn. Griera? Donchs tot era contra la *Memòria Doctoral* que Mn. Griera presentà a l'Universidat de Zuric per obtenir lo Doctorat en Filologia, Memòria que li revisaren i retocaren curosament lo Dr. Barnils i D. Pompeu Fabra, i molta de feyna que pareix que elze dugué. Versa tal *Memòria* sobre la frontera llingüística entre Catalunya i Aragó. En Menéndez Pidal impugna els «mètodes» i el «sistema» que Mn. Griera «aplica» a les seues enquestes llingüístiques, i los hi califica de «inadequats» i de «resultats imprecisos». Per provarho En Menéndez Pidal al·lega una partida de coses que Mn. Griera diu i que En Menéndez Pidal li sostén que son inexactes i altament deficients. De tot lo qual resulta que Mn. Griera sovint «aplica» «malament» els «metodes» [121] i «sistema» que li mostraren a les Universitats de Halle, Zuric i la Sorbona. Ja sabem qui ès En Menéndez Pidal envers de la Ciència i Literatura Catalana; i se veu que ab aquell arrambatge que donà a la *Memòria Doctoral* de Mn. Griera, volgué posar en evidència el *Tècnich* de l'*Institut* i de retop l'*Institut* mateix. Jo no diré que En Menéndez Pidal tenga raó en tot lo que diu contra l'obra de Mn. Griera; lo que sí dich que ès un atach ben formal i no gens a l'ayre, i que no contestant-hi Mn. Griera, queda en descubert i molt compromès lo seu Doctorat en Filologia i no gayre ayrosa la *Secció Filològica*, que el té per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una de les seues «fortes i tècniques especialitzacions», segons ens assegurà dia 2 de juliol de 1917 el *gran* Carner. Però ¿se'n ha preocupat la *Secció* d'aquesta «forta i tècnica» espolsada que En Menéndez Pidal, fa mes de cinch anys, donà a Mn. Griera? He de creure que D. Pompeu ho haurà vist, no me consta. Dels altres estich segur que cap en sap res. I ¿com s'explica que En Menéndez Pidal, que encara no ha contestat an el volum *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana* que publiquí contra ell l'any 1903, sols ha atacat Mn. Griera i no ha dit res may dels estudis que de Filologia han publicats En Barnils i En Montoliu, pensionats com Mn. Griera per estudiar i estudiaren filologia a Alemanya? Sens dupte perque en lo d'aquests no ha trobat agafall, perque son mes sòlids i cepats.

¿Que farien els *Instituters* si cap Professor de Filologia, ancque fos de la Patagònia o de les... Arasses, deya de ni la mitat de la mitat de lo que En Menéndez Pidal diu del *tècnich* de l'*Institut*, el de «les fortes especialitzacions»? Seria ferestech l'alderull i el terrabastall que mourien els grans titiuers assoleyats.

§ 17
Com fa l'*Institut* son *Diccionari*

Els *Instituters* m'acusen d'*ignorant* i de *bosquerol*, que no sé brot ni pipada de filologia, i que son ells que en saben i que la saben tota. An el seu dir, ells son la ciència llingüística en persona. Sabentne tanta, elze tocava demostrarho presentant un pla de *Diccionari* i d'*Atlas* original, que fos una cosa que ells s'haguessen treta del carabassot, que ells haguessen concebuda per llur propi such de cervell i que realisassen per llurs propis punys i ab remeys seus, concebuts [122] seus, i no copiats d'altres. ¿Es així que fan ells llur *Diccionari*, llur *Atlas*? ¡Que ha d'esser! Ho diu ben clar i llampant la desenfreida *Veu de Catalunya* de 29 de janer: fan llur *Diccionari* copiant servilment lo sistema que segueix lo Prof. Lluis Gauchat de Zuric ab sos confrares per formar lo *Glossaire des Patois de la Suisse Romande*; fan l'*Atlas* copiant servilment l'*Atlas*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Linguistique, del gran Gilliéron. Bo era pendre búixoles i orientació d'aqueixes obres tan monumentals, i això ès lo que jo he procurat fer sempre des que les conech; lo que ès ben poch científich i poch digne ès subjectars'hi tan cegament, tan irreflexivament com ho fan els *Instituters*, fentse ells mateixos aquella tan vergonyosa i vilipendiant operació, coneguda dins l'Història del Dret per *capitis diminutio*, a ne que sols se resignen els espirits *evirats*.

L'any 1901 me presentí an el mon ab lo meu *pla del Diccionari*, formulat dins la *Lletra de Convit*, no copiat de negú, sino concebut meu i ben consultat ab la gent de mes lluch i de mes cervell que a les hores capllevava devers Mallorca, Catalunya i Madrid. Aquest Pla he mantengut i seguit sempre i ab ell pens acabar l'*Obra*.

¿Poden dir lo mateix els *Instituters*? ¿N'han tengut cap may ells de *pla de Diccionari*? ¡Que han d'haver tengut! Ells no han tengut may altre pla que d'aturar i d'impedir per *fas* o per *nefas* el meu *pla de Diccionari*.

Quant l'any 1913 Mn. Griera i En Barnils proposaren de fer lo *Diccionari* segons lo sistema del *Glossaire des Patois de la Suisse Romande* i l'*Institut* ho acceptà per tirar an el femer lo *pla* meu, ¿d'on tregueren els *Qüestionaris* de dit *Glossaire* per engarbullar els que l'*Institut* havia de repartir entre els novells colaboradors? Tal volta elze tenia Mn. Griera de quant estudiava a Zuric ab els Professors Gauchat i Jud? ¡Que havia de tenir! Qui les tenia era jo, que les m'havia donats lo Prof. Gauchat l'any 1907 quant el visití a Zuric mateix. De manera que Mn. Griera tornà de Zuric ab les mans buydes, i m'hagué de demanar a mi dits *Qüestionaris* par engirgolar els de l'*Institut*. Jo els hi deixí, i llavò l'any 1917 els hi demàn, i l'home feu la... finesa de no volerlosme tornar. Ell ho sabia massa que era de mi que les havia rebuts; ell no poria sebre que fossen de l'*Institut* perque no ho eren ni ho son estats may. Donchs ab aquells *Qüestionaris* que tenia de tan mal just, ha formetjats els de l'*Institut*, que han corregut sempre i corren encara per tan males aygues, per mes que la mentideríssima *Veu de Catalunya* doni a entendre altra cosa. [123]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segons els *Instituters*, aquest sistema llur ès el de replegar les paraules per *boldrons llògichs* (ells en diuen anticatalanament *grups* o *grops*), allà on la llògica hi brilla tant, que entre el *vi* i el *pastar* posaren el *segar* i el *batre*, moltíssim abans del *sembrar*. Basta dir que el *qüestionari* del *segar* ès el 17 i el del *batre* ès el 18; i el del *blat* ès el 28, i el del *sembrar* ès el *41*; entre els *Noms topogràfichs* i la *Muntanya* hi claven els *peixos*; el *qüestionari* 40 ès dels *arbres fruiters*, el 63 ès del *bosch*, el 66 ès de l'*arbre*, el 72 ès del *fuster*, el 75 ès del *Mestre de Cases* i el 76 del *camins* i *carreteres*, el 79 ès del *Sastre* i el 80 ès del *Teixidor*. ¿Havíeu vistes may meravelles de llògica com aqueixes de l'*Institut*? Se veu que p'els *Instituters* primer ès el *segar* i el *batre* que el *sembrar*, i primer ès fer el *fustam* d'una *casa* que no la casa mateixa; per ells primer ès la idea dels *fruytals* i del *bosch* que l'idea de l'*arbre*, primer ès *tallar* i *cosir* la roba que no *teixirla*. —Això ja se diu fer truchs i baldufes de la *llògica*! ¡O l'*agrupament* llògich de les idees que's permeten els *Instituters*! ¡Quina barbaridat de *llògica*!

De manera que els *Instituters* en tot aquest endiumenjat seu lexicogràfich no han demostrat tenir ni una pèntola de originalidat ni mitja gotineua de concepció pròpia. No son mes que uns ronechs rellotgets de *repetició*, mal grat tota la seua espatarrant cultura i rabiós *europeisme*.

§ 18
Com fa l'*Institut* son *Atlas*

I ¿que en direm de la manera que tenen els *Instituters* de fer l'*Atlas Llingüístich*? ¿Es res original, ab caràcter propi, de concepció pròpia? No, germanets: ès una còpia servil de l'*Atlas Linguistique de France* del gran Mestre Gilliéron, sensa admetre que se puga donar cap passa pus després de l'*Obra* de Gilliéron. Els *Instituters* no saben esser mes que *copistes* papuys d'aqueix o d'aquell altre *Mestre*, mentres siga *estranger*. ¡Bons estàn ells per fer una obra del seu propi such de cervell! ¡Lo seu salt ès esser *copistes*, *cotorres*, *rellotges de repetició*. ¿Volen fer l'*Atlas*? Donchs

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha d'esser un *Atlas* servil i esclau d'un *Atlas* francès. Així acordà l'*Institut* l'any 1915 fer l'*Atlas Llingüístich Català*, just i fet el del Mestre Gilliéron, ni mes ni pus, com si aquest fos lo *non plus ultra* de tots els *Atlas* que's puguen fer mentres lo mon serà mon. Negú me guanya a admirar i a venerar lo gran Mestre Gilliéron; pero ja [124] may seré idolatra d'ell ni de cap altre Mestre, nat de dona. L'adoració la guart esclusivament per Deu. Lo *Tècnich* a ne qui comanà l'*Institut* l'*Atla*s, no ès així: per ell, tot lo que siga mudar mitja tinta de l'*Obra* del Mestre Gillièron, ès una heregia, una blasfèmia. Ab aquest prejudici engiponà dit *Tècnich* un *Qüestionari* que forma un volum de 122 planes en 4t, com he dit mes amunt, ab 2.886 preguntes per replegar la contestació de totes elles a 250 pobles de tot lo territori llinguístich, les quals havien de constituir l'*Atlas*. Aquest *Qüestionari* el feren a l'*Institut* l'any 1915, sensa mostralo'm ni consultarlome; per lo qual no hi poguí dir la meua. La derreria de l'any 1916 per insistents pregàries d'aquell *Tècnich* i per acort de l'*Institut* comensí a colaborar a l'*Atlas*, mirantme de prim conte el del Mestre Gilliéron, cridantm'hi l'atenció que a una partida de poblacions que figuren dins tal *Atlas*, en lloch de just haver contestat el *Qüestionari* una persona com m'havia dit aquell *Tècnich* que just havia d'esser a cada poble un tot sol que el contestàs, eren diferents persones que havien contestat el bo del *Qüestionari*. A mi desde totd'una me semblà un sistema molt mes segur demanar el *Qüestionari* a diferents persones a cada població que just demanarlo a una, allà on se tractava de 2.886 preguntes de les coses mes diverses: de la vida en tots sos aspectes, casa i ses dependències, mobles, i demés arreus, la mar, la terra, els estels, els animals, els aucells, els peixos, els insectes, les erbes, les plantes, l'esplotació de totes aqueixes coses, les feynes de la terra i de la mar, les arts i indústries i professions, etc. etc. etc. Tot això va encaminat a agafar tot el vocabulari propiament popular, que ès el que demostra mes intensament la vida de tot poble i la seua manera característica d'esser. Per lo mateix ¿com no ha d'esser dificilíssim trobar a cada població una persona tota sola que sàpia tantíssimes de paraules exclusives de tantíssimes de coses,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tan diverses com especials? Quiscún sap prou bé les paraules pròpies de son ofici o professió; en canvi son poquíssims que sàpien les de tots els altres oficis o coses tan diverses com noms d'estels, erbes, plantes, aucells, peixos, insectes i demés carro-portal. Per això considerava jo i consider que, per recullir tot aquell cabal de mots, era molt millor interrogar a cada poble tres o quatre persones, que no just una.

Aquesta replega calia ferla ab transcripció fonètica per marcar ben be la pronúncia de cada localidat escorcollada. De sistemes de transcripció fonètica n'hi ha diferents. La *Secció* [125] *Filològica* n'ha engarbullat un d'acomodat an el català. L'*Atlas* del Mestre Gilliéron en du un de fet aposta, que se ressent massa de la fonètica francesa per haverlo d'adaptar a un *Atlas* català. Lo *Tècnich* de l'*Institut* estava tan enamorat del sistema francès, que, ab tot i haverhi hagut ell d'introduir qualque variació per poder representar tots els sons catalans, no volgué cedir un pel i *pro bono pacis* me subjectí a tal sistema.

Fixantme en les 2880 preguntes del *Qüestionari*, notí una partida grossa de paraules que no veya ben be que volien dir, i el *Tècnich* les m'hagué d'esplicar, prenentne jo bona nota.

Per provar com anava aquella feyna de replegar cabal per l'*Atlas*, la setmana de Pasqua que me trobava a la masia de Manacor a on estàn dos germans meus amb llurs famílies, conradors de tota la vida, que el mateix gran Carner i lo *Tècnich* de l'*Institut* coneixen de les vegades que hi son estats qualques dies amb mi, i no crech que los trobassen ignorants del llenguatge popular d'allà. Donchs bé, comensí amb ells l'enquesta del *Qüestionari*, i me trobí amb una partida de mots especials que ells no estaven segurs de com les usaven allà, i haguérem de consultar els altres de la família i els missatges o gent de feyna i guardians de bestiar per atènyer aquelles bones de paraules especials. En quant a noms d'aucells i d'erbes que el *Qüestionari* demana, saberen lo usual de per allà. D'allò que no hi sovintetja gayre, estaven duptosos o a les fosques. En vista de lo qual me'n aní a la Vila a preguntar un germà i un cunyat que hi entench, i aqueys saberen una partida de noms que el *Qüestionari*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demana i que mos germans de la masia no havien sabuts. Respecte d'algunes erbes que el *Qüestionari* demana i que ells no me'n sabien dar raó, cridí un capellà amich meu d'allà meteix, que per curar-se de certes dolències, s'ès dedicat a les erbes; i resultà que erbes que aquells creyen que no eren a Manacor, perque no hi abunden gayre, aquell capellà ens feu veure que hi existien, citantmos els punts a on se feyen. I ara recort un fet ben expressiu que'm succeí. El *Qüestionari* demana el mot *ressopó*. Jo estava re-de-segur que no s'usava a Manacor. Lo mateix creyen mos germans; però aquí me surt una neboda meua, que està a la Vila, i me diu que el *ressopó del Nadal* i dels *Derrers dies* ès una cosa que se va introduint a Manacor, i llavò vaig aclarir que també li diuen sa *revessega*; i altres jovenots manacorins me confirmaren lo mateix.

Aqueys fets, senyors, que se son repetits respecte d'altres mots a Manacor mateix, a Llucmajor, a Eivissa, demostren fins a la derrera evidència que el sistema del *Tècnich* [126] de l'*Institut* de just interrogar una persona a cada població, ès defectuosíssim i equivocadíssim; ès renunciar a una gran part del vocabulari especial de cada població. Si jo a Manacor, a Llucmajor, a Eivissa just hagués preguntada una persona, hauria consignat a la llibreta que tal i tal paraula no s'usava allà, que tal i tal erba o aucell o objecte no existia allà, perque aquella persona m'hauria dit que no en sabia res, com me succeia que sovint m'ho deya un, i llavò en compareixia un altre que mos feya veure que tal objecte existia allà i que tal mot s'hi usava; i el mateix que primer havia dit que no, llavò regoneixia que l'altre tenia raó. Casos així m[e]'n han succeits no sols a Manacor, Llucmajor i Eivissa, sino dins tot el territori de la nostra llengua, i vos ne poria fer una contarella ben llargaruda.

Passat Pasqua torní a Barcelona i doní compte a lo *Tècnich* de l'*Institut* de lo que m'havia succeit eh l'enquesta dels noms d'erbes i plantes i altres, i que no hauria pogut aclarir si eren a Manacor els que demana el *Qüestionari*, si just hagués interrogada una persona. Ell insistí an que just n'havia d'interrogar una; i que, si aquella me deia que no coneixia tal nom o mot, posar a la llibreta que allà no se coneixia, i prou.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

També me digué que lo més curt i segur era mostrar els objectes mateixos de que resa el *Qüestionari* i demanar: ¿Què en deys d'això? Això té aplicació quant se tracta d'objectes que ès fàcil tenir a la vista: com son les eynes d'un ofici, si un se troba dins la botiga mateixa, o els mobles d'una casa. Pero p'els noms d'erbes o arbres, peixos, aucells o animals, ¿quin possible ès reunir tots aqueys sers i demanar llavò a l'interrogat quin nom los dona.

Jo be le hi feya avinent tot això a lo *Tècnich* de l'*Institut*; pero ell, com més anava, menys volia atendre a les meues raons, i no admeté lo que jo li proposava de agafar les *Flores* i *Faunes* catalanes que hi ha i treure'n el nom científich i vulgar que duen de les erbes, animals, aucells i peixos, consignantlos en el *Qüestionari*, essent així que no sols a les Balears i a València, sino també a Catalunya la mateixa planta, animal, aucell o peix devegades té noms diferents a una i a altra comarca. D'aquesta manera, en anar a qualsevol comarca a fer l'enquesta de l'*Atlas*, podríem anomenar aquells sers ab aqueys diferents noms per veure quin hi havia allà. Tampoch volgué acceptar lo *Tècnich* de l'*Institut* res d'això, insistint en que res d'allò era menester i que el *Qüestionari* estaba ben fet, així com ell l'havia engirgolat. [127]

Devant l'actitut inverosímil de lo *Tècnich* de l'*Institut*, el deixí fer, i me posí a estudiar per mon govern *La Flora Balear* d'En Barceló i Combis, *La Flora Farmacéutica de España i Portugal* d'En Joan Teixidor i Cos i *La Flora de Catalunya* de N'Antoni Cebrià Costa, i baix del nom de les plantes que demanava el *Qüestionari* posí els diferents noms populars i el nom científich que aquells autors donen; i d'aquesta manera poguí identificar molles de plantes de Manacor i Llucmajor ab les de Catalunya, que ab lo que posa el *Qüestionari* i m'havia dit lo *Tècnich* de l'*Institut*, no havia pogut aclarir si eren an aquestes viles, resultant que hi eren, puys aquelles *Flores Catalanes* les posaven ab el mateix nom de Manacor i Llucmajor. Citaré un exemple: *estiravella*. Lo *Tècnich* de l'*Institut* posà an el *Qüestionari* lo nom d'aquesta planta. Com jo no l'havia sentida anomenar may, demàn an el *Tècnich* quina planta era allò i me diu: Una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

erba que donen an els cunills. Si an els cunills en tot el territori de la nostra llengua just elze donaven una erba, m'hauria bastat aquella entresenya; pero com elze ne donen de diferents d'erbes, aquella clarícia me deixava a les fosques. Per això fou que quant demaní a Manacor i a Llucmajor si tenien l'*estiravella*, negú l'havia sentida anomenar mai. Però, consultant la *Flora de Catalunya* d'En Costa, ed. de Barcelona, 1877, p. 217, trobí que el *Polygonum L. aviculare* s'anomena an el Principat ab tots aqueys noms vulgars: *Estiravella*, *Curriola*, *Passa-camins*, *Trava-cavalls*. I com a Manacor n'hi ha de corriola tanta en volgueu, ja vaig haver aclarit que l'*estiravella* era a Manacor ab el nom de *corriola*, la qual també és an el Principat. I com lo *Tècnich* de l'Institut demana també dins el *Qüestionari* el nom d'una altra erba, *corretjola*, que no se troba a Manacor; però que a Felanitx, devora Manacor, i a Llucmajor n'hi ha una d'erba just la *corriola*, que li diuen *corritjola*, i lo *Tècnich* de l'*Institut* no'm sabé dir si era o no lo mateix que l'*estiravella*, consultant dita Flora d'En Costa, trobí dins la plana 173 que el *convolvulus L. arvensis* s'anomena *corretjola* an el Principat, però a Lleida li diuen *corriola*.

Casos així en poria citar un xinxer que demostren les deficiències del *Qüestionari* del *Tècnich* de l'*Institut*. I que no me diga ell lo que come derrer recurs de defensa me digué vàries vegades: que li bastava tenir els noms en el *Qüestionari* així com les hi havia posats, sensa cap indicació científica ni cap varietat de sinonímia, perque ell lo que feya era agafar lo objecte i demanar: —¿Què en dieu d'això? Però tal volta [128] *Tècnich* de l'*Institut*, en arribar a una població per fer enquesta d'*Atlas*, trobarà reunides allà a la fonda o a la casa de l'amich que l'hostatja, totes les erbes, animals, aucells, peixos i insectes dels quals demana el nom lo *Qüestionari*? I no trobantlos reunits, s'haurà de posar les cames an el coll i anarlos a cercar. Seria altament pintoresch veureli fer tal replega. — Basta esposar aqueys arguments del *Tècnich* de l'*Institut* per patentisar la seua futilidat i nul·litat.

Anem a un altre fet que també demostra finsa n e quin punt aquest *Tècnich* ès una de les «fortes i tècniques especialitzacions» de l'*Institut*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo n^{e} 1185 del *Qüestionari* demana el nom de la *Fuixina*, posant entre parèntesis *Fuina* i *Gardunya*. Com jo no coneixia tal animal, li demaní quin animal era, i me respòn: —Es una casta de gat selvatge que se menja l'hortalissa. Demaní a Manacor de tal gat si el coneixien, i elze vengué molt de nou això d'un *gat selvatge que s'abordàs a l'hortalissa*, i no ho acabaren de creure que en-lloch del mon n'hi hagués de gats que fessen tals fantasies. Ho demàn a Llucmajor, i tampoch negú en sabé res. A les hores m'ocorregué consultar el *Diccionari de la Real Academia*, ed. de 1884, la que tench; i m'hi trop que «Garduña» ès «un cuadrúpedo parecido a la comadreja… caza de noche… etc.». ¿*Cassa*, vaig jo dir, i pega a l'*hortalissa*? ¡Quina manera mes especial de *cassar*! Com desgraciadament els nostres naturalistes no se son cuydats d'engarbullar una *Fauna Catalana*, no sabia a on girarme per aclarir quina casta d'animal seria la *Fuixina*, fins que, fulletjant la magnífica *Geografia General de Catalunya*, que honra qui l'ha dirigida, el mon bon amich En Francesc Carreras i Candi, i la casa qui l'ha estampada, Albert-Martín, notí que el sabi naturalista Dr. Juan Cadevall hi té un tractat sobre els mamífers catalans; hi pas la vista, dins lo tom que tracta de tot Catalunya, pàg. 169 me trop, no entre els *erbívors* o *hortalissavors*, sino entre les *feres*, entre el *llop*, el *gat masquer* o *geneta* i *guineu*, m'hi trop, repetesch, la *fusina* o *gardunya*, «tan sanguinaria com tots los seus semblants». De que doni dent a l'hortalissa, ni un mot. I ara, senyors, anau a fiarvos d'aqueix «tècnich» de la Secció Filològica, «especialment preparat per aquesta tasca» de l'*Atlas llingüístich*, una de «les fortes i tècniques especialitzacions» de l'I*nstitut*, segons ens conta son… piramidal Secretari!

Però escoltau un altre cas de l'actitut que aquell honorable *Tècnich* adoptà envers de mi, i de la manera especialíssima ab que hi intervengué D. Pompeu Fabra, que me deixà estafaril·lat [129] i sensa polsos. Demana lo *Qüestionari* n^{e} 1257 el nom del peix *salmó*. Pregunt a un pescador de Manacor, si per alla se feya tal peix, i me diu que no. Consult el *Catàleg dels Peixos de Balears* del meritíssim Barceló i Cambis, i no hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trop tal peix, confirmant allò que m'havia dit el pescador de Manacor. A les hores agaf la preciosa *Fauna Ictiològica de Catalunya* de mon estimadíssim amich el Dr. Agustí Gibert de Tarragona que sens dupte tots coneixeu. Hi cerch el bo de *salmó*, veig dins les planes 88 i 89 que hi ha la família *Salmonida*, genre *salmo* i subgenre *salmo*, resultant: 1r que hi ha el *salmo salar* Linn., anomenat vulgarment *salmó* a Tarragona; i posa el Dr. Gibert devuyt naturalistes europeus que anomenen així tal peix, i cita llavò el sabi Siebold, que l'anomena *Trutta salar*; —2n, llavò hi ha *salmo Fario* Linn. anomenat vulgarment *truyta*, *truyta salmonada*, que's fa an els rius Ebre, Noguera Ribagorçana, Noguera Pallaresa, Segre, Fresser, Ter, estanys del Pallars, de Carransà, etc. D'aquí vaig deduir que aquest peix, si ès de mar, d'aygua salada, s'anomena *salmo*; si ès de riu, d'aygua dolça, s'anomena *truyta*. I proposí a lo *Tècnich* de l'*Institut* que afegís la *Truyta* an el *Qüestionari*, allà on ès un peix tan característich de Catalunya. Donchs lo *Tècnich* de l'*Institut*, no sols se negà an això, sino que me negà també que el *salmo* tengués res que veure ab la *truyta*. I en aquell entre-mitx s'entrega D. Pompeu Fabra, i me negà lo mateix, sostenint que lo que jo deya era un absurd. Jo elze citi l'autoridat del Dr. Gibert; però tots dos se'n rigueren del Dr. Gibert i rebutjaren de pla tal autoridat. Jo romanguí vertaderament ab el cabells drets, els pochs que tench, sobre tot de que D. Pompeu Fabra tractàs el Dr. Gibert d'aquella manera i me negàs lo que aqueix posa tan clar i llampant. Permeteume que transcriga aquí els fonaments que posa el Dr. Gibert per dir lo que diu, això ès, la sinonímia del *Salmo Fario* Linn., ès a dir, com l'anomenen i califiquen tots aquells sabis naturalistes: «*Trutta varialibis*, Lunel; *Trutta fario*, Blanch., Siebold, Canestrini, Gehin; *Trutta lacustris*, Blanch, *Salar Ausonii*, Cuvier et Valenciennes, Heckel et Kner, Marcotte; *Fario Lemanus*, Cuvier et Valenciennes; *Salmo Trutta*; Agassis, Lacep., Riss., Bonnat., Jurine; *Salmo fario*, Cuvier, Vallot, Riss., Crespon, Bonnat., Bloch, Selys Longchamps, Agassis, C. Bonaparte, Günther, Schlegel; *Trutta fluvialis*, Duham». I afegeix a tot això el Dr. Gibert: «El Director de lo Aquarium i Laboratori ictiológich del Park de Barcelona, En Francesch d'A. Darder, ha

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

introduit en [130] les aigües dolce de qualques indrets de Catalunya, a mes del *Salmo levenensis*, G. (*Salmó d'Escòcia*), el (*Salmó*) *fontinalis*, Mitchil, *Salmó de Califòrnia*, Brootk, Tront), y el *Salmó iridens*, Gibbons (*salmó Arch de St. Martí d'Amèrica*)». Això diuen les notabilitats de la ciència mundial; però les… llumeneres i llumenars de la *Secció Filològica*, els de les «fortes i tècniques especialitzacions», se'n riuen i en tenen compassió». Els qui en fan de compassió vertaderament son aqueixes llumeneres tan *especialitzades*.

Com se suposa, la catalaníssima *truyta* dels nostres rius seguí excluida del *Qüestionari* de l'Atlas perque així los dona la... *tècnica* gana an el Tècnich de l'*Institut* i a D. Pompeu.

Ademés he de fer avinent que los proposí de que al costat de cada objecte material que el *Qüestionari* demana, posàssem el dibuix de tal objecte perque així poguéssem endardellar aviat a cada població a on anàssem a fer enquesta de *Atlas*, si tal objecte hi era i que li deyen.

¿Creys que ho acceptaren aquells insignes? Donchs me donaren el vent per escampat, mudant de conversa. Aqueys «tècnichs» de «les tortes i tècniques especialitzacions» son així i paciència.

Lo mateix rebuig me feren quant proposí de consultar la *Secció de Ciències* sobre els noms i encarnadura dels animals, aucells, peixos, insectes, plantes. Me digueren que en via neguna pensàs en tal consulta perque els de la *Secció Filològica* no volien que les altres *Seccions* s'aficassen per res en llurs coses.

Però encara n'hi ha un altra de feta del *Tècnich* de l'*Institut* que cal retreure perque quiscú romanga allà on pertoca. Demana lo *Qüestionari*, n^{e} 540 lo nom de la constelació *Carro-petit*. Com jo no coneixia tal constelació, demàn an el *Tècnich* que era allò, i me respòn ben fresquet: —Es lo que vostès a Mallorca diuen les *Cabrelles*. Com jo d'estels just coneixia la *Tramuntana* i els *Set Frares* (osa major); i, si sabia que hi havia les *Cabrelles*, ignorava devers on capllevaven, consigní dins la meua llibreta l'esplicació del *Tècnich* de l'Institut; torn a Manacor i caych a dir que les *Cabrelles* era el Carro-petit, això ès, la Osa menor. Un dels

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

circunstants, entès en astronomia, s'esclamà: —¡Quin desbarat! ¡Si la *Osa menor* ès un esbart de set estels, un d'ells, la *Tramuntana*, i fan la constatació que aquí se diu *sa Busca* o *sa Corneta* de *sa tramuntana*, mentres que les *Cabrelles* fan sa mateixa *carrera des sol*. Tots els altres circunstants, set o vuyt, [131] digueren que era així. Això succeí de vel·lada, i me feren sortir defora i me mostraren les *Cabrelles* an el zodíach. Després d'aquesta feta tan cómica torn a Barcelona, agaf lo *Tècnich* de l'*Institut*, li demàn la constelació del *Carro petit* a on devers queya: si a la *tramuntana* o an el *zodíach*. L'home se va veure estret, i comensa a mastegar fesols. Resultat: que no va sebre el *Carro-petit* ni les *Cabrelles* a on devers se trobaven del firmament. Les *Cabrelles* ja sabeu que son lo que els castellans diuen *la Pléyade*. —Així mateix ès... pintoresch i eloqüent que tot un *Tècnich* de l'*Institut*, una de «les fortes i tècniques especialitzacions» de l'*Institut*, se demostri tan dejú i tan cruu en lexicografia astronòmica popular! ¡No li canta mala *especialització*!

Ab això succeí que vaig deixar a les *Oficines del Diccionari General* les meues *llibretes d'enquesta* de l'*Atlas* perque lo *Tècnich* de l'*Institut* i els altres les vessen i poguessen observar com feya jo la feyna. Justament una d'aquelles llibretes duya anotades aquelles confusions de tal *Tècnich* de l'*Institut* sobre les *Cabrelles*, la *Fuixina* i altres. Lo *Tècnich* de l'*Institut* ho llitx, i se veu que fi caygué ben avall, tant que lo endemà me digué que ells podrien aprofitar ben poch la feyna que jo feya per l'*Atlas*, demostrantse'n molt descontent. Jo ho prenguí ab paciència, i fins li demaní que m'explicàs el mot *estable*, que du dins el *Qüestionari* el n. 115, a fi de poder sebre ben be la diferència que hi havia del sentit que té a Mallorca i an el Principat. I l'home dugué la seua... consideració a son President i amich (i també poria dir Protector) a l'estrem de dirme: Ja està explicat dins el *Qüestionari*! Això que dins el *Qüestionari* no hi ha mes que el mot rònech: *Estable*. Jo li recordí que allò no era manera de contestarme; d'una paraula en vengué una altra; se presenta ab això D. Pompeu Fabra, que sens dupte de dins la seua oficina ens havia sentits que ens escobletjàvem, i devant ell lo *Tècnich* de l'*Institut* arribà a dirme

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que jo ni idea tenia de lo que era un *Atlas Llingüístich*! Jo just li responguí que m'extranyava molt de que, si jo era així, m'hagués cercat per fer les enquestes de l'*Atlas*. Jo esperava que D. Pompeu diria an el *Tècnich* que allò no era manera de tractar lo President de la *Secció*, però ni le hi digué ni el cridà a l'orde, come cap que era d'aquelles *Oficines*.

I això ès lo *Tècnich* de l'*Institut* «especialment preparat» per fer l'A*tlas*, «ab mètodes de comprovada eficàcia», ab un «sistema de regoneguda valor i fecundidat», ab una paraula, [132] una «de les fortes i tècniques especialitzacions» de l'*Institut*, segons la tremenda autoridat del seu formidable Secretari.

Tot això que deix dit, m'autorisa per creure que, si aqueix *Tècnich* fa totsol l'enquesta de l'*Atlas*, si altres mes curosos i mes documentats no li revisen i retoquen la feyna, l'*Atlas* sortirà deficientíssim, i ens posarà, per exemple, la constelació del *Carro petit* an el zodiach i les *Cabrelles* devora la *Tramuntana*, ens fara *erbívora* la *Fuixina* ab tot i esser *fera sanguinària* i ens negarà l'existència de tals paraules o coses a tals i a tals comarques, ab tot i esser-hi com dos i dos fan quatre.

Tot aquest *tu autem* que acap de retreure sobre la manera incalificable que té l'*Institut* de fer l'*Atlas*, ho escriguí l'any 1917 quant esclatà mon conflicte ab l'*Institut*, i no ho posí dins mon primer *Manifest* per compassió que me feu lo *Tècnich*, que era lo menys culpable dels *Instituters*. Si ara ho publich, ès per respondre a la guerra africana que dits *Instituters* me fan de tots vents, allà on veuen que jo no me puch defensar, fins a l'estrem d'anarse'n a les Corts d'Espanya a posarme com un pedàs brut. Se veu que volen guerra sensa quarter ab mi. Idò guerra tendràn. Si s'han figurat acabarme els menuts par tal carrerany, van ben errats, com ho toquen ja ab les mans. Massa se veu que ab tot i haverme tractat tants d'anys els *Instituters*, me coneixien ben re-de-poch.

An els amichs catalans que desiara m'escriuen que elze deixi anar els *Instituters* i fassa lo *Diccionari*, me veig an el cas de ferlos avinent que jo deixaré anar els *Instituters* quant aqueys me deixaràn anar a mi, però

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sensa posar forqueta ni un monument a l'*Obra del Diccionari*, que no para may de fer la seua vida.

Me'n pren a mi com an els hebreus que, després del *Cativeri de Babilònia*, reconstruien el Temple; i el temps que feyen paret, havien de tenir sempre les armes devora per defensarse de les envestides dels pobles veins que desiara s'hi tiraven demunt per esborrossonarlos la reconstrucció, just i fet els *Instituters* que no hi poren consentir que jo haja de fer lo *Diccionari*, allà on ells han acordat i decretat tantes de vegades que jo no el faria ancque lo cel se besàs ab la terra.

Sobre tot, ja en tendràn prou per caldera per unes quantes de setmanes el grans caps-verjos d'*Institut*. [133]

Crònica de l'*Obra del Diccionari* (133-135)

La nostra *Obra*, com mes va, mes vela; lluny de mancabar gota, reprèn una cosa de no dir, gràcies a Deu.

A l'hora d'ara tenim 272 colaboradors, casi tots actius; l'inmensa majoria no paren de fer cèdules; molts en fan a milenars. Una sola família de Nadal ensà, ens n'ha fetes p'el cap baix 230.000. ¿Ah idò? ¿Que bufau?

Diguérem demunt lo BOLLETÍ de janer que esbarts de colaboradors ens feyen cèdules dels principals diccionaris i vocabularis catalans, valencians i balears. Per poderhi fer mes via desfèrem tals diccionaris, donantne bocins a quiscún colaborador, i ells no's donaven raó a les mans treguentse cèdules i mes cèdules. Son molt pochs els qui encara no ens hagen enllestida tal feyna, i aviat els pochs que la tenien enrera, ja la mos hauràn entregada.

Per a Nadal ja donàrem una trentena de monuments de la Llengua sobre tot dels sigles XIV i XV de Catalunya i València. De Pasqua ensà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hem aumentada l'escampadissa d'altres monuments dels mateixos sigles i dels anteriors i dels posteriors i de totes les regions que parlen fa tants de centenars d'anys lo català idioma. Aqueys textes passen de cent cinquanta, i la major part de tals monuments son llibres ben afavorits de tamany i de moltes de planes. Basta dir que hi ha mes de vuytanta colaboradors que hi treballen; i n'hi ha qualcún de tan coratjós, que s'ès encarregat de tres i quatre llibres. —De tots aquests llibres ens fan lo vocabulari, sensa deixar cap parauleta ni mitja ni cap frase ni modisme sensa la seua cèdula corresponent. Ara figurauvos, el dia que tenguem lo vocabulari complet de tots aquests llibres, les fonts principals de la Llengua Catalana, ¡quin tresor lexicogràfich i gramatical no tendrem!

Però no mos requintam ab lo llenguatge escrit, sino que tenim també prop de cent colaboradors que ens repleguen lo llenguatge vivent, de boca del poble i de la gent menys acastellanada i mes escàpola de les influències forasteres. Les 583 seccions de la *Lletra de Convit* estàn casi totes preses; i de casi totes ens repleguen lo cabal, tant a Mallorca, com a Menorca i Eivissa i a diferents endrets de Catalunya i del Reyne de València, que no anomenam per que els nostres contraris no s'aprofitin de les nostres entre-senyes per anar a [134] fer por a tan benemèrits colaboradors i decantarlos de tan patriòtica tasca.

Molts d'aqueys colaboradors son seminaristes, que esperen ab bona devoció ferm les properes vacacions d'estiu per rompre un foch general, d'allò més granetjat, de milenars i milenars de cèdules, que ens ompliràn Deu sap quants de calaixos de les nostres *calaixeres*.

I notau que ja no deym *Calaixera*, sino *Calaixeres*, perque heu de creure i pensar i pensar i creure que no sols haguèrem de afegir *nou calaixos* an els *trenta tres* que ja teniem; sino que per a Pàsqua n'haguèrem de comanar una altra de *calaixera* de trenta tres departaments, quiscún de cabuda de 25.000 cèdules.

La mos fèren, i ens costà 325 pessetes. La mos dugueren, i ¿que'm direu? Ell l'omplírem casi tota ab l'embassada de cèdules que teníem per dins llibreries, caixes i represes. ¿En voleu sebre mes? Per Cincogema

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

haguérem de comanar la tercera Calaixera, de vint i dos calaixos, quiscún també de 25.000 cèdules de cabuda, i ja la tenim posada an el costat de les altres dues. I totes les senyes son de que encara n'haurem de comanar qualcuna altra de *calaixera*.

¿Quantes de cèdules diríeu que hem hagudes de fer tallar per assaciar tants i tants de colaboradors, que mos ne demanen a rompre?

Devers l'octubre en fèren tallar 134.000. Devers Nadal mos n'hagueren de tallar 423.000. Crèyem que ja en tendriem prou per una bona temporada; però ca! p'el Ram fonch precís tallarne, no 200.000, sino 400.000, que p'el *Corpus* estaven ja repartides entre els insaciables colaboradors, i no hi ha hagut altre remey que ferne tallar 400.000 mes. De modo que d'octubre ensà he hagudes de fer tallar 1.357.000 cèdules en blanch. —I Deu fassa que p'el proper novembre, en tornar de l'*Eixida* que anam a empendre, ja les trobem totes bones i plenes i ensistades dins les *Calaixeres*. Amèn.

I ¿voleu sebre ara les cèdules de llenguatge escrit i de llenguatge vivent que d'octubre ensà ens han fetes i presentades els 272 colaboradors que tenim, i les que els hem pagades? Idò heu de sebre que les cèdules de llibres o de diccionaris catalans, valencians i balears, presentades i pagades de l'octubre ensà son **696.544**; i llavò n'hi ha 18.537 sensa pagar (avuy dia 8 de Juny). I les cèdules de llenguatge vivent presentades i pagades de l'octubre ensà, son **86.676**, i sensa pagar 5.060. Sumen entre totes **806.817**. De [135] totes aquestes cèdules hem pagades fins avuy **17.268 pessetes.**

¿Ho veys si en fa de veta l'*Obra del Diccionari* i si hi va quart-creixent i si en du d'envestida i de vent a la flauta? I ara que surta la desenfreida *Veu de Catalunya* dient que l'*Obra del Diccionari* de Mn. Alcover «no ha reeixit»! ¿Es possible que n'hi haja cap de periòdich de tanta de barra com l'orga destrempadíssim del Rey Herodes de la Mancomunidat?

De tres subvencions gaudim, gràcies a Deu: de l'Estat, de la Diputació de Balears, de l'Ajuntament de la Ciutat de Mallorca. Cobràrem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lo segón semestre de l'Estat dia 4 de març; lo endemà cobràrem de la Diputació de Balears i dia 7 de juny la de l'Ajuntament d'aquesta Ciutat.

¿Ho veys com l'*Obra del Diccionari* fa hora per llegua, va vent en popa i ab mes coratge que no un retgiment de soldats?

¡A re-veure fins an el novembre! (135)

Dins pochs dies pendrem aygua uns quants companys cap a Barcelona i d'allà pegarem bordada cap a totes aquelles comarques que ens convenga escorcollar de Catalunya i del Reyne de València, ab contes de no tornar a Mallorca fins a Tots-Sants per comensar llavò la redacció del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, si Deu ho vol i Maria.

De manera que lo BOLLETÍ no tornarà sortir fins an el novembre i a les hores rescabalarà lo nombre de planes que durem enrera.

¡Atenció per amor de Deu! (135)

Cal que tots els suscriptors que deuen l'any corrent o qualcún dels passats, paguin lo que pertoca, sensa pus revoltaries ni perllongues. Fora vessa! Fora sòn!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

[136]

Benvingut! (136)

Ha comensat a sortir a Eivissa un nou confrare: *Ebusus*, «mensual», «d'estudis eyvissenchs», ab llecència esglegiàstica. El dirigeix lo M. I. Mn. Macabitx, canonge. Siga benvingut! i tot desitjantli molts d'anys de vida y molts de suscriptors, hi establim de bon cor lo canvi.

¡Escoltau! (136)

Ens falten toms I del BOLLETÍ i no porem fer les coleccions completes que sovint ens demanen.

Per poder tapar tots aquests buyts, feym a sebre que:

a) de cada tom I que ens enviin, donarem 15 pessetes.

b) de cada exemplar de *Qüestions de Llengua i Literatura Catalana* que ens presentin, donarem 8 pessetes.

c) de cada exemplar dels nombres 1, 7 i 11, sensa els altres nombres, donarem una pesseta per quiscún de dits nombres.

d) de cada nombre 1-14 i 16, 17, donarem mitja pesseta.

¡Hala, donchs, els qui tenguen recapte d'aquest i vullen fer quatre doblers, que se desxondesquen! Fora vessa! fora són!

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1921

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[137][*]

¡Alabat sia Deu! (137-142)

Això se diuen, en toparse per fora-vila, els mallorquins que encara no han deixades les carreres velles per les novelles; i, com nosaltres ens avanam d'esser d'aqueys, *¡Alabat sia Deu*! deym per primer introyt a tots els nostres amichs escampats per tot Catalunya, p'el Reyne de València i per les Illes Balears que reben aquest BOLLETINET, blanch de les ires i betzèrria dels farsants i babaluets de l'*Institut*. Idò sí, *¡Alabat sia Deu*! deym a tots els nostres *amichs vers* i a tots els *mascarats* i *amichs de barret*, que son tants i tants a Mallorca i a fora-Mallorca, i que ab tot i haver fet ells tot quant han sabut per capficarmos, capxifollarmos, esflorarmos i llevarmos del vent, tant i tant de be ens ha resultat de totes llurs manganetes, revinglades, guitzeries, potoyadures, aglapits, brúfols, malaveigs i trets de pedra, amagant la ma i la cara; puys el Bon Jesús ab la seua Santíssima Mare i tots els Angels i Sants de la nostra especial devoció, s'ès complagut sempre de fermos cantar victòria finis finis demunt tots els nostres contraris, fent anar avant tots temps les nostres curolles i plans: l'*Obra del Diccionari i de la Gramàtica* i l'enaltiment de la

[*] T. XII. —Novembre-desembre de 1921. —N. 4.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nostra Pàtria tal com nosaltres la concebem i la sentim a lo mes endins del cor, i que espressàrem tan be com sabérem dins el discurs pronunciat devant el *Congrés d'Història d'Osca* la derreria d'abril de 1920, publicat demunt aquest BOLLETÍ (T. XII, p. 19-21). Donchs sí, *¡Alabat sia Deu*! deym a tots aquells que el present BOLLETÍ elze cayga en les mans, després de tants de mesos de no veuremos les caretes, ara que som tornats de la llargaruda *Eixida* que comensàrem dia 26 de juny i acabàrem dia 23 de novembre, acompanyantme sempre l'irrefragable, irrendible, coratjós i xaravel·lo jovincell ciutadellench En Francesc de Borja Moll, i Mn. Joan Benejam, Catedràtich de Llatí del Seminari de Menorca, valent amador i entusiasta de l'*Obra del Diccionari*, que ens acompanyà de dia 29 de juny fins dia 26 de setembre, que se'n [138] hagué d'anar a la seua càtedra, sustituintlo Mn. Jaume Sastre, nadiu de Llucmajor (Mallorca), que seguí, així com era d'esperar, l'*escarada lexicogràfica* ab nosaltres desde el dia 27 de setembre fins dia 23 de novembre.

De tota aqueixa grandiosa *Eixida*, la mes grossa que haguéssem feta may, tenim el *Dietari* escrit ab tots els *ets* i *uts*, donant les fites ben netes de totes les passes que hem fetes per replegar recapte llingüístich tant com hem pogut. Aquest *Dietari* umpl quatre llibretes, tamany 8^{u}, que sumen 429 planes de lletra atapida. Per estamparles caldràn uns quants mesos. Aquestes setmanes fins a Capdany son molt esquerranes per tota imprenta per les moltes de feynes que han d'enllestir per Festes. Per això hem resolt de publicar ara aquest BOLLETÍ just de vuyt planes i que servesca per novembre i desembre, i l'any qui ve, si Deu ho vol i Maria, donarem ab un aixech tot el *Dietari*, que servirà per tants de mesos com fulls de 16 planes tendrà.

Però, per no fervos estar enderrer de les comarques i pobles que hem trescats, posam aquí el nom d'aqueixes comarques i pobles i els dies que hi som estats, pelluca qui pelluca mots i frases i demés carro-portal llingüístich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Juny

Dies 27-30. A Barcelona: escorcolls llingüístichs a la Biblioteca Universitària i ab catalans de diferents endrets del Principat que caplleven devers la ciutat comtal.

Juliol

Dies 1-6. La mateixa feyna a Barcelona que els dies 27-30 de juny.

Dia 7. Cap a Tàrrega, Agramunt i Pradell de Preixens. Comensam a Pradell l'enquesta llingüística.

Dies 8-14. Enquesta a Pradell per activa i per passiva.

Dies 15-17. Cap a Artesa de Segre, a on seguim l'enquesta. Dia 17, dinats, cap a Tremp.

Dies 18-22. Enquesta tots aquests dies a Tremp. Dia 22 hora baixa cap a la Pobla de Segur.

Dies 23-24. Enquesta a la Pobla de Segur.

Dia 25. A les quatre del matí cap a Senterada, a on feym enquesta a acaba set.

Dia 26. A les quatre del matí a cavall cap al Pont de Suert, arribanthi a les dotze i mitja. Hi comensam l'enquesta.

Dies 27-30. Enquesta rabiosa ferm al Pont de Suert.

Agost

Dia 1-3. A cavall cap a Bonansa (Alt-Ribagorça-Província [139] d'Osca-Aragó), a on comensam totd'una l'enquesta. Dia 3, hora-baixench a cavall cap al Pont de Suert.

Dia 4. A les quatre del matí a cavall cap a Senterada, a on arribam a la una; dinam, i ab l'automòvil cap a la Pobla de Segur, i d'aquí ab automòvil cap a Sort, a on arribam a les nou del vespre.

Dies 5 i 6. Enquesta a Sort. Dia 6 hora baixa cap a Esterri d'Àneu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dies 7-11. Enquesta a Esterri. Dia 11 hora-baixench cap a Sort, a on feym mica d'enquesta.

Dia 10. A les quatre del matí cap a Artesa de Segre ab automòvil, que mos hi deixa a les 9 i tres quarts, prenentmos una tartana que a les dotze mos deixa a Ponts; ens pren a les dues l'automòvil de la Seu d'Urgell, que mos du a Bassella, a on feym enquesta i nit.

Dia 13. A les dues i mitja de la matinada un carro de tragí mos du a Solsona, deixantmoshi a les set. Hi comensam l'enquesta.

Dia 14. Seguim l'enquesta a Solsona així com porem.

Dia 15. Dich missa a les quatre i a les cinch cap a Manresa i Barcelona, per venir a pendre possessori del Deganat de la Seu. Mn. Benejam i En Moll segueixen fent enquesta a Solsona. El vespre jo prench vapor cap a *Sa Roqueta*.

Dies 16-19. Mn. Benejam i En Moll acabam [*sic* per *acaben*] l'enquesta a Solsona i se'n van a comensarla a Manresa. Jo prench possessori del Deganat, i m'embarch cap a Barcelona.

Dies 20-22. Arrip a Barcelona i post el sol a Manresa. Seguim l'enquesta a tal ciutat. Dia 22 a les quatre del cap vespre cap a Berga, a on comensam l'enquesta.

Dia 23. Seguim l'enquesta a Berga. Hora baixa ab una tartana cap a la Baells, assí ab lo tren cap a Guardiola de Berguedà, d'on ab una tartana li envelam cap a Bagà.

Dies 24-26. Enquesta a Bagà ben arreu. Dia 26 a mitjàn capvespre una tartana mos torna a Guardiola i una altra mos arriba a la Pobla de Lillet, a on comensam l'enquesta.

Dies 27 i 28. Enquesta les totes a la Pobla de Lillet.

Dia 29. Una tartana ens pren a les quatre del matí cap a Campdevànol, a les onze el tren mos ne du a Ribes de Freser, a on a la una pujam a l'automòvil que mos deixa a Puigcerdà, i hi comensam a l'acte l'enquesta.

Dia 30. Enquesta a Puigcerdà a esclata bufetes.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 31. A les vuyt del matí ab l'automòvil cap a Ribes, a on feym enquesta tot lo sant dia. [140]

Setembre

Dia 1. Ab el tren de les cinch cap a Campdevànol a on feym enquesta fins a dinar. A la una prenim el tren cap a Ripoll. Hi visitam la veneranda Basílica de Santa Maria i lo Rdm. Senyor Bisbe de Vic, i devers les quatre ab el tren cap a Sant Feliu de Torelló, a on comensam l'enquesta totd'una.

Dia 2-4. Enquesta a tota màquina a Sant Feliu de Torelló.

Dies 5 i 6. Cap a Vic, a on feym enquesta.

Dia 7. Ab la tartana pública cap a l'Esquirol (Santa Maria de Corcó) a on dinam, i ab una tartana particular cap a Rupit, a on arribam fosca negra i ab una bona brusca. Hi comensam l'enquesta sensa mesclar cerimònies.

Dies 8-10. Enquesta a Rupit a té qui té. Dia 10 ens esquitxam ab automòvil a Manlleu i a Vic, a on visitam de bell nou Mn. Collell, i al de-cap-vespre ab el tren li copam cap a Sant Joan de les Abadesses.

Dia 11. Enquesta tot lo dia a Sant Joan. El vespre collam cap a Olot.

Dies 12 i 13. Enquesta a Olot, ben arreu.

Dia 14. Passam el dia a Sant Feliu de Pallerols i hi feym enquesta, tornantmosne a Olot el vespre.

Dia 15. A les cinch i mitja cap a Navata i d'assí cap a Lledó, a on comensam l'enquesta.

Dies 16 i 17. Enquesta a Lledó.

Dia 18. De bon matí cap a Figueres, i d'aquí cap a Flaçà i tot seguit cap a Palafrugell.

Dia 19. Ab el tren de les 8 cap a Llofriu, a on feym enquesta i dinam ab D.ª Irene Roques, la nostra estrènua colaboradora. Ens n'anam a dormir a Girona.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dies 20 i 21. Enquesta a Girona. Dia 21 cap a dormir a Pineda.

Dia 21. Enquesta a Pineda i a dormir a Canet de Mar.

Dies 23-25. Enquesta a Canet. El dia 25 avespre cap a Barcelona.

Dia 26. Escampadissa de tots tres a Barcelona. En Moll se'n va a Solsona a dur la maleta, plena de cèdules, que dia 15 perdí de Solsona a Cardona. Mn. Benejam s'embarca cap Menorca per ocupar la càtedra que té an el Seminari. Jo me'n vaig a Terrassa a dinar ab Alfons Sala i a dormir a Montserrat per donar gràcies a la Mare de Deu d'haver trobada aquella bona de maleta.

Dia 27. En Moll torna de Solsona ab la maleta trobada i jo de Montserrat, unintmos ab Mn. Jaume Sastre, arribat de Mallorca, i tots tres cap a dormir a Vilafranca del Penedès.

Dies 28-30. Enquesta furiosa a Vilafranca. [141]

Octubre

Dia 1. Li copam cap a Igualada, i hi comensam l'enquesta.

Dia 2. Hi continuam l'enquesta, i a hora-baixa ab automòvil cap a Santa Coloma de Queralt, a on comensam totd'una l'enquesta.

Dies 3 i 5. Enquesta ben pitjada a Santa Coloma.

Dia 6. De bon matí ab automòvil icap a Montblanc! i d'assí icap a la Selva del Camp! a on comensam l'enquesta.

Dies 7 i 8. Enquesta a la Selva. Dia 8 per Reus li estrenyem cap a Falset, i hi comensam l'enquesta.

Dies 9 i 10. Enquesta a Falset. El dia 10 ab el tren del capvespre mos tiram a Móra d'Ebre, i d'assí ab l'automòvil cap a Gandesa i llavors a Calaceit (província de Terol-Aragó).

Dies 11-13. Enquesta a rompre a Calaceit.

Dia 14. De bon matí ab l'automòvil cap a Gandesa, a on prenim la diligència que enllassa ab l'automòbil de Vall-de-roures, que mos deixa a Tortosa devers les cinch del capvespre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 15. Enllestim coses, i a la una cap a Vinaròs a on comensam l'enquesta.

Dies 16 i 17. Enquesta a Vinaròs ben enrevisclada.

Dia18-21. Cap a Morella, ab l'automòvil, i hi fem enquesta quatre dies.

Dia 22. Ab l'automòvil el matí cap a Vinaròs; i, dinats, cap a Castelló de la Plana, a on comensam l'enquesta.

Dies 23-25. Enquesta a Castelló ben granada. Hora-baixench cap a Llucena, a on comencem l'enquesta bil·lo bil·lo.

Dies 26 i 27. Enquesta a Llucena ben arreu. Dia 27, dinats, ab automòvil cap a Castelló de la Plana. Hi arribam i cap al moll a fer l'enquesta ab mariners i pescadors.

Dia 28. Cap a València manca gent. Enquesta ab ortalans tot lo sant de-cap-vespre.

Dia 29. Tot lo dematí enquesta a Alboraia i a València tota la vesprada.

Dia 30. Enquesta al matí a València i el de-cap-vespre cap a Sueca.

Dia 31. Enquesta de pel arreixinat a Sueca.

Novembre

Dia 1. Segueix l'enquesta acorada a Sueca.

Dia 2. Cap a Cullera de bon matí, i tot d'una hi rompem el foch enquestal.

Dia 3. Enquesta tot lo sant dia a Cullera, però ben afuada.

Dia 4. Cap a Xàtiva son les feynes, i hi comensam l'enquesta a l'acte. [142]

Dies 5 i 6. Enquesta a totes devers Xàtiva.

Dia 7. Cap a Alcoi de bon matí i hi emprenem l'enquesta més que depressa.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dies 8-11. Enquesta a Alcoi ab gent alcoyana, de Almudaina, Benifallim i Ador. Dia 11 a vespre collam cap a Gandia.

Dies 12 i 13. Enquesta ben rimada a Gandia. Dia 13 a vespre cap a Oliva i d'Oliva cap a Pego.

Dia 14. Enquesta a Pego; i, dinats, cap a Sanet, a on envestim l'enquesta ab molta de fua.

Dies 15 i 16. Segueix ben atacada l'enquesta. El dia 16 damunt les dotze tornam ab una tartaneta a Pego, a on refermam l'enquesta ensatada el dia 14.

Dia 17. Enquesta ben vitenca a Pego fins a la mala hora de la nit.

Dia 18. De bon matí ab l'automòvil cap a Dénia. Hi dinam i llavò cap a Benidorm ab una brusca ben espessa. Hi arribam ab pluja devers les dues, i hi comensam l'enquesta com dos i dos fan quatre.

Dia 19. Enquesta ben maleyta a Benidorm. Dinam i icap al Campello (a dues horetes d'Alacant)! Hi obrim l'enquesta tot d'una.

Dies 20 i 21. Enquesta d'encarnat i blau an el Campello i ab cinc jovensans de Cocentaina i altres del Campello i d'Alacant. El dia 21 hora baixa cap a Alacant.

Dia 22. Dues horetes d'enquesta en el *Col·legi d'Instrucció* del Professor D. Josep Garrigós. Dinam en el vapor, que saupa devers la una cap a Mallorca.

Dia 23. Arribada a Mallorca de bon matí. Grat sia a Deu! Ja hi som!

Això fonch en resum aqueixa eixidassa nostra, que dins el proper BOLLETÍ la vos contarem tota fil per randa, si Deu ho vol i Maria.

L'Obra del Diccionari va endavant (142-144)

I tant com hi va, gràcies a Deu. ¿Sabeu quantes de cèdules mos han presentades de dia 25 de juny ensà (dia 9 de desembre): de diferents

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diccionaris, de monuments escrits de tots els sigles de la nostra llengua, de llenguatge vivent i de vocabulari científich (zoologia, mineralogia, botànica, farmàcia, química, geologia)? Donchs si voleu endevinar, heu de dir **580.374**.

¡Ah idò, Instituters! ¿que bufau? ¡I vosaltres que demunt el vostre magrel·lo i escanyolit *Butlletí*, ens contàreu come [143] cosa grossa que en tot l'any 1920 rebéreu *93 paperetes* d'un senyor, *40* d'un altre i *150* d'un tercer; total: *283* paperetes **en tot un any**! Ja hi ha bones *paperetes* ab vosaltres!

¡Idò sí! ¡580.374 cèdules ens han fetes i entregades just en cinch mesos! ¡Mirau si en duym de vent a la flauta, i si hi anam bras sonant i orella fumant, i si n'hem presa de fua!

¡I no cregueu que ja se sia acabat això de presentarmos cèdules! Encara confiam que mos n'entraràn prop de **trecentes mil mes**, puys encara no ens han entregat el lèxich que mos treuen de llibres i manuscrits d'allò mes venerable de diferents biblioteques!

I ¿que en direm de les llibretes que durant l'*Eixida* de cinch mesos hem omplides de notes i de dibuixos d'objectes materials (mobles, arreus de cuyna, eines de diferents oficis i professions)? En tenim devers 25 de llibretes d'aquestes, de tamany 8^{u}. I ¿sabeu quantes de planes fan totes aqueixes llibretes plegades, ben farcides de notes i de dibuixos? Donchs **3.316** planes! ¿Que ho trobau pesta? ¿O vos figuràveu que mos mocàvem ab la mànega?

I ara naturalment hem de buydar en cèdules tan copiosíssim contingut. I considerau quantes n'hi haurà de cèdules a fer en aquestes 3.316 planes! I lo notable ès que la major part de les paraules, objecte de les notes i dibuixos d'aqueixes 3.316 planes, son paraules que no les trobareu dins els diccionaris catalans o valencians, publicats fins avuy. Moltes d'aquestes paraules les hi trobareu així mateix, però no ab el sentit i accepció ab que els hem trobades a forsa de pellucar de cap a cap del territori de la nostra Llengua.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

I no sols hem duytes de l'*Eixida* totes aqueixes 3.316 planes de notes i dibuixos, sino que també hem duyts esplicats milenars i milenars de mots que no figuren dins cap diccionari català i que umplen un munt de llistes que l'any 1906 mos enviaren sensa esplicar de Lleida, Tremp, la Pobla de Segur, Esterri d'Àneu, de Cerdanya, Solsona, la Pobla de Lillet, Ripoll, Rocabruna, Vallespir, Lluçanès, Sant Feliu de Torelló, Vic.

Ara figurau si n'hi haurà de cèdules a fer ab tantes de llibretes i ab tantes de llistes!

Donchs sí! ¡a les mateixes regions d'on eren vengudes tals *llistes* anàrem nosaltres a aclarir el sentit de dits mots. Sembla que ja no poriem anar a cap font mes segura. ¡Ja sabem nosaltres que les mates fan llentriscla!

Ara lo que feym ès repartir a diferents colaboradors aqueixes llibretes i aqueixes *llistes* per que mos ne fassen cèdules. I d'altre vent hem comensada l'ordenació definitiva de tot [144] l'inmens cabal llingüístich que tenim dins les *calaixeres*. La feynada que hi ha, fa por.

Estam contentíssims de molts de colaboradors per la feyna boníssima que mos fan; d'altres n'estam contents perque aiximateix mos ne fan de passadora; d'altres no hi estam gayre perque la mos fan massa consevulla; se veu que just hi son per sauparmos els clopinsos que l'Estat ens dona múnificament, patriòticament. Però aqueys tals tenen males hores ab nosaltres; perque tot d'una que elze veym la tela, elze pagam lo que tenen fet, ancque sia pura rutxel·la, i elze abreviam dientlos: —Passa fora, ca pelut!

Tercer semestre de subvenció pagat (144)

Com a mitjàn agost En Cambó entrà Ministre d'Hisenda (de *finanses* diuen els *Instituters* come bons gal·liparlants), ens digueren una partida d'*amichs*: —Ja no vos pagaràn pus la subvenció de l'Estat p'el *Diccionari*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Efectivament dia 17 de setembre la Delegació d'Hisenda de Balears ens feu efectiu el terç semestre de dita subvenció: **12.500 pessetones**, que naturalment ens vengueren com un bunyol dins la mel.

Ab ells poguérem pagar 2.406 pessetes que devíem a diferents colaboradors de les cèdules fetes i presentades, com hem pogut pagar també el llayt de l'*Eixida de cinch mesos*, que ha pujat **5.232 pessetes**, mes 746 pessetes que hem hagudes de *monyir* p'els següents conceptes: *a*) 500 pessetes de gratificacions an els dos companys que sempre me seguiren (50 pessetes mensuals a quiscún, ademés de pagarlos la locomoció, manutenció i roba neta); —*b*) 246 pessetes que ens exigí Mn. Jaume Sastre p'els perjudicis que diu que li ocasionà venir dos mesos ab nosaltres. Pagat tot això, hem repartit la resta an els colaboradors de qui tenim cèdules rebudes.

Lo Deganat de la Seu de Mallorca (144)

El mos ha donat Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya per amor de l'*Obra del Diccionari* i de la *Gramàtica* de nostra Llengua. Naturalment que ès Deu, suprem protector de la nostra *Obra*, que posà tan bona idea dins el cor de Sa Magestat. Milions de milions de gràcies an el Rey del Cel i an el Rey de la terra d'Espanya. Siga per a sempre beneit i alabat lo Nom d'una i altra Magestat, segons pertany a quiscuna. Amen.

Molts esperen que hem de contar fil per randa tot lo que hi hagué ab això del Deganat. Donchs ara elze volem pegar el porro de no dirne ni mitja parauleta!

CIUTAT DE MALLORCA —Tipografía de Amengual y Muntaner. —1921

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[145][*]

DIETARI

de

l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921 (145-335)

EN NOM DE LA SANTÍSSIMA TRINITAT, PARE, FILL I *Esperit Sant, Tres Persones i un sol Deu, i de la Benaventurada sempre Verge Maria, Angels de la Guarda, Sant del nostre Nom i de tots els Sants i Santes que han parlada la nostra llengua, comensa lo* **Dietari** *d'aquesta* **Eixida**

Juny

Dia 26

Cap a Barcelona

Després de quatre o cinch setmanes de preparatius per que ens surta be aqueixa *Eixida* i siga de gran profit per l'*Obra del Diccionari* m'embarch cap a Barcelona.

[*] T. XII. —Janer-juny de 1922. —N. 5.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 27 (juny)
Enquesta a Barcelona

Arribam a Barcelona i m'espitx a la Biblioteca Universitària per escatar lexicogràficament els volums de *Memories de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques* (toms I, III i VII: tinch el II i VIII; els IV-VI no arribaren a publicarse) i els *Anuaris de la Associació d'Excursions Catalana,* això ès, el I (el II lo tinch), anys 1881, 1882; i elze trech tota la llecor lexicogràfica. [146]

Trop per tot arreu fortes simpaties per la meua *Obra del Diccionari* i molts m'esperonen a ferhi tota la via possible.

Dia 28 (juny)
Segueix l'enquesta a Barcelona

M'entrech abans de les deu a la Biblioteca Universitària i m'hi estich fins prop de la una, treyent notes bibliogràfiques i lexicogràfiques de grans monuments de la nostra llengua que son magnífiques i polents mines per la nostra *Obra del Diccionari i de la Gramàtica*.

Sé que l'eminent Patrici N'Alfons Sala ès a Barcelona. Li demàn hora, i devers les sis ens veym i feym una conversada d'allò mes coral, demostrantse ell mes dispost que may a fer costat en tot i per tot a la nostra *Obra*, especialment dins les altes regions oficials de Madrid, a on l'atenen tant i tant; i me conta unes quantes de coses de Sa Magestat l'Alt N'Alfons Rey d'Espanya referent a mi, que per prudència ara per ara no dich, però que diré en esser hora. L'afecte que Sa Magestat demostra a l'*Obra del Diccionari* i a mi ès una cosa tan estraordinària i fora de lo corrent, que sols té una esplicació prenidora: que ès Deu, lo gran amich de la Llengua Catalana, que ha posat i mantén dins lo cor de l'Alt N'Alfons XIII aquest gran afecte, que ès la salvació de la nostra *Obra* i una distinció per mi com may poria jo imaginar ni somiar. I ¿que en direm de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

D. Alfons Sala? que fonch qui enterà Sa Magestat de tot lo que passava ab l'*Obra del Diccionari* i ab mi per la solemníssima atrocidat que m'havia feta el Rey Herodes de la Mancomunidat ab tots els conillets de guix que li serven el tafetà i els Caifassos de l'*Institut*, els grans malfactors de la Llengua Catalana. Si, D. Alfons Sala ha fet mes tot sol per la Llengua Catalana que tots els de la Mancomunidat i de l'*Institut* plegats. ¿Que no cau be a certs catalans curts de tey, bereyols i errats de contes? Paciència senyorets, *Amicus Plato, sed magis amica veritas.*

Dia 29 (juny)

Mes enquesta a Barcelona

Arriben mos dos valents companys d'*Eixida*, de Ciutadella, Mn. Joan Benejam, Catedràtich de Llatí del Seminari, i En Francesc de Borja Moll, ben resolts a fer feyna filològica a les totes, sempre an el meu costat. [147]

Me'n vaig a Ca'l Dr. Barraquer per que me regoneguen l'ull a veure com va. Lo me regoneixen, en passa lo Dr. Barraquer i me aconsella que m'atur a Barcelona quatre o cinch dies per que me puguen donar cada dia una injecció i així l'ull fassa mes bonda.

Totd'una d'haver dinat emprenem l'escorcoll llingüístich: comensam per demanar lo vocabulari de sacristia, de totes les coses d'una sacristia, a Mn. Pla, capellà nadiu de Vic i resident a Barcelona, que se'n du una bona esplugada, preguntantlo segons les cèdules que un seminarista d'Alaró (Mallorca) ens feu sobre tal ram.

Mes tart ve lo Rt. Rector de Sant Just i Sant Pastor, parròquia barcelonina, nadiu de Sant Llorenç de Morunys: el convidam a dirmos mots i frases del dialecte del seu poble, que ès interessantíssim, i ho fa ab molt de gust, i ens promet venir demà demunt les sis del cap vespre i ens ne dirà de coses de la llengua de Morunys, tantes en volguem.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Després de sopar ab qualques companys de taula, de diferents endrets de Catalunya, feym prop d'una hora d'escorcoll lexicogràfich i aglapim mots i frases que valen la barba d'un soldat.

Dia 30 (juny)

Enquesta dels dialectes de Vic i de Sant Llorenç de Morunys

Ens esquitxam a la Biblioteca Universitària ab mos companys Benejam i Moll, elze present an els Bibliotecaris, que els aculleixen com era d'esperar, i seguim l'escatada lexicogràfica de tots els toms del *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* (1878-1890) i llavò del *Butlletí del Centre Excursionista* de 1891 fins a 1902, que son els toms que no tenim complets a Mallorca, i hi trobam clarícies lexicogràfiques i gramaticals re-de-precioses.

Un dels Bibliotecaris, En Feliu Duran i Canyameres, se compromet a escatarme lexicogràficament dos incunables catalans d'altíssim preu, que no dich quins son per no obrir els ulls an els *Instituters*. Tampoch no me presta esser fura d'ells ni ca-mè.

Veig l'altre Bibliotecari, D. Manuel Ramos, tan trempat per treure fotografies de tota casta de monuments, i me promet tenir aviat llestes dues fotocòpies d'altres dos incunables catalans que valen a pes d'or. Tampoch dich quins son per no despertar casses que dormen devers l'*Institut*, no hi dormen lo sò dels justs, sino dels bobians. [148]

Seguim ab Mn. Pla i el Sr. Manso la replega de cabal lexicogràfich vigatà i d'altres endrets que coneixen.

S'entrega hora baixa Mn. Llomà, nadiu de Sant Llorenç de Morunys i que ès estat Rector de Miralles, Torrelles de Foix, Sant Sadurní d'Anoia i ara de Sant Just de Barcelona, i envestim l'estudi del dialecte de Sant Llorenç de Morunys, que també li diuen de Piteus, que ès de lo mes interessant per lo aillat que està tal poble i perque se troba a la partió del dialecte central i de l'occidental. Sant Llorenç ès dins la província de Lleida, tres hores lluny de la partió de la província de Barcelona, però

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pertany de ple an el dialecte d'aquesta puys fa *u* la *o* àtona, i *ə* la *a* i la *e* àtones, si be fa *a* qualque a àtona inicial i *e* qualque -*e* (final). Ens hi pegam fins devers les vuyt del vespre. Sopam ab una grapada i espigolam mots dels companys de taula, catalans de diferents comarques, fins que tallam caps per passar lo Sant Rosari ab tota l'altre gent de Ca'n Manso i encara hi afegim lo Mes del Cor de Jesús.

Juliol

Dia 1

Segueix l'enquesta del dialecte de Barcelona, de Vic i Sant Llorenç de Morunys

Seguim donant ventim an el vocabulari vigatà ab Mn. Pla i el Sr. Manso; i ab aquest En Moll obri el foch contra el ram de cuyna, servintse a luf dels dibuixos que feu a Mallorca de tot aquell carro-portal cuynench.

Mes tart li copam cap a la Biblioteca Universitària, i hi escatam casi tots els volums del *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* i del *Centre Excursionista de Catalunya*. Just mos ne queden dos per demà, si Deu ho vol.

S'entrega de bona hora, devers les cinch del capvespre, Mn. Llomà; obrim de bell nou el foch contra lo dialecte de Sant Llorenç de Morunys, i li donam empena fins passat les vuyt, deixant uns quants de remelsos per quant puga tornar lo simpàtich, xalest i entès Rector de Sant Just.

Trop per bona avinentesa Mn. Tarrés, Vicari de Santa Mònica, que s'ofereix a aydarnos en la tasca lexicogràfica, i quedam entesos per anarhi dilluns dematí ab En Moll i Mn. Benejam per acabar lo vocabulari del ram de sacristia i envestir altres rams en que ès molt lletra-ferit Mn. Tarrés. [149]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 2 (juliol)
Mica d'enquesta de diferents dialectes catalans i preparatiu per dur l'enquesta fora de Barcelona

Seguim l'enquesta lexicogràfica ab Mn. Pla, En Manso pare i En Manso fill, un jovenet de Borredà i un Rector de devers la Seu d'Urgell.

Espera qui espera Mn. Casaponce, rossellonès, que me donà paraula de que vendria per parlar de la tasca lexicogràfica que ens fa, no arriba a venir, sens dupte per entrebanchs que li seràn sortits. A les onze i busques fas una escapada a la Biblioteca Universitària a on escat lexicogràficament unes quantes fonts que publicà l'antiga *Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, a on trop mots ben bufarells.

Dedicam lo capvespre a instruir i anostrar els companys Benejam i Moll, que escolten ab tots els cinch sentits i les tres potències.

Dia 3 (juliol)
Enquesta a Hostafrancs

La banda del matí no hem tengut negú que ens digués mots come diumenge que era. Ara la banda del capvespre mos som esquitxats ab una carteta de recomanació d'En Manso jove a Hostafrancs, i mos entregam a Ca-Mestre Remigi Gènova, un Mestre de cases i empressari d'obres grosses de la seua professió. No era a casa seua, sino an el *Centre Obrer Montserrat* (cosa dels Jesuites) a sullà. Le hi trobam que conversa ab quatre o cinch amichs; elze deym perque hi anam: per engospar tots els mots propis de l'art i ciència de construir; i ja son partits a dirmosne, i nosaltres, tots tres, escriu qui escriu. Res, mos hi som pegats fins que feya fosqueta, replegant bona cosa de cabal lexicogràfich. I Mestre Remigi ès estat de tan bon manament, que mos ha promès de venir a Ca'n Manso un dia d'aquests per si hem deixat de demanarli cap paraula que ens interés. Beníssim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 4 (juliol)
Enquesta del dialecte de Borredà i de Barcelona

Devers les vuyt ab mos companys Benejam i Moll li envelam cap a l'esglèsia parroquial de Santa Mònica, a on trobam lo Vicari d'allà Mn. Tarrés i l'altre Vicari i lo Reverent Sr. Regent, que ens diuen els termes del ram de sacristia i ens ne donen una partida de nous i ens n'aclareixen d'altres. [150]

Devers les deu li copam cap a la Biblioteca Universitària, a on espigolam mots bufarells dins diferents monuments catalans que hi consultam.

La banda del capvespre recullim de boca del Sr. Manso, devers trecentes paraules, característiques de Borredà, que consignam dins les nostres llibretes.

Me pas unes quantes d'hores revisant les cèdules de picapedrers i trencadors o cantoners.

Dia 5 (juliol)
Enquesta a la Biblioteca Universitària. Passes per l'enquesta dins Catalunya francesa

Escorcollam tot lo sant dematí dos volums del *Butlletí del Centre Excursionista*, trobanthi *noms de lloch* de diferents comarques catalanes, ben interessants gramaticalment, i llavò un inventari d'objectes de culte i ornaments sagrats d'una esglèsia de Terrassa, del sigle XV i tot ho escatam.

Devers les quatre del capvespre s'entrega Mn. Casaponce, l'heroych Rector d'Arle del Vallespir: me dona conte de les passes que ha fetes per que qualcú de la Catalunya francesa ens replegui lo vocabulari d'allà, essent l'emprat un Reverent que fou Vicari d'ell, Mn. Blazy, avuy Rector de Santa Maria de Cornellà de Conflent, de qui tinch carta que ja ens té

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tot un munt de cèdules fetes de diferents seccions de la *Lletra de Convit*, i diu que aviat les mos enviarà, i que no para d'aplegar cabal lexicogràfich.

Entrech a Mn. Casaponce dues llistes de paraules, una del Vallespir i l'altra del Conflent, que ès ben llargaruda, remeses d'aqueixes regions an el Dr. Schädel, l'any 1906, i que aquest me dugué d'Hamburg ara dins abril.

Aquestes llistes no espliquen les paraules; just les consignen. I Mn. Casaponce les mos espinzellarà ben espinzellades i les mos aumentarà a luf, resultant una magnífica contribució de la Catalunya francesa a l'*Obra del Diccionari*.

Dia 6 (juliol)

Acabam l'enquesta a Barcelona. Trobam qui ens treurà el lèxich de manuscrits dels sigles XV i XVI. Nou escorcoll del dialecte de Hostafrancs envers del ram de construcció

Totd'una d'haver berenat, li estrenyem cap a Santa Mònica, a on tenim una sentada ab Mn. Tarrés sobre ram de sacristia [151] i arreus d'esglèsia i en treym bons manyochs de paraules per la nostra *Obra*.

Els companys Benejam i Moll li copen cap a la Biblioteca Universitària a escorcollar les *Constitucions de Catalunya*, edició de 1707, i jo a Ca'l Dr. Barraquer, a on som anat cada dia a rebre injeccions a l'ull endret, que, gràcies a Deu, va ben be, i m'ha dit l'eminent Doctor que me'n puch anar a fer l'eixida, pero que, en tenir bona avinentesa, cal que me donin qualque injecció per defensar aquest bo d'ull.

Visit després l'atxeravit llibreter En Joan Batlle, que me té qualques llibres catalans, d'aquells que sempre cauen be an els qui els han mester. Els aplech, i de d'allà cap a la Biblioteca Universitària a on don les derreres instruccions a tres colaboradors que se son compromesos a escatarme lexicogràficament cinch llibres catalans dels sigles XV i XVI i un del XVII, que valen a pes d'or i que fins mes envant no vull dir quins son per no encaminar els *Instituters*, allà on ells fan tot quant saben per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tallarme les cames i aturar la gent de que m'aydin en la gran tasca del *Diccionari*, i ets grans betzolots no comprenen que, com mes triconetgen i enforinyen contra mi, pitjor per ells. Ab la guerra llur jo me fas bo. Demunt les set se presenta a Ca'n Manso aquell *Mestre de Cases* d'Hostafrancs, D. Remigi Génova, tan entès i destre en l'art de construir. Trech de la capseta les cèdules que de tal art me feren alguns seminaristes de Mallorca, passat de docentes: les hi lletgesch totes, i ell me diu totes les varietats i divergències de mots i sentits dels mots dels *Mestres de Cases* de Barcelona i llavò me'n hi afitx un bon raig, que a Mallorca no s'usen. Els dibuixos de les eynes que ens feren a Mallorca i altres que ens hem besquetjats aquí, ens serveixen de lo mes per aclarir les coses i deixarho tot ben clavetetjat.

Fins devers les nou mos hi pegam ab aqueix bo de Mestre, de qui romanem agraidíssims. Es un benemèrit de la Relligió i de l'art de construir.

Com demà dematí mos espitxam a Pradell de Lleida, prenim comiat del Sr. Manso i de tots els amichs que caplleven devers aquesta bona casa.

Dia 7 (juliol)

Cap a Pradell de Preixens. Hi comensam l'enquesta dialectal

Prenim lo tren de les 6 i 20 a l'estació del nort i cap a Tàrrega falta gent. A les finestrelles del departament de segona no [152] hi ha cortines ni persianetes i ens entra lo sol un cop d'un vent i un cop de l'altre, i mos deverteix de bona manera. Tenim temps per fer la meditació, resar Hores i repassar un ramat de planes de *Vulgar Latin* del Mestre Grandgent, nort-americà, que tantes de coses interessantíssimes diu per la filologia catalana. Arribam a la fi a Tàrrega a tres quarts de dotze; ens aficam dins l'automòvil d'Agramunt que mos hi arriba, blanchs de pols, a la una. Dinam ab una grapada, i anam a visitar la venerable esglèsia parroquial, romànica, de tres naus molt curtes i iguals, de tres àbsides ben gentils de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

part de defora i llavò la preciosíssima portalada major, en gradació de prop de vint archs concèntrichs, cilíndrichs ab llurs columnetes a cada rebranca i llurs capitells de fullatges, entrunyellats i qualcún d'historiat i tots diferents i elegantíssims. Quina llàstima que aqueixa esglesieta estiga per dedins tan desfigurada a forsa de passarhi sigles d'inconciència artística.

A les tres pujam a una tartana cap a Pradell, i al punt topam p'el camí mon benvolgut i constant colaborador, Mn. Ferran Esteva, Rector de Pradell, que venia a cercarmos. Demunt les quatre som an aqueixa mica de poble que ab Preixens i les Ventoses fan un sol municipi i dues parròquies i una Vicaria *in capite*. Just s'estàn un quartet lluny els tres redols de cases. Pradell son 60 cases, an el coster d'un turonet, que coronen l'esglesieta parroquial i lo castell, un i altre de devers lo sigle XVII. L'esglèsia ès molt menuda, però ben miradora i gens mal encitronada. Lo *castell* ès mes gran, però, no en té mes que el nom: ès un casal auster, de trassa senyorial, amoblat sobriament, però que no hi falta res de lo que s'ès mester per la vida decent. Es propiedat de la noble i antiga familia Civit que tenia la Baronia del Castell-Blanch mes enllà d'Agramunt. Avuy n'ès senyora i l'habita la gentil donzella D.ª Ramona Civit i Castellà, neboda d'aquell inoblidable Patrici D. Antoni Castellà i Soriguera de Ponts, la qual ens ha volguts hostetjar a totes passades, tractantmos esplèndidament. Com lo Rt. Sr. Rector també ens volia a la Rectoria, ho hem compost de berenar lo matí i sopar a l'*Abadia* (Rectoria) i la resta an el Castell.

A l'acte hem ubert el foch p'els carrerons i costeres de Pradell, per l'enquesta lexicogràfica i gramatical per aglapir tot lo dialecte pradellench, i som estats tan sortats, que hem topat (lo Rt. Rector ens acompanyava) lo propietari d'aquí D. Francesc Tarragona. L'hem envestit fentli preguntes i mes preguntes del ram de carros i de tots sos arreus i [153] adherents. A tot ens ha contestat, i nosaltres escriu qui escriu, quiscún a la seua llibreta.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

El Sr. Tarragona ens donava raó a tots tres ab tantes de paraules com ens deya, ben especials d'aquell ram. Arribam ab ell a una era i ja mos ha dit un bon raig de vocabulari del batre, i llavò a casa seua n'ha dit mes de ram de casa, tan abundós i envitricollat.

Ab això s'ès fet fosca negra i mos ne som anats a enllestir altres feynes, sopar i geure per lo que pogués esser.

Dia 8 (juliol)

Enquesta dels dialectes de Pradell i de Massalcoreig. —Cartes a Sa Reyal Magestat i a son President de Ministres

Mos entregam de bon matí a ca'l Sr. Tarragona, que se posa a les ordes ab son fill i sa nora, la *jove* de la casa, i allà tots tres diu que diu coses i mots del ram de casa, cambres, cuyna i rebost, i nosaltres escriu qui escriu a les nostres llibretes, fenthi tots els dibuixos que convenien. Com ens acompanyava lo Rt. Sr. Rector, que ès nadiu de Massalcoreig, i ens donava totes les variedats de tal vila de la Ribera del Cinca, comàn a Mn. Benejam que les consigni a la seua llibreta.

A mitx-dia ens anam a dinar; devers les tres i mitja tornam a ca'l Sr. Tarragona i hi seguim l'enquesta lexicogràfica i gramatical fins que el sol ès ben post, i prenim redòs an el Castell.

Escrich a Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII i a son President de Ministres donantlos conte de l'*Eixida filològica*, comensada per que vegen com feym tenir veres totes les nostres promeses de ferho de tot per dur envant l'*Obra Nacional del Diccionari Català-Valencià-Balear*.

Dia 9 (juliol)

Segueix l'enquesta a Pradell. Un *Instituter* la mar d'agrait

Mos tiram an el carrer de bon matí, tot dret a ca-D. Josep Guasch (aquí li diuen Gosch), propietari de Pradell, que té un celler ben proveit de *bixells* (botes grans), *botes* (mes petites que'ls *bixells*) i *carretells* (mes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

petites encara). En Gosch no hi ès, però s'entrega l'amich Sr. Tarragona i ens dona una relació de tot aquell botam. Li copam llavò cap a l'era d'En Gosch, a on té la *prensa del vi*. Le hi trobam, ens mostra [154] tal prensa, en trech un dibuix i hi pos tots els noms de la prensa i de totes les seues parts i de totes les seues funcions. Llavò dibuixam uns *rascles*, per aplanar la terra sembrada; i d'allà li envelam a l'era del propietari D. Antoni Bureu. Le hi trobam; m'hi presenta lo Sr. Rector ab mos companys i li diu que som vengut a Pradell per fer el *Diccionari* i que jo en som *el Gefe*. Ell entén que som enviats del Ministeri de Foment i me diu molt formal: —Donchs si vostè ès *el Gefe*, protegesca l'Agricultura! Jo li contest que just som el cap de l'*Obra del Diccionari*. —Aquí comensam a demanarli paraules del batre i de l'era, i mos ne diu bona cosa.

Ens entregam llavò a ca'l fuster Mtre. Ignasi Valls, molt aixerit, suscriptor de l'*Enciclopèdia Espasa*. En Moll hi era de devers les vuyt, aglapintli tots els termes de fusteria.

Mn. Ferran Esteva ens conta les fantasies d'un *Instituter*, que, després d'haverlo acobitiat uns quants dies a l'abadia i haverlo recomanat a una partida de Rectors i Vicaris de la frontera llingüística catalana-aragonesa, Mn. Esteva el visità a Barcelona i casi no el se mirà l'*Instituter*, i llavò se toparen un dia per la Rambla i l'*Instituter* acalà el cap per no veure Mn. Ferran. Els *Instituters* son la nata per fantasies d'aquestes, hi tenen un tranch d'allò d'allò. Tal gent tals coses té. Que elze compr qui no elze coneix! Demàn a diferents si hi ha gayre catalanistes a Pradell, i me diuen que no saben que n'hi haja cap.

A les hores ens n'anam a dinar; i, dinats altre pich icap a cassar mots! En Moll a la botiga del ferrer Mtre. Eloi Poch per pellucar lo vocabulari ferrerench i nosaltres a l'era del Sr. Bureu. Hi arribam ab pluja. Feya trons i llamps i un vent d'allò mes xalest i unes gotes ben grosses. Ens arreconam a ca'l Sr. Bureu. Fa una batuda molt furiosa, imposibilitant llevar d'era an En Bureu i sos mossos. No poguent acabar lo vocabulari de l'era, en feym una mica, i llavò envestim el del bestiar de cerra. No hi trobam gayre cosa perque a Pradell no hi ha ramats de porchs, perque,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en haver *berrat* (fets els porcells) les *berres* (trutges) i mamat prou els *porcells*, venen tota la *berrada* (ventrada) per engreixar. Aquí no hi ha mes que un o dos porchs a cada casa per *engreixar* i *matar* i *obrar* per la despesa de la casa. En Bureu i sa senyora ens diuen el vocabulari de les *matanses*, que també resulta migradet. A les hores anam a ca-aquell ferrer, i el trobam ab En Moll engolfat en lo vocabulari ferretench; i seguim nosaltres de d'allà. Topam cinch o sis homes plegats devall un arbre: elze [155] demàn lo nom vulgar dels estels, i just saben lo de les *cabrelles* i del *carro* i un mos diu que els tres estels que fan d'espigó del *carro* devant devant, son la *mula de devant*, la *mula del mitx* ab el *mosso*, que li va costat per costat (un *estel* que l'acompanya) i llavò la *mula escalera*, enganxada dins l'*escala* (brassos) del carro.

Mes envant hem trobada una dona que ens ha donat indici de l'*Estel bover*, molt lluent, que ès el primer que veuen, post lo sol, abans de que fassa fosca. L'*Estel bover* segueix lo sol.

Entram an el Castell i la Senyoreta Civit i Castellà ens parla d'una doneta veya, una tal Ramona Lluch i Nobell, de 67 anys, nadiua d'aquí, molt xaravel·la i ralladora. Li demàn que la cridi; li envia la *minyona*, i al punt s'entrega aquella bona dona, que conversa p'els colzos ab una veu ben estil·lada i una pronúncia netíssima. Li demanam del ram de filar, i resulta que ella fou una gran filadora. Ens ho esplica tot, donantmosne les fites ben clares. En Moll té molt que fer de angosparli lots els mots de filar que brollen d'aquella boca, i jo li aglapesch un bon raig de frases i modismes i formes altament característichs del dialecte *pradellench*.

Se fa tart, i posam forqueta a tan agradosa tasca, anantmosne quiscún p'el seu vent, i bona nit tots plegats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 10 (juliol)

Segueix l'escorcoll del dialecte de Pradell. Enquesta sobre el bestiar de llana de la Ribera del Flamicell (Alt Pallars)

La Senyoreta del Castell m'espinzella tot lo del ram d'obrar el porquim, donantme'n les fites molt mes netes que els altres; i Mn. Ferran Esteva mos ne dona molt mes de clarícies del llenguatge de Massalcoreig. En Moll tria i ordena les cèdules dels cassadors de Mallorca i se passa tot lo dematí demanant mots de tal ram an el Mestre de l'Escola d'aquí, D. Francesc Gay i Fabregat, que ès nadiu d'Alòs de Balaguer; i Mn. Benejam, que s'ha mirades les cèdules que duym dels sabaters de Mallorca i Menorca, ja ès partit a preguntar sobre sabateria a un mestre sabater d'aquí (no hem pensat a demanarli que ha nom): té una xeixentena d'anys; ja no hi veu, però que ès molt desxondit i molt entès en tal ofici, i llavò que té un llenguatge preciós per lo antich i net de mettàfora forastera, com pochs n'hi haja per aquí. —La Senyoreta del Castell ens [156] dona bona cosa de mots i frases del ram de gallines, lloques i aviram.

Quant xalam de bona manera ès la banda del capvespre, que s'entreguen aquella doneta vella d'anit passada, Na Ramona Lluch i Nobell, i llavò lo *mitger* de la Senyoreta del Castell, un tal Josep Portís i Farré, nadiu de Pinyana, Ribera de Sa Roca del Flamicell (Alt Pallars). La doneta vella ens conta de les robes i vestits que duyen altres temps i que usaven a les cases, i vos assegur que n'hi surten de paraules ben bufarelles. Jo li prench notes de tot fins que fa fosca negra. Aquesta doneta ès un dels millors exemplars de català genuí que haja trobats may a Catalunya. Sempre la veureu xaravel·la i amatent i ab la rialla a(b) la boca i uns ulls que li ballen i les paraules li brollen brunents a talabaixons. I ¿que en direm del *mitger* del Castell? Es també un exemplar de primera del català pallarench: feu de pastor fins que vengué aquí per *mitger* i per lo mateix coneix p'el cap dels dits tot lo ram del *bestiar de llana*. En Moll li

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

aboca lo *vocabulari* de tal *bestiar* que lo BOLLETÍ publicà, com recordareu, l'any 1912, s'entèn, dit *vocabulari* just de Manacor, i resulta lo del Pallars diferent en qualques coses i mes magret que el de Manacor. Això no obstant, ens dona el bo del *mitger* un bon raig de mots preciosíssims. S'hi peguen ab En Moll fins que la fosca negra.

Vos assegur que n'hem feta de veta avuy ab tot i esser diumenge.

Dia 11 (juliol)

Segueix l'enquesta a Pradell a té qui té

Venint de passetjar devers les cinch i mitja del matí, trop lo *Cabaler*, En *Gosch*, que se'n anava a la seua era, i quedam que mos hi veurem mes tart. Com hi anam no le hi trobam, ni aglapim tampoch lo Sr. Tarragona perque mos diu la seua nora que se'n ès anat a dʒóvɛ (*tjòve*), això ès, a compondre camins ab altra gent d'aquí, que hi van per torn desiara baix de la direcció del Batlle. —Uns quants d'homes que estaven a la fresca devora ca'l Tarragona, ens donen clarícies de l'*Estel bover*, que ens diuen que ès «lo mes *llampurdent* de tots i que va devant la lluna i derrera lo sol». Saben cosa de les *Cabrelles*, i de l'*Estel de l'alba* ens diuen que aquí l'anomanen l'*Estel del Dia*, perque surt en comensar a trencar la claror de bon matí.

A las hores ens compareix lo propietari d'aquí, D. Manuel Padrós i Soler, de 42 anys d'edat, que'l Sr. Rector l'ha envidat [157] per venir a dirmos vocabulari pradellench. Es un sant home, molt devot del Cor de Jesús, amabilíssim i molt entès en tot lo referent a conrar la terra de per aquí. Comensam a esplugarlo de tal ram, i ens dona recapte prop de tres hores la banda del matí i mes de quatre la banda del capvespre.

Per clavetetjar millor la cosa ens n'anam primer a l'era i després a la casa de tan benemèrit pradellench, a on inspeccionam i dibuixam i endardellam l'*aladre* o *arreu* (arada: llatí *aratrum*), lo *diable de batre*, lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

diable de diablar les *espigues*, lo *jou de llaurar* ab tots sos adminicles, fins que fosca negra prenim redòs an el Castell.

Dia 12 (juliol)

Mes ventim an el dialecte de Pradell. —Clarícia sobre bruixes, follets i altres erbes

S'entreguen de bon matí lo valent Manuel Padrós i un altre pradellench, En Josep Ricart i Solanes, un dels bons propietaris d'aquí, de 73 anys d'edat, molt entès en totes les coses del conreu, i elze demanam mots de tot lo ram agrícola fins que toquen les dotze, i vos assegur que hi feym una magnífica tibada llingüística. Mentres tan Mn. Benejam ab Mn. Ferran Esteva i la Senyoreta del Castell escaten lo ram de aviram, bugada, vida relligiosa i festes de tot l'any ab tot lo ròssech de consuetuts i pràctiques ben característiques d'aqueixa regió i de Massalcoreig.

La banda del capvespre, mentres Mn. Benejam, la Senyoreta del Castell i Mn. Esteva segueixen la tasca del matí, ens n'anam ab En Moll a aglapir els mots del *ventar*, *desembollonar*, *traspalar* i *arerar* a l'era de l'amich Sr. Bureu i a aclarir qualques punts del vocabulari de *ferrers* i *fusters*. —Demanam an els dos mestres que hi ha aquí de tals oficis, si de les *eynes* de llur ofici en diuen *atuells*, i diuen que may havien sentida tal paraula i ens demanen a on ès que s'usa. Jo elze dich que just l'he vista usada entre certs escriguedors de Barcelona, que s'avanen de fer un català nou, i aquí lo mestre fuster me pregunta: —¿Que son aquests de l'*Institut dels Estudis*? —Aquests mateixos! Dich jo. I mos ne tornam ab En Moll an el Castell fent els comentaris que poreu pensar de la descalificada celebridat que tenen els *Instituters* per aquí com per tot arreu de Catalunya.

Del Castell mos esquitxam a una caseta de camp devers deu minuts lluny per aglapir aquella velleta, la Ramona [158] Lluch i Nobell, que ens diu un enfilall de coses de la manera que tenien aquí altre temps de dejunar, de les diferents menjades i begudes que hi fan els *garbers*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(segadors) i *homes d'era*, i llavò de bruixes i embruixaments i de la nit de Sant Silvestre que les bruixes solien anar molt desbaratades, ballaven acompanyantles lo Dimoni ab un violí i les mares s'havien de mirar molt en senyar be les criatures, perque si les senyaven malament, les bruixes els ho prenien treguentles de la casa per la *botera de la porta* (forat del gat); i llavò ens ha donades les fites ben clares dels *follets* que un temps capllevaven per aquests varals i anaven per les cases tot fuents, pegant per les galtes de la gent que dormia. Li he demanat quina mena d'*ens* era lo *follet*, i m'ha dit que seria una lley de gos. Ha tengut prou esment aquella santa dona de fermos avinent que no creya cap d'aquelles coses de bruixes i follets.

Dia 13 (juliol)

Escorcoll dels dialectes de Preixens, Butzènic i Pinyana de l'Alt Pallars. —Comensa l'enquesta de la conjugació pradellenca

Un xiquet de Preixens, Salvadoret Nobell i Cendrós, lo *mitger* i la *minyona* del Castell, nadiua de Butzènic, una hora lluny de Pradell, la Senyoreta mateixa del *Castell* i lo Rt. Sr. Rector ens especifiquen els jochs de la gent menuda, que presenten un esplet de mots ben interesants. Mentres tant se son presentades tres xiquetes de la costura, Na Roseta Ricart i Utgès, Na Concepció Ricart i Mates i Na Ramoneta Trepat i Vilaprinyó, totes tres de tretze anys. Hem comensada ab elles la conjugació de Pradell, que hem seguida després ab En Salvadoret i Na Dorotea, escabetxant vint i quatre verbs. La banda del capvespre En Moll ha acabat d'escatar lo ram de bestiar de llana del Pallars ab lo *mitger* del Castell, que ès estat pastor molts d'anys a Pinyana, com diguérem. Hem tornada donar una bona estreta an els noms vulgars de les malalties i llurs remeys casolans d'aquí i Massalcoreig. Veig dues dones ab un esbartinyol de nines a l'ombra d'una casa, feynetja qui feynetja. La Senyoreta del Castell m'hi presenta, me treuen una cadira, i ja son partides a dirme el nom de totes les robes que s'usen aquí p'els homens i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per les dones i els noms dels vestits que uns i altres duen. En Moll, Mn. Benejam, lo Rt. Sr. Rector i la Senyoreta del Castell [159] endardellen mots de diferents rams, que teniem incomplets, fins que se'n ve la fosca, i posam forqueta fins demà dematí.

Dia 14 (juliol)

Acabam l'enquesta lexicogràfica i la conjugació de Pradell

De bon matí se presenta lo bon amich Sr. Ricart, carlista de tota la vida, i me diu tots els mots del ram de pastar i d'enfornar, fins que En Moll el pren per conte seu i fan lo ram de bous, bestiar de cabreste, vinya, arbres fruytals, que els dies passats haviem deixats sensa escatar. Mentres tan Mn. Benejam ab Mn. Esteva han remassats noms a luf de Massalcoreig del ram d'*aucells*. Ara jo ab aquells tres xiquets d'ahir hem envestits els verbs, i n'hem esclovellats vint i cinch mes, resultant la conjugació d'assí ben acostada a la de Lleida, mes que la de Balaguer i la Granadella.

La banda del capvespre ès vengut lo Sr. Batlle ab un fill son i una filla, Na Roseta, una de les tres conjugadores d'ahir i d'avuy. Ab ells tres i aquell xiquet envestim la trentena de verbs que faltava conjugar i a forsa de premudes els arribam a enllestir. Mentres tant lo Sr. Batlle diu an En Moll lo nom de totes les parts del còs humà i de les ferratges i erbes de prat, i Mn. Benejam ab la Senyoreta del Castell i Mn. Ferran Esteva acaben la replega del vocabulari de les diferents *seccions* que jo les havia comanades. Tots acabam fosca negra, i hem omplida de Pradell una llibreta per hom ab aquests vuyt dies de navegarhi.

Dia 15 (juliol)

Cap a Artesa de Segre, a on rompem el foch escorcollant

Com hem acabada la feyna que dúyem idea de fer a Pradell, prenim comiat de la bona gent que ens hi han aydat, sobre tot de Mn. Ferran

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Esteva i de la Senyoreta del Castell, D.ª Ramoneta Civit i Castellà, que tan heroycament se son portats tots dos. Elze retem milions de gràcies de tot lo que han fet per nosaltres, i la Senyoreta ens dispensa la fina atenció de fermos dur ab la seua tartana a Agramunt per poder prendre l'automòvil d'Artesa, a on arribam demunt les dotze; a la una i busques pujam a l'automòvil esmentat, que mos tragina a Artesa de Segre ab devers una hora.

Trobam a Artesa lo dols amich D. Ramon Boquet, Metge d'aquí i entusiasta de la Llengua, i lo Rt. Sr. Vicari, Mn. Ramon [160] Macarulla, de Lleida, ab qui fiu l'any 1918 la conjugació lleydatana. Pujam a ca'l Sr. Boquet rompem lo foch contra lo dialecte d'Artesa. En Boquet ès de Vilassar de Mar, però ès casat aquí i fa prop de trenta anys que hi caplleva. La seua senyora, D.ª Brígida Maluquer i Porta, nadiua d'aquesta terra, resulta ben intel·ligenta en llenguatge artesench. Un i altre se posen a dirmos mots i frases d'aquí i nosaltres escriu qui escriu, fent tres mans; i hem d'anar depressa de tot per donar raó an aquelles dues boques tan feneres.

Lo Sr. Metge vol que coneguem una neboda seua, D.ª Antònia Maluquer i Clua, molt entusiasta de la llengua i que ens poria aydar en la tasca lexicogràfica. Hi anam a veurela, i s'ofereix tota amatent a colaborar, i se veu que no ho diu just de boca, sino de cor.

Llavò li envelam a l'esglèsia parroquial per visitar lo Senyor de tot lo mon, i ens constituim dins la sacristia Mn. Macarulla, lo Sr. Boquet i nosaltres tres: ens compareix un xiquet d'aquí, que té cursat an el Seminari de Lleida lo primer de llatí, Agustí Bernaus i Pinós, de deu anys, lo mes atxaravit i xaravel·lo, que ralla p'els colzos ab una seguredat may vista, i que mos dona raó a tots tres, per mes depressa que escriguem. Ens hi pegam fins passat les vuyt, que alsam lo camp per anar a sopar.

Hem tenguda una entrevista ab Mn. Francesc Sanuy, nadiu de Isil, de la Vall d'Àneu, Rector de Biubes, cap a Tremp, que ens convida per anar a estar ab ell uns quants de dies. ¡Quina llàstima no poderhi anar! Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sanuy ès de lo mes trempat i un gran inimich de les *Normes de l'Institut* i dels *Instituters*. Ens diu un bon raig de mots de la seua parròquia.

Dia 16 (juliol)

Segueix l'enquesta a Artesa de Segre. Arriba la nova de que m'han fet Degà de Mallorca. —La Mancomunidat posada en berlina

A les vuyt del matí ens plantam dins la sacristia de la parròquia ab Mn. Macarulla, lo Dr. Boquet i aquells dos minyons d'ahir; i ja som partits ells diu que diu mots i nosaltres escriu qui escriu come rabiosos per acabar la tasca a mitx-dia i podermosne anar dinats a Tremp. Mn. Benejam i En Moll els espluguen de casi tots els punts del *Qüestionari* i jo elze faig conjugar al vol els 82 verbs de la *llista*, que he [161] fets conjugar a prop de cent cinquanta poblacions del territori de la nostra llengua.

Devers les onze i mitja Mn. Macarulla se'n va a fer un bateig i, quant torna, me diu tot xalest i festós: —Mil enhoresbones, home! Mil enhoresbones! —¿De que? dich jo. —De que l'han fet Degà de la Seu de Mallorca! diu ell. Tots romanem esglayats; i mos diu ell que le hi ha dit el senyor que ha fet el fillol an el bateig, que li ha mostrat *El Día Gráfico* de Barcelona d'ahir, que du un telegrama de Madrid de dia 14, de despuysahir, que diu que Sa Magestat el Rey ha firmat el nomenament de Degà de Mallorca a favor meu. Sí que ès vertaderament gran i estraordinària la bondat de l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya envers de l'*Obra del Diccionari* i envers de mi! No la me sé esplicar tanta de bondat mes que com una nova prova de que Deu Nostre Senyor vol que se fassa lo *Diccionari* de la Nostra Llengua i per això ens envia protectors tan grossos com Sa Reyal Magestat lo Sr. Rey d'Espanya i son Govern, que de tal manera ens protegeixen i ens fan anar endavant, fent menjar pols a les totes a tants de contraris com de tots vents me surten per capturarme i fins llevarme del mitx. Sí, ès Deu que ha posada dins el cor de Sa Reyal Magestat la idea de promoure'm a Degà de la Seu de Mallorca, lo qual me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

donarà mes remeys i mes possibles per arribar a fer i publicar aquest bo de *Diccionari Català-Valencià-Balear*. ¡Beneida i alabada sia una i mil i milions de vegades la Magestat Divina del Rey del cel, que ha moguda la Reyal Magestat del Rey de la nostra terra a honrarme i favorirme ab un do tan gros i tan gros! ¿Milions de milions de gràcies a Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya i Comte de Barcelona i de tota la nissaga catalana!

Passada la ratxa d'enhoresbones, hem refermada l'enquesta fins prop de la una, que mos ne som anats a dinar. Dinats, prenim café a ca'l Dr. Boquet a contes d'espitxarmos ab l'automòvil cap a Tremp; però ha succeit que no hi hem cabut. N'hi cabien 24 i n'hi havia 34. Així ès que ni demunt el galliner hem pogut anar. I ¿sabeu quina l'hem feta? Refermar l'escorcoll del dialecte artesench ab aquells minyons del dematí.

El vespre sopam a la fonda ab un que mos ha dit que era tècnich de la Mancomunidat. Conversa qui conversa, li escapen una partida de manifestacions eloqüents, per exemple, que la Mancomunidat està a l'ayre i que, mentres no tenga recursos propis i visca del crèdit, no sortirà may de la magror que actualment tant i tant l'atabuixa i la descalifica fins a l'estrem [162] de que a ell li ha succeit diferents vegades demanar a algunes botigues coses que ha mester p'els servicis que presta a la Mancomunidat; i, com els botiguers senten que han de cobrar de la Mancomunidat, se neguen a donarli res a espera, si ell personalment no en respòn, perque llavò elze costa un dimoni i mitx arribar an els diners, costantlos mes de cobrar que no puja lo conte. —Si hem de cobrar de vostè, diuen els botiguers an aquest tècnich, qualsevol cosa se'n pot dur, perque sabem que'ns pagarà.

¡O prodigis de la política d'En Puig i Cadafalch! ¡Així ha posada ell la Mancomunidat! ¿Que elze va be an els catalanistes ab En Puig i Cadafalch a la Presidència de la Mancomunidat? Donchs endevant les atxes! ¡A mi i a l'*Obra del Diccionari* sí que mos hi va bé ab tal *Presidència Mancomunitària*! ¡Sí ens ha valgut lo Patronat de Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya i son Govern i les 25.000 pessetones anyals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que ens fan anar d'allò mes xalestons! ¡O piramidal President de... Catalunya, com vos anomenen els vostres bereyols escolans d'amèn! iseguiu, home sant de Deu, fentmos la guerra que'ns feys desde l'any 1918! puys res nat del mon ens ha fet tant de be com aqueixa guerra vostra!

Dia 17 (juliol)

Escorcoll dels dialectes d'Artesa, Montsonís, Anya i Collfret. Costerades an En Puig i Cadafalch. —Cap a Tremp. Pluja a portadorades p'el camí. Preparatiu a Tremp

Llests de missa i berenats, lo Dr. Boquet ens presenta dos amichs seus de Montsonís, una vileta devers un quart lluny d'assí: D. Josep Soler i Cebrià, propietari, de 36 anys, i D. Josep Cebrià i Brescó, de 26 anys, propietari també; D. Modest Llinàs i Vicens, de 47 anys, d'Anya, un altra vileta, aprop d'aquí; i després ens ne presenta un altre, de Collfret, una hora i mitja d'Artesa, ja empès d'anys, setanta diu que en té. Tots quatre son molt desxondits i saben p'els caps dels dits les coses del camp, i ens ne diuen els noms, i nosaltres escriu qui escriu fins prop de les dotze. Vos assegur que hem feta una magnífica tibada.

Es la segona vegada que faig enquesta lexicogràfica a Artesa. La primera que hi fiu, fonch la primeria de juliol de 1902. [163]

Dinam, prenim café ab lo Dr. Boquet, i posats devora l'automòvil per tocar el dos cap a Tremp, se presenten un metge d'aquí, castellà de naixò, però que parla català, un altre senyor i llavò lo Carter, que me donen l'enhorabona del Deganat de la Seu de Mallorca ab que Sa Magestat m'ha volgut afavorir, i també per l'homonada que fiu de defiar les ires d'En Puig i Cadafalch i de tota *La Lliga Regionalista* publicant mos *Manifests* contra l'*Institut* i contra tots els qui el sostenen. Allà mateix devant una trentena de persones que escoltaven, retrech les principals atrocidats que En Puig i Cadafalch i companyia m'han fetes. Casi tots m'aplaudeixen; qualques uns callen, arrabassantse una bona mala cara;

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cap té pit per badar boca en defensa d'aquella tracalada de balitres embalitrats.

Pres comiat de tota aquella bona gent i d'una manera especial de Mn. Macarulla i lo Dr. Boquet, pujam a la fi a l'automòvil i de d'allà cap a Tremp, cap a una bromada de mal aspecte que colombràvem a l'entrelluu, per on desiara coetjaven vergues de llamp, de molt mals averanys, com be poreu pensar. Com mes mos acostàvem a Tremp, mes s'acostava la bromada, que feya rams a dreta i esquerra, plovent a talabaixons. Tant mos som acostats ab l'automòvil an aquest aygat, que, quant sortíem d'Isona, ja l'hem tengut demunt. Dalt l'automòvil anaven set passatgers, un d'ells lo bon company Moll, que han hagut d'amparar tan inoportuna batuda, que ha durat ab poques returades fins a Tremp, a on som arribats ab pluja de canal, d'aquella mes masclina. Lo pobre Moll anava ben xop i s'ha haguda de mudar tota la roba.

Instalats a la *Fonda del sigle XX*, hem preses posicions per la campanya que ens ha duyts aquí, anant a veure lo nostre vell amich i colaborador, D. Jaume Laforga, que l'hem trobat ben xaravel·lo ab tota la seua família. Ab ell hem trassat lo pla de campanya, prenent come centre d'operacions lo convent dels Rts. Pares de la Sagrada Família, a ne qui En Laforga parlà de tot això fa dies i ens oferiren la casa i les persones.

Dia 18 (juliol)

Comensa l'escorcoll del dialecte *trempolí*

Es la tercera vegada que vench a Tremp a ferhi enquesta gramatical i lexicogràfica. La primera fonch dins el juliol de 1902; la segona dins l'agost de 1906. [164]

De bon matí s'entrega En Laforga i ab ell icap en el Convent de la Sagrada Família! Ens hi rep lo Rt. P. Anfós Denait i ens diu que tots estàn a nostron manar. Ens destina dues magnífiques sales per traballarhi i ens presenta quatre xicots mes vius que una centella, mes sans que un gra d'all, alumnes tots del Col·legi que tenen aquí dits Pares de la Sagrada

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Família. Aqueys xicots han nom: Emili Espina i Lavall de 12 anys, Josep Grau i Torrodà de la mateixa edat, Ernest Pagès i Blanch d'onze anys, tots nadius de Tremp i Josep Bertran i Cadena, de 13 anys, nadiu d'Isona, no gayre lluny d'aquí. Rompem ab ells lo foch de l'enquesta del dialecte de Tremp, comensant per demanar an aquella jovenea enfilalls de paraules que umplen una vintena de fulles en fol que l'any 1906 engarbullaren ab tot esment els amichs Laforga, Monrós i Mn. Bosch de Talarn per l'estudi que ab lo Dr. Schädel havíem de fer de la fonètica i conjugació de Tremp. Aquestes llistes de paraules son interessantíssimes perque casi tot son paraules que just s'usen an aquesta regió; però no hi posaren la significansa de cada mot perque just havíen d'esser per estudiar la fonètica. Per aclarir i espinzellar tal significansa som venguts a Tremp. Aquells xicots ens van esplicant aquells mots; però en surten una partida que ells no'n saben lo sentit, i llavò En Laforga i En Ramon Monrós les mos aclareixen. En Laforga ès nadiu de Benavent de devora Lleida, però fa molts d'anys que caplleva per Tremp. En Monrós ès d'aquí i entès ferm del dialecte *trempolí*. En trobam a betzef de paraules pròpies d'aquí, de tots els rams i que ens eren del tot desconegudes. Ab tant agradable tasca ens sorprèn la fosca i quiscú pren redòs a ca-seua, i lo que ès estat siga estat. I nosaltres, mes satisfets que un ca ab un os, cap a la fonda a posar quatre miques, enllestir altres feynes i a geure falta gent. —En Laforga m'ha contat que la primeria colaborà an el *Diccionari* que els *Instituters* diuen que el fan, però que aviat ho deixarà còrrer, disgustat del procedir d'aquells envers d'ell, i m'ha dit que En Monrós també fa anys que no els envia res perque no li agrada el *frit* de tals *passerells*.

Dia 18 (juliol)

Segueix l'escorcoll dialectal a Tremp

De bon matí li estrenyem cap an el Convent de la Sagrada Família, a on trobam aquells quatre xicots, mes xalests que [165] gínjols, i ivenga a demanarlos lo sentit dels mots de les llistes Bosch-Laforga-Monrós! i una

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

volta ben aclarida la cosa, zas! l'escrivim. Aqueixes llistes abrassen molts de punts, casi tota la vida de Tremp, i les paraules que duen, casi totes especials, en susciten d'altres an aquells xicots, i llavò ells, per esplicarlesmos, se'n treuen també de ben bufarelles, no que ells les inventin, sino que se diuen aquí per pa i per sal, i ihala a consignarho fil per randa nosaltres! Venen mes tart En Laforga i En Monrós i mos endardellen les paraules que els quatre xicots no mos han sabudes desllatigar i moltes d'altres que, tot conversant, elze venen a la boca i que son del fondo de l'uró.

Mentres tant destacam En Moll que se'n va ab un amich d'aquells a ca-un sabater, un fuster i un baster, a on fan una bona tibada de mots d'aquests oficis, mentres que Mn. Benejam replega els noms de les festes de l'any, dels mesos i dies de la setmana i els nombres cardinals, i du altre enciam per l'estil.

Com mos ne temem, se'n ve la fosca i posam forqueta fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 20 (juliol)

Mes ventim an el dialecte de Tremp i espipellades an el de Sant Martí de Canals i de Sant Salvador

De bon matí mos entregam an el Convent de la Sagrada Família, a on hi ha ja els quatre minyons que juguen. Al punt se presenten els amichs Laforga i Monrós i mes tart un dels primers propietaris d'aquí, D. Antoni Rius i Munguet, de 58 anys, nadiu de Sant Martí de Canals, prop de la Pobla de Segur, de la *Conca de dalt*, molt entès en ram de conreu, i a la fi compareix també un dels Rts. Vicaris d'assí, Mn. Josep Boher i Foix, de Sant Salvador, de la *Conca de baix*. Entre tots reprenem la tasca d'aglapir vocabulari de tots aqueys varals. Moltes son les paraules que surten, i que mos posam a la bandolera. Sobre tot lo Sr. Rius i Munguet mos ne diu un esbart del conrar la terra que valen a pes d'or. Ab tan bona companyia mos passam casi tot lo dia, uns diu que diu paraules i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nosaltres escriu qui escriu. Com lo Sr. Rius demà i demà passat se'n ha d'anar a ensofretar les vinyes, el tench jo fins prop de les nou del vespre i umpl del seu recapte una bona partida de planes. En Moll se'n va a ca-l'apotecari Sr. Soler, hi compareix lo metge D. Roman Ferrer, i entre tots dos li diuen els noms vulgars de les malalties. De mes a mes [166] En Moll i Mn. Benejam repleguen lo vocabulari d'una partida de *quesits* del *Qüestionari*, tot cosa popular.

Ab això se fa vespre de tot, i prenim redòs a la *Fonda del sigle XX*, i fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 21 (juliol)

Escorcoll granat del dialecte de Tremp i de Perles (Alt Urgell). Un enviat de l'*Institut*, un subjecte i un porró de vi

A les vuyt del matí, com els altres dies, mos esquitxam an el Col·legi de la Sagrada Família. Ja hi trobam aquells quatre minyons. En destach dos que ab Mn. Benejam i En Moll els enviy a córrer diferents botigues per que hi repleguin bona cosa de vocabulari especial; però el punt se'n tornen atxul·lats perque a cap d'aquelles botigues han estat de saba per dir mots perque duyen altres bulls i això del dialecte *trempolí* i de l'*Obra del Diccionari* no els entra gayre. Els enviy a altres bandes i no topen tampoch. Comensam la conjugació de Tremp, i a forsa de premudes conjugam fins a mitx dia quinze verbs dels 82 de la llista. Devers les nou han comparegut els bons amichs Laforga i Monrós, que ens han dites un bon esplet de paraules d'allò mes rimat. Guaytant els xicots per les finestres, aluyen un vellet assegut a una escaleta, prenint la fresca a l'ombra d'una casa. Me diuen que sap tantes de coses i de coses, que hi vaja i les me dirà. Me'n hi vaig. Fa un cap ben viu, du barretina morada i representa una xeixantena d'anys. Me diu que ès lo pare del Rt. Sr. Rector d'aquí, que ès a Barcelona fa dies. Com li demàn si ens voldrà dir mots, me fa de resposta que no en porà dir gayre perque an el febrer que vendrà cumplirà vuytanta dos anys. S'aixeca ben resolt i tornam an el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

col·legi, posantmos totd'una ell a descapdellar i jo escriu qui escriu tota quanta paraula li brolla del cor. Ha nom Francesc Roca i Bach i ès nadiu de Perles a dues hores d'Organyà (Alt Urgell), per lo mateix ben del cor de Catalunya, pagès de tota la vida, sensa casi res de mettàfara castellana. Parla apoch poch, no alsa casi gens la veu, però li brolla un esplet de paraules dels diferents rams agrícoles que li demanam, d'allò mes interessant. Treüllam ab tan bona gent fins a mitx-dia, posam forqueta per anar a dinar, i a les quatre refermam les amors ab aquells quatre xicots i lo venerable Roca i Bach, conjugant i escrivint ab els xicots trenta cinch verbs mes, i així ja en tenim [167] cinquanta d'escatats dels *82 de la llista*. En Moll i Mn. Benejam prenen per conte seu l'honorable Roca i Bach i li treuen vocabulari a luf del bestiar de cabreste, de cerra, llana i bovim de l'Alt Urgell i l'espluguen arreu sobre fonètica de Perles, que ès tan interessant.

Lo Rt. P. Anfós Denait, Superior del Col·legi de la Sagrada Família, nadiu de Toló, però que caplleva per Espanya, d'edat de nou anys, a ne qui may porem agrair prou lo que ha fet per l'*Obra del Diccionari*, puys ens ha cercats tots els qui mos han ajudat a fer l'estudi del dialecte de Tremp i ha corregut de la xeca a la meca per ferlesmos venir an el Col·legi; —donchs lo P. Anfós ha ginyat D. Josep Faydella, polent propietari d'aquí i banquer, ocupadíssim ab tantes de coses com du, a venir també a passar tres o quatre hores ab nosaltres per acabarmos de dir els mots de conrar la terra, que té tants de rams i andarivells, i que D. Antoni Rius i Munguet només ens pogué espinzellar a mitges per les seues moltes de feynes. En Faydella ès intel·ligentíssim i sap esclovellar les coses admirablement, i ha prestat un gros servey a l'*Obra del Diccionari*.

En Laforga ens ha manifestada la seua admiració del molt de cabal que anam replegant de tots vents i esplugant tantes de persones sobre tants de capítols, lo qual troba ell que per forsa ha de dur una riquesa estraordinària de mots a la nostra *Obra*, si per les altres comarques catalanes, valencianes i balears segam i espigolam tan arreu. I mos ha dit això recordant l'enquesta que anys enrera vengué a fer assí un enviat de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'*Institut*, que s'entrevistà ab ell, ab En Laforga, per ferla, demanantli un *subjecte* per ferli dir mots i frases i així poder estudiar el dialecte *trempolí* (de Tremp). En Laforga n'hi treu un, un analfabet molt bo per fer la pretxa, així com el volia l'*Instituter*. Aquest veu tal *subjecte*, parlen de la cosa i queden convenguts de que el *subjecte* anirà tantes hores a la fonda a dir mots i frases a l'*Instituter*, pagantli aquest el jornal. Comensen la tasca, i En Laforga lo endemà va a la fonda. L'*Instituter* el fa entrar, i el troba ab aquell *subjecte* a una taula i un bon porró de vi devant. Un deya paraules, l'altre les escrivia i cada instant el subjecte *alsava* el porró i bones *xerricades*, bones tímboles. An En Laforga li feu molta de gràcia aquella escena, i fonch que el *subjecte*, per dir paraules, havia posat per condició que havia de tenir un porró de vi devant per poder *xarumbar* o *xerricar* desiara. De manera que el cabal llingüístich que aquell enviat de l'*Institut* se'n [168] dugué de Tremp, si no resultà prou *espiritual*, sempre resultaria prou *espirituós*. Ens diu En Laforga que tal enviat de l'*Institut* s'estigué a Tremp uns quatre dies sempre ab aquell mateix analfabet i el porró davant i no escorcollà negú fins que s'espitxà de Tremp.

Sí que n'hi ha de trenques de nosaltres an els *Instituters* en el sistema de fer enquesta llingüística. Segam i espigolam una mica mes arreu. Es allò de que quiscún sap quin pa l'assacia.

L'amich Faydella ens fa avinent que demà dematí per feynes que tendrà no li serà possible venir a dirmos els mots que encara ens manquen. Com l'estimadíssim P. Denait se'n entre-sent, se'n va a un altre propietari d'assí, D. Antoni Monsó, cunyat de Mn. Lladós, persona entesa en les cases del camp, que ens ha promès comparèixer demà i dirmos tot quant sàpia de tal endiumenjat.

Ab això s'ès fet hora d'anar a tocar mare a la fonda, enllestir altres feynes, sopar i a geure, que bon jornal mos espera demà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 22 (juliol)

S'acaba l'enquesta a Tremp. Cap a la Pobla de Segur a on preparam l'escorcoll

A les vuyt mos espitxam an el Col·legi de la Sagrada Família; hi trobam els quatre estrénuus minyons. Mn. Benejam en pren un per conte seu i En Moll un altre, i ihala a ferlos dir mots! i ells ¡venga a escriurelos! a llurs llibretes, mentres jo ab els altres dos esclovell ab dues hores els *32 verbs de la llista* que ens mancaven. A les hores llicenciam aquella benemèrita quitxalla, per que Mn. Benejam i En Moll ja els han aglapits tots els mots de que afreturaven, i donam a quiscún caramel·los i una altra *alegracioneta* mes positiva, que elze fa botar i se'n van correns i mes xalests que un pern de rifa. Ens compareixen els amichs Laforga i Roca, lo pare del Sr. Rector d'aquí i llavò D. Antoni Monsó, propietari, ab son cunyat Mn. Lladós, autor d'una *Historia de Tremp*, encara que en castellà, ben apreciable, i entre tots ens completen lo vocabulari agrícola i del bestiar gros i petit i de la casa.

Després de dinar, fer la maleta i resar, tornam al Col·legi i ab lo Sr. Monsó i Mn. Lladós acabam d'escorcollar diferents rams de vocabulari agrícola fins a les cinch i busques, que ens despedim del P. Alfonso Denait, donantli milions de gràcies [169] de tot quant ha fet per l'*Obra del Diccionari* (ès el que hi ha fet mes). Ab l'amich Laforga li envelam cap a l'automòvil, donantli també mils i mils de gràcies per tot lo que ens ha assistit; pujam a l'automòvil, i ¡cap a la Pobla de Segur son les feynes! Al punt som a la grandiosa presa del Noguera Pallaresa, que ès una vertadera mar, que tira mes d'una hora de llarch. Sembla un llach de Suïssa. Com lo riu anava molt encaixonat feren una grandiosa murada de través, i romangué feta la mar. Jo que l'any 1902 i 1906 n'era passat i no hi havia mes que lo riu fondo, i ara ès tot aygua, tot una mar, ensà i enllà ben ample i ab brassos a tot arreu, en som romàs esglayat. D'aquesta presa surt l'energia elèctrica que per fils d'aram, sostenguts ensà i enllà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per torres metàliques, arriba a Barcelona i a moltes d'altres bandes, produint beneficis inmensos, fomentant la riquesa pública i privada fabulosament. Hi ha colgada una vileta, Sant Miquel; la companyia esplotadora indemnisà tots els habitants, que s'establiren per les viles veines.

Arribam ab quatre gambades a la Pobla; posam an el *Mundial Hôtel*, i cap a veure mon amich i colaborador D. Lluís Casesnoves, metge. No le hi trobam, i li estrenyem a *Ca'ls Germans de les Escoles Cristianes*, a on just trobam lo Germà Lambert March, de 24 anys, nadiu de Taús, unes set hores lluny d'aquí dins lo llevant, i llavò lo cuyner-porter, Pere Gassa i Llussà, de 65 anys, nadiu de Serradell (Ribera del Flamicell), no gayre lluny d'aquí. Elze deym per que som venguts i s'ofereixen ab cos i cordes a ajudarmos en la tasca lexicogràfica, i quedam que demà a les vuyt del matí hi compareixerem per ferhi feyna a rompre. Tornant a la fonda, ens aturam altra volta a ca'l Metge, i tampoch le hi trobam; pujam a la Rectoria i ens hi rep Mn. Rafel Nart i Arjó, nadiu de Vilella [*sic* per Viella], capital de la Vall d'Aran, Rector-Arxipreste d'aquí. Mn. Nart té per llengua nadiua l'aranès, un dialecte gascó, i parla correctíssimament el català, com casi tots els aranesos, i s'ofereix en tot i per tot a fermos bon costat. Mentres sopàvem, ens torna la visita D. Lluís Casesnoves.

Prenim redòs a la fonda, i al punt tots ja estam tapats de *sordonayes*, *vulgo* ajaguts i ¡dorm qui dorm! come pexos dins l'aygua.

Dia 23 (juliol)
Enquesta del dialecte *pobletà*

Es també la tercera vegada que vench a fer enquesta gramatical [170] i lexicogràfica a la Pobla, puys hi vingui l'any 1902 i l'any 1906.

A les vuyt mos entregam an el Col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes, a on trobam lo Germà Lambert i lo Pere Gassa ab lo Dr. Mn. Josep Llobera, vicari d'aquí i alumne de l'Universitat Gregoriana i Col·legi Espanyol de Sant Josep de Roma, entusiasta de la nostra estimadíssima

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llengua. Per que la feyna mos surta mes avenguda, lo Dr. Llobera, se'n va a cercar quatre xicots, alumnes aventatjats d'aquest Col·legi, i al punt torna ab els següents: Pere Cartina i Mauri de 13 anys, Victorià Pomé i Vilaseca de catorze, Enric Vilanova i Saurina de tretze i Josep Orrit i Breu també de 13. Tots resulten molts desxondits i de bona part ferm. Ab tots aquests elements comensam l'estudi del dialecte *poblatà*, prenent come base unes llistes de paraules que mos enviaren de la Pobla l'any 1906 i llavò les sis o set llibretes de dibuixos de coses de la casa, del conreu de la terra, fusters, sabaters, picapedrers i d'altres rams que engarbullàrem ab En Moll a Mallorca. Mostrantlos els objectes dibuixats, ells mos diuen a la Pobla quin nom tenen. Les llistes aquelles, de mes de mil mots, ens ne susciten molts d'altres i tots elze registram a les nostres llibretes de notes, consignant si son de la Pobla de Segur, de Serradell o de Taús. Ab això mos passam tot lo sant dia, petxucantmos qualque estona la calor de mala manera; però aquells minyons, lo Germà Lambert i lo Gassa no desmayen molla, i menys desmayam nosaltres. Devers les cinch ens acusen un Mestre de Cases, D. Joan Bosch, que s'ofereix a dirmos els mots del seu ofici. Hi van Mn. Benejam i En Moll i lo Germà Lambert, i hi fan bona cullita ferm, mentres jo seguesch donant matraca an el vocabulari pobletà, fins que, passat les set ens n'anam ab aquells quatre xicots a fer quatre passes per estirarmos una mica les cames, que prou ho havíem mester.

I després feym una aturadeta a l'esglèsia parroquial, que ès gran i magestuosa, i llavò icap a la fonda! Enllestim altres feynes, sopam i ia geure manca gent!

Dia 24 (juliol)
Completam l'esplugada del dialecte *pobletà*

Avuy come diumenge, no hem comensada l'enquesta fins a la sortida de l'Ofici, a les deu. I no sols son venguts els quatre minyons d'ahir, sino tres mes. En Marcel·lí Botxaca i Alzina de tretze anys, En Francesc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Solduga i Castells de [171] setze i son germà En Ferran, de 14. Jo ab dos d'ells emprench la conjugació, que ja fiu l'any 1906, però que l'he volguda repetir perque sech mes arreu i duch lo molí mes baix que no l'any 1906. Hem feta tant l'aviona que a les dotze i busques n'hem tenguts trenta cinch d'escloveyats de verbs.

Mentres tant En Moll i Mn. Benejam ab els altres xichs han endardellades les seccions de *jochs de nins*, *ram de cuyna*, *vida animal*, *pastissers*, *pronoms*, *formació de derivats*, *intensius* i ab un sabater cassador, Mestre Martí Boixareu i Rocafort En Moll endardella lo ram de sabateria i cassadors.

Devers les cinch del capvespre, quant aquells xicots son sortits del *Rosari*, hem refermades ab ells les amors de l'enquesta lexicogràfica. Ens hi ha aydats un tal Josep Civis, forner d'aquí, de 33 anys, glosador popular de molta de vena, integrista de tota la vida i per lo mateix acostat a capellans i relligiosos i amador fervent de la llengua catalana. Ab ell feym lo ram de forner, ab lo Gassa lo vocabulari del bestiar de llana, tota vegada que hi ès molt entès per haver fet de pastor. Tot això ha fet En Moll. Mn. Benejam ab lo Germà Lambert i tres xicots d'aquells escaten una partida de rams mes, i jo acap ab els altres dos xicots la conjugació de la Pobla, deixant conjugats i escrits els *82 verbs de la llista* en tots llurs punts característichs. Llavó En Civis ens recita una glosada que feu anys enrera sobre un gat molt entremeliat, suposant que tot lo poble hagué de sortit al mitx per ferli acabar els alens. Ens ha fet riure tots per les butxaques. Llavò lo Germà Lambert ha tret un such d'anous, fet del seu Germà Director, que ès de l'ull del vent, i mos ha fet prendre un piscolabis, que tots hem ensaborit forsa.

Hem donades les gràcies a tota aquella bona gent del costat que mos han fet i de les molt de paraules importantíssimes que mos han dites. Lo Germà Lambert ens ha promès fermos l'enquesta grossa aquí, per lo qual li enviarem, si Deu ho vol, la *Lletra de Convit* i un paquet postal de vuyt mil cèdules en blanch.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A les hores som sortits a fer quatre passes per estirarmos les cames, i llavò icap a la fonda! a enllestir altres feynes, sopar i a geure.

També hem pres comiat del Rt. Sr. Rector d'aquí, que s'ès portat ab nosaltres deferentíssim. —Aquí teniem un amich, molt entusiasta de la nostra *Obra* ab qui sempre mos érem entesos per la replega lexicogràfica. Ara s'ès retret i no mos ha aydat gota. Era de *La Lliga* i supós que encara ho ès, i ès [172] segur que s'ès retret per obeir a la consigna dels *Lliguers*, que me tenen declarada la guerra. Gràcies a Deu, sensa aquest tal hem trobada gent a la Pobla de Segur que mos ha donats mes mots que no mos hauria donats aquell *escolà d'amèn* dels *Instituters*. Per tot mos succeeix així. ¡Beneida guerra que mos fan aqueys farsants!

Dia 25 (juliol)

Cap a Senterada. Escorcoll del dialecte *senteradí*

Ens criden a les tres i mitja, ens vestim i rentam ab quatre grapades, pujam a l'automòvil de Cabdella, i a les quatre i minuts partim de d'allà.

A Senterada, unes dues hores de la Pobla, devallam perque d'aquí mos hem d'esquitxar cualcant al Pont de Suert. Com ès lo dia de Sant Jaume, ens n'anam a dir missa a l'esglèsia, que trobam tancada. Aluyam una casa just devora, i prenentla per l'*abadia* tocam a la porta, i a l'acte guayta per la finestra balconera una doneta d'una cinquantena d'anys. Resulta esser la *Majordona*. Ens fa pujar, crida lo Sr. Rector, que se lleva totd'una del llit (eren només les cinch), surt molt xalest saludantmos i ens demana si som excursionistes. Li dich que ho som de la Llengua Catalana, i me pregunta ell si som Mn. Alcover. Com li dich que sí, m'abrassa i me felicita per les meues campanyes contra els inimichs de la nostra llengua, els que son francament llops i els qui ho son abrigats ab pell d'ovella. Ens n'anam a dir missa a l'acte; llavò mos fa berenar i després me'n vaig jo a la *Posada del Ros*, a on havíem deixades les maletes, i me diu la dona del Ros que fins demà dematí no tendràn bísties per durmos al Pont de Suert. Quedam que ho farem així, i ab les llibretes de notes i de dibuixos icap a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la Rectoria manca gent! resolts a dedicar tot lo sant dia a fer enquesta lexicogràfica a Senterada. Lo Sr. Rector, Mn. Pere Boher i Figuera, nadiu de Sant Salvador de la Conca de Tremp, se'n va ben peus alts a dir la Missa Parroquial, acompanyantlo Mn. Ramon Coll, nadiu d'aquí i Rector de Torre-ferrera (prop de Lleida). Passa per devant la abadia D. Joan Ribera i Sansó, Mestre d'Escola d'aquí i nadiu de Peramea cap a Sort. Duch una recomanació d'En Laforga per ell. La hi entrech, i se posa ab son fill Josep, seminarista de la Seu d'Urgell, del tot a la nostra disposició, i no ens deixen de tot lo sant dia. Envien a demanar D. Baldomer Ferrando, apotecari d'aquí, nadiu de Vilanova de Meià (al [173] peu de Montsec), D. Ramon Capellà i Pera-March, sastre i botiguer, nadiu de Peramea, D. Enric Vigo, folklorista fervent i amador entusiasta de la llengua catalana, En Jaume Benet i Figuerò, nadiu d'aquí i seminarista de la Seu d'Urgell i En Ramon Bruna, pagès d'aquí, molt entès en ram d'agricultura. Feym tres estols d'aquests valents exemplars del dialecte de Senterada i dels altres pobles de llur respectiva naixensa, que se posen a dir mots, característichs de dits pobles, uns a Mn. Benejam, uns altres an En Moll i els altres a mi, i allà ells diu qui diu noms i nosaltres escriu qui escriu. Just hem suspès lo foch per anar a dinar, aquells quiscú a casa llur, nosaltres ab lo Sr. Rector d'aquí. Així mos hem passat tot lo sant dia, fins que devers les set i mitja, cansats d'escriure, mos ne som anats a passatjar una mica, i ens ha sorpresa dolorosíssimament la tristíssima nova del desastre de Melilla a on han trobada la mort tantíssims d'espanyols, batallant ab els repropis fills de la Mitja-Lluna.

Hem comanats a Deu tots els qui han deixats els ossos an aquella malambrosa i fatídica terra africana. La Llum Perpetua lluesca per ells. Amèn!

A Senterada hem feta una magnífica replega de mots catalaníssims, que la major part no figuren dins cap *diccionari català*.

Hem pres comiat de tots aquells bons senyors que tant se son desteixinats per dirmos vocabulari catalanesch; hem sopat ab lo Sr. Rector, i donantli gràcies especialíssimes de tot lo que ha fet per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nosaltres, mos ne som anats a la fonda, i ia geure manca gent! que bon jornal mos espera demà.

Dia 26 (juliol)

Cap al Pont de Suert. Hi arribam i hi preparam l'enquesta

Ens criden a les tres i mitja; ens llevam, vestim i rentam, i encamellats demunt bístia ab sella i estrep i un guia, mosso de la Posada Ros, Diego de nom, murcià per mes senyes, partim per un camí de cabres cap al Pont de Suert. Comensava a fer claror, no hem vist el sol fins que feya devers dues hores que caminàvem, sempre coster coster d'unes muntanyes, la major part pelades com lo call de la ma; an els fondals i comellars hi havia abres i verdor de prats i sembrat a punt de segar. I sempre de d'allà, a pas de bou per aquelles males petges, que el dimoni hi perdria una ànima; i aquell diantre de Diego que no parava may de contarme coses, molt entretengudes, [174] demostrant la seua ingenuidat i bon natural, sensa escaparli may cap flastomia contra les bísties, que se distingien per lo caparrudes, encara que no perdien may cap punt ni han trevelat de tot lo camí. Hem passades una partida de viletxes de mala mort. La mes important ès estada Sa Roca, demunt un penyalar formidable, voltat per tot d'un grandiós fondal. Ja fou ocurrència anar a encastellar allà dalt la vileta! Aquí hem berenat de *dos ous ferrats* quiscún i un pa tan saborós, com no recort haverne menjat may a Catalunya ni a València. Dues dones hem vistes a la Posada, que ens han donat lo berenar. Com els han escapat unes quantes de paraules ben bufarelles, i nosaltres a l'acte ens treym la llibreta i les hi escrivim, allò els ès vengut tant de nou, que no se'n porien avenir. Com els hem dit que feya un mes que anaven per Catalunya per estudiar la llengua catalana, ens han fet un escàndol de rialles i crits. Sospit que no mos han creguts. Tornam pujar dalt les bísties i de d'allà muntanya amunt cap a ponent ab baula de mestral. Devers les deu dins lo mestral hem vistes guaytar les *Muntanyes Maleides*, coronades esplèndidament de blanquíssima neu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llavò som arribats an *el port* (la part mes alta de la collada per on passa lo camí), i hem empresa la devallada, molt mes perillosa que la pujada. Lo camí ordinariament ès estretíssim, sovint va ran ran de ferestíssims fondals, que si a la bístia li flaquetja un peu, no mos hauríen vists pus, ni n'hauríen cantat pus galls ni gallines. Gràcies a Deu, res d'això ha passat. Devers les onze hem destriat el Pont de Suert, i a les dotze hi som arribats, ab els ossos mes de mitx croixits de tant de cavalgar per aquelles dimonieres de males petges.

La banda del capvespre retornats una mica del cansament, ens espitxam a visitar les persones a ne qui venim recomanats. La primera que veym, ès D. Carles Saura, metge i propietari d'aquí, que ens rep amabilíssim. S'ofereix a fermos costat i ens acompanya a la fàbrica de teixits de llana de D. Jesús Díez i Biza. Le hi trobam i s'ofereix a fermos bon costat, i a l'acte ens diu lo nom de totes les castes de roba de llana que fa la seua fàbrica, totes de llana del país. Anam llavò a l'*Abadia*, presentantmos an el Rt. Mn. Joan Alàs, Regent de la Parròquia d'aquí, nadiu d'Os de Balaguer, que se posa també a la nostra disposició i no ens deixa fins a l'hora de sopar. Trassam ab ell i el Sr. Metge lo pla de campanya per demà.

Com encara ens petxuca fort lo cansament de la cabalgada [175] d'avuy dematí, prenim redòs a la fonda, sopam i mos n'anam a geure.

Dia 27 (juliol)
Comensa l'enquesta lexicogràfica al Pont de Suert

Devers les vuyt ab Mn. Alàs ens presentam a quatre botigues: la de Mtre. Ramon Mestre, ferrer; la de Mtre. Josep Estaquer, llauner, la de Mtre. Domingo Saura i son fill Evarist, fusters, la de Mtre. Enric Vat i Saura, sabater; i la de Mtre. Marià Rafel Duat, baster. Elze demanam si mos volen dir el nom de les eynes i feynes de llurs respectius oficis. Ens diuen que sí; i Mn. Benejam i En Moll, una estona a una botiga i una estona a una altra, repleguen lo vocabulari d'aqueys quatre oficis,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

treballanthi fins a les dotze. Mentres tant jo les he ab D. Carles Saura, endardellant lo vocabulari del bestiar de llana, fentlo ben envant. Lo Sr. Saura coneix a fondo aquest ram perque en té de ramats d'ovelles i ès molt afectat d'aquestes coses. A les dotze suspenem lo foch fins a les quatre del capvespre per anar a dinar i resar.

A les quatre li envelam tots tres a fer enquesta: En Moll en fa ab D. Blai Amorós i Llastarri, nadiu de Casserres, prop de Benavarri, Batlle i apotecari d'aquí, i ab son practicant, D. Jaume Piferrer, nadiu de Durro, ribera de Boí, sobre el nom vulgar de les diferents parts del còs humà i els noms vulgars de les malalties i remeys casolans. Mn. Benejam se'n va a ca-Mtre. Josep Tolo i Moli de Montiberri, a una horeta lluny d'aquí, que trobàrem quant veníem. Mestre Josep ès barber i espardenyer, entusiasta del vocabulari popular català, i fins a les set i mitja no pare de dir mots dels seus oficis, de l'aviram, que aquí en diuen *pollatam*, i tot un raig d'altres mots estranys, però ben interessants. Jo les he hagudes ab D. Carles Saura, també fins devers les set i mitja, i hem acabat d'esclovellar lo vocabulari del *bestiar de llana*, això ès, les malalties i remeys de les ovelles, les qualidats i indumentària dels pastors, les castes i condicions dels gossos, la llana, la llet, lo formetjar, lo formatge. —M'ha confessat el Dr. Saura que també contestà *qüestionaris* de l'*Institut* la primeria que n'hi enviaven, però que aviat ho deixarà [*sic* per *deixà*] córrer i fa anys que no hi ha enviat res pus. Veyam quant en trobarem un dels que figuren come corresponsals de l'*Institut*, que diga que segueix essentho de fet! [176]

Dia 28 (juliol)
Segueix l'enquesta al Pont de Suert

A les vuyt ens tiram an el camp. Mn. Benejam li envela a ca'l valent Josep Tolo i Moli de qui se posa a recullir mots i mots. Van entretant homes a la botiga per afeytarse o tallarse els cabells, i tots van dient paraules a betzef d'allò mes catalanenques. —Anam ab En Moll a ca-D.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Blai Amorós i no le hi trobam perque ès a pescar an el riu; però ens rep amabílisima la seua senyora D.ª Antònia Saura i Costan; li pregam que ens diga el nom de les robes que aquí s'usen i dels vestits de les dones i dels homes i les castes de menges que aquí s'estilen. Accepta la nostra proposta, i queda allà En Moll i ja ès partit a escriure tots els noms que de tals rams li diu tan distingida senyora, que li espinzella una nombrosa nomenclatura dels bolets de per aquí. Escatades aquestes seccions, se'n va a ca-l'estrenu Tolo i Moli, i pren per conte seu un estol dels homes que esperen torn per *barbeyarlos*; i entre ell i Mn. Benejam pegants'hi fins a les dotze, escaten els rams de cunills, coloms, gossos, gats, rates, dies de la setmana, mesos i sistema de contar, bestiar de cerra, animals salvatges i volàtichs, especials. Han feta una troballa importantíssima: els cabrers d'aquí conten les cabres, no per *centenars*, sino per *vints*, i arriben fins a *cinquanta vints*. Els francesos just tenen els *quatre vints* (80); la *canalla* (infants) de molts d'endrets de Catalunya occidental conten també per *vints* fins a *dos vints* i qualque pich fins a *tres vints*. Els *Instituters* que bravetgen tant d'escorcolladors sapientíssims de la vida íntima del poble català, no se'n son adonats encara, al menys no ho han publicat, i això que s'avanen d'esser els mes internacionals de Catalunya i de tot Espanya! —Jo mentres tant m'he passat de les vuyt i busques fins a les dotze ab un floret de xiquetes i xiquets d'aquí, que han nom: Carmeta Castell i Bernades de 12 anys, Maria de la Soledat Llacayo i Bernades de dotze, Maria Rosari Ariño i Moli, de deu, Maria Montserrat Jordà i Gras de dotze, Amadeu Foix i Francino d'onze i Àngel Arques i Perelló de nou. Hem envestida la conjugació del Pont de Suert, i d'una tirada hem conjugats vint i cinch verbs, com qui no diu res. Resulta la conjugació d'aquí de les mes pures que hi haja en tot lo continent català. Aqueys xiquets i xiquetes may havien conjugats verbs catalans i no se'n podien avenir com veyen que elze sabien tan be. [177]

Per lo que pogués esser, mos ne som anats a dinar.

A les quatre ens tornam tirar an el camp. En Moll pren per conte seu uns quants de xiquets i xiquetes que li espinzellen llurs jochs d'esplay,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que n'hi ha de ben pintoreschs i richs de vocabulari, i llavò escorcolla ab aquesta gent menuda una partida de punts gramaticals sobre pronoms, intensius i formació de derivats; mentres Mn. Benejam ab el Mtre. Tolo i Moli replega bona part dels mots del bestiar cabrum i vacum (bovim). Ara jo me pas tot lo sant decapvespre ab aquells minyons i mossetes del dematí, conjuga qui conjuga verbs; i n'escatam vint i dos, que ab els 25 del matí, pugen a 47; fins que s'entrega l'Escolà, Mtre. Josep Tolo i Moli, molt entès en astronomia, que ens diu lo nom vulgar de certs *astréls* (lo *carro*, les *cabretes*, los *bordons*, les *primes* i l'*astrél del porquer*) i ens promet per diumenge una llissó d'*astronomia original* contra l'*astronomia universal*, que sens dupte serà cosa *sui generis*.

Com ja era tart, posam forqueta fins demà, si Deu ho vol i Maria.

Dia 29 (juliol)

Mes ventim an el dialecte *ponterrí*

A les vuyt del *maytí*, com diuen els *ponterrins* (els del Pont de Suert), rompem lo foch de l'enquesta: En Moll i Mn. Benejam prenen posicions dins l'espardenyeria i barberia de Mtre. Josep Tolo i Moli, a on van compareixent homes i mes homes per deixarhi lo pel que elze fa nosa, i allà tots aboquen paraules i mes paraules, i Mtre. Josep mes que tots, sobre *cabres*, *senyals* de les cabres a les orelles, noms d'erbes, distribució de la casa per defora i per dedins i per demunt, rebost, pastador i forn; abelles, bous, bestiar de cabreste, la terra com element de vida per l'home, bosch, conreu, llaurar, eynes de conrar, femada, cereals, llegums, sembrar, segar, mallar (batre), palla, arbres fruytals, ferratges. Ab això se passen tot lo *maytí* i tot lo cap-vespre, prenent notes i mes notes, omplint una mala fi de fulles de les llibretes. I lo notable ès lo pler que prenen aquella bona gent de dir mots i frases a Mn. Benejam i an En Moll. Tot això devem a l'entusiasme i patriotisme de Mtre. Josep Tolo i Moli. Que consti lo nostre agraiment mes coral. —En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Moll, per aclarir be lo ram de forner, se'n va a un dels dos forns d'aquí, i s'ho mira tot arreu i en pren totes les notes convenients. —Mentres tant jo les [178] he ab l'escabotell de *minyons* i *mossetes*, tot lo dematí esclovellant verbs, els trenta cinch que ens faltaven, i tota la cap-vesprada endardellant la fonètica i morfologia dels pronoms, intensius, lleys de derivació i articles, que n'hi ha de ben interessants, entre altres la reducció de l'article femení plural *les* a *es* v. gr. *son bones* ES *peres*; *lez hɔ́mens tenen mes fɔrsa kes dɔnes*. Aquí l'article masculí no ès *los* ni *els* sino *les*: v. gr. *lez góssos*, *les ánʒels*, *lez kaβaʎʃ* (caballx).

S'entrega a l'abadia Mn. Ramon Escolà i Solaní, nadiu d'Almenara (entre Balaguer i Lleida), Rector de Sirès, vileta de 14 cases del Ribagorça, a una horeta d'aquí, província d'Osca. Com nosaltres hi hem de fer una escapada per escorcollar la regió nort de la pelleringada de pobles de llengua catalana de dita provincia, ell s'ofereix a tenirmos a l'Abadia; però ens confessa que allà no trobarem gent *desvagarada*, en no esser els vespres per dirmos paraules. Dientli que ens convendria mes passar de d'allà i tirarmos dins Bonansa, una altra vileta que hi ha una Posada, ell s'ofereix a acompanyarmoshi per fermoshi costat, traginantmos gent a dirmos paraules. Acceptam tan bons oferiments i quedam per dilluns qui ve que li compareixerem a Sirès devers les cinch del *maytí*. —Ab això s'entrega D. Carles Saura, lo metge d'aquí, que acaba d'arribar d'un poble de la vora, a on té un malalt, i m'esmenussa els mots dels entorns d'una casa, els diferents sistemes que tenen aquí de fer teulades i brebols (sòtils). An aquest entremitx arriba Mtre. Leandre Llacayo i Lleugé, *paleta* d'aquí, que ens completa la relació del Sr. Saura i ens diu els noms de les eynes i ormetjos del seu ofici i de les feynes que sol fer.

Ens criden a sopar, tallam caps allà on som, ens asseym per posar quatre miques, i... prou per avuy.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 30 (juliol)

Segueix la pallucadissa de cabal lexicogràfich *ponterrí*

Avuy dematí no he fet mes que escriure cartes de vertader compromís per l'*Obra del Diccionari*. Mn. Benejam i En Moll se'n son anats a l'obrador dels germans Antoni i Josep Sayra i Fumenal, *terrisayres* i *bixellayres*, que fan teules, ratjoles, plats, tupins, cànters i tota classe de veixella: a on han aplegat lo vocabulari de tots aquests fòtils. D'allà li han envelat cap a la barberia de Mtre. Josep Tolo i Moli, a on han donat fondo, estants'hi fins passat les dotze replegant mots del ram de pescar dins riu, cassa, jochs de cartes, senyals del pa que [179] duen a coure an el forn, nom d'aucells, adagis i tot una bolitxada d'altres mots que han pogut aglapir de boca de Mtre. Tolo i de D. Àngel Francino i Gil, Mestre Nacional d'assí.

Els del Pont de Suert consideren que els de l'altra banda del riu (Noguera Ribagorçana) no son catalans, sino aragonesos i que lo que parlen, ès una barreja d'aragonès i català; i ès d'aquest sentit el mateix D. Carles Saura. —A Sirès i a Bonansa, poblets ribagorsans, ab tot i parlar pur català, se tenen per aragonesos i no catalans i juren i perjuren que no parlen català; i, com tots els altres pobles del Ribagorça, resen en castellà i se fan predicar en castellà. Se veu que han perdut el sentit de la catalanidat. ¿Per culpa de qui? No me lleu dirho ara. Tal volta ho diré mes envant, en caure be. Per ara just indicaré que an el catalanisme li cap bona part de culpa per la manera que té de predicar, an el meu entendre, completament equivocada i esbojarrada.

A les quatre i busques li copam tots tres a ca-Mtre. Josep Tolo i Moli. Le hi trobam ab uns quants ponterrins, i desiara en venen de nous, i tots ¡venga a dir mots i mes mots de diferents seccions! i nosaltres zas! elze consignam dins les nostres llibretes. Devers les set s'entrega lo Sr. Metge, que arriba d'un poblet de per aquí dalt, a on l'han cridat, i anam a una *era* per mostrarme lo sistema de *teulats de vergada* i de *titxells* que hi ha per aquí, i llavò ab que consisteixen les bigues *comuneres*, *ventreres* i els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cavalls de teulat i lo bigam d'astizóro. Arribam a l'*era*, que ès un enllosat quadrat, tancat de paret, ab porxada an els quatre costats per tenirhi les bísties ab llurs menjadores i *gríbbies* corresponents. Lo cel ubert del mitx ès l'*era* per *mallar* (batre). ¡Que ho ès diferent de les *eres* de Mallorca! — Llavò m'espinzella dit senyor tot el ram de *praderia*: l'esment dels prats, les feynes que hi fan per fer créixer l'erba i tot lo traüll de *dallarla* i *traginarla* ab *árguets* i *salmes* an ell *paller* (sostre: depòsit de palla i d'*erba*). Aquesta *erba* l'assequen i la guarden p'el bestiar d'ivern, i ès un past d'allò mes apreciat. Vos assegur que n'hi son sortides de paraules interessantíssimes.

S'ès fet tart i hem posada forqueta fins demà, si Deu ho vol i Maria.

Dia 31

S'acaba l'escorcoll del dialecte *ponterrí*

Avuy come diumenge no mos som tirats an el camp fins [180] a les deu. En Moll ha replegat lo vocabulari de la *bugada*, i llavò ab Mn. Benejam ha escorcollat l'escolà, Mtre. Josep Tolo i Moli i lo *paleta* Leandre Llacayo sobre el nom de totes les parts del còs d'ase (a Mallorca n'hi ha 50, aquí 42), les festes de tot l'any i les diferents hores del dia, fenthi una magnífica bolitxada. Mentres tant D. Carles Saura m'ha donades les fites ben netes de tot lo referent an el sembrat, desde que el sembren fins que espiga, i el seguen i el *mallen*, espinzellantme com fan els *manolls*, *garbes*, *rodella*, *cavalló* i *feixina* i les tres *tocades* del *mallar* i la *tria* del gra fins que l'*angraneren*. Ab això s'ès feta-hora d'anar a dinar i mos n'hi som anats per lo que pogués esser.

La banda del capvespre, ab D. Carles Saura hem endardellat lo vocabulari dels molins d'aygua de per aquí, la manera de fer les matanses, això ès, de matar lo porch, obrirlo, ferne bossins i obrarlo, i llavò hem estudiada la nomenclatura dels cereals i llegums que per aquí sembren.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Post lo sol, hem pres comiat del Rt. Sr. Regent d'aquesta parròquia, de D. Carles Saura i de Mtre. Josep Tolo i Moli, donantlos mil gràcies de tant i tant com han fet per l'*Obra del Diccionari*. Deu els ho pagui així com nosaltres voldríem. Amen.

Agost

Dia 1

Cap a Bonansa. —Hi arribam i hi comensam la tasca

Ens criden a les tres i mitja, ens encamellam demunt tres muls ben abrinats, i de d'allà per una collada cap a ponent, per dins muntanyes ben pelades i per caminoys de cabres ben empinats que van anguiletjant i caragolantse per costers ben enrevisclats, vestits ensà i enllà de qualque mica de boscatge. Les voreres del caminoy estàn atapides de *barses* (batzers, romaguers) ab uns caluixos que guayten ben reblits de pues. Un d'ells s'enganxa a la meua aldana esclavina; i fentme jo envant ab lo caminar del mul, sent un *ra-rach* ferest, que de l'esclavina me'n fa dues, i tanta sort que la *barsa* l'ha arribada a amollar. Ab això destriam Sirès, i al punt hi som. Es una mica de poblet dalt una cresta empinada. Mos hi espera Mn. Ramon Escolà, Rector d'aquí, que me deixa una esclavina seua i don la meua a la Majordona per que la me serzesca. Mn. Ramon ens mostra la seva esglesiona, que tendrà uns tres [181] metres d'ample per sis o set de llarch ab dues capelletes per banda; però tot posat ab molt d'esment i respirant devoció. Mn. Ramon té un mul ab sella a punt. Hi puja i tots quatre cap a Bonansa, sempre puja qui puja per tossals, ressingles i turons. Devers les set arribam a Bonansa, riolera vileta, posada a un coster mirant a mitjorn. Totes les cases son de pedres redoladisses, vermellenques i color de plom, però casi totes ben cuydades. Posam a la Posada Paris, que ens reben i ens tracten ab tota l'amabilidat del mon, i mos hi trobam millor que a moltes de fondes. Li envelam cap a l'esglesieta, petitoya també, ab creuer i cúpula de mitja taronja i dues capelletes per banda, ademés dels brassos de la creu, ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

uns retaulets barrochs ben interessants, orientada, ab lo portal an el costat de mitjorn i lo pòrtich corresponent. Lo Rt. D. Josep Sorribas, Rector d'assí (això ja ès Diòcesi de Barbastre) ens rep deferentíssim. Deym missa, donam gràcies, berenam, i comensam a l'acte la feyna lexicogràfica ab lo simpàtich i aixerit seminarista D. Josep Marsol i Francès, de 18 anys, i els minyons Jaume Freixa i Rey de 9 anys, Maria Costa i Joan Martí de 7 anys, i Concepció Ricou i Lloret de 10 anys. Aviat s'hi uneix l'amo de la Posada D. Ramon Freixa i llavò D. Francesc Ricou. Jo ab En Marsol i Na Costa envest la conjugació de Bonansa; i, pegantmoshi fins a les dotze i de les quatre fins a les set i mitja, esclovellant *quarante verbs de la llista*. Mn. Benejam i En Moll repleguen els jochs de minyons i minyones, noms dels dies, mesos, nombres cardinals, *xant* dels animals, ram de la neu, vents, menjades, aguiats, arreu (arada) i jou, bestiar de llana, festes de l'any, animalons i animalonets, bovim i llavò paraules de diferents rams. Lo xalest Rector de Sirès se'n torna a la seua parròquia, i nosaltres traüllam lexicogràficament fins que hi veym.

Dia 2 (agost)

Segueix el foch granetjat contra el dialecte *bonansí*

Devers les vuyt hem romput lo foch: Mn. Benejam i En Moll ab l'Amo de la Posada han escorcollat lo ram de conreuar la terra, des que comensen a llaurar fins que sembren, esment del sembrat, segar, fer les garbes i feixines, *mallar* (batre), fer net lo gra, embotigarlo, molre, pastar, coure el pa. També han replegats los noms de les monedes d'altre temps a Almenar de Lleida. La minyona de la Posada ès de Benasc, a on parlen aragonès molt mestayat de català, i n'han tretes un grapat de notes ben interessants de coses de la casa. Jo mentres tant he seguit ab lo seminarista Sr. Marsol donant llendera a la conjugació d'assí, pegantmoshi fins a les dotze, i hem escatats 23 verbs, deixantse 63 de llests, dels *82 de la llista*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La banda del capvespre, ab lo benemèrit seminarista Marsol acabam de fer la conjugació, conjugantme ell i escrivint jo els denou verbs que ens mancaven.

Ab Mn. Benejam i En Moll mos som presentats a la casa Nabarri, la principal d'aquí, d'aspecte sever i monumental, portal redò ab mata-cans partdemunt, finestres de rebranques i llinda gentilment llavorades. Demanam la senyora de la casa, que surt a rebre'ns ab la seua agraciada filla, que nomen respectivement D.ª Teresa Julià Ferrer i D.ª Maria Maurí i Julià. Elze demanam si ens volen dir els noms de les robes i vestits d'home i dona que per aquí s'usen i els *aguiats* que s'hi fan. Son tan amables que tenen la santa paciència de dir noms d'aqueys per espay de dues hores a mos dos companys, que els hi deix per anarme'n a fer la meua via ab En Marsol i les dues *mossetes* Costa i Ricou que me diuen un bon enfilall de noms de coses de per aquí, fins que tallam caps, per anarmosne a passetjar una mica i fer qualque poch de gimnàsia, tan indispensable p'els qui estam sempre encaparrats en curolles llingüístiques.

Dia 3 (agost)
Val-Deu a l'enquesta del dialecte *bonansí*

Avuy hem continuada l'enquesta ab lo seminarista Marsol, l'Amo de la Posada, les *mossetes* Costa i Ricou, sobre diferents seccions del *Qüestionari* i sobre *pronoms*, *intensius*, *colectius* i *derivats*, aglapint un bell aixam de mots d'allò mes interessant. Després de dinar ès vengut un oncle de la mosseta Costa, D. Marcel·lí Iglesias i Francès, cassador d'escopeta i persona ben intesa en lo ram de comerç, bestiar i feynes del camp, i ens ha dit tot un enfilall de paraules de cassa, noms d'aucells i noms vulgars de malalties.

S'ès fet hora d'envelarli cap al Pont de Suert. Hem pres comiat del Rt. Sr. Rector d'aquí i de l'Amo i Ama de la Posada, del seminarista Marsol i de l'altra gent coneguda, donantlos mil gràcies de tot lo que han fet per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nosaltres i per l'*Obra del Diccionari*, oferintse lo Sr. Marsol a esser lo nostre corresponsal de l'alta Ribagorça; som pujats demunt els tres muls que ens han enviats del Pont de Suert, i de id'allà cap a dit [183] Pont! p'el mateix camí que venguérem, tan dolent casi tot ell i sempre cap-a-vall, que ès molt mes perillós i cansat que cap amunt. A Sirès hem trobat lo Sr. Rector que ens esperava brassos uberts. La seua Majordona m'ha tenguda serzida l'esclavina i la m'he posada, despedintmos de tan bona gent. Gràcies a Deu hem pogut arribar sencers i sensa cap denou al Pont de Suert quant comensava a fer fosqueta. Hem quedat entesos ab lo traginer que demà ens ha de dur a Senterada.

Dia 4 (agost)

Cap a Senterada, la Pobla de Segur i Sort

A les quatre i busques pujam an els muls que el traginer ens té preparats i de d'allà cap a Senterada, a on arribam molt atupats de tant de cavalgar, sempre pujant i devallant per caminoys infernals, voratjant precipicis i fondals esglayadors. A les dotze i tres quarts som estats a Senterada. Hem dinat, i a les quatre i mitja hem pres l'automòvil que devalla de la Torre de Cabdella, que mos ha deixats a la Pobla de Segur, a on hem pres el qui pujava de Tremp, que mos ha duyts a Sort, a on som arribats a les nou del vespre, ab mes ganes d'anarmosne a geure que d'altra cosa.

Dia 5 (agost)

Enquesta lexicogràfica a Sort

Es la tercera vegada que vench a Sort a ferhi enquesta gramatical i lexicogràfica. La primera vegada fonch l'any 1902 i la segona l'any 1906, ab el Doctor Schädel.

Hem vist lo Rt. Sr. Rector d'aquí, Mn. Francesc Riu de Vilella de Cerdanya, que fa mes de trenta anys que retgeix aqueixa parròquia. Ens

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha rebuts molt be, i per indicació seua hem constituit lo centre d'operacions lexicogràfiques i gramaticals a la Rectoria, an el despatx del Sr. Rector, a on han acudit Mn. Francesc Servat i Adua, nadiu d'aquí, Organista de Ceuta, Mn. Jaume Sant-Ges, Vicari d'aquí, nadiu de Guissona, D. Ramon Roig, de 51 any, nadiu de Surp [*sic*], Germà Felipó de Barcelona, i els seminaristes de la Seu d'Urgell, N'Aleix Andreu i Salvat, Pere Servand, Ventura Cotonat i D.ª Josepa Janot, nadiua del Vilà, prop d'Organyà, Majordona del Sr. Rector. Mn. Benejam i En Moll han pres per conte seu dos seminaristes d'aqueys i la Majordona i han endardellats els noms de parentiu de Sort, distribució de la casa i les seues [184] parts, arreus de taula, ram de cuyna i de camp, les parts del còs, i llavò un xinxer de mots estranys de Ribera de Cardós i de la Cerdanya, i llavò formació de plurals, intensius, col·lectius, pronoms. —Jo ab altres he floretjat dins distintes seccions, mostrant diferents dibuixos de coses de casa i de fer feyna an el camp, i aquella bona gent me deyen quin nom tenen aquí; i llavò hem fet tot lo ram de *llangonisses*, *botifarres* i *bulls* que tenen distints noms a les vàries regions de la nostra llengua.

Un dels seminaristes que el Rt. Sr. Rector ha cridats per dirmos paraules, haventme mogut altres sobre els *Instituters*, com ha sentit que jo exaltava els qui me donen la subvenció de 25.000 pessetes per fer el *Diccionari*, s'ès permès dir que son els inimichs de Catalunya que la me donen. —¡Bona casta d'inimichs! dich jo, que fan per la Llengua Catalana lo que may han fet *La Lliga Regionalista* ni la Mancomunidat, ab tot i haverm'ho promès milanta vegades! Deu ens n'enviy molts d'inimichs com aqueys que mos donin cada any 25.000 pessetes per l'*Obra del Diccionari*! Aquell seminarista ha callat sens dupte per por de mosques i perque ha vist que cap dels altres circunstants eren del seu parer. ¡Pobres babaluets que els farsants de *La Lliga* i de l'*Institut* abeuren i emblanquinen de tal manera! ¡Així mateix se'n necessita de toix per deixarse abeurar i emblanquinar fins a tal estrem!

La banda del cap-vespre, constituits a les quatre a la Rectoria, han arribat a comparèixer aquells seminaristes del matí i Mn. Sant-Just.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rompem lo foch: Mn. Benejam envest la nomenclatura dels animals selvatges i animals de ploma, parts del cos, certs departaments de la casa i altres coses consemblants. En Moll aprofita quatre xiquetes que eren a la Rectoria que les donaven llissó de solfa, per replegar la nomenclatura dels jochs de minyonia d'aquí, i resulta que n'hi ha de molt notables per la tonada que hi fan i per les paraules que hi diuen; ademés aglapeix un bon raig de mots de cuyna d'aquelles mateixes minyones. Ara jo replech bona part dels mots de femar la terra, llaurarla, sembrar, cuydar lo sembrat, segar, garbetjar, batre, ventar, fer net i embotigar lo blat dins la regió de Guissona, Sort i la Cerdanya, servintne de les persones amunt anomenades.

A la fonda mos som topats ab l'antich colaborador del *Diccionari* N'Alfons Par de Barcelona, que jo no coneixia mes que per cartes. Ha vist primer En Moll i li ha demanat si era de l'*Institut*. En Moll li ha dit que era de Mn. Alcover i per lo [185] mateix anti-*instituter*. En Par ha dit que ell ho era també, i li ha contades una partida de *glòries* d'aquells reconsagrats inimichs de la Llengua Catalana. A les hores arrip jo, i quant En Par me diu que ès ell, en tinch una gran alegransa, i me conta lo que ja sabia jo que En Fabra desbaratà la *Sociedat Filològica* que fa tres o quatre anys que's formà a Barcelona, fent decretar a l'*Institut* que cap membre seu ni subaltern pogués pertànyer a abdues entidats: per esser d'una, havien de sortir de l'altra. ¿No era tal volta un escàndol aborronador que a Barcelona hi hagués una entidat filològica que no fos un cunillet de guix de Sa Esquerrana i Aconfessional Magestat D. Pompeu Fabra?

Dia 6 (agost)

Mes enquesta a Sort. Cap a Esterri. Una estirada d'orelles a certs catalans sobre lo de Melilla

Ens n'havíem d'anar a Esterri d'Àneu ab l'automòvil que havia d'arribar anit passada, i no arribà perque un poch mes avall de Rialb el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

fuell de devant digué: No en som pus! i ta-trach! se romp i tanta de sort que un caramull de pedra picada l'aturà de pegar un capficó dins el Noguera Pallaresa ab tota la gent que duya. Ens digueren que sortiria avuy dematí cap a Esterri a les sis. Llavò han dit que seria a les vuyt, i llavò que a les nou i desprès que mos hi duria una tartana en haver dinat. I ¿que hem fet nosaltres devant tal endiumenjat? Mos som esquitxats a la Rectoria, lo Sr. Rector ha cridats dos d'aquells seminaristes, ab els quals hem acabat d'escorcollar tots els mots del *mallar* (batre), *fer net* lo gra dalt l'era; i el Sr. Rector mos ha dits els mots corresponents a tal ram que s'usen a la Cerdanya. Ademés hem endardellats els mots referents a porchs i bous. Ab això s'entrega Mn. Antoni Rossell i Muntaner, nadiu d'Encamp (Andorra) i Rector d'Enviny, a una horeta de Sort, el qual ens ha dit els mots que hi ha a Andorra del *bestiar de serra* i de *bacum* (bovim), i lo mateix ha fet ab los de Cerdanya lo Sr. Rector d'aquí, que n'ès nadiu, com hem dit. Mentres tant En Moll les ha hagudes ab una confitera d'aquí de la qual ha trets un grapat de mots de l'art de la confiteria i noms de robes i de vestits; i Mn. Benejam ab un altre seminarista ha escatades qualques seccions mes del *Qüestionari*.

Ab això s'ès fet mitx dia, i mos som despedits de tota aquella bona gent, agraintlos de cor lo bon costat que han [186] fet a l'*Obra del Diccionari*. Ens n'anam a dinar; i dinats icap a l'automòvil! que acabava d'arribar de Balaguer, que han dit que mos havia de dur a Esterri. Encara no hi havia negú perque l'automoviler havia de dinar. M'assech demunt dues pedres planes que hi havia a la carretera prop de la cotxeria o *garage* que diuen barbarament el[s] qui pretenen de cames primes en materia de parlar fi, posantmos a l'aguayt per veure si aglapíem qualque mot bufarell d'un remolí de minyons que jugaven per allà. Dins un poch compareix un capellà que també ha de pendre l'automòvil. Resulta que ès de Gerri de la Sal i Rector d'Escart, prop d'Esterri. Com sent que demanam mots, mos coneix i mos posam a demanarn'hi a ell, i mos ne diu uns quants que valen la barba d'un soldat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Comensa a comparàixer la gent que han de pendre l'automòvil, que queda al punt re-de-ple. Trenta una persona arribam a ser dins el vehicle que a la fi devers les quatre li copa de d'allà. Aquella gent no sap està boca closa, i parlen de lo de Melilla, del ferest desastre que Espanya acaba de sufrirhi per culpa de tots. An el meu entendre el qui hi té manco culpa ès el Govern, que may hi envià la forsa d'homes i pertret de guerra que hi calien perque la opinió pública, desorientada p'els polítichs esquerrans i socialistes, era furiosament contrària d'enviar cap forsa a l'Àfrica, fins amenassaven de fer una revolució. I els Governs de l'any 1909 ensà se son enginyats així com han pogut fent mil provatures per poder sostenir an el Marroc l'honor d'Espanya. Allò de servirse dels moros mateys era un enginy per estalviar sanch espanyola. Si Espanya hagués enviada mes forsa allà desde un principi, ja faria temps que dominaria tota aquella zona que té el compromís de dominar per salvaguardar la independència de la Nació. Si haguéssem enviada mes forsa allà, la forsa necessària, la que ara hi enviaràn, res de lo que ha succeit a la regió de Melilla, hauria succeit. De manera que la culpa principal no ès de l'Exèrcit ni del Govern, sino de tota la Nació, especialment dels polítichs esquerrans: republicans, socialistes, sindicalistes, anarquistes i demés bestiar del dimoni. —Donchs be dins l'automòvil tothom retxava les espases contra el Govern, contra els militars; i fins n'hi ha haguts que han dit i repetit que els moros, per anar be, no sols havien d'haver acorralats els espanyols dins les murades de Melilla, sino que els havíen d'haver trets a cosses i a granerades de dins Melilla mateix no deixanthi ponedor ni pel a raure. De manera que aquella bona gent fins se demostraven [187] gojosos del desastre horrible que Espanya ha sufrit an el Marroc. No eren tots tampoch que s'hi demostraven: una partida sí. Els altres callaven, però no protestaven. A mi això m'ha feta una malíssima impressió per lo que estim Espanya i Catalunya. Mentres succeesquen espectacles així dins Catalunya sensa cap protesta, no esperi Catalunya atènyer el seu ideal. Ab gent així, no arribarà a alsar xella may de bon de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veres ni desvanirà la fama taliquina que té dins les altres regions espanyoles.

Arribam devers les set a Esterri, capital de la Vall d'Àneu, de devers dos mil ànimes, la vila mes important després de Sort de tota aquesta alta muntanya. Prenim redòs a la Fonda Morelló, que ès de primera; passam a rendir homenatge an el Sr. Rector d'aquí, nadiu d'Ordino d'Andorra, Mn. Antoni Riba, excel·lent persona, baldat fa anys i que sempre fa llit, però que té la llengua molt estil·lada: ès amabilíssim i se posa, ell i totes les seues coses, a la nostra disposició. Entram a l'esglèsia parroquial, d'estil grech-romà, agradosa, ben encitronada, prou gran i visitam lo Santíssim Sagrament. Passam per la potecaria del nostre vell amich i colaborador D. Anselm Castellarnau. Justament no hi ès, i mes tart ens envia a dir que demà ens veurem, si Deu ho vol i Maria.

Dia 7 (agost)
Comensa l'escorcoll del dialecte d'Esterri

Es la segona vegada que vench assí a estudiarhi la llengua. La primera vegada fonch l'any 1906 ab lo Dr. Schädel.

Ens tiram an el carrer, anantmosne tots tres a l'esglèsia. Acaben l'Ofici devers les nou i mitja, i dins la sacristia s'apleguen Mn. Eduard Campí, esterriench, Rector de Vilanova de Meià, Mn. Víctor Aleu, nadiu d'Espot (Vall d'Àneu) i Regent d'aquesta Parròquia, Mtre. Marcel·lí Nat, sabater i escolà d'aquí fa 26 anys, i els tres escolanets (Jaume Gaspar i Grange i els germanets Rossend i Roman Pradera i Garrabé). Tot aquesta bona gent ens volen aydar en la tasca lexicogràfica. Mn. Benejam replega ab l'Escolà lo vocabulari de sabateria i el de l'aviram i cunills. Ab el Regent han envestit lo vocabulari del bestiar de llana, llet i formatge. En Moll s'ès arremolinat ab els tres escolanets, que li han espinzellats vint i un joch, a on diuen una partida de paraules de gran interés lexicogràfich i gramatical. Mentres tant jo ab l'escolà, lo Sr. Regent i [188] Mn. Eduard

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

hem conjugats els quinze primers verbs de la llista, escrivint jo totes les formes que m'han dites.

Com mos ne som temuts eren tres quarts de dotze i abans de pus raons mos ne som anats a dinar.

A les quatre ens constituim altra volta a la Sacristia ab tota aquells minyonia del matí i Mn. Víctor i Mn. Eduard, i ja som partits a donar caluixos an el dialecte d'Esterri. Mn. Benejam acaba de recullir de Mn. Víctor lo vocabulari del bestiar de llana, *xolladors* (tonedors), llet i formatge. En Moll ab nou o deu *nens* i *nenes* segueix replegant jochs de minyonia, a on xoren els mots de la mes llampant catalanidat; i jo ab l'altra gent tenral i Mn. Eduard replech fins a vint verbs, conjugats de cap a cap. Així ja en tenim trenta cinch a la bandolera.

Ab això se fa hora de plegar, i fins demà dematí!

Dia 8 (agost)

Mes enquesta del dialecte d'Esterri. Envestim el d'Ordino

A les nou compareixem En Moll i jo a la Sacristia i Mn. Benejam ca'l Marcel·lí Nat, l'Escolà. En Moll ab l'*infanteria* d'ahir, acaba de replegar els noms i mots dels jochs de la gent menuda i llavò una pila *d'intensius* i *colectius* i arreus de casa. Jo fas conjugar quinze verbs mes, i així ja ens ne resulten 50 de conjugats dels *82 de la llista*. Després m'espitx a ca'l Sr. Rector d'assí per fer enquesta lexicogràfica d'Ordino (Andorra) d'on ès ell nadiu, i en replech una partida de noms de parentiu. En Moll s'entrega a ca l'Escolà i ab un net d'aquest aplega els noms i dies de la setmana, sistema de numeració (aquí també la *canalla* conta per *vints*), festes anyals, i lo de la *tronca de Nadal*, noms de parentiu, d'arbres *fruyters* i *auzells*. Mn. Benejam ha besquetjats els noms dels vents, neu, pluja, monedes, noms de la persona segons l'edat i l'ofici dins la família, lo ram de *barberia*, parts del còs humà, noms dels arreus de cuyna i altres coses per l'estil.

Se fa hora d'anar a posar miques i mos n'hi anam.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Tench la gran satisfacció de trobar a ca'l Sr. Rector d'assí l'honorable D. Marian Viza i Sitjar, d'Isavarre. No l'havia vist pus ni n'havia sabut res de l'any 1906, dins aquest mateix mes, que ab lo Dr. Schädel mos presentàrem a casa seua, sensa coneixerlo i mos hi tengué prop de dos dies, tractantmos esplendidament. Es un tradicionalista de rel i entusiasta de la nostra benvolguda llengua, però inimich de les postissures, [189] bestieses i jutipiris que hi fan els *Instituters*. Es un gust sentirlo destraletjar contra tals estornells.

Devers les quatre rompem de bell nou lo foch. Mn. Benejam i En Moll se situen an el reducte de la barberia del fill de l'Escolà, a on compareixen tres germans (Isidre, Evarist i Agustí) i dues germanes (Rita i Concepció), tots de la família Birbe i Blasi, i la nora i una filla de l'Escolà. Aquells tres germans, com s'enteren de que tot això ès per Mn. Alcover, se retreuen i no los veym pus, blanchs ni negres. Ara llurs germanes s'aguanten fortes i segueixen dientmos paraules tots els dies que som a Esterri. Ab tota aquesta bona gent aclarim els noms de Deu i del Dimoni, facultats intel·lectives i sentits, parts del còs humà, supersticions, vestits de dona i d'home, la casa de part de fora i de part de dins, i lo *llosat* (teulada: aquí ja no se coneixen les teules; les cases estàn tapades d'unes lloses negrenques molt primes que retallen així com convé), departaments de la casa i mobles, cuyna, rebost, ram de bugaderia, abelles, porchs, cassadors i pescadors i llavò paraules a lloure que engospam al vol. Jo mentres tant li he envelat a ca'l Sr. Rector d'aquí, nadiu, com diguérem d'Ordino d'Andorra, que té un germà i una germana i una nebodeta ab ell, tots nats i criats a Andorra; i ab ells replech vocabulari andorrà, ès a dir, els noms vulgars de les facultats intel·lectives i sentits, gerarquia esglesiàstica, la casa de part de fora i de part de dins ab totes ses dependències, resultantne paraules precioses de tot, com ès lo verb *tolre* (< *tollere*) que a Andorra se conserva intacte i complet en la frase *tolre l'aygua*, això ès, girar l'aygua de regar cap a un vent o cap a l'altre, ferli mudar lo curs.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A ca'l Sr. Rector ha comparegut Mn. Jacinto Lliminyana, nadiu de Llesp (Vall de Boí) i Rector de València d'Àneu, a una horeta d'assí, que ha demostrada una gran alegria de coneixerme personalment perque ha dit que feya molt de temps que s'interessava per les meves curolles lexicogràfiques, i ens ha convidats a anar a la seua parròquia a passarhi uns quants dies, lo qual ens ha dolgut no poder acceptar per falta absoluta de dies disponibles.

També ens ha sabut greu no poder acceptar els altres oferiments de D. Marià de Viza, d'enviarmos cabalgadura per anar a Isavarre a passar ab ell dos o tres dies. La maleyta i feresta falta de dies disponibles ens ha privats de tal pler. [190]

Dia 9 (agost)

Nou entretoch an el dialecte d'Esterri i d'Ordino

Son tornades avuy a la fonda aquelles minyonetes de la conjugació, que se son posades a dirme formes verbals tan rabentes, que devers les dotze hem acabada la tasca: han conjugats 32 verbs, que ab els 50 dels dies anteriors, son els *82 de la llista*. Ja m'han donat bon may d'escriure aqueixes pitxorines. La banda del capvespre l'Amo de la Fonda, D. Josep Morelló, propietari i conrador molt entès, m'ha dit lo vocabulari dels boschs i aprofitament de la llengua dels mateixos, i llavò tot lo ram de llaurar i sembrar cereals, llegums i erba de prat i ademés tot lo referent a segar, no sols lo gra, sino l'erba i portar una cosa i altra a l'*era* i al *paller*. Després me espitx a ca'l Sr. Rector d'assí. L'he trobat com sempre dins lo llit; però ben trempat per dirme mots d'Ordino d'Andorra. Hem continuat l'orde del *Qüestionari*, i m'ha dit els mots referents a aviram, conills, coloms, gossos, gats, porchs i tot lo ram de farciments, de porquim (*llangonisses*, *botifarres* i *bulls*). ¡Vaja quin home mes valent i amable! Li estich agraidíssim. Mn. Benejam i En Moll a ca l'Escolà han escatades les seccions referents a la *Mola* (molí) d'aygua, distribució de farina i cernedor, llegums, rentador, llit, coloms, cunills, gossos, gats i *rats*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

(rates), noms que prenen les persones segons llur diferent edat i estat d'esperit, porchs i *matansa*, forn de pa, bestiar bacum, bestiar de cabreste, *animalons* i *animalonets*, cànem, ferreteria, fusteria, arbres fruyters, bestiar cabrum, bestiar de llana i paraules alloure.

Hora baixa de tot mos ne som anats a estirarmos les cames p'els contorns de la vila i llavò icap a sopar i a geure!

Dia 10 (agost)

Un altre arrap an el dialecte d'Esterri i Ordino. Una costerada an els *Instituters* i a la Mancomunidat

A les vuyt i busques hem comensada la faixina. En Moll ha dibuixades unes quantes d'eynes de conrar i ha completat l'ensellament de muls i mules de tragí, que aquí tenen una importància fora mida perque casi tot lo trasport de coses i persones fan ab tal bestiar. Després se'n ès anat a l'Apotecaria de l'amich Castellarnau i aquest li ha dits els noms vulgars de les malalties de per aquí i ha cridat un ferrer, Mtre. Baldomer Arnalot, molt desxondit, que li ha espinzellats els noms [191] de totes les parts del còs de l'ase, que duym dibuixat a una llibreta. Mn. Benejam, acompanyat d'un net de l'Escolà[,] ha visitat l'obrador del baster Mtre. Josep Nat i Falp, de 32 anys, el qual li ha donades les fites ben netes del vocabulari de son ofici. Després s'ès espitxat a l'obrador de Mtre. Josep Doria i Del'hort, teixidor, de 55 anys, que li ha esplicat fil per randa lo teler i son funcionament. Ara jo li he envelat cap a la Rectoria, i lo Sr. Rector i la seua nebodeta Maria Riba i Coma, d'onze anys, nadiua d'Ordino, m'han dits els noms dels dies de la setmana i dels mesos, i m'ha contat fins a denoucents i llavò he escorcollat els intensius, colectius i demés derivats i pronoms personals, possessius, demostratius i indeterminats; i lo Sr. Rector m'ha espinzellats els noms de les mesures d'oli, vi, grans, pesos, sistema de midar, els vasos i cabuda del vi, i llavò tota la *Constitució d'Andorra*: civil, administrativa i criminal,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

especificantme tot son funcionament. Té això la seua importància perque ès l'únich Estat del mon que té la llengua catalana per *llengua oficial*.

La banda del cap-vespre Mn. Benejam s'ès presentat a la botiga de robes de D. Francesc Cases i Armengol, que s'oferí despuysanit a dirmos els noms de les diferents castes de robes que s'usen per aquí, i els ha dits bil·lo bil·lo a Mn. Benejam, consignantlos aquest en la seua llibreta. Llavò li ha estret cap a ca-les Sres. Birbe i Blazi, insignes benefactores de l'enquesta lexicogràfica a Esterri, les quals li han dit un bell esplet de refranys, cansons i adagis, que incloven mots i frases d'allò mes bufarells i llavò un enfilay d'oracions d'aquelles mes antigues.

Ab l'honorable D. Anselm Castellarnau i ab En Moll a les quatre li hem copat a la masia de Santa Maria, Patrona de la Vall d'Àneu: una esglèsia ogival primitiva d'arcades apuntades sensa volta, tapada de teulat ab postissada i ab l'àbside del sigle IX, segons parer de l'eruditíssim arquitecte D. Lluís Domènech i Montaner. Aquesta àbside ès purament romànica i trobam gros que siga de tal sigle. M'agradaria veure raonada aquesta opinió d'En Domènech i Montaner, que sens dupte ès un dels homes mes erudits d'Espanya en ram de construcció. Aquesta esglèsia l'administra lo Sr. Rector de Loarre; però la terra que l'enrevolta ès d'un senyor que no està aquí i se'n cuyda per ell l'amich Castellarnau. Hi ha una casa de pagès ben completa, a on hem estudiada l'estructura del *paller* i del seu *teulat*, bigamada, lo jou dels bous, les *corbelles palleres* i les de *bogà*, la cuyna i lo *foch* (llar) ab tots els seus [192] arreus i llavò una partida d'eynes. Molta cosa d'això l'hem dibuixada, prenent bona nota dels noms. —Quant comensava a fer fosqueta, li hem envelat cap a la vila, arribanthi ab una brusquina ben espessa. Conversa qui conversa, l'amich Castellarnau, catalanista de tota la vida, ens ha confessat que ell també era colaborador del *Diccionari* que els *Instituters* diuen que fan, però que just contestà els primers *qüestionaris* que li enviaren, i ja no n'ha contestats pus. I ha dit mes: que els seus diferents amichs, escampats p'els pobles d'aqueixes muntanyes, que també eren colaboradors de l'*Institut*, li conten que han fet cinch doblers de lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mateix: contestaren els primers *qüestionaris*, i fa anys que ho han deixat córrer perque no els agrada el frit *instituter*. Lo qual prova el bon paladar que tenen tots aquests senyors, ja que'l *frit instituter* gira el ventrell a tota persona que no s'ha begut el seny, i li fa vomitar l'ossa i tot.

Llavò comensa l'amich Castellarnau a descapdellar contra la Mancomunidat, acusantla de que no ha fet per les regions del Pallars res pus que pujar a tots els Ajuntaments el *Contingent Provincial*, deixant els pobres Municipis com un jonch de fulles, no fenthi en canvi cap millora de res. En Castellarnau ès estat Bal·le d'Esterri; de manera que pot parlar.

Fosca negra, arribam a la fonda. M'interessava posar un telefonema a Sort. Ho dich an el fondista, i me surt que a Esterri no hi ha posat telefò la Mancomunidat perque ès un districte que no vota may per *La Lliga Regionalista*, sino per D. Emili Riu, anti-*lliguer*, i per això la Mancomunidat no hi ha volgut posar telefó. I llavò li diràn la *Mancomunidat de Catalunya* i *President de Catalunya* an En Puig i Cadafalch. Per lo vist el Pallars no ès Catalunya. Es que ès massa enfora de Barcelona. La veritat ès que tal *President de Catalunya* per assí fa tan de paper com una fulla de col d'aquelles costeres i que just serveixen per certs quadrúpeds que no cal anomenar.

Dia 11 (agost)

S'acaba l'escorcoll dels dialectes d'Esterri i Ordino. Cap a Sort. — Una maleta perduda. Repel an el dialecte de Sort

Devers les nou obrim les hostilidats. Mn. Benejam se'n va a la botiga de Mtre. Emili Perutxo i Aubarell, i hi replega lo nom de les viandes que assí mes s'estilen. D'allà li copam [193] a l'obrador de Mtre. Enric Cortès i Cortina, llenterner, que ens diu els mots de son ofici. Passam llavò a la botiga de robes de D. Francesc Cases i Armengol, que ens diu mes noms de les robes que s'estilen a Esterri. Entram després a ca-l'Escolà, que ens especifica lo *Corral* d'aquí ab totes ses dependències d'era, paller i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

estables, i hi afitx un enfilall mes de paraules a lloure d'allò mes interessants.

En Moll s'espitxa a la Potecaria de D. Anselm Castellarnau; li mostra unes llistes de mots d'Isil que'l vell colaborador D. Joan Barado ens envià l'any 1906 sensa esplicarlos; i l'amich Castellarnau les hi esplica fil per randa. Jo me'n som anat a ca'l senyor Rector, que de dins lo llit ha seguit esplicantme lo vocabulari d'Andorra referent a una partida de seccions, fins a l'estrem que hem acabat casi tot lo *Qüestionari*. Li he donat milions de gràcies de tanta de molèstia com s'ha presa de dirme, de dins el llit i sensa poderse bategar, tantíssim de vocabulari andorrà, que resultà d'allò mes notable, especialment la manera de batre, diferent de totes les altres comarques que fins avuy hem estudiades.

També espressam a les senyores Birbe i Blazi i a l'Escolà (Marcel·lí Nat) lo nostre mes coral agraiment per lo molt que ens han aydat en la nostra tasca. Aquest escolà fou el *subjecte* que Mn. Griera, fa cinch o sis anys, utilisà per fer enquesta de l'*Atlas llingüístich* i el tengué llogat quinze dies i sembla que li donà 15 pessetes; i cada dia una estona el dematí i una estona el cap-vespre li deya mots i mots, i Mn. Griera escriu qui escriu. Jo li he donades vuyt pessetes per dia, això ès 24 pessetes de tres dies i el teniem emprat de les vuyt fins a les dotze i de les tres fins a les set, i o be ell ens deya paraules, o mos cercava gent que mos ne digués. Mn. Benejam i En Moll eren els qui rebien els mots a casa d'un fill de l'Escolà, que fa de barber; i sempre eren tres o quatre persones que deyen mots a mos dos companys. Hem demanat a dit escolà si Mn. Griera havia replegats tants de mots a Esterri com nosaltres, i ha dit que ni la mitat de la mitat.

Se fa hora de dinar i dinam; i a les quatre ab l'automòvil ide d'allà cap a Sort! a on aclarim que la maleta de Mn. Benejam que dia 6 s'estravià i descompareguè de Sort a Esterri, no compareix ni en saben noves. L'Administrador de la *Balagueriense* de qui era l'automòvil, ens dona paraula de que farà tot quant puga per aglapir tal maleta, que inclou coses massa precioses per no ferho de tot per trobarla. [194]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mos entregam a la Rectoria, a on los Rts. Sr. Rector i Sr. Vicari ens esperen per dirmos mots de Cerdanya i de Guissona, i mos ne diuen un bon enfilall. Llavò mos hi compareix mon coral amich i colaborador fervent D. Serafí Casesnoves, que l'altre dia que fórem aquí, era a Tàrrega. Ens ha dit tot un esplet de mots de Sort que encara no ens havien dits.

Hem agrait a tan bons amichs tot lo que han fet per nosaltres, i n'hem pres comiat perque ja era ben hora d'anarmosne a sopar i a geure, i així ho hem fet.

Dia 12 (agost)

De Sort cap a Artesa de Segre, Ponts i Bassella

A les quatre del matí pujam a l'automòvil cap a Artesa de Segre. Feya una fosca ben espessa i un salistre d'allò mes xalest, que tayava de fret que era. Com ès estat dia clar arribam a la Pobla de Segur; a Tremp ja vèyem el sol; a les nou i busques som arribats a Artesa. A una fonda, de dos ous ferrats mos han fets pagar sis reyals. Pujam a la tartana de Ponts i hi arribam demunt les dotze. Se presenten dues criades de D.ª Carme Castellà, germana de l'inoblidable D. Antoni Castellà, al cel sía, les quals mos han dit que D.ª Carme i les seues nebodes D.ª Elàdia i D.ª Concepció ens esperaven a dinar. Mos hi presentam, i mos han rebuts amabilíssimes i mos han donat un dinar de primera. Es vengut a saludarmos l'altre amich coral D. Francesc Muntanyà a ne qui escriguí d'Esterri que mos cercàs una tartana que mos dugués avuy mateix a Solsona. Ens ha dit que no n'ha poguda trobar cap; però que mos n'anem ab l'automòvil de la Seu d'Urgell fins a Bassella, i que d'allà tan dematí com volguem mos duràn a Solsona.

A la casa Castellà hem trobat lo simpàtich enginyer agrícola D. Antoni Riera i Artigues, de Barcelona, que me felicita efusivament per les meues campanyes contra l'*Institut* i la Mancomunidat i per los articles sobre la llengua catalana que publiquí demunt *ABC* l'any 1919, que reconciliaren

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una partida de parents seus ab la Llengua Catalana, que just coneixien a través de les bajanades i estridències dels catalanistes deixats de la ma de Deu, que desgraciadament son mes que mosques.

Prenim l'automòvil de la Seu a les dues; devers les tres mos deixa a l'Hostal de Bassella, a on, després de resar, feym dues horetes d'enquesta lexicogràfica ab l'amo de l'Hostal, [195] N'Enric Mallol, nadiu d'una casa a 5 km de Ponts i ab D. Francesc Soler i Julià, nadiu de Pla de Sant Tirs, a 10 km de la Seu, aclarint lo nom d'una partida d'arreus de casa i de la arade ordinària i de la *forcada* (que aquí en diuen *arreu*).

Prestet acabam d'enllestir feynes, sopam i ia jeure manca gent! abans de les nou per podermos llevar de bona hora demá dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 13 (agost)

Cap a Solsona, a on comensam l'enquesta lexicogràfica

Ens criden a les dues i mitja; a les tres pujam a un carro de tragí, que hi fa mes bon cualcar que a una tartana i a un automòvil, i ab una fosca que la porien tallar a espasades icap a Solsona son les feynes! Hi arribam a les set i mitja. Deym missa a la Seu i icap a veure lo bon amich Mn. Josep Vendrell, canonge d'aquí! Lo trobam que pegava les tres bossinades. Ens rep així com era d'esperar de la seua fina amistat i viu entusiasme per l'*Obra del Diccionari*. Té d'anarse'n al chor, i acabat aquest se presenta a la fonda ab uns quants de seminaristes ben allimats per la tasca lexicogràfica i gramatical: s'anomenen Josep Figueras de 16 anys, Manuel Viladrich de 12, Joan Augé d'onze i Lluís Subirà de dotze, tots nadius de Solsona. Els aboch la llista de verbs i ja son partits a conjugarne. Mos hi pegam fins que fa fosca i en deixam trenta tres de desnossats.

En Moll i Mn. Benejam recullen l'esplicació que d'unes llistes de paraules solsonines que tenim de l'any 1906, elze dona dit M. I. Mn. Josep Vendrell, la seua germana D.ª Mercè [Vendrell] i sa mare, D.ª

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Francisca Llort, les quals elze fan una relació molt especificada dels bolets que hi ha per aquí, uns comestibles i els altres no. Fins a trenta castes elze n'han dites.

Mn. Joan Serra i Vilaró ès vengut a posarse a les nostres ordes per l'enquesta lexicogràfica. Ell se dedica fa anys a l'arqueologia i prehistòria solsonina fent nombroses escavacions per conte de la Junta d'Escavacions de Madrid; ès lo director i organisador del Museu Arqueològich i Prehistòrich que hi ha an el Palau Bisbal a on ha aplegats Mn. Serra vers tresors de la prehistòria d'aqueixes regions. Lo seu ajudant En Josep Figueres ès un dels que ens han aydat mes de ver en la tasca conjugativa. S'ès fet tart, i per lo que pogués esser, hem pres redòs a la fonda, i bona nit, fins demà dematí! si Deu ho vol i Maria. [196]

Dia 14 (agost)

Segueix a forsa de premudes l'escorcoll lèxich a Solsona

Devers les nou, acompanyantmoshi Mn. Serra, mos som constituits an el Museu Arqueològich-Prehistòrich-Diocesà, admirant d'aprop lo bell esplet de monuments que inclou, i hem refermada la tasca lexicogràfica ab quatre o cinch seminaristes, que han esplicat a Mn. Benejam i an En Moll tot un estol de mots solsonins, mentres jo ab dos tenrals dels d'ahir, conjuga qui conjuga verbs tal com les conjuguen aquí i prenentne bona nota, n'hem escloveyats vint i set, arribant an els xeixanta a les onze i quart, i de les quatre fins a les sis hem escabetxats els altres, els vint i dos que ens mancaven, però no ab els mateys conjugadors. Just n'ha comparegut un dels venguts avuy dematí. Els altres se veu que s'han estimat mes anarse'n a jugar. Això m'ha posada terra ferm a l'escudella, fins que m'ha ocorregut cridar tres o cuatre bordegassos que jugaven per devant la fonda; i son estats de tan bon manament, que han allargat el coll an aquest jou de la conjugació, que jo els arrambava; se son posats a conjugar a la vela i jo escriu qui escriu, i ells que no paraven de dirme formes verbals, però tan llampants i ab una pronúncia tan segura i tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

neta, que he pogut apreciar ab tota exactitut la fonètica solsonina, que ès un entremitx de la *central* o barcelonina i la *occidental* o lleydetana tan propinqua de la valenciana; i varia prou si l'estudien en boca de la gent instruida i que son sortits gayre de Solsona o en boca dels que no en son sortits casi may, sobre tot els noys de deu a dotze anys. Els qui m'han fet tal favor nomien Joan Bajona d'onze anys, Jaume Costa de nou i Ramon Riba de dotze. En Moll i Mn. Benejam no han pogut fer casi res perque la gent gran de qui ells havien de treure paraules dels *Quesits* del *Qüestionari* no anaven d'aglans, vull dir, no estaven per dir mots, sino per anarse'n a passetjar.

Ahir sabérem que aquí hi ha Pares del Cor de Maria, la gran fundació del Venerable Rdm. P. Claret, de que guart jo tan bona recordansa. Mos hi som espitxats. El Rt. P. Superior mos ha rebuts cor ubert, i com ha sentit que hi anàvem a demanarli socós per trobar aquí elements a voler per la nostra enquesta, ès a dir, per donar raó a mos dos companys Benejam i Moll aqueys tres o quatre dies que han d'esser aquí, ens ha contestat: —Venguen vostès an el jardí, que hi ha tots els Pares i lo M. Rt. P. Provincial, i ells mateixos elze [197] contestaràn. Mos n'anam an el jardí, i ens reben aquells bons Pares ab rams i palmes, especialment lo M. Rt. P. Provincial, que no ès català, sino castellà. Tots se son oferits a fermos costat ab tota l'ànima i que no sols ens diràn totes les paraules que ells sapien dels *Qüesits* del *Qüestionari*, sino que mos recomanaràn a les persones conegudes i amigues d'ells que servesquen per la cosa; i que sempre trobarem les portes de llur col·legi ubertes per tot lo que ens convenga. Llavò hem parlat d'una partida de coses mes que afecten a la Pàtria i an el bon nom d'ella, i hem coincidit completament, quedant amiguíssims. Lo mes elemental de la prudència m'imposa una discreta reserva, mentres no hi haja cap balitre embalitrat que mos oblich a cantar mes clar.

Es la segona vegada que vench a Solsona a fer enquesta gramatical i lexicogràfica. La primera fonch l'any 1902. Com acabàvem de sopar, ès vengut a veuremos lo M. I. Mn. Josep Vendrell, fentmos a sebre que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

demà un *masover* seu, molt entès en conreu del camp solsoní, vendrà a dirmos mots del seu art. Jo le hi he agrait de tot cor, i li he recomanats ab tota l'ànima Mn. Benejam i En Moll aquests dies que seràn a Solsona totsols per motiu d'haver d'anar jo a Mallorca a pendre possessori del Deganat.

Dia 15 (agost)

Cap a Manresa, Barcelona i Mallorca. —Pèrdua d'una maleta de cabal lexicogràfich. —Entretoch sobre política plena regionalista i lo meu conflicte ab l'*Institut*

He dita missa a les quatre. A les cinch puig a l'automòvil cap a Manresa. Anava adevant, devora l'automoviler; m'he posades entre cames per mes seguredat les dues maletes petites, plenes de papers de l'*Eixida* i de cabal lexicogràfich, sensa anar a pensar que, essent ubert lo costat per on pugen, per allà me porien caure aquelles maletes, sensa temerme'n. Partim desparats; i jo, distret o preocupat ab altres pensaments, no he pensat pus ab les maletes; fins que arribam a Cardona, devallam per estirarmos les cames, i not ab un esglay fora mida que una de les dues maletes, tota plena de cabal lexicogràfich, no era dins lo automòvil; havia descomparegut. ¡O quin esglay ès estat aquell! Som romàs com un beneyt. No sabia que'm passava. He oferides 25 pessetes an el qui me trobàs tal maleta, que per forsa ha d'esser demunt el camí [198] que acabàvem de recòrrer. L'amo de la fonda a on s'atura l'automòvil, ho ha sentit, i s'ès oferit a cercar a l'acte un bicicletista que surta inmediatament a cercar la bona de maleta. Partim cap a Manresa, i creysme que he passat un camí d'allò mes atribulat. A Manresa l'administrador de l'automòvil s'ès oferit a telefonar a la fonda Vilanova, a Mn. Benejam, per que fassen cames per trobar la ditxosa maleta; i totd'una d'arribar a Barcelona, telegrafiy i escrich a Mn. Benejam per que me donin noticies de tot lo que hagen pogut aclarir sobre tal soscayre. ¡Deu ho fassa que la trobem la bona de maleta! ¡Ja ès Deu que mos vol

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

provar la paciència per que estiguem mes alerta! que tot s'ès mester per anar p'el mon.

Ab mi venia, an el meu costat, un viatjant de comerç molt simpàtich, que devant aquest desagradabilíssim incident ha deixada la estudiada reserva que havia notada ab ell a la fonda Vilanova, i s'ès portat com un vertader amich. Plegats hem berenat an el *restaurant* de l'estació, plegats son anats fins a Barcelona. D'una paraula n'ès venguda una altra, i m'ha confessat que pertany an els catalanistes mes exaltats, que siulen En Cambó perque el consideren poch catalanista. M'ha demanat quin era lo meu sentit i la meua actitut en totes aqueixes questions polítiques de Catalunya, i jo ab bones paraules li he dit que jo no som mes que *Diccionari*, *Diccionari* i *Diccionari*, i que som amich de tots els qui m'aydin a fer lo *Diccionari* i som inimich de tots els qui no el me volen deixar fer.

Això m'ha duyt a contarli tot lo que me passà ab l'*Institut* i En Puig i Cadafalch i ab D. Alfons Sala i Sa Magestat el Rey N'Alfons XIII (que Deu guart) i els caps-pares de la Política de Madrid. I l'home com ha sentit allò, m'ha confessat noblement que estava molt mal enterat, i que trobava que jo tenia tota la raó, i que ho faria avinent an els joves correlligionaris seus. Li he demanat lo nom i la direcció per escriure'l a la taula dels amichs de l'*Obra del Diccionari*. No pos aquí lo seu nom per no ferlo víctima del Rey Herodes i Caifassos de la Mancomunidat i *Lliga Regionalista*. Massa elze conech an aqueys aliardos i sé prou que son capaços de cometre qualsevol atrocidat contra els qui s'atansen a pensar diferent d'ells.

Devers les cinch i mitja he pres redòs an el vapor, i a les vuyt i mitja hem tocat lo corn cap a Mallorca.[8] [199]

---

[8] Nota (1) de l'original: D'avuy fins a dia 20 posam cada dia la nota de la enquesta que feren a Solsona i després a Manresa mos dos companys Mn. Benejam i En Francesc Moll els dies que jo capllevava per Barcelona i Mallorca. La nota aqueixa l'ha feta En Moll. Vetassí la d'avuy. La dels altres dies anirà al peu de cada plana.

15 d'agost. —Devers les vuyt ja compareix a la fonda lo Dr. Vendrell, a parlarnos sobre el pla de campanya per avuy. Ell mateix s'ès vist ab dos veins seus, un espardenyer i l'altre conrador, que se son oferts a dirnos tots els mots de llurs oficis.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 16 (agost)

Arribada a Mallorca. Rum-rum sobre el meu Deganat. —¡Glòria a Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya! —Col·laciò del Deganat. —Llibres de filologia, arribats d'Alemanya

Arribam a Mallorca dematinet. Dich missa i comensen a venir amichs i amichs a donarme l'enhorabona i contarme del rum-rum que's mogué aquí ab motiu del meu Deganat, que el dech, després de Deu, esclusivament a Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya. Son estupendes les coses que conten que feren alguns per que jo no fos lo Degà de la Seu, movilisantse la forsa política mes forta de Mallorca contra mi. Tot fou debades devant l'actitut resolta de Sa Magestat. L'interés que Sa Magestat demostra a favor de l'*Obra del Diccionari* i son iniciador i capdavanter, no té esplicació humana. Hi ha [200] notoriament la Ma de Deu. ¿Qui som jo per cridar tan fort l'atenció del Rey i per ferli pendre tal actitut? Es l'*Obra del Diccionari*, ès la protecció visible de Deu dalt l'*Obra del Diccionari* que ho esplica tot. Lo meravellós del cas ès la visió llampant que Sa Magestat ha tenguda de l'importància política i patriòtica

---

Mos presentam a ca-l'espardenyer, que nom Isidre Codina, i ja hi trobam aquell conrador, anomenat Josep Mosella i Cardona, i llavò un escloper, Mtre. Francesc Colell, tots tres molt escometents i disposts a contestar a lo que elzi demanem.

Mn. Benejam comensa la tasca replegant tot el vocabulari espardenyerench; llavò se'n va a la Residència dels Pares del Cor de Maria, que'l reben molt bé i li diuen una partida de mots interessantíssims.

Jo quet ab aquells bons senyors de l'espardenyeria, i ja som partit a apuntar els noms de les eynes i treballs dels esclopers, treguent dibuix d'uns quants instruments d'aqueix ram. Llavò donam una estona de ventim an el ram de llaurar i de utensilis casolans, ajudantmos en aquesta tasca D. Ramon Jalmar i Elies, d'edat de 30 anys, rellotger, nadiu de Solsona meteix.

A les tres mos presentam de bell nou a ca-'l Dr. Vendrell, on trobam un conrador, Joan Serch de nom, ja d'edat, que el Dr. Vendrell ha cercat per fer ab ell els diferents rams d'agricultura. Per veure d'aprop les eynes agrícoles i poder treballar ab mes profit, mos n'anam a ca-D. Josep Mosella, i allà ab l'amo de la casa i ab el Sr. Serch escatam tot lo referent a les feynes de llaurar, sembrar, segar i batre, i llavò tot lo del ram de figueres i altres arbres fruytals, replegant al meteix temps moltes de paraules i modismes de lo més pur catalanesch, que brollen ben llampants de la boca d'aquells dos bons homes.

Quant comensa a entrar la fosca donam per acabada la tasca, deixant preparat el camp per la feyna de demà. [200]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de l'*Obra del Diccionari* i que haja cooperat i cooperi tan heroycament a l'acció de Deu. Deu dona an els qui reynen i governen aqueixa visió de les coses. Els grans reys i els grans governants son els qui atenyen aqueixa visió i obren en conseqüència. Això ès lo cas de Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya.

De tota aquesta tramuntanada de xarratòrums del meu Deganat ja no n'he de dir res pus. Els meus contraris sens dupte esperaràn que jo m'amoll i los ne diga de verdes i de madures. L'erren de cap a peus. Prou de tal cabermoni!

A les nou i mitja, lo Il·lm. Sr. Governador Esglesiàstich, S. P. per ausència del Bisbe, m'ha conferit lo Deganat, donantme'n col·lació canònica, essentne testimonis mos vells amichs l'Exm. Sr. Comte de Ròtova i Baró de la Uixola i D. Josep Ignasi Valentí, tots dos benemèrits de la causa catòlica; i lo Il·lm. Capítol acorda donarme demà possessori.

Arriba una Reyal Orde de dia 9(,) del Ministeri d'Instrucció Pública manant que per la Delegació d'Hisenda de Balears ens paguin per trimestres les 25.000 pessetes de la subvenció del *Diccionari*, corresponent a l'actual any econòmich. Es l'Exm. Sr. D. Antoni Maura, President de Ministres, que me remet dita Reyal Orde. Beníssim.

Dies passats arribà d'Hamburg una de les dues caixes de llibres de filologia que tench pagats ja del febrer. An aqueixa caixa hi ha: *a*) tota la colecció de *Romanische Forschungen* (Escorcolls Romànichs) del gran romanista Karles Vollmöller de Dresden, prop de quaranta volums, tot estudis sobre les llengues neo-llatines i que toquen ben de prop la catalana ab tots sos dialectes; —*b*) tota la colecció de *Gramàtichs Llatins* que publicà l'altre romanista H. Keil (1857-1880), això ès, tots els gramàtichs que's coneixen del llatí, anteriors a la desfeta de l'Imperi Romà. Es la font mes important que ens queda per sebre que era i com era la llengua llatina entre els qui la parlaven de neixó; —*c*) i tots els quaderns sortits, una cinquantena, del *Thesaurus Linguæ Latinæ* que publiquen les Acadèmies de Berlín, Munic, Göttingen, Leipzig i Viena. Son sortits els quatre toms primers, en fol, d'un milenar de planes quiscún i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

just inclouen les paraules que comensen per A, B, C. El tom [201] V, casi complet, no abrassa tota la D. Llavò hi ha un tom comensat just de *noms propis* i un altre de *onomàstica* (noms de lloch). Es lo *Diccionari llatí* mes complet que hi haja hagut may. Encara me'n ha de venir una altra caixa de llibres de filologia alemanys. Ah idó?[9]

Dia 17 (agost)

Enhoresbones de paraula i per cartes a talabaixons ab motiu del possessori del Deganat de la Seu

Me pas tot lo sant dia rebent amichs que venen a donarme l'enhorabona del Deganat, i lletgint lo caramull de cartes que he trobades de tot aquest temps que era a fora-Mallorca.

Lo de cap-vespre, després del Chor, prench possessori del Deganat ab lo ceremonial de costum.[10] [202]

---

[9] Nota (1) de l'original: **16 d'agost.** Devers les nou agafam el pellet i les eynes, i ja som partits cap a la Casa dels Relligiosos del Cor de Maria. Un dels Pares ens presenta D. Pere Mosella, director de les obres del Col·legi que construeixen p'els estudiants de Moral de dita Congregacio; aquell senyor ens rep amabilíssim, i mos diu tots els mots referents a l'ofici de *paleta* i a l'art de construir, fent una descripció especial de tot lo bigam d'una casa.

Llavò debaixam a la fusteria de la meteixa Casa Relligiosa, on trobam Mtre. Domingo Ramonet i son fill N'Àngel, fusters molt entesos, que mos espliquen fil per randa tot quant se refereix an el seu ram.

A les tres i mitja mos entregam a ca-'l Dr. Vendrell, i hi trobam la germana del Doctor, D.ª Mercè [Vendrell], i la seua mare, que tenen la santa paciència d'estar fins a les sis i mitja esplicant el sentit d'un futrau de mots de les llistes que tenim de Solsona meteix; quant Mn. Josep surt del Chor també se posa a dirhi la seua, i nosaltres hala qui hala a escriure mots, i feym una replega d'aquelles de repica'm els colzos.

[10] Nota (2) de l'original: **17 d'agost.** —Demunt les nou mos n'anam a casa de dos germans sabaters, Mtre. Benet i Mtre. Romà Guitart, que lo Dr. Vendrell ha cercats per fer lo vocabulari sabaterench. També compareixen a la meteixa casa D. Victorià Guilanyà, comerciant de robes, D. Lluís Valls, telegrafista, i D. Ramon Botet i Morist, fideuer, i se posen a dir paraules i més paraules; i resulta que no sols recullim tots els termes de sabateria, sino que també aclarim el sentit de casi totes les paraules de les llistes, i encara n'apuntam un bon folcat de ben pures, i interessants, que surten espontàniament de boca d'aquells cinch heroychs solsonins.

Demunt les onze, Mn. Vendrell m'acompanya a ca-Mtre. Carles Pallarès i Coromina, ferrer, que, ab sos tres fills Anton, Ramon i Lluís, també ferrers, me donen la clarícia de tot lo referent als treballs del seu ofici.

Després de dinar anam a ca-Mn. Joan Massana, sacristà de la Seu, que'ns acompanya a veure lo Cambril de la Verge del Claustre, Patrona dels solsonins. Aquesta imatge, molt venerada del poble de Solsona, data de l'època bisantina, i ès notable sobre tot per la seua espressió de severa magestat i p'el delicat treball que s'observa en les rues del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 18 (agost)

Cap a Manacor el dematí i el vespre cap a Ciutat

Me'n vaig a Manacor a dinar ab la meua família i allà tot ès gent que compareix a donarme enhoresbones a betzef. He de fer constar que son venguts lo Rt. Sr. Rector Arxipreste Mn. Rafel Ignasi Rubí i lo Sr. Bal·le, D. Josep Oliver i Bill-lloch.

Horabaixa li he tornat estrènyer cap a Ciutat.[11]

Dia 19 (agost)

Entrada llitúrgica an el Chor de la Seu. Cap a Barcelona

He feta l'entrada an el Chor ab lo ceremonial de costum. Tot lo dia he revisades coses de l'*Obra del Diccionari* per ferla anar envant, i el vespre he pres vapor cap a Barcelona.[12] [203]

---

vestit, vertaderament admirable. Distingits tècnichs la consideren, ab molta de raó, com una de les millors manifestacions de l'escultura cristiana mitgeval.
Ab una pluja que com qui la donin per amor de Deu, mos n'anam a ca-'ls sabaters germans Guitart; hi trobam Mtre. Benet i mos posam ell a dir i nosaltres a escriure mots, escatant del tot les estenses llistes que teníem de Solsona.

[11] Nota (1) de l'original: **18 d'agost**. —De bona hora compareixem a ca-Mtre. Benet Guitart, i hala petits altra vegada a apuntar paraules i frases solsonines referents an el bestiar i a altres seccions que les llistes no duyen ben complertes. Devers les onze, ab Mn. Joan Massana, anam a veure el Seminari, que ès, ben gran, situat fora de la població. Al capvespre enllestim de tot la feyna lexicogràfica, i donam per acabada la tasca a Solsona.

[12] Nota (2) de l'original: **19 d'agost.** —A les cinch del matí prenim l'automòvil i ja som partits cap a Manresa. A forsa de sucots i capsanades, per una carretera plena de clots i bassals que no hi ha qui hi pari, arribam a dita ciutat devers les nou. Mos dirigim a la fonda de Sant Domingo, encomanam una habitació, i ja som partits cap a la Residència dels PP. Jesuites. Tocam, surt lo porter i demanam el P. Pastoret. Al cap de poch temps compareix aquest sabi relligiós, entusiasta de l'*Obra del Diccionari*. Feym una conversadeta ben coral ab ell, i llavò ens posam d'acort sobre el pla de combat, ès a dir, sobre la mellor manera de treballar fructuosament a Manresa. Mn. Benejam diu missa a la Santa Cova, i llavò el P. Pastoret vol per forsa que asmorzem a la Casa meteixa. Ab això toquen les onze i el P. Pastoret posa a la nostra disposició un criat de la Casa, que'ns acompanya a l'Orfeó, ont ens veym ab el porter senyor Mirabitlles, el qual s'ofereix per tot quant el necessitem els dematins; per les tardes li ès impossible, perque treballa sensa interrupció de la una del migdia fins les nou del vespre.
El demés del dia el pasam en treballs preparatoris i altres diligències.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 20 (agost)

Cartes de *Diccionari* a roys. —Cap a Manresa

Desembarch i escrich cartes contestant a una partida d'amichs d'Espanya, França i Alemanya, fins que puig a les quatre an el tren lleuger de Lleida, que me deixa devers les set a Manresa.

Dins lo tren trop lo M. I. Sr. Canonge Llovera, de Barcelona, nadiu de la Garrotxa, ab un metge jovenet, nadiu d'Oliana, els quals me diuen un enfilall de paraules de llurs respectives regions, i en prench nota així com puch ab les sacsades del wagó. Trop a Manresa mos companys, Mn. Benejam i En Moll, que arribaren aquí de Solsona ahir dematí, i me diuen que la ditxosa maleta que vaig perdre el dia de la Mare de Deu entre Solsona i Cardona, no ha comparegut, ab tot i haverne fetes crides an aqueixes dues ciutats, prometent 25 pessetes an el qui la present. Es un dels contratemps mes grossos que may haja tenguts en tantes d'eixides com he fetes p'el *Diccionari* desde l'any 1900. ¡Deu i la Mare de Deu fassen que arribi a sortir aquesta bona de maleta! Amèn.[13]

Dia 21 (agost)

¡50 pessetes an el qui mos torn la maleta perduda! —Enquesta lexicogràfica a Manresa. —Enfuyta an els *Instituters*

Escrivim an el M. I. Mn. Vendrell, Canonge de Solsona i an els Rts. Srs. Rectors de Cardona i Clariana, pregantlos que fassen dir demunt la trona que donarem 50 pessetes an el qui presenti aquella bona de maleta. Veyam si així sortirà! ¡Que surta, animetes santes!

M'entrech a la Santa Cova, lo gran casal de la Companyia de Jesús, i celebr una conferència intima ab lo Rt. P. Fidel Mir, Rector de tan Santa

[13] Nota (1) de l'original: **20 d'agost.** —Demunt les nou del matí vé D. Marc Mirabitlles i ens acompanya an el local de l'*Orfeó Manresà*, ont comensam la tasca lexicogràfica. Ab aqueix senyor, la seua dona i la sogra, mostrantlis els dibuixos que tenim, d'objectes catalans, feym una bona replega de material llingüístich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Casa, ab lo Rt. P. Jaume Nonell, tan benemèrit de la filologia catalana per les moltes d'obres que n'ha publicades, i ab son *fidus Achates* lo Rt. P. Pastoret, tan [204] entusiasta de l'*Obra del Diccionari*. M'han renyat una mica perque no som anat a ocupar la cambra que m'hi tenien preparada com de costum. Lo motiu de no haverla ocupada ès que jo no m'havia de separar de mos benvolguts companys d'eixida, Mn. Benejam i En Moll, que d'ahir dematí eren a la *fonda de Sant Domingo*. He contada a tan benvolguts pares la magnífica via que fa l'*Obra del Diccionari* baix del Patronat de Sa Magestat lo Senyor Rey d'Espanya i son Govern i ab la cooperació que troba per tot arreu de Catalunya a pesar del ridícul malaveig de *La Lliga Regionalista* per fer el buyt en torn meu i capturarme de dur endevant la grandiosa enquesta lexicogràfica dins totes les comarques catalanes. ¡Pobre *Lliga Regionalista* i pobre Mancomunidat i pobre Rey Herodes, *alies President de Catalunya*, com l'anomenen els seus babaus! ¡Si ell ho ves lo poch respectat que ès per totes les comarques fins ara recorregudes! ¡No li canta mala *Presidència de Catalunya*! Si ès estat causa de que qualques amichs (poquíssims, això sí) se retreguessen de fermos costat, mos n'ha fets brollar a querns, que mos han servit set vegades mes que tots aquells *retrets* des que se feren coneixents meus.

I ès que fora del clos i de l'alou i de l'esfera d'acció de *La Lliga Regionalista* i de la Mancomunidat hi ha molta mes Catalunya que dins aquell clos, alou i esfera d'acció *lliguenca* i *mancomunidenca*. Es la gran equivocació de La *Lliga Regionalista* i de sos galifardeus: creure-se que ells son Catalunya. Per això desiara se'n duen l'aumut p'el cap i els ho umpl de braverols, nyenyos, porcells i esborranchs. Fort! mes se'n mereixen per fatxendes i lleterets.

Un de tals alicorns s'ès enfilat aqueys dies a les des·sustades i escanyolides columnes del diari d'aquí, *El Pla de Bages*, xotet de cordeta de la *lliguenca* tropa, enflocantmos un articletxo, tot farcit d'elogis

---

Ab un dels trens del capvespre arriba el nostre cap i mestre Mn. Alcover, de retorn de Mallorca, a on anà a pendre possessori de la novella Dignidat de *Degà de la Seu*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

colossals de l'atrotinat *Institut d'Estudis Catalans*, posantlo partdemunt totes les altres institucions de cultura d'Espanya i de fora d'Espanya i exaltant fins a les estrelles les tan bescantades *Normes Ortogràfiques*, que el mateix *Institut* hagué d'arreconar sustituintles d'amagat i traydorament per un nou sistema que Sa Aconfessional i Esquerrana Santedat D. Pompeu Fabra engarbullà fraudulentament. Anomena l'articulista els autors de les *Normes*, vull dir, els qui les autorisaven ab llur firma quant les publicaren; però no m'hi posa a mi, ab tot i esser un dels qui hi treballaren mes, contant casi sempre ab la contradicció de casi tots els altres, i que per això no sortiren ni d'un bon tros així com jo [205] volia. Per tal articulista, come bon *lliguench*, la qüestió era ometre el meu nom, donar la sensació de que jo ja no era an el mon. Sabrien els conillets de guix que potoyen per Manresa que jo dins breus dies hi havia d'arribar ab mos companys per ferhi l'enquesta lexicogràfica i gramatical; i, per *prepararmos* el terreny, entaferraren aquell articlàs an els indefensos lletgidors del *Pla de Bages*; i fou tan eficaç la bomba, que, en lloch de no trobar a Manresa qui mos volgués dir vocabulari, hi trobàrem mes gent que no hi havíem trobada may. Per tot mos ne pren lo mateix. Se'n poren avanar els nostres contraris. ¡Ja n'hi ha de fam, germanets! ¡Endevant les atxes ex-amichs meus! ¡Grans mercès, Excm. Sr. *President de Catalunya*!

A Manresa ja hi som vengut una partida de vegades a ferhi enquesta gramatical i lexicogràfica. Hi vinguí l'any 1902 i l'any 1906, que hi trobí un colaborador tan intès com actiu, el qual se posà després a treballar per l'*Institut*. Entany li proposí de treballar an el mateix temps per mi; i encara ès l'hora que m'haja de contestar. En vista de lo qual me'n guardaré com de caure d'acostarm'hi. Per això no mos hem de barallar tampoch ni per altre tant. Sensa un all fan l'ayoli i quiscú sap quin pa l'assacia. Mos som vists ab D. Josep Cirera, advocat, President del *Centre de Jovintut Carlista*, que s'ès oferit a fermos costat ab dit *Centre* per l'enquesta lexicogràfica. Ens hi presentam an el *Centre*, i se posen resoltament a la nostra disposició: *a*) D. Josep M. Portabella; *Tresorer del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Comité de Propaganda Jaumista; *b*) D. Lluís Sampera i Sampera, que té a punt de publicar un volum de poesies manresanes, i s'ès compromès a replegarmos els mots de la fabricació antiga de vetes ab telers de ma, que aquí tenia tanta d'importància; *c*) D. Francesc Serrallonga, que té una gran *fabricació de vidre*, i ens ha dit tot un enfilall de mots de tal art, que valen a pes d'or; i demà anirem ab ell a la fàbrica per completar la replega; *d*) D. Ignasi Cassanyes i D. Josep Perramon, propietaris i conradors d'aquí, que ens diuen un bell esplet de mots del conreu de la terra.

Mn. Benejam replega d'En Portabella i d'En Sampera els mots de la *distribució interior de la casa*, *sabateria* i *fusteria*. Un altre amich del *Centre Carlista* s'oferí a acompanyarmos demà a ca-un Sr. Bergadà que fa mocadors de seda segons lo sistema antich ab telers de ma. També hem d'anar a ca-un altre senyor que fa cintes de seda també ab telers de ma. Sabent que la *Junta del Centre Excursionista* me rebria [206] devers les cinch ab molt de gust, m'hi som entregat, trobanthi el Sr. Serret, cronista de Manresa, i tres o quatre senyors mes, que m'han rebut molt be, llamentant que no hi hagués lo President Dr. Miró, vell amich meu, que urgències de família l'han obligat a ausentarse avuy de Manresa, i tampoch no hi ha pogut esser Mn. Guitart, un dels membres mes actius del *Centre*, que també se'n ha hagut d'anar per feynes imprescindibles. Ab això lo sol s'ès embarrancat i nosaltres hem pres redòs a la fonda. I fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

Dia 22 (agost)

S'acaba l'escorcoll lexicogràfich a Manresa. Cap a Berga. Preparatius d'enquesta

A les nou m'espitx an el *Centre Excursionista*, i lo porter, l'amich Marc Mirabitlles, la seua dona i la sogra (nadiua de Berga) me diuen i jo escrich un bell aixam de mots de coses de casa i arreus de cuyna, d'allò mes rimat, fins que toquen les dotze. Mn. Benejam se'n va a la fàbrica de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vidre del Sr. Serrallonga, passants'hi fins a mitx-dia replegant mots d'aquesta fabricació ben interessants. Ara En Moll s'entrega ab l'amich En Ramon Torrens, poeta lloretjat i fabricant de vetes de seda, fetes ab telers de fust a ma, a la casa Joaquim Borràs, a on fa bona cullita de mots de tal fabricació, pegants'hi fins a mitx-dia. Qui ha dits a Mn. Benejam els mots de la fabricació de vidre de la fàbrica d'En Serrallonga, ès estat Mtre. Miquel Vives i Poch, nadiu de Vallbona de les Monges (província de Lleida), que fa 23 anys que ès a Manresa.

A les quatre pujam a l'automòvil que mos deixa a Berga a les set del vespre. Ja ès la tercera vegada que vench a ferhi enquesta gramatical i lexicogràfica. La primera fonch l'any 1902 i la segona l'any 1906 ab el Dr. Schädel.

Anam a l'acte a veure Mn. Bonaventura Ribera, antich colaborador nostre, que's posa ben resolt a la nostra disposició. Després visitam els *Pares Missioners del Cor de Maria*, i el P. Joan Marcè i el P. Jaume Sans, entusiastes de l'*Obra del Diccionari*, també s'ofereixen a dirmos els mots que sàpien que ens puguen interessar. Selietjam l'hora de veure'ns demà dematí; i com ja ès tart, prenim redòs a la fonda. [207]

Dia 23 (agost)

Ramatxada d'enquesta a Berga. —Cap a la Baells, Guardiola de Berguedà i Bagà

Devers les vuyt i mitja ens entregam a la Casa-Residència dels Missioners del Cor de Maria, i el P. Marcè i el P. Sans se posen a dirmos mots d'aquells mes catalans d'aquí, de Berga, del Penedès, del Camp de Tarragona, de la Plana de Vic, del Pla de Bages i de l'Empordà, que coneixen per haver passades temporades per tot allà; i mos hi pegam fins a mitx-dia.

Dinam; i, dinats, En Moll se'n va a l'obrador del fuster Mtre. Joan Cunill que li diu els mots principals de son ofici. Mn. Joan Benejam entra a l'obrador del baster Mtre. Clement Felipó i també li aglapeix els mots mes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

característichs de tal ofici. Jo ab lo P. Sans me'n vaig a una botiga de fruytes i verdures. La botiguera (no pens a pendreli lo nom) ens rep molt be, i ens diu una partida de mots de les coses que té a la botiga, i ensems li guip la pronúncia bergadana, que la fa ben llampant. Mes tart prenim lo carrer Major i ens aturem a diferents botigues que hi veym objectes que ens criden l'atenció, i hi entram a demanar lo nom de dits objectes. Allò ve de nou ferm an aquella bona gent, que mos miren mitx astorats i sorpresos i no se'n poden avenir que nosaltres siguem vinguts de les Balears per aclarir aquells noms; i desiara, com mos senten i veuen que escrivim, esclaten de riure. Allà on hem escrites mes coses ès a la botiga de ferrateria de *Ca'l Titllot* i a l'Esparteria de Mtre. Enric Font.

Ens veym després ab Mn. Armenter Bartrina, beneficiat d'aquí, que s'ofereix ab altres companys seus a replegarmos tots els mots que demana lo *Qüestionari* que hem escampat derrerament, que ès un resum del de la *Lletra de Convit*.

Ve a veure'ns Mn. Bonaventura Ribera i s'ofereix a fer costat a Mn. Bartrina i an els altres capellans que se son oferits a treballar de valent p'el *Diccionari*.

Prenim comiat de tota la bona gent bergadana que mos han fet costat, i icap a la Baells! ab la tartana ordinària; i de la Baells ab el tren icap a Guardiola! i llavò ab una altra tartana icap a Bagà! a on ens rep i abrassa Mn. Andreu Rovira, antich colaborador nostre, que també ho fou una temporadeta de l'*Institut*, però que ja fa anys que ho ha deixat córrer. ¡La historia de casi tots els colaboradors de l'*Institut*! ¿A on treu cap enviar mots a una gent com els *Instituters* que la derrera pussa que elze pica ès de fer lo *Diccionari*? Enviarlos cabal [208] lexicogràfich ès lo mateix que tirarlo dins un pou. Desde l'any 1913 que comensaren els colaboradors a enviar mots a l'*Institut* fins a l'any 1918 que jo m'hi barallí, may cap Membre de l'*Institut*, fora jo, anà a les *Oficines* receptores del cabal lexicogràfich, a veure qui era que n'enviava o deixava d'enviarne ni que era lo que enviaven. Això me deya sempre Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Griera, encarregat de tals *Oficines*. Duyen altres bulls aquells... *superhomes*!

Dia 24 (agost)

Comensa l'escorcoll lexicogràfich a Bagà

Es la segona vegada que vench a Bagà per ferhi enquesta gramatical i lexicogràfica. La primera fonch l'any 1906. Deym missa a la venerable esglèsia parroquial d'aquí, ogival primitiva, ab dues portalades en gradació, severes i agradoses mostres de la mes pura construcció mitx-eval. Ens umplen d'atencions els Rts. Sr. Ecònom (Mn. Ramon Vila i Costa, nadiu de Pont de Reventí, unes quantes d'hores lluny de Bagà), Mn. Josep Boixader, beneficiat i nadiu d'aquí, i Mn. Josep Ricart, beneficiat d'aquí també i nadiu de Casserres, un poch mes enllà de Berga. Tots s'ofereixen a dirmos tots els mots que saben que ens puguen interessar.

L'Amo jove de la Fonda, N'Anton Ribalta (*Ca-l'Oliayre*), ens mostra l'*era*, el *porxo*: estables, cort dels porchs i *ajoquer* de les gallines, la *pallissa* (*Paissa* diuen aquí) i altres dependències de la casa, mentres En Moll i Mn. Benejam repleguen de boca de la Mestressa i les minyones els mots de la cuyna i de les eynes i feynes de cuynar, fins que a les nou ens n'anam a la Rectoria, a on lo Rt. Sr. Ecònom i Mn. Andreu Rovira ens diven mots d'aquesta regió, referents an els primers nou *Qüesits* del *Qüestionari* abreviat, i, com mos ne temem, ens toquen mitx-dia. — Posam forqueta, ens n'anam a dinar, i a les quatre icap a ca'l Senyor Ecònom! Mn. Benejam i jo i En Moll a ca-Mn. Ricart, que s'hi passa tot lo sant decapvespre, replegant vint i cinch jochs d'infants, que n'hi ha de curiosíssims. Llicencia els minyons, i s'entrega un estol de minyones que li diuen els jochs d'elles, fins que s'en ve la fosca, i han de suspendre la cosa fins demà. Ab Mn. Benejam no param d'escriure bolichs de paraules de la mes pura catalanidat de diferents *Seccions* del *Qüestionari*, i vos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

assegur que mos hi han fet esser els de l'Abadia perque en son sortits de mots d'aquells de pinyol vermey. [209]

Com ja no hi veym a escriure, mos n'anam a passetjar una mica, i llavò cap a la fonda! i ¡bona nit, si vos colgau!

Per cloure aquest dia, posam els noms dels minyons i minyones que han dits an En Moll llurs jochs: Gaietà Pedrals i Pernau d'onze anys, Ventura Quintana i Arderiu de deu, Josep Russell i Pernau d'onze; Maria de les Dolors Russell i Pernau de catorze, Maria Pedrals i Pernau de catorze, Ramona Cuberes de deu. Tota aqueixa gent menuda se son demostrats valentísims i bons fills de la Pàtria.

Dia 25 (agost)
Segueix l'enquesta del dialecte de Bagà

A dos quarts de nou mos n'anam a ca-Mn. Ricart, comensanthi la tasca ab son pare, D. Ramon Ricart i Vilardell, de setanta un any, nadiu de Casserres (Berguedà): D. Ramon Quintana i Quintana, de cinquanta dos anys, nadiu de Cabrianes, prop de Sallent, resident aquí fa una catorzena d'anys, se posa a dirme els mots de la terra com element de vida per l'home (bosch, aprofitament de la llenya, erm, conreu, prats, llaurades, sembrar, etc.); i vos assegur que en surten de paraules curiosíssimes. —Mn. Benejam escomet D. Francesc Ribalta i Prat, de 82 anys, nadiu de Castellfollit de Riubregós, que fa 71 any que caplleva per Bagà; feu molts d'anys de traginer: ara ès l'Amo de la Fonda de *Ca-l'Oliayre*, a on posam. Diu a Mn. Benejam part del vocabulari dels xays i dels arriers, traginers, carreters i muls. Un nebot d'En Francesc Ribalta, lo vell, que ha nom Anton Marginet Ribalta, ha dit els noms d'estellar la llenya; i un tal Rossend Vall d'Augern, entre Bassella i Solsona, que caplleva per aquí, ens ha dit el vocabulari d'arreus de la cuyna i de l'ofici de ferrer; i les mos ha dits, mostrantli nosaltres els dibuixos de totes aquestes coses.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

A les hores Mn. Benejam s'ès entregat a ca-Mn. Ricart, i la mare d'aquest li ha dits noms vulgars de malalties, remeys d'elles, peixos i altres bestioles. —Mentres tant En Moll ab aquelles minyonetes d'ahir, i ab Mn. Ricart i sa mare ha aplegats els noms de castes de roba, pesses del vestit de dones i homes, antigues i modernes i pentinats, i dotze altres jochs de minyones, molt llarchs i complicats i richs de vocabulari i de formes gramaticals.

Devers les tres ens espitxam a ca-Mn. Ricart: En Moll ab minyones i minyons replega els noms dels dies de la setmana, [210] mesos de l'any i festes anyals, sistemes de contar (la *canaya* conten per vints), costums infantívoles del dia de Capdany, dels Reys, del Dijous Sant, del dissapte de Pascua i de Nadal, noms d'aucells i abres fruyters. Mn. Benejam ab Mn. Ricart i una noya, Josepa Avellanet, aplega els noms dels peixos de riu, i llavò se'n van tots dos a ca-un llauner, Mtre. Marcel·lí Russinyol i Mora, de 25 anys, nadiu de la Pobla de Lillet i resident aquí fa dos anys, i li aglapeixen lo vocabulari de son ofici; li estrenyen després a un forn: hi troben just el mosso, Diego Tristall i Sant-Pons, d'Avià, a mitja hora de Berga, que elze diu lo vocabulari de forner; i llavò s'esquitxen a ca un sabater, Mtre. Ramon Vidal, que fa altre tant ab els mots de son ofici. Jo ab lo pare i mare de Mn. Ricart i En Pepet Rossell replech un bon enfilall de noms de diferents *Qüesits* del *Qüestionari*, de la distribució de la casa de part defora i de part de dins. Ab això se fan les sis, i ens n'anam tots a passetjar una mica passant per devant lo *Molí del Cul·leri*. Escometem lo Moliner i la Molinera, Joan Muntades, de 44 anys, nadiu de Sant Llorenç de Campdevànol, i Maria Cunill de la Pobla de Lillet, els quals ens diuen tots els mots de la maquinària de tal *molineria*, que nosaltres tres consignam dins les nostres llibretes així com porem perque ja comensava a fer fosca, i no hi havia electricidat justament an aquella hora.

D'allà li estrenyem a ca'l *Jaumetó*, En Jaume Cases i Coma, de 47 anys, nadiu d'aquí, persona que de bous, bestiar de cabreste, de cerra, de llana i cabrum en sap la prima ferm, i hi aglapim lo vocabulari de bous,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

porchs i bestiar de cabreste, deixant les ovelles i cabres per demà. Prenim redòs a la fonda devers les nou del vespre, i ibona nit, si vos colgau!

Dia 26 (agost)

S'acaba l'enquesta a Bagà i la comensam a la Pobla de Lillet

Prench una pila de notes de l'Amo vell de la fonda, de vuytanta dos anys, que està mes xalest i trempat que uns orgues, sobre les seues tragineries per tot Catalunya, desde Riba-roja de l'Ebre fins a Figueres. Ab En Moll i Mn. Benejam ens entregam a ca-D. Ramon Quintana, el qual ab son oncle Jaume Arderiu i Capdevila, la seua senyora i son fill se posen a dirmos mots de parentiu, de malalties de persones i animals ab llurs remeys, i llavò tot el ram de cereals i llegums, matansa del porch i vinya de Cabrianes, i nosaltres escriu qui escriu [211] i venga a omplir planes i planes. A les onze En Moll se'n va a Ca'l Jaumetó i en recull lo vocabulari d'ovelles i cabres, que ès del[s] mes richs que hem trobats a Catalunya. Jo a les dotze me veig les caretes ab Mtre. Joan Rossell i Pujol, de 47 anys, nadiu d'aquí, carreter de tota la vida, que me dona billo billo tots els noms del carro i de totes i de quiscuna de les seues parts, i jo ihala a escriurehu! —He provat de fer conjugació d'aquí ab la minyona Maria Pedrals i Pernau, i me resulta molt *abarceloninada*, per lo qual desistesch de passar envant.

Demàn a tres homes vells el noms vulgars dels estels; i ademés del *Carro*, les *Cabrelles* i l'*Estel Bobé*, trop els *trillons*, tres estels que estàn de filera, igualment llambregants, que fan la mateixa carrera del sol i cada dia avensen tres ores, i llavò la *Creu dels Albats*, que fa també la carrera del sol. Del *cama-timó del carro* m'han dit que eren *tres mules*: l'*escalera*, la *ganxera* i la *davantera*.

Ab això s'ès fet hora d'anar a posar miques i mos n'hi som anats ab un peu devant l'altre. Contàvem no acabar la feyna fins demà horabaixa, però l'hem acabada aquest mitx-dia per lo resolt i acorat concurs que la gent d'aquí ens ha prestat, com casi cap altra població de les que fins

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

avuy hem visitades, mereixent especial menció lo Rt. Sr. Ecònom, Mn. Ricart, vicari i organista, Mn. Andreu Rovira i D. Ramon Quintana. Que consti lo nostre agraiment mes coral a tots ells i a tots els altres que ens han ajudat i que indicam mes amunt.

Hem pres comiat de tots i ab una tartana li estrenyem a Guardiola, a on n'hem trobada una altra que ens ha duyts, daixo-daixo a la Pobla de Lillet, a on ès la tercera vegada que arrip per ferhi enquesta lexicogràfica i gramatical, puys hi vinguí l'any 1900 i l'any 1906. —Lo Rt. Sr. Rector, Mn. Agustí Graell, ès estat tan atent que s'ès presentat ab un de sos vicaris a la fonda per oferirmos sos respectes. Lo Sr. Vicari ès Mn. Josep Bartrina, nadiu de Gironella. Un i altre se son oferits a fermos costat en l'enquesta lexicogràfica i gramatical que mos ha duyts aquí. Ens han proposat d'anar, en haver sopat, an el *Foment Catòlich*, a on trobarem molta de gent aplegada que mos ne diràn de mots tants en volguem. Hem sopat i icap an el *Foment Catòlich*! que hi havia una cinquantena de persones que ens han acullits plens d'amabilidat. Un estol ha enrevoltat Mn. Benejam, un altre En Moll i un altre s'ès arremolinat entorn meu, i ja son estats partits a dirmos paraules i frases, característiques de la Pobla, i nosaltres escriu qui escriu. Que me'n direu? Ell com mos ne som temuts, han [212] tocades les deu; i hem tayats caps allà on érem, salietjant l'hora i les persones ab qui demà entre dia poguem seguir l'enquesta. I a les hores icap a la fonda a posar els ossos de pla!

Dia 27 (agost)
Segueix l'endardell lexicogràfich a la Pobla

Mn. Joan Francàs ès un bon amich i colaborador dels antichs. Per cara meua envià qualque cosa la primeria a les *Oficines* de l'*Institut*; però ja fa anys que no hi ha enviat. Alguns altres d'assí també elze convidaren els *Instituters*, però no arribaren a enviarhi res. Mn. Francàs l'any 1906, quant passàrem per assí ab lo Dr. Schädel, que hi estudiàrem la *conjugació* i la *fonètica*, m'entregà unes llistes de mots de la Pobla de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Segur i de Sant Jaume de Frontanyà sensa esplicarmos lo sentit perque no le hi demanaven. Molts d'aquests mots son ben interessants i som venguts aquí per escorcollarlos. Mn. Francàs ès Rector del Santuari de la Mare de Deu de Falgàs a on se passa la vida, i n'ès devallat just per veure'm i fer un dia ab nosaltres, atenció que li agraesch ab tota la meua ànima. Tot lo sant dia mos hem passat ell diu que diu mots i jo escriu qui escriu, i entre col i col lletuga, vull dir, ¡bones espipellades! an els contraris de l'*Obra del Diccionari* (Deu elze fassa uns sants i bons. Amèn).

A les vuyt del matí s'ès entregat En Ramon Francàs i Badia, nebot de Mn. Joan, que ha dits an En Moll els mots de sabateria, que ès son ofici, i a mi me'n ha dits de moltes d'altres coses.

Després s'ès entregat En Lluís Vilarrasa i Armengou, que també ens ha desllatigats una pila de mots *pobletans*. Lo nebot de Mn. Francàs ha acompanyat En Moll a una era, veina de la fonda, que hi batien, i llavò a ca-un ferrer, un llenterner, dos basters i un sabater, passants'hi tota la banda del matí replegant mots de tots aquests oficis; mentres que Mn. Benejam, constituit devers les vuyt a la barberia d'En Joan Sanyes i Casals, nadiu de Castellar de N'Hug, no ha parat d'escriure fins a mitx-dia els carreranys de mots de diferents oficis que li deyen el Mestre i els parroquians que hi anaven a *xollarse* (tallarse els cabells) i *rasarse* (tallarse la barba).

Després de dinar ens esquitxam an el *Foment Catòlich*; i jo a una taula, voltada de pobletans, i Mn. Benejam a un altra, rodetjat d'altra bona gent, hem pellucats tracalades de mots [213] que aquells sants cossos ens anaven dient ab un gust fora mida, distingintse entre tots un tal Joan Fréjula i Capdevila. En voleu sebre mes? Mos hi hem pegat fins prop de les sis. En Moll a les dues s'ès espitxat a l'obrador de fusteria de Mtre. Isidre Bartés i son fill Joan [Bartés], que li han dits tot amatents els mots del seu art, i llavò ¡cap a la Rectoria! a on els *miyons* (minyons): Ramon Ferrer, de 14 anys, Miquel Barral d'11, Agustí Barral de 9, Joan Orriols de 12, Climent Vilarrasa de 10, se son posats a dirli jochs d'infants, i n'hi han dits vint, que els ha escrits per menut i que inclouen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mots i frases d'allò mes rimat. Ademés ha recullits d'aquella gent menuda els noms dels dies de la setmana i dels mesos, les festes anyals i el sistema de contar. Aquí també la *kənáy[e]* conta per *vints*.

Sopam a les set i mitja i a les vuyt icap an el *Foment Catòlich*! Tres estols de gent ens enrevolten, i ihala a dirmos mots! i jo ivenga a escriurelos! I vos assegur que en brollen seguit seguit de curiosíssims. No mos ne temem, i se fan les deu. Suspenem el foch fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria. I qui no li agrada, que prenga prim i n'hi haurà per tots.

Dia 28 (agost)

Acaballes de l'enquesta del dialecte de la Pobla

A les vuyt i busques Mn. Benejam i En Moll se'n van a la barberia d'En Sanyes, i entre aquest i els seus parroquians que li umplen la casa, no paren de dirlos paraules i frases de diferents oficis i professions, d'allò mes interessants, i això dura fins a prop de mitx dia. Jo mentres tant me plant dins una botiga de pa, devant la *Fonda de Cerdanya*, que l'Amo ès de Sant Jaume de Frontanyà, i me desllatiga un enfilall de frases que Mn. Joan Canudes ens hi replegà l'any 1906, no esplicantlesmos prou. Llavò m'espitx a la barberia d'En Sanyes, i hi trop lo nom vulgar d'algunes constelacions. Dinam ab quatre grapades, i a les dues icap an el *Foment Catòlich*! que trobam ple de gent. En feym tres rol·los, un per quiscún de nosaltres, i no param de replegar mots fins devers les sis. Mn. Benejam i En Moll hi completen les seccions del bestiar gros, ovelles i cabrum, i jo ab els pagesos En Josep Cases, masover de Saus, En Joan Pons, alies *Fumanya*, N'Antoni Aroles, alies *Mingola*, faig tot el ram de la terra *com element de vida per l'home* (bosch, garriga, carbó, camps, feixes, botigues, sequeres, garrichs, pletes, erms, prats, trencar, fangar, goretar, sembrar, cereals, llegums, segar, batre) resultant [214] un xinxer de mots especials, que en lloch haviem trobats. Mn. Benejam guipa els mots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

referents an el carro, de boca d'En Salvador Vilella i Bartés, traginer, i d'altres engospa tot un esbart de mots ben avinents. En Moll aplega el vocabulari del bestiar de llana, llet, formatge i mató, *bacum*, noms de l'*arreu* (arade) de fust i ram de cuyna i el sistema de batre ab *vergueres*.

A dos quarts de vuyt sopam, i a les vuyt icap an el *Foment Catòlich*! altre pich per ferhi el *val-Deu*. Jo hi aglapesch els mots referents a *beyes* (abelles), brescam i cera, i En Moll i Mn. Benejam fan encara una bona tibada de mots a lloure fins que a les nou i quart tallam caps, despedintmos de tota aquella bona gent que tant i tant ens han assistit, replegant mes mots en dos dies que a moltes d'altres bandes en quatre. Hem pres comiat també del Rt. Sr. Rector i dels dos Vicaris a ne qui devem bona part del be de Deu que hem trobat a la Pobla de Lillet.

Dia 29 (agost)

Cap a Campdevànol. —Entretoch an el dialecte de Campdevànol. — Cap a Ribes de Freser i Puigcerdà, a on envestim el dialecte de Cerdanya

Ens criden a les tres i mitja; a les quatre pujam a una tartana perque l'automòvil ordinari ahir se reté a mitjàn camí de Gombrèn, i els qui hi anaven, hagueren de tornar a peu a la Pobla de Segur. Mos ne du la tartana a Campdevànol, deixantmoshi a les set. Comanam dinar per les deu, i icap a l'esglèsia! a dir missa, i hi trobam de Rector Mn. Miquel Pla, que'l coneguí l'any 1900 a Borredà que n'era Vicari, el qual ens convida a berenar. Per aprofitar el temps fins a les deu, ens fa comparèixer un estol de minyones i minyons ab qui poguem estudiar la fonètica i morfologia de Campdevànol. Lo qual feym atropellantmos tan com sabem. Vetassí el nom d'aqueixa gent menuda: N'Enriqueta Forment i Peix d'onze anys, Na Maria Palau i Boix de 10, Na Roseta Mir i Camps de 12, Na Glòria Turtedès i Villaró de 12, Na Concepció Costejar i Oriols de 14, En Francesc Caminal i Saus de 10 i En Pelegrí Fosses i Cunill de 8. Aquí ens compareix lo Rt. Tinent Vicari de Sant Quintí de Puigredón, Mn. Josep Bartés, nadiu de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Gombrèn, que resulta esser un seminarista que l'any 1900 coneguí i diní a casa seua, anant ab mon coral amich D. Josep Cirera i Mas [215] del Pla del Rei, al cel sia ell i tots los morts, molt cosa del pare de dit Mn. Bartés. Jo no l'havia vist ni n'havia sabut res pus. Així mateix ès casualidat.

El Sr. Rector de Campdevànol ens compromet a aturarmos a la seua Rectoria a dinar dijous qui ve, en tornar nosaltres de Puigcerdà, per poder estudiar el *campdevanolench* ab la bona gent que ens tendrà preparada. Acceptam tan bona proposta, ens n'anam a dinar, a dos quarts de dotze prenim el tren cap a Ribes, i a dos quarts de dues ab l'automòvil cap a Puigcerdà, arribanthi devers les cinch. Vinguí a Puigcerdà l'any 1900, 1902 i 1906. Aquesta ès la quarta volta que hi vench a estudiar el dialecte de la Cerdanya. Sempre hi havia trobat xalest i amatent aquell inoblidable D. Josep M. Martí, lo famós apotecari, dispost sempre a fer costat a qualsevol que vengués a Puigcerdà a fer estudis de lo que fos. Ens presentam totd'una a la Rectoria a on ens fan molt bon aculliment Mn. Josep Esclusa, Rector-Arxipreste d'aquí, i Mn. Antoni Tor i Gaspar, son Vicari, que'ns posen en relació ab D. Jaume Duran, metge, antich colaborador del *Diccionari*, Mn. Jaume Martí, capellà de l'Hospital de Puigcerdà, i el P. Isidre Rigola, Escolapi, tots els quals s'ofereixen a dirmos paraules i frases característiques de Cerdanya. El qui romp el foch ès el Sr. Duran, que mos ne mena a casa seua i se posa a descapdellar, i dona abast a tots tres, que no param d'escriure. En Duran ès un entusiasta, un fervent de la Cerdanya: de la seua historia, costums, paisatge i llengua. Mos hi pegam fins a les vuyt, que mos n'anam a sopar i poch després a geure.

Dia 30 (agost)

Foch granetjat an el dialecte cerdà. Un *instituter* ben atxul·lat

Els amichs que vérem ahir, tots molt enfeynats, fins a les deu no ens poden dir mots. Això ès un contratemps una mica gros per nosaltres que demà li hem d'estrènyer a Ribes de Freser forsat forsat. I ¿que fas jo?

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M'entrech a ca'ls Pares Escolapis d'aquí, i lo Rt. P. Joan Batllori, Rector de tan santa casa, com me sent que li demàn socòs per poder aprofitar aquí tot lo dia, posa a la nostra disposició un esbart de minyons lo mes aixerits, i llavò ens recomana eficaçment a les polents famílies Puigbò i Cabana. En Moll envida aquella infantería de ca'ls Pares Escolapis, que li diuen fins a 32 jochs infantils, casi tots prou interessants ab bona cosa de mots i frases, i llavò en treu [216] el nom dels dies de la setmana i dels mesos i el sistema de contar, resultant que la *canalla* també conten per *vints* quant comensen a embarbollar. A les onze se'n va a ca'l metge Duran, que ja l'esperava ab bona devoció, el qual li aboca un bon enfilall de mots cerdans ben rimats, que En Moll angospa mes que depressa. Mn. Benejam topa tant ab la família Cabana, que s'hi passa tot lo sant dematí recullint noms de robes i vestits d'home i dona i vocabulari de cuyna i distribució de la casa i de vida de família. I què en direm de la família Puigbò, que jo prench per mon conte? La Mestressa (senyora) D.ª Antònia Puigbò i son fill D. Josep Turiera i Puigbò, gran propietari i pagès d'aquí, m'acullen amabilíssims. D.ª Antònia me dona lo vocabulari del *gallinam* i d'altres coses de casa, i D. Josep, de les nou fins prop de les dotze i de les tres i mitja fins prop de les set, me dona tot lo vocabulari agrícola ben espinzellat, referent a boschs i terra conradissa, llaurar, femar, sembrar, segar, batre i eynes agrícoles, fins a l'estrem de que, per esplicarme l'arade, el jou i els arreus dels bous llaurant, ens n'anam a una terra seua que hi llauren, i devant un parell de bous junyits i llaurant, m'específica tota la cosa, i en prench els dibuixos convenients. Poques esplicacions m'havien donades a Catalunya de l'art de conrar en tots sos aspectes com la que m'ha donada aquest bo d'En Josep Turiera. A ell i a sa mare don mil gràcies, i m'esquitx an els Escolapis, a on trop lo M. Rt. Provincial, P. Jaume Orriols, i lo Rt. P. Joan Batllori, Rector d'aquesta Santa Casa, que un i altre m'umplen d'atencions i se demostren entusiasmadíssims de l'*Obra del Diccionari*, lo qual els agraesch ab tota la meua ànima; i me fan acompanyar a ca-Mtre. Joan Truyó i Sirvent, *mestre de cases* ben

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

intel·ligent, que me diu mots preciosos de l'art de la construcció, de gran sabor local.

Mn. Jaume Martí, que ens ha aydat tant en l'enquesta, m'ha contat que fou colaborador del *Diccionari* que els *Instituters* diuen que fan, i que hi envià molta de cosa, fins que l'any 1918 se'n cansà per la conducta improcedent d'aquells farsants. —Per tot trobam lo mateix: la primeria molts enviaren cosa a l'*Institut*, però en vista de la carronyeria *institutera*, deixaren d'enviarhi. Això ès el piramidal prestigi de que gaudeix l'*Institut* dins tot Catalunya.

Lo Rt. Sr. Rector de Puigcerdà ens convida a pendre café ab quatre o cinch capellans i D. Pere Pujol i Capdevila, metge, i D. Gonçal Bonilla, Mestre Nacional d'aquí, que s'ofereixen [217] a aydarnos en la nostra tasca lexicogràfica i ens diuen un bon raig de mots cerdans d'aquells d'aquells.

En Moll ab lo metge Duran i Mn. Benejam ab Mn. Jaume Martí i el P. Isidre Rigola se passen tot lo sant de capvespre replega qui replega tot una bolitxada de paraules i frases d'aquí, i se comprometen a fermos cèdules de totes les altres que hagen deixat de dirmos.

Assí mos n'ha passada una de bona ab un senyor puigcerdanench, que exerceix una professió facultativa. Jo anava ab lo Sr. Rector p'el carrer, i topam aquest senyor. El Sr. Rector m'hi presenta, i aquell senyor fa moltíssim de cas de mí i diu que ès un dels meus admiradors. El Sr. Rector el convida a pendre café a la Rectoria ab tots nosaltres i una partida mes de convidats. Aquell accepta, i s'hi entrega ab un altre company, també de carrera. Tots dos ens diuen un bon enfilall de mots, i el *facultatiu* fins mos entrega una llista de paraules. Se disol lo cafetal aplech i Mn. Benejam se'n entra a una confiteria per replegarhi mots acompanyantlehi dit senyor, que se'n va llavò a atendre an els seus clients. Mn. Benejam diu an el confiter que hi va a cercar mots p'el *Diccionari* de Mn. Alcover, i el confiter romàn tot admirat de que aquell senyor l'haja acompanyat per això, perque precisament avuy li havia dit a ell, an el confiter, que Mn. Alcover ab son *Diccionari* faria mal-be la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Llengua Catalana i que jo estava venut an els de Madrid, an els inimichs de Catalunya i que no sabia res de res. Casi tots els contraris que jo tench a Catalunya, son per l'estil d'aqueix *facultatiu*, *trompeters* de l'*Institut*, que darrera mi, no me deixen part sana i en diuen la mala pèssima; però si jo me present davant ells, o fugen come conills o cans nanells o... se proclamen *admiradors* meus. Per això elze men tan poca por; en men mes a un mosquit. ¡Bons estalons té l'*Institut*! ¡Deu se'n apiat! Amèn!

Tart de tot prenim redòs a la fonda per sopar i anarmosne a dormir.

Dia 31 (agost)

Cap a Ribes de Freser. Esquitx rabiós de enquesta del dialecte ribench. Un Rector afiblonat contra els *Instituters*

Dita missa i berenats, pujam a les vuyt a l'automòvil, prenim comiat de tota aquella bona gent puigcerdanenca i li copam cap a Ribes, a on arribam devers les deu. Deixam les maletes a la fonda i ¡cap a ca'l senyor Rector d'aquí! Li [218] esplicam l'idea que duym de fer enquesta lexicogràfica a Ribes fins el vespre, i crida dos seminaristes que hi ha assí, D. Francesc Barceló i Freixes de 20 anys i D. Lluís Pujol i Tubau de 19. Elze presentam una llista de mots i de verbs de Ribes, que ens envià Mn. Pere Pujol de Ribes, l'any 1906, a on hi ha bona cosa de mots sensa esplicar, i ells mos ho espinzellen tan bé com saben fins a la una i de les quatre fins prop de les vuyt. Ab això mos compareix lo Rt. Mn. Pere Duran, Rector de Campelles, no gayre lluny de Ribes, un dels homes mes xalests i xaravel·los que may haja vists, i llavò que els mots catalaníssims li brollen de la boca a forfollons. Totd'una ens demana si som aqueys de Barcelona que pretenen imposar llur pretenciosa ortografia i fer barallar els capellans i malmetre la llengua catalana, bestiar que ell califica de *Catalanayres*. Com ell veu que nosaltres som els contraria de tal gentola, s'amolla a les totes i mos ne diu de mots catalans, sobre tot de Martinet, d'on ès nadiu, que valen la barba d'un soldat, i que mos fan esbutzar de riure. En Moll ab un estol de minyonetes i minyons, que el Sr. Rector fa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

venir, replega un raig de jochs infantils, i els noms dels dies de la setmana, mesos, sistema de contar i festes anyals.

Ab això s'entrega la fosca i passat les vuyt, ens despedim de tota aquella bona gent, i icap a la fonda a sopar i a donar, part a la nit!

Setembre

Dia 1

Cap a Campdevànol. Altre entretoch vitench an el dialecte campdevanolench i ripollench. —Aturada a Ripoll. —Homenatge an el Rdm. Sr. Bisbe de Vic. Arrap sobre la pronúncia del llatí. —Cap a Sant Feliu de Torelló

A les cinch prenim el tren cap a Campdevànol a on arribam dins una mitja-horeta. Ens rep a l'estació lo Rt. Sr. Rector, Mn. Miquel Pla; mos ne mena a l'esglèsia, hi deym missa, berenam a la Rectoria, i ens posam en feyna ab un esbartinyol de minyonetes i minyonets que fan un cap ben viu, ab Mn. Pla, Mn. Miquel Rierola, de Gurb, Vicari d'assí, i un home tot de Deu, En Benet Deseures i Carbonell, nadiu de Llenyers, tres hores lluny de Ripoll i que fa mes de coranta anys que ès a [219] Campdevànol (en té ara 67), conrador de tota la vida. En Moll ab aquella gent menuda segueix recullint els jochs infantils d'assí i noms d'animals, animalons i animalonets que hi ha devers aqueys varals. Mn. Benejam escriu les esplicacions que els Rts. Rector i Vicari, tots dos vigatans, li donen de mots que tenim de Vic que ens envià sensa esplicació un Pare Franciscà l'any 1906. Ara jo ab l'home de Deu Benet Deseures, que sempre té la mitja rialla a la boca, replech l'esplicació de devers trecents mots de la comarca del Ripollès, de lo mes interessants, que també ens envià un amich meu de Ripoll l'any 1906. No mos ne temem i se fa mitx-dia i dinam, obsequiantmos esplèndidament lo Rt. Sr. Rector, que ens torna acompanyar a l'estació a tres quarts de dues. Prenent comiat de tan bon amich i agraintli de tot cor lo be que ens ha tractats, pujam an el tren i dins set o vuyt minuts som a Ripoll. Deixam les maletes a l'estació i icap

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a veure lo Monestir de Santa Maria! això ès, la Basílica i lo Claustre, que restaurà meravellosament l'inmortal Bisbe Morgades, a on un se sent trasladat an el sigle deu o onze. Quinze anys feya que no havia vista la Basílica ni el Claustre, i hi he admirades una partida de coses noves, preciosíssimes que completen l'obra colossal d'aquell gran Dr. Morgades, glòria capdal del Bisbat espanyol. Mos companys Benejam i Moll no havien vist may tan insigne monument, astre de primera magnitut de l'arquitectura romànica, i s'hi son entusiasmats, passantmoshi mes d'una hora. Sabent que l'Exma. Sra. Marquesa viuda de Dou, antiga colaboradora del *Diccionari*, era aquí ab sos fills, ens espitxam a visitarlos, i ens reben amabilíssims. Ens donen la bona nova de que lo Rdm. Sr. Bisbe de Vic, Dr. Muñoz, ès a Ripoll, a la Rectoria; i, com el cotxer de la Sra. Marquesa anava a acompanyarmoshi, se presenta un escolanet a dirme que lo Rdm. Sr. Bisbe me demana. Mos n'hi anam ben peus alts, i el Rdm. Sucessor dels Apòstols ens rep brassos uberts, fentmos grans festes. Ens fa contar de la nostra eixida lexicogràfica, que sempre ha demostrat interessars'hi molt, i fins i tot me fa esplicar allò de la pronúncia històrica del llatí devant tota la taulada de gent, capellans i altres persones ilustrades, tots els quals, i el Rdm. Sr. Bisbe el primer, demostren estar completament conforme ab mos punts de vista, i censuren a les totes els caps-esflorats que, duyts de la seua reconsagrada passió política i de la seua betzèrria contra la castellana gent, germana després de tot de la catalana, han enverinada esbojarradament la qüestió de la pronúncia del llatí, que no ès ni pot esser cap [220] *qüestió nacionalista*, sino pura i esclusivament una *qüestió històrica*, que han de resoldre els *homes de ciència*, i no els gats-vayres ni els galifardeus, horrorosament ignorants i inconcients, de la Mancomunidat i de *La Lliga Regionalista*.

Ens despedim del Rdm. Sr. Bisbe de Vic i de tots sos digníssims acompanyants, i icap a l'estació manca gent! A les cinch i vint tocam el dos cap a Sant Feliu de Torelló, a on trobam dos grans amichs meus, colaboradors antichs del *Diccionari*, que no ens coneixíem mes que per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cartes: D. Joan Subirachs, advocat i Jutge Municipal d'assí i D. Francesc Vergés, apotecari, els quals ab Mn. Joan Canadell i D. Feliu Tresserres, alumne de l'Universitat Gregoriana i Doctor en Filosofia, ens fan una rebuda d'allò mes coral, com també lo Rt. Sr. Rector de Sant Feliu, Mn. Ramon Pla-de-la-Sala. No volen que anem a cap fonda, sino a casa llur. Feym una conversada d'allò mes íntim, trassam el pla de campanya lexicogràfica per demà; i com fa tothom clar de seny tots els dies, acabam per anarmosne a geure; i bona nit tots plegats. Amen.

Dia 2 (setembre)

Comensa ben remolest l'escorcoll lexicogràfich a Sant Feliu de Torelló

Assí hi ha una gran indústria d'objectes de banya tornetjats sobre tot de *brocals* i *xerumines* per botes i porrons. En Moll se'n va ab En Tresserres a un obrador d'això, i hi aglapeix lo vocabulari de tal ram, i tot seguit fa lo mateix a ca-un fuster i a ca-un ferrer ab lo vocabulari de tals oficis i llavò ab el Sr. Vergés aplega el nom vulgar de les malalties. Mn. Benejam emprèn els mots de parentiu, festes anyals, dies de la setmana i mesos, distribució interior i esterior de la casa i arreus de totes les dependències casolanes, l'aviram i els altres animals de ploma, lo qual l'ocupa tot lo sant-dia ab D. Joan Subirachs i la família d'aquest, que le hi espinzellen tot fil per randa. Mentres tant me presenten cinch minyonetes lo mes atxaravides: Na Florentina Basses i Roma de 13 anys, Na Maria Marsellés i Baucells d'onze, Na Concepció Tresserres i Llach de 12, Na Carme Espona i Dalmau de 13, N'Antònia Puig i Benito d'onze. Ab elles emprench la conjugació dels *82 verbs* que duch en llista, que hi ha mostres dels *regulars* i dels *irregulars*. Ens hi pegam fins prop de mitx-dia i llavò de les quatre fins devers les set. En Moll ab tres minyonetes d'aquelles de la conjugació envest els jochs infantils que aquelles pitxorines van esplicantli [221] bil·lo bil·lo i ell escriu qui escriu, fins que se'n ve la fosca, i tallen caps. S'entreguen devers les set a ca'l Sr. Vergés

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dos conradors ben entesos, En Lluís Torrent i Generós i En Manuel Codinachs i Terrés, i me diuen mots d'agricultura fins a les vuyt, que quiscú toca el dos cap a ca-seua; i ¡bona nit tots plegats!

Dia 3 (setembre)

Mes ventim an el dialecte de Sant Feliu. Escapada lexicogràfica a Sant Pere de Torelló

Avuy tot lo dia les he jo ab aquelles minyonetes que no paren de conjugarme verbs i jo escriu qui escriu fins que a un quart de sis feym el val-Deu dels *82 verbs de la llista*, agraint de cor an aquella gent menuda lo seu heroisme de ferme tota aquella conjugada. En Moll de boca d'un pastor ha replegat lo vocabulari del bestiar de llana, i llavonses ha seguit replegant jochs infantils i després de dinar hi fa les acaballes, i ab D. Joan Subirachs i En Tresserres pugen a una tartana, que elze du a Sant Pere de Torelló, uns tres quarts lluny de Sant Feliu, que hi ha una gran industria d'*esquelles*, *picarols* i *borombes*, i en repleguen lo vocabulari, tornantne devers les vuyt. Mn. Benejam ha replegats mots de diferents *seccions* que li ha dits D. Joan Subirachs ab la seua senyora, una cunyada i una tia, especificantli el ram de llangonisses, i llavò a ca'l Sr. Vergés de boca de D. Geroni Espadamala, propietari d'aquí, ha besquetjats els noms de cereals i llegums. A les cinch i mitja m'hi som aplegat jo i hem fet lo vocabulari agrícola desde la preparació de la terra per sembrarla fins a tenir el sembrat a punt de segar, en lo qual ens ha aydat una cosa de no dir En Pere Tanyà i Camps, typ molt original, simpàtich i xaravel·lo, que ralla p'els colzos i els mots de la mes pura catalanidat li brollen a querns. Entén de tot perque, ademés de *matalasser*, ès *baster* i *conrador*, i dona les fites ben netes de tot, i li aglapesch grapades de mots de lo mes llampant.

Ab això se'n ve la fosca, se fan les vuyt i suspenem el foch fins demà dematí per anar a sopar, enllestir altres feynes i ¡a geure toquen!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 4 (setembre)

A forsa de forses acabam d'esclovellar el dialecte de Sant Feliu

En Tanyà s'entrega a dos quarts de nou, i seguim ab ell el vocabulari agrícola, especialment el ram d'eynes i abelles, [222] donant recapte a Mn. Benejam i a mi, perque vos assegur que se'n treu de paraules aquest bo d'home per assaciar qualsevol. En Moll ab D. Joan Subirachs se'n van a ca-un conrador d'aquí per veure un carro, un jou (aquí en diuen ʒɛw) i una arade. Apleguen el vocabulari de tot això, i resulta que aquí just llauren ab *geu*, els bous, i les *mules*, *muls* i *eugues* llauren sensa, just ab *collar* i unes corretges. —Puja un masover del senyor Subirachs, En Joan Solà i Català, de 61 anys, nadiu d'assí, i acabam ab ell el ram de conrar la terra, segar i batre i el vocabulari referent a bous, porchs i bestiar de peu redò. —A les dotze me'n vaig a la Casa de la Vila, a tornar la visita an el Sr. Bal·le que'm saluda de part de l'Ajuntament. N'hi don mil gràcies, comanantli que de part meua oferesca mos respectes a tots els Regidors. Dins el despatx del Sr. Bal·le veig entronisat lo Sacratíssim Cor de Jesús, lo qual honra molt l'Ajuntament i tot el poble.

La banda del capvespre seguim l'enquesta lexicogràfica sobre abelles, sitges de carbó, arbres fruytals i farciments (embutits) de porquim, i mentres sopàvem s'entrega un fedor de carbó, Mtre. Joan Casadesús i Clos, nadiu de Santa Maria de Corcó (l'Esquirol), que l'havíem cercat lot lo dia sensa poderlo trobar perque no era a Sant Feliu. Venia per dirmos els termes de carboneria. Quedam que jo demà, en haver dita missa, arribaré a casa seua i elze me dirà.

Feym una llarga conversada ab els amichs Subirachs i Vergés sobre catalanisme i moviment polítich català i toch ab les mans la fonda crisis que el catalanisme passa a hores d'ara i que perilla fer fendi si els directors no demostren tenir mes seny que fins ara. —Se fa tart, i per lo que puga esser mos n'anam a geure.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 5 (setembre)

Cap a Vic. Entrevista ab lo Rdm. Sr. Bisbe i Mn. Collell. Enquesta sobre el dialecte vigatà

Pelluch de Mtre. Casadesús un grapat de mots de carboneria i prenim comiat dels amichs D. Joan Subirachs, D. Francesc Vergés i llurs famílies i dels altres amichs, que tant i tant ens han assistit i aydat a fer l'enquesta lexicogràfica, essent Sant Feliu un dels punts a on hem trobat mes bon costat. Que consti lo nostre agraiment mes coral.

Pujam a dos quarts de nou an el tren que devalla de Ripoll i ab una exhalació som a Vic. [223]

Vinguí a Vic a fer enquesta gramatical i lexicogràfica l'any 1900, l'any 1902, l'any 1910, i sempre m'hi campí beníssim. Esper que aqueixa vegada me succeirà altre tant, Deu ho fassa!

Deixades les maletes a la fonda, collam cap a la Mercè, casa-matriu dels *Missioners del Cor de Maria*. El Rt. Pare Superior ens rep afectuosíssimament i posa a la nostra disposició lo bon amich Rt. Pare Valentí Bruch, meritíssim de l'*Obra del Diccionari*, que ens entrega set o vuyt llibretes tot de mots especials d'una gran partida de comarques catalanes que ell mateix ha replegats anant a predicar assí i allà. Com algunes d'aqueixes notes son escrites molt de pressa per haverles preses tot sentint les paraules, demanen certes esplicacions que el Pare Bruch dona a Mn. Benejam, i ab això estàn ocupats ells dos tot lo sant dia, fora el moment d'anar a veure lo Rdm. Sr. Bisbe d'assí, que ens rep ab grans festes, i lo M. I. Mn. Jaume Collell, que també se desturmella per obsequiarnos, produint a mos companys una impressió agradabilíssima. Mn. Collell, a pesar dels seus molts d'anys (en du cinquanta cinch de periodista) se conserva admirablement per servir la Pàtria i la Llengua Catalana i sobre tot l'Esglèsia Catòlica. Es la figura mes venerable que ens queda de l'època heroyca del Reneixement Català. S'ès oferit a dirmos tots aquells mots mes típichs que sàpia del dialecte vigatà i de les altres comarques catalanes que ell coneix, que son moltes. A on trobam un niu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de mots i frases de la mes pura catalanidat ès a la *Casa de Caritat* en el departament de minyones i minyons. Hi comanda lo nostre vell amich i colaborador Mn. Pere Bofill, que posa a la nostra disposició tota la gent de la casa; i les Monges que la cuyden ens presten un concurs entusiasta de tot. Hi destacam En Moll per que hi aglapesca els jochs infantils, ab tot i havermos dit qualcú que a Vic no n'hi havia de catalans, que tots eren forasters. En Moll hi afica el nas, i n'hi troba tot un esbart de jochs, tots ben catalans i polents de vocabulari. Arriba a escriure'n mes de cinquanta. Jo me pas tot lo sant decapvespre aclarint el sentit de les paraules d'unes llistes que m'enviaren l'any 1906 els Frares Franciscans d'assí, que no he pogut recordar quins foren.

Se fa fosca negre, i prenim redòs a la fonda i ifins demá dematí, si Deu ho vol! [224]

Dia 6 (setembre)

Segueix l'enquesta dialectal a Vic. Bell costat que ens hi fan lo Rdm. Sr. Bisbe i Mn. Collell. Casi tots els colaboradors de l'*Institut* han deixat d'esserho

Berenam ab el P. Bruch an el Convent mateix de la seua Congregació, i ens posam en feyna tot seguit. En Moll s'espitxa a la *Casa-de-Caritat* a seguir l'admirable replega de jochs infantils, comensada ahir. Mn. Benejam segueix ab el Pare Bruch endardellant i aclarint el sentit de les apuntacions que aquest bon Pare consignà a corre-cuyta dins les seues llibretes. Jo me'n vaig an el Palau per veure que vol lo Rdm. Sr. Bisbe que ahir me digué que hi tornàs avuy, i me dona l'agradable sorpresa de posar a la meua disposició, per que diguen mots vigatans especials, Mn. Anfós Torrent i Estrada, nadiu de les Guilleries i Prefecte dels Col·legials (seminaristes interns) d'aquí, Mn. Marià Tubau i Pla, subdiaca, i l'altre seminarista N'Eduard Junyent i Subirà, un i altre nadius de Vic i tots tres entusiastes de la nostra llengua, els quals me enfloquen

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mots vigatans a roys, de les tres fins a les cinch, quedant salietjats per seguir la tasca demà a dos quarts de vuyt.

A les onze m'espitx a ca-Mn. Collell, que se treu un paquet ben revengut de cèdules de centenars de paraules, replegades a Vic, a la Marina, a la banda de Lleida, devers Camprodon, Olot i altres endrets, totes sumament interessants. Les m'esplica una per una i llavò les me dona. Hi treball de les onze fins a la una i de les cinch fins devora les vuyt. Es una contribució importantíssima ab la qual rendeix Mn. Collell gloriós homenatge a l'*Obra del Diccionari*, de lo qual li donam milions de gràcies. Que Deu li pagui tanta de magnanimidat. Amen. Com ja ès tan tart i demà matí mos esquitxam a Rupit, prench comiat del venerable Mestre en Gay Saber, el mes antich que ens queda, ab l'afecte ardent del qual tan honrat me consider. —A les vuyt i busques els tres companys tocam comparició a la fonda, enllestim feynes, sopam i ia geure falta gent!

El Pare Bruch m'ha confessat que la primeria contestà una partida de *qüestionaris* que li enviava Mn. Griera, però que devers l'any 1918 ho deixà córrer, veyent que tot anava en orri devers l'*Institut*. Es lo que mos diuen per tot. Tots els qui un temps foren colaboradors de l'*Institut*, ens diuen que fa anys que no hi envien res ni hi volen enviar. Sols a [225] Manresa ens digueren d'un que desiara hi envia, això sí, molt endarrerit.

Dia 7 (setembre)
Feyna comanada del dialecte vigatà. Cap a Santa Maria de Corcó (l'Esquirol). Cap a Rupit, a on comensam l'enquesta

A dos quarts de vuyt compareixen a la fonda Mn. Torrent, Mn. Tubau i En Junyent. Elze don instruccions per que d'assí a octubre me puguen aclarir el sentit de totes les paraules vigatanes que queden a aclarir d'aquelles llistes de 1906, i llavò les m'envíin a Mallorca, i se despedeixen de nosaltres, que li collam cap a la tartana de *l'Esquirol* (Santa Maria de Corcó) que surt de Vic a dos quarts de deu, i mos deixa a *l'Esquirol* a un

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quart d'una. Dinam ab quatre grapades i mos n'anam a veure l'esglèsia, que ès gran i de trassa monumental, com ho ès tot lo poble, puys les cases son de pedres grosses ab llindes de portals i finestres totes d'una pessa (pedra viva tot), com els brancals i merxapeus i cantonades. Visitam també el Sr. Rector, Mn. Ramon Cunill i Mn. Joan Espadaler, Vicari, que ens reben afectuosíssims i ens conviden a passar lo menys un dia ab ells, en tornar de Rupit.

A dos quarts de tres pujam a la tartana que hem llogada, i icap a Rupit son les feynes! Encara no feya tres quarts que caminàvem com comensa a fermos xicotines una *ventarulla*, que ha dit el tartaner, que el punt ens ha duyta brusquina, que ha anat creixent i creixent, i ha acabat per esser pluja grossa, que ha durat fins devora Rupit, a on som arribats entre dues fosques. Hem trobat ple l'hostal principal, i mos hem haguts d'agombolar dins un altre, de molt bona gent, però un poch massa primitiu i de poca cabuda. Per no ballar tan estrets, el Rt. Sr. Rector d'assí, Mn. Joan Bartés, m'ha donat cobri a la Rectoria. Mn. Bartés resulta esser de ca'l Bartés de Gombrèn a on vaig dinar jo ab D. Josep Cirera l'estiu de 1900, i a les hores ell era seminarista, com el seu germà de qui parl dins la relació de dia 29 d'agost.

Aquí hi ha per la bona sort un *Centre Catòlich* devora la Rectoria. Ens n'hi anam ab lo Sr. Rector, Mn. Benejam i En Moll. Hi trobam dotze o tretze persones, que, sentint la nostra invitació a dirmos paraules i frases de Rupit, se posen a dirmosne, i nosaltres ihala a escriureles! tan depressa com porem, fins que a les nou tallam caps, i ens n'anam a sopar i a geure. [226]

Dia 8 (setembre)

Segueix ben arreu l'enquesta lèxica a Rupit

Ens aixecam abans d'anar en lloch, enllestim feynes precises, i entre vuyt i nou, mos tiram an el carrer per conèixer una mica el poble, que també ès d'un caràcter monumental per la robustesa i solemnidat de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

parets, portals i finestres, tots de pedra viva i de trossades molt grosses. L'esglèsia fa un creuer ab cúpula, no gayre gran, però molt notable per lo solemnial de la seua arquitectura. El trispol dels carrers tot ès pedra viva; i un no veu en lloch mes que tal pedra. Guayta la gent per portals i finestres, i nosaltres elze demanam el nom de les coses que veym que ens criden mes l'atenció, i les mos diuen amabilíssims. Es que ens acompanya lo Rt. Sr. Rector. Crech que, si no fos per ell, mos hauriem presos per beneyts i n'haurien fet tres dies.

El Sr. Rector fa venir a la Rectoria cinch o sis minyonetes, que diuen an En Moll una partida de jochs de la gent menuda, d'allò mes català, i llavò aplega d'un pagès d'aquí uns quants noms vulgars d'estels. Jo les he ab un tal Benet Banús i Tries, de xeixanta kɔtrə (quatre) anys, nadiu de Sant Feliu de Pallerols i que fa 27 anys que caplleva per Rupit: envestim el vocabulari de la terra selvatge i de la conrada ab tot et ram de *artigues*, *formigons*, *restobles*, *llaurar* i *sembrar*, *tardanies* (patates, fesols, blat de moro), lo qual ens té ocupats tot lo sant dematí.

Després de dinar, un *Paleta* (picapedrer), un tal Joan Marès i Falguera, de 54 anys, me diu una pila de mots del seu ofici. Llavò se presenten D. Eudald Sadurní, sastre, nadiu d'aquí, i D. Paulí Costa i Bernades, Mestre Nacional d'aquesta vila. En Sadurní ens dona uns quants mots del seu ofici, gens despreciables. A les hores ens diuen que an el *Centre Catòlich* hi ha forsa gent. Ens n'hi anam i feym tres estols: un per Mn. Benejam, un p'En Moll i un per mi. En Moll aplega un enfilall de jochs de noys, noms dels dies de la setmana i dels mesos, i parts del cos i paraules a barreig. Mn. Benejam ab uns quants de rupitenchs besquetja els noms de la distribució de la casa de part de fora i de part de dins: el primer pis i l'escala, bigues, *poyts* [posts], ram de fuster, de manyà, sistema de contar (la *canaya* conta per vints), i llavò envest el vocabulari del segar, vestits d'home i dona i dels infants. An el *Centre Catòlich* pelluca el noms de les parts del cos de l'ase, els Noms de Deu, del dimoni i dels peixos de rius, [227] qualidats intel·lectives i corporals,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

noms dels fenòmens meteorològichs. —Jo mentres tant ab En Pere Masdeu i Capdevila, nadiu d'aquí, de 33 anys, envest el vocabulari del *segar*, *lligar*, *garbejar* i tota la traüllada del batre, que ès tan complicada per tot arreu. Ab això se fa tart, i icap a la Rectoria falta gent!

Ha plogut casi tot lo dia. Ab pluja anam an el *Centre Catòlich* i ab pluja en sortim. Fa una fosca ben negre; el carrer ès una costa de grenys i llisars irregulars de pedra viva, per on devallen regadores d'aygua a la vela. A Rupit no hi ha fanals d'oli, petroli, gas ni electricidat. Nosaltres duym candelins i estadals, però la *ventarulla* que fa, elze apaga. Jo pech trevelada i caych dins una regadora d'aygua. M'hauria pogut rompre una cama, una cuixa, les costelles, la crisma. Gràcies a Deu, just prench una remullada, i m'aixech mes que depressa. Entram a la Rectoria, enllestim altres feynes, sopam i icap a posar els ossos de pla!

Dia 9 (setembre)

Mes enquesta a Rupit i an *El Corriol*

Aplegam tots tres vocabulari vulgar de malalties, farciments de porquim i altres coses consemblants an aquestes, fins que ab el Rt. Sr. Rector ens esquitxam tots tres, enfilantmos per un cap de cingle molt espadat, cap an *El Corriol*, masia molt ufanosa i ab una casa d'allò mes ben encitronat, per saludar lo bo patrici D. Rafel Puget de Manlleu, fabricant i propietari que se passa bona part de l'any aquí dalt, esperit ubert a tots els ayres purs de la literatura catalana i entusiasta de l'*Obra del Diccionari*. Ja ens esperava ab tota la seua honorable família, que ens han rebuts ab palmes d'or i fort i no't mogues han volgut que dinàssem ab ells. Hem topat un mestre de cases, molt entès, nadiu d'assí, que ens ha dit un bon grapat de mots de son ofici. Entram a ca'l Masover del *Corriol* i completam el vocabulari de la cuyna veyent els objectes nosaltres i dientmos els noms aquella bona gent i mostrantlos En Moll i Mn. Benejam altres objectes per l'estil, dibuixats. Mentres tant el Masover

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

me mostra una arada antiga, i me diu els noms de tots sos components, i llavò un jou de bous i després la *cabanya* o *erbera* ab son *bocal* i la *cort de les eugues* de batre. Per veure funcionar el jɛw de bous ab tots sos adherents, ens n'anam a un pinar d'allà devora que hi ha un parey de bous junyit a una carreta. En Moll dibuixa una *reya d'ala de mosca* i una de *coa d'oronella*, de devers cinch pams de llarch. [228]

Prenim comiat d'aquells bons senyors del *Corriol* fentlos mil mercès de tan bona acullida com ens havien feta, i devallam a Rupit per acabarhi l'enquesta. L'acabam an el *Centre Catòlich*, fent la gent aplegada tres remolins entorn nostre. En Moll hi replega noms d'animals selvatges, animalons i animalonets, cereals i llegums. Mn. Benejam hi pelluca la nomenclatura de coloms i aviram, noms vulgars de les malalties i cunills. Jo hi besqueig els mots propis del ram d'abelles, aixams i mel i llavò lo referent a *llevat*, *pastar*, *encalentir el forn*, *enfornar* i *coure*. Me diu tals mots En Ramon Rovira i Arvat, de 42 anys, nadiu d'aquí.

Com mos ne temem, toquen les deu i quart i prenim comiat de tota aquella bona gent *rupitenca*, donantlos mil gràcies de la santa paciència que han tenguda de dirmos tants de mots, un bo l'altre millor. Acabam per anarmosne a geure ab la part de Deu.

Dia 10 (setembre)
Cap a Manlleu, Vic i Sant Joan de les Abadesses!

El Rt. Sr. Rector se'n va a Sant Joan de Fàbregues, un redol de cases no gayre lluny d'aquí, a dir un *capdany* (*aniversari*) *de mort*, i prenintne comiat li demostram lo nostre mes fondo agraiment per lo molt i molt que mos ha assistit. ¡Pobres de nosaltres si no el trobam a ell a Rupit! que ha compresa tota la trascendència de l'*Obra del Diccionari*.

Dita la missa, me'n entr a ca'l fideuer Mtre. Salvi Canals i Parramon, que me mostra la seua prensa de fusta, de fer fideus. La dibuix ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

quatre grapades, i pos el nom de cada pessa an el dibuix mateix, i llavò me diu una partida de mots ben pintoreschs, que plant dins la meua llibreta. Me diu que el carrer de la Rectoria, oficialment *carrer del Fossar*, té un altre nom una mica *imprudent*. —¿Quin ès aquest nom? demàn jo. —*Carrer de Rompre-culs*, diu ell fent la mitja. Es que n'hi ha molts que hi cauen ab la mala petja que hi ha, i el pobre *posterme* paga la festa sensa inculparhi res.

Se fa hora de partir. Dos escolanets se carreguen les maletes, i mos acompanyen fins an *El Corriol*, a on trobam l'automòvil de D.ª Josefina Puget de Fontana germana de D. Rafel Puget. Hi puja la senyora de D. Rafel, D.ª Pilar Pèrez-Cabrero, i de d'allà tots quatre cap a *Cantonigrós*, a on puja la mateixa D.ª Josefina, i ¡com cent mil dimonis cap a Manlleu i cap a Vic! Aquí ens separam de tan digníssimes senyores, retentlos [229] mil gràcies de tantíssima d'amabilidat ab que tant ens han afavorits. Pujam a saludar Mn. Collell, i el trobam tan trempat com sempre. Ens demana les impressions que duym de Rupit, interessantse molt per la nostra *Obra*. Li moch del moviment d'opinió que certs catalanistes barcelonins enrevisclen contra l'Exm. Sr. Ministre d'Hisenda (En Cambó), i coincidim completament, considerant que n'hi ha massa de catalanistes que viuen en ple deliri i que estàn bona cosa deixats de la ma de Deu. En Moll passa per la *Casa de Caritat* i replega uns quants jochs infantils mes. A les cinch i busques prenim el tren cap a Sant Joan de les Abadesses, que hi arribam a les set. Hi trobam la Festa Major comensada. Visitam lo Rt. Sr. Rector, que ens rep ple d'amabilidat i ens fa els millors oferiments, ab tot i trobarse atrafegadíssim ab els mal-de-caps de dirigir la Festa Major, de pujat colorit tradicional i cristià i que tota la població hi va alta. Trobam tres o quatre rectors de parròquies diferents, nadius d'aquí i que hi son venguts per celebrar tal Festa, i tots, quant el Sr. Rector m'hi presenta, se demostren contentíssims de poderme estrènyer la ma i m'animen ardorosament a dur endevant l'*Obra del Diccionari* contra tots els meus contraris. El Sr. Rector d'aquí, totd'una que'm veu, ja me coneix d'haverme vist a Prats de Lluçanès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'any 1902, quant hi aní a passar un dia ab aquell gran català que se deya Mn. Josep Valls, al cel sia ell i tots los morts. Amèn.

Se fa tart i prenim redòs a la fonda i donam part a la nit per lo que puga esser.

Dia 11 (setembre)

Enquesta acorada del dialecte de Sant Joan de les Abadesses.

Cap a Olot. Reclaus per trobarhi hostatge

Es un mal dia avuy per pellucar mots an aquesta vila, a on casi negú cern de son cedàs ab la *Festa Major* que ho du tot en revolt. Per això determinam de coparli cap a Olot mes que depressa, però llavò mos refeym perque dins la sacristia, després de dir missa i donar gràcies, ja trobam uns quants de seminaristes i de capellans que ens diuen un bon raig de mots, ben característichs de Sant Joan, i ens prometen dirmosne molts mes mentres siguem aquí. Ab això se presenta un fill de D. Esteve Orriols i Vilalta de *Ca'l Rus*, que diuen assí, que Mn. Collell ens recomanà que el vèssem. Aqueix fill seu ès *tonsurat* i ha nom Joan, i té dos germans mes: un ja teòlech, que nom Esteve, i l'altre ja prevere, anomenat Mn. Josep. Tots aqueys s'ofereixen [230] a dirmos paraules tot lo dia de tot quant sàpien. Mos ne menen a casa seua i llur pare D. Esteve, dues germanes i una tia, ens fan els mateixos oferiments, i mos volen tenir a casa llur fins que mos n'hàgem d'anar a Olot. En vista d'això hi quedam fins el vespre i emprenem l'enquesta del dialecte de Sant Joan de les Abadesses. Mn. Benejam i En Moll se posen a esplugar lexicogràficament tots els senyors i senyores de la Casa Orriols i en treuen bells enfilalls de mots d'aquells mes interessants i escayents. Ab aqueixa tasca se pasen tot lo dia. Jo prench a conte meu Mn. Josep i Mn. Joan i envestim la conjugació dels *82 verbs de la llista*, tal com les conjuguen an aquesta vila. Fins an el dinar en conjugam dotze. Ens hi tornam posar totd'una d'haver dinat, i quant se fa hora d'anar a veure el ball dels *Pabordes* i *Pabordesses* (administradors de la Confraria que fa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

la *Festa Major*) ja n'hem escabetxats altres trenta set. Ens esquitxam a Ca-Don Antoní Esteva i Creuet, per guaytar una llampada aquell ditxós *ball* per donar gust an aquella bona gent, i allà mateix seguim la conjugada així com porem i arribam a conjugar els trenta tres verbs que faltaven per tenir escatats els vuytanta dos.

Ab això se fa hora d'espitxarmos a Olot. Prenim comiat de l'honorable família Orriols i dels altres amichs que tant ens han obsequiats donantlos gràcies ben corals de tot el costat que mos han fet, pujam a l'automòvil, que sensa fer cap returada mos deixa a Olot devers les vuyt i mitja. Ens pensàvem que la *Festa Major* d'Olot, que ès dia 8, ja seria acabada i redacabada, però ens trobam que encara dura i que anit hi ha el concurs de sardanes. Mos n'anam a una fonda, i trobam ple; pujam a una altre, i lo mateix. A la fi en trobam una que just hi ha una cambra ab dos llits, sensa taula, ni peu-de-ribella ni cadires. La prenim per Mn. Benejam i En Moll, i ens n'anam a ca-l Dr. Mn. Eugeni Aulet, que aquest any passat ja m'oferí casa seua quant jo anàs a Olot. I ens resulta que, com jo no li havia escrit quins dies arribariem assí, fa setmanes que se'n anà a París, i encara no n'ès tornat. I no sols això, sino que l'altre bon amich que tench a Olot, D. Josep Saderra, no està dins la vila, sino a una torre, mitja hora lluny d'assí, i llavò que no mos espera fins demà, puys jo le hi vaig escriure que fins demà no arribaríem. En vista de tot això me present a la Rectoria, i el Rt. Sr. Rector té l'amabilidat de donarme cobri per aquesta santa nit, i mos n'anam tots a posar els ossos de pla. [231]

Dia 12 (setembre)

Comensa ben afuat l'escorcoll lexicogràfich devers Olot

Ja ès la quarta vegada que vench a Olot a fer enquesta gramatical i lexicogràfica: la primera fonch l'any 1900, la segona l'any 1902, la terça l'any 1906, i sempre m'hi som campat de primera, gràcies a Deu.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dita missa i berenats, li copam cap a la torre de D. Josep Saderra, que romàn tot sorprès de veuremos ja a Olot i dins ca-seua. Ens mostra la feyna lexicogràfica que ha feta per nosaltres i la que segueix fent. Ens diu que D.ª Pilar Aulet, viuda de D. Marian Vayreda, al cel sia, germana del Dr. Mn. Eugeni Aulet, ens espera i que ens té la cambra preparada.

El Sr. Saderra ens hi acompanya, i ens rep D.ª Pilar com tot una senyora que ès. Visitam tot seguit D. Josep Garganta, propietari d'aquí i entusiasta de les Lletres Catalanes i de l'*Obra del Diccionari*. El trobam tot trempat i ens diu que ens donarà tot el cabal del *Concurs lexicogràfich* que feren aquí l'any 1908 sobre *molineria* i *traginers* de la Garrotxa, que ell guarda ab gran esment. Visitam també la Redacció del valent setmanari *La Tradició Catalana*, el setmanari comarcal de mes tirada de tot Catalunya, que sempre ha fet bon costat a l'*Obra del Diccionari* contra els farsants de la Mancomunidat i de l'*Institut*. Hi trobam Mn. Martí Mir, administrador i redactor que ens obsequia fora mida.

Totd'una d'haver dinat, ens n'anam a *La Jovintut Tradicionalista* ab Mn. Mir i D. Joaquim Vayreda i Aulet, digníssim fill de l'inoblidable D. Marian, honor de les Lletres Catalanes. D. Joaquim ja ès estat Bal·le d'Olot i ès un dels caporals de la política entenimentada de tota aquesta comarca, que té per bandera la *Tradició Catalana* de l'inmortal Dr. Torras i Bages, Bisbe de Vic. A La *Jovintut Tradicionalista* trobam tot un estol d'amichs disposts a fermos costat en l'enquesta lexicogràfica que ens ha fets venir a Olot, entre altres, D. Lluís Pons i Tusquets, Diputat a Corts per Olot, D. Lluís Bolós, propietari i advocat, Mn. Enric Colldecarrera, D. Joan Plana i Domenech i altres que mes avall anomenarem. Els esplich la finalidat de la nostra enquesta, i s'arremolinen en torn de quiscún de nosaltres tres una partida d'aquells amichs, i rompem el foch. Mn. Benejam replega lo vocabulari dels arreus de la cuyna i rebost, noms de parentiu, robes dels vestits d'home i dona, festes anyals i paraules a barreig. En Moll pelluca els noms de Deu, facultats intel·lectives i parts del cos [232] humà, ornaments i mobiliari de esglèsia, noms vulgars de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les malalties, vocabulari de cassadors i boscarols i noms de les diferents parts de l'*aure* (abre) i llavò els *bolets* (32 castes n'hi diuen). Se'n va ab Mn. Mir a un centre de cultura de minyons i fadrinets i hi aplega un enfilall de noms de jochs infantils ben importants, pegants'hi fins a les vuyt del vespre. Jo aplech un bell esbart de mots del bosch i aprofitament de la llengua,[14] preparació de la terra per sembrarhi blat i altres grans i *tardanaries* (blat de moto, mill, fajol i panís) i altres coses consemblants. —Se fa tart i quiscú pren redòs a ca-seua, i ¡bona nit tots plegats!

Dia 13 (setembre)

Mes enquesta del dialecte d'Olot, de Collsacabra

En Moll ab D. Josep Saderra collen cap a una escola nacional, a on aplega de cinch o sis noys una bona partida de jochs infantils que l'ocupen fins passat mitx-dia. Mn. Benejam i jo li estrenyem cap a ca'l Sr. Garganta, el qual ens aboca mots a betzef de diferents seccions del *Qüestionari*, d'aquells mes *olotins*, que consignam curosament dins les nostres llibretes. Me diu que tenen una minyona de Collsacabra per cambrera, molt trempada per dir mots de la seua regió. La fa sortir, i efectivament resulta un exemplar curiosíssim de llenguatge *collsacabrench*, i jo allà escriu qui escriu els mots que ella me va dient de diferents seccions del *Qüestionari*.

Després de dinar tornam a *La Jovintut Tradicionalista*. Hi trobam molts d'amichs aplegats, que s'arremolinen entorn nostre i ja son partits a dirmos mots i mots a té qui té sobre *abelles*, *conrou* de la terra, bestiar de llana i d'altres *seccions*. Mn. Benejam hi treballa fins prop de les vuyt, i En Moll d'allà se'n va a un *Centre de cultura de noyes* que dirigeix Mn. Martí Mir, les quals se posen a dirli jochs infantils i en surten un bell esbart d'allò mes bufarells, fins a l'estrem de treballarhi fins

[14] Potser fa referència a "aprofitament de la terra".

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

passat les nou. Jo a les quatre li cop cap a ca'l Sr. Garganta i entre ell i aquella minyona de Collsacabra me diuen mots i frases fins passat les set: el Sr. Garganta mots característichs d'Olot i la minyona me dona el vocabulari collsacabrench dels porchs i farciments de porquim, de les ovelles i bous, munyir, formetjar i ministrar els *formatges* fins a tenirlos a punt de menjar. Es un exemplar ben notable de noya de muntanya per la netedat i seguredat ab que s'espressa de tot lo que li demanen: ha nom Maria dels Dolors Puig i Rius, [233] de setze anys, nadiua de *Casalons*, masia de Pruyt. Li faig grans mercès del bon servici que m'ha prestat i agraesch ab tota l'ànima an el Sr. Garganta l'esplet de mots que m'han dits ell i la seua minyona; i me'n vaig a enllestir altres feynes, a sopar i a geure.

Dia 14 (setembre)

Cap a Sant Feliu de Pallerols. Enquesta de son dialecte. —Enfuyta an els *Instituters*, *La Lliga* i la *Mancomunidat*

A dos quarts de sis prenim el tren cap a Sant Feliu de Pallerols, arribanthi a dos quarts de set. Deym missa a la Parròquia, i Mn. Joaquim Mercader, nadiu de Malgrat i Vicari d'aquí, per ausència del Sr. Regent de tal parròquia, ens convida a berenar i a dinar. Ens presentam a D. Miquel Bosch, metge d'aquí. El conech de l'any 1902, que hi fiu una gran conversada de llengua catalana, i no l'havia tornat veure. A Rupit i a Olot me digueren que tenia tanta de cosa llingüística preparada, i per això som vinguts a veure'l per si mos ne voldria fer part. Ens mostra primer lo notable aplech de eynes de l'edat neolítica i fòssils que ha trobats per aquests varals i que guarda curosament. Es una cosa verament notable. Te un fill menescal, En Carles, ben aficionat també a l'*Obra del Diccionari*. Entre tots dos ens diuen un bell esbart de mots catalans del bestiar de llana, bovim i peu-redò i d'altres coses, i llavò me mouen de l'*Institut* i de la reforma *ortogràfica* i *morfològica* que aquells gats apostòlichs de Barcelona han atentada, sublevant casi tots els sincers

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amadors de la nostra llengua, i també se desfàn a improperis contra *La Lliga* i la *Mancomunidat*. Parlen devant diferents persones independents, i negú treu cara per aquells balitres, que gaudeixen dins tot Catalunya de tan trista celebridat.

Mn. Benejam ab un esbartinyol de noys de l'Escola Nacional (que la té D. Josep Peñuelas, nadiu de Tudela, navarrès per lo mateix, però que parla en correctíssim català) replega els noms dels dies de la setmana, mesos i festes de l'any i nombres cardinals, resultant que els noys mes petits també *conten per vints*. De Mtre. Josep Casadamunt i Puigferrer, de 37 anys d'edat, nadiu d'aquí, pelluca els mots propis de ferreteria. En Moll se planta dins un altre boldró d'infanteria, que el componen En Miquel Bosch i Ribes de 13 anys, En Josep M. Plana i Figueroa d'11, En Joan Oliva i Vilamanyà de 9, En Francesc Companyó i Aulet de 12, En Benet Bosch i Ribes [234] de 10, i En Joaquim Torra i Franch d'11. Se posa a demanarlos noms dels jochs que fan p'el carrer, i ja son partits a dirn'hi, i ell escriu qui escriu, i replega ensems formes verbals i fonemes ben interessants. Després se'n va a la costura que tenen les Monges Carmelites i ab un escabotell de minyonetes que hi troba aplega un bon grapat de jochs que solen fer elles de lo mes interessants.

Se fa hora d'agafar lo tren, i prenim comiat del Rt. Sr. Vicari i dels Srs. Boschs (pare i fill), agraintlos de tot cor lo molt i molt que ens han assistit en fer l'enquesta; i ab el tren collam cap a Olot, arribanthi a les set i busques.

Molt agraits ens n'anirem d'Olot p'el bon costat que mos han fet els amichs D. Josep Saderra, D. Josep M. Garganta, Mn. Martí Mir, els caporals de *La Jovintut Tradicionalista* i sobre tot D.ª Pilar Aulet, viuda d'En Marian Vayreda, i son fill En Joaquim Vayreda i Aulet. Que consti el nostre agraiment mes coral.

Celebr una curta, però saladíssima entrevista ab mon coral amich lo Dr. Mn. Eugeni Aulet, arribat anit de París. Quina llàstima no poder estar un dia al menys ab tan bon amich!

Se fa tart i ens n'anam tots a veure la *mula blanca*, *verbo*, a dormir.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 15 (setembre)

Cap a Navata. —Cap a Lledó. Arrambatge an el dialecte de Lledó. —¡Es sortida la maleta perduda entre Solsona i Cardona, bona i plena de cabal lexicogràfich!

A dos quarts de sis ab l'automòvil de Figueres li estrenyem cap a Navata, a on deym missa i llavò ens pren una tartana que ens envia D. Pere Vayreda i Olives, antich colaborador i entusiasta de l'*Obra del Diccionari*. Aviat som a Lledó, i trassam ab tan bon amich (no ens coneixiem mes que per cartes i no ens érem vists may) el pla de campanya. Comensam les operacions a l'Escola Nacional de D. Joan Pi i Cros. Els noys En Pere Casadamunt i Teixidor de 12 anys, En Francesc Ribera i Giujaume d'11, En Jesús Cabanyó i Giró de 10, En Jaume Callís i Gummà de 10, N'Antoni Pi i Roca de 8, En Pere Terrades i Comamala de 10, En Francesc Russell i Frigola de 10, N'Heribert Mitja i Selma d'11, En Jaume Mir i Juanola de 10, En Josep M. Faucon i Galera de 8, En Joaquim [235] Oms i Esterriol de 9, i En Miquel Arnau i Burjó de 8, diuen an En Moll una bella partida de jochs llurs i paraules a barreig. Llavò se planta a ca-les Monges, les quals li arremolinen Na Maria Vilà i Sitjar d'11, Na Concepció Planes i Alzina de 10, Na Pepeta Ribera i Cortada de 7, Na Maria Oms i Sala de 9, Na Maria Pujolà i Pey de 10, Na Concepció Rovira i Brugués de 12, Na Rosa Esterriol i Gratacós d'11, i Na Maria Torrà i Esterriol, les quals li diuen un altre raig de jochs infantils, d'allò mes interessants. Jo darrera En Moll pelluch d'aqueixes minyonetes i d'aquells minyons els noms dels dies de la setmana i dels mesos i dels nombres cardinals, i resulta que aquí els minyons que comensen a embarbollar, de quatre anys en avall, *conten per vints*, però els mes grans los ho fan perdre perque se'n riuen d'ells i fins elze renyen perque conten d'aqueixa manera.

Ab D. Pere Vayreda feym una passada per tot el poble i mos aturam a ca un *sabater*, a ca un *teixidor*, a ca un *fuster*, a ca un *carreter* (fuster

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de carros), a ca un *escloper*, a ca un *flequer*, a ca un *ferrer* i a ca un *peroler*, convidantlos a dirmos demà quiscú els mots propis de llurs respectius oficis, i tots diuen que ho faràn ab molt de gust. —Mn. Benejam aplega de D.ª Maria Bech de Careda, digníssima esposa de D. Pere Vayreda, els noms dels arreus de cuyna, farciments de porquim i altre ensiam i mots a barreig.

M'arriben de Mallorca dues bones noves: Primera: Una carta del President del Consell de Ministres, que me diu que un dia d'aqueys firmen lo lliurament an el Delegat d'Hisenda de les Balears perque ens pagui el terç semestre de la subvenció per 25.000 pessetes. —Segona: Carta del M. I. Mn. Josep Vendrell de Solsona que diu que a la fi ès sortida la bona de maleta que perdérem dia 15 d'agost entre Solsona i Cardona, tota plena de cabal lexicogràfich. La trobà un traginer i no gosava presentarla fins que la donà a un amich seu, que la presentà an el Dr. Vendrell i en rebé les 50 pessetes p'el traginer i set o vuyt per ell. ¡Milions de milions de gràcies a Deu Nostre Senyor i a Sa Mare Santíssima, la Mare de Deu de Montserrat i a Santa Helena gloriosa, advocada dels qui perden coses!... Així mateix ès..... *eloqüent* que les 25 pessetes promeses totd'una an el qui presentaria la maleta no bastassen per ferla sortir i que bastassen les 50 que després prometérem! ¡Quina llàstima no havermos acudit això quant perdérem entre Sort i Esterri l'altre maleta, la de Mn. Benejam! Si en lloch de prometre 20 pessetes, en prometem 40 o be 50, sortia infaliblement [236] la maletinga perduda! Això no honra gayre que diguem aquelles regions a on s'estrevengueren aquelles dues pèrdues.

Arriba la fosca del vespre i quiscún pren redòs an el seu *joquer* (jas de les gallines), i fins demà dematí, si Deu ho vol i Maria.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 16 (setembre)

Segueix l'escorcoll lexicogràfich ben pitjat devers Lledó

A les vuyt i busques ens tiram an el carrer. Mn. Benejam envest Mtre. Jaume Flori i Molins, *peroler*, Mtre. Francesc Pineda i Casademunt, *fuster* i *boter*, Mtre. Pere Baus i Requesens, *ferrer*, i Mtre. Celestí Callís i Armadà, *sabater*, tots de Lledó, quiscún dels quals té l'amabilidat de dirli els mots típichs de les eynes i feynes de llurs respectius oficis; i ab això Mn. Benejam té feyna per tot lo sant dia. —En Moll les ha de primer entuvi ab Mtre. Josep Planes i Vinyes, altre temps *escloper*, i escorcolla les eynes i feynes de l'ofici d'*escloperia*. Li estreny llavò a l'obrador de Mtre. Isidre Russell, fuster de carros, que li diu tots els mots propis del carro i de cada una de les parts i pesses del carro. Després s'entrega a ca-Mtre. Ramon Seguí i Comalat, *teixidor*, que li diu els mots del *teler* antich, molt mes polent de vocabulari que no els *telers mecànichs* d'avuy. Fa de veure llavò D. Zenó Fàbrega, *menescal*, i en treu els noms vulgars de totes les parts del còs de l'ase i llavò de les malalties del bestiar de peu redó. —Jo me pas bona part del matí ab Mtre. Joan Carrer i Coromines, d'aquí, *mestre de cases* o *paleta*, molt desxondit, que ha feta feyna a Barcelona, a Olot i a Figueres, el qual me dona ben desnossats els mots vulgars de l'art de construir, específicantm'ho tot fil per randa. Repara que jo li escrich els mots ab *caràcters fonètichs*, i demana si aquelles lletres son una nova modificació de l'*Institut*, calificant de mala manera l'*ortografia institutera*. Jo li dich que no ès res de lo que ell se pensa. De manera que fins i tot els *paletes* de Lledó se permeten donar ventim an els *superhomes instituters*. Sortim ab D. Pere Vayreda del paleta, i ens tiram dins ca-Mtre. Josep Blanch i Sala, nadiu de Crespià (a dues hores de Lledó), resident a Lledó fa vuyt anys, d'on ès ara lo Sr. Batlle. Son ofici ès de *flequer*, i me diu i esclovella tots els mots referents a pastar, fènyer, fer pans, encalentir el forn i coure el pa. Ens compareix En Moll i replega noms d'algunes eynes de forner i hi fa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qualque dibuix. A les hores ens esquitxam an el *truy* (tafona) de [237] D. Macari Dispès i Marca, propietari d'aquí. Ell i el seu *truyayre* (tafoner) Mtre. Joan Carrer i Sitjà, de 65 anys, nadiu d'aquí, ens diuen els mots del *truy* (molí d'aixafar les olives), *perola* (caldera), *foganya*, el *còssi de la pasta* (emportinador) i la *prensa* ab tots els seus components. En Moll en fa uns quants dibuixos per major claredat.

Ab això se'n ve la fosca i se fa hora de tocar comparició quiscú a ca-seua, i n'hi tocam tots per lo que puga esser.

Dia 17 (setembre)

S'acaba l'enquesta del dialecte de Lledó. Una bona ramassada an els dialectes d'Agullana, Figueres i Campmany

Es el dia de la *Festa Major* d'assí. Ha plogut casi tot lo dia, i això ens ha salvats perque la festa ès anada molt freda i la gent ha estat per dirmos mots. En Moll i Mn. Benejam han acabat el vocabulari sabaterench ab el Mtre. Celestí Callís Armadà, que ès molt *catalanista*, però que no s'ès mostrat gens contrari nostro, com tants d'altres, mal grat l'escomunió major que el Rey Herodes de la Mancomunidat llansà contra l'*Obra del Diccionari* i la meua personeta. —S'entrega En Jaume Figueres i Camps, de 56 anys d'edat, pagès d'aquí i que molts d'anys ès estat carboner, vull dir, ha fet carbó, el qual me dona un bell esbart de mots referents a la fabricació de carbó, que valen la barba d'un soldat. Llavò ab D. Pere Vayreda me diuen els mots capitals referents a bestiar bovim i de peu redó. En Figueres m'anomena incidentalment *el mitjà del jou* (la *traga*), tracta d'esplicarm'ho; no ens acabam d'entendre, diu que en té un a ca-seua, i a l'acte mos n'hi anam. Ell el me treu, i el dibuix. Ab qui hem feta bona feyna ès estat ab D. Pere Vayreda, ab la seua senyora, D.ª Maria Bech de Careda de Vayreda, i la seua germana D.ª Concepció [Bech de Careda], totes dues nadiues d'Agullana. Es que ens espliquen centenars de paraules d'unes llistes que ens enviaren l'any 1906 de Vilabertran no recort qui, paraules ben interessants perque o

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

son desconegudes a les regions visitades fins aquí o hi tenen un sentit especial. També mos n'han esplicades un bon raig que ens envià, devers l'any 1906, l'honorable Gregori Artizà[,] de Campmany, que ens diuen que encara ès viu, gràcies a Deu. D. Pere ens entrega, fet d'ell, tot el vocabulari del *bestiar de llana*, de l'*olivera-oliva-oli*, *cassa de tords* i mots trets de l'arxiu de la *Col·legiata de Santa Maria* d'assí, entre totes un milenar de cèdules que valen a pes d'or. [238] Ens ne té comensat un altre milenar, tot de mots i formes locals i llavò de tot el ram de *rompre* i *llaurar la terra*, *sembrarla*, *segar* i *batre*, que ès segur que serà d'allò mes bufarell. —La digníssima senyora, D.ª Dolors Ciurana, viuda de Falgàs, cap d'una de les famílies mes nobles de tota aquesta comarca, ens ha volguts a dinar tots tres, tractantmos ab tota l'esplendidesa tan característica de la *gent de qui hi ha dalt*.

Dia 18 (setembre)
Cap a Figueres i Palafrugell

Prenim comiat dels Rts. Rectors de Santa Maria i Sant Feliu, i especialment de D. Pere Vayreda i de la seua digníssima senyora, D.ª Maria Bech de Careda, agraintlos de cor tot quant han fet per nosaltres. Pujam a la tartana ordinària, que mos du a Figueres, a on, per lo que puga esser, dinam. No hi feym enquesta perque ja n'hi férem dins el juny de 1902, ademés de la d'agost de 1900. Llavò hi ha que a Lledó, com indicàrem, aclarirem el sentit de les llistes de mots que l'any 1906 ens enviaren d'assí. Per això prenim tren devers les dues cap a Flaçà i de Flaçà ens espitxam a Palafrugell. No ens aturam a la Bisbal perque ja hi férem bona enquesta l'any 1902 i l'any 1918. No en feym tampoch a Palafrugell perque n'hi férem a acaba set l'any 1902; i per cert que trobam un bon home que m'ha dit la sustància del discurs que jo endressí l'any 1902 an els palafrugellenchs, aplegats no recort ja a ne quin centre o entidat. Jo ja no me'n recordava de tal discurs. ¿Per que,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

idò, som venguts assí, si no haviem d'escorcollar? Per ferhi nit i coparli demà cap a Llofriu.

Hem visitada l'església parroquial i son meravellós i preciosíssim retaule major, obra mestra de l'art barroch.

Hem visitat igualment lo Rt. Sr. Rector Mn. Josep Bosch i hem acabat per sopar i anarmosne a geure.

Dia 19 (setembre)

Cap a Llofriu. Dinada ab D.ª Irene Roques. —Un Rector de vista fina. —Cap a Girona. —El Dr. Mn. Josep Pou i Batlle donant caluixos an els sectaris de *La Veu de Catalunya*, Lliga *Regionalista* i *Instituters*. Esquitx d'escorcoll lexicogràfich a Girona

Ab el tren de les vuyt ens tiram dins Llofriu, a on trobam ben xalesta i aixurida la nostra heroyca colaboradora D.ª Irene [239] Roques ab son fill Serafí i sa filla Maria. Passam ab ells unes set hores, contantlos tota la nostra eixida i dientmos ella la feyna que ens ha feta aquest estiu per l'*Obra del Diccionari*. Prenim nota del nom que tenen an el Baix Empordà una partida de arreus de casa que duym dibuixats i de nom diferent dins les diverses comarques catalanes que hem corregudes. No feym mes enquesta a Llofriu perque lo mos hi fa D.ª Irene, tan completa, que ja mos ha enviades mes de 15.000 cèdules. —Ab Mn. Benejam i En Moll mos n'anam a veure l'església de Llofriu, que té un retaule major, parent del de Palafrugell, barroch, però notabilíssim. Visitam també lo Rt. Sr. Rector, sensa dirli qui som. Veu ell poch després el jovenot que mos havia portades les maletes i li parla de nosaltres, suposantmos uns capellanets de pochs diners, d'aqueys que se'n van de vila en vila a cercar avinenteses. Se'n ve aquell jovenot a contarho a D.ª Irene, que s'hi enfada fort; però jo li dich que no val la pena i que a mi me fa molta de gràcia que me prenguen per un capellanet de pochs diners i mes de mitx beneyt. Ab tot i tenirme moltíssims ab aqueix

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

concepte, n'he atesos així mateix de diners per trescar i treballar per la Llengua Catalana mes que cap de tots els catalans, valencians i balears. De totes maneres lo Rt. Sr. Rector de Llofriu s'ès acreditat de vista fina. Deu le hi conserv molts d'anys. Amèn.

A les tres prenim comiat de D.ª Irene Roques i sos fills, agraintlos de cor la bona acullida que ens han feta. Agafam a les tres el tren, que ens deixa a Girona, a on som estat una partida de vegades a fer enquesta gramatical i lexicogràfica. N'hi fiu l'any 1900, 1902 i 1918; aquesta ès la vegada que fa quatre. Qui primer veym a Girona ès lo Dr. Mn. Josep Pou i Batlle, benemèrit de la Pàtria i de la Llengua Catalana per molts de conceptes. Ja fonch ell que dins l'abril de 1918 ens feu notar lo caràcter sectari de *La Veu de Catalunya* i dels caporals de *La Lliga Regionalista*, que decreten la mort civil d'aquells que no's presten a esser conillets de guix d'ells. A l'entre-mitx de morirse el Bisbe Mas feu el Dr. Pou un sermó a una festa catalanista, a on cantà una Lletania de tots els Sants sobre l'actitut que tota causa política ha de guardar envers de la Relligió. Com els catalanistes que l'escoltaven tenien la coa de palla, la se sentiren encesa, i ja dins l'esglèsia mogueren un escàndol. El se volien menjar frit an el Dr. Pou; però, gràcies a Deu, el Dr. Pou no ès d'aquells que se deixen cualcar ni ensellar, i no permeté que en fessen pica de porch d'ell. De llavò ensà no ha parat de ferlos rentar llana negra. [240] Aquesta ivernada passada feu una moció dins l'*Associació Protectora de l'Ensenyansa Catalana* contra l'*anarquia ortogràfica*, *morfològica* i *sintàctica* de l'*Institut*, que just accepten els qui cobren o esperen cobrar de la Mancomunidat, i reprova i rebutja casi tota la Catalunya concient. El Dr. Pou ha rebudes moltes de felicitacions de diferents comarques catalanes per l'actitut que ha presa contra el *cacicat ortogràfich*, *morfològich* i *sintàctich* que els caps-verjos de la Mancomunidat han erigit an el Sum Pontífich, entre els simples mortals anomenat Mestre Pompeu Fabra. Personatges influyents de l'*Associació Protectora* han pregat i tornat pregar an el Dr. Pou que retir la seua *moció*, però el Dr. Pou ha posat peu fiter i ha dit que no la retirarà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ancque el cel se besi ab la terra. ¡Mala llana té el porch, vull dir, la *reforma ortogràfica*, *morfológica* i *sintàctica* de la *tropa institutera*! Ja ho veurem en que pararà tot aquest marruell.

Trassam ab el Dr. Pou el pla de campanya per demà per la mica d'anquesta que ens cal fer a Girona, i quiscú se'n va a donar part a la nit, i ¡fins demà, si Deu ho vol i Maria!

Dia 20 (setembre)

Enquesta ben embirmada del dialecte de Girona

No me sent gayre llatí i no'm moch de la fonda fins passat mitx-dia. Ara Mn. Benejam i En Moll prou que surten a fer enquesta ab Mn. Pou i topen fort ab uns quants de menestrals, molt coneguts d'ell. En Moll les ha ab Mtre. Estanislau Perramon i Oliva, *terrisser*, que li dona tota una llista de mots del seu ofici ben espinzellats, i En Moll la hi copia tota dins la seua llibreta. Mn. Benejam espluga Mtre. Pere Sureda i Buadella, *manyà*, Mtre. Agustí Cudina i Puig, *gabineter*, Mtre. Josep Pujades i Ferrés, *electricista*, Mtre. Miquel Ferrer i Guillem, *selleter*, i Mtre. Narcís Camps i Barrols i son fill Josep, *fusters*: els quals li diuen els mots mes especials de llurs oficis.

La banda del cap-vespre ja me tir an el carrer i ab En Moll ens esquitxam a ca'ls Germans de les Escoles Cristianes, a on l'any 1918 fiu la *conjugació* i m'hi digué de primera. Ens hi rep lo Rt. Germà Director, el mateix que ho era l'any 1918, el qual posa a la nostra disposició els noys següents: Francesc Saubí i Dranes de 19 anys, seminarista, Francesc Galí i Mitjà d'11, Juli Galí i Mitjà de 13, Eduard Ruiz i Carandell de 13, Salvador Boix i Tomàs de 12, Anfós Teixidor i Bellús de 14, [241] Pere Companyó i Comes de 14, Josep Ribes i Sentís de 13, Francesc Cruz i Gispert de 12; tots de Girona, fora el derrer, que ès de Cassà de la Selva.

Aquests noys diuen an En Moll una vintena de jochs infantils. A mi me diuen un bon enfilall de mots de diferents seccions del *Questionari* i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

noms de parentiu, parts del cos humà i un bon manyoch d'intensius. Ab això se'n ve la fosca i quiscú se'n va a pendre redòs a casa. I fins demà dematí si Deu ho vol i Maria.

Dia 21 (setembre)

Segueix la mateixa embirmadura d'enquesta a Girona. —Cap a Pineda a on trassam lo pla d'escorcoll

Mn. Benejam a les nou se'n va ab el Dr. Pou a veure Mtre. Joan Carreras i Artau, *estamper*, Mtre. Tomàs Colomer i Bruguer, *cerer*; Mtre. Esteve Artigues i Galceran i Mtre. Vicenç Riambau, *espardenyers*, operaris de l'Espardenyería de la Viuda Abellí: els quals li aboquen un bell enfilall de mots de llur ofici respectiu, pegants'hi fins prop de la una. Ab En Moll devers les vuyt i mitja li estrenyem cap a ca'ls *Germans de les Escoles Cristianes*, a on trobam aquella *infanteria* d'ahir, delitosa ferm de dirmos paraules: i diuen an En Moll devuyt castes de *bolets*, el noms del Dimoni, parts del cos humá, noms d'animals de ploma, fenòmens atmosfèrichs, animalons i animalonets, *porquim obrat* i porquetjades. A mi me diuen els noms de les *festes de l'any*, els noms d'aviram, gossos i gats, bous, cabres i ovelles, bestiar de peu-redó i abelles, però una mica demunt per demunt. El bestiar de peu-redó ha nom *rossam*.

Ab això se fa hora d'anar a dinar. Donam mil gràcies an aquell esbartinyol de *catalanets* i an el seu *Director*, prenintne comiat, i ens n'anam a dinar ab Mn. Bartomeu Bosch, antich company nostre, tenral catedràtich de Llatí a l'Institut de Segona Ensenyansa de Girona, preparat de Llatí ab les nostres obres de filologia, gràcies a les quals i a la seua heroyca aplicació guanyá a Madrid les primeres oposicions que feu, del qual m'escrigué espressives alabanses lo Professor Menéndez Pidal, president del Tribunal que jutjà la cosa.

Ens n'anam de Girona agraidíssims an el Dr. Pou, que tant i tant ens ha assistit, ens ha entregat un preciós [242] paquet de cèdules de mots

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

gironins d'allò mes recolat, prometent completar l'*enquesta lexicogràfica* que nosaltres hem comensada a Girona. Mn. Pou ès un dels homes mes benemèrits de l'actual moviment catalanista, entre altres coses per que no té el cap llogat an els Caporals de la *Lliga Regionalista*, dels quals no ha volgut esser may *escolá d'amèn*.

Ab el tren correu devers les tres i tres quarts li copam cap a Pineda, arribanthi devers les cinch i mitja. Es la segona vegada que venim a Pineda a ferhi escorcoll lexicogràfich i gramatical. Lo primer pich fonch l'any 1918.

Ab els amichs N'Emili Genís i Orta, i Mn. Joan Casulleres trassam el pla de campanya lexicogràfica per demà, després d'espinzellarlos l'eixida que feym per tot Catalunya de dia 26 de Juny ensá.

Se fa vespre, i cadascú pren per son vent cap a posar els ossos de pla per lo que puga esser.

Dia 22 (setembre)

Rampellada d'enquesta lexicogràfica a Pineda. —Cap a Canet de Mar. —Lo Dr. D. Marian Serra. Comensa l'envestida an el dialecte canetench

En Moll ha passada mala nit, i en tot lo sant dia no ens ha pogut aydar gota. Ab Mn. Benejam mos ne som anats a ca-Mn. Casulleres (En Genís i Orta ha tengut d'anarse'n a Calella a passarhi tot lo dia). Mn. Benejam ab la mare de Mn. Casulleres, D.ª Josepa Aragonés i Riera, i una veina, D.ª Joaquina Vilaró, aplega els mots de la cuyna ab totes ses dependències i arreus; i llavò la Sra. Vilaró ab En Joan Mateu i Yach, de 15 anys, *forner*, li diuen els mots de pastar i del forn. Ab Mn. P. Casulleres mos presentam a la *Cénia* (hort) de D. Francesc Ballester. Le hi trobam i ab dos hortolans seus, En Martí Vilà i Vila, nadiu de Pineda i En Joan Soler i Reig, també *pinedench*, m'espinzellen els mots de preparar la terra, plantar i cuydar hortolissa i de regar; i llavò En Ballester ab la seua digníssima senyora, després de dinar, a Mn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Benejam i a mi ens diuen una partida de mots d'aviram, cunills, porquim obrat, abelles, eynes de conrar la terra, insectes casolans, burinots i una espipellada de llegums i cereals.

Mentres dinàvem a la Posada, he sentit que els que menjaven a una altra taula, que no ens veyen ells, [243] parlaven de política, com se suposa; i el que duya la veu, ha comensat a dir tantes de barbaridats contra els qui governe, que escarrufaven, acusant tota els Ministres, tots els caporals, de lladres i facinerosos, afirmant que el President de Ministres ab aqueixa lley que votaren les Corts no fa gayre sobre la Tabacalera, s'havia embutxacats vint o trenta milions de pessetes i cada Ministre una bona partida de milions; llavò deya que la guerra del Marroc l'haurien de fer pagar tota an els Ministres i an els altres Majors, perque tot quant tenen, ès robat, i que els haurien de fer anar ab les seues dones, fills i filles devant les tropes a parar bales dels moros per que aqueys elze matassen tots. Cap dels que escoltaven ha protestat. Jo estava dos per tres d'anarhi a protestar; però no hi som anat perque he vist que encara me'n duria l'aumut p'el cap; i come estern m'enviarien a fregir ous de lloca. Que ès de trist tot això p'els qui estimen Espanya, p'els qui estimen de cor Catalunya.

Com En Moll segueix mitx figa mitx reym, i lo que havíem de pellucar a Pineda, ho podem pellucar a Canet, a on tenim un tan bon amich de l'*Obra del Diccionari* com lo Dr. Marian Serra, que ès metge i podrà atendre degudament a la curació d'En Moll; ens despedim del Rt. senyor Rector Mn. Manuel Romaní i Teyxeiro i de Mn. Joan Casulleres, agraintlos lo bon costat que ens han fet, i li envelam cap a Canet de Mar.

Ab una exhalació hi som, i trobam a l'estació lo Dr. Serra, que diu an En Moll lo que ha de fer per restablirse de tot, i trassam el pla d'enquesta lexicogràfica i gramatical per demà. Visitam també D. Lluís Domènech i Montaner, Mestre de casi tots els arquitectes catalans, una de les primeres figures de l'època inicial del catalanisme polítich, de ben sólida formació artística i cultural, i un dels *escomunicats* de la *Lliga Regionalista*, escomunió que l'Història no confirmarà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Es la tercera volta que vench a fer endardell gramatical i lexicogràfich a Canet: hi vinguí l'any 1902 i l'any 1918, i sempre m'hi ha dit beníssim, gràcies a Deu.

I ¿com vos figurau que hem acabat el jornal avuy? Donchs, si ho voleu sebre, hem contat ab tots posant el cap damunt el coixí i hi som romasos adormits com un tronch. [244]

Dia 23 (setembre)

Ventim granat an el dialecte canetench

El Dr. Serra no deixa sortir En Moll de tot lo dia a fi de que demá ja puga fer enquesta. Mn. Benejam se planta a ca'l Dr. Serra i ab la seua senyora, filles i fill fa una partida de seccions del *Questionari*: noms de Deu, angels, dimonis, noms de les facultats intel·lectives, parts del cos, noms vulgars de les malalties, distribució de la casa i arreus de cuyna i demés dependències casolanes, bugada, aviram. Jo m'espitx an el celler del mateix Dr. Serra, a on trop En Salvador Casals i Lloreda, nadiu de Sant Andreu de Llavaneres i resident fa anys a Canet, encarregat de dit celler, que me diu un bon grapat de mots del vermar, trepitjar els reyms, *tramustar* (trascolar) i demés carro-portal del vi. A les deu mos n'anam ab En Francesc Serra, fill del Dr. D. Marian, a la vorera de la mar, a veure els mariners Joan Murtra i Puig, de 72 anys i sos fills Josep i Francesc Murtra i Solà, els quals se posen a dirme els noms de totes les parts i arreus d'una barca, i mos hi pegam fins a les 12 i de les 4 i mitja fins prop de les set. He fets dibuixos de tot i hi he posats els noms a fi de durmho'n tot ben especificat. De les tres fins a les quatre i mitja don Lluís Domènech i Montaner m'ha dits mots d'arquitectura, però mots catalans, i me'n ha fet dibuixos a la meua llibreta, que guardaré ab tot l'esment que's mereixen les retxes que trassa dalt el paper un arquitecte tan enlayrat com En Domènech i Montaner.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab això s'acaba la claror del día, i prenim redòs a la fonda a on trobam En Moll casi bo de tot, gràcies a Déu. I fins demà, si Deu ho vol i Maria.

Dia 24 (setembre)

Segueix l'endardell a Canet

Seguint l'enquesta d'ahir, Mn. Benejam ab D. Francesc Serra, Regidor Regionalista d'aquí, fill del Dr. don Marian, ha pellucats els noms de les parts del cos, festes anyals, noms vulgars de les malalties, mots de l'estructura, arreus i ornaments d'església. Per la meua part he aglapits un grapat de mots a tres vermadors que son venguts an el celler del Dr. Serra un moment que hi som estat. Me'n vaig llavò a la vorera de mar i el Patró Joan [245] Murtra i son fill Francesc segueixen dientme mots i mes mots de barca i del ram de pescar, que n'hi ha a betzefs de curiosíssims i interessantíssims, que vaig consignant dins la meua llibreta, dibuixant totes aquelles coses que pertoquen. Devers les deu ens compareix En Moll, que ja ha tirat el mal a la paret, i se posa a pendre notes i a dibuixar coses de marinería que aquells dos valents pescadors no paren de dirmos. Mos hi pegam fins a mitx dia i de les tres fins prop de les sis, quedant agraidíssims en aquella bona gent que tanta de paciència han demostrada de dirmos tants i tants de mots de llur art, de que passàvem tanta de fretura. Llavò li envelam cap a Ca-D. Lluís Domènech i Montaner, que té l'amabilidat de dirmos els mots caporals de l'art d'enquadernar llibres, i llavò una magnífica ambosta de mots catalans d'arquitectura, que ell coneix com pochs n'hi haja.

Ab això se fa vespre de tot i quiscú pren redòs a ca-seua, i... *els assotants a Can Coll*, com deym a Mallorca.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 25 (setembre)

S'acaba l'endardell a Canet. —Cap a Barcelona. Bones noves de Mallorca

Ens tiram al carrer per fer la mica d'enquesta que poguem. Mn. Benejam a ca'l Dr. Serra ab la família d'aquest segueix replegant mots de coses de casa i de parentiu, mentres que ab En Moll ens n'anam a cercar els mots de les parts de la prensa de vi antiga, de fust, que casi negú sap perque casi totes les han arreconades per les de ferro, que, com tenen altre forma i son duytes de fora, tenen noms forasters. Mos n'acusen una de fusta i que la fan servir, la de D. Paulí de Casals i Roure. Hi anam, la mos mostren; però l'home que la fa anar, no sap casi cap nom de les parts de tal màquina. Ens diuen que no gayre lluny hi ha un home vell que pot ser sabria tals mots. Hi anam, pero es a la vinya, i el seu fill no sap trallat de tals mots. Ens diuen llavò que mes enllà n'hi ha un de molt vell que en manetjava de prenses així i que és segur sebre tals mots. Ens mostren la casa, hi entram, i justament és a dormir. Ha nom Josep Montsant i Sallés, de 75 anys, nadiu de Sant Iscle, Canet d'altre temps. La seua filla el crida s'aixeca ben xalest, i mos diu tots els noms de les diferent pesses de la prensa de vi. A les hores En Moll en fa un [246] bon dibuix i an el dibuix mateix posam aquells noms. —A les hores li envelam cap a Ca'ls *Germans Maristes*. Jo ja havia parlat an el Germá Superior sobre deixarmos fer enquesta lexicogràfica ab l'*infanteria* que tenen en el Col·legi, i m'havia dit que sí. Vetassí el nom dels noys que se presenten a l'escorcoll: En Ramon Catà i Roca de 14 ans, En Joan Roig i Roig de 14, En Joan Flotats i Roca de 16, En Josep Cabruja i Criasol·la d'11, En Josep Galí i Murtra de 12, En Josep M. Grau i Andreu de 10, En Josep Fornaguera i Estelrich de 10, En Joan Dobres i Forts d'11, En Carles Baulí i Tenes de 10, En Vicenç Basses i Francí de 9, En Francesc Lloberes i Planet de 8, En Joan Castelló i Esteva de 13, En Josep M. Masriera i Simon de 16, En Francesc Subirats i Mora de 14, En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Jaume Puxan i Llibre de 13, tots nadius de Canet fora En Flotats i En Puxán que ho son de Barcelona i En Masriera que ho és de Calella. Aquesta bona gent diuen an En Moll mes de vint jochs que fan p'el carrer i allà on els entolla, i a mi me diuen el nom dels dies de la setmana, dels mesos i dels nombres cardinals i llavò un bell raig de mots característichs de Canet i tota una calabruixada de mals-noms o motius (castellà *apodos*) que corren per aquí d'allò mes interessant llingüísticament i que fan esbutzar de riure. A la una ens n'anam a dinar i de passada entram a ca Mtre. Rossend Aranyó, ferrer, que ens diu uns quants mots del seu ofici. I a dos quarts de quatre; altre pich ab aquella *infanteria*!, ells a dirmos paraules *canetenques* i nosaltres a escriureles fins devers les cinch. Prenim comiat del Germà Director i d'aquella gent menuda, fentlos grans mercès de llur entusiasta cooperació. An el Dr. Serra i a tota la seua honorable família sí que els agraim ab tota la nostra ànima que mos hagen fet tan de costat en l'enquesta lexicogràfica que aquí hem duyta a cap, puys son estats el nostre bras dret. En prenim comiat, pujant an el tren cap a Barcelona, i hem d'anar drets tot lo camí, ab tot i haver pres billet de primera, perque tots els sitis estaven ocupats; i a totes les estacions ès pujada gent i no en devallava casi cap.

A Ca'n Manso trop una carta de Mallorca que me dona la bona nova de que fa tres o quatre díes la Delegació d'Hicenda de Balears ens paga el terç semestre de subvenció del Estat, a l'*Obra del Diccionari*. Una volta mes se'n duen l'aumut p'el cap els profetes de mal any, que, com pujá En Cambó a Ministre, profetisaren que ja no mos [247] pagarien pus dita subvenció. ¡Quins xemaroys mes xemaroys!

I ¿que fem nosaltres a les hores? Passar el Rosari, sopar i anarmosne a geure!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 26 (setembre)

En Moll cap a Solsona, Mn. Benejam cap a Menorca i jo cap a Terrassa i Montserrat

En Moll pren tren a les sis cap a Manresa i a Manresa l'automòvil cap a Solsona per dur la maleta plena de cèdules, que perdérem dia 15 d'agost anant ab l'automòvil. Mn. Benejam enllesteix feynes i de cap vespre pren vapor cap a Ciutadella, a on ha d'esser dia 1 d'octubre per ocupar la Càtedra de Llatí que té an aquell Seminari. Jo ab el tranvia de Terrassa li envel cap an aqueixa ciutat per treure clopinsos del *banch*, que ès el *carbó* que ens cal per fer anar endevant la nostra màquina. Trop per casualidat l'eminent Patrici D. Alfons Sala, lo català mes benemèrit de l'*Obra del Diccionari*. Me'n mena a dinar ab ell a *Ca-N'Amat*, magnífica masia, tot vinya, olivar i bosch i uns grans jardins entorn de la casa. Hi aplech una bona ambosta de mots de vinya, vi i oli. Prop de les sis prench el tren cap a Montserrat, per cumplir la promesa que fiu de pujarhi si trobàvem aquella bona de maleta, tota plena de cèdules que he dit que perdérem dia 15 d'agost. Hi arrip a les set i busques, i tot dret cap a la veneranda basílica a rendirhi homenatge i a donar gràcies a la Reyna i Emperatriu de cels i terra, que sempre ha protegida i feta surar l'*Obra del Diccionari* i ara ens ha fets trobar aqueys milenars de cèdules que per mal cap nostre havíem perdudes. Trop a Montserrat gran gentada com sempre. Es la devoció flametjant de la nostra nissaga a l'incomparable, a l'inefable *Moreneta*. Dues coses me criden fort l'atenció: una agradable, l'altre desagradable: les inscripcions o ròtuls dels edificis i departaments en català. Això està beníssim i mereix un sincer aplaudiment. Entre tals inscripcions i ròtuls veig repetit lo nomot *aposentos*. Es una paraulota que no pot anar ni en rodes i cal treurela ab caixes destrempades d'allà i de tot Catalunya. No pot passar per la duana nostra en via neguna. ¿Com els amatents ordenadors de tals inscripcions i ròtuls s'oblidaren del venerable, del catalaníssim mot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cambra? ¡Quina llàstima que aqueys [248] venerables Monjos de Montserrat hagen presos per Mestres de Català certs restauradors improvisats del nostre idioma, que se figuren esserne senyors i amos esclusius i absoluts i poderne fer truchs i baldufes i roba de cossari! ¡O *Instituters*! ¿que no vos siulen les orelles?

Quant sent renou de claus devers la portassa de la basílica, casi a les fosques i sense negú entorn meu, prench portal cap a la fonda, sop i ¡a geure falta gent!

Dia 27 (setembre)

Cap a Terrassa. Un bordegàs de l'ull del vent. —El Dr. Pous de Vic. —Un *quid pro-quo* a Sant Cugat del Vallès. —Cap a Vilafranca del Penedès. Un *subjecte instituter* atxul·lat

M'entrech a dir missa devers les cinch i no hi trop naturalment gayre pressa. Dita la missa puch passarme una bona estona dins el Cambril de la Mare de Deu, donant gràcies a Deu i a sa Mare Santíssima de tots els favors rebuts. Aquell Cambril ès en bona veritat un atri de la Glòria. A les set i busques me'n vaig a pendre la primera rella, *vulgo* berenar; i a les vuyt i minuts ab el tren de cremallera ¡cap a Monistrol! Devall a Terrassa i afín a la finestrella d'un wagó En Moll que torna de Solsona ab la maleta de les cèdules, tan anyorada i sospirada. Ell segueix cap a Barcelona, i jo cap a l'estació del tranvía per poderme aturar a Sant Cugat del Vallès.

Creya trobar una tartana que me dugués a dita estació, i no n'hi ha haguda cap; però trop un bordegàs que me pren la maleta i m'hi acompanya, i me conta una partida de coses lo mes interessants: *a*) que hi ha haguts molts d'obrers de fábriques aturats per falta de sortida de manufactures, però que ara hi ha feyna per llarch perque fan mantes p'els soldats d'Àfrica; *b*) que hi ha moltes de famílies nafrades del soscayre del Banch de *Terrassa*, que el salvà D. Alfons Sala posant la seua firma per que el Banch trobàs *moraduixos* (lo dels *moraduixos* le hi

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pos jo; lo de D. Alfons, el bordegàs); *c*) que hi han tants d'industrials riquíssims a Terrassa del temps de la guerra, i que n'hi ha un, que té tants de diners i tanta de terra, que ja no en pot tenir mes, perque el *Gobern s'hi tiraría a sobre* (fentli una tremenda *pagellada*). —Devant l'estació despatx aquell simpàtich bordegàs, puig an el tranvía i hi trop un capellà jovenet, que me mira arreu i me demana si som [249] Mn. Alcover. Li dich que sí; me fa gran xicota, i ell resulta esser el Dr. Pous, de Vic, un dels alumnes mes notables de l'*Institut Bíblich Pontifici* de Roma, de qui me feu grans elogis lo Rt. P. Andreu Fernández, SJ antich deixeble meu i una mica parent, Rector de dit *Institut*. Mn. Pous es un colaborador frequent de la revista que dit *Institut* publica baix del títol de *Verbum Domini*. —Davall a l'estació de Sant Cugat, i cap a la Rectoria per recullirhi de Mn. Josep Albornà, Rector l'any 1906 de Bigues, unes llistes de mots catalans. Arrip a la Rectoria, demàn el Sr. Rector, el qual surt i me diu que ell no es Mn. Albornà, puys Mn. Albornà ès Rector de Sant Cugat de Barcelona, no del Vallès. Jo creya que no hi havia mes que un Sant Cugat, del Vallès. M'havien dit que Mn. Albornà era Rector de Sant Cugat, i jo li vaig aficar del Vallès. Me mostra el Sr. Rector l'antiga esglèsia i lo meravellós claustre romànich de l'antiga abadía de Sant Cugat, i ja li he envelat ab el tranvía cap a Barcelona, a on trop Mn. Jaume Sastre, lo novell company d'eixida lexicogràfica, que ve a sustituir Mn. Benejam, de tan bona recordansa, que ab tant de zel i entusiasme ens ha acompanyats tres mesos sencers, passantne de verdes i de madures per diferent[s] comarques escorcollades desde el Ribagorça fins a Llofriu i Canet de Mar. Mn. Benejam se'n ha desfet per tot arreu com tot un home.

Enviam a Mallorca la famosa maleta perduda i trobada, tota plena de cèdules i una altra, tan grossa com ella, també plena de cabal lexicogràfich, i a les cinch i busques ab el tren icap a Vilafranca del Penedès! a on arribam passat les set ben xalests i xaravel·los. Ens presentam an el Rt. Sr. Degà del Penedès, Rector de la Basílica Parroquial de Santa Maria i a Mn. Lluís Orpí, digne Vicari de la mateixa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els quals ens reben beníssim, i s'ofereixen a fermos costat en tot i per tot. Ens recomanen a Mn. Joan Casesnoves, beneficiat de Santa Maria i nadiu de Sant Sadurní d'Anoia, que l'any 1918 ja ens ajudà a fer aquí la conjugació, el qual se posa incondicionalment a la nostra disposició. Ens presenta a un senyor, corresponsal del *Diccionari* que els de l'*Institut* diuen que fan i el fan tant com el mànech de la granera. Aquest bon senyor ens demana quina classe de *subjecte* volem per fer els nostres estudis. Jo li dich que no ens basta un ni dos ni una dotzena de *subjectes*, sino que ens ne calen mes de cinquanta. Llavò ens diu [250] que considera poch delicat que el mateix *subjecte* que digué paraules per l'*Institut*, mos ne digui a nosaltres. Aquí jo li contest que no ens podem entendre, i deixam en porret tal *subjecte*, llamentant que Mn. Casesnoves ens hi hagués presentats. Mn. Casesnoves ho feu sense cap mal fel, ple de boníssima intenció i incapaç d'entendre la *biduineria* dels *subjectes* que potoyen i triconetgen per l'*Institut* (Deu elze fassa uns sants i bons. Amèn).

Ab això s'ès fet molt tart, i mos ne som anats a la fonda, sopam i ia geure s'ès dit!

Dia 28 (setembre)
Comensa a Vilafranca l'endardell gramatical i lexicogràfich. Un andalús catalanisat

Vinguí a fer enquesta gramatical i lexicogràfica a Vilafranca l'any 1902 i l'any 1918. Ab aquesta hi som vengut tres voltes.

Un poch passat les vuyt ens presentam an els Pares de la Sagrada Família, que assí tenen col·legi an el casal del Marquès del Ferràs, que el Bisbe Morgades, nadiu d'assí, comprà i cedí a dita Congregació. Ens reben ab entusiasme els Rts. Pare Antoni Samà, Superior, Pare Fermí Martorell, Pare Gumersind Aguilar, Pare Jaume Llach i Pare Josep Ferrer. Els esposam l'objecte de la nostra venguda a Vilafranca i l'enquesta llingüística que hi volem fer, i a l'acte posen a la nostra disposició tot

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

una colla de noys lo mes amatents i xaravel·los, que han nom Joan Gallofré i Tomàs de 9 anys, Quintí Torner i Sàbat de 9 també, Feliu Monserrat i Plana de 11, Ramon Bertran i Valls de 12, Joan Peyrot i Figueres de 11, Joan Trias i Baltà de 15, Joan Monfort i Morató de 12, Manuel Quer i Mestres de 11, Jaume Raventós i Muntaner de 8, Hermenegild Santacana de 10, Antoni Pich de 9, Pere Pujol i Raventós de 10, Josep M. Sàbat i Grau de 9, Lluís Sadurní i Cuscó de 10; casi tots nadius de Vilafranca, qualcún d'altres viles veines, tots del Penedès.

Se desfan en dos boldrons, un entorn de Mn. Sastre i l'altre entorn d'En Moll, i ja son partits a contestar an els *qüesits* del *Questionari* referents a Noms de Deu, dels àngels i del dimoni, facultats intel·lectives i sensitives d'animals racionals i irracionals, noms de parts del cos, vida relligiosa, festes anyals, vida irrelligiosa, noms de [251] parentiu i noms vulgars de malalties i jochs infantils. —A les hores jo me'n vaig a veure uns quants de senyors coneguts per preparar la campanya, per no haver d'estar gens aturats. —Li envel cap a l'Hospital, i hi veig Mn. Pere Sadurní, Vicari i Capellà de la Casa i la Rda. Mare Superiora de les Monges que cuyden dit Hospital i el Col·legi adjunt. Elze demàn per ferhi enquesta ab les minyonetes alumnes, i me diuen que sí de tot cor. Per cert que la Mare Superiora se demostra molt contrària d'aqueix català que ara molts escriuen i que ella califica de mala manera. Jo li don raó perque aludeix an el català *instituter*, marca-*fabrenca*. Quant ella sent que nosaltres som partidaris de que cada regió mantenga el català que parla, netetjat això sí de tota mattàfara forasterenca, se demostra molt disposta a fermos tot el costat que puga. D'allà me'n vaig a-Ca'l Metge Sr. Fortuny. No le hi trop i li deix targeta Llavò pech a Ca D. Alfons Sans i Rossell, i me diu una veina que ès a estiuetjar a la Torredembarra, i que vendrà un dia d'aqueys. A les hores li estrench a Ca-D. Roman de Saavedra, nadiu d'Algecires i per lo mateix andalús de naixensa, casat ab una pubilla vilafranquina, habitador d'una casa antiga, sabiament restaurada, de fonda fesomia catalana. En Saavedra s'es fet català i parla la nostra llengua admirablement. Com me veu i me sent, se posa

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

absolutament a la meua disposició, fentme avinent que ell, come propietari de terres de cereals i llegums i vinyes, ha hagut de fer un estudi comparatiu de tot el vocabulari agrícola panadesench. Quedam que a dos quarts de dotze comensarem l'enquesta del conreu de cereals, llegums i vinya. Me'n torn llavò an el Col·legi de la Sagrada Família, prench a mon conte quatre tenralets d'aquells mes amunt anomenats, i palluch ab ells els noms dels dies de la setmana, mesos i nombres ordinals i un bon grapat d'intensius de diferents dembles. Se fan ab això dos quarts de dotze, i icap a Ca'l Sr. Saavedra! El trop ab Mn. Joan Casesnoves i envestim el vocabulari de la terra com element de vida per l'home. An el pla del Penedès no hi ha boschs i per lo mateix no hi ha indústria de llur aprofitament. Aquells dos bons senyors se posen a dirme tots els mots que saben de les castes de terra *conresada*, de la manera de *conresarla*: *arrabassar*, *fangar*, fer *furmiguers*, *llaurar*, *sembrar* cereals i llegums, cuydarlos fins a granar, segar i batre, passant per totes les operacions que fan en el gra [252] des que el sembren fins que demunt l'era l'ensaquen. A la una ens n'anam a dinar; a les tres refermam la tasca els mateys tres fins devers les set, que hi posam forqueta fins a demà. Ab Mn. Sastre i En Moll un poch abans de les tres mos esquitxam a l'Hospital, i hi deix els dos companys i se troben tot un estol de minyonetes col·legiales que les Monges elze presenten, que nomien: Rita Socies i Batle de 10 anys, Maria Canyes i Queraltó de 9, Alberta Castellví i Socies de 9, Angeleta Moretó i Vives de 9, Rossenda Plans i Rivera de 8, Roseta Baró de 9, Maria Buisin de 9, Mercè Arnabat i Junyent de 10, Josefina Alfonso i Abat de 9, Josepa Plans de 11, Maria Vericat de 10, Josepa Parès de 12, Pepeta Morató de 10, Francisca Carbonell de 13, Remei Castellví i Socies de 12. En Moll replega d'aquesta tenral gent un bon grapat de jochs d'allò mes interessant i un enfilall de mots a lloure. Mn. Sastre replega els mots dels vestits de dona i de la vida relligiosa.

Ab això s'entrega la fosca, se fa tart i quiscú pren redòs a casa seua i nosaltres a la fonda, i bona nit! bona nit!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 29 (setembre)
Foch granetjat en el dialecte vilafranquí

S'en van Mn. Sastre i En Moll a l'Hospital. En Moll replega un enfilall de jochs infantils de les col·legiales i llavò ja li ha copat cap a ca-Mtre. Pascual Andrés i Galceran, terrisser, que ab son ajudant Antoni Vergés i Arbós li diuen tots els mots del seu ofici. Llavò li estreny a ca-Mestre Josep Grau, baster; després visita l'obrador de Mestre Joan Rovira, carreter (fuster de carros); mes tart Mestre Antoni Carulla, fuster primeter, i llavò Mtre. Feliu Santacana i Fabregues, flequer. Tots aqueys menestrals diuen an En Moll els mots especials de llurs respectius oficis. Ab tot això se passa tot el dia mon company. —Mn. Sastre palluca de les col·legiales els noms de les festes relligioses i costums populars. Se'n va llavò a la Sagrada Família i ab els minyons del col·legi replega els nom[s] dels *animalons* i *animalonets* mes relacionats ab la vida de família. Se'n va llavò a l'obrador de Mtre. Jacinto Romeu i Badia, cisteller, que li diu tots els mots especials de son ofici i de tots els objectes de vímets que fa que son un sens fi. Després li envela cap a Ca-Mn. Pere Sadurní, que li diu bona part del vocabulari de la casa ab la seua distribució de part [253] dedins i de part defora ab tots els arreus corresponents. —Jo m'he passat tot lo sant dia ab D. Roman de Saavedra i Mn. Joan Casesnoves fent vocabulari agrícola i de tot el vinya, raims i vi, que ès un may acabar. —Devers les set, ja fosca negra, prenim redòs a la fonda i acabam per anarmosne a posar els ossos de pla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 30 (setembre)

S'acaba l'escorcoll lexicogràfich i gramatical a Vilafranca. —Una altra cullerada sobre la pronúncia del llatí

Mn. Sastre s'espitxa de bona hora a l'Hospital i s'hi passa tot lo sant dia ab Sor Engràcia, de 80 anys d'edat, i en fa 60 que ès a Vilafranca, essent nadiua de Tàrrega, la qual li diu un grandiós enfilall de mots de la vida relligiosa i de la irrelligiosa, noms vulgars de les malalties, coses de casa i de totes les dependències casolanes, tot el ram d'esglèsies i sacristia i festes, aviram, cunills i coloms, i llavò una ambosta ben grossa de frases i *motius* (sobrenoms). En Moll li estreny cap a l'obrador de Mtre. Agustí Ribes, manyà i armer, del qual palluca els mots especials de dit ofici. Després li envela a Ca-Mtre. Tomàs Puig i Ventura, mestre de cases, a Ca Mtre. Joan Rovira, fuster de carros. Aquest li mostra una arada de fust i n'hi diu los noms de totes les parts de la mateixa. Els altres li diuen també els noms especials de les feynes i eynes de llurs oficis. Horabaixa torna a l'Hospital i aplega de Sor Engràcia una pila mes de noms de coses de casa. Jo en tot lo sant dia no fas mes que treure de D. Roman Saavedra i Mn. Joan Casesnoves mots i mes mots de tot el ram de *conresar* la terra i cuydar la vinya, els raims i el vi. Ens hi pegam fins a les set del vespre i arribam a acabar la cosa. Don mils de gràcies an aquells dos bons senyors, de tanta de cosa com han feta per nosaltres i per l'*Obra del Diccionari*. També agraím lo que ens ha aydat un altre capellà vilafranquí que caplleva per Barcelona i passa assí l'estiu, i que no he pensat a pendreli nom i llinatge.

Me moven aqueys dos preveres de la *pronúncia* del Llatí, i jo elze dich els motius que tench per no admetre altra pronúncia mes que la històrica, la que feyen els clássichs i que consta absolutament com era ella: *a*) Consta per les inscripcions demunt pedra, ferro i bronzo que's con serven del temps de la República i de l'Imperi dins totes [254] les terres llatines (Itàlia, França, Espanya, Nord d'Àfrica), i que l'Acadèmia

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de Berlín replegà i publicà baix del títol de *Corpus Inscriptionum Latinarum*; *b*) Consta p'el testimoni dels Gramàtichs Llatins que's conserven del temps dels clàssichs i dels primers sigles de l'Era Cristiana, que un sabi alemany, lo professor Keil, publicà en deu toms, que jo tench. *c*) Consta p'el testimoni d'altres monuments escrits de la major antigadat. *d*) Consta per l'estructura de milenars i milenars de formes gramaticals i lèxiques de totes les llengues neollatines. Tot això que han estudiat a fondo els filólechs alemanys i inglesos i n'han publicats estudis fonamentals, tot això ignoren tots aquells que diuen encara que no sabem com pronunciaven els llatins, quant el llatí era una llengua viva. Tot això demostren ignorar completament els catalanistes aixelabrats que per odi o poca voluntat an el castellans pretenen implantar a Catalunya la pronúncia del llatí a la *romana*, que no ès més que la pronúncia *italiana*, que aqueys bons senyors també han demostrat ignorar, puys quant demunt tres revistes llurs han volgut esplicar i ensenyar tal pronúncia *romana*, l'han esplicada i ensenyada tan malament, que ara los resulta a ells i a tots els seus escolanets d'amèn, no la pronúncia *romana*, sino una *caricatura* d'ella, un cocòrum, un xelim i xelam de lo mes estrambòtich i ridícul. De manera que aquests estornells catalanistes, per fogir del foch (la pronúncia del llatí a la *castellana*), son cayguts dins les brases (la pronúncia del llatí a la *romana*, que no ès mes que la *italiana*). Ells pretenen esser molt *europeus*, molt avensats en questions científiques. Se figuren esser els mes europeus i els mes avensats d'Espanya. Però lo que tenen ells es molt de toix i molta de bravetgera. Cap d'ells ha sabut veure lo que veuen els homes de ciència de totes les nacions civilisades, això es, que totes les *pronúncies del llatí* que no siguen la *pronúncia històrica*, son *pronúncies bàrbares*, fruyt de l'ignorància mes supina de l'Historia del Llatí. Hi ha catalanistes que califiquen de *bàrbara* la pronúncia del llatí *a la castellana*, ignorant que tan bàrbara com la *castellana*, ès la *catalana*, la *romana* o *italiana* i la *francesa*. Quant dich *romana*, me referesch a la *romana actual*, a la que fan a Roma d'ensà de molts de sigles. La

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

pronúncia *romana* del temps dels *clàssichs*, aquella sí que era *genuina* i *llegítima*, i que may havien d'haver deixada els nadius de Roma. Però de fet la [255] deixaren, la perderen fa moltíssims de sigles, posantse insensiblement a ferne una altra que ha acabat per esser la que fan ara, completament *bàrbara* respecte dels diftongs *ae*, *oe*, *gn* i de la *c* i *g* devant *e*, *i*; tan bàrbara com la que fan els francesos i espanyols, contant entre aqueys els catalans, que no fan la *pronúncia històrica*. ¿A on ni quant han demostrat aqueys *catalanistes*, que se donen ayres de *redentors de la pronúncia del llatí*; a on, repetesch, han demostrat sebre res d'aquestes coses? *El Deber* d'Olot, dia 22 de janer de janer d'enguany, s'atansà a dir que la «meua» «preparació científica» es «feta a corre-cuyta» en matèria de filologia; i sostén, sense donarne cap prova, que la «pronunciació *romana* del llatí no ès lo mateix que la pronunciació *italiana*, sino una cosa ben diferent». Donchs jo dich i repetesch que ès lo mateix. I si no ¿quines son les diferències que hi ha entre la pronúncia que fan del llatí els romans d'ara i la pronúncia *italiana*? ¿Per que no les digueren els senyors de *El Deber* totes aqueixes «diferències»? Però ¿com les havien de dir si no n'hi ha cap? I si no, que me confonguen aquests caps esflorats de *El Deber*! Que treguen llur colossal i piramidal «preparació científica», si no volen que mos ne riguem massa els simples mortals. Això de discutir ab afirmacions gratuites i sensa donar ni apuntar cap prova, porà esser tan *catalanista* i tan *super-home* com vullen, però va tan lluny de la ciència com les cabrelles del sol. I ¿que en direm de lo que s'embolicà *El Deber* sobre el sò *-ə* que afigen els romans d'ara a totes les paraules llatines que acaben en consonant que no siga *r* o *l*? Donchs diu que «ès un defecte de molts d'italians, sobre tot dels toscans i dels del migdia, en la pronúncia del llatí». I tant com ho ès «un defecte»; però ès un defecte que el té tothom, desde el primer Cardenal fins al derrer escolanet, un *defecte* que el tenen els Catedràtichs de l'Universitat Gregoriana; un defecte que tenia Exm. i Rdm. Monsenyor Ragonesi, Nunci que fou tants

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'anys del Papa dins la Cort d'Espanya; un *defecte* que prové de la dificultat que tenen els qui parlen italià de neixor, per pronunciar consonants finals, i que insensiblement elze claven una *-ə* darrera per poderles pronunciar. Ja's sap que l'italià no té tals consonants finals, i per això llavò en llatí no los surten an els *romans*, si no elze posen aquell penjaroy de la *-ə*. Sí, aquesta *-ə* ès un de tants de *defectes* de la pronúncia romana del llatí, que n'està plena [256] de defectes com la capa de l'estudiant era plena de *casualidats*, ès a dir, d'esqueixos. Per tots aqueys *defectes* ès que tal pronúncia no pot anar ni ab rodes, i tendràn que haverla d'arreconar, mes prest o mes tart, per inservible, anacrònica i bàrbara, sustituintla per la *històrica*, la única acceptable, llegítima i genuina.

I digué *El Deber* que aquella *-ə* era «un defecte» dels «toscans i dels del migdia». Es així que lo que diuen «italià» no ès mes que la «llengua», el «dialecte» de Toscana, que ab l'importància escepcional dels seus grans escriptors s'ensenyorí de tota Itàlia come llengua oficial i literària, acabant per anomenarse *italià*; i per això els italians del nort, que no parlen *italià* de neixor, sino que l'aprenen an els llibres i que, si saben pronunciar les consonants *finals* sensa clavarhi la *-ə* darrera, ès perque en llurs dialectes nadius tenen tals consonants *finals* ben netes, sensa el penjaroy de la *-ə*; —*ergo*... que treguen els senyors de *El Deber* d'Olot la consequència, i vegen qui ès que ha «badat» horrorosament, Mn. Alcover o ells. Per lo mateix la *-ə* ès un «defecte» de tots els italians que tenen per llengua nadiua, no manllevada, l'*italià*, que no ès mes que «el toscà». ¡Que en prenguen nota els colossals, els piramidals, els monumentals *badochs* de *El Deber* d'Olot! —I ara, tornant a lo que deya primer, dich i repetesch que la questió de la pronúncia del llatí a Catalunya no ès mes que una questió *política*, entre *catalanistes* i *anticatalanistes*, lo qual ha desnaturalisada i treta de pollaguera tal questió. Durant aquest viatge que feym per tot Catalunya, just hem

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

rebuts esquits de tal questió dins les comarques que hi ha moviment *catalanista*: qualque mica dins la comarca de Barcelona, qualque micoya dins la de Vic, qualque micoyina devers Girona, qualque micoyineua devers la Segarra. Però en lloch hem trobat qui mos sabés presentar cap argument seri ni formal contra la *pronúncia històrica*. Els campions de la pronúncia *romana* s'aferren a lo que els han fet creure de que hi ha, diuen, 64 diòcesis de Franca que han a optada tal pronúncia, lo qual no crech que sia ver. Això d'adoptar alguns a França la pronúncia *romana* del llatí fonch en temps del Papa Pius X. Donchs lo que puch jo dir que dins el maig de 1913 vaig assistir a una càtedra de Teologia de l'*Institut Catòlich* de París, que el catedràtich esplicava en llatí, i feya la pronúncia completament a la *francesa*, no a la *romana*; i a les [257] esglèsies de París i d'una partida de diòcesis franceses, salves algunes escepcions, vaig sentir sempre la pronúncia *francesa* del llatí. Després de tot, trop que han fet molt be els francesos que han adoptada la pronúncia *romana* per allò del *mal menor*. No està tan lleig fer un pecat petit com ferne un de mes gros. Ara lo que pertoca, ès no ferne cap de pecat. La pronúncia del llatí a la *francesa* ès la mes feresta, la que s'allunya mes de la *pronúncia històrica*; la *romana* no se'n allunya tant; per això ès el *mal menor*. Pero assí mos trobam ab que la pronúncia del llatí *a la castellana* o *a la catalana* no està tan enfora de la *històrica*, de la *vertadera*, de la *genuina*, com hi està la *romana*, *quod sic probo*: La pronúncia *romana* discorda de la *històrica* en NOU CASOS: 1) del sò *ce*, *ci*, ha fet *txe*, *txi* (català) *che*, *chi* (castellá); 2) del sò *sce*, *sci* ha fet *xe*, *xi* (català), *che*, *chi* (francès modern); 3) del sò *ge*, *gi* ha fet *dje*, *dji* (català); 4) del sò *gn* ha fet *ñ* (català *ny*); 5) del sò *gl* ha fet *ll* (catalana i castellana); 6) del sò *-tia*, *-tio*, *-tiu* (*justitia*, *pretium*, *vitiosus*) ha fet *ts* ab la *s* molt grassa; 7) de *nihil* ha fet *NIKIL*; 8) clava una *-ə* derrera tota consonant final, fora la *m*, lo qual altera horriblement la fonètica llatina. Es allò d'aquell Catedràtich de Teologia de l'Universitat Gregoriana, que conta lo M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera, que un dia elze comensà l'esplicació

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dient: *Mañuzə Dominuzə etə laudabilizə minizə*, en lloch de dir: *Magnus Dominus et laudabilis nimis*. I que no me diguen els caps-closos catalanistes que això ès un defecte de la pronúncia *romana* que just ho fa qualque ignorant i curt de gambals. Això ès senzillament una virollada, Aqueixa -*ə* l'enfloquen tots els romans i italians sobre tot del centre i del sur. Ho fan el Rdms. Srs. Nuncis Apostòlichs que venen a Espanya. —9) La pronúncia *romana* dels diptongs llatins *oe*, *ae* ha fet *e* rònega, desfigurant també ab això altre la fonètica llatina genuina. —La pronúncia *a la castellana* discorda de la històrica en *vuyt* casos: 1) els diptongs *oe*, *ae* els ha reduits a *e* rònega; —2) del sò *velar-esplosiu sort* que *c* tenia devant *e i*, això ès lo sò de *k*, feu primer *tse*, *tsi* i la derreria del sigle XVI feu *ce ci*, això ès lo sò *interdental fricatiu sort* de l'inglès *with*; 3) del sò *velar esplosiu sonor*, el sò de la *gamma* grega (*gue*, *gui*), que la *g* tenia dins lo llatí clàssich, en feu devant *e i*, primer lo sò palatal *fricatiu-sonor* de *y* i la derreria del sigle XVI en feu lo sò *velar-fricatiu-sort* de *je*, *ji* del [258] castellà actual; 4) ha reduit a *sort* (sensa vibració) el sò *sonor* (vibrant) de la *s* que hi havia dins lo llatí clàssich, com hi era an el castellá antich, anterior al sigle XVII, i ho ès encara en català, en francès, en provensal, en italià, en portuguès; —5) de -*m* (final) n'ha fet -*n*; —6) el sò *ll* (doble *ele*) l'ha reduit a *l* tota sola; 7) el sò -*tia*, -*tio*, -*tiu* l'ha reduit a l'*interdental-fricatiu-sort* de l'inglés *with*; 8) lo sò *z* (dz) l'ha reduit an el mateix *interdental-fricatiu-sort* (*zelus*): celo. —Ara la pronúncia *catalana* discorda de l'històrica en *cinch* casos: 1) el sò *velar esplosiu-sort* de *c* devant *e i*, l'ha reduit a *se si*; 2) el sò de la *g* (*gamma grega*) devant *e i* (*gue*, *gui*) l'ha reduit a *je*, *ji* (*ge gi* del francès actual); 3) el sò de *i* devant una altra vocal l'ha reduit també a *ji*, *je* (*ge*, *gi* del francès modern); 4) lo sò de -*tia*, -*tio*, -*tiu* l'ha reduit a *s* sorda; 5) dels diptongs *ae*, *oe* ha fet una *e* rònega. De manera que la pronúncia *catalana* del llatí es la que fuig mes poch de la *històrica*, de la *llegítima*; la *castellana* en fuig mes que la *catalana*, i la *romana* encara en fuig mes que la *castellana*. Per lo tant val mes pronunciar el llatí a la *catalana* que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

a la *castellana*; com val mes encara pronunciarlo a la *castellana* que a la *romana*. De manera que la pronúncia *romana* ès mes *bàrbara* que la *castellana* i que la *catalana*. Per consegüent, abandonar la pronúncia a la *catalana* per la *castellana* ès devallar *tres graus* de barbàrie, *barbarisarse* TRES GRAUS; i, si abandonam la *catalana* per la *romana*, ens *barbarisam quatre graus*; ens feym *quatre graus* mes bàrbars. Se comprèn que hi haja francesos que deixin la seua pronúncia del llatí per la *romana*, perque ab això se *desbarbarisen* una mica, i això sempre es bo; lo que no's comprèn que hi haja catalans que abandonin llur pronúncia del llatí per la *romana* perque ab això, en lloch de *desbarbarisarse*, se *barbarisen*, lo qual es senzillament una vega de geperuts o la ganància de Na Peixfrit, que comprava el peix, el fregia, i llavò el venia an el mateix preu que l'havia comprat, posanthi l'oli i la feyna de franch.

¿Que a França fan la pronúncia *romana* a 64 diócesis? Ja ho crech poch! I dins Espanya ¿a quantes la fan? Les poden contar ab els dits de la ma i encara sobren dits; i allà on la fan just son els *catalanistes* que la fan i qualcun altre que li han donades figues per llenternes. ¿Hi ha hagut cap Bisbe d'Espanya que l'haja recomanada? Me [259] consta de tres Bisbes de Catalunya que han adoptada una actitut gens favorable a tal pronúncia. Un de los quals, perque el ponyien que la recomanàs, contestà que en via neguna ho faría. Un altre feu mes: llansà del seu Seminari tots els Professors que feyen tal pronúncia, segons me escrigué un dels nafrats.[15] L'altre me digué que, trobantse, no fa gayre, a Roma en *Visita ad Limina*, demanà allà si havia de fer res envers de tal pronúncia, i li digueren: —¿Vos ha recomanat res negú? —Res, digué ell. —Donchs no fasseu res! li contestaren; i mes li digueren que certa cosa que anys enrera feren allà, si fos ara, no la farien.

[15] Nota (1) de l'original: Un dels *llansats* se'n anà a contarho an el *President de... Catalunya*, el qual li digué: —El dia que nosaltres comandem, aquest Bisbe el penjarem a un fanal! I encara n'hi haurà que s'estranyaràn que jo califich tal *President* de *Rey-Herodes*. Si may el deixaven *comandar*, tornariem an el temps del sanguinari Idumeu i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De manera que aqueix escabotell de catalanistes que se son constituits campions de la pronúncia del llatí a l'*italiana*, han feta la prova de cert quadrúped massa orellut, atansantse a erigir càtedra de pronúncia llatina, allà on no arriben a deixebles i que se'n durien una... monumental carabassa de qualsevol *Tribunal de llatí* una mica formal. Si ells fossen homes de ciència o que al menys n'haguessen feta una mica d'olor, haurien comensat per mirarse qualque poch els grans estudis que ha produits i publicats la Ciència Llingüística, fa més de quaranta anys, tractantse com se tracta d'una questió no dogmàtica ni disciplinar, sino esclusivament històrica, d'història del llatí, que ès una d'aquelles questions que Deu entregà a la discussió dels homes. I ¿cap catalanista hi ha hagut que se sia donat ab coratge d'envestir els autors alemanys i inglesos, que tracten tan a fondo tal questió de la pronúncia del llatí? Aqueys autors son a la Biblioteca de Catalunya; però estich segur que negú, fora jo, els ha dit *¿com va la vida?* I aquells filòlegs tan colossals de l'*Institut*, segons ens assegura la mentideríssima *Veu de Catalunya*, aquelles eminències de la filologia, tan espatarrants, segons les trompetes *Instituteres*, ¿no han sabut pegar una ullada an aqueys autors per il·lustrar la tropa catalanista sobre aquesta bona de questió de la pronúncia del Llatí, que ha feta mostrar tant i tant la filassa a tota la cateyfa *catalanayre*, com diu aquell xaravel·lo Mn. Pere Duran, Rector [260] de Campelles? ¿Com no han badada boca sobre aqueixa questió aquells piramidals llingüistes de l'*Institut*, que tan modestament se proclamen els mes *europeus* i els mes *internacionals* d'Espanya? ¡Ja me'n guardareu un ou de llur *europeisme* i de llur *internacionalisme*, per que la nèscia no's perda!

Aquells dos bon[s] preveres vilafranquins, partidaris de la *pronúncia romana*, com han sentit aqueix daltabaix meu, se son enconcats d'espal·les sensa sebre que m'havien de contestar i fentse creus de que els qui els induiren a fer tal pronúncia, no hagen sabuda defensarla una

---

dels emperadors Neró, Deci i Dioclecià. ¡Si en veuriem de fantasies *puig cadafalquenques*!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mica millor i no demostrarse tan cruus i prims de roba i ab l'escopeta tan curta.

Prenim comiat de Mn. Casesnoves, de D. Roman Saavedra, dels Pares de la Sagrada Família, de Mn. Lluís Orpi i del Arxipreste Degá del Penedès Dr. Joan Badia.

A mitx-dia ens ha comparegut D. Abdon Bordoy i Pastor, jove mallorquí de gran empenta, que fa devers nou anys que caplleva per Vilafranca, fent molta de carrera, ab lo comerç forestal o indústria dels boschs. Ens presenta un amich seu d'assí, D. Jaume Abella, advocat i Retgidor de l'Ajuntament de Vilafranca, que ens convida a visitar la *Galeria de Vilafranquins Il·lustres* i la *Casa de la Ciutat*. Hi anam i ens produeix fonda impressió veure dins la gran sala de sessions els retrats d'homes tan eminents dins tota Espanya com Sant Ramon de Penyafort, el Bisbe Morgades, el Bisbe Torras i Bages i els catedràtichs Llorens i Barba, Milà i Fontanals. Comanam a l'amich Abella que saludi en nom nostre lo Magnífich Sr. Batlle i tots els altres Membres de l'Ajuntament.

Se fa tart, i prenim redòs a la fonda i ibona nit tots plegats!

Octubre

Dia 1

Cap a Igualada. Una ramatxada de enquesta lexicogràfica a Igualada

Deym missa d'hora i ab el tren de les 7 i 25 mos esquitxam a Martorell i d'aquí cap a Igualada, a on arribam demunt les 12. Veym els nostres bons amichs En Gabriel Castellà i Raich i en Ramon Solsona i Cardona, tots dos ben trempats. Ens diu En Castellà lo que ha fet per la nostra *Obra* i li envelam cap an el grandiós Col·legi que tenen aquí els Pares Escolapis. Ens reben els Rts. Pare Ramon Pollina, Rector, el [261] Pare Valls i el Pare Marc Lliró. Tots ens umplen d'atencions i posen a la nostra disposició, per fer enquesta, tots aqueys noys: En Pere Janer i Carulla de 15 anys, Joan Vilalta i Sansó de 15, Ramon Enrich i Vich de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

10, Rossend Massana i Noguera de 12, Miquel Claramunt i Argelich de 10, Amadeu Albareda i Borràs de 15, Magí Castelltort i Miralta de 10, Joan Castellà i Valls de 11, Geroni Bardés i Castelltort de 8, Josep Cirera i Llacuna de 13, Pere Franquesa i Fàbregues de 10, Isidre Vilaríbies i Ros de 14, Ramon Cortés de 14, Baldiri Carbonell de 10, Josep Martí de 10. Les mos repartim Mn. Sastre, En Moll i jo i mos diuen un enfilall de mots ben interessants: els noms dels dies de la setmana, els mesos, el nombres cardinals, festes anyals i sobre-noms o *motius* d'Igualada. — Anam a visitar el Rt. Mn. Eudald Sarret Rector, Arxipreste d'Igualada. Som amichs de l'any 1918, quant vinguí a fer l'estudi de la conjugació. L'hem trobat ben xaravel lo, gràcies a Deu, i ens ha feta molta de xicota.

Llests de les altres feynes, mos ne som anats a donar part a la nit.

Dia 2 (octubre)

S'acaba l'endardell a Igualada. Cap a Santa Coloma de Queralt, a on comensam l'enquesta

Ens entregam a Ca'n Gabriel Castellà i Raich i hi feym bona part del vocabulari de coses de la cuyna i una partida de dibuixos d'objectes que calia registrar. Llavò li hem copat cap an el Col·legi dels Pares Escolapis, a on ab els minyons d'ahir hem feta una bona replega de mots igualadins de diferent[s] *seccions* del nostre *Questionari*. En Moll les ha hagudes ab N'Antoni Rius i Fàbregues, nadiu de Vallbona del Penedès, de 56 anys d'edat i en du 40 d'estar a Igualada. Es el porter dels Escolapis; i ens dona un bell enfilall de mots del ram de ovelles i cabres (es estat pastor molts d'anys) i ademés el nom de totes les pesses de l'arada de fust, tal com era abans d'introduirse les de ferro. Agraim coralment an els Pares Escolapis el bon costat que mos han fet, proporcionantmos tan bona gent, tan trempada per la nostra feyna, i prenim comiat de tots.

Els bons amichs en Gabriel Castellà i Raich i En Pere Botet, lo primer suscriptor que tengué el *Bolletí* a Igualada, ens acompanyen a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

l'automòvil, els agraim de tot cor el costat que han fet i fan a l'*Obra del Diccionari*, i a dos quarts [262] de cinch mos espitxam a Santa Coloma de Queralt, arribanthi sol post. Ens presentam a ca-D. Josep Ferrer i Esplugues, a on compareix D. Daniel Vallbona, tots dos grans amichs i ferms colaboradors nostres. Ells i llurs respectives families se posen a l'acte a la nostra disposició per l'enquesta lexicogràfica. A l'acte En Moll comensa a pellucar de D.ª Dolors Mulet de Ferrer i de D.ª Maria Gual i Mulet de Vallbona noms de bolets i de coses de la cuyna que li diuen dins la cuyna mateixa de la casa; i jo que me trech les llistes de mots de Santa Coloma que l'any 1906 m'envià Mn. Joan Segura, al cel sia, sensa esplicarlosme perque just els hi demaní per la fonètica; i En Ferrer i En Vallbona ja son partits a esplicarme mots d'aquells i jo ¡hala a escriurelos! I Mn. Sastre que aglapeix el mots que diuen aquells dos bons senyors que no figuren a dites llistes i que son ben aglapidors. — ¿Que me'n direu? Ell mos hi passam prop de dues hores ab tan agradosa tasca fins que se fa hora d'anar a sopar, i mos n'hi anam com dos i dos son quatre. Per lo mateix ¡bona nit tots plegats!

Dia 3 (octubre)

Segueix ben embirmat l'escorcoll a Santa Coloma de Queralt

A les vuyt ens compareix D. Josep Ferrer, i ¡cap a ca-D. Daniel Vallbona! El trobam a punt d'entrar en foch lo mateix que la seua senyora, D.ª Maria Gual, i la seua germana D.ª Regina, i D.ª Maria Francesa i D.ª Paula Esplugues de Maixens. Mn. Sastre i en Moll les han ab aquestes senyores, que elze diuen més noms de coses de la cuyna, animalons i animalonets, bugada, pastar, enfornar, festes anyals, vestits de nins i nines, dones i homes, noms vulgars de malalties i llurs remeys casolans, parts del cos. Mes envant compareix D.ª Maria Bofarull i dona una relació ben especificada de tot el ram de bruixes, bruixots i fantasies que feya tal bestiar. Mentres tant jo ab els dos intel·ligents companys Ferrer i Vallbona vaig endardellant els mots de les llistes de Mn. Segura,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

que umplen mes de 60 planes en 4t. Tan bons amichs me'n diuen molts mes de mots, ben interessants, d'aquí, que no son a les llistes, sobre tot d'eynes agrícoles, d'algunes de les quals feym dibuixos En Moll i jo. Per mes claredat i seguredat d'aquestes coses, criden un pagés d'aquí, un tal Joan Carabassa i Carol, un temps traginer, ben entés en tals rams, i mos ne [263] diu de mots ben escayents; i per espinzellarmos tots els del carro i de cada pessa del carro, se'n va ab En Moll devant un carro i n'hi dona les fites ben netes i lo mateix fa de l'arada i de cada pessa de l'arada. Tots aquests escorcolls ocupen Mn. Sastre i En Moll fins hora baixa, que el primer se'n va ab Mn. Bonaventura Puigsech a l'esglèsia parroquial i fan bona part del vocabulari de edificis sagrats i llurs arreus; i En Moll se'n va ab En Vallbona a casa d'En Ramon Ferrer i Ferrer, cabrer, i d'En Josep Segura i Penes, pastor, els quals li enfloquen bil·lo bil·lo el vocabulari del bestiar de llana i de cabrum, tornant a la fonda prop de les vuyt del vespre. —Jo, després de dinar, m'espitx a l'escola catòlica de Mn. Deogràcies, que posa a la meua disposició En Josep Pomés i Pont d'11 anys, en Ramon Badia i Soler de 10, en Jaume Nadal i Torrens d'11, En Josep Albareda i Valls de 12 i En Jaume Ninot i Grimalt de 15, tots nadius d'aquí i que fan un cap ben viu. Els aboch la llista de 82 verbs per que los me conjuguin de cap a cap, i me'n conjuguen dotze fins que se fa hora de tancar l'escola. Mentres tant En Moll s'ès esquitxat an el Col·legi de les Monges, que li presenten totes aquestes minyonetes: Na Catalina Nadal i Vilaseca de 10 anys, Na Maria Brufau i Ferrer d'11, Na Montserrat Calsada i Sambola d'11, N'Antonieta Torrens i Llorens de 12, N'Irene Palou i Orga d'15, Na Teresa Creus i Oliver de 12, Na Maria Mensa i Civit de 10, les quals li diuen una trentena de jochs infantils ii ell zas! zas! els escriu dins la seua llibreta.

Ab això s'ès feta hora de tallar caps i anarmosne a donar part a la nit i prou per avuy.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 4 (octubre)

Segueix l'enquesta ben vitenca a Santa Coloma. Una -*ə* espatarrant

A las vuyt del matí mos som constituits tots tres a ca-D. Daniel Vallbona ab D. Josep Ferrer i hem romput el foch, envestint els mots de les llistes de Mn. Segura que ens faltava aclarir (unes dotze planes), i aviat les hem haguts escatats. Mn. Sastre ha seguit aplegant mots de coses de casa, de l'aviram, lloques i polls i distribució interior i esterior de la casa i sos arreus i noms vulgars de malalties, que n'hi ha tants i tants. En Moll comensa a pellucar d'En Ferrer mots de cassador; i, per aglapirne mes, se'n va ab aquest a ca-Mtre. Francesc Veciana i Fabregat, [264] espardenyer i cassador, que elze diu els mots mes especials d'un i altre ofici. Llavò li envelen a ca-Mtre. Pau Riba i Domingo, de 61 anys, teixidor del sistema antich, i En Moll dibuixa el teler de fust que encara tè Mtre. Pau, i aquest i En Ferrer li espinzellen els noms de cada pessa de dits telers. Després li copen cap a l'obrador de Mtre. Josep Canela i Martí, fuster i mes envant a l'obrador de Mtre. Ramon Orga, ferrer, i un i altre li especifiquen els noms de les eynes de llur respectiu ofici. Mes tart se presenta En Joan Ametller i Soler, de 39 anys, nadiu de Civit (sis kilometres de Santa Coloma), pagès molt aixerit i *arner* i (*bereyoler*, posseidor i mercader d'*arnes*). Se posa a esplicarmos el ram d'abelles i s'hi demostra intel·ligentíssim. Cap n'havíem trobat dins Catalunya que ho fos tant, i llavò que parla un català puríssim ab una fonètica de lo mes curiosa i interessant. Figurau que en lloch de pronunciar *temps*, *dins*, *sans*, *demunt*, *direm* etc. pronuncia: téməs, dinəs, asámə, dəmúnə, dirémə. Es allò dels italians meridionals i centrals que no saben pronunciar les consonants finals fora *r* i *l*, que no hi afigin una -ə, per lo mateix empastissa de -ə el llatí dient v. gr. *Mañuzə Dominuzə etə laudabilizə minizə*, en lloch de: *Magnus Dominus et laudabilis nimis*. En

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

lloch de Catalunya, Balears ni València havia trobat tal fenòmen. En Moll i jo, mentres N'Ametller descapdellava, no paràvem de fer navegar la ploma escriu qui escriu, perque era un be de Deu lo que brollava d'aquella boca. Mn. Sastre, quant ha hagut acabades les seccions de les coses casolanes i de família, ab Mn. Bonaventura ha seguit pellucant mots de coses d'esglèsia, de l'orga i de cassadors fentne una bona pellucada, sobre tot de instruments musicals. Jo m'he passat tot lo sant dia replegant d'En Vallbona i d'En Ferrer els mots de tots els rams de la terra com element de vida per l'home (bosch, erm, comreu, llaurar, sembrar, cuydar el sembrat, segar, batre, cereals, llegums, eynes i màquines per totes aqueixes feynes). Mos ne queda un bon raig per demà.

Així mos passam tot lo dia i bona part de la vel·lada, fins que a les vuyt prenim redòs a la fonda, i ¡bona nit tots plegats, tant si vos colgau com si anau de parranda tota la nit!

Dia 5 (octubre)
Val-Deu a l'endardell de Santa Coloma

A les vuyt ens tiram al carrer ab lo honorable Vallbona. En Moll roman a casa d'un veí d'En Vallbona i hi [265] dibuixa un jou i coixins de llaurar animals de peu redó, cosa que no havíem trobada en tot Catalunya, perque a les terres corregudes fins ara, o hi llauren bous o animals de peu redó tots sols, no *aparellats*, i ab *collera* i no ab *coixí*. Dibuixats jou i coixins, pren els noms de cada part, de cada pessa de dites coses, i ja li ha copat cap a l'obrador de Mtre. Antoni Freixes i Sejaulí, llauner, i llavò a ca-Mtre. Anton Bartolí i Rosselló, baster, i un i altre li diuen també els mots peculiars de llurs respectius oficis i de les feynes que fan. —Mn. Sastre se'n ve ab mi a l'Estudi Parroquial de Mn. Deogràcies, i ja ès partit a fer dir an els minyons estudiants *paraules estranyes*, *motius* (mals noms), frases casolanes. Després les ha ab Mn. Bonaventura Puigsech, que li dona un enfilall ben llargarut de paraules i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

frases estranyes que s'usen a la Plana de Vic i a Santa Coloma. —Ara jo entre el dematí i la tarde i assistit dels dos estimadíssims i intel·ligentíssims amichs D. Daniel Vallbona i D. Josep Ferrer, trech d'aquell estol de minyons d'ahir la conjugació de setanta verbs de la llista, puys el primer dia just n'havien conjugats dotze. De mes a mes a Ca'n Vallbona acabam el vocabulari agrícola, sobre tot, per lo que's refereix an el *batre*, que era lo que ens mancava i llavò pelluch ambostes de mots alloure, d'allò mes bufarell.

A les hores se presenten dos capellans que me demanen enquestes de la pronúncia que cal fer del llatí. Aquí elze fa un resum de tot lo que hi sé i profés, propugnant absolutament la *pronúncia històrica*, cosa que ja he haguda de fer no sé quantes de vegades durant aquesta escursió, sempre a petició de capellans catalans, que en general son contraris de la pronúncia *a la italiana* per antipàtica i antipatriòtica. Cap n'he trobat que haja sabuda invocar ni una raó interna, sèria, científica, a favor de tan estranya com baldufenca pronúncia.

An aqueys dos capellans elze fas notar que la pronúncia del llatí *a la castellana* té tan poch fonament històric com la *catalana*, com la *francesa*, com la *romana*, que no ès mes que la *italiana*. Totes aqueixes pronúncies son filles i resultat de la tremenda desorientació, de la supina ignorància que s'apoderà dels pobles llatins ab la barrumbada dels bàrbars que afonaren l'Imperi Romà ab tota la seua organisació política, social, cultural i administrativa. Per lo mateix cap d'aqueixes pronúncies té dret a la vida, totes acabaran per anarse'n a fregir ous de lloca, totes a la fi [266] s'afonaràn senzillament perque no son la veritat i la veritat al cap i a la fi sempre sura. Ademés, aqueixes pronúncies son essencialment *nacionals*, cada nació té la seua i l'estima com una cosa pròpia perque ho ès. Porà quiscuna tenir i té coses que a les orelles de les altres nacions siguen desagradables, antipàtiques, ridícules, malsonants, com ho ès, per tota orella catalana, v. gr. pronunciar *a la romana* el sustantiu *pisces* (peixos), pronunciant *pixes*; com ho ès per tota orella castellana pronunciar *ecce* a la romana, pronunciant *eche*; lo

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qual, segons me contaren a Barcelona, motivà un coverbo molt salat. Un capellà d'aqueys de la pronúncia *romana* un dia li demanen la comunió. Obri el Sacrari, treu les Sagrades Formes, se gira an els feels mostrantlosne una; i, en lloch de dir *Ecce agnus Dei*, *ecce qui tollit peccatum mundi*, enfloca: *Eche Añus Dei. Eche qui tollit...* Justament hi havia una senyora castellana, que, com sentí tant de *eche*, figurantse que el capellà volia tirar el Bon Jesús, no pogué estar que no cridàs: — *No le* ECHE, *Padre, por Dios!* De manera que cada *nació* s'estima més la seua pronúncia del llatí que la de les altres, trobant defectes a totes. ¿Per que es que els catalanistes se son alsats contra la pronúncia llatina a la *castellana*? Per odi a la *castellana*, perque no ès la *catalana*; i, si se son aferrats a la *romana*, es just per fogir de la *castellana*. Es evident que cap nació llatina voldrà may sacrificar la pronúncia seua tradicional del llatí per acceptarne una altra d'estrangera, sia quina sia, perque es natural que cap nació se vulga fer esclava de l'altra, despullantse de lo seu i subjectantse a lo d'altri. Per això sols la *pronúncia històrica* del llatí se podrà imposar a totes les nacions, perque ès la veritat, ès la justícia, no fa injuria a cap nació, no n'humilia cap, perque no en posa cap demunt les altres, sino rasadora igual per totes, fent recular igualment totes les nacions an el punt de partida d'on totes sortiren, an els sigles primitius de la vida del llatí, a la època d'or del llatí que l'Esglèsia prengué per llengua oficial. Cal no oblidarho may: l'Esglèsia no prengué per llengua oficial el llatí en tot el seu desplegament a travers dels sigles, sinó que prengué per llengua oficial un moment de la vida del llatí, que, com totes les llengues, estava en perpetua evolució. Aquest moment fou la época clàssica. Escullint aquest moment, conseguia la estabilidat, la inmutabilidat de la llengua, puys la Esglèsia que és eterna, que no muda ni evoluciona [267] en res essencial, necessitava i necessita una llengua estable, inmutable, que no evolución ni moga peu ni cama may per may. El llatí des que l'Esglèsia el prengué per llengua oficial en son estat de l'època clàssica, ha caminat tant i tant que s'ès transformat en italià, francès, rètich, rumanès, català, provensal,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà, portuguès. Totes aqueixes llengues no son mes que pures evolucions llatines. ¿Ho veys com l'Esglèsia no prengué per llengua oficial el llatí en lloch, en tot son conjunt perpetuament evolutiu, sino que just prengué come llengua *oficial* un moment del llatí, el *moment clàssich*? que perdura immutable, inalterable a travers dels sigles en mans de l'Esglèsia. Per tot això, lo llògich, lo raonable, lo inevitable, lo inminent, lo imprescindible ès que el llatí se pronunciy així com el pronunciaven els clàssichs; i el ferho així totes les nacions llatines no ès humiliant ni depriment per cap, no ès sometre a una totes les altres, no ès ferne una de senyora i les altres esclaves: ès senzillament restablir la veritat, la llògica, la justícia de las coses. I la llògica, la justícia i la veritat no han humiliat ni deprimit ni rebaixat negú nat del mon may. Ja poren fer totes les revolteries que vullen, ja en poren pensar de plans i combinacions els partidaris de la pronúncia *romana* i de qualsevol altra pronúncia *nacional*; tot quant fassen, serà lladrar estels dins un bassiot, serà rentar el cap a l'ase, serà perdre el temps miserablement. Totes aqueixes pronúncies nacionals, com son illògiques, com son injustes, com son fruyt de l'ignorància i de l'esgarriament, com son contràries a la veritat *primigènia*, per forsa se'n han d'anar per avall, se'n han d'anar a fons, per forsa han de descomparèixer com l'ànima de Robert. No son mes que pilots de calitja, que fondrà i esveirà el Sol llampurdent de la *Pronúncia Històrica* que ja el veuen tots els ulls sensa paganyes demunt l'horitzó llansantse com una satgeta cap an el zenit de mitx-jorn.

Aquells capellans i els seglars que m'escoltaven (En Vallbona, En Ferrer i uns quants mes) res han tengut que oposar a tot quant jo deya. Lo que sí han fet, ès demanarme dels diptongs *oe ae* a veure com cal pronunciarlos, segons la pronúncia històrica. Es aqueix el punt mes fosch i mes difícil de la pronúncia del llatí. Per això no m'estranya que n'hi haja tants que hi caminin a las fosques. Molts que han adoptada la *pronúncia històrica*, no han gosat mudar res envers d'aqueys diptongs i segueixen pronunciantlos [268] just *e*. Ara si un se fixa be en lo que en diuen el vells gramàtichs llatins que el professor Keil replegà dins la seua

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

magnífica compilació, i en lo que diuen Lindsay i Stolz, se ve prou clara la cosa. En llatí sabem que hi havia diferents *ee*: una *tancada*, una altra *uberta*, una altre molt prima, molt allenguida, que seria ben consemblant a la nostra *j* diptongal, que un cop representaven els llatins per *i* i un cop per *e*; i sonaria per l'estil de la *y* de reY, roY, maY cruY, fiY. Confirma això el mot *Kaiser* dels alemanys, que no es mes que el mot *Caesar* que prengueren els pobles germànichs dels romans i que el pronuncien així: Kayzər. Dins els monuments primitius del llatí aquells diptongs sovint les trobam representats per *ai*, *oi*; i mes envant els veym escrits *ae*, *oe*. Aqueixa *e* may poria sonar com sona tota *e* avuy dins totes les llengues neo-llatines, come vocal *plena*. Era una vocal *diptongal dominada* i per fer diptong just poria sonar come *mitja*, come *semi-consonant*. Es a dir, havia de sonar com *y* catalana: ho demostra la pronúncia del mot *Kaiser*. Se veu que els escribes llatins feyen tot quant sabien per escriure just lo que pronunciaven. I com el segón element de dits diptongs no era una vocal *plena*, sino *mitja*, que ni era ben be *i* ni ben be *e*, comensaren a provar si posant *e* en lloch de *i* los aniria millor, i acabaren per adoptarla, per escriure tals diptongs *ae*, *oe*. Però seguí evolucionant la llengua, i la evolució arribà a l'element primer, a la *a* i a la *o*, que s'emboyraren fins a confondre-se la *a* i la *o*. I d'això vengué que les mateixes paraules un cop s'escrivien ab *ae* i un cop ab *oe*. I no s'aturà assí la cosa, sino que la *ae* i la *oe* acabaren per reduirse a *e* rònegament, i així passaren a totes les llengues neo llatines. Per totes aqueixes raons consider que aqueys diptongs cal pronunciarlos així com les pronunciaven el llatins primitius: ai (*ay*), oi (*oy*). Això ès lo llògich, lo procedent. —Els meus oyents han callat i jo també, considerant que ja havia descapdellat abastament.

Ab això se fa vespre i arriba l'hora desagradable de pendre comiat d'aqueixa bona gent de Santa Coloma; que tant i tant de costat mos han fet, sobre tot D. Daniel Vallbona i D. Josep Ferrer, ab tota la família d'un i altre. Que consti el nostre mes coral agraiment. A poquíssims llochs de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya hem trobada una gent tan favorable i tan intesa en vers de l'*Obra del Diccionari*. Mn. Deogràcies i [269] Mn. Puigsech també mereixen una menció ben especial i ben espressiva. Se fa tart i prenim redós a la fonda i ¡bona nit tots plegats!

Dia 6 (octubre)

Cap a la Selva del Camp, a on comensam l'endardell lexicografich a l'acte

Deym missa a les quatre i mitja i a les sis ab l'automòvil ¡de d'allà cap a Montblanc! I ab el tren de Montblanc ¡cap a la Selva! No conexiem tal vila. Hi veníem perque hi ha *Pares del Cor de Maria* i per això creguérem que per estudiar el vocabulari del Camp de Tarragona, la Selva del Camp era un bon punt a on, gràcies en aquells Pares, trobaríem bona gent per l'enquesta que dúyem idea de ferhi. —I ens trobam que aquí no hi ha fondes ni posades perque es massa aprop de Reus i son pochs els que hi romanguen. Tanta de sort que el Rt. P. Manuel Vila, Superior del Convent de Missioners del Cor de Maria, instalats a Sant Agustí, ens té una casa de confiansa per nosaltres acobitiarmoshi, a on ens tracten de primera. Ens presentam an el Rt. Sr. Rector de la Selva (Mn. Josep Miró i Borràs), que ens rep tot amable i ens recomana a D. Daniel Batlle, pol·lent propietari d'aquí, Mn. Antoni Figuerola, nadiu també d'aquí i Rector de Ferrerons, de la Plana de Vic, i la Rda. Mare Superiora del Convent de Germanes de la Caritat de Sant Vicens de Paül (antich Convent de Sant Rafel). Visitam tan digníssimes persones i tots mos reben beníssim i s'ofereixen a dirmos totes les paraules que ens puguen interessar i que ells les sàpien. Quedam ab hora per la tarde i ens n'anam a dinar per lo que puga esser.

Dinam, i Mn. Sastre se posa a pellucar de la senyora a on estam, D.ª Maria Giralt, mots de coses de casa, arreus de cuyna i altres coses consemblants, com vestits d'home i dona. En Moll se'n va a Mn. Antoni Figuerola, que ab son germà D. Carles i D. Jaume Esquer, perit

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

agrònom, tots nadius d'aquí, li diuen el vocabulari d'*eulivers*, garrofers, abres fruyters i bolets. Jo me'n vaig a D. Daniel Batlle, i envestim el vocabulari dels avellaners, que ès la producció principal d'aquí. També abunden els *eulivers* i la vinya i qualque mica els garrofers. El vocabulari d'avellaners i avellanes ès magret per la poca feyna que duen. Per mostrarme les eynes agrícoles i els arreus d'un mas, ens n'anam a un que en té el Sr. Batlle no gayre lluny, a on me [270] mostra gran balquena d'avellaners, vinya, *eulivers* i altres abres, i m'ho esplica tot fil per randa i me'n dona les fites ben netes, i jo escriu qui escriu com un desesperat per consignar tots els mots que'm diu D. Daniel, i dibuix un enfilall d'eynes agrícoles que'm presenta. Ab això se fa fosca negra i tornam a la vila cualcant dins un carro de feyna, estibat de sachs de avellanes, i hi fa un anar de primera. Ja destraletjaria fort certa gent si me veyen anar per Mallorca dalt un carro així.

Arribam a la Selva devers les set i trop ja a la fonda Mn. Sastre i En Moll, i aviat, llests de totes les obligacions i devocions, mos n'anam a geure, i bona nit tot[s] plegats!

Dia 7 (octubre)
Mes ventim an el dialecte de la Selva

Mn. Sastre de bon matí se'n va an el Col·legi dels Pares del Cor de Maria, que presenten un escabotell de minyons que fan un cap ben viu per escorcollarlos llingüísticament. Han nom Felicià Cogul de 12 anys, Francesc Alzina i Oller d'11, Albert Pletart d'11, Francesc Vallés d'11, Frederic Pletart de 9. Els ensata la cosa i ja son partits a dirli paraules i paraules i n'aplega tot un enfilall d'animals selvatges, animals volàtils, animalons i animalonets, festes anyals i *motius* (mals-noms) de la Selva. Ab això troba tant de recapte que té feyna per tot lo dematí i bona part del cap vespre, fins que se'n va a l'esglèsia parroquial i treu de l'Escolà Major un bon grapat de vocabulari d'esglèsia i ab aixó acaba la dieta. — Ab En Moll i D. Daniel Batlle prenim bordada: ens aturam a una casa que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tenen *arades de fust* (de *pullagada* i de *costat*) i aclarim el nom de cada pessa de tals arreus a forsa de preguntes que feym a dos pagesos que justament passaven per allà. Aquí succeeix lo mateix que a totes les comarques que hem recorregudes, que els treballadors saben ben poca cosa dels noms de les mateixes eynes que manetgen. Es un fet molt... *llamentable*. Arribam a la *prensa d'oli* d'En Josep Cogul i Prats. Es lo que a Mallorca deym *tafona*. Ell mateix la mos mostra i mos diu el nom de totes les pesses de tal màquina, que no es de ferro, sino de fust, del sistema de *biga*, però aquí no es just una *biga*, sino quatre plegades i aferrades per que pitgin mes. En Moll en fa un dibuix, de la *biga* i del *trull*, i li envela an el col·legi de Sant Rafel, de [271] les Monges de Sant Vicent de Paül, a on les minyonetes Maria Grifoll i Rebassa d'11 anys, Maria Banús i Ferrater d'11, Maria Buada i Arbós de 10, Irene Fonts i Roig de 10, Antònia Roig i Mauries de 10, Mercè Baiset i Fonts de 9, Dolors Fonts i Aymamí de 8, Maria Mariner i Bergadà de 8, li diuen una vintena de jochs infantils, catalans de rel i ben interessants, lo qual el té emprat fins a mitx dia. Mentres tant jo escrich tot el vocabulari de la *prensa d'oli* que dit Cogul i Prats i N'Andreu Torrens i Sala, tots dos *prensers* (tafoners), me van espinzellant fil per randa. I com allà mateix hi ha un cup que hi trepitgen raims, aprofit l'avinentesa per pellucar el vocabulari de fer el vi. Me costa una mica trobar el de la *prensa de vi* perque fa devers 40 anys que no n'usen per haverhi introduida la prensa de ferro, de nomenclatura pobríssima i tota forastera. Entre D. Daniel Batlle, D. Jaume Esquer, perit agrícola, i Mn. Antoni Figuerola puch aglapir els mots principals de tal prensa de fust, que li deyen de *barretet* o *barrequet*. Mn. Figuerola i el Sr. Esquer me diuen altres noms de cosa d'agricultura i de castes de terra. M'espitx ab En Moll an el Col·legi del[s] Pares del Cor de Maria a on trobam Mn. Sastre que escriu ramells de paraules que li diuen els minyons de allà de diferents rams, totes prou interessants per la nostra *Obra* i nosaltres també n'hi pellucam unes quantes; fem una mica la pretxa ab el P. Superior i els altres Pares, fins que ja vespre mos n'anam a ca-aquella senyora a on feym cap; i me

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

conta Mn. Sastre que els minyons que li deyen mots, avuy se son amollats una mica massa. Han mogut sobre esser soldats, i uns quants han dit que ho serien en esser grans, però per anar a matar castellans, i que després Catalunya se faria de França per acabar per esser independent. Com Mn. Sastre els ha dit que això eren un roy de desbarats i de barbaridats, li han dit: —Ah! vostè no ès dels nostres, no vol el be de Catalunya. Tot això no tendria importància si just fossen converses de minyons, que negú els ho hagués inspirades. Però això ès un síntoma gravíssim de l'estat d'esperit dels pares i mares d'aquests noys. Quant ells parlen així, es que hi senten parlar la gent gran de casa llur i de casa d'altri. *Matar els castellans, ferse de França per esser independents finis finis*. Exactament la mateixa esbojarrada ilusió que omplí de dol Catalunya a mitjàn sigle XVII, costantmos tantíssimes de vides i la pèrdua del Rosselló, Vallespir, [272] Conflent, Capcir i mitja Cerdanya. Deu me'n guart de defensar la nefasta política del Comte Duch de Olivares, que no poria anar ni en rodes. Però hi ha que confessar que, si ho feu molt malament lo Comte Duch, no ho feren gayre millor el caporals de Catalunya ab lo d'entregarse an el Rey de França, que els havia de capxifollar mes granat que no el Rey d'Espanya, tota vegada que la política tradicional de França era molt mes absolutista, cesarista i negadora i aufegadora de les petites nacionalidats, que no la de la gent castellana. Finis finis qui en tregué el cap romput, sensa porerse posar la cervellera, fonch Catalunya, que ab aquella cap buytada perdé el Rosselló, el Vallespir, el Conflent, el Capcir i mitja Cerdanya, que sempre eren estats nostres, i ara ja no ho son, ni de còs ni d'esperit, encara que masteguen i remuguen la nostra llengua, però tota empastissada de galicismes, i despreciantla de cor i avergonyintse de parlarla Si, senyor, els noys de la Selva del Camp, alguns d'ells al manco, somien de desperts, an aquestes saons de 1921 exactament com somiaven la majoria dels catalans a mitjan sigle XVII: *matar els castellans, ferse de França per esser independents*! Massa sé que això no ès el sentit de la inmensa majoria de la catalana gent, la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

qual condamna de cor tan iniqües, tan criminals aberracions; però ès el sentit de la inmensa majoría dels *catalanistes exaltats*. Que consti que dich *catalanistes exaltats*. No dich *catalanistes moderats*, reflexius. Ademés no cal confondre may els *catalans* ab els *catalanistes*, ni els *catalanistes moderats* i *reflexius* ab els *exaltats* i *esbojarrats*. ¡Ja mos convendria a caramull que els directors de la Política Espanyola i els nostres Governants ho tenguessen sempre ben present i en conte aqueix estat de coses de Catalunya. Cal conèixer, lo primer de tot, la situació, l'estat dels esperits de les regions que un ha de retgir i governar.

Ab això s'ès fet tart; i, llests de totes les feynes precises, mos ne som anats a veure la *mula blanca*, que s'ès deixada cualcar de lo mes be, gràcies a Deu.

Dia 8 (octubre)

S'acaba l'endardell lexicogràfich a la Selva. —¡Cap a Falset! — Envestida an el dialecte falsetà

Devers les vuyt tots tres collam cap an el Col legi dels *Pares del Cor de Maria*, a on trobam aquella minyonia [273] d'ahir i despuysahir, essents'hi afegit N'Eufemià Fort i Cogul, ben intel·ligent. Fem tres boldrons d'aquell valent estol i en prenim un per hom, i ja som partits a ferlos preguntes i preguntes del Vocabulari de la Selva, i mos hi contesten brunents, come pinyols de cirera, resultant que aquí també els minyons, com comensen a parlar, comensen a contar *per vints*, si be aviat, ho deixen perque els grans elze corretgeixen, i gràcies si no elze fan ofertes de bastó.

Se fan les deu; En Moll fa uns quants dibuixos humorístichs, un per cada minyó, que ab allò se consideren magníficament pagats de la gran feynada que han feta de dirmos paraules tres dies seguits. Donam milions de gràcies an el P. Superior de aquella Santa Casa, en prenim comiat, i ide d'allà cap a dinar ab quatre grapades![;] a les dotze i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

busques prenim el tren cap a Reus i de Reus cap a Falset, capital del Priorat, a on arribam damunt les tres.

Ja es la tercera vegada que vench aquí a estudiar la llengua catalana. La primera fonch l'any 1902, la segona l'any 1918, i ara.

Deixam el bagatge a la fonda i ia veure Mn. Josep M. Dalmau, Rector-Arxipreste d'assí! El trobam ben trempat, gràcies a Deu, i dispost a fermos costat. Li esplicam el nostre pla, i a l'acte ens acompanya an el *Sindicat Vinícola* que hi ha aquí i que n'ès Secretari l'antich colaborador Sr. Estrem, que ens rep ab simpatia i posa a ma disposició En Joan Escoda i Salzench, nadiu de Marçà, En Zacaries Soldevila, i N'Amadeu Llebaria i Pascó, que me diuen un bon grapat de noms del vermar, *trepitjar* o *piar* els reyms, el trull, la trullola i el trascolar. En Llebaria me presenta a son pare, D. Josep Llebaria i Rull, nadiu d'aquí, de 85 anys d'edat, que comensa a esplicarme de la vinya i dels avellaners, i quedam ab hora per demà dematí. Tot anant an el *Sindicat Vinícola*, trobam D. Francesc Xavier Amorós i Freixes. Lo Rt. Sr. Rector ens hi presenta come persona molt entesa en *bestiar de llana*, *cabrall* i *de peu redó*. S'ofereix a dirmos el vocabulari de tot aquest bestiar; i En Moll romàn ab ell a l'acte, i N'Amorós, zas! zas! li diu tot aquell vocabulari i En Moll escriu qui escriu! —Mn. Sastre se'n va a l'Abadia (Rectoria), i la germana del Rt. Sr. Rector ab una altra senyoreta d'aquí li diuen els noms dels arreus de cuyna i de casa. Hi compareixem En Moll i jo devers les sis i mitja, i hi som fins a [274] les vuyt pellucant noms i mes noms de coses de casa, d'esglèsia, campanar i avellaners, que en diuen lo mateix senyor Rector, els dos Vicaris (Mn. Gabriel Caballer i Mn. Lluís Robinat, nadiu d'Arbeca) i l'Escolà de la Parròquia.

Ab això se fan les vuyt, i icap a sopar i a dormir falta gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 9 (octubre)
Segueix granat l'escorcoll a Falset

Devers les vuyt i mitja m'espitx a Ca D. Josep Llebaria, que me dona una relació ben espinzellada de tot lo referent a vinya (plantarla, cuydarla, empeltarla, podarla) seguint totes les fases des que ès mallol fins que ès vinya vella, des que treu el pàmpol i els raims fins que aquests maduren. Ab una paraula, m'especifica tot quant fan a la vinya desde preparar la terra per plantarla fins a fer el vi, trascolarlo i embotarlo, tal com ho fan ara i ho feyen antigament an el Priorat. Fins a tres quarts de dotze m'ha dites coses d'això, i jo hi he omplides una bona partida de planes. Mn. Sastre ha pres per conte seu En Joan Mallofré, pagès de rel, i l'ha tengut desde les vuyt i mitja fins a les dotze, sensa parar may de treureli paraules, totes característiques de la vida pagesa i casolana de Falset. En Moll les ha hagudes ab un altre bon home, pagès de tota la vida, que ja va acalat de tanta de feyna que ha feta (ha nom Josep Sanahuges i Barceló) i li ha donada una relació de les abelles i de les obres de tals animalonets, de les mes completes que mos hagen donades en tot Catalunya, i llavò ha seguit descapdellant demunt altres rams de la vida íntima falsetana, i ha donat que fer d'escriure fins a mitx dia, i encara es tornat el cap vespre i ens ha dites paraules fins qu'ha feta fosca, que li han aglapides Mn. Sastre i En Moll. An aquest i an En Mallofré els hem mostrada l'*aladre* (arada) de Bassella i la del Penedès; i ens han dit el nom de les pesses tal com aquí les anomenen. No n'han sabuts uns quants, i justament passava per baix de la finestra un tal Josep Mestre i Rofes, de Colldejou (entre Escornalbou i Prat de Comte), d'ofici carreter i que ha llaurat molts d'anys, i ens ha dits tots aquells noms que els dos falsetans no recordaven. —Un altre se'n ès presentat de falsetà, trempat ferm, un tal Frederic Aguiló i Muntaner. El dematí ja ens diu mots de tots els rams de la vida falsetana

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

i el de cap [275] vespre fa lo mateix de devers les quatre fins a les vuyt. Jo en trech una grandiosa bolitxada.

Se fa hora de tallar caps i acabam per anarmosne a geure, i bona nit tots plegats!

Dia 10 (octubre)

S'acaba l'escorcoll a Falset. —Cap a Móra d'Ebre, Gandesa i Calaceit

A les nou he acompanyat En Moll an el Col·legi de les Monges Carmelites, presentantlo a la Rda. Mare Superiora per que li proporcionàs cinch o sis minyones per estudiarhi els jochs infantils. Les minyones aquestes han nom: Maria Rodríguez i Alluer de 14 anys, Aurora Jordan i Fuster d'11, Elionor Llabaria i Gombau d'11, Pilar Marquès i Solano d'11, Teresa Pi i Soldevila d'11 i Dolors Civit i Enguera de 9, les quals li han dit tot amatents una trentena de jochs, ben catalans, que ha consignats dins la seua llibreta. —Mn. Sastre se'n ès anat a l'Escola de minyons de l'*Unió Social*, i el Professor tot d'una que ha sabut de que's tractava, ha posats a la seua disposició uns quants xabalets d'aquells, que li han dit una partida de jochs infantils i llavó noms de bolets i mots estranys que corren per Falset, però que son ben falsetans. Com se'n tem son les dotze i s'entrega a dinar. Jo tot lo sant dematí contest un munt de cartes que duya atrassades, casi totes referents a l'*Obra del Diccionari*. Ens n'anam a pendre comiat del Rt. Sr. Rector i dels seus Vicaris, fentlos grans mercès del bon costat que hem trobat ab ells; i a les dues icap a l'estació! i d'aquí icap a Móra la Nova ab el tren! i a Mora la Nova prenim l'automòvil cap a Calaceit, a on arribam a les set i busques ben fosca negre. Ens esperen lo Rt. don Francesc Llop, Rector Arxipreste d'aquí i son Vicari Mn. Ricard Moliner, que ens tenen hostatge preparat, a on ens campam de primera bona. Aquí no hi ha fondes, si no qualques hostals. Ens diuen que el qui millor ens porà orientar en matèria de llenguatge calaceytí serà D. Santiago

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vidiella, advocat, propietari i historiograf local de molta de retxa, i que fa anys el conech per sos estudis d'història d'Aragó d'allò mes interessants. Li envelam cap a ca seua. Le hi trobam, ens rep brassos uberts, i quedam ab hora per demà dematí rompre el foch de la nostra enquesta. I a les hores tornam a l'hostal i ibona nit tots plegats! [276]

Dia 11 (octubre)

Comensa l'enquesta del dialecte calaceytí. Lo que han fet els *instituters* a Calaceit

Es la segona vegada que vench assí a estudiarhi la llengua. Hi vaig vindre lo primer pich l'any 1901.

El Sr. Vidiella m'ha dit que fa anys que no envia res a l'*Institut*, i que aqueys anys passats hi anà Mn. Griera, aturants'hi uns quants dies fenthi enquesta ab un tal per qual, sense intervenirhi el Sr. Vidiella, sabent just aquest lo que li digué dit mossènyer, que havia trobada cosa interessant a Calaceit, sensa especificarli mes.

A les vuyt i busques ens entregam a ca-l'esmentat senyor Vidiella. Mn. Sastre ab les *minyones* (criades) d'aquest bon amich emprèn les *seccions* de la vida espiritual i natural i tot el ram de la casa (distribució d'una casa, dependències, mobles, arreus), i s'hi passa tot lo dematí i tot lo decapvespre. —En Moll visita els obradors de Mtre. Francesc Niella i Blanc, fuster, Mtre. Joaquim Hostalet, carreter (fuster de carros), Mtre. Antoni Estopinyà, ferrer, Francesc Estopinyà, fuster, els quals li diuen els mots especials de llurs respectius oficis. Llavò se presenta a D. Josep Sunyer i Calaf, propietari, que té una partida d'eynes de conrar la terra, i treu un dibuix de totes, posanthi el nom de tals eynes i de totes les seues pesses. Ab això té feyna per tot lo dia. —Jo ab D. Santiago emprench totes les seccions de la terra, com element de vida per l'home (castes de terra, bosch, conreu, llaurades, fenades, cereals i llegums, sembrar, cuydar el sembrat, malalties del sembrat, segar, batre, gra i palla). Això ens ocupa també dematí i tarde. —En Moll se presenta a un sabater a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

veure si li dirà els mots de sabateria. Aquell se figura que hi va per pujarli la contribució industrial i li demana si hi va de part del Govern. En Moll li diu que sí, referintse a la subvenció que l'Estat dona p'el *Diccionari*. El sabater acaba per dir que *no vol firmar*. En Moll li diu que no li demana cap *firma*, sino *mots*. El sabater no va de *mots*, i l'envia a un altre sabater que n'hi diga que en sap molts. L'altre sabater tampoc no va d'aglans ni de mots per por de mosques; i el pobre Moll té que tornarse'n ab els dos diners i l'alena. —Com hem hagut dinar, prenc el *Breviari* i un camí de foravila i de d'allà, resa qui resa. Molt envant trop una pedrera que hi treyen cantons. Suspench el [277] rés, m'atans an els trencadors de la pedrera i elze demàn el nom que donen a les diferents pesses que treballen. Me diuen els noms i jo zas! els apunt a la llibreta. Allò ve molt de nou an aquella bona gent. Me alluny d'ells una mica per signarlos una pessa molt llarga que tenien un tros enfora i demanarlos com l'anomenaven. M'ho diuen i mentres jo apuntava aquell nom, he sentit que el cap de colla deya an els altres entre dents: —*Pararà an el Manicomi de Reus!* Me costa molt ne esclafir de riure de la gràcia que me fa tal sortida i de la impressió que jo elze casuava. Los don les gracies i me'n despedesch, refermant el rés llitúrgich, de d'allà cap a Calaceit.

Sempre donant llendera an el dialecte calaceytí, s'ès fet vespre; i hem acabat per anarmosne a geure, llests de feynes, i mes de mitx cansats de tant de palanquetjar derrera els mots.

Dia 12 (octubre)
Segueix l'escorcoll del dialecte calaceytí

Mn. Sastre fins a l'ofici les ha ab l'Escolà Major, Mtre. Agustí Pilàs, i en treu els mots, de coses d'església i ab les *Minyones* (criades) del Sr. Vidiella pelluca els mots referents a bugades, ram de pastar i enfornar i aviram. En Moll les ha ab un tal Joaquim Claramont, abeller d'ofici, que li diu un bell raig de mots d'abelles com pochs n'hàgem topats dins Catalunya. Llavò se'n va a ca-Mtre. Francesc Mulet, carnisser, molt entés

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en coses de bestiar, el qual li aboca tot un enfilall de paraules referents en el bestiar de llana i cabrum. La banda del cap-vespre dibuixa *argadells*, *banastes*, *porgador*, *falsonet* i altres eynes i ormetjos del conreu de la terra i de la vida casolana, i ab don Santiago Vidiella enllesteix cosa d'abres fruyters i la nomenclatura de bolets, animals selvatges, animals volàtichs, animalons, animalonets, i ormetjos de cassar i pescar. —Jo me pas tot lo sant dia ab D. Santiago acabant lo ram del batre i emprenem despres tot el ram de figueres, oliveres i oli, vinyes i demés abres fruyters que hi ha a Calaceit. Ens ajuda en tots aquets rams un dels primers propietaris d'aquí, D. Julià Ejerique i Ruiz, molt entès en coses de terres i abres i vida calaceytana. Entre tots me descriuen la *prensa de vi* i la *prensa d'oli*, abdues de fust. La de vi encara ès la que s'usa aquí, i En Moll mos ne treu un dibuix. La de fer oli, ja no s'usa perque aquí ja no en [278] fan d'oli sino que venen les olives a oliayres de fora, ab tot i esser la producció principal del pais. La prensa d'oli era aquí de *les de lliura*, de *biga*, que dèyem a Mallorca, però que, en lloch d'una *biga*, eren quatre bigues plegades, fetes feix, com les de la Selva del Camp ab algunes variants. Els Srs. Vidiella i Ejerique han cridat un tal Miquel Palos i Oriol, de 72 anys d'edat i que fou 40 anys *Parador* (cap de colla de fedors d'oli). Entre tots tres m'han espinzellada tal prensa d'oli, donantmen les fites ben netes. El Sr. Vidiella m'ha dit que antigament assí just hi havia dos *molins d'oli*: un de dues *prenses de lliura* o de *romana* del Capítol de Canonges de Tortosa, Senyor Temporal de Calaceit; l'altre de *quinze prenses de lliura*, es a dir de *Romana*, del Municipi de Calaceit, el *Molí d'oli* mes gros que hi havia en tot Aragó. Aqueys dos *molins* havien de fer tot l'oli de Calaceit. Els Canonges i el Municipi tenien aqueix privilegi, i això motivava moltes de protestes per que molts havien d'estar mesos i mesos sensa poder fer l'oli perque no els arribava el torn; i l'oliva mentres tant se floria, i l'oli sortia xerech ferm A la fi arribà a acabar tal privilegi. Això ès una de tantes de proves de que antigament an el govern de la Nació, si hi havia coses que anaven millor que no ara, també n'hi havia moltetes que anaven mes malament.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ab els amichs Vidiella i Ejerique hem envestida la conjugació calaceytina, conjugant nou verbs. Ab això se fa hora d'anar a rebre els Pares *Missioners del Cor de Maria* que anit comensen la Missió a Calaceit. Mos n'hi anam ab D. Santiago, i ja no feym pus enquesta per avuy.

Dia 13 (octubre)

S'acaba l'endardell del dialecte calaceytí

A les vuyt ens entregam a la costura d'unes Monges que hi ha a l'Hospital d'aquí i llavò a l'Escola Nacional de D. Benet Sanmartín, demanant minyones i minyons per poderhi fer enquesta de jochs infantils i d'altres coses que els minyons i minyones saben tant o mes que els grans. Les monges i aquell Mestre proporcionen an En Moll i a Mn. Sastre tot aquest personal: Patrocini Alcoverro i Esteve d'11 anys, Tomasa Niella i Pastor de 9, Pilar Pol i Gudina de 7, Carme Fontcuberta i Beyot de 8, Secundina Balcells i Moix de 10 i Gregori Davit de 12, Francesc Enguera de 9, Joaquim Grau de 9 i Àngel Abàs de deu. [279] Les minyones han dit an En Moll dotze jochs infantils; i els minyons n'han dits 24 a Mn. Sastre i llavó tot un ramell de frases calaceytanes d'allò mes bufarell. D'allà s'ès espitxat a l'Escola del Sr. Sanmartín, que li ha proporcionats un escabotell de minyons: Ramon Albiach i Lletxa de 11 anys, Modest Abàs i Aguas de 12, Josep Bolcells i Abàs de 10, Tomàs Berdal i Lopez de 9. Els quals li han dits els noms d'aucells, animalons i animalonets, animals selvatges i bolets, que D. Santiago Vidiella no li havia dits. Ademés d'això ha dibuixat l'*aladre* (arada) i la *prensa de fideus* d'un tal Ramon Pons. Mes tart s'ès vist ab Mtre. Mulet el carnisser, que li ha dits els mots referents a llet i formatge; i les *minyones* del Sr. Vidiella li han espinzellats els mots referents a aviram i els farciments de porquim (*llanguanisses*, *botifaldes* i *bisbe*).

Mentres tant jo ab D. Santiago i qualque estona ab el Sr. Ejerique he escrits 73 verbs que aquells dos senyors han tenguda la santa paciència

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de conjugarme. Aquesta feynada, com poreu pensar, m'ha ocupat tot lo sant dia.

Tot retirantmos de Ca-D. Santiago, som anats a prendre comiat del Rt. Sr. Rector, donantli mil gràcies del bon costat que mos ha fet en la nostra enquesta, i hem pres redòs a l'hostal per enllestir feynes, sopar i anarmosne a geure.

Dia 14 (octubre)

Cap a Gandesa i de Gandesa a Tortosa

Deym missa a les cinch, i a les sis i mitja compareixem a l'automòvil que mos ha de dur a Gandesa. Hi trobam don Santiago Vidiella que du la seua amabilidat a l'estrem de pegar tal dematinada per despedirmos. No sols ha fet això, sino que ens ha donats nou o deu quaderns de notes sobre lo llenguatge i historia del llenguatge de Calaceit, que l'ha estudiat gran part de la seua vida. Tot lo que envià a l'*Institut* quant aquest comensà a escampar *questionaris*, mos ho [ha] donat, i llavó una partida de coses mes que no envià a l'*Institut*. El Sr. Vidiella ès un benefactor de l'*Obra del Diccionari* dels mes grossos que hi haja. Que consti lo nostre mes coral agraiment.

A la fi a las set i busques l'automòvil ès partit i ab devers cinch quarts s'ès tirat dins Gandesa, a on no feym enquesta perque la mos hi fa lo nostre coral amich lo M. I. Mn. Joan Manyà, canonge de Tortosa i nadiu d'ací. Ja [280] n'hi fiu d'enquesta l'any 1901, això sí, una mica massa atropellada.

Mn. Manyà ens esperava i mos n'ha menats a casa seua, a on hem tengut lo gros pler de trobar ben trempats son pare i sa mare, exemplars ben notables de la pagesia catalana genuina. Ens visiten Mn. Miquel i Mn. Josep i lo Director del quinzenari *El Llamp*, dinam a ca Mn. Manyà i a les dotze prenim la diligència cap a *Les Ventes*, a on ens pren l'automòvil de Vall-de-roures, que mos deixa a Tortosa devers les cinch, a on trobam els nostres corals amichs Mn. Tomàs Bellpuig i Jou, Mn. Eloi Ferrer i Catoy,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

nadiu de Benassal, catedràtich del Seminari, D. Francesc Mestres i Noé, Cronista de Tortosa, que tantes de coses tortosines ha publicades, i D. Joan O'Callaghan, notari que ès estat de Ciutadella de Menorca i de Porreres de Mallorca i ara de Tortosa, ab els quals feym una conversada ben llargaruda i ben coral sobre la present eixida lexicogràfica i l'*Obra del Diccionari*. Ja tart, quiscú ha pres redòs casa seua, i ibona nit tots plegats!

Dia 15 (octubre)

Un escolà me'n diu una de bona. —Pretxa lexical ab els amichs tortosins. —Entrevista ab lo Rdm. Sr. Bisbe de Tortosa. —Cap a Vinaròs, a on obrim campanya lexicogràfica i gramatical

No feym tampoch enquesta lexicogràfica a Tortosa, perque son uns quants d'amichs que la mos hi fan. D'altra banda ja n'hi fiu l'any 1901, l'any 1902 i l'any 1918. Dins el futur *Diccionari* Tortosa estarà ben representada.

Me'n vaig a dir missa a les cinch i mitja a la Seu, i caych tan be, que puch sortir tot d'una. Quant sumia, me diu l'escolà a l'orella que *vatja depresseta!* que han de dir altres misses an aquest altar. Jo he seguit el meu curs, com si no m'haguessen feta tal advertència, i dins la sacristia m'ha dit l'escolà: —*Se veu que vostè se va fent vell, i que li costa molt acabar la missa*. A mi m'ha fetes tantes de rialles, que m'ha costat molt no esclafir de riure. Per respecte an els ornaments sagrats que me treya, m'he pogut contenir. Es sortida l'altre missa i l'escolà m'ha dit que aquell celebrant era un canonge i s'ès escusat de l'advertència que m'havia feta *intra missam*, i que encara negú nat del mon me n'havia feta cap de semblant en 34 [281] anys que en dich de missa. Jo just li he recordat que la missa la dich tan llarga ara que quant comensí a dirne, an els 24 anys.

Seguim conversant de l'*Obra del Diccionari* ab els amichs Mestres, Bellpuig i Jou, O'Callaghan i Ferrer Catoy, dientme tots desiara qualque

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mot d'allò mes catalanench, fins que me'n vaig a rendir homenatge an el Rdm. Sr. Bisbe, Dr. Pere Rocamora, que ja ha doblegats els noranta, i lo trop mes xalest i xaravel·lo que molts de joves. Demostra interessarse ferm per l'*Obra del Diccionari*. Me demana dels meus contraris de la Mancomunidat i de l'*Institut*, i ja poreu fer contes quines noves n'hi hauré donades.

Dinam prestet i aglapim l'exprés que de Barcelona passa devers la una per aquí cap a Vinaròs, i mos hi acompanya lo benvolgut O'Callaghan, que hi té encara la seua germana D.ª Lola.

Es la quarta volta que vench a estudiar la llengua a Vinaròs. Hi venguí l'any 1901, l'any 1902 i l'any 1918. Sempre m'hi som campat be. Els vinarosenchs son bona gent.

Ab N'O'Callaghan ens presentam tot d'una a les persones de qui fa fer d'assí que mos poden aydar de valent en la present enquesta, com son: lo M. I. Sr. D. Lluís López Dóriga, canonge de Granada, nebot de l'Exm. Sr. Dr. Messeguer i Costa, Bisbe primer de Lleida i finalment Arquebisbe de Granada, al cel sia ell i tots los morts cristians; D. Lluís Escrivano i Sunyer, nadiu d'aquí, propietari i molt entès en tots els rams d'agricultura; D. Joan Costes, notari de Vinaròs fa molts d'anys; ja ho era i ens férem coneixents en la meua primera venguda a Vinaròs l'any 1901, D. Francesc Mira, notari també d'aquí, fill d'un President d'Audiència que tenguérem a Mallorca, molts d'anys enrera. Mes tart arriba Mn. Josep Antolí, que, per feynes que té fora de Vinaròs, no hi era i ès vengut a posta per aydarmos a fer l'enquesta lexicogràfica. Anam a visitar també les monges de la Consolació, que tenen col·legi de minyones a demanarlos gent menuda per estudiar els jochs infantils i ens diuen que hi podem anar qualsevol dia de classe.

Mn. Sastre se posa a replegar mots de les seccions de la vida relligiosa, de la vida natural, de l'interior i esterior de la casa ab totes les seues dependències i arreus i derivacions de coses casolanes, a on hi ha tant i tant de camp per córrer. Li diuen aquests mots D.ª Lola O'Callaghan [282] ab la seua *minyona* Agustina Llonat i la seua cosina D.ª Regina

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Biscarro i la seua veina D.ª Teresa Antolí i Miralles, unints'hi després Mn. Antolí. S'hi peguen fins a les vuyt i posen forqueta fins demà dematí.

Ab En Moll i acompanyats de N'O'Callaghan, el Notari Sr. Mira i lo M. I. Mn. López Dóriga li copam cap al moll, a on ens espera, avisat previament, D. Joan Batista Messeguer, un dels mariners caporals d'assí, que té una petita flota de llauts i barquetes pescadores, i comensa a dir an En Moll lo nombrós i pintoresch vocabulari marítim, i allà s'estàn ab aquesta tasca fins que la fosca que se'n ve, no deixa escriure En Moll, el qual, quedant ab hora per demà dematí ab el Sr. Messeguer, s'espitxa a haverles ab Mtre. Sebastià Bordés i Ferrer, ferrer molt destre, que li diu els mots mes especials i típichs de son ofici. Mentres tant jo par clot ab D. Lluís Escrivano i Sunyer, nadiu i propietari d'aquí i de lo mes intès en tots els rams de l'agricultura. Comensam per tots els mots de la terra com element de vida per l'home, les castes de terra, conrada i sensa conrar, totes les feynes que's fan a la terra i les eynes ab que les hi fan per treure'n tots els productes: cereals, llegums, sembrar, cuydar lo sembrat, segar, batre. Ens toquen les vuyt i suspenem les hostilidats fins demà. Prenim redòs a la fonda, i llests de totes les feynes que calen, mos n'anam a posar els ossos de pla, per lo que puga esser.

Dia 16 (octubre)
Foch granetjat an el dialecte vinarosench

A les set i mitja, llests de missa ab tots els seus antecedents i consegüents i berenats, mos espitxam ab En Moll an el contra-moll, a on ens espera En Messeguer. Ens aficam dins un llaut ab cuberta, prou gran, i se posa dit senyor a descapdellar sobre els noms de totes les parts de la barca, i nosaltres ¡hala a escriure! a les totes i venga a fer dibuixos En Moll de totes les coses de la barca que calien. Lo terrible era el sol que queya, sensa una pèntola d'ayre ni cap ombra mes que els abres i carpenes de les barquetes veines. En Moll s'ha passat així fins a les onze, pellucant mots marítims del Sr. Messeguer, que li corria la suor cara avall

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'aquella soleyada, que a Mallorca li hauriem dit *somerina*. Jo en som fuyt a les vuyt i tres quarts, anantme'n cap dret a ca-D. Lluís Escrivano i Sunyer [283], que m'esperava tot amatent demunt son portal. Ens aficam dins lo menjador, i allà ¡venga ell a dirme mots d'agricultura! fins a les dotze i de les tres fins prop de les vuyt; i jo escriu qui escriu tan depressa com poria. A mitjàn capvespre, per aglapir millor lo vocabulari de la cínia, li copam a un hort devers deu minuts lluny de Vinaròs, a on hi ha una cínia rodent, tota de fust, i l'hortolà, Ramon Giner i Miralles, nadiu d'assí i que hi ha capllevat sempre, me diu tots els mots de tots els components de la cínia, i llavò me treu un *aladre* de fust; i ab quatre grapades el dibuix. A l'hort hi ha la dona, una filla i una veina, tot esglayades de que un canonge siga vengut a casa llur per sebre lo de l'aladre i la cínia (m'ha demanat si era que jo n'hagués de fer cap de *cínia* o *aladre*), llavò els he mostrats els dibuixos d'En Moll de coses d'agricultura i d'altres oficis, que ha fets a les diferents comarques catalanes, i en son romasos ab els cabells drets.

Mn. Sastre s'ha passat tot lo dia ab aquelles senyores d'ahir i ab Mn. Antolí, replegant mots de les seccions ahir comensades, i hi ha tenguda feyna ben be tot lo dia. —En Moll s'espitxa ab N'O'Callaghan a l'Ateneu Mercantil, a on troba D. Josep Sanchiz, Mestre Nacional, D. Josep Ramos, D. Daniel María, D. Lluís del Castillo advocat, don Joaquim Sanjuan advocat, D. Macià Santos apotecari, don Sebastià Roca dotor (metge), i D. Francesc Mira notari, i els troba tots ben disposts a dirli paraules ben vinarosenques, i ja son partits a dirnhi a talabaixons de coses de cassar, d'animals selvatges, d'aucells volàtichs i de moltes d'altres coses, passantse ab tan agradosa tasca tot lo sant de-cap-vespre i bona part de la vel·lada.

Devers les vuyt ens aplegam a la fonda per sopar i enllestir les altres feynes que son del cas, havent pres comiat de D. Joan O'Callaghan, a ne qui quedam agraidíssims perque per nosaltres i per facilitarmos l'enquesta, vengué de Tortosa i ab nosaltres ha estat tot ahir i avuy. Es un dels millors amichs que tenim a les terres de llengua catalana.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 17 (octubre)

Val-Deu a l'endardell del dialecte vinarosench. —Ens tornen pendre per investigadors del Ministeri d'Hisenda

En Moll a les set i mitja s'espitxa al moll a haverles ab En Messeguer, que fins passat les deu segueix dientli mots [284] de marineria, de pescar segons els diferents sistemes que avuy se coneixen i també li diu tot lo de la maror, temporals i trastorns de la mar, noms de peixos, estels, vents i altres fenòmens atmosfèrichs. Se'n va llavò an el Col·legi de les Monges de la Consolació, que li presenten cinch minyones ben aixerides i amatents (En Moll n'ha presos els noms, però llavò ha perdut el paper; i no hem tengut temps de tornar an el Col·legi). Aquella minyonia se posen a dirli jochs infantils, i n'hi arriben a dir trenta, de ben saborosos, i ell escriu qui escriu. La banda del capvespre se'n va l'Escola Nacional de D. Josep Sanxis i hi troba un escabotell de minyons de lo mes trempats, dels quals palluca bona cosa de noms infantils. —Mn. Sastre se passa tot lo sant dematí esclovellant ab D.ª Lola O'Callaghan, la seua *minyona* i la germana de Mn. Antolí les seccions i de la vida casolana que li tenim comanades; i la banda del capvespre aplega ab Mn. Antolí tots els mots referents a coses d'esglèsia i sacristia. —Jo me pas tot lo dia ab D. Lluís Escrivano pallucant lo vocabulari dels abres en general i en particular de les figueres, oliveres, vinya, garrovers, amel·lers, abricoquers, pereres, presseguers, *mangraners*, *nespreres* i demés fruytals que hi ha per aquí. Per veure ben be com era la prensa d'oli d'aquí, que no se diu *prensa* ni *molí* ni *trull*, sino *giny* (lo nom que tenien durant l'edat mitja les màquines de batre murs, l'artillería de llavò), me mena lo Sr. Escrivano a ca un tal Feliu Miralles i Gombau, nadiu d'assí, que en té dos de *ginys* per falta d'un, però, justament no el trobam a ca seua. —Hi tornam mes tart; le hi trobam, però resulta que no sap la major part dels noms del *giny*; i s'ofereix a cridar lo *parador* (tafoner) que li manetja tals màquines. Mes tart hi tornam ab En Moll: i trobam dit amo i son *parador*, un tal Joan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Batista Xaler i Pascual (cap de colla dels tafoners), el qual ens diu tots los noms dels components del *giny* i tot llur funcionament, i nosaltres ¡hala a pendre nota de tot! fentmos llum ab sengles llums de gresol l'Amo i l'Ama dels dos *ginys*. Aqueixa bona gent, quant elze demanam lo nom per posarlo an aquest *Dietari* i an el *Diccionari* an el seu dia, i elze deym que Sa Magestad lo Senyor Rey d'Espanya es lo Patró i Protector de l'*Obra del Diccionari*, mos supliquen que per amor de Deu no elze fassem pujar la *matrícula* que paguen de tals *ginys*, que elze produeixen ben poch. Ens costa molt convencerlos de que nosaltres no [285] som enviats del Ministeri d'Hisenda. Ens despedim d'aquella bona gent, prenim comiat de D. Lluís Escribano i donantli mil gràcies del bon costat que mos ha fet en tota aquesta enquesta.

Se fan les vuyt i ¡a sopar manca gent! i després… a dormir mes que depressa!

Dia 18 (octubre)

Cap a Morella. —Envestida al dialecte morellà. —Colaboradors del *Institut* que fan flaca

Es la tercera volta que vench a Morella per estudiarhi la llengua. Hi venguí l'any 1901 i l'any 1918 i sempre m'hi campí magníficament.

Deym missa a les sis; a les set i tres quarts pujam a l'automòvil i ¡cap a Morella son les feynes!

Passam la Jana (una mica de poble), arribam a la Rambla, un riuet que ve de devers Vallbona, de la banda de Morella, passa per Cervera del Maestrat i se tira dins mar entre Benicarló i Vinaròs. L'altra diassa plogué fort i lo camin real que passa per dins el riu sensa pont, se'n anà an el dimoni. Hi hem trobats tres homes que el componien. Els carros ja en passen, pero l'automòvil no el fan passar perque no elze dona la gana an els qui el manetgen. Hem hagut de devallar tots els passetgers i passar el riu per demunt passeres. Ab un carro han passat lo bagatge de tots els passetgers i hem hagut d'esperar prop de dues hores allà dessà lo riu que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vengués un altre automòvil de Morella, que mos ha arribats an aqueixa històrica ciutat, no a les deu i mitja com pertocava, sino prop de les dues. Ens esperava a la cotxeria de l'automòvil lo Rt. Pare Pere Sadurní, de les Escoles Pies, que mos n'ha menats an el Col·legi que té la seua Orde assí, a on hem saludat lo Rt. Pare Pascual, Vice-Rector de tan santa casa, que ens hi ha volguts hostetjar, instalantmos dins magnífiques cambres, i tractantmos come papes. Lo Pare Pascual es un gran amich de l'*Obra del Diccionari* i lo Pare Sadurní n'ès lo fervent i resolt corresponsal, que ens ha fetes bones piles de cèdules d'allò mes bufarell. Els altres Pares i Germans que componen aqueixa Rda. Comunidat mos regositgen tot quant poden i saben. ¡Que Deu els ho pagui així com nosaltres voldríem i demanam. Amèn!

Per amor d'allò de que un sach buyt no's serva, dinam i feym tots un bon cap de taula. Menja qui menja, trassam [286] lo pla de campanya llingüística que aquí hem de dur a cap. Mn. Sastre pren per conte seu tots aqueys col·legials: Josep Gisbert i Ferreres de 13 anys, Lluís Moya de 15, Hermini Boix de 13; Josep Martí de 10, Manuel Carceller de 13. Se posen ells a dirli el nom de les festes anyals, i costums morellanes de les mateixes ab tots els mots connexes i molts d'altres que aquells elze sugereixen. En Moll n'arremolina d'altres de col·legialets, com son: En Manuel Milian i Boix de l3 anys, En Tomàs Ortí i Giner d'11, En Josep Gisbert i Ferreres de 13, En Joan Gazulla i Martí de 12: els quals descapdellen sobre jochs infantils arribantn'hi a dir trenta dos de ben interessants per la nostra morfologia i lexicografia. Ab això se presenta Mn. Ramon Brunyó, nadiu d'aquí, un escorcollador formidable dels arxius de Morella i de les viles del seu districte, que ha arribat a omplir 24 volums en fol ben revenguts de notes històriques i llingüístiques de tals arxius. Mn. Brunyó comensà l'any 1913 a colaborar an el *Diccionari*, contestant copiosament els *questionaris* que l'*Institut* se posà aquell any a repartir; però dins dos o tres anys no en contestà pus en vista de l'actitut antipatriòtica i antillingüística i desatenta que guardava l'*Institut* ab sos colaboradors. Es lo mateix que han fet els colaboradors o corresponsals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de casi totes les comarques catalanes que hem recorregudes de dia 26 de juny ensà. Sols de dos hem sabut que seguesquen contestant questionaris. A moltes d'aquestes comarques ens han dit que anys enrera en passà un emissari de l'*Institut* i que just s'hi aturà uns quants dies i que se feya anar a la fonda, posada o hostal un home qualsevol de tal població i li demanava mots unes quantes d'hores i prou. Sols a una comarca, an el Penedès, ens digueren que enguany hi era anat tal emissari *instituter* i que just havia esplugat llingüísticament un subjecte qualsevol. De manera que l'*Institut* enguany i entany just ha tengut alè i diners per enviar son emissari an el Penedès i just per dos o tres dies. Això ja se diu fer via an el *Diccionari General de la Llengua*, que diuen els pifolers de l'*Institut*. A les hores mos n'anam ab Mn. Brunyó a casa seua i emprenem a l'acte les seccions de *la terra com element de vida per l'home* (bosch, garriga, terra conrada, llaurar, ferramentes de llauransa). Mn. Sastre mentres tant ab la cosina de Mn. Brunyó i una veina seua emprèn lo vocabulari del pastar, lo forn i la bugada, que té tants d'entreversos. Ab [287] això se fan les set i mitja, i tocam comparició an el col·legi, a on, llests de les altres fey[n]es que ens calen a tals hores, mos n'anam ab un peu devant l'altre a veure la *mula blanca*, alies *lo llit*; ens hi posam demunt i ifins demà dematí, si a Deu plau!

Dia 19 (octubre)
Segueix l'escorcoll del dialecte morellà

Se tira al carrer En Moll, acompanyat d'un col·legialet; visita els obradors de Mtre. Tomàs Ortí i Casanova, fuster; Mtre. Joaquim Moya, cadirer; Mtre. Antoni Royo i Rallo, ferrer; Mtre. Elies Ferrer, boter; Mtre. Josep Messeguer i Domènech, *llander*. Tots els quals li diuen els mots típichs de llurs respectius oficis. Això l'ocupa casi tot lo sant dia. —Jo demunt les nou me'n vaig a Ca Mn. Brunyó, i seguim la replega de mots de l'agricultura (noms de les ferramentes i tot lo ram de fems, femades, adops i formiguers, cereals i llegums). L'home se sent fluix respecte

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

d'alguns punts i crida D. Ramon Grau, de sobre nom el *tio Cucarelles*, propietari i nadiu d'aquí, pagès de tota la vida, que me diu que té quaranta parells d'anys, però que està ben fort i ben clar de cap, i que no se'n pot avenir de que un capellà sia vengut de Mallorca per demanarli les coses que li demàn, i me contesta a les preguntes esclafint de riure. I jo també esclafesch i Mn. Brunyó i resulta una riallada espantosa; però mentres tant vaig omplint planes i mes planes de la meua llibreta ab una calabruixada de paraules d'aquelles del cul de l'uró. Ab tan agradosa i riallera feyna ens agafa lo mitx-dia. Ens n'anam a dinar, i refermam les amors a les tres. Per fermos be càrrech de les ferramentes de conrar, que les té el *tio Cucarelles* a la *Caseta*, una heretat mitja hora lluny d'aquí, mos n'hi anam ell, En Moll i jo. En Moll hi dibuixa una partida d'aquelles ferramentes i jo unes quantes també, fins que se'n ve la fosca i li estrenyem cap a Morella. Com sortiem de Morella cap a la caseta, he demanat a la gent que veya p'el carrer i a les dones que guaytaven per la finestra, lo nom d'una partida de coses, que teniem a la vista. M'ho han dit tot, rient tothom de que jo demanàs allò. No sé ni m'importen els comentaris que n'hauràn fets aquells morellans, que feyen cara de grans *comentaristes* o posadors en solfa de totes les coses estranyes que veuen. Els de Morella en general fan cara d'això. [288]

Mn. Sastre p'el seu vent ha seguit ab D.ª Joaquima Pallarés i Carbó, cosina de Mn. Brunyó, pellucant mots de coses de casa. Ab Mn. Manuel Ferreres i Leandre, nadiu d'assí, ha aglapits mots del mon invisible, facultats intel·lectives i sensitives i parts del cos humà. Ab tot això ha tengut per esbravarse tot lo dia.

A les vuyt tots acudim an el Col·legi a *tocar mare* i mes tart ia dormir falta gent!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 20 (octubre)

Mes empena an el dialecte morellà. Enfuyta an el dialecte de Capçanes (Priorat). —Pessich a an el de Maials (les Garrigues) i an el de Villalba (Gandesa)

Mn. Sastre ab els minyons, anomenats dia 18, se passa tot lo dematí aglapint paraules de les festes anyals i costums de Morella, i tot lo de-cap-vespre i bona part de la vel·lada Mn. Ferreres, Mn. Leandre Martí i D.ª Ampar Membrado, nadiua d'assí, li diuen mots de coses de la casa, que n'hi ha tants de típichs per tot arreu. —Ab En Moll mos n'anam a les vuyt i busques a ca'l *Cucarelles*, que, ab la seua senyora i una filla, ens mostren unes debanadores, una filosa de filar llana i una de filar bri i estopa, i una *esquella*, un *esquellot*, un *picarol* i una *tumba* (esquella en forma de pera ab lo capoll cap avall). En Moll dibuixa totes aqueixes coses i pren llurs noms i el de cada part d'elles i se'n torna an en Col·legi i s'hi passa matí i tarde ab els col·legialets, anomenats dia 18, aplega qui aplega noms de bolets i de animalons i animalonets i altres coses especials que hi ha devers Morella.

Contava jo fer una bona bolitxada de mots morellans dins la sacristia de l'església arxiprestal ab els capellans d'assí quant devallarien del chor, acabat l'ofici; però he fet tart. Quant hi arribava feya deu minuts que havien acabat; i no sabent ells res del meu desitx, se son esquitxats quiscú per son vent.

A les hores me'n entr a la Abadia, i m'hi trop tot amatent lo Rt. Mn. Francesc Vernet i Margalef, nadiu de Capçanes prop de Marçà (Priorat), Rector Arxipreste d'aquí i que exercí lo Ministeri Parroquial una bona partida d'anys a Maials de les Garrigues i a Villalba devers Gandesa; i s'ofereix ab la seua germana D. Roseta, a dirme vocabulari de Capçanes, Maials i Villalba. Els agaf de la [289] paraula, i mos hi posam tot d'una. Ja son partits a dirme mots de la vida de familia i de la configuració, distribució i dependències, mobles i arreus de la casa, porquim i aviram, i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

jo escriu qui escriu aquell be de Deu que me venia com un bu[n]yol dins la mel. No en volgueu sebre mes, hem treballat de les nou i mitja fins a les dotze i de les 3 fins a les 6; nou planes de lletra petita i atapida (tamany 8.^{u}) he escrites, fins que, donant milions de gracies an el Rt. Sr. Arxipreste i a sa germana, li he copat a ca Mn. Brunyó per seguir la pellucada de vocabulari morellà.

Ab això se fa hora de tocar comparició an el Col·legi, i haviat hem contat ab tots, llests ja de les feynes que ens calien, i com dos i dos fan quatre mos ne som anats a geure.

Dia 21 (octubre)

Acaballes de l'escorcoll del dialecte morellà

Mn. Sastre s'ha passat tot lo dia entre D.ª Ampar Membrado, Mn. Leandre Martí, Mn. Manuel Ferreres i els Minyons del Col·legi, anomenats dia 18, pellucant noms que aquella bona gent li deya dels vestits d'home i dona, dels noms vulgars de les matalties i llurs remeys casolans i llavò mots morellans a lloure, sortintlosne qualcún que val a pes d'or. —En Moll s'ès espitxat a ca-la Mtra. Agustina Camanyes, teixidora, i ha dibuixat lo teler de fust de dita mestressa, que li ha dit els noms de totes les parts de tal màquina i de son maneig i feynes que hi fa. Llavò li ha envelat a ca-Mtre. Antoni Guimerà, *carreter* (fuster de carros), i a ca-Mtre. Gregori Jovení i Varch, espardenyer, els quals li han dits també els mots especials de llurs eynes i feynes, fins que se'n ès anat an el Col·legi i ab aquells col·legialets, anomenats dia 18, s'ha passat fins a mitx-dia i una estona el de-cap-vespre, aglapintlos vocabulari morellà d'aquell mes mollerench. —Ara jo devers les vuyt i mitja del matí m'espitx a ca'l Sr. Grau (*Cucarelles*) que m'acompanya a ca un tal Francesc Sebastià i Ferrés, a on compareix D. Vicent Milian i Mestre, i un me presenta una falç morellana i l'altra una *corbella*, una espècie de falzó. En fas un dibuix i en prench el[s] noms; ab els Srs. Grau i Miliàn ens n'anam a ca-Mn. Brunyó, i ab ells i aquest pelluch lo vocabulari del batre i de les abelles fins a les dotze que mos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

n'anam tots a dinar. Ens hi tornam posar a les tres i al punt ens hi compareix En Moll que replega del [290] Sr. Miliàn lo vocabulari del bestiar de llana, del cabrum, bous i bestiar de peu redó; i jo ab els altres pelluch els noms dels animals selvatges, animals volàtichs, animalons i animalonets mes coneguts a Morella i després noms d'estels i constelacions i accidents atmosfèrichs, i tots els altres noms especials que puch aglapir de la conversa d'aquella bona gent. Passat les set les don mil gràcies de tan bon costat com m'han fet en la present enquesta, i prench comiat de tots ells, i icap an el Col·legi dels Pares Escolapis son les feynes! I a l'hora oportuna ia geure tot lo mon nat!

Dia 22 (octubre)

Agraiment als Pares Escolapis de Morella. També mos han presos aquí per investigadors del Ministeri d'Hisenda. —Cap a Vinaròs i Castelló de la Plana. —Preparatiu per l'endardell lexicogràfich i gramatical

Hem acabada la tasca lexicogràfica a Morella. L'hem poguda fer admirablement ab tan bons costats com hi hem tenguts, mereixent una regoneixensa especialíssima la Rda. Comunidat de Pares Escolapis, desde el P. Ramon Pascual, Vice-Rector i Rector efectiu per ausència del Rt. P. Rector, fins al derrer dels Germans llechs ab tots els col·legials i minyons alumnes de tan edificant Col·legi. Que Deu pagui a tots tant i tant com han fet per l'*Obra del Diccionari* i per nosaltres. Aquí també mos ha presos qualcú per *investigadors d'Hisenda*, que ab l'escusa de cercar mots ens volem enterar de l'estat de totes les menestralies i oficis per pujar les contribucions. Això es senzillament ridícul; pero si no fos estat p'els Pares Escolapis i lo Rt. Sr. Arxipreste i els altres capellans, especialment Mn. Brunyó, ens hauria feta imposible l'enquesta.

Mereix una menció ben particular lo Rt. P. Pere Sadurní, lo nostre fervent corresponsal, que ens ha replegats milenars de mots d'aquí, esplicantlesmos admirablement, cridantmos l'atenció sobre algunes sèries

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de mots derivats que corren per Morella i que son d'un alt valor llingüístich i demostren una volta mes l'esplèndida tòria de la nostra llengua. Lo Pare Sadurní posseeix dots ben especials per la filologia, i de tots els catalans ès el que hem sentit parlar del *catalanisme* i dels caporals catalanistes ab mes fondària de pensament, ab mes perpicuidat d'ull i ab mes sentit de la realidat. [291]

A les vuyt i busques som partits ab l'automòvil cap a Vinaròs, a on hem dinat i tot seguit cap a Castelló de la Plana. Ens esperava a l'estació lo nostre amich del cor i valentíssim corresponsal D. Josep Pascual i Tirado, qui fins ara just ens coneixiem per cartes. Hem saludada la seua digníssima senyora D.ª Joaquima Roig i Dolz, lo Rt. Sr. Ecònom Arxipreste de Castelló de la Plana, Mn. Tàrrega i Ramos, Rector dels Orfens de Sant Vicent(,) i D. Enric Ribés, apotecari, i ab tots hem preparada la tasca lexicogràfica que hem de fer assí aquest parell de dies. I per avuy prou!

Dia 23 (octubre)
Envestim el dialecte castellonench

Es la quarta volta que vench a estudiar aquest dialecte. Hi vinguí l'any 1901, 1902, 1918 i ara. Sempre m'ha dit en popa a Castelló i confiy que ara també m'hi dirà.

Prop de les nou prenim tots tres el bobiot ab l'amich don Josep Pascual cap a la *Casa d'Orfens de Sant Vicent*. Hi trobam Mn. Tàrrega i Ramos, que posa a la nostra disposició tota la gent que té allà: minyones, minyons i gent gran. S'arremolinen en torn d'En Moll Na Dolors Montoliu i Ordoñez de 9 anys, Na Roseta Babiloni i Calpe de 8, Na Maria de Llidó Ferrer i Monferrer d'11, Na Roseta Cosim i Bachero de 10, N'Hermínia Mut i Nebot de 12, Na Maria Font i Vives d'11, Na Maria Masset i Marzà de 12, Na Maria Andreu i Salvà de 8; i se posen a dir jochs infantils i los n'aglapim una quinzena. Se'n va llavò an els minyons: En Vicent Cardona i Sagarra de 10 anys, En Josep Llorens i Grinyana de 18, En Miquel Barratxina i Sagarra de 13, En Lluís Díaz i Castro de 12, N'Antoni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Barratxina i Sagarra de 7, N'Ismael Artero i Salvador de 8, Josep Sanz de 6 i N'Amadeu Granell i Tàrrega de 12, els quals li diuen un bon grapat de jochs i llavò noms d'animals selvatges, animalons, aucells i peixos.

Mn. Sastre pren per conte seu En Francesc Avinent de 21 any, N'Amadeu Gravell de 12, En Francesc Aguilella de 10, D.ª Dolors Tàrrega, D.ª Vicenta Sidro, dona Carme Ferrer, Josepa Pellicer i Serrano. Ab aquesta bona gent emprèn Mn. Sastre les seues seccions de la vida espiritual i temporal, escala de sers de la creació, distribució interior i esterior de la casa ab tots sos mobles, eynes i arreus, bugada, forn, aviram; i hi traülla tot lo sant dia [292] fins prop de les vuyt del vespre. —Jo mentres tant envest ab D. Josep Pascual i Tirado les seccions de la terra com element de vida per l'home, tot la ram de conrar la terra p'els diferents conreus de cereals, llegums i arbres. Com mos ne temem, ès mitx dia. Dinam i després ab En Moll i lo Sr. Pascual icap an el Centre Catòlich! a on trobam, entre altres, D. Antoni Tirado i Llopis, D. Salvador Gonzalvo, D. Miquel Barberà i D. Miquel Ginés, propietaris i llauradors (agricultors), que diuen an En Moll lo vocabulari castellonench d'abelles, abres fruytals, oliveres, cereals, llegums, *formigaes* (formiguers), les parts d'un arbre i d'un carro, accidents atmosfèrichs i els vents de Castelló. Jo les les he ab D. Francesc Varella, D. Pascual Pascual, D. Joan Pardo, D. Pascual Llopis i Pagés, D. Vicent Marí; tots propietaris llauradors (pagesos), ab els quals i ab don Josep Pascual continuu les seccions empreses lo dematí, arribant fins a segar els cereals, portar les garbes a l'era i posar l'era a punt de batrehi. Després ho hem hagut de fer de tot per poder precisar el nom dels vents que bufen devers Castelló i llur direcció precisa. La gent del continent s'hi veuen negres per donar les fites clares dels vents que dominen a llur terra. Els balears anvers d'això elze guanyam de massa.

En Pascual i Tirado, a l'hora d'anar a la *Correguda de bous* (*Toros*: *bous* les diuen assí), se'n hi es anat tot rabent perque li agraden massa tals *corregudes*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devers les vuyt tots hem pres redòs a la fonda; hem enllestides les feynes que pertocaven i icap a donar part a la nit manca gent!

Dia 24 (octubre)

Una bona estreta an el dialecte castellonench

Mn. Sastre s'ha passat tot lo sant dia ab els òrfens de Sant Vicent, donant ventim a les seues seccions de la vida espiritual i temporal i del ram de casa, a on hi ha tantes de coses que endardellar. Ha deixada la cosa ben envant a fi de poder acabar demà a mitx-dia. Devers les set del vespre s'ès entregat a la fonda mes de mitx cansat de tanta de pallucadissa.

Ab En Moll devers les nou mos som esquitxats devers lo *Sindicat Agrícola Obrer*, a on hem trobades la major part de les eynes de conrar la terra i els abres, i la bona [293] gent que hi potoyava, les mos han esplicades i dits els noms, i En Moll n'ha dibuixades una partida.

Aquí s'ès presentat l'honorable Gaietà Uguet, Valencianista ferventíssim, però que no pot sentir parlar de catalans ni de que lo valencià siga llengua catalana. Don Gaietà ès un benemèrit de la nostra llengua i protector nat de tot lo que siga fomentar, favorir i fer anar avant la restauració de les nostres Lletres i de l'idioma que mamà ab la llet, an el servici del qual esta consagrat. Jo just el coneixia per cartes. L'entrevista ès estada coral i no mos som deixats de tot lo dia.

Prop de les tres li envelam ab En Moll, D. Gaietà Uguet i D. Josep Pascual an el *Centre Catòlich* per seguirhi l'enquesta agrícola. En Moll hi replega el vocabulari del cànem, que a Castelló té una gran importància, i del taronger i de les abelles, ab alguns dels senyors d'allà, anomenats ahir. Seguint jo el ram de conrar la terra, caych a demanar si a Castelló deyen *caramull* (munt). D. Gaietà Uguet diu que a moltes de bandes ha sentit a dir *coramull*, però que no poria precisar a on ho havia sentit. Don Josep Pascual diu que a Castelló no diuen tal cosa, sino *cormo*. Dos dels circunstants diuen que a Castelló s'usa *coramull*. Negantho En Pascual,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

repliquen que s'usa an els pobles del contorn i a Castelló. Sobre això s'apassionen uns i altres fins a l'estrem de que resolem, abans de pus raons, anarmosne a la *Cambra Agrícola* a on feym enquesta fins que se'n ve la fosca. Un caixal meu s'ès enmaleit i casi no'm deixa parlar. A l'acte mos espitxam a ca'l dentista D. Manuel Anton, que, sensa ferme gens de mal, el m'arrabassa per que tan mateix no n'hauria tret res de bo pus. Entany a Barcelona m'hagueren de treure també dues rels; aquí m'han fet selvatge aqueix caixal. Ja puch dir que ab això del *Diccionari* he perduts els caixals corrent la gandayna per Catalunya i lo Regne de València.

Prop de les vuyt prenim tots redòs a la fonda i aviat hem contat ab tots, i prou per avuy!

Dia 25 (octubre)

Tusses an els dialectes de Castelló i de Llucena. —Cap a Llucena a on comensam enquesta

Mn. Sastre li envela cap als Orfens de Sant Vicent a les 8 i busques i a forsa de forses arriba a acabar devers les 12 tot lo que li quedava de les seccions que li tenim comanades [294]. D. Josep Pascual acompanya En Moll an els obradors de Mtre. Teodor Forcada, corretger; de Mtre. Josep Xillida, fuster; de Mtre. Ramon Ros, manyà, els quals li diuen els mots mes típichs de llurs respectius oficis. Ara jo me pas tot lo sant dematí ab l'amich Pascual i D. Sadurní Elizondo de Llucena, un dels primers propietaris d'allà, molt instruit i ben entès en tots els rams d'agricultura i de bestiar. Ab En Pascual replech ambostes i mes ambostes de mots castellonenchs, i ab N'Elizondo mots llucenenchs a betzef d'allò mes bufarell. Envestim ab ell la conjugació de Llucena i escabetxam cinch verbs dels 82 de la llista. Prop de mitx dia suspenem el foch, i icap a dinar falta gent! El de-cap-vespre ab l'amich Elizondo agafam l'automòvil que ab un parell d'hores mos du a Llucena, encastellada dalt unes muntanyes, a redols plenes de bancals de sembradura i abres i a redols ermes i pelades. Llucena ès lo derrer poble que anant cap a ponent parla

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

valencià, que se conserva aquí prou be, molt mes que a Castelló, ancque hi còrreguen paraules castellanes d'allò mes inoportú. Anam tot d'una a rendir homenatge a l'Autoridat Parroquial, que exerceix aquí zelosament Mn. Ferran Vicente i Monfort, que ens rep beníssim i s'ofereix a fermos tot quant de costat puga en la present enquesta. D'allà mos espitxam a ca-D. Sadurní Elizondo, ab el qual feym la conjugació d'onze verbs de la llista, i En Moll aglapeix un bon grapat de mots llucenenchs que brollen de la boca de N'Elizondo tot conjugant aquells verbs. A les set i busques prenim redòs a la casa a on estam, que ocupen els esposos D. Vicent Montoliu i Porcar i D.ª Trinidat Porcar, tots dos nadius de Llucena. Elze trobam que diuen mots a Mn. Sastre de coses de la casa, i ja feya una bona estona que n'hi deyen a la vela.

Enllestim les feynes que ens quedaven i acabam per anarmosne a posar els ossos de pla.

Dia 26 (octubre)
Segueix l'endardell del dialecte de Llucena

A les vuyt i busques Mn. Sastre pren per conte seu Mn. Tomàs Antimo i Granell, nadiu d'assí, que li diu els noms de les festes que fan a Llucena i les costums que hi ha i mots de coses d'església. La banda del capvespre ab N'Elizondo, En Montoliu i Na Porcar fa una bona bolitxada [295] de mots de la vida relligiosa, temporal i de familia i de coses de la casa, com la bugada, el pastar i lo forn de pa. Ara jo un poch passat les vuyt m'entrech a l'escola nacional de D. Marçal Halcon i Garcia, a ne qui esplich lo sistema que tench de escorcollar la conjugació dins les comarques catalanes, valencianes i balears, i li demàn minyons per fer tal escorcoll a Llucena. Posa a l'acte a la meua disposició tots aquests: Joaquim Segura i Sanz de 12 anys, Joaquim Catalàn i Escritx de 12, Emili Gual i Fabra de 10, Antoni Gil i Aparici d'11, Ramon Palanques i Bartoll de 10 i Joaquim Tomàs i Nebot d'11. Son tan valents aqueys minyons, que, comensant a conjugarme lo verb desset de la llistà, a mitx dia ja som an

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

el 51, i de les dues i busques fins a les quatre i mitja esclovellam els 31 que mancaven, deixant conjugats ells i jo escrits els 81 de la llista. —En Moll el dematí les ha ab N'Elizondo, que li espinzella lo vocabulari del bestiar de llana, cabrum, bestiar de peu redó, animals volàtichs i animals selvatges i animalons que diuen relació especial ab la vida casolana, i gossos i gats i rates. Llavò ensaten la posta dels cassadors, a on hi ha tant de recapte llingüístich. Dinam i a les dues En Moll s'entrega a l'escola nacional del Sr. Halcon per demanar uns quants de minyons per endardellar els jochs infantils de Llucena. El Sr. Mestre li presenta N'Alfred Nebot i Badenes de 10 anys i N'Odon Lahoz i Beltran d'11, que units a dos que me'n sobraven a mi per lo de la conjugació, diuen an En Moll una quinzena de tals jochs, ben interessants. A les hores En Moll se presenta a ca l'Escolà (En Vicent Nebot), que ab la seua dona Antonia Nebot i Monferrero, tots dos llucenenchs, li diuen mots referents a olives, pomes, peres, prunes, cireres, carabasses, figues, prèssechs, garrofes, albercochs, cerves, nyespres (nesples), mangranes, anous, armeles (amel·les) i raims. Llest tot això, s'esquitxa a ca-D. Vicent Xiva i Negre, *bazoler* (bereyoler) i propietari intel·ligentíssim en tots els rams d'agricultura, que li fa una relació ben especificada de tot lo ram d'abelles, i queden celietjats per envestir altres rams demà dematí. —Jo escomet lo bon amich Elizondo i el tench mes de dues hores embragat dientme mots d'aviram, farciments de porquim (botifarres, llangonisses) i altres menjues llucenenques, en lo qual mos ayda una cosa grossa la senyora de N'Elizondo, que ès entesa fora mida en tots aquests rams. [296]

Devers les set i mitja del vespre prenim tots redòs a la casa a on mos feym les sopes, i aviat tots mos n'anam a veure la *mula blanca*, i mos hi allargam com dos i dos fan quatre.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 27 (octubre)

S'acaba l'endardell lexicogràfich a Llucena. —Cap a Castelló. — Esquitx d'enquesta an el moll de Castelló. —Espipellades an el dialecte de Vistabella del Maestrat

Mn. Sastre devers les vuyt i mitja li envela a ca l'Escolà, el qual ab la seua dona li diuen un bell enfilall de mots de coses d'esglèsia i de cuyna, en lo qual els ayda Mn. Antimo. —En Moll li copa a ca D. Vicent Xiva, que li dona tot un esplet de mots del ram d'oliveres i del vi, desde els preparatius primers que's fan per sembrar tals plantes fins an el derrer requisit de l'aprofitament de llur fruyt, això ès, la fabricació de l'oli i del vi. Pochs, tal volta cap, mos havien donada una relació tan completa d'aqueys dos rams tan importants de la actividat agrícola. Jo me pas tot lo dematí ab l'amich Elizondo, que no para de dirme mots llucenenchs de diferents seccions i altres que no pertanyen a cap *quesit* del *Questionari*, però que son de la mes pura cepa valenciana. N'Elizondo ens ha promès fermos una bella replega de mots llucenenchs, ab lo qual ens farà contentíssims. A ell i a totes les persones que ens han aydats en fer l'enquesta a Llucena milions de mercès! De tots prenim comiat.

Dinam de bona hora, i a la una ens aficam dins l'automòvil que mos deixa a Castelló a les tres. En Pascual i Tirado ens esperava, i a l'acte ab ell i en Moll mos esquitxam an el Grau. Parlam ab uns quants de mariners ben aixerits i xaravel·los: Salvador Ferrer, Josep Torrent i Gil, Josep Valls i Lluart, Joan Bta. Vicent i Tries i Dolors Torrent i Mas; los quals ens diuen tot un carrerany de mots de marineria i pescaderia i de les marors, ventades i aygats. Tornam a Castelló, i mos topam ab D. Ramon Salvador i Mont-ferrer, nadiu de Vistabella del Maestrat, Diputat Provincial de Castelló, que ens espinzella un aixam de mots i frases de Vistabella, que ès un recó de la nostra llengua d'altíssim valor científich.

A la fi hem de posar punt a l'enquesta de Castelló per poderla fer de qualque manera digna a les altres comarques valencianes que encara ens

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

falta escorcollar. L'amich [297] Pascual i Tirado s'encarrega d'acabar lo que nosaltres no hem tengut temps de fer. Ell es estat lo nostre bras dret a Castelló per l'escorcoll dialectal que hi hem duyt a cap. Que consti lo nostre mes fondo agraiment, a ell en primer lloch i també an els amichs que per cara d'ell tant i tant mos han ajudat. Hem pres redòs a la fonda i icap a geure falta gent!

Dia 28 (octubre)

Cap a València. —Visita a la Mare de Deu dels Desamparats. — Altres visites. —Comensa l'enquesta del dialecte valencià

Ab lo tren ràpid de les vuyt mos espitxam a València, a on arribam damunt les deu. En Josep M. Macià i Llompart, lo nostre resolt i ardit corresponsal, ens acompanya per tot arreu. Anam a visitar lo primer de tot la Mare de Deu dels Desamparats per cumplir la promesa que fiu de visitar els tres santuaris mes famosos que la Mare de Deu té dins les terres de la nostra llengua: Montserrat, Lluc i Els Desamparats, si lo de la dotació de l'*Obra del Diccionari* dins els Presuposts del Estat arribava a *evenit*. I com hi arribà, gràcies a Deu i a la Mare de Deu, ha calgut visitar dits santuaris, i ara ja els he visitats, i per lo mateix ja he cumplida tan solemne promesa. Visitam després els Directors dels diaris *Las Provincias* i *Diari de Valencia*, per agrairlos lo que han dit diferents voltes a favor de l'*Obra del Diccionari*, venintne gran be. Visitam igualment lo Dr. D. Faustí Barberà, l'enamorat del valencià de tota la vida, i Mn. Agustí Solomon, Penitencier del Patriarca, que ens té preparats un quants d'hortolans d'Alboraia, disposts a dirmos tots el[s] mots mes conrents i mes freqüents de tots els rams de l'horta que ells manetgen. —Lo Dr. Barberà s'entrega ab dos amichs seus hortolans: D. Facund Saez i Martí, d'Alfafar, i D. Joan Bressó i Micó, de l'horta d'aquí. Mn. Sastre pren per son conte En Bressó, que li diu els noms de la *barraca valenciana* i de cada una de les seues parts. En Moll embraga En Saez, que li enfloca tot lo vocabulari del taronger i comensen lo de l'arròs, que suspenen fins demà. I com es tart

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ja, prenim redós a la fonda, i ben aviat hem contat ab tots, *verbo*, mos n'anam a colgar abans de pus raons. [298]

Dia 29 (octubre)

Enquesta a Alboraia i a València. —Visites de jovincells valencianistes

Ab D. Llàtzer Solomón d'Ulldecona i D. Pere O'Callaghan, prenim lo tranvia tots tres (Mn. Sastre, En Moll i jo) cap a Alboraia. Mos n'anam cap dret an el forn de D. Antoni Sanxo, pare de Mn. Antoni Sanxo, Capellà del Patriarca, que mos hi ha recomanats. Mn. Sastre queda an el forn i replega lo vocabulari del forn i del pastar i després se'n va a veure una *barraca d'hortolans*, que ahir li descrigueren a pedres menudes. Ab En Moll i acompanyantmos En Miquel Sanxo, germà de Mn. Antoni, mos entregam a l'Hort de D. Cristòfol Sanfeliu i Llisso. Hi trobam la seua senyora D.ª Josefa Aguilar i Carbonell, tots dos nadius d'Alboraia, hortolans i llauradors. L'hortolana mos diu els mots principals del ram d'*hortolíssia* i del sistema de *cèquies*, *rechs*, *sequiols*, *paraes*, *tolls*, *caixers*, *cavallons*. Llavó mos mostra les ferramentes d'hortolà. En Moll en dibuixa una partida i jo una altra. Després estudiam un *xufar* (terra sembrada de *xufes*) de D. Josep Fontestat, que sis o set homes l'arrebassen i porguen *les xufes* ab uns garbells mes grans que els arers de Mallorca, ab la *reixa* (grasa) de *mimbens* (vímens). Tornam a València a hora de dinar, i a la vesprada ve l'hortolà Facund Saez i Martí, el de la vesprada d'ahir, que acaba de dir an En Moll lo vocabulari de l'arròs, mentres ab Mn. Sastre i l'amich Llàtzer Solomón visitam lo històrich casal del *Rat Penat*. Justament no hi trobam lo Sr. President, però sí D. Francesc Puig i Espert, *Mestre en Gay Saber* p'els Jochs Florals de València, que ens diu un bon grapat de mots valencianíssims i ens ne promet molts mes, demostrantse ben resolt a esser un colaborador nostre d'aquells de mes poca son. També mos diu l'amich Solomón tot un enfilall de mots de Ulldecona i d'allò mes interessants. Ab això se'n ve la fosca

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

negre i icap a la fonda son les feynes! Com acabàvem de sopar, se presenten tres jovenets ben amatents: D. Felip Mateu i Llopis i D. Vicent Ximenes i Gonzàlez de la *Acadèmia Valencianista de la Congregació de Maria Inmaculada i Sant Lluís Gonzaga*, i D. Rafel Arteseros, de l'*Agrupació Escolar Nacionalista*, a rendir homenatge a l'*Obra del Diccionari* oferintse a fermos costat en quant puguen. Jo els encoraig tot quant [299] puch, fentlos avinent que en tot lo reyne de València i especialment a la capital s'imposa una acció constant i ben forta per girar l'opinió pública a favor de la restauració i enaltiment del patri idioma.

Devers les nou i mitja aquells tres jovincells se retiren, i nosaltres enllestim feynes i mos n'anam a dormir abans de pus raons.

Dia 30 (octubre)

S'acaba l'endardell lexicogràfich a València. —Cap a Sueca. Preparatius d'escorcoll

Devers les deu s'entrega aquell llaurador de despuys-ahir, Joan Bressó i Micó, que diu an En Moll un bell esbart de mots de cereals i llegums i *hortalíssia*.

Avuy come diumenge era un mal dia per fer enquesta lexicogràfica. Per això aprofitam la vaga forsada en que mos veyem, per anar a fer qualques visites a amichs benvolguts que aquí tenim. Hem pres comiat d'En Josep M. Macià i Llompart i de la seua simpàtica família, i ab el tren de les quatre mos som esquitxats a Silla, i d'aquí a Sueca, arribanthi demunt les set. Demanam del Rt. Sr. Rector que hi havia l'any 1918 i ens diuen que fa quinze dies que se'n anà a Torrent a possesionarse de la Rectoria d'allà. Sabent que el cap de l'esglèsia ara ès Mn. Marian Marquès, mos hi presentam, i mos reb brassos uberts perque resulta que quant jo vinguí per primera volta a Sueca, l'any 1902, duya una recomendació del llavó Prefecte del Seminari de València i avuy Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca, Dr. D. Rigobert Domènech, molt cosa de Mn. Marian, el qual me volgué en sa casa. Jo ja no me'n recordava. Mn. Marian s'ès

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

oferit ell i sos germans, cunyades i nebots a dirmos tots els mots que sabran de coses de Sueca i posarnos en relació ab les persones dels diferents oficis d'assí que vulgam endardellar. Es la tercera vegada que vench a estudiar la llengua de Sueca. Hi venguí l'any l902 i l'any 1918. Deu fassa que ara m'hi campi tan be com les altres vegades. A les hores ens retiram a la fonda, i abans de les deu ja estam tots ajocats per demà poder fer lo jornal que pertoca.

Dia 31 (octubre)

Comensa l'enquesta del dialecte de Sueca

Mos aixecam abans d'anar en lloch i llests de les feynes precises de tal hora i berenats, ¡cap a ca Mn. Marian Marqués! [300] a on trobam son germà D. Salvador dispost a dirmos tota quanta cosa sàpiga i mos convenga. Presenta Mn. Sastre a la seua senyora, D.ª Assunció Ferrando, i a la seua cunyada D.ª Salvadora, també Ferrando, les quals ja son partides a esclovellarli tot lo del rentar la roba, pastar i coure el pa. Aquí en lloch de fer *bugada*, estenen la roba rentada, ben ensabonada, al sol, demunt el terrat, en terra, a on el sol la bat tres o quatre hores. Si no fa sol, la posen en lleixiuet, i llevò la renten. —En Moll el presenta el germà de Mn. Marqués an els Mtres. Pere i Victorià Juan i Pedralba, fusters; Mtre. Gerard Coves i Granell, manyà; Mtre. Daniel Sapinya, *paler* (forner); Mtre. Ramon Porta i Català, llenterner, els quals li diuen tot amatents els mots mes típichs de llurs ferramentes i de les feynes que hi fan. Mestre Pere Juan, perque En Moll ves una prensa d'oli i una *almàssera* (trull de moldre oliva), i pogués haverne el nom de totes les parts de tals màquines, l'acompanya a les que té aquí D. Francesc Palacios. En Moll les dibuixa i n'aglapeix els noms de totes les seues parts i funcionament.

Jo ab lo germà de Mn. Marqués emprench lo vocabulari del conreu de la terra: *rompre*, *mantornar*, *girar*, *antaular*, *femar*, castes de cereals i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

llegums que sembren aquí i lo conreu de la dacsa (castellà *maiz*), que aquí té gran importància.

Ab assò cauen les dotze i icap a dinar manca gent! La banda del capvespre ab D. Salvador Marquès fem lo vocabulari dels fems, segar i batre i ademes el del conreu de la *dacsa*. Ara En Moll dibuixa una partida d'*aines* d'agricultura, entre altres lo *jouet* (*jou* petit) de llaurar un animal en el *forcat* (arada que, en lloch d'*espigó*, té dos brassos), que encara no n'haviem trobat cap en tot Catalunya i lo Reyne de València. Ademés replega lo vocabulari del conreu de l'arròs i dels fruytals que aquí s'estilen. An això li volen aydar també lo germà de Mn. Marqués, D. Joan Batista i sos nebots, tots propietaris i llauradors molt entesos.

Prop de les vuyt prenim redòs tots tres a la fonda; i, llests de les feynes escayents, mos n'anam a geure per lo que puga esser. [301]

Novembre

Dia 1

S'acaba a forsa de forses l'endardell lexicogràfich a Sueca

Mn. Sastre de bon matí s'espitxa a ca'l Pare Amat Burguera, nadiu d'assí ab qui se passa casi tot lo dia, recullintne noms de totes les *seccions* de que ell cuyda (vida espiritual i temporal i de familia i distribució interna de la casa dependències i arreus casolans). Ab En Moll a les set i mitja li envelam a ca-Mn. Marquès; trobanthi son germà don Salvador que se posa a dirmos noms de tots els animals de ploma de les terres d'arròs i de marjal, que tenen tanta d'importància que l'Ajuntament d'aquí encanta la cassa de tals animals de ploma, i hi ha any que en treu 80.000 pessetes, com succeí aquest any passat. També mos diu el nom i qualidats dels *pardalets* (aucells menuts) que caplleven per assí. D. Joan Bta. Marquès i sos fills diuen an En Moll les castes de fesols i dacsa que conreuen a Sueca i llavò el noms i fantasies dels animalons i animalonets i animals selvatges. S'ès fet hora d'anar a l'Ofici, come bon dia de Tots Sants, i mos n'hi som anats tots. Acabat l'Ofici, hem refermades les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

amors, dient Mtre. Vicent Pujol, *obrer* (mestre de cases) an En Moll els mots mes especials del seu ofici, i ab D. Joan Bta., un fill seu i un seminarista, teòlech de V any del seminari de València i En Moll mos ne som anats an el *sequer* (era poligonal, enratjolada) de D. Joan Batista, a la sortida del poble, a on té una casa i una partida de *taules d'alfàs* (alfals) i *cavallons de remolatxa* i altres *ortalíssies* i una *era d'arròs*. En Moll hi ha dibuixades una partida d'aines i màquines antigues de tal conreu i jo també hi he dibuixats alguns arreus i he pellucat el vocabulari de *cèquies*, *filloles*, *brassals*, *escorrenties* i *escorriments*, i hi he alsat el pla d'un *restrellaor*, i un entrallat de *fillola*, *regaora*, *caixer*, *boquera* i *escorriment* a fi de poderne donar les fites netes.

Ab això s'ès feta hora d'anar a dinar, i mos n'hi som anats tots.

A les cinch mos entregam tots tres a ca-D. Marian Marqués, a on trobam sos germans, cunyades i nebots, que fan tres estols, donant recapte uns a Mn. Sastre, el altres an En Moll i els altres a mi, dientmos paraules suecanes fins a les vuyt del vespre, de totes les *seccions* que ens faltaven, deixantles totes escatades. [302]

A Sueca no hi ha bestiar gros ni petit, vull dir, no n'hi crien, sino que el duen ja fet d'altres bandes; ni hi ha abres casi: casi tot es horta i marjal. Això ha simplificat ferm la nostra tasca.

Hem donat milions de gràcies a la familia Marquès, que ab tant d'entusiasme ha colaborat a la nostra *Obra*. Que Deu els ho pagui així com nosaltres desitjam i demanam a Deu. Amen.

S'ès fet hora de pendre redòs a la fonda; i llests de les altres feynes i devocions d'aquest sant dia i d'aquesta santa nit (dels Morts), mos ne som anats a geure. I bona nit tots plegats.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 2 (novembre)

Cap a Cullera a on comensa ben vitench l'endardell del dialecte cullerench

Ens llevam d'hora per dir les Tres Misses, berenam ab quatre grapades, i ab el tren de les vuyt icap a Cullera manca gent! Hi arribam demunt les vuyt i mitja, i ens entregam a la *abadia* (Rectoria) a retre homenatge an el Sr. Retor (Mn. Josep M. Domínguez), que ens rep amabilíssim, oferintse a ajudarmos tot quant puga en l'enquesta lexicogràfica. Ens acompanya a ca-Mn. Pascual Martínez, zelós i intel·ligent sacerdot, degà dels preveres d'assí, i propietari, el qual, com li esplicam l'objecte de la nostra venguda a Cullera, se posa absolutament a la nostra disposició. A l'acte se presenta En Moll an els obradors de Mtre. Salvador Pedrós, fuster; de Mtre. Albert Alapont, manyà; de Mtre. Carles Fenollar i Agut, *paler* (forner). Els quals li diuen tots els mots mes típichs de llurs ferramentes i feynes. Jo me pas fins prop de les dotze ab Mn. Martínez, envestint les seccions de la terra com element de vida per l'home, que té tants i tants de rams, espinzellantme aquell bon capellà totes les feynes de preparar la terra per sembrarla de les varies coses que aquí la sembren, fent de passada la secció del *gallinal* (aviram) i del bestiar de cerra. Per poder estudiar les *aines* de llauransa i dibuixar les que convenga, ens acompanya Mn. Martínez i ens presenta a una honorable familia de propietaris d'assí: D. Ignasi Grau i Serra, D.ª Concepció Ferrer i son fill D. Ferran Grau i Ferrer, que tenen totes les *aines* i arreus de conreuar la terra. Els esplicam la tasca que de dia 26 de juny ensà anam fent per tot Catalunya i lo Reyne de València, [303] i s'ofereixen a mostrarmos i esplicarmos tals *aines* i arreus per que en traguem dibuixos tant com volguem. —Mn. Sastre l'ha acompanyat lo Sr. Retor a varies persones per que hi puga fer les seues seccions de vida espiritual, temporal i de família i de coses casolanes. N'hi han dit bona cosa Mn. Ferran Diego, Vicari d'assí, i Mn. Francesc Molero i el mateix Rt.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sr. Rector de Cullera. En Moll se presenta a ca'l Sr. Grau i Serra, a on li mostren les *aines* i màquines de conreuar la terra. En dibuixa una partida, consignant llurs noms i els de les altres que no dibuixa perque ja elze tenim dibuixades. S'hi uneix D. Josep Lafarga, jovincell d'aquí molt desxondit, i entre aquest i els dos Srs. Graus, pare i fill, li espinzellen tot el conreu de l'arròs, des que llauren la terra i hi sembren lo *favó* per adobarhi mes envant la terra, fins que fan lo planter, el trasplanten i el cuyden fins que ès granat i el seguen, i el baten i l'embotiguen. Ademés En Moll palluca de aquets senyors un bell aixam de mots cullerenchs ben bufarells que sensa adonarse'n enflocaven. —Jo la banda del cap vespre seguesch ab Mn. Pascual Martínez les seccions agricoles fins aprop de les sis, que me'n vaig a ca-D. Senén Jóver, propietari d'assí, molt intel·ligent en lo conreu cullerench, persona digníssima, que ha tenguda l'amabilidat de vindre'ns a visitar ab lo Sr. *Retor* a la fonda a on posam, quant acabàvem de dinar, oferintse a ajudarmos de tot cor a fer l'enquesta lexicografica a Cullera. Per això som anat a casa seua, i hi hem continuat l'escorcoll agrícola, comensat ab Mn. Pascual, pegantmoshi fins passat les set, que me'n he hagut d'anar a enllestir altres feynes. Els altres també han pres redòs a la fonda, hem fet lo que calia, hem sopadet i icap a geure son les feynes!

Dia 3 (novembre)

S'acaba a forsa de forses l'enquesta a Cullera

Mn. Sastre a les vuyt i busques li ha envelat a l'*abadia*, i ab el Sr. Retor i un capellà d'assí i l'*Ascolà* del Castell ha pellucades paraules a balquena, ben típiques de Cullera, que ens venen com un bonyol dins la mel. —En Moll li ha estret a l'*ascola* parroquial i se son aboldronats entorn d'ell N'Ignasi Bayona i Monjo de 9 anys, Salvador Sanxís i Prats de 10, Francesc Cruanyes i Aragó d'11, Enric Melià i Roig d'11, Antoni Sanxís i Prats de 12, [304] Vicent Pellisser i Muñoz de 12, Joan Calatayut i Piris de 12, Joaquim Arlandis i Melià de 12, Josep Aparici i Gracia de 12, els quals

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

li han esplicats jochs infantils (una quinzena), noms de *pardalets*, animalons i animalonets, i animals selvatges. D. Senen Jóver ès vengut a les vuyt a cercarmos a la fonda i jo m'he passat tot lo dematí ab ell, recullintne vocabulari del batre, de la *dacsa* i d'altres rams agrícoles. Ha cridat lo seu gendre, D. Joan Llopis Carbonell, propietari i molt intel·ligent en coses del camp, que ens ha aydat en l'enquesta agrícola, fins que s'ès presentat En Moll, que l'ha pres per conte seu i han fet lo vocabulari del taronger. Mn. Sastre passa per la *Casa de la Vila* i hi troba una partida de senyors que, com senten que ell ès vengut ab mi a Cullera per replegar cabal p'el *Diccionari*, se posen a dir mal de la Mancomunidat i de tots els catalans, però tan granat que no elze deixen part sana. I lo bo ès que el qui duya la veu, era un senyor que ha dit que els de l'*Institut* el feren corresponsal per enviarlos vocabulari cullerench. Poreu pensar si los ne deu haver enviat gayre! ¡Si en tenen de bon nas els *Instituters* per trobar les mates que fan llentrisca! vull dir, per trobar amichs que elze fassen costat per dur endevant llur *grandiosament* fantàstich *Diccionari General* que diuen que fan, i el fan tant com la coa de l'ase! La banda del cap vespre Mn. Sastre recull mots de Cullera de boca del Sr. *Retor* i d'un altre prevere d'assí i llavó de D.ª Concepció Jóver, filla de D. Senen, la qual li ha completat lo vocabulari dels vestits de dona, homens i infants.

En Moll ab D. Joan Llopis ha pallucat els mots referents a tots els abres fruytals que hi ha devers Cullera i també els dels animals de ploma de terres d'arròs i marjal, mentres jo feya altre tant ab lo vocabulari del bestiar de llana, cabres i animals de peu redó, que aquí no n'hi ha de cria, i ademés hem completat el ram d'*aines* de llauransa i qualque altre buyt de varies seccions del *Questionari*, aglapint altres mots volanders que tan bons senyors se deixaven caure. Acabada l'enquesta hem fetes mil mercès al Rt. Sr. Retor, a Mn. Pascual Martínez, a D. Senen Jóver, a son gendre D. Joan Llopis, que tant se son desturmellats per dirmos paraules i frases de tots els rams que mos interessaven. Com no hi coneixiem negú a Cullera, teníem molta de por de no ferhi calada buyda. Ens senyàrem ab la man dreta anant lo primer a saludar lo Rt. Sr. Retor, [305] Mn. Josep

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

M. Domínguez. A Sueca ja mos digueren que era tan trempat. Ho ès estat encara mes que no crèyem. A ell devem que els Srs. Martínez, Jóver i Llopis se prestassen tan magnànimament a fermos costat en l'enquesta lexicogràfica. Que consti el nostre agraiment mes coral a tots ells i an aquells que per cara d'ells tant i tant ens han aydat.

I ¿Quina vos pensau que l'hem feta després de tota aquesta cosa que vos acap de contar? Donchs mos ne som anats, enllestides ja totes les altres feynes, a posar els ossos de pla.

Dia 4 (novembre)

Cap a Xàtiva, a on comensam l'enquesta. —Una atrocidat que clama venjansa an el cel sobre el predicar en castellà

Berenam fort a les vuyt i busques i a les nou i mitja prenim el tren cap a Silla, arribanthi a les deu i mitja. Esperam el qui ix de València devers les dotze, que mos deixa a les dues i 20 minuts a Xàtiva. A Carcaixent ens enteram de que lo Rdm. Sr. Dr. D. Enric Reig, Arquebisbe d'aqueixa arquidiòcesi, ve ab el mateix tren i que davalla a dita vila. Nosaltres davallam també i tenim la sort de poder besar l'Anell Pastoral de Sa Escel·lència Rdma. que me dona un abràs i demostra alegrarse ferm del nostre homenatge, interessantse per l'èxit de la nostra enquesta lexicogràfica.

Dins el tren de Cullera a Silla, venien dins el mateix departament nostre tres Monges, que han estat anys a Cullera, i han tractats molt els cullerenchs, perque hi feyen costura i cuydaven els malalts de l'Hospital. Mos han contat de la poca fe que hi ha a Cullera i que molts de pares no deixen anar a missa ni a confessar els seus infants ni els deixen fer la primera comunió i que moltíssima gent no va a missa. Han dit ademés que els vells que cuydaven a un hospici que hi ha, no volien parlar gens en castellà ni volien que elles les hi parlassen perque deyen que no entenien tal llengua, i que els minyons i minyones sempre elze parlaven en valencià, però que elles feyen tot quant porien per ferlos parlar en

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castellà per que l'aprenguessen. —Ara be ¿quin profit han de treure aqueixa gent de que los prediquin en castellà i de dir les oracions sempre en castellà? Es general dins lo regne de València la fredor, l'indiferència, [306] l'ignorància en relligió entre la gent del poble, a ne qui prediquen en castellà i fan dir el catecisme i les oracions en castellà. ¿Entén eixa gent millor el castellà que el valencià? Es evident que no. Donchs si en valencià i tot tenen tant de mal entendre les coses la gent del poble del Reyne de València; si en dirlos res que no les convenga, contesten que no entenen el castellà, ¿quina equivocació, quina... atrocidat no ha d'esser anarlos a predicar en castellà, ferlos apendre el catecisme en castellà, a on hi ha tantes de coses tan difícils d'observar i de practicar i que contrarien tant i tant les males inclinacions del cor humà, i que dominen l'inmensa majoria de la gent? ¡Quina responsabilidat tan tremenda no contreuràn tots aquells devant Deu, que son causa de que dins lo Reyne de València no prediquin en valencià i no diguen el catecisme en valencià!... *Et nunc reges intelligite. Erudimini qui judicatis* (*et regitis Ecclesiam Dei*). ¡Que es de terrible allò del Profeta: *Parvuli petierunt panem, et nou erat qui frangeret eis. —Intelligenti pauca*.

Per segona volta vench a Xàtiva a estudiarhi la llengua. Hi vaig venir també l'any 1902.

¿Quina l'hem feta tot d'una d'arribar a Xàtiva? Doncs li hem estret cap a la Seu. Assí ancque no hi haja Bisbe, per temps n'hi ha hagut, i per això l'esglèsia major, de tres naus i creuer, grandiosa, grega-romana d'estil, encara se diu *La Seu*, i un dels carrers que hi desemboquen, se diu: *Carrer de la Seu*. Anam a la Seu per retre homenatge de respecte i acatament al M. I. Sr. Abat President de la Col·legiata de Canonges restaurada anys enrera, que ha nom Mn. Vicent Mas i Micó. Ens rep beníssim i s'ofereix a aydarnos tot quant puga en la nostra enquesta. Sos companys els altres canonges i beneficiats se posen a les nostres ordes, especialment els M. I. Srs. D. Josep Hinojosa, D. Enric Camós i Vanyó, nadiu de Mon-Taberner (Vall d'Albaida), Mn. Pere Aparicio i Climent, Consiliari del *Sindicat Catòlich Agrari de la Sagrada Familia*, Mn. Gonzal,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Cronista de la Comunidat Col·legial i Mn. Pascual Terol. Mn. Hinojosa ha donada una tarjeta de recomanació a Mn. Sastre i an En Moll per la Superiora del Col·legi de Minyones de les Monges Dominiques d'assí. S'hi presenten tot[s] dos i hi troben molt bona rebuda. S'arremolinen entorn de Mn. Sastre D.ª Teresa López, que per casualidat era an el Col·legi, i la seua filla Teresa Giner i López [307], alumna d'allà, que li diuen el nom dels vestits de dona i d'home, el *menudall* dels infants, bugada, pastar i forn. En torn d'En Moll s'aboldronen totes aqueixes minyonetes, Pepeta Esteve i Beldis de 13 anys, Maria de les Neus Gandia i Martínez de 12, Maria de les Neus Gironès i Cucarella de 12, Amelia Baldrés i Àlvarez de 12, Concepció Font i Garcia d'11, Carme Vera i Perutxo d'11, Rafela Climent i Cuenca d'11, Victòria Hostalet i Palop de 10. Les quals li diuen un bon raig de jochs infantils. —Ara jo me'n vaig ab lo M. I. Sr. Abat i Mn. Aparicio an el Convent dels *PP. Missioners del Cor de Maria*, que ens reben beníssim i ens ofereixen tots els minyons que tenen a la seua escola. Aquí acudeixen D. Vicent Ferrer i Ortoneda, propietari, President del *Sindicat Catòlich Agrari de la Sagrada Familia*, i D. Josep Blasco i Pinyana, advocat, Secretari del mateix Sindicat. Ab aquests dos i Mn. Aparicio mos entregam an el casal de dita entidat, i hi trobam els M. I. Mn. Enric Camós i Mn. Crespí Merenciano i Salvador, canonge aquest també d'aquí i nadiu de Llíria. Ab tots ells emprench les seccions de la terra com element de vida per l'home, i me diuen els noms de les castes de terres, bosch, erm, *terra campa*, preparació de la terra per sembrarhi, *tonyar*, *rebassar*, *rompre*, *mantornar*, i surten altres paraules de tots vents. Com mos ne temem, mos toquen les vuyt. Tallam caps i quiscú icap an el seu *joquer*! I bona nit tots plegats!

Dia 5 (novembre)

Ventim granat an el dialecte xativench

Mn. Sastre de bon matí s'aplega ab Mn. Gonzal Vinyes, i se passa ab ell tot lo dematí i fins a les sis del cap-vespre, aglapintli moltíssims de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mots de coses d'església i festes relligioses tal com les fan a Xàtiva, que hi resulten molt solemnes. A les sis li compareix un tal Francesc Pelejero i Tudela, *llauraor* de tota la vida i li diu els mots del conreu del cacau (cacauet) i del taronger. —En Moll el dematí ab D. Vicent Ferrer i Ortoneda i D. Eduard Montesa i Rio, nadiu d'Ontinyent, aplega el vocabulari d'arbres fruytals que hi ha devers Xàtiva, sobre tot, d'oliveres, almel·les, (amel·les) i raims. Se'n va llavò al Col·legi de les Dominiques i aquelles minyonetes d'ahir li diuen una pila mes de jochs infantils i un bon raig de cansons populars antigues, [308] que demostren admirablement l'estat de la llengua xativenca abans de la feresta castellanisació que avuy la petxuca. —La banda del cap-vespre se'n va a veure un corretger, un ferrer i un fuster, trobantlos tan ocupats que el perllonguen fins demà per dirli quiscú lo vocabulari de llur ofici corresponent. Al fosquet se presenta an el *Sindicat Catòlich Agrari*, i treballa fins devers les vuyt i mitja ab D. Josep M. Maravall i Baldrés, propietari, i ab D. Josep Blasco i Ritxart, *llauraor*, els quals li diuen el vocabulari de cassar i del conreu de l'arròs. Ara jo m'he passat tot el matí i lo cap-vespre ab D. Josep Pérez i Codina, Secretari i Contralor de l'Hospital, que m'ha dit el nom de tots els *ferraments* (eynes) de conrar la terra, de la casa i de la cuyna ab tots els arreus d'elles i també del rebost. Aquest bon senyor es intel·ligentíssim en totes les coses de Xàtiva. Fou colaborador del *Diccionari* que els de l'*Institut* diuen que fan i no el fan ni el volen fer; però hi ha mes de quatre anys que no hi ha colaborat, segons m'ha dit. I m'ha dit mes: que tot quant envià a l'*Institut*, ho envià per cara meua.

Passat les vuyt hem pres redòs a la fonda i mes vespret mos ne som anats a donar part a la nit.

Dia 6 (novembre)
S'acaba l'endardell lexicogràfich a Xàtiva

Mn. Sastre palluca mots xativenchs de coses de la casa ab D. Josep Pérez i Codina de les nou fins passat les dotze i en roman contentíssim.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

En Moll se'n va a veure un ferrer, Mtre. Avelí Sànchez, Mtre. Macià, un corretger, i lo M. I. Mn. Pascual Terol, que li diuen una partida de mots de llurs oficis i el derrer n'hi diu de l'ofici de teixidor i d'espardenyer. Jo m'estich de les nou fins a les dotze an el Sindicat Catòlich Agrari, a on un tal Antoni Pascual i Miralles, llaurador; nadiu de Llocnou d'en Fenollet, a una horeta de Xàtiva, un altre llaurador, Rafel Morant i Albert, de Xàtiva, un altre llaurador de Novelè, a un quartet de assí, que ha nom Miquel Reig i Climent, me diuen els mots referents a cereals i llegums que s'usen a Xàtiva; els mots de fems, femar i adobar les terres reguívoles i les que no ho son i tots els mots de segar, batre i embotigar cereals i llegum. A les dotze ab En Rafel Morant mos n'anam jo a ca un llaurador i propietari, D. Vicent Julià i Miralles [309], per veure un jou de bous. Mos ne mostra un de tirar a carro i un de llaurar, i llavò una *camella* (mitx jou) que serveix per junyir un bou devant el parell a fi de que els tres bous tirin mes fort. En Moll dibuixa els dos jous sencers i jo el mitx i llavò demanam an el boldró de circunstants que mos enrevolten, tots els noms de les pesses d'un carro de bous d'un tal Josep Guerrero i Vicedo, *bover* (carreter de bous), i d'un carro d'animals de peu redó, que tenim devant. Aquella gent baden uns ulls com uns platets i n'estàn esglayats de veure que un capellà i un senyoret dibuixen i demanen aquelles coses, que ells consideren lo mes despreciable i indigne de que negú elze dibuix ni elze escriga. Les mostram llavò els dibuixos de les eynes de llauransa que hem fets per tot Catalunya i Reyne de València, i aquella gent se'n fa creus. A les hores per lo que puga esser mos n'anam a dinar. Dinats, mos espitxam tots tres an el mateix Sindicat Catòlich Agrari. Hi compareixen aquells llauradors del dematí i el Sr. President del Sindicat ab el Secretari, un tal Roc Ruiz i Manresa i En Francesc Pelejero i Tudela. Aquest diu a Mn. Sastre tot el vocabulari del sistema i organisació de regar la terra ab l'aygua del riu, que funciona a Xàtiva i una partida mes de paraules connexes ab això. En Moll ab un parell d'aquells pagesos, el President i el Secretari completa la bolitxada de noms dels fruytals i animals de ploma d'orta i marjal que hi ha devers Xàtiva, i jo palluch vocabulari de totes les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

castes d'hortalissa que fan per assí i hi trop noms curiosíssims, molts d'ells consemblants an els que empren els hortolans de Mallorca. A les set i busques, considerant moralment acabada l'enquesta, retem mil mercès an aquella bona gent que tan bon costat mos ha fet en tal enquesta, especialment els Srs. President i Secretari del *Sindicat Catòlich Agrícola* i el Contador de l'Hospital, Sr. Pérez i Codina, i lo M. I. Sr. Abat de la Col·legiata, que tant i tant mos han aydat i favorits. De tots prenim comiat, i mos esquitxam a la fonda, per donarhi mes vespret part a la nit.

Dia 7 (novembre)

Cap a Alcoi, a on comensam l'enquesta

Deym missa dematinet i a les vuyt i mitja pujam an el tren que ve de València i mos ha de dur a Alcoi, resultant que, ab aquell tren van també cap a l'Uixola d'Alcoi [310] els grans amichs de l'*Obra del Diccionari* i meus, els Exms. Srs. Comtes de Ròtova ab son fill D. Ramon Rovira i Orlandis. Ab ells arribam a Alcoi i mos ne menen a l'Uixola, suntuosa masia, a on passen llargues temporades, i mos hi instalen, tractantmos come papes, posant a les nostres ordes tota la gent llauradora i de servici que allà tenen, per ferhi l'enquesta i tot quant mos passi per l'escudeller. Hi trobam un altre amich nostre ben coral, Mn. Tomàs Miró, cunyat d'aquell altre gran amich que teniem aquí, D. Rafel Cantó i Llopis, lo mes entusiasta i fervent amador de la llengua valenciana que hàguem conegut i que fa anys el Bon Jesús el s'en dugué, sens dupte per premiarli les seues moltes de virtuts i bones obres de que havia teixida la seua vida. Anam a visitar la seua honorable familia, que mos umpl d'atencions i oferiments, i rendim llavó homenatge an el Rt. Mn. Escrivà, *Retor* Arxipreste d'Alcoi, que mos reb ab els brassos uberts i mos fa mil oferiments. Tornarn a l'Uixola, i organisam l'enquesta per rompre el foch. Mos presenten els Srs. Contes tots aquests llauradors: Maria del Remei Jordà i Castelló, Enriqueta, Maria del Remei i Consol Santonja Jordà, Joan Santonja i Pastrana, Vicent Gadea i Garcia, Miquel Jordà Aznar, Francesc

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Santonja i Jordà, tots nadius de per assí. Mn. Sastre fa ab aqueixes llauradores (pageses) les seccions de bugada, vestits de dones i d'homes, *menudall* dels infants i altres mots per l'estil. En Moll ab els llauradors pelluca el vocabulari de pomeres, pereres, *mangraners*, albercoquers, cirers, figueres, raims. Jo prench per conte meu En Pere Jordà i Castelló, de Benifallim i envestim les seccions de la terra com element de vida per l'home, aplegant els mots referents a boschs, *aixares* (garrigues), tossals, munts, penyes, roques, pedres, *cudols*, *cantals*, les costes de la terra, camins, *aladre* (aratrum), *corrals* de cases de vila i de muntanya. —Com mos ne temem, toquen les nou, i suspenem les hostilidats fins demà dematí. ¿Que me'n direu? Ell enllestim les feynes que encara mos quedaven, i i*tutup*! quiscú demunt lo seu llit i ifins demà dematí, si Deu ho vol i Maria!

Dia 8 (novembre)

Pitja a les totes an el dialecte alcoyà i an el d'Ador (Gandia)

Mn. Sastre ab Mn. Tomàs Miró ha replegats mots a betzef de les festes relligioses d'Alcoi, que n'hi ha tantes i [311] tan solemnes. Ab En Moll mos som presentats an el Col·legi que tenen a Alcoi les Monges de Sant Vicent de Paül, i la Rda. Professora Sor Maria Brieva ha posades a la nostra disposició totes aqueixes minyonetes: Elisa Llopis i Company de 9 anys, Laura Miró i Durà de 8, Lluïsa Terol i Gonzalez d'11, Victòria Jordà i Agulló de 7; Roseta Peydro Penarrubias de 9; Elvira Sans i Domènech de 9; Pauleta San José i Gonzàlez de 12; Maria del Milacre Camilleri i Cambra de 9, Amanda Valls i Pérez de 8, i Anneta Terol i Gonzàlez de 7.

N'hem fets dos boldrons: un p'En Moll i un per mi. An En Moll aquelles pitxorines li han dit un bell enfilall de jochs infantils prou interessants, i ab la relació que n'hi han feta ha poguda estudiar la fonètica alcoyana. El meu estol m'ha dits els noms dels dies de la setmana i dels mesos, i llavò m'han contat fins a mil. Resulta que assí els minyonets i minyonetes, quant comensen a contar, conten també per

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

vints, i aixi diuen *20 i 9*, *20 i 10*, *20 i 11*, *20 i 12*, etc., *20 i 18*, *20 i 19*, *20 i 20*, *vint vint i u*, *vint vint i dos*. Aquí ja son pochs que hi arriben, perque els mes grandets i els mes grandassos se'n riuen de tal casta de contar, i elze corretgeixen i fins elze fan ofertes de bastó, i els pobrets ho deixen córrer. Llavò me diuen aquelles *infantes* els noms de les festes anyals i les costums de les mateixes, desde la festa dels *Reixos* (Reys) fins a les *Provessons* de Setmana Santa, *Mones de Pasqua* i tota la tracalada de gent que afiquen aquí dins el *Belem*, desde el *perotets* fins an el *tiriziti* (figuretes de fust molt xaravel·les que se balluguen una cosa de no dir per un enginy que dona moviment an el *betlem*, fent anar fora corda la gent menuda). Arribam a les dotze a l'Uixola, i hi trobam un tal Francesc Puig i Morant, maser(o)[16] dels Srs. Comtes de Ròtova, nadiu i habitador d'Ador, a una hora de Gandia, llaurador entès de lo mes en totes les coses de la llauransa, coses casolanes de la regió de Gandia, una de les mes típiques del Reyne de València. Ab En Moll mos posam a preguntarli coses de la llauransa, sobretot *ferraments* (eynes) i arreus de cuyna, mostrantlos hi dibuixats. Ell los se mira, i si son a Ador, ens diu el nom que allà tenen, i nosaltres zas! zas! a apuntarho. Així mos passam fins a les dues, que mos n'anam a dinar. El decapvespre i la vel·lada Mn. Sastre ab Mn. Tomàs Miró replega vocabulari de festes relligioses i de costums d'Alcoi i distribució [312] interior i esterior de la casa, i de les set fins a les nou tres filles del maser de l'Uixola (Enriqueta, Maria del Remei i Consol) li diuen els mots referents a aviram i un raig de tonades populars i n'anota una, la del batre que sembla ben interessant. En Moll i jo seguim replegant vocabulari agrícola que mos diuen el Masser d'assí Joan Santonja i sos fills del sembrar, creixensa i malalties del blat, i segar i batre i llavò animals salvatges i de ploma relacionats directament ab la vida casolana i llavó els animalons i animalonets que mes hi tenen que veure. —Ab això se fan les nou, enllestim les feynes que eren del cas i mos n'anam a geure. I bona nit tots plegats.

[16] Entre parèntesis a l'original.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 9 (novembre)

Segueix l'endardell dels dialectes de Alcoi i d'Ador. —Espipellades an el dialecte de Benifallim

De les nou fins a las deu replegam ab En Moll mots de coses de casa, que mos diuen la dona i les filles del *Mitger* de l'Uixola. Se presenten Mtre. Enric Segura, ferrer, i son germà Rossend, fuster; i En Moll en replega els mots mes típichs de llurs respectius oficis. A les deu prenim per conte nostre aquell llaurador d'Ador, Francesc Puig i Morant i el tenim embragat fins a les dues i de les quatre fins a les sis dientmos el vocabulari de regar, hortalissa, llegums, fruytes, amel·lers, noms de mesos i dies de la setmana, bestiar de llana, modo de fer el formatge, noms de les parts del cos, aucells, insectes i animals selvatges, noms dels ferraments de llaurar i cavar la terra, sembrarla, cuydar el sembrat i els arbres, fems, femades, cereals, segar, batre, aviram, porquim. Aquest Puig i Morant resulta valentíssim i molt desembarassat, puix mos dona raó a tots, i ab tot lo que mos diu mos hem d'afanyar ferm per poderlo seguir. Ab ell hem feta mes de la mitat de l'enquesta que ens calia fer a Gandia.

Mn. Sastre ha tengut prou que fer tot lo dia recullint vocabulari alcoyà de boca de Mn. Tomàs Miró, que, si ès un poeta esquisit, ès encara mes coneixedor a fondo del dialecte d'Alcoi, tan notable entre tots els dialectes valencians. De vel·lada ha replegats mots de coses de casa i una partida de cansons i tonades populars d'assí, ben riques de vocabulari. — De devers les set fins a les nou del vespre En Pere Jordà i Castelló me diu el vocabulari agrícola [313] d'Alcoi i Benifallim, tan estès com el d'Ador que En Puig i Morant m'acaba de dir.

Ab això hem tallats caps, i llests de totes les feynes que ens quedaven, mos ne som anats a posar els ossos de pla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 10 (novembre)
Segueix l'enquesta a Alcoi, embirmada ferm

Mn. Sastre se passa tot lo dematí i decapvespre registrant un bell paquet de llistes de mots: frases d'Alcoi, que ens ha duytes Mn. Tomàs Miró, donantlesmos de part de la senyora de D. Rafel Cantó i Llopis, al cel sia. Es la feyna de tota la vida de dit senyor, que la consagrà tota a Deu, a la seua familia i a la llengua valenciana. Mn. Sastre ha passada la vista per aquelles llistes per si hi havía res que calgués fer esplicar a una persona tan entesa en llengua alcoyana com Mn. Tomàs Miró, que hi afegeix encara un enfilall de coses mes.

Ab En Moll mos espitxam a Alcoi a las vuyt i mitja, tornantne a les dotze i busques, i a les tres i mitja repetim l'eixida fins que en regressam, fosca negra. A Alcoi replegam els mots mes típichs de l'ofici de corretger, que ens diu Mtre. Francesc Ferri i Espí, alcoyà, de tal ofici; i de l'ofici d'*obrer* (castellà *albañil*) que ens diu un Fadrí, nadiu de Castalla, entre Biar i Ibi, que fa vint anys que ès a Alcoi, el qual ens dona les fites ben netes del vocabulari de la construcció. Visitam llavò les *Escoles de l'Ave-Maria*, i ens reben beníssim els professors Mn. Rafel Monllor, D. Antoni Llopis i Grossalbes, D.ª Encarnació Monllor i D.ª Maria del Remei Vidal, que posen a la nostra disposició totes aqueixes *unidats*: Joaquim Grau i Rico de 13 anys, Joan Gironés i Abat de 10, Rafel Talents i Llazer d'11, Francesc Ortells i Soler de 10, Josep Sanz i Torres de 13, Josep Blanquer i Miralles de 10, Agustí Martínez i Gregori de 15, Enric Ibàñez i Gadea de 8, Josep Colomina i Servera de 12, Antoni Reig i Pérez de 10, Isidre Sampera i Vicedo de 10, Josep Blanes i Banyó de 8, Antoni Martínez de 9, Miquel Soler i Miró de 10, els quals mos han dits un bell enfilall de mots alcoyans d'allò mes interessants per la fonètica i la morfologia de la nostra llengua.

S'ès fet tart, hem enllestides les feynes que ens quedaven, i icap a geure manca gent! [314]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Dia 11 (novembre)

Mes endardell del dialecte alcoyà i del de Almudaina. —Cap a Gandia

Mn. Sastre ha seguit fent vocabulari alcoyà ab Mn. Tomàs Miró, que ès una vertadera especialidat de tal dialecte. Ara En Moll i jo hem pres per conte nostre, primer el Mitger de l'Uixola, recullintne tots els mots del carro, *jou*, *albarda*, *albardó*, que En Moll i jo hem dibuixats; i llavò hem embarriolat un guardia rural d'assí, Pascual Domínguez i Massanet, nadiu d'Almudaina, vileta entre Cocentaina i Vall de Gallinera: exemplar notable de «llauraor» valencià, que conserva com pochs moltes modalidats llinguístiques de l'antich valencià, que coincideixen ab certes modalidats balears, que en lloch de Catalunya ni del Reyne de València haviem trobades, com som els diminutius *-ingo*, *-inga* (v. gr. *homeningo*, *doninga*), i *-eu*, *-ewa* (v. gr. *clarosseu* [una mica clar] < *clarós* < *clar*; *verdusseu* [una mica vert] < *verdós* < *vert*; *negrusseu* [una mica negre] <*negrós* < *negre*, etc.), i una partida de coses mes que no retrech per no allargar massa, però que figuraràn en la *Gramàtica* que fa tants d'anys que prepar, si Deu ho vol i Maria. Ab aquest bo d'home hem fetes una partida de seccions, fins que s'ès posat a dirme els mots de la prensa d'oli. Se posa a esplicarme una pessa que li diuen *el gat*. Jo no comprenia la seua esplicació. Li demàn si a Alcoi n'hi ha cap de prensa d'aqueixes. Me diu que sí. Li propòs d'anarla a veure, i a l'acte mos posam les cames al coll i icap an el *Mas d'Ansenal*! uns vint minuts lluny de l'Uixola, a on mos han mostrades dues prenses per falta d'una i totes les coses de l'*almàssera* (tafona) o oficina de fer oli, prenint bona nota de tot quant ens ha dit el *caser*(o)[17] de dit mas, Salvador Cascan i Santa Maria, *almasserer* d'allà, molt amatent i xaravel·lo. Es venguda també una tal Brígida, *masera* de l'honorable Sra. D.ª Joaquima Rovira, germana del Sr.

[17] Entre parèntesis a l'original.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Comte de Ròtova, que ha dats a Mn. Sastre una bona ambosta de mots sobre robes antigues d'Alcoi i altres coses. —Ab això donam per acabada l'enquesta del dialecte alcoyà. Es la tercera volta que som vengut a estudiarlo: vinguí l'any 1901 i l'any 1910; però may m'hi era aturat tant com aquest pich.

Arribada l'hora d'espitxarmos d'Alcoi, hem donades milions de gràcies als Exms. Srs. Comtes de Ròtova i a son fill Ramon per lo beníssim que mos han tractats tots aquests [315] dies que mos han tenguts en llur magnànima company[i]a. I hem pres el tren cap a Gandia, a on som arribats a les nou i busques; i, llests ja de totes feynes, hem fet com que anarmosne a geure.

Dia 12 (novembre)

Enquesta del dialecte gandià

Venguí a estudiar aquest dialecte l'any 1901, l'any 1902, l'any 1918 i ara. Sempre m'hi som campat de primera.

Misses dites i desdejunats a ca'ls Jesuites (antich palau dels Duchs de Gandia, avuy Noviciat de la Companyia), el Rt. P. Saderra[,] per comissió del Rt. P. Rector, P. Jesús Josep Iglesias, ens acompanya an el col·legi que les Monges Carmelites tenen aquí. Esplicam a la Rda. Mare Superiora el pla del nostre *Diccionari* i l'enquesta que solem fer an els col·legis de Minyonetes sobre jochs infantils i altres coses llingüístiques que sol sebre la gent tenral, i presenta an En Moll tot aquest estol de pitxorines: Carme Beltran i Part de 14 anys, Marina Canet i Xàfer de 13, Roseta Donderis i Pastor de 16, Maria dels Desemparats Malonda i Arsís de 12, Concepció Ibàñez i Borradà de 13, Maria Domingo i Abarbes de 13, Maria dels Desamparats Company i Navarro de 12, Maria Ferri i Banyuls de 11, Maria de la Consolació Gimeno i Esteva de 13, Pepeta Palmer i Semper de 12, Maria dels Desamparats Miret i Miret de 10, Maria dels Desamparats Jordà i Redondo de 13, Pepeta Ferrer i Domenech de 10, Agneta Balbastre i Cucarella de 13, Elisabet Rigal i Aparisi de 12, Teresa Juan i Garcia de 12,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lluïsa Domenech i Llopis de 9, Elisabet Lluch i Pallarés de 14. Les quals diuen an En Moll vint i vuyt jochs infantils i llavó els noms de tots els arreus de casa, cuyna i rebost, dels animalons i animalonets, animals de ploma grossos i petits, animals selvatges, peres, pomes, taronges, figues, prunes, mores, castanyes, anous, *atmel·les*, *kereilles* (patates), naps, cols, xerebies, flori-cols, lletugues, *andívies*, *ancisam*, *ràvens*, zafanòries, magallons (garbayons), llentilles, sigrons, *fesols*, faves, garrofes, raims, carabasses, olives, llimes (llimones), *ambercochs*, magranes, cireres, guixes, *pavies*, codonys, alborsos, albargines, carxofes, dacsa, blat, arròs, gallinam, gossos i gats. Per replegar tota aquesta tracalada de mots no han bastat les tres hores del dematí, sino que s'hi han hagut de pegar de les tres fins prop de les set. I lo célebre [316] era el gust i delit ab que aquell estol de galanxones aguantaven la mestra, no parant may de dir mots an En Moll, que cuydava estellarse escriu qui escriu, al mitx dels esclafits de rialles que feya aquell minyonim, de veure que els escrivien totes aquelles coses, que may havien somiat que poguessen tenir tal importància.

Com hem hagut deixat En Moll an el col·legi de les Monges Carmelites, li envelam ab Mn. Sastre an el col·legi de Pares Escolapis, que mos proporcionen tots aquests minyons: Carles Pomares i Bernabeu d'11 anys, Vicent Climent Lloret d'11, Josep Minyana de 10, els quals diuen a Mn. Sastre mots de totes les seccions de que ell se cuyda (vida relligiosa, temporal i casolana i seccions de la casa per dedins i per defora). Així passa tot lo dematí i tot lo de-capvespre. Jo prench per conte meu aquests altres, Joan Batista Moll i Morató de 10 anys, nadiu de l'Alqueria de la Comtessa, Joaquim Bellver i Mollà de 9, de Gandia, Josep Borrull i Ferrer, Josep Maria Garcia i Borrull, Ricard Quílez i Pellisser d'11 anys, Josep Albinyana de 16, Josep Gras de 14, Antoni Sànchez i Telda de 14, tots de Gandia, els quals me diuen tot un esbart de mots gandians i alguns *intensius* d'allò mes interessant. Hora baixa el Rt. P. Saderra me acompanya a ca-un tal Francés Robiols i Castelló, de 63 anys, llaurador de tota la vida, que crida un amich seu, un tal Manuel Mayor i Esteve de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

71 any, llaurador també, tots dos de Gandia, els quals me diuen els mots de l'art de conrar la terra, desde el primer cop que hi peguen per prepararla i ferla produir, fins a segar i batre el blat. A les set i busques posam forqueta.

Aplegats a la fonda a les vuyt, enllestim les feynes que ens quedaven, i mos n'anam a veure la *mula blanca*, i ¡bona nit tots plegats!

Els Rts. Pares Escolapis avuy mos han volguts a dinar, i hem feta ab ells una conversada ben llargaruda i ben coral. Grans mercés a tots i especialment al Rt. P. Francesc Gascon, Rector.

Dia 13 (novembre)

Mes rametxades an el dialecte gandià. —Cap a Pego manca gent

Mn. Sastre se passa tot lo dematí i part del capvespre ab En Josep Albinyana pellucantne mots gandians de diferents *seccions* que li tenim comanades, especialment del ram de pastar, enfornar, rentar i fer bugada. —En Moll [317] an el col·legi dels Escolapis replega mots de jochs infantils i d'altres *seccions* del *Questionari*, que li diuen els minyons: Ramon Perelló i Peyró de 10 anys, Vicent Ferrer i Tormo de 10, Josep Moragues i Gomar de 12, Frederic Mayor i Piera de 12, Joan Fort i Vidal d'11, Joaquim Jimeno i Albinyana d'11, Rafel Florez i Alario d'11, Francés Belda i Galiana de 10.

Ara jo li estrench a ca'n Robiols a on ve son amich En Mayor i Esteve, que me diuen els noms dels *ferraments* agrícoles, que jo los present dibuixats, i llavò els mots de la cènia de fusta, que assí encara n'hi ha qualcuna. El Rt. P. Jesús Josep Iglesias m'ha volgut a dinar ab la Rda. Comunidat del Noviciat, que avuy celebraven la festa de Sant Estanislau de Kostka, Patró dels Novicis. Un novici mallorquí, Germà Bonet, antich deixeble meu d'*Història de Mallorca* en el nostre Seminari, s'ha deixat caure al temps del dinar un sermonet de pinyol vermell sobre el Sant del Dia, avuy tan solemnement festetjat an aquesta Santa Casa. El P. Rector i els demés Pares han demostrat interessarse vivament per l'*Obra del*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Diccionari, fent vots ben fervents perque capiti be. Amen. —Assí ens ha comparegut de València En Josep M. Macià i Llompart per acompanyarmos a Sanet demà. Mos som despedits de tan bons Pares agraintlos de tot cor el costat que mos han fet en la enquesta lexicogràfica que assí hem duyta a cap. Lo mateix agraiment hem manifestat i tenim ben ardent dins el cor envers del Rt. P. Rector dels Escolapis i els altres Pares súbdits seus, que tan magnànims se son demostrats per la nostra *Obra*.

A las set prenim el tren cap a Oliva, i a Oliva l'automòvil cap a Pego. Per passar dues hores de distància han hagut de posar aygua a l'automòvil quatre o cinch vegades, de sorrer que anava. El passatgers hi estàvem mes atepits que arengades. Ens ha rebuts el nostre bon amich i colaborador Mn. Bernadí Sastre, Vicari d'assí fa 25 anys. Hem compostes les vases per empendre demà matí l'enquesta. —Es la segona vegada que vench a Pego per estudiar la llengua pegolina. Ja hi vinguí l'any 1918. [318]

Dia 14 (novembre)
Enquesta a Pego. —Cap a Sanet a on comensam l'endardell lexicogràfich

Mn. Sastre a les vuyt i busques s'ès constituit el Convent de Pares Franciscans d'assí i hi ha trobat un hortolà, tan amatent, un tal Vicent Espinós Martí, que li ha dits els noms mes típichs del rentar, pastar i abres fruytals que tenen els frares dins l'hort, en lo qual ha passat tot lo dematí. Ab En Moll i Mn. Bernadí Sastre li envelam an el col·legi de les Monges Franciscanes. —Esplicam a la Rda. Mare Superiora l'objecte de la nostra enquesta, i a l'acte posa a la nostra disposició totes aquestes minyonetes: Pilar Miralles i Miralles de 14 anys, Pilar Saez i Oltra de 14, Encarnació Martínez i Amengual de 13, Teresa Salort i Gregori d'11, Angeleta Peris i Penyalba de 15, Roseta Ortolà i Abat de 15, Maria Rosina i Morell d'11, Càndida Sastre i Ortiz, Pilar Ortolà i Nadal d'11, Angeleta

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Ferrandis i Gelabert d'11, Roseta Peris i Penyalba de 14, Carme Moll i Femenia de 15, Carme Ortolà i Nadal de 13, Roseta Caselles i Garcia de 12, Elisabet Vayà i Martínez d'11, les quals se son arremolinades entorn d'En Moll i ja son estades partides a dirli jochs infantils. —N'hi han dits vint i cinch, i llavò cansons populars antigues i noms d'aucells, animalons i animalonets. A les onze i quart les ha deixades En Moll perque a les onze i mitja mos n'havíem d'anar a Sanet.

Deixat En Moll an el col·legi de les Franciscanes, hem visitat el Convent dels Franciscans, saludant lo Mt. Rt. P. Guardià (Fr. Josep Maria Gisbert), que ens ha oferits els minyonets de l'escola que tenen i tots els Pares de la Comunidat per fer enquesta ab tots ells: oferiment que li hem acceptat i que contam aprofitar. Del convent som anats a la Abadia a rendir homenatge a l'Autoridat Parroquial tan dignament representada en la persona del Rt. Mn. Jacinto Grau i Magraner, Retor de Pego, condeixeble i amich íntim del Rdm. Sr. Dr. D. Rigobert Domènech, Bisbe de Mallorca. El Rt. Sr. *Retor* m'umpl d'atencions i de oferiments, i a les hores ab Mn. Bernadí Sastre i una germana seua envestim l'enquesta lexicogràfica sobre la terra com element de vida per l'home, estudiant tota la preparació que hi fan per sembrarhi i plantarhi, tot el ram de femades i adops i castes de cereals i una partida de coses [319] de la casa i en dibuix unes quantes característiques de Pego.

Ab això se fan les onze i mitja. Una tartaneta que hem llogada de bon matí, mos n'havia de dur a Sanet. Espera qui espera que vengués, anam a veure com ès que no ve resulta que se'n ès anada devers les vuyt i no ès tornada ni noves. Resolem d'anarmosne ab una diligència que ix d'assí. Mos n'anam a dinar ab quatre grapades. Mentres dinavem ve un correu a dirmos que la bona de tartaneta estava a punt per partir. Acabam de dinar i ¡cap a dir a la diligència que no mos esperi! Quant torn de dirho, me trop que ès vengut un altre correu a dir que no confiem de la tartaneta perque no saben per on para. Aquí l'amo de la fonda se'n va a cercarne una altra; la troba i partim cap a Sanet, a on arribam devers les tres, tot travessant per Sagra, el Ràfol d'Almúnia i Benimeli, que ab

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Sanet fan un boldró de viletes, a deu minuts una de l'altre, fent totes quatre una sola parròquia. A Sanet trobam els parents d'En Josep M. Macià i Llompart, la mare del qual ès de Sanet. Ens acobitia a ca-seua D.ª Maria Josefa Llompart i Sena, tia d'En Josep M. Son germà D. Antoni i son cosí Simeon Mut i Gadea, se posen tot d'una a la nostra disposició i emprenem ab ells les seccions de conrar la terra, espinzellantme totes les operacions que aquí s'estilen desde lo *rabassar* i *tonyar* fins a deixar el blat a punt de segar. Ab això se fan les set, i mos ne anam an el nostre hostatge, i trobam Mn. Sastre que ab Na Rosa Ruiz i Sendra, criada del Rt. Sr. Vicari d'assí (Mn. Ismael Ferrer) i llavò ab el mateix Vicari s'ès sabut enginyat per aglapir els mots de casi totes les seccions que li tench comanades.

I ¿que hem fet a les hores? Hem enllestides les feynes que encara hi havia, i mos ne som anats a geure.

Dia 15 (novembre)

Segueix l'enquesta del dialecte de Sanet. —¡Quin atentat que ès predicar en castellà an el poble valencià!

Mn. Sastre encara ha tenguda una mica de feyna par acabar les seccions que li tenim comanades ab el senyor Vicari i sa criada. —Ara ab En Moll mos ne som anats a ca-D. Simeon Mut, a on la seua dona i una filla seua mos han dits els mots del pastar i enfornar i coses de la cuyna. Mos n'anam llavò a l'escola nacional de D. Lluís Martínez i Díaz [320], l'única que hi ha assí del setembre ensà i que ès de minyones i minyons per falta de remeys. Li esplicam la nostra cosa llingüística. Se'n fa càrrech, i posa a la nostra disposició tota l'escola. Primer mos fa pendre cafè, i llavò entorn d'En Moll s'arremolinen totes eixes minyonetes: Celestina Amengual i Llompart d'11 anys, Elvira Mut i Mut d'11, Roseta Mut i Vives d'11, Josefa Albinyana i Ballester d'11, Maria Amengual i Gadea de 13, Maria Part i Mut de 13, Dolors Gadea i Garcia de 10, les quals han dits an En Moll vint i quatre jochs infantils i unes quantes de

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cansonetes, i llavò tot un enfilall de diminutius de lo mes pintoresch. Ventassí unes quantes mostres: *Llengua* > *llengüeta* > *Llengüewa* > *llengwèu* > *llengwiwa* > *llengwiu* > *llengwinga* > *llengwatiwa* > *llenguetewa* > *llengwetinga* — Dent: *dentot* > *dentota* > *dentarro* > *dentarra* > *dentol* > *dentola* > *dentarrot* > *dentolarro* > *dentolarra*. S'hi han pegat fins a les dotze. A les dues hi ès tornat En Moll i l'han enrevoltat tots aquests minyons: Gabriel Amengual i Carrió de 10 anys, Josep Mut i Ferrando de 9, En Batista Domènech i Mut de 12, Melcion Mut i Gavilà de 10, Rafel Minyana i Mas de 8, Joaquim Mut i Mut d'11, Lleonart Mut i Amengual de 8. Se posen a dirli jochs i jochs i ell escriu qui escriu. N'hi han dits devers catorze i llavò ¡venguen noms d'animals selvatges i animals de ploma mes relacionats ab la vida casolana! Ab aixo també son sortits un enfilall d'*intensius* (*aumentatius* i *diminutius*) de lo mes xaravel·lo i interessant per la nostra morfologia. S'ès fet hora de tancar l'escola (les cinch). Se despedeix En Moll del Sr. Mestre, i indica a alguns d'aquells xabalets si voldràn venir an el nostre hostatge per continuarhi la pellucadissa de mots i formes gramaticals. ¡Bona les ha dita! Tots han comparegut tot d'una, seguint la calabruixada de mots i frases, que En Moll s'hi veya en feynes per escriure tot lo que li cridava l'atenció. Lo bo ès estat que altres minyons i minyones, com han sabut això, compareixen també an el nostre hostatge (n'han compareguts una vintena) i allà venga tots a dir mots i mots. Tant s'hi son encalentits que han comensat a disputar sobre els mots i la manera de dirlos, rientse'n uns dels altres, que han arribat a repartirse nesples, castanyes, serves, xisclets i demés recapte per l'estil. Algunes minyonetes fins se son escambuixades. Sobretot han armat un talabastaix i un marruell [321] de los cent mil dimonis cucarells, i no hi hagut altre remey que arruixarlos cap a Sanet (la nostra casa es a fora vila). M'ha sabut greu d'aquest final tan borrascós, per la digníssima senyora que tan mos honra donantmos posada. —Ara jo, tot d'una de dinar[,] li envel cap a una *almàssera* (tafona), que ha resultat esser de D. Ovidi Mut. Me'n hi entr sensa conèixer negú i me pos a demanar an als almasserers els noms de les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

coses. Me deyen aquells noms ab visible estranyesa de que jo els ho demanàs. Llavó els he esplicat com era que ho demanava, per fer el diccionari de la Llengua Valenciana, i ells m'han confessat que m'havien pres per un investigador del Ministeri d'Hisenda que hi anava per pujarlos la *patent* (contribució industrial). Havia notat jo que, mentres apuntava els noms que ells me deyen, ès vengut un senyor que no ha dit res, sino que se mirava la feta, i mes tart l'he vist a ca un altre senyor i m'ha contat que aquells *almasserers*, com han vist que jo elze demanava les coses de l'*almàssera* i les apuntava, n'hi han enviat un per que hi vengués perque hi havia un *flare* (frare) que s'era presentat a l'*almàssera* i elze demanava totes les coses i elze apuntava, lo qual elze feya molt de mal de ventre. M'ha dit tal senyor, que resulta ser el Metge de Sanet, que, com m'ha hagut sentit i jo me'n som anat, ha dit an aquells almasserers que estiguessen tranquils de mi, que cap mal los pervendria de tot quant jo havia escrit. El senyor a la casa del qual he vist jo el Metge, ès D. Pasqual Merita i Sala, cavaller valencià que posseeix lo magnífich casal de l'antiga Senyoria de Sanet i els Negrals, a on he passat casi tot lo cap vespre i la vel·lada ab En Simeon Mut, D. Pasqual, un fill i un amich seu i lo Rt. Sr. Vicari de Sanet: tots els quals no han parat gens de dirme mots *sanetenchs* i d'altres endrets del territori valencià, referents a eynes de conrar la terra i a coses de casa.

Mn. Sastre, havent acabades les seues seccions, després de dinar li ha envelat a peu cap a Pego a continuarhi l'enquesta que ahir dematí hi comensà.

Tot sopant D.ª Maria Josefa Llompart mos ha contat els conflictes que hi ha a Sanet entre el Sr. Mestre d'Escola i els minyons que hi van, perque no s'entenen. El Sr. Mestre, andalús, no entén els minyons valencians, i els minyons nos entenen el Mestre i devegades hi poden llogar cadiretes. [322]

Aquí crit l'atenció sobre l'errada feresta que ès predicar an el Reyne de València en castellà. Si els minyons de Sanet no entenen el Sr. Mestre perque elze parla en castellà, ¿com han d'entendre els sermons que les

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

prediquen a l'església, invariablement en castellà? Els valencians, sempre que los convé, diuen que entenen el castellà; ara si no les convé, diuen que no l'entenen. I com demunt la trona han de dir tantes de coses que contrarien i disgusten l'*animalis homo*, digaume ¿que ha de succeir ab la predicació en castellà dins el Reyne de València? Si el poble de per tot arreu, comensant p'el valencià, té tanta de dificultat per entendre les coses de la Relligió, sobre tot aquelles que li contrarien les passions, ¿que ha de treure en net el poble valencià dels sermons que li fan en castellà? Si fins en valencià ès tan mal de fer donarlos a entendre les coses divines ¿què han de fer si les ho diuen en castellà? Si ès evident de tota evidència que sempre les entendrien mes en valencià que no en castellà, ¿com no han de perdre el temps miserablement els predicadors predicant en castellà a la gent de llengua valenciana, que may parlen mes que en valencià i que no mes entenen a redols el castellà?

Ja valdria la pena de que s'hi fixassen ab això tots aquells de qui dependeix tal estat anormalíssim de coses.

16 (novembre)

S'acaba l'enquesta a Sanet i icap a refermarla devers Pego!

En Moll dibuixa uns *anganells* (de fusta) per portar cabassos demunt l'albarda, uns *awiaders* d'espart, de tres cabassos sensa cul per banda per portar cànters d'*àwia*, i una *cassa* d'enreixat de fil ferro per escaldar pansa, de D.ª Maria Josepa Llompart. Mentres tant devall jo a Sanet i D.ª Concepció Rovira de Mut me diu els mots de la bugada i de l'aviram. Una tal Josepa Gadea i Sentí i una tal Ana Ferrer i Català, veines de la Sra. Rovira, m'espinzellen tot el procés de la cria de cuchs de filar, donantme'n les fites ben netes. Llavò ab En Moll entram a una casa nova que fan, i el Mestre Obrer (picapedrer), Josep Mut i Domènech, ens diu els mots de son ofici. En Moll se'n va a dibuixar una alfàbia fenomenal (aquí en diuen *gerra*) que D. Pascual Merita té al mitx del pati de la Senyoria, i que diuen que ès l'única que's conserva de les trenta que hi [323] havia a dita

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Senyoría per tenir oli. —Topam D. Pascual Merita i mos acompanya a l'obrador de Mtre. Salvador Ballester i Llull, ferrer, al cel sia, i el germà del mort, Mtre. Pere [Ballester i Llull], ens diu els mots de son ofici. Llavò li envelam a l'obrador de Mtre. Salvador Amengual i Perelló[,] fuster[,] que espinzella an En Moll els mots de fustería que s'usen a Sanet, mentres jo li cop an el forn de Na Rosari Ferrando i Amengual, i d'ella aglapesch els mots capitals del forneratge.

Ab això donam per acabada l'enquesta lexicogràfica de Sanet agraint de tot cor el costat que ens han fet les bones persones amunt anomenades, especialment D.ª Maria Josepa Llompart, que mos ha tenguts a casa seua i ens hi ha tractats tan be i tan be.

A les onze i mitja hem tengut el carruatget que haviem contractat despuysahir, que mos ha tornats a Pego, deixantmoshi a la una.

Dinam i En Moll s'espitxa an el Col·legi de les Franciscanes, i ab les mateixes minyonetes de despuysahir segueix replegant vocabulari de fruytals i animalons i arreus de casa i cuyna, que duym dibuixats a diferents llibres, que En Moll mostra an aquella gent menuda, i consigna el nom que li diuen que tenen a Pego; i llavò li diuen un nou enfilall d'intensius que valen la barba d'un soldat. Mn. Sastre ab D. Bernadí acaba totes les seccions de que està encarregat. Jo me'n vaig an el Convent dels Pares Franciscans. Oferesch mos respectes an el M. R. P. Fr. Josep M. Gisbert, Guardià d'aquesta Santa Casa, i llavò he celebrada una entrevista ben coral ab el P. Eberard Lòpez, de Beniarrés, un amich ferventíssim de la llengua valenciana i de l'*Obra del Diccionari*. M'ha donat un grapat de mots escaygudíssims del seu nadiu terreny, fins que l'he deixat per haverles ab un esbartinyol de minyons de l'escola del Convent. Vetassí llurs noms: Vicent Duato i Cambrils de 8 anys, Pasqual Garcia i Ferrando de 8, Josep Company i Sastre d'11, Àngel Garcia i Sendra de 12, Josep Garcia i Ferrando de 10, Josep Paretó i Escrivà de 8. Els quals me diuen el nom dels dies de la setmana i dels mesos i dels nombres cardinals, i després un bon esplet d'*intensius*, d'allò mes pintoresch i interessant per la gramàtica. —Li envel llavò a Ca D. Bernadí Sastre, qui

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

me presenta un amich seu, un tal Vicent Franquesa i Pastor de 71 any, carboner de tota la vida, que m'espinzella ben espinzellat tot el ram [324] de la carboneria. Després ab D. Bernardí i un nebot seu i un veí, un tal Pascual Sala i Sendra, obrer (picapedrer), me diuen els noms del segar i batre ab totes les incidències de tals operacions, i llavò tots els *ferraments* i arreus de l'art de conrar la terra; i ab En Sala mos n'anam a veure Mtre. Joan Pardo i Bonhome, fuster i Mtre. Josep Garcia i Tomàs, ferrer, per demà poderhi anar a aglapir els mots de llurs respectius oficis.

Devers les vuyt tots prenim redòs a la fonda, i llests de les altres feynes que hi havia, mos n'anam a geure, i ¡bona nit tots pegats!

Dia 17 (novembre)

Segueix ben vitenca l'enquesta del dialecte de Pego

Ab Mtre. Pascual Sala i Sendra i En Moll ens n'anam a l'obrador del ferrer Mtre. Josep Garcia i Tomàs. Hi deixam En Moll i li diuen els mots de l'ofici de ferrer, i uns quants llauradors que hi ha, n'hi diuen un bon raig de la llauransa del camp. Mentres tant ab Mtre. Sala mos entregam a l'almàssera de D.ª Josepa Garcia, i l'*almasserer*, Ramon Femenia i Anaya ab Mtre. Sala mateix me diuen tots els mots de la fabricació de l'oli, i llavò ve En Moll i dibuixa una *lletgidora* (un poal de llauna ample i baixet ab un brec ben ample, que serveix per treure l'oli del cossi, enterrat tall de boca just devora la prensa, a on cau l'oli que brolla del *peu* (pila d'esportins). D'assí li estrenyem cap a l'obrador del fuster Mtre. Joan Pardo i Bonhome, que mos diu tot amatent els mots del seu ofici. Mos esquitxam llavò a ca Mn. Bernadí Sastre i ab Mestre Sala i un cosí seu llaurador, Salvador González Sala, feym el vocabulari de la construcció, conreu d'arròs, oliveres, amel·lers i figueres. Lo qual mos té ocupats fins passat la una. Després de dinar pellucam els mots dels arbres en general (rabassa, soca, cimals, branques, ramutxaya, netetjar, asporgar, empeltar); i ab Mn. Bernadí, son germà Diego, Mtre. Sala i un mercader de bous, Joaquim Alzina i Amengual, replegam els mots més típichs del

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ram de bestiar gros i petit (porchs, ovelles, cabres, bous i animals de peu redó) i també el ram d'abelles. Lo qual ens ocupa fins a les set del vespre, que prenim comiat de tots els amichs que tan bon costat mos han fet en la present enquesta, i els ho agraim ab tota la nostra ànima, principalment a Mn. Bernadí Sastre [325], que avuy mos ha tenguts a dinar, tractantmos esplèndidament.

I al vespre, ja tart i sopats, mos n'anam a geure.

Dia 18 (novembre)

¡Cap a Dénia i Benidorm! a on comensam l'endardell lexicogràfich

Ab l'automòvil de les vuyt mos espitxam a Dénia i de Dénia a Benidorm, a on arribam ab pluja devers les dues i mitja. De la fonda li envelam a l'*Abadia* ab una brusquina ben xalestona. El Rt. Sr. *Retor*, Mn. Joan Segarra i els Rts. Srs. Vicaris Mn. Josep Ripoll i Mn. Basili Nequeroles ens reben tot amables, oferintse a fermos costat en quant puguen.

Ja ès la segona vegada que vench a estudiar la llengua de Benidorm. La primera fonch l'any 1902 i m'hi campí beníssim.

Mn. Sastre ab un d'aquells vicaris comensa a pellucar vocabulari de festes relligioses i de coses d'esglèsia. Ab En Moll mos ne som anats an el convent de les *Germanes de la Doctrina Cristiana*. Esplicam a la Mare Superiora l'objecte de la nostra visita. Se'n fa càrrech ben be, i posa a la nostra disposició totes les minyonetes de la costura, i escullim aquestes: Angeleta Llorca de 15 anys, Angeleta Ors de 13, Agneta Baldó de 12, Antònia Pagès d'11, Consolació Bornay de 10, Josepa Saragossa i Pérez de 14, Esperança Devesa i Cantó de 16, Àngela Barceló i Barceló de 9, Concepció Llorca i Saragossa de 10. Les cinch primeres diuen an En Moll vint jochs infantils i les quatre derreres me diuen a mi els noms del dia de la setmana, dels mesos, dels nombres cardinals i un grapat d'intensius.

Acabada la costura, mos n'anam a l'*Abadía*, a on el Sr. Retor i dos Vicaris ens diuen mots i mes mots de Benidorm i d'altres vents. L'escolà major, un tal Macià Ortuño i Llorca, que es un gran pescador, comensa a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dir vocabulari de pescador an En Moll, i queden celietjats per demà dematí anar a la plaja per estudiar mes d'aprop la pescatería. També ens diu mots benidormers D. Josep Pérez i Llaures, nadiu i metge d'assí.

Se fa tart, i llests de totes les feynes que ens quedaven, ¡cap a donar part a la nit! [326]

Dia 19 (novembre)

S'acaba l'escorcoll a Benidorm. Cap al Campello

Ha plogut casi tota la nit i plou fins devers les nou. En Moll se passa tot lo dematí ab l'escolà, que li diu tots els mots de pescar ab tots els enginys que assí hi ha per embarriolar peixos. Llest de l'escolà, li diuen un bon raig de mots de llauransa i de marinería els amos de la fonda, don Miquel Ors i Miquel i D.ª Josepa Such i Barceló, molt entesos en totes eixes coses. —Mn. Sastre ab varies minyones de la costura de les Monges (D.ª Tereseta Castells i dona Vicenta Vives) replega el vocabulari de la bugada, pastar, noms de les robes i vestits i frases benidormeres i noms vulgars de les malalties.

Jo fas tot lo dematí en la costura de les Monges, a on tres senyoretes, D.ª Josepa Saragossa, D.ª Antònia Ors i Baldró i D.ª Àngela Bayo i Agulló, me donen els noms de l'aviram, noms de parentiu i llavò el d'una infinidat d'arreus de casa i de cuyna, tots quants ne duym de dibuixats dins una de les llibretes que han corregut per tot Catalunya i el Reyne de València. Jo elze mostrava aquells dibuixos, i elles me deyen els noms que tals coses tenen a Benidorm.

Dinats, hem pres el tren a les dues i mitja cap a Campello. Mos hi ha deixats a les tres i tres quarts. Ens havien dit que a Campello hi ha un gran col·legi de Salessians i llavò molts de pescadors. Per això, en lloch d'anar a Sant Joan, mos som aturats assí, per poder fer mes be la nostra enquesta ab els minyons del Col·legi. Els deixebles de Relligiosos sempre ofereixen grans ventatges demunt els que no ho son, per l'escorcoll llingüístich.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Devallam del tren i no trobam negú a l'estació per durmos les maletes ni cap carruatge per pujarhi ni fins i tot cases ni carrers de població. Demanam an els de l'estació a on era la vila del Campello, i han dit que ben aprop, tot lo mes deu minutets. —Ja seràn deu minutots, he pensat jo. Hem resolt que En Moll guardàs les maletes a l'estació, i nosaltres anar al Campello a cercar fonda i a veure els Pares Salessians per sebre si ab els minyons de llur Col·legi poriem fer enquesta. Ens posam les cames an el coll, i icap al Campello tots dos! Passam per devant una caseta ab dues o tres dones an el portal que feyen la pretxa. Demanam si anàvem be per arribar el Campello i si hi havia [327] Col·legi de Salessians. Mos han dit que sí a abdues coses, però que els Salessians no eren dins el poblet, sino un quartet lluny a prop de mar, a on cada dissapte anaven els xiquets del Col·legi a *llavarse's peuets*. Hem cregut que ens convenia anar tot dret el Col·legi perque, si no hi poriem fer enquesta, cap feyna teniem al Campello. Aquelles dones ens diuen que, per anar al Col·legi, el camí mes dret era pendre la via del tren i que anàssem de d'allà fins que trobaríem un pont, que el passàssem i ja veuríem el Col·legi, que era un bell casal totsol i demunt una mica de serralt. Hem fetes totes aqueixes passes, i efectivament hem trobat el Col·legi; però hem hagut de caminar prop de mitja hora. Arribam an el Col·legi, demanam el P. Superior. A l'acte mos rep ab una gran amabilidat. Li esplicam l'objecte de la nostra venguda, i no sols ens ofereix els minyons del Col·legi per ferhi els nostres escorcolls llingüístichs, sino que vol donarmos posada, instalantmos dins cel·les de primera, i envia dos tenrals a l'estació a cercar les maletes. I per cert quant tornaven ab elles i En Moll, tot acabant de passar aquell pont, els ha envestits un tren que s'en venia com un llamp. La via feya un terra ple ben alt i tot fangós ab tant com ha plogut avuy, i han hagut d'esbroncar terra-ple avall per que el tren, ab tan mals arrambatges com sol tindre, no elze fes qualque xicotina que s'hi haguessen de posar la ma, això si per adressar no els enviava a veure Sant Pere.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Aqueys Rts. Pares Salesians tots se desturmellen per fermos agradable l'estada ab ells, i ¡vaja si ho consegueixen! Que Deu Nostre Senyor i la seua Santíssima Mare que té sos imperials Santuaris a Montserrat, an els Desamparats i a Lluc, els ho paguin i rescabalin així com nosaltres voldriem i demanam. Amèn.

Dia 20 (novembre)

Enquesta del dialecte del Campello i del de Cocentaina

Mn. Sastre se'n va a la vorera de mar ab tres jovencells del Col·legi: Vicent Anton de 16 anys, d'Alacant, i Francesc Navarro i Ricard Olmos, de 16 anys també, criats a Alacant. Ab ells ha fetes les seccions de les parts del cos, noms de parentiu, noms de Deu, i del demoni, festes relligioses i un bell esplet de frases alacantines. —En Moll no estava gayre llatí i ha feta poqueta cosa. —Jo he sabut que hi havia sis col·legials de Cocentaina, a on [328] no mos poguerem aturar, i que difereix prou d'Alcoi ab tot i esserne tan veina. Vetassí el nom d'aqueys sis cocentayners: Arseni Hipòlit i Briet de 14 anys, Manuel Segí i Palací de 14, Lluís Barratxina i Rodríguez de 14, Josep Briet i Sanz de 14 i Àlvar Cortés i Cardona de 15. Se presenten tots ab un cap ben viu i ben resolts, i ja son partits a conjugarme verbs i mes verbs dels que jo tench a la llista i que he fets conjugar a tantes de poblacions de Catalunya, Reyne de València i Balears, i jo escriu que escriu. Mos hi he pegat bona part del matí i bona part del cap vespre i hem conjugat 50 verbs, i entre i entre aglapides an aquells pitxorins un grapat de mots i frases de Cocentaina d'allò mes bufarell.

Els Salesians tenen el sistema de que el Superior dona en els seus col·legials la bona nit després de sopar, dientlos quatre paraules d'escitació a la pietat. Donchs ha volgut el Rt. P. Superior(,) que jo donàs en lloch d'ell(,) la *bona nit* an en els col·legials. Ho he fet amb molt de gust agraint an el P. Superior i a la Reverenda Comunidat d'assí lo magníficament que mos tracten i don les gràcies an els col·legials que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mos han ajudat avuy i mos ajudaràn demà, si Deu ho vol. I com ja era molt tart, les nou i busques, hem enllestides les altres feynes que eren del cas, i mos ne som anat a geure abans de més raons.

Dia 21 (novembre)

S'acaba l'enquesta dels dialectes del Campello i Cocentaina. —Cap a Alacant

Mn. Sastre aplega dos minyonets del col·legi que han nom: Josep Marco i Payà de 12 anys del Campello i Joan Ramon Soler, de 12 anys, de Sant Joan d'Alacant: els quals li diuen noms de totes les seccions que tantes de voltes hem dit que té encomanades Mn. Sastre, de la vida divina, espiritual, relligiosa, natural i casolana. —En torn d'En Moll s'arremolinen tres minyons del Campello (Emili Lladó i Onzina de 12 anys, Vicent Lladó i Giner de 10 i Joan Martínez i Llinares de 10) i altres tres de Sant Joan d'Alacant (Joan Antoni Pérez i Sala de 10 anys, Ricard Seva i Garcia de 10, i Francés Rómulo i Serrano de 14), el[s] quals li han dits jochs infantils, noms d'animalons i animalonets, aucells, peixos i arreus de casa. Ab ells ha pogut estudiar la fonètica d'aquesta comarca. —Ara jo he acabada la conjugació de Cocentaina ab sis cocentainers tan valents [329] i acorats (trenta verbs que me faltaven per fer els 82 de la llista). Després se son presentats cinc col·legialets nadius del Campello: Vicent Baeza i Climent de 10 anys, Josep Seguí i Poveda de 12, Domingo Pastor i Marco de 10, i un santjuaner, Josep Martínez i Marco de 13, i Alfred Vicento i Baeza de Benigramell; tots ben resolts a dirme mots de la seua terra. M'han dits els dies de la setmana, els mesos de l'any, m'han contat fins a *quinze cents*, i m'han confessat que els minyonets assí, com comensen a parlar, conten per vints, i diuen *vint i nou*, *vint i deu*, *vint i onze*, *vint i dotze*, etc. etc. *vint i denou*, *vint i vint*, *vint i vint i uno*, *vint i vint i dos*, etc. Però que, en pujar gayre mes, se perden; i que, com els mes grandets se'n riuen d'ells i elze corretgeixen, els angelets ho deixen córrer i adopten el *contar* dels altres. —Després se son posats a dirme

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

noms d'animals selvatges, animals de ploma, animalons i animalonets, arbres fruytals, plantes d'hort i de camp i flors. Res, que he omplides d'ells fins a vuyt planes.

Ab això han tocades les dotze, i he pres comiat de tota aquella valenta i patriòtica gent menuda i dels Pares i Germans de la Comunidat d'aquesta Santa Casa i especialíssimament del Rt. P. Superior, P. Josep Manfredini, donantlos milions de gràcies de lo molt i molt que mos han obsequiats, favorits i honrats ab llur magnanimidat i cooperació resolta.

Ab el tren que passa pel Campello a les tres i tres quarts mos som tirats dins Alacant, hem pres passatge p'el vapor cap a Mallorca, que resulta esser el *Bellver*, l'hem visitat, trobanthi de capità mon bon amich D. Jaume Mulet, i llavò som anats a la monumental esglèsia col·legial de Sant Nicolau, una de les mes notables de tota la diòcesi d'Oriola, per veure si mos hi deixaràn dir missa demà i a ne quina hora. Llavò hem pres redòs a la fonda, i ¡bona nit tots plegats!

Dia 22 (novembre)

Espipellades an el dialecte d'Alacant. —Els Professors de l'Institut General i Tecnich d'Alacant a favor de l'*Obra del Diccionari*. —Cap a Mallorca

Vinguí a estudiar lo dialecte alacantí l'any 1902 i l'any 1910. Es una dialecte de lo mes interessant.

Deym missa a Sant Nicolau i hi trobam lo nostre vell amich M. I. Mn. Manuel Galbis, Canonge d'aqueixa Col·legiata, [330] qui me presenta D. Francesc Almenar, Catedràtich de llatí i Secretari de l'Institut General i Tècnich d'assí, i D. Josep Garrigós, Professor d'Instrucció Primària i Director del Col·legi d'Instrucció, a on l'any 1910 fiu jo la conjugació d'Alacant. Tots dos se mostren entusiastes de l'*Obra del Diccionari* i s'ofereixen a cooperarhi, posant a la nostra disposició gent del poble que mos diguen mots i frases en pur alacantí. Acemptam tan bones ofertes, i mos entregam tots tres an el *Col·legi d'Instrucció* i triam tres esbartinyols

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

de minyons: un per Mn. Sastre, compost de Rafel Molina i Rafel Ramos, tots dos d'11 anys; un altre p'En Moll que el formen: Josep Cremades i Bernal de 9 anys, Antoni Gomis i Pérez d'11, Vicent Costa i Carratalà d'11, Antoni Pérez i Domènech d'11, Miquel Llorens i Marí d'11, Antoni Domènech i Boronat d'11, Joan Lillo i Sirvent de 8. El meu esbartinyol el constitueixen Eduard Pastor i Carratalà de 12 anys, Àngel Morant i Conca de 10, Bernat Orsi i Assensi de 8, Josep Soler i Jordà de 10, Joanet Gonzàlez de 6, Manuel Guerra i Salort de 6, Ramonet Valdés i Richart de 11. Aquests me diuen els noms dels dies de la setmana i dels mesos, i me conten fins a mil, resultant que aquí també els minyonets, en comensar a *contar*, *conten per vints*, però aviat ho deixen perque els mes grans se'n riuen d'ells i elze corretgeixen. Elze faig conversar de varies coses que sempre interessen la gent menuda, i puch fer una sèrie d'observacions de fenòmens fonètics, constants entre els alacantins, sobre els quals el company Moll m'havia cridada l'atenció.

Mn. Sastre ab els seus replega noms de festes i arreus de casa i un bon enfilall de frases ben interessants. —En Moll ab la seua gent menuda pelluca una partida de jochs infantils i llavò noms d'animalons i aucells i un bon raig d'*intensius* (*aumentatius* i *diminutius*) de lo mes interessant morfològicament, notanthi una sèrie de fenòmens fonètichs característichs d'Alacant, que valen a pes d'or.

A les onze ab un fill del professor Garrigós, que ha nom Josep, de 19 anys, un entusiasta ardorós de la nostra llengua, mos n'anam a l'*Institut General i Tècnic* a on ens rep brassos uberts D. Francesc Almenar dins la Secretaria. Assí compareixen bona part dels professors de l'Institut, ès a dir, D. Severià Doporto Uncilla, Catedràtich de Geografia i Història; D. Juli Fajardo Guardiola, Catedràtich d'Agricultura; D. Antoni Valero Garcia, Catedràtich [331] de Física i Química; D. Joan de Deu Carreres Roure, Catedràtich de Francès; D. Xavier Gartambide Sarassa, Catedràtich de Literatura; D. Salvador Garcia Llorca, *Auxiliar de Ciències*. Tots me fan molta de festa, i me mouen dels *Instituters*, tallantlos ells i jo un bon vestit nou. Tots s'ofereixen a ferme costat en l'*Obra del Diccionari* fins allà

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

on puguen. Lo Sr. Almenar i un altre ens acompanyen an el vapor donantmos un afectuosíssim *Ab-Deu-siau*.

A la una i busques el *Bellver* saupa àncores i icap a Mallorca son les feynes!

Dia 23 (novembre)

Arribada a Mallorca. —Ullada general a l'Eixida

Quant comensa a fer claror colombram les costes de Mallorca i els raigs de llum que ens envia, ara sí ara no, la farola de la Dragonera. Com ès dia clar passam p'el Cap de Cala-Figuera. Al punt som a les *Illetes* i llavò an el Castell de Sant Carles, fins que mos trobam dins el port, davant la Ciutat coronada de campanars i buchs d'esglèsies i vells casals, que presideix encastellada part demunt tots, augusta i solemnial, la nostra Sobirana Seu.

Tot acostantmos a Mallorca, ab lo dematí que he pegada cossa an el llensol, llest de les obligacions que té tot feel i especialment tot prevere que malavetja esserho així com cal, he tengut re-de-temps de donar una ullada a vista d'aucell demunt aquesta tan llargueruda *Eixida*, la mes llarga que hagués feta may, per fixar unes quantes coses que en resulten i que crech del cas consignar assí per lo que puga esser:

I. Crida molt l'atenció el concepte desventatjós i desfavorable que la gent de les comarques catalanes recorregudes, que son casi totes, tenen dels *Instituters*, que casi negú coneix personalment, sino per llurs atentats i malifetes contra la puresa i dignidat de la nostra llengua. Tampch no està gayre ben conceptuada la Mancomunidat p'els desgavells, arbitrariedats i apassionaments que hi reynen i que son pitjor que pesta cernuda p'el prestigi i honorabilidat que qualsevol institució ha mester com el pa de cada dia per viure.

II. Crida també l'atenció lo molt que la indústria moderna en tots sos rams ha empobrit el llenguatge. L'agricultura, el foment del bestiar, els oficis mecànichs (fuster, [332] ferrer, sabater, mestre de cases, etc.) i

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

sobre tot les gran fàbriques, tal com ara funcionen, tenen una vocabulari pobríssim, i els treballadors de Catalunya com del Reyne de València, saben sí el nom de les eynes que manetgen, però ignoren generalment el nom de les diferents parts d'aquelles mateixes eynes, tot lo mes ne saben qualcún; i quant mes instruits a la moderna son, mes n'ignoren. Els treballadors mallorquins, els mes analfabets, son molt superiors envers d'això an els de Catalunya i del Reyne de València. Poria posar molts d'exemples d'això; just en pos tres: 1) L'*arade mallorquina de fust* té 26 noms, s'entèn, entre totes les pesses de que se compòn. L'*arade catalana* també de fust que hem trobada a les regions mes remotes de l'industrialisme modern, tot lo mes té DOTZE o TRETZE NOMS. 2) En cap regió catalana ni valenciana de les recorregudes, les mes famoses p'els seus ramats de bestiar, hem trobat un vocabulari del *bestiar de llana* tan polent, tan rich ni d'un bon tros, com el que me donaren mos germans tal com l'usen ells per llur *guarda* d'ovelles i son aprofitament. Moltes coses de tal ram a Manacor tenen un nom propi, que el sap qualsevol que tenga o que guart ovelles, ni a Catalunya ni a València té cap nom *especial*, sino *genèrich*, ès a dir, que espressa moltes altres coses diferents, si be consemblants. 3) Els noms de les parts esteriors del cos d'un ase a Mallorca, tal com les anomenen a Manacor, son *cinquanta noms*. Allà on n'hem trobats mes de tot Catalunya i Reyne de València, ès estat al Pont de Suert, i just n'hi trobàrem *quaranta dos*. A moltíssimes comarques, si n'hi trobàvem trenta, ja era molt.

III. A cap comarca de Catalunya ens han presos per *investigadors del Ministeri d'Hisensa*. Des que entràrem an el Reyne de València, mos hi han presos casi per tot, això la gent analfabeta i de poblacions no gayre grans. Lo qual denota i acusa un llivell de cultura un poch mes baixet que a Catalunya.

IV. Els meus germans, nebots, parents i amichs mallorquins, des que publiquí els primers *Manifests* contra els *Instituters* i En Puig i Cadalfalch, ab tanta de branca com elze don i tan fort com els espols la murta i tan granat com els aixabuch, me deyen que no havia de tornar pus a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Catalunya ni acostarm'hi de cent llegues per que no me'n fessen qualcuna; fins i tot n'hi havia que se creyen que m'havien [333] de matar. Era que aquella bona gent desconeixen absolutament lo llenyam i lo demble dels garameus de l'*Institut* i de tota la virollenca tropa que elze fa els entorns, que comensen per no tenir el valor dels seus actes, tan vergonyos que ells mateys se'n empegueeixen; i cap d'ells té pit de pararme clot ni plantarme cara. Cap d'ells ès capaç de comparèixer allà on sàpiguen que jo som. Tots ells buyden mes que depressa d'allà on saben que jo he d'esser, i si may me colombren de lluny, volten come llonzins per no toparse ab mi. Es que *el pecat pesa mes que el plom*. En canvi jo no he voltat ni voltaré cap passa may per tals pifolers, senzillament perque tant ells com jo tenim plena conciència de que ells no m'han de fer acalar gota la cara, i jo els ho he de fer acalar a ells el dia que's posen a tir. Per totes aqueixes raons, may he duptat un moment de trescar tot Catalunya des que me barallí ab aquella tracalada de betzols, babaus i gats vayres, per lo quant tots plegats me fan tanta de por com un mosquit. I efectivament hem trescada Catalunya de cap a cap durant tres mesos i mitx, aturantmos just dos o tres dies a cada banda, i may hem topat cap contrari nostre ni cap defensor de l'*Institut*. Si n'hi havia per allà on passàvem, tenien prou esment d'arreconarse per por de mosques i per no esserhi demés. De manera que ab aqueixa *Eixida* s'ès vist quanta bona veritat fonch lo que me digué mon bon amich D. Emili Galceran, metge de la Granadella dia 23 d'agost de 1918, a la Granadella mateix sobre allò que s'era atansat a dir En Puig i Cadafalch, en la sessió de la Diputació de Barcelona de 9 de juliol d'aquell any: —*Me veig an el cas d'haver de destruir un prestigi!* referintse a mi. En Galceràn me digué: —Desenganauvos! si fins ara vos sou un prestigi en filologia dins Catalunya, com ho sou en realidat, En Puig i Cadalfalch no ès capaç de despullarvos de tal prestigi. El resultat de la present *Eixida* ès una demostració de l'exactitut de la dita de l'amich Galceran de la Granadella.

V. Dins tot el Reyne de València segueix ben remolesta i vitenca la prevenció i la betzèrria contra els *catalanistes* i fins i tot contra els

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

catalans. Així ès que estich ben convençut de que les exageracions del catalanisme en matèria de llengua, que se manifesten sovint per vertader odi a la llengua castellana, lo qual els no catalans prenen per *separatisme*, ès en gran part la causa de que els valencians [334] menin tanta de por a la restauració entre ells de la nostra llengua. N'estich convençut de que per fogir de lo que ells creuen *separatisme* dels catalans, cauen dins l'altre estrem de no volerse decantar del castellà ni deixar la *predicació* en castellà ni el *catecisme en castellà*, que constitueixen dues tremendes, dues ferestes, dues horribles aberracions i desorientacions dels valencians i de tota la gent de les comarques aragoneses que parlen català.

VI. He de consignar assí també, per lo que puga esser, que en totes les comarques visitades, tantes com son, essentmos aturats just dos o tres dies a una mateixa banda en cinch mesos de còrrer, sempre hem sentit acabar la *Santa-Maria* ab les paraules sagramentals... *nostra mort Amèn. Jesús*. Just a Tremp sentírem una persona que suprimia el dolcíssim Nom de *Jesús* i llavò dins alguns pobles de la Diòcesi de Girona els escolans també feyen tan cap grinosa i bordissenca supressió. I lo bo era que aquella persona de Tremp comensava la *Santa Maria* dient: *Santa Maria Mare de Deu, pregam a DEU per nosaltres pecadors*... De modo que aquell sant cristià suprimia lo Nom de *Jesús* perque els llibres llitúrgichs en llatí no el posen a la *Santa Maria*, i llavò ell hi afegía *a Deu*, que cap llibre llitúrgich ha posat may a tal oració. Es la falta absoluta de llògica de tots els caparruts i caps buyts suprimidors i esveidors del dolcíssim Nom de *Jesús*. Perque els llibres llitúrgics en llatí no acaben la *Santa Maria* ab el Nom de *Jesús*, ells fan furibunda i encarnissada campanya contra tal Nom Divinal; i mentres tant segueixen dient an el *Pare Nostro* i a l'*Ave-Maria* una bona partida de paraules que may per may han posades els llibres llitúrgichs a tals sobiranes i supremes *oracions*. Sembla mentida que hi haja pogut haver persones piadosíssimes que s'hagen passats anys i anys fent una furiosa i esbojarrada campanya contra la salvadora i glorificadora invocació del Santíssim, del Dolsíssim, de l'Adorabilíssim

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Nom de Jesús, allà on mos fa avinent Deu Esperit Sant (Act. Ap. IV, 12) que no hi ha baix de la capa de Deu cap altre Nom mes que aquest ab que els homes ens poguem salvar.

Pensant totes aqueixes coses i moltes d'altres que no retrech per no allargar massa, mos som acostats a la nostra estimadíssima *Roqueta* que, com ne som temuts, ja som estat dins el Moll de la Ciutat de Mallorca i al punt per damunt la sola, ab un peu devant s'altre hem tocada terra. [335]

Els amichs ens hi esperaven. Tenim ab tots una acarada ben coral, i donant per acabada aquesta llargueruda *Eixida*[18] refermam la nostra vida habitual, cloent aquest *Dietari* així com l'obrírem: en Nom de Deu nostre Senyor, Pare, Fill i Esperit Sant, Tres Persones i un sol Deu, i de la Benaventurada sempre Verge Maria i del Benaventurat Sant Miquel Arcàngel, del Sant del nostre Nom i dels Angels Custodis de totes les ànimes que parlen la nostra llengua i de tots els Sants i Santes del cel que la parlaren, a tots els quals ens comanam per dur avant fins a deixar llesta la nostra *Obra del Diccionari i de la Gramàtica* de la nostra estrènua i heroyca llengua que el nostre may contrapassat ni igualat Rey en Jaume lo Conqueridor portà de Catalunya a les Balears i dins el Reyne de València, de Peníscola i Morella fins a Múrcia.

Ciutat de Mallorca, 23 novembre, 1921

Antoni M. Alcover, pre.

---

[18] Nota (1) de l'original: Ens consta que Mn. Jaume Sastre ha omplides dues llibretes de les impressions rebude durant aqueys dos mesos que ens ha acompanyats. Seria una llástima que no les publicàs perque sens dubte han d'esser interessants i instructives.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Per que s'ès torbat tant a sortir aquest *Bolletí* (335)

En rebre'l els rostres suscriptors ja ho compendràn. TÉ DOCENTES PLANES, i ja està dit tot. Es la relació de l'*Eixida* d'aquest estiu passat, de *cinch mesos*, la mes llarga que may haguéssem feta, i no la feya jo tot sol, sino ab dos mes. I si no haguéssem estalviades les paraules per espinzellar tots els escorcolls que férem, hauríem hagut de mester el doble de planes.

Ab aquest BOLLETÍ donam les planes que corresponen a un any i vuyt planes mes. Com aquest any passat en donàrem 48 manco de les que calien, ara just ens ne queden donar quaranta p'els mesos juliol-desembre, que les anirem donant de setembre a Nadal per cloure el present tom, si Deu ho vol i Maria. I deym de setembre a Nadal perque ara passat *el Corpus* contam envelarli ab En Moll cap a Eivissa i després cap a Alacant per escorcollar unes quantes de comarques llingüístiques del Reyne de València, de les províncies de Terol i d'Osca, Pla d'Urgell, Alt Berguedà i Cerdanya a on ens queden qualques recons no degudament escorcollats, i me sembla que en tendrem fins la derreria d'agost, si Deu ho vol i Maria. [336]

Crònica de l'Obra del Diccionari (336-337)

La nostra *Obra* va tan endevant, gràcies a Deu i a Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya, que del dia de Cap d'any ensà son entrades dins les nostres *Calaixeres* 346.008 cèdules. ¡Ell no son tot berbes no! ¡¡¡346.008 cèdules!!! en menys de cinch mesos! I no cregueu que la posta se sia acabada. N'hi ha prop de docents de colaboradors que no paren un moment d'omplirnosne de cèdules. Basta dir que de dia 20 de març ençà n'hem hagudes de fer tallar 128 000, per porerne donar a tos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

els qui mos ne demanen. Ab tot i això confiam que devers l'octubre s'acabarà la gran replega. Ho calculam per la feyna que tenim donada i que ja no'n donarem gayre mes.

D'aquests colaboradors n'hi ha una partida de pel arreveixinat, que valen un mon i que ens repleguen lo vocabulari de seccions especialíssimes, com son: *a*) lo Dr. Àngel Sallent, de Terrassa, que ens fa lo vocabulari de les ciències naturals, especialment en la part etimològica, en la qual ès una notabilidat lo Dr. Sallent; —*b*) D Antoni Riera i Jaume, Llicenciat en Ciències Naturals, nadiu de Manacor i ab Potecaria uberta en la present Ciutat, que ens ha fet lo vocabulari de totes les branques de les ciències naturals i químiques, prescindint del cayre etimològich; —*c*) D. Joan Sabater, nadiu de la mateixa ciutat de Mallorca, que ens replega lo vocabulari de tot el ram de construcció naval ab tot l'armeig i arreus de les barques, grosses, mitgenseres i menudes; —*d*) Mn. Antoni Josep Pont ens pelluca els noms de tots els balls i tonades populars ab la música d'aquestes i gràfichs enginyosíssims d'aquells, i ja en té prop de mil de noms així; —*e*) D. Ferran Montilla, Professor d'Aràbich vulgar de l'Escola de Comerç de Mallorca (ens ne feu una ben espressiva alabansa lo famós Catedràtich d'Aràbich de la Universidat Central, Dr. Mn. Miquel Asin i Palacios) ens fa les etimologies aràbigues de la nostra Llengua. I encara n'hi ha d'altres de colaboradors de cap de brot, que no anomenam per no esposarlos a les ires del Cacicat Instituter de Barcelona, cassoleta de Caifassos sensa ànima, que se tornarien a un puat per capxifollar qualsevol que mos ajut, per poch que li poguessen posar la proa damunt. Ja vendrà dia, si Deu ho vol, que porem dir els noms que ara callam per que no pagui el sastre p'el teixidor.

Ja recordareu que antany, ademés d'haver haguts d'afegir nou calaixos a la *Calaixera* primitiva, la que ha hagut de passar la mar dues vegades per obra i gràcia dels *Instituters*, —haguérem de comanar dues altres *calaixeres*: una de trenta tres calaixos i una de vint i dos. Aqueixes dues altres *calaixeres* romangueren plenes antany mateix. Les cèdules que mos son entrades del novembre ensà, estàn agarberades damunt

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dites *calaixeres* i n'hi ha mes de mitx milió. Això ens ha obligats a comanar la quarta *calaixera* de vint i sis *calaixos* ab contes d'afegirne sis a la de trenta tres. Així [337] confiam de tenir cabuda per tanta de cedulada com Deu ha vista que devers el novembre mos serà entrada, si Deu no hi alsa la ma.

¿Ho veys com l'*Obra del Diccionari* segueix quart creixent, com sempre? Es que Deu i la Mare de Deu volen que se fassa el *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

I si ho vol Deu ¿que en treuràn de no voldre-hu els *Instituters* cap-esflorats?

La Subvenció de l'Estat a l'*Obra del Diccionari* (337-339)

La derreria de desembre l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública firmà el pagament del 3r trimestre, que, per una mala intel·ligència no cobràrem fins la primeria de febrer, i la primeria de març cobràrem el 4t trimestre, sensa haverho demanat. L'Il·lm. Sr. Delegat d'Hisenda de Balears, D. Miquel Pascual de Bonansa, ens feu la finesa d'avisarmos per escrit en correcte valencià (ès nadiu d'Alacant), que hi podíem anar a alsar els diners; i prou que hi anàrem i ben peus alts.

¿Ho veuen una volta mes els *profetes de mal any* que, quant En Cambó entrà a Ministre d'Hisenda, ens deyen: Ja no vos pagaràn pus! ¿Ho veuen si mos han pagat? El mal d'ulls que li feym nosaltres an En Cambó no compón res devora el que'l fan tot una tracalada de *catalanistes exaltats*, que han esquerdada la Lliga Regionalista de mala manera contra ell.

Quant se engarbullaven els presuposts que ara les Corts discuteixen, férem cames a Madrid que hi incluissen altre pich les 25.000 pessetes per l'*Obra del Diccionari*; i vetassí les contestes que n'hem rebudes:

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

VEUS DE LES ALTURES

I

«El Secretario particular de S. M. el Rey. —Palacio Real de Madrid, 13 de marzo de 1922. —Ilmo. señor Don Antonio M. Alcover. —Mi respetado y distinguido amigo: Su Majestad el Rey (q. D. g.) a quien me apresuré a entregar su carta de fecha 28 de febrero último, se enteró de su contenido con la mayor atención e interés celebrando que vayan por tan buen camino sus trabajos para la redacción del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. —Por encargo del Augtisto Soberano recomiendo al Ministro de Instrucción Pública lo referente a la subvención para la citada obra. —Con este motivo me reitero de V. con la mayor consideración affmo. v s. s. que respetuosamente besa su mano. —Emilio M.ª de Torres.»

II

«El Secretario particular de S. M. el Rey. —Palacio Real de Madrid 22 de abril de 1922, —Señor Don Antonio Maria Alcover. —[338] Mi respetable y querido amigo: Tan pronto como recibí su atenta carta de 16 del actual, dí cuenta a Su Majestad el Rey de la misiva, y nuestro Augusto Soberano se dignó ordenarme escribiese en su Real nombre a Su Ministro de Instrucción Pública a fin de ver si era posible atenderle en sus deseos relativos al mantenimiento de la subvención de 25.000 pesetas en los presupuestos que se van a discutir a favor del «Diccionari Catalán-Valencià-Balear» y de ser posible que ésta se aumente a 30.000 pesetas. —Con este motivo se reitera de Vd, afectísimo y atento s. s. q. b. s. m. —*Emilio M.ª de Torres.»*

III

«El Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes. —24 abril, 1922. —Sr. D. Antonio Maria Alcover. —Muy distinguido Sr. mío: Doy a Vd. las

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

más expresivas gracias por su atenta felicitación. —He tomado nota muy especial de sus deseos de que se eleve la subvención que a Vd. se concede por la publicación del Diccionario Catalán-Valenciano-Balear, y crea que mucho celebraría poder complacerle en momento oportuno. —De Vd. afmo. amigo y s. s. q. e. s. m. —*T. Montejo*.»

IV

«El Secretario particular de S. M. el Rey. —Palacio Real de Madrid, 5 de mayo de 1922. —Ilmo. Sr. D. Antonio Maria Alcover. —Mi distinguido y respetado amigo: Tengo el gusto de manifestarle que he recibido una carta del Señor Ministro de Instrucción Pública que dice como sigue: «Tengo el gusto de poner en su conocimiento que, conforme era el deseo de nuestro Soberaro (q. D. g.), se mantiene en el próximo presupuesto la subvención de 25.000 pesetas para el Diccionario Catalán-Valenciano Balear, que publica Don Antonio Maria Alcover.» —Con este motivo se reitera de Vd. como siempre suyo affmo. amigo y atto. s. s. q. b. s. m. *Emilio Maria de Torres*.»

¿Que l'heu sentit aqueix rossinyol? ¿Que no ès ver que té una veu de primera bona? Ja ho heu sentit: Sa Magestat, l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya posa una gran «atenció» a lo que feym per dur endavant l'*Obra del Diccionari* i hi pren un gros «interés». ¿Que heu sentit siular, titiuers i trompeters de l'*Institut* que escampau per Catalunya i Mallorca desde el juny de 1918 que jo no som mes que un *toca-campanes* que negú en fa cas? Idò sí, Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona, Rey de Mallorca i de València i de tot Espanya, «celebra», està contentíssim de que vaja tan ben encaminada i fassa tanta de via l'*Obra del Diccionari*. Ja ès ben diferent de vosaltres Sa Magestat, ¡O titiuers i trompeters i farsants de l'*Institut*! Sa Magestat s'alegra del be de la Llengua Catalana, de que la nostra llengua vaja quart creixent: ara vosaltres el dimoni vos ne du com veys que aqueix be i aqueix quart-creixent se deuen a la [339]

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

meua empenta. ¡Sou un escabotell de búgueres, per dematí que vos lleveu!

De manera que Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona, Rey de Mallorca i de València i de tot Espanya, ha recomanat a «son Ministre d'Instrucció Pública» que mantengués dins el presupost que's formava i ara's discuteix dins les Corts, la subvenció de 25.000 pessetes per la nostra l'*Obra del Diccionari*; i l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública ha fet, naturalment, el gust de Sa Magestat, ha tornades posar an el Presupost les 25.000 pessetes per la nostra *Obra*.

¿Que ès tot això mes que la ma de Deu i de la Mare de Deu que volen que's fassa lo del *Diccionari Català-Valencià-Balear*? Els *pifolers* de l'*Institut* no ho volen, però ho vol Deu i ho vol també la Mare de Deu; i per això an els *pifolers instituters* les tocarà el perdre. Idò fort! Si elze cou, que s'hi bufin!

Res, ¡milions de gràcies a Deu i a la Mare de Deu de l'inclusió de les 25.000 pessetones en el Presupost de l'Estat per la nostra *Obra*! i ¡milions de gràcies a Sa Reyal Magestat l'Alt N'Alfons XIII, Comte de Barcelona, Rey de Mallorca i de València i de tot Espanya, per tot quant ha fet, fa i se veu que farà, si Deu ho vol i Maria, per l'*Obra del Diccionari Català-Valencià-Balear*, que tant de mal de ventre fa a la tracalada de gèl·leres que ab pretensions de superhomes tallen claus contra mi devers Barcelona i també qualque micoyineua devers aquesta Ciutat de Mallorca!

Escapades filològiques (339)

Així anomenam les *Eixides* curtes que hem fetes enguany a diferents bandes de Mallorca per escorcollarles filològicament. Vetassí les que hem fetes fins ara: *a*) a Esporles els dies 12 a 15 de febrer, —*b*) a Llucmajor els dies 19-22 de febrer; *c*) an Es Llombards (Santanyí) els dies 22-25 de febrer; —*d*) a Son Crespí Vell (Manacor) els dies 17-20 abril; —*e*) a

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Vilafranca de Bonany els dies 21-23 abril; —*f*) a Manacor els dies 23-25 abril; —*g*) a Artà els dies 25-29 abril; —*h*) altre pich a Llucmajor els dies 11-13 de maig. Llavò n'hi ha una escapada que férem entany a Manacor i Son Crespí Vell els dies 19-24 maig, i per descuyt no n'hem donat conte. Mes envant contarem fil per randa totes aqueixes *escapades*, si Deu ho vol i Maria.

Canvis nous (339-340)

Lo nostre bon amich lo Professor Ezio Levi de Florència ens anuncia la propera publicació que ell ha de dirigir: *Rivista Nuovi-studi Medievali*, esclusivament filològica. Ens demana el canvi, i prou que le hi accedim. [340]

L'altre amich i colaborador N'Andreu Ferrer, Mestre Nacional d'Artà, ha comensat a publicar *Tresor dels Avis. Revista mensual de etnografia, mitologia i folklore de Balears*. Es molt d'alabar la iniciativa de l'amich Ferrer. Deu fassa que trobi qui li fassa costat i que puga tirar endavant.

Butlletí de Dialectologia Catalana (340-343)

GENER-DESEMBRE 1921

Es sortit a la fi. Fins ara (15 de maig) no L'Hem pogut aglapir, i tot perque no l'havien posat en venta, i no le hi havien posat per falta de clopinsos per estamparlo.

Aqueix *Butlletí* estàn obligats els de l'*Institut* a enviarlome come *President Vitalici de la Secció Filològica* i *Membre de l'Institut* que som; però anaulos a darrera ab un pa calent an els *Instituters* en matèria de cumplir llurs obligacions! Fa temps que se'n han fet un nuu a la coa i just

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

cumpleixen aquelles que los passen per l'escudeller. Per donar gust an En Puig i Cadafalch, dins lo juliol de 1918, me negaren tota comunicació *suspenentme* de President, trepitjant ab això i infringint el *Reglament* que la Diputació de Barcelona donà a l'*Institut* come lley orgànica per la qual s'havia de retgir. De llavò ensà no m'han enviat pus res de tot quant publiquen, i ab això se figuraven que jo no m'havia d'enterar de lo que farien o deixarien de fer. Però com tench comanat a un llibreter de Barcelona, que m'enviy tot quant publiquin els *Instituters*, pagantho, com se suposa, resulta que m'entresent de totes llurs fantasies que trascendesquen an el publich.

Dins aqueix *Butlletí*, de 104 planes, hi ha estudis prou interessants que aprofitarem per les nostres *Calaixeres*, si Deu ho vol, així com els *Instituters* aprofiten per llur estudi del *Valencià* los nostres escorcolls de les comarques valencianes publicats dins els toms IV, VII i X d'aquest BOLLETINOY, blanch de les ires del Sum Pontífich Fabra, que li *nega l'aygua i el foch*; i si no li fa s'abré, ès que no pot ab tota la seua Suprema i Aconfessional Omni-infladura.

Qualques coses criden l'atenció dins aqueix *Butlletinàs*.

1a Du un «Mapa dels dominis de la llengua Catalana», a on no figuren Barcelona, València, la Ciutat de Mallorca, Perpinyà, Girona, Tarragona, Lleida, Castelló de la Plana, Alacant. ¡Ja ho sabeu, idò, amadors de la nostra Llengua! ¡Cap d'aquestes ciutats son «domini» de la nostra llengua! ¿Ah idò? ¿que vos pensàveu? ¡Veyès si saben molt *aqueys homenassos de colzada* de l'*Institut*! Però ¿i com s'esplica que hagen pegada una becada tan fenomenal d'anar a suprimir totes aqueixes ciutats, les principals precisament dels dominis de la nostra llengua? Jo us ho esplicaré. Aquest «Mapa» el feren per preparar els materials de l'*Atlas Lingüístic Català*; i com, segons el pla de Mn. Griera, no calia replegar *materials atlàntichs* an [341] aquelles ciutats per trobarles poch *catalanes*, no posaren dites ciutats a tal «Mapa». Això, tractanse de fer un *Atlas* segons un sistema determinat, sistema que jo consider equivocadíssim, se comprenia i s'esplicava. Lo que no se comprèn ni

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

s'esplica satisfactòriament lo que han fet ara els *Instituters* xeubes: voler fer pasar ara aqueix «Mapa» come «Mapa dels dominis de la Llengua Catalana». Però anau vosaltres a exigir llògica i formalidat a una colla de superhomes que volen fer coses espatarrants i piramidals, sensa una pesseta dins la *poche*, alies butxaca. A ells come bons gal·li-parlants elze cal dir *poche*, en correcte francès.

2a Donant conte de dos endardells d'etimologies catalanes que ha publicats no fa gayre lo nostre bon amich lo Professor Leo Spitzer de l'Universitat de Bonn, casi totes de mots de les meues *Rondayes*, hi ha hagut un *instituter* tan poca alatxa que, sensa donar la cara, tapat ab la careta de l'anònim, s'atansa a acusarme de que jo m'he inventat el verb *acobitiar*, allà on es general a Mallorca. Això dona la mida científica i moral de tal escriguedor: parla de lo que ignora sensa primer informarse, i posa un fals testimoni an el proisme. Es allò de l'adagi castellà: *piensa el ladrón que todos son de son condición*. Es públich a Barcelona entre la gent de Lletres que els *Instituters* s'inventen totes les paraules que poren, fentles passar per genuines paraules catalanes; i per això m'atribueixen a mi lo que ells solen fer: ¡Mentiders mes que l'ànima de Judes!

3a Dins la plana 88, retreuen lo que diu lo Prof. Spitzer del mot mallorquí *eczenet*, tret de les meues *Rondayes*, de les quals cita tres frases a on figura tal mot: dues del tom IV i una del tom VI. Jo sempre l'he escrit així: *eczenet*. Donchs be, l'*Instituter* a dues d'aqueixes frases m'hi clava *eccenet* i an el títol del paragraf m'hi enfloca *eccenet* també. Es que, segons llur baldufench sistema ortogràfich, no's pot admetre la grafia *cz*, sino que s'ha d'escriure *cc* i per això m'hi ha etzibat *eccenet* en lloch de *eczenet*. ¡Quins doctors de soley! ¡quins culetjadors!

4. Mes envantet, dins la plana 102, el mateix *Instituter* o un altre tan poca cosa com ell, du la seua betzèrria i aldèssia contra mi fins a l'estrem inverosímil d'escriure que «la majoria de mots de procedència mallorquina estudiats aquí», dins l'endardell del Professor Spitzer, tots trets de les meues *Rondayes*, «ni tenen una clara matisació de significat ni fonèticament es coordinen les mes de les vegades amb el català o amb

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

les altres llegues romàniques. Es que l'autor de les *Rondayes* imprimeix an el mot un significat subjectiu que no traspassa el cercle familiar, i fonèticament queda reduit a l'arbitrarietat de l'home que conta. Traspassarà aquest dialecte l'esfera d'acció familiar? ¿Quedarà reduit i circunscrit a l'acció personal de l'autor?». Es una insigne falsedat tot quant diu aqueixa mitja xètxera d'*Instituter*. ¿Que no es capaç de citarme ni una paraula de totes les que m'estudia Leo Spitzer, que li doni jo cap sentit que no siga el mateix sentit que té entre la gent de Manacor? ¡Que m'en citi tina, just una, de paraula de les *Rondayes* que siga lo que diu ell, [342] i que ho sostenga cap nadiu de Manacor! ¡Messions que no en troba cap de manacorí que fassa testimonis per ell! —¿Com s'esplica aqueixa betztèrria contra mi? S'esplica perfectament: els filòlechs alemanys i molts d'italians i qualcún de Finlàndia, fa algun temps, que, en posarse a escorcollar etimologies catalanes, casi no se fixen ab altres obres mes que en les meues *Rondayes*. De Catalunya just citen En Ruyra, Na Víctor Català (D.ª Catalina Albert de l'Escala) i qualcún altre, no gayre. De Mallorca no citen mes que les meues *Rondayes*, *Contarelles* i BOLLETÍ. Això els es pitjor que un bot demunt la butza an els *Instituters*. No hi poden pendre preu els mesquinets que jo haja d'esser la font casi esclusiva dels estudis dels sabis estrangers, i per això se'n vengen dient que jo o la meua família mos inventam les paraules que jo empr dins els meus escrits ¡Babaluets! ¡quant ho son babaluets! ¡Deu se'n apiat. Amèn!

5a Diu lo Butlletí, p. 102, que Mn. Griera la primeria de janer d'antany donà una sèrie de conferències «en el saló de l'Escola d'Arts i Oficis de Bilbao». An el «saló», eh? Hagués dit «gran sala», poria passar; però «saló» es una castellanada feresta. Lo sufixe *-ó -óna*, del llaí *-onu -ona*, en català forma *diminutius* (*finestra* > *finestró*, *animal* > *animaló*, *quarter* > *quarteró*; *nina* > *ninona*, *mica* > *micona*, *fiya* > *fiyona*), i en castellà fa tot lo contrari, fa aumentatius: *sala* > *salón*, *hombre* > *hombrón*, *silla* > *sillón*, *flor* > *florón.* Ara be, els *Instituters* estàn tan descatalanats, que casi no baden boca may que no entaferrin qualque forasterada que alsa terreta. Si l'emprat no ès el francès, ès el castellà,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Això son els qui han posada botiga de piramidals depuradors i netetjadors del patri Idioma!

6a Acaba lo *Butlletí* la seua Crònica ab un paragraf molt llarch a on conta lo «material lexicogràfich» «darrerament rebut», «ultra les paperetes resultants del despullament dels textos» que diu que ha entregats a diferents colaboradors entre tots *trenta sis volums* de qualques monuments antichs, entre altres les *Rondayes Mallorquines* de Mn. Alcover (Tal finesa m'enterneix i mos ulls son... dues fonts). —I ¿quantes son les «paperetes» que diuen els *Instituters* que han rebudes durant l'any 1921? Donchs d'un colaborador «trecentes de mots diversos», i d'un altre «setanta d'aforística». ¡De manera que elze son entrades 370 «paperetes» en tot un any! ¡Ja ès qualque cosa! ¡Un poch més d'una papereta» per dia! En canvi nosaltres, com hem dit, de dia 1 de janer fins devers dia 20 de maig, n'hem rebudes de cèdules 340.000! ¡Si n'hi ha de trenques d'ells a nosaltres! —Respecte an els volums entregats a diferents colaboradors, no diu lo *Butlletí* quant fonch que els ho entregaren p'el «despullament», ni si ja els ho han despullats ni a quantes «paperetes» puja tal despullada. Ja seria curiós i eloquent sebre-hu! Ens consta que qualque colaborador d'aqueys l'any 1920 ja havia enllestida la despullada, que resultava deficientíssima per culpa dels *Instituters*. N'aglapírem unes quantes de «paperetes» d'aquelles, les mostràrem a un Professor de Filologia Romànica d'una Universitat [343] alemanya, i digué que aquell sistema de donar monuments antichs a *despullar*, era deficientíssim. —I ¿sabeu quants de volums diuen els *Instituters* que han donats a *despullar*? Donchs TRENTA SIS, tot en gros! ¿Sabeu nosaltres quants n'hem donats? DOCENTS XEIXANTA SIS! ¿Que deys an això, insignes bereyolassos d'*Instituters*? Lo millor que poreu fer ès no dir hi res.

7a L'intrèpid *Butlletí* posa la llista del «cos actual de colaboradors» sens. ¡Bon «cos» ens do Deu! N'hi figuren DESSET que ens consta que fa molts d'anys que no han enviat res a l'*Institut* ni ganes. I ara anau a fiarvosne dels *Instituters*. Son tan de fiansa com unes cases que cauen!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

La questió del So'n (So-d'En) (343-344)

Lo distingit filòlech noruech Pere Hj. Rokseth, que anys enrera navegà mesos i mesos per Mallorca ab recomanacions meues per endardellar el vocabulari del blat i de l'oli i en feu una magnífica replega, ha publicat en francès un preciós estudi sobre «l'article mallorquí i l'article romànich derivat de *ipse*», que tot gramàtich català cal que tenga en conte. Tot n'hi siga enhorabona an el Prof. Rokseth.

Un punt toca ell a la derreria de l'estudi, allò de *So'n* (*So d'En*) que no l'ha endevinat gayre. Ha tenguda la desgràcia d'escoltarse un *Instituter* que se passà p'el cap de fer venir el *So'n* del llatí *solum*, malgrat haverli jo fet veure que tal etimologia no tenia cap fonament. Li bastava a l'*Instituter* que jo digués ab els grans Mestres Milà i Fontanals i Fortesa que tal *so'n* ve del llatí *ecce-hoc*, per ell sostenir lo contrari. I ¿quines proves i raons dona el Prof. Rokseth de la seua tesi? En dona algunes, que no fan el pes, massa flonges: *quod sic probo*.

1a Cita un document de Bordeus de l'any 1237 que publicà Luchaire dins son *Recueil*, p. 123, que diu: *Coneguda cauza sia que W. deu Mur vendo e quite an B. de Mollarin e asson ordeinh aqued sou de Sent Martin de Mont Judec loquaus es entreu sou en P. de Lengon d'una part, eu sou Rogier Comte, d'autra*». Es evidentíssim que an aquest document lo mot *sou* es lo *solum* llatí, i come tal va sempre acompanyat de l'article *ille* > *eu* a la regió de Bordeus com a Pollença. ¿Existeix dins tot lo territori de la nostra llengua cap *so'n* ab l'article, *el*, *lo*, *eu*? No tinc notícia de cap, ni n'ha pogut aduir cap lo Prof. Rokseth. De manera que el *sou* de Bordeus no ès lo mateix cas que el *so'n* català.

2a ¿Com esplica el professor noruech la pèrdua de la *-l* que del llatí *solu* haja fet *so*? Donchs no l'esplica de cap casta, i ha fet be perque per esplicar malament una cosa, val mes deixar-la sensa esplicació.

3a Diu Rokseth que «*so'n* suposa sempre un tros de terra» «un fonds de terre», i que «no s'aplica may a una casa tota sola». [344] Va errat el

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Prof. Rokseth. A Sineu (Mallorca) la casa que té al mitx de la Vila mon benvolgut amich lo noble senyor D. Nicolau Dameto i Cotoner se diu *So'n Garriga*. Trobantme dins lo juliol de 1917 an el Seminari d'Eivissa, que està en el centre de la vila, sentírem un brugit ferest, com un tro del cel, i el cuyner, En Joan *des Pa*, no sabent que era allò ni d'on venia, s'esclamà tot esglayat: *¿I ès estat en* SO NOSTRU AIXÒ? (¿ha succeit dins ca-nostra, dins el seminari?). A Torre de Cabdella (alt-Pallars) repleguí aqueixa espressió: *Som a SO meu* (a casa meua). A Cadaqués (Empordà) trobí: «*A* SO *la Marieta* (a casa de la Marieta); *a* SO'N Pere (a la casa d'En Pere); *a* SO's *fuster* (a casa del fuster); *a* SO's *sastre* (a casa del sastre). A Barcelona un amich meu fa anys que me digué que una *minyona* que tenia de devers Igualada, deya SO la dida per dir: a casa de la dida, — ¿Ho veu lo Prof. Rokseth com ès molt deficient la seua informació dels fets i questions de la nostra llengua? ¡I tot per fiarse massa d'un *Instituter*!

4a La raó fonamental que adueix lo Prof. Rokseth per sostenir que *so'n* no ve de *ecce hoc*, sino de *solum*, ès que, tractantse, com se tracta, d'«una construcció de genitiu», «ben coneguda dins el vell francès i dins el vell provensal» (La fille le Roi = la fille du Roi), diu que no coneix cap exemple d'una construcció així, que el primer element siga un pronom demostratiu». Però perque ell no en coneix cap d'exemple així, ja no n'hi ha d'haver? ¿Ha corregut ell tot lo territori de la nostra llengua? Ni d'un bon tros! I ha tenguda la mala sort de fiarse d'aquell *Instituter*, que pretén conèixer tot dit territori i donarne llissons an el *sursam corda* i tot. Donchs si lo professor noruech hagués feta may qualque passada per Blanes, hauria poguts trobar lo menys TRENTA NOU NOMS DE LLOCH que allà tothom coneix i que ès segur que n'hi ha molts mes, a on se dona el cas que el Prof. Rokseth diu que no ha trobat may, de que lo primer element d'aquell «règim de genitiu» siga «un pronom demostratiu». Ventassí un raig de noms d'aqueys: «*Això'n Creus*, *Això'n Cateura*, *Això'n Culicau*, *Això'n Nunell*, *Això'n Biel*, *Això'n Muntells*, *Això'n Deu*, *Això'n l'Amadu, Això-Mas-Cremat*, *Això-Mas-Ulibè*, *Això-l'Angel*, *Això-l'Uy-de-*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bou, *Això-N'Alum*… ¿En vol mes lo Prof. Rokseth de «règims de genitiu» que el primer element siga «un pronom demostratiu»? Ens crega lo Professor noruech, no's torn fiar pus de cap tècnich de l'*Institut*, si no vol donar gat per llebra ni figues per llenternes. Aquests *noms de lloch* de Blanes les me digueren dia 10 de Maig de 1918 a Blanes mateix, dins el *Col·legi de Pares de la Sagrada Família* En Demetri Nonell i Clarà de 16 anys, En Francesc Andreu i Massó de 15 anys, En Josep Balmanya de 13 anys i En Josep Larger i Saragossa de 17 anys. Citam noms i armes per que no mos surta ara qualque *Instituter* poca alatxa dient que jo m'he inventats tals *noms*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana

Suscripció: dins Espanya: 2 pess. Estranger: 2'60 pess. l'any.-Redacció: St. Bernat, 5, Pral.-2.ª-Palma

[345]*

Una altra Gran Victòria
DE L'OBRA DEL DICCIONARI
DINS LES CORTS (345-348)

Ja diguérem demunt lo derrer BOLLETÍ que l'Exm. Sr. Ministre d'Instrucció Pública, per recomanació espressa de Sa Magestat l'Alt N'Alfons XIII Rey d'Espanya, havia tornades posar an el Presupost les 25.000 pessetes p'el Diccionari. Recomanàrem la cosa an els del Congrés i an els del Senat que creguérem del cas, i esperàvem descansats el resultat, seguríssims de que havia d'esser favorable. Amb això arriba el dia de Sant Joan, i rebem aqueixa carta: «Sr. D. Antonio M. Alcover. —Palma-Mallorca. —Muy distinguido Sr. y amigo: llamé la atención de mis amigos de la Comisión de Presupuestos sobre el contenido de su atenta carta relacionada con el crédito para el Diccionario Catalàn-Valenciano-Balear que V. viene elaborando. Creo que algo se ha podido salvar de la cantidad presupuestada y lamento que el ambiente de la Càmara no fuera màs propicio. Le saluda y se reitera suyo afmo. S.S. y amigo. —A. Maura.»

* T. XII. —Juliol-desembre de 1922. —N. 6.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Figurau com m'havia de posar, una carta tan fulminant com aquesta. N'escrich una a l'acte de ben afuada a D. Manuel Senante implorant lo socós dels Senadors integristes, sobre tot, lo valent Gonzàlez Echàvarri. Telegrafiy an els Exms. Srs. Maura, Comte de Romanones, Royo Vilanova, Marqués de la Cenia, Sala, N. Rivas. Escrich a tots ells i a D. Santiago Alba demanantlos que ho fassen de tot per salvar la subvenció dins el Senat.

Però ¿què dianxa havia succeit dins el Congrés?

N'Alba dia 23 m'envià una carta del Comte de Santa Engracia de la Comissió de Presuposts del Congrés, que just havia pogudes conseguir 10.000 pessetes p'el *Diccionari*, de les 25.000 que el Ministeri d'Instrucció Pública hi havia posades. Ab data de 28 de juny m'escriu D. Alfons Sala: «De las 25.000 pesetas sólo se dejaban 5.000 y yo pude lograr insistiendo una y otra vez cerca de los individuos de la Comisión que dejaran consignada la cifra de 15.000 pesetas y he hablado con el Sr. Royo Vilanova y otros Senadores para ver si pueden lograr que vuelvan a figurar las 25.000, cosa que dudo y considero muy difícil en las actuales circunstancias». [346]

D. Manuel Senante m'escrivia dia 3 de juliol: «Difícil es lograr ya nada en el Senado; pero escribo a Echávarri». Dia 30 de juny m'escriu D. Natali Rivas: «En el Congreso fué imposible impedir que segregaran 10.000 pesetas de las 25.000 de subvención para su Diccionario. Fué mucha la fuerza que se acumuló para que se dieran esas 10.000 al Ateneo Barcelonés, que es un semillero de separatistas, y sin embargo hubo muchos, muchísimos de la Comisión que lo ampararon y que lo gestionaron. Cada día ve uno una cosa nueva que le produce más amargura y más decepción». El mateix Sr. Rivas dia 24 d agost m'escriu això altre: «Lo que se pidió para el Ateneo Barcelonés, según mi presunción, que casi se puede convertir en convicción, estaba inspirado en el deseo de Lerroux de agradar al Ateneo Barcelonés y contar con él». Dia 18 de setembre el Comte de Santa Engràcia m'envia aquesta altra clarícia: «Creo que no fué combatida la subvención que se le otorgó, por

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

V. personalmente, sino que, siendo de la Comisión de presupuestos el Sr. Rahola, tenia interés en conseguir otra ayuda para los mismos fines con destino al Ateneo Barcelonés que preside».

De tot això resulta que foren els catalanistes que ens prepararen i dirigiren l'emboscada an el Congrés, aydantles En Lerroux, servintse els *Instituters* d'En Pere Rahola, President de l'Ateneu Barceloní, que de les 25.000 pessetes que el Ministre d'Instrucció Pública havia posades per lo *Diccionari Català-Valencià-Balear*, se contentava ab sauparme'n 20.000 no sé per quins fins de llengua catalana. Es segur que el fi principal era per despullarme i deixarme sensa gens de popa, just ab la pell i els ossos, just ab 5.000 pessetes. En Pere Rahola ès un dels caporals de la Lliga Regionalista i cumpleix feelment lo mot d'orde *lliguench* de i*Guerra a Mn. Alcover*! Mn. Alcover ha conseguit que l'Estat Espanyol li don 25.000 pessetes p'el Diccionari? ¡A veure, donchs, si les hi prenim, deixantn'hi just unes quantes per mes burla i afronta!

Res hauria tengut jo que dir que En Pere Rahola i els altres catalanistes haguessen obtengudes per les seues curolles mes o menys literàries, no ja 25.000 pessetes, sino 100.000. Però ells no era això que cercaven, sino deixarme sensa la subvenció del Estat, deixantme'n just una espipellada per major irrisió. ¡Això se diu elevació de mires i patriotisme enlayrat! ¡Això ès la política *constructiva* dels calops i caporals de la *Lliga*! Bon profit los fassa. ¡Que veja Catalunya com treballen per l'*Obra del Diccionari* de la seua llengua els de la Lliga i de l'Ateneu Barceloní! que vegen la gesta espaterrant d'En Pere Rahola! ¡Llevar a l'*Obra del Diccionari de la Llengua Catalana* 20.000 pessetes! I si no fos estat per lo Comte de Santa Engracia i per D. Alfons Sala, les mos saupava com dos i dos fan quatre, bil·lo bil·lo, sensa remissió! L'Ateneu barceloní, En Pere Rahola i En Lerroux fent de cans de bou dels *Instituters*! ¡Edificant! ¡Sobre tot edificant!

Però ¿i com acabà la cosa an el Senat? Dia 18 de juliol hi parlà l'ardit Senador Integrista González Echávarri; i, entre altres coses, [347] digué: «Consecuencia de ese criterio de podar en un lado para aumentar en otro,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

ha ocurrido también, —y no quiero dar carácter político al asunto porque no soy suspicaz, —que la subvención del Diccionario de Mn. Alcover, obra monumental: *Diccionario Catalán-Valenciano-Balear*, que siempre ha sido de 25.000 pesetas... (El Sr. Daurella: La Comisión las ha consignado). Pues felicito al senor Daurella por haber restablecido esta cantidad que tiene una aplicación tan interesante».

De modo que en la sessió del Senat de dia 18 de juliol quedà restablida la subvenció de 25.000 pessetes que el Ministre havia posades p'el *Diccionari Català-Valencià-Balear*. El Sr. Senante m'ho escrigué lo endemà mateix, dia 19. L'Exm. Sr. Comte de Romanones m'ho escrigué dia 21. Dia 22 l'Exm. Sr. J. Chapaprieta, cap de la minoria albista an el Senat, ho envià a dir a N'Alba i N'Alba m'ho escrigué dia 24, felicitantme coralment. ¡Sí que se desturmellaren els nostres amichs del Senat a favor de l'*Obra del Diccionari*! Conseguiren lo que ells mateixos la primeria tenien ben poch coratge de conseguir. Fonch Deu i la Mare de Deu, constants protectors de la nostra *Obra*, que posaren dins el cor dels Srs. Alba, Senante, Sala, Chapaprieta, González Echávarri, Royo Vilanova, Natali Rivas, Comte de Santa Engracia, Marquès de la Cenia que fessen totes les passes que calien per que romangués esveída la bromada del Congrés i triumfàs completament la nostra *Obra* dins el Senat.

Per voluntat de Deu i de la Mare de Deu i p'el patriotisme dels Srs. Alba, Senante, González Echávarri, Rivas, Chapaprieta, Comte de Santa Engracia, Royo Vilanova, Alfons Sala i Marqués de la Cenia, havíem triunfat dins el Senat. Però llavò faltava triunfar dins la *Comissió Mixta*, que ès la comissió de Senadors i Diputats que concorden i armonisen els presuposts votats an el Senat i an el Congrés en les coses que no se son avengudes les votacions d'abdues Cambres. Donchs be, la *Comissió Mixta*, gràcies an el Comte de Santa Engracia i a l'Exm Sr. J. Chapaprieta que hi pertanyien, mantengué les 25.000 pessetes que havia restablertes el Senat. Així ho escrigueren aqueys dos bons senyors: el Sr. Chapaprieta a N'Alba dia 22 de juliol i N'Alba a mi dia 24; el Comte a mi dia 3 d'agost, En Senante m'ho telegrafià dia 29 de juliol.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

De modo que la victòria resultà completa, absoluta, omnímoda contra la caparrudesa, carronyeria, betzèrria, aldèssia i fatuidat dels *Instituters* ab tot l'escabotell de caporals de la *Lliga* i de la Mancomunidat baix de la formidable presidència de llur Rey Herodes, alies President de Catalunya, En Puig i Cadafalch. Deu li ajut allà on ès. Amèn!!!

Aquesta victòria la consideram mes grossa i mes gloriosa que les de 1919 i 1920. Per aquelles batalles jo estava ben prevengut, anava ben xarpat de cap a peus i tenia l'esquena i els costats i els davants ben arredossats, i per això an aquella tracalada de Goliats elze tocà el perdre, i encara en fan potadetes i remeulos.

Per aquesta victòria d'ara, confés que vaig anar massa confiat. [348] Conseguit que el Ministre per recomanació de Sa Magestat posàs les 25.000 pessetes de subvenció dins el Presupost, creguí que ja n'hi hauria prou recomanant la cosa en els Presidents de les Comissions de Presuposts del Congrès i del Senat. Tal confiansa hi mancà ben poch per sortirme ben cara. Si malgrat això encara triunfí, fonch que Deu i la Mare de Deu volgueren a totes passades que triunfàs l'*Obra del Diccionari* i per això posaren dins el cor de N'Alba, Senante, González Echávarri, Royo Vilanova, N. Rivas, Chapaprieta, Comte de Santa Engracia, N'Alfons Sala, Marquès de la Cenia aquell impuls tan vitench de fer cames a favor de tal *Obra*, i no parar fins que m'hagueren conseguida aqueixa grandiosa, aqueixa admirable, aqueixa trascendental victòria, per la qual estam an el cas tots els amadors corals de la Llengua Catalana d'entonar ab tota l'ànima un repicadíssim i solemníssim *Te Deum laudamus*.

No, si Deu ho vol i som vius, sempre que s'hagen de discutir Presuposts dins les Corts d'Espanya, malevetjarem anarhi mes preparadets, mes ulls espolsats, mes bras sonant i oreya fumant, armant ab temps els nostros amichs de totes les clarícies i documents oportuns per que els contraris no elze puguen sorprendre, safalcar ni capturar. ¡Que ho sàpien els nostres contraris: ens valdrà per vegada lo que aquest pich ens succeí! ¡Una i oli, senyorets de siurell!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Crònica de l'Obra del Diccionari (348-349)

Des que sortí lo BOLLETÍ de gener-juny d'enguany, la nostra *Obra* ha seguit sempre endavant. Ja llavò no donàvem llibres catalans per que ens ne treguessen mots. La feyna que els colaboradors feyen a les hores i que tenien de temps per ferla fins a l'octubre, era de llibres que els havíem entregats, mesos enrera. La major part de tals llibres les mos han tornats ab les cèdules fetes; ja no mos ne manca casi cap.

Donchs sabeu de la primeria de juny fins avuy, 30 de novembre, quantes de cèdules ens han entregades? Idò, si voleu endevinar, heu de dir: **280.505**.

I ¿com ès que no son tantes com les altres vegades que en donàvem conte? Perque aquesta vegada hi ha molts de colaboradors que acabaren la feyna dins el juliol, altres dins l'agost, altres dins el setembre, altres mes tardet; i aquests tals ja no n'han poguda fer pus, perque ja no cal comanarne pus de tal feyna.

De devers el maig ensà ab En Moll no feym altra cosa que revisar cèdules per deixarles be d'ortografia i que el Cap d'ordenació alfabètica ab les cinch donzelles ceduleres que té a les seues ordes, vagen posantles per rigurós orde alfabètich dins les quatre calaixeres, allà on fa prop de devuyt mesos que no paren d'ordenarn-hi de cèdules dins aquells cent vint i tres calaixos, quiscún ab cabuda de vint mil cèdules. —Els mal-de-caps son de com hi hem de poder [349] compondre tantíssima de *cedulada* com tenim. Crech que no mos n'escaparem d'haver de fer encara una altra calaixera. Serà lo que Deu voldrà.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Escapades filològiques (349)

N'hem fetes unes quantes més, de dia 13 de maig ensà.

Dia 26 i 27 de maig fórem a Porreres amb En Moll escorcolla qui escorcolla el dialecte porrerí. —Dia 3 de juliol ens espitxàrem a Eivissa ab Mn. Antoni Josep Pont i En Moll fent escorcoll llingüístich cinch dies a Vila i tres dies a Sant Antoni de Portmany, tornant a Mallorca dia 12. Dia 2, 3 i 4 d'agost fórem a *S'Estanyol* a endardellarhi vocabulari de mariners i pescadors. —Dia 26 d'agost horabaixench mos tiràrem dins Pastoritx (Valldemossa) escorcollanthi lo vocabulari d'oliveres, oli i sitges de carbó, fins dia 29

D'aquestes *escapades* i de les que indicàrem an el nombre passat, en donarem conte fil per randa més envant, si Deu ho vol i Maria.

Advertències (349)

I. Aquest BOLLETÍ, ancque just siga de dos fulls, val per mitx any perque el de gener-juny, de 200 planes, contant 16 planes per mes, valía per 12 mesos i mitx. Ab les planes que ara donam de text i la portada i la taula de matèries quedam cabals de les 48 planes de manco del tom d'antany.

II. L'eixida que an el darrer BOLLETÍ dèyem que faríem l'estiu passat a diferents regions del Reyne de València i Catalunya, la suspenguérem per mes envant per atendre primer a l'ordenació alfabètica de cèdules dins les *Calaixeres*, sensa la qual no podem donar una passa en la redacció definitiva del *Diccionari*.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

†

AMICHS MORTS (349-368)

Ploram la mort d'una bona partida que foren companys nostres i devots de l'*Obra del Diccionari*.

Cal dirne qualque cosa.

M. I. Mn. Bonaventura Barceló
Dignidat d'Arxipreste de la Seu de Mallorca (349-350)

Nat an aquesta Ciutat l'any 1845, fa sos estudis an el Seminari Conciliar de la Diòcesi; s'ordena de prevere l'any 1869; entra de [350] bona hora a la Seu com acullit, passa a Mestre 2n de Cerimònies; l'any 1873 se gradúa en Teologia a València i el fan aquest mateix any Ecònom de Binissalem, fa oposicions de Canonge l'any 1886, l'anomenen Rector de la Parròquia de Sant Jaume d'aquesta Ciutat l'any 1887 i Dignidat d'Arxipreste de la Seu l'any 1903 i dona l'ànima a Deu dia 24 de Setembre de 1921. Fonch sempre exemplar de vida sacerdotal, bon predicador, ple de zel de la Casa de Deu i de la salvació de les ánimes. Va veure sempre ab viva simpatia l'*Obra del Diccionari* i fonch suscriptor d'aquest BOLLETÍ desde el primer nombre. Bon repòs i bon remey per la seua ànima. Amèn.

M. I. Mn. Antoni Deyà i Rullàn
Canonge de la Seu de Còrdova (350)

Nat a Sóller l'any 1847, fa sos estudis an el Seminari Diocesà, s'ordena de prevere l'any 1877, entra d'acullit a la Seu, el fan Vicari *in Capite* d'Establiments, mes envant Ecònom d'Esporles, després Vicari *in Capite* de Sant Matgí de Santa Catalina, llevò Ecònom de Calvià, després

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rector de Muro i mes tart de Sant Jaume de Ciutat; l'any 1915 puja a Canonge de la Seu de Mallorca i antany passa a esserho de la Seu de Còrdova i se mor a Còrdova mateix an els pochs dies d'haver pres possessori de la Canongia. Treballà molt a la Vinya del Senyor en les diferentes vicaries i parròquies que retgí, guanyantse l'afecte de la gent. Fou sempre suscriptor d'aquest BOLLETÍ i entusiasta de l'*Obra del Diccionari*. Deu l'haja acullit an la seua santa Glòria. Amèn.

M. I. Mn. Gaietà Puerto i Àlvarez (350-351)

Nat a la Ciutat de Mallorca l'any 1850, fa an el Seminari de Mallorca tots sos estudis; s'ordena de prevere l'any 1874, el fan 2n Mestre de Cerimònies de la Seu, l'any 1875 de 2n Mestre passa a Primer, i ho ès fins que dins un parell d'anys el fan Beneficiat del Concordat, a ont demostra gran zel predicant i cuydantse de l'Hospici de les Germanetes dels Pobres, fins que l'any 1883 se'n va a l'Arquidiòcesi de Rennes (nort de França), a on Monsenyor l'Arquebisbe d'allà l'admet a la Sociedat de Sacerdots Aussiliars de les Germanetes dels Pobres per la direcció espiritual de tals monges i l'evangelisació dels pobres que elles tenen acobitiats. Formà part d'aqueixa Sociedat fins que's disolgué l'any 1896. En tots aqueys anys predicà exercicis a les Germanetes dels Pobres i an els vells acobitiats d'elles, dins Espanya, a Portugal, a Franca, a Itàlia, a Alemanya, an el nort d'Àfrica, an els Estats Units.

P'el seu zel apostòlich meresqué ab sos companys d'apostolat que la Sagrada Congregació del Sant Ofici en fes elogis molt espressius en document públich.

L'any 1896 a instàncies de la Superiora General de les Germanetes dels Pobres lo Rdm. Sr. Bisbe de Vitòria li comenà la [351] Direcció Espiritual del Noviciat de tals Monges, establert a Bilbao. Dins pochs anys passa el Noviciat a Madrid i Mn. Puerto hi continuà dirigintlo, confessant altres Comunidats Relligioses.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Lo Rdm. Monsenyor Rinaldini, Nunci Apostòlich conegué d'aprop a Madrid Mn. Puerto, i feu que el Papa Lleó XIII l'anomenàs Capiscol de la Seu d'Oriola dia 18 de desembre de 1901. Hi pren possessori dins el maig de 1902, i lo Rdm. Sr. Bisbe (Dr. D. Joan Maura) el fa Examinador Prosinodal i confés d'una partida de Convents de Monges. I entre confessar relligioses i tota altra casta de persones, predicant i exercint els sagrats Ministeris passa anys i mes anys de vida, fins que retut per diferents malalties, prengué redòs a casa del seu germà D. Vicenç, i assí acabà la seua pelegrinació damunt la terra dia 14 de juny d'enguany, passant a l'eternidat, ple de mèrits i de virtuts.

D'altra vent, era un dels homos mes agradables i mes simpàtichs que may del mon hàgem vists. Era un amich no de berret, sino de cor, que no feu may dues cares ni dues tires de petjades, com tants n'hi ha que no sols en fan dues, sino tres i quatre, totes les que elze venen be per podervos aficar la guinaveta per derrera, però tan endret del cor com poren per deixarvos caritativament an el siti. ¡Ay i quants n'hem esperimentats d'aqueys durant la nostra gens curta carrera per aquesta vall de llàgrimes!

Donchs sí, Mn. Puerto era un amich lleal nostre i de totes les nostres curolles literàries i científiques, sobre tot de l'*Obra del Diccionari*, essent estat sempre suscriptor del BOLLETÍ.

Ademés del mallorquí i del castellà, parlava admirablement el francés i l'italià, haventhi predicat unes sens fi de pichs i ademés graponetjava fort l'inglès de quant capllevà mes d'un any devers els Estats Units, cuydantse de les *Germanetes dels Pobres* d'allà.

Amb una paraula, Mn. Puerto era un d'aquells homes que honren la terra que els ha vists nèixer i la classe social an-e que pertanyen.

Que Deu lo tenga en la seua sauta Glòria. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Rt. P. Jaume Nonell i Mas, S. J. (351-355)

Nat a Argentona, aprop de Mataró l'any 1844, entra a la Companyia de Jesús l'any 1859 i fa sos estudis a la casa que la Companyia tenia a Balaguer. Se'n va a Filipines l'any 1865; entra a Professor de L'Ateneu Municipal de Manila, i fa un estudi dels fenòmens meteorològichs, tan terribles i tan freqüents a les Filipines, i allò ocasiona la fundació de l'Observatori Meteorològich de Manila, que tan grans servicis ha prestats i presta a la humanidat. L'any 1868, per observar un eclipse de Sol, anà amb altres jesuites a una de les Cèlebes. De tornada pegaren a l'estret de Sapi i llavò a Canton, segona ciutat de Xina, d'on hagueren de fogir mes que depressa per no esser víctimes d'una persecució feresta que hi esclatà contra els cristians. Torna el P. Nonell i la l'any 1870, i passa a França per acabar sos estudis de teologia, i el fan Professor de [352] Retòrica a Dussede p'els estudiants jesuites, fins que pogueren tornar a Espanya, i continuà son Professorat a l'antiga abadia de Veruela que l'Estat entregà a la Companyia. L'any 1877 fa la seua professió solemne. De l'any 1879 fins a 1883 fou Secretari del P. Provincial d'Aragó i tornà a Veruela, a on fonch primer professor de Retòrica i mes envant Prefecte d'Estudis, l'any 1885 passa an el Col·legi de Sant Ignasi de Manresa come Operari i escriptor, i quant tancaren aquell Col·legi, l'agreguen a la Comunidat de la Santa Cova, d'on no s'ès mogut pus fins a la mort, consagrat a la direcció espiritual de les ànimes que acudien an el seu confessionari o a la seva cel·la, que no eren poques ni gens insignificants, i ensems compòn el bell esbart d'obres ascètiques, històriques i filològiques que anava publicant sensa perdre may cala, fins pochs anys ha. Allà el visitàrem l'any 1902, 1904, 1908, 1918, 1921. Sempre ens rebé brassos uberts i ple d'entusiasme per l'*obra del Diccionari*, encoratjantmos sempre a durla endavant, censurant ben fort els qui la mos entrebanquen, plens d'odi, víctimes de llur inconciència.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Una de les darreres coses que escrigué, fou la carta de 4 d'abril de 1918 sobre si *raure* ve de *radere* o de *ruere*, que publicàrem dalt lo BOLLETÍ de abril de 1919. Se trobava an els 74 anys d'edat, les forses li mancaven mes de cada dia, però molt a poch poch. Quant el vérem dia 21 d'agost d'entany, ja no sortia casi gens de la seua cel·la i just passava unes quantes d'hores fora del llit. El trobàrem xalest i xaravel·lo com sempre d'esperit, però lo seu còs feya l'efecte d'un gros abacuament; i en treguérem la tristíssima impressió de que hi havia home per poch temps.

Seguí l'humanidat d'aquella gran ànima mancabant mancabant, com una candela que pren el blau, com un llum que acaba l'oli, fins que dia 20 de setembre, un poch passat mitdia s'acabà cop en sech aquella cristianíssima vida aquí baix volant placidament a l'eternidat a gaudir del *Goig del Senyor* per los sigles de los sigles.

Les obres que deixa el P. Nonell, fan un gros esbart. N'hi ha un enfilall d'ascètiques, un altre d'històriques i un altre de filològiques. Velestassi: *Ars Ignatiana*, Barcelona, 1887. —*El Alma consoladora del Corazón de Jesús en sus penas*, Barcelona, 1888, traduída al català. *Los Ejercicios de N. P. S. Ignacio en si mismos y en su aplicación*. Manresa, 1896. —*Padre nuestro que estàs en los cielos*. Manresa, 1912, traduída al català. *Paz a los hombres de buena voluntad*. Manresa, 1913. *La gran Promesa* (an els qui combreguen nou mesos seguits el primer divendres de cada mes). No hem pogut aclarir a on ni quant publicà aqueixa obra. —*Vida de S. Alonso Rodríguez, coadjutor temporal de la Compañía de Jesús*. Barcelona, 1888. —*Compendio de la Vida de San Alonso Rodríguez y sus cuatro compañeros mártires en la Compañía de Jesús*. Barcelona, 1888. *Vida ejemplar de la Exma. Sra. D. Dorotea de Chopitea, Viuda de Serra*. Madrid, 1892. —*El V. P José Pignatelli y la Compañía de Jesús en su extinción y restablecimiento*. 3 toms, Manresa, 1893-4. —*Vida de la Bta. M. Juana Lestonach*. [353] Manresa, 1900. —*Vida y virtudes de la Rdma. M. Paula del Puig*. Manresa, 1903. —*Vida y virtudes de la Venerable M. Joaquina de Vedruna y de Mas*. Manresa, 1905. —*Vida y virtudes de la Venerable Madre Esperanza Gonzàlez de Jesús*. Manresa,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1905. —*Tres glorias de S. Ignacio a la luz de la màs severa crítica*. Manresa, 1914. *El Crucifico* [sic] *de la Cruz del Tort*. Manresa, 1914. —Manresa Ignaciana. Manresa, 1915. —*La Cueva de S. Ignacio en Manresa*. Manresa, 1918. *Ratio studiorum de la Compañia Jesús*, Barcelona, 1878. —*¿Qué son las Hermanitas de los Pobres?* Manresa, 1915. —*Obras espirituales del Bto. Alonso Rodríguez, Coadjutor temporal de la Compañía de Jesús*, 3 toms. Barcelona. 1885-7. —*Commentaria in Librum Exercitiorum B. P. Ignati i Loiolaei*, Barcelona, 1885. —*Via spiritualis qualem in Libro Exercitiorum monstrat B. P. Ignatius Loiolaeus*, 2 toms. Barcelona, 1887. —*La Sagrada Eucaristía* (traducció de l'inglès; autor Hedley), Barcelona, 1910. —*Selecta ex classicis latinitatis auctoribus*, 2 toms. Barcelona, 1881. —*Selecta ex classicis auctoribus graecis*. Barcelona, 1879. *Colección de autores clàsicos españoles*, 2 toms. Barcelona 1881. —*Elementa Artis Dicendi. Barcelona*. —*Tratado de la cantidad prosódica y de la formación de las palabras latinas*. Barcelona, 1832. *Gramàtica de la Lengua Castellana*. Barcelona, 1890. *Anàlisis morfològich de la Llenga Catalana antiga comparada ab la moderna*. Manresa, 1895. *Anàlisis fonològich-ortogràfich* de la Llenga Catalana antiga y moderna. Manresa, 1896. —*Estudis Gramaticals sobre la Llenga Catalana*. Manresa, 1898. —*Gramàtica de la Llenga Catalana* (N'hi ha dues edicions: una a Manresa de l'any 1898, l'altra a Barcelona de l'any 1906). —*Rudiments de Gramàtica Catalana*. Manresa. Aquest enfilall d'obres que deixa el P. Nonell, diu mes a favor del seu talent, ingeni, cultura i zel per la glòria de Deu i per la salvació de las ànimes i per la ciència i l'ilustració, que totes les alabanses i ponderacions que en pogués fer el mes fervent dels seus admiradors.

De les seves obres ascétiques i històriques no cal parlar perque no son d'alou del *Bolletí*. Just el fet d'haverne publicades tantes demostra que agradaven i que atreyen molts de lectors. Sensa això, si els lectors li haguessen fet amples, pronte se seria escalivat, i hauria pres un altre carrerany. De manera que la seua producció ascètica i hagiogràfica resulta sòlida i robusta. En quant producció filològica, resulta de les mes

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

notables que hagués tengut may la Llengua Catalana. Hi ha que posarlo an el costat de D. Tomàs Fortesa, del Dr. Balari i Jovany i del Mestre Milà i Fontanals.

Anys enrera (BOLLETÍ, VIII, 85) ja diguérem lo que trobàvem del P. Nonell come filòlech. No tenim res que rectificar en quant a lo que apuntàvem que no solia esser gayre sortat en lo formular les lleys de formació de la nostra llengua. Fonch una llàstima que no se familiarisàs amb els grans Mestres de l'Escola Romanista que l'haurien alliberat de les deficiències que desllueixen la seua producció. Res d'això li hauria succeit si s'hagués fet càrrech ben be dels [354] tresors que inclou lo llatí vulgar, estudiat a fondo així com l'estudien els grans romanistes: Diez, Schuchardt, Max Müller, Meyer-Lübke, Lindsay, Grandgent, Körting. Si les obres d'aquests li fossen arribades, ¡o quins torrentals de llum meridiana haurien brollat dins lo seu esperit per il·luminar les fondàries i abismes de foscor que un troba a molts d'endrets de la nostra llengua!

Això no obstant, estant tan ben preparat de llatí clàssich, que posseia meravellosament i ab la seua gran clarividència i afuada penetració sabé veure una partida de coses com no les havia sabudes veure cap altre filòlech, per exemple, la duplicidat d'aczent tònich dins les paraules catalanes, això ès, que hi ha un aczent prosòdich *primari* i un altre *secundari*, lo qual constitueix una diferència radical entre la prosòdia catalana amb els dos aczents dins una mateixa paraula, i la prosòdia castellana, que just admet un aczent dins cada paraula. El P. Nonell feu notar això quant cap gramàtich català ho havia fet notar i així esplicava ell la gran dificultat que tenim la gent de llengua catalana per pronunciar be el castellà.

Dins el T. X, p. 113 ja férem notar que el P. Nonell afinà dins la llengua catalana, desset anys antes que En Pompeu Fabra, «un fet important de la prosòdia tradicional catalana» que En Fabra «desconeixia» segons confessa ell mateix fent unes revolteries molt pintoresques dins lo pròlech que entaferrà a son Diccionari Ortogràfich l'any 1817 [sic]; un fet que l'*Acadèmia de Bones Lletres* de Barcelona ja

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

havia consignat l'any 1884 dins la seua *Ortografia*, això ès, que en català son mots *esdrújols* o *semiesdrújols*: *memòria*, *Cúria*, *matèria*, *Pàtria*, *justícia*, just així com ho eren en llatí, puys el català ha conservat amb això la pura tradició llatina, mentres lo castellà se'n ès decantat diptongant la desinència –'*ia*. L'observació que dita Acadèmia havia feta l'any 1884, el P. Nonell dins lo seu *Anàlisis Fonològich Ortogràfich*, l'any 1896, el confirmà i el clavatetjà admirablement, fentse fort demunt la tradició llatina. Però En Fabra no se'n enterà fins l'any 1917, i tot per no fer gens de cas del P. Nonell come bon esquerrà, come sum Pontifich de la llengua catalana que ha volgut esser sempre.

Negú com el P. Nonell ha publicat cap estudi tan complet i fonamental de la conjugació catalana antiga; negú com ell ha feta la història dels sons vocals i consonants dins els monuments clàssichs de la nostra llengua; negú com ell ha historiada la ortografia catalana. Sobre aqueys punts tan capitals de la filologia nostra negú ha publicades obres tan fonamentals, tan fondes, tan especificades, tan decisives com les d'aquest venerable i egregi fill de Sant Ignasi.

Donchs be, a un filòlech tan eminent i tan benemèrit de la nostra Llengua els Caps-pares i caporals de la Lliga Regionalista que manyuclen la Mancomunidat, la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona i fan truchs i baldufes dins l'*Institut d'Estudis Catalans*, no se recordaren may d'ell ni el feren fins i tot *Soci Corresponent*. Es ver que hi feren Mestre Biel de la Mel alies Alomar, i vaja una cosa per l'altra. Sembla que ara, quant saberen que era morta aquella [355] gloriosa víctima de llurs olímpichs desdenys, enviaren el condol a la Venerable Comunidat de la Santa Cova de Manresa. Fins que fonch mort, no se recordaren d'ell. Amb això s'acredità l'*Institut* una volta mes d'esser tal com el judica la generalidat de la gent de cara i ulls de tot Catalunya, com tenguérem ocasió de comprovar una volta mes antany recorrent totes les comarques catalanes.

En rudes: a pesar dels seus defectes i deficiències que desllueixen una mica les seues obres, resulta el P. Nonell un dels nostres filòlechs mes sòlids, mes fondos, mes de ronyó clos, mes benemèrits de la nostra

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Pàtria i de la nostra Llengua, no sols de Catalunya, sino de tota Espanya, malgrat la calculada i caparruda preterició que sempre feren d'ell els gats-vayres de l'*Institut d'Estudis Catalans*. Si la posteridat catalana no fa mes cas del P. Nonell que la present generació, caldrà entonar, plena l'ànima de desconort i de decepció: *Lasciate ogni speranza*! Però no; confiam que les han de millorar per la causa del P. Nonell, per l'ànima del qual lluesca la llum perpetual. Amèn.

M. I. Mn. Miquel Costa i Llobera (355-365)

Nat a Pollença l'any 1854. Fa lo batxiller a l'Institut de 2a Ensenyansa de Mallorca entre l'any 1866 i 1873. An aquest entremitx comensa a escriure en castellà sensa publicarne res. Romp a escriure en mallorquí i de l'any 1873 son les primeres poesies que dona a llum demunt la *Revista Balear* i figuren dins son primer tom de 1885. Se'n va per l'octubre d'aquell any a comensar la carrera de lleys a l'Universidat de Barcelona i se fa coneixent i amiguíssim de D. Antoni Rubió i Lluch, estudiant com ell. Justament dins el juny d'aquell any lo formidable i estupend Menéndez Pelayo havia deixada la Universitat de Barcelona, trasladant la matrícula a la Universitat Central. Així En Costa no pogué esser company d'estudis d'aquell prodigiós jovincell. En canvi ho fou ab tota intimidat d'En Rubió i Lluch, i seguí component poesies en llengua materna, premiantli els *Jochs Florals* de 1874 amb un *accessit* la *Primera Llàgrima*. L'any vinent hi envia la seua poesia suprema *Lo Pi de Formentor*, i ni *menció honorífica* meresqué. L'home se cremà del joch i estigué vint i cinch anys a tornarhi enviar res. Per l'octubre de 1875 s'espitxa a Madrid ab D. Antoni Rubió i Lluch a seguir a l'Universitat Central sos estudis de Lleys, i fou tan poch sortat que En Menéndez Pelayo se'n anà aquell mateix octubre a estar a Santander i així tampoch no se pogueren conèixer ni tractar fins cinch anys mes tart, com fa constar lo Dr. Rubió dins son article *Alguns recorts personals meus de Mn.*

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Costa (Catalana, Barcelona, 31 octubre, 1912, p. 477-8) Segueix el nostre tenral poeta dos anys estudiant Lleys a l'Universitat Central; i quant n'hi mancava un per acabar la carrera, talla caps i pren redòs a Pollença fentse trons del misseratge, consagrantse de tot a les lletres, a la Poesia, a la pintura i sobre tot a l'adquisició de virtuts cristianes ben sòlides, acabant per romandre convençut de [356] que Deu el cridava a la Vida Sacerdotal i per això l'any 1885 se'n va a Roma i envest dins l'Universidat Gregoriana l'estudi de la Teologia i del Dret Canònich, ordenantse de prevere l'any 1888 i graduantse de Doctor l'any 1890. Quant se'n anà a Roma, hi anava ab l'idea d'entrar dins una Orde Relligiosa, no just per ferse capellà. Ho indiquen aquelles paraules que posà anys després an el pròlech de la segona edició del seu tom primitiu de poesies: «L'any 1885, a principis d'octubre, se publicà mon primer tomet de *Poesies,* mentres jo me'n anava de ma terra, prou duptós de si ja hi tornaria may mes.» Una volta a Roma, arribà a veurehi mes clar i resolgué ordenarse just de prevere; i acabats sos estudis, tornà a Mallorca per ferhi vida i mort.

A l'Universidat Gregoriana tengué per condeixeble un jovenet molt ardit, Merri del Val, que dins breu temps fou familiar íntim del Papa Lleó XIII, llavò Cardenal i Secretari d'Estat del Papa Pio X. Tot el temps dels estudis fou amiguíssim de Mn. Costa, i no se'n oblidà may, i fou ell que l'any 1909 induí el Papa a fer Canonge Pontifici de la Seu de Mallorca el nostre escels poeta. Sempre he estat ab la convicció de que, si Mn. Costa l'any 1890 no se'n va de Roma, aviat seria estat Monsenyor i dins un parell d'anys Cardenal, ab les eminents qualidats de talent, enginy, ciència i virtuts que l'adornaven i que tant el feyen brillar a on se vulla fos.

Restituit a Mallorca, se passava tot el temps a Pollença, capllevant per Ciutat de Nadal fins a Pascua, que era la temporada que son pare hi passava, dedicantse ell a predicar desiara i a Pollença emprengué amb aquell gran amich seu i nostre, Mn. Mateu Rotger, la restauració de l'esglesia de Monti-Sion, que hi feren els jesuites la primeria del sigle

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

XVIII i que ès un exemplar preciosíssim d'arquitectura barroca. Allà ab Mn. Rotger feya de pintor, d'escultor i de arquitecte, passants-hi casi tot lo dia, gastants-hi tot lo que treya del Sagrat Ministeri i afeginthi encara del seu, de lo que son pare li donava. Així redimiren ab Mn. Rotger aquella veneranda *Casa de Deu*, restituintla an el Culte diví i fent que lo Rdm. Bisbe la posàs en mans dels Rts. Pares Ligorians, avuy Teatins, que hi tenen una gran escola i hi exerceixen els Sagrats Ministeris ab gran profit dels feels.

L'any 1895 lo Rdm. Sr. D. Jacinto M.ª Cervera, Bisbe de Mallorca, comana an el M. I. Mn. Pere Joan Campins, Mn. Costa i Llobera a mi una revisió i edició del *Catecisme Diocesà.* Mn. Costa i jo férem casi tota la feyna, passantla p'el ciment finíssim de Mn. Campins, mes envant Bisbe d'assí, sortint lo Catecisme ab lo següent títol: *Catecisme de la Doctrina Cristiana, que per us d'aquesta Diòcesis manà publicar en mallorquí lo Illm. S. D. Bernat Nadal, Bisbe de Mallorca, y en mallorquí y castellà l'Excm. e Ilm. Sr. Don Miquel Salvà. Octava Edició*. Palma de Mallorca. Tipo-Litografía de Amengual y Muntaner. 1896. —332 planes de 153 x 105 mm.

Fet Canonge, s'hagué de mudar a Ciutat i residí puntualment, laudablement an el Chor de la Seu, predicant assí i allà, trobantlo sempre l'Autoridat Diocesana dispost per fer costat a tota obra bona, [357] ab bens i persona. Sols Deu sap els diners que donà per obres catòliques i de caritat i a pobres de tot pelatge.

Com hem dit, l'any 1885 aplegà dins un gentil volum de 132 planes de 180 x 115 mm. estampat a la «Tipografía Catòlica Balear. Palma», les poesies catalanes que tenia i que ell considerava millors suprimintne moltes, entre altres, l'*Oda a Horaci,* una de les mes admirables que may hagués compostes ell ni negú altri. Ja n'haurem raó mes envant, si Deu ho vol.

En tenia un enfilall en castellà, de primera bona, entre altres, *Idilio Franciscano*. Al temps que fou a Roma, n'hi brollen un esbart en castellà, essent les caporals *En las Catacumbas de Roma* i *Adiós a Italia;* i l'any

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1899 les aplega totes dins un preciós volum de XXIV + 146 planes de 198 x 105 mm., estampat a la «Tipografía de Amengual y Muntaner. Palma de Mallorca», ab un pròlech magistral del Rt. P. Restitut del Valle Ruiz a on fa un grandiós elogi de l'autor.

Mn. Costa col·laborà a la *Revista Balear* (1872-1874) en la seua primera volada, publicanthi algunes de les seues poesies. En publicà també una partida dalt lo *Museo Balear*, època 1a (1875-1877) i 2a (1884-1889).

Tornat de Roma, movem amb ell i Mn. Mateu Rotger, Mn. Pere Joan Campins, Rector de Porreres, mes tart Rdm. S. Bisbe de Mallorca, Mn. Bartomeu Barceló, Catedràtich del Seminari de Mallorca, Mn. Martí Llobera i Solivelles, Mn. Bartomeu Molines i D. Josep Ignasi Valentí, de publicar *El Eco del Santuario*, revista mensual, que sortí l'any 1890 i 1891 (Palma. Tipografía Católica-Balear), publicanthi ell nou poesies i una nota bibliogràfica sobre un llibre de poesies d'En R. Picó i Campamar.

Contreu a les hores coral amistansa ab aquell selectíssim poeta En Pere Orlandis i Despuig i ab aquest i els altres amichs el duym a compondre i publicar *La Gerreta del Catiu, La Mayna* i *El Castell del Rey,* formant un esquisit volum: *Miquel Costa, Pre. —Del Agre de la Terra, Poemes.* Palma de Mallorca, Tipo-Litografía de Amengual y Muntaner, 1897. —VI + 187 planes de 184 x 217 mm.

A forsa de forses el ginyàrem a tornar enviar poesies an els Jochs Florals de Barcelona; i l'any 1900 li premiaren ab *la Viola d'Or L'Antich Profeta Vivent* (Elies), i l'any 1902 li donaren la *Flor Natural* per *Creixensa* i *L'Englantina* per *La Deixa del Geni Grech.* Ja tenia amb això els *Tres Premis Ordinaris* guanyats i per lo tant procedía proclamarlo *Mestre en Gay Saber;* i le hi proclamaren en els *Jochs Florals,* celebrats aquell any a la restaurada Abadia de Sant Martí de Canigó per motiu de no haverlos poguts celebrar a Barcelona a causa dels avalots polítichs que s'hi armaren i lo Governador Civil suspengué la Festa.

Devers aquell temps comensa a sortir a Barcelona la revista *Catalunya* que inicia la publicació d'una sèrie de llibres catalanenchs. Uns

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

dels primers que surten, du per titol: *Miquel Costa y Llobera, Pre. Tradicions y Fantasies* —VII + 208 planes de 174 x 115 mm. —Imprenta Cunill; Barcelona. 1903. [358]

Convidat devers l'any 1897 a continuar amb un remolí d'amichs les Obres originals del Bt. Ramon Llull que D. Geroni Rosselló havia comensades a fer sortir i la falta de salut les hi havia fetes suspendre, l'any 1901 posa un pròlech, ben cepat de sustància luliana, an el segón dels volums lulians que deixà casi enllestits l'egregi Mestre Rossellò i que inclou: *Arbre de Filosofia d'Amor, L. d'Oració, de Conexensa de Deu, del Es de Deu.*

Promou l'any 1904 l'Ateneu de Barcelona un curs de conferències, comanades a escriptors mallorquins, i Mn. Costa n'hi dona una de molt rimada sobre *La Forma Poètica,* que crida molt l'atenció. L'any 1906 presideix els *Jochs Florals* de Barcelona, l'any 1907 els d'aquesta Ciutat de Mallorca i l'any 1908 els de Girona, deixantse caure a cada banda uns discursos d'aquells mes llempants i recolats, resultant tan notables p'el bessó com per la clovella

L'any 1904 allargà el coll a publicar: *Mes de Maig consagrat a Maria Santíssima, imitat del que en castellà compongué D. Jusep M. Quadrado per M. Costa, Pre.* —Palma. Estampa d'en Josep Mir. 1904. —VIII + 254 planes de 163 x 112 mm. Aquesta obreta diu l'autor que la va compondre dia per dia per fer ell mateix a un oratori de Pollença (l'esglèsia de Monti-Sion) lo *Mes de Maria,* seguint ben d'aprop les petjades de l'ínclit D. Josep M.ª Quadrado. No gosà publicarla en vida del gran polígraf perque un dia n'hi parlà i conegué que no n'estava gayre content de que li girassen en mallorquí lo que ell havia escrit en castellà i que havia tenguda tantíssima de acceptació.

Celebram la primeria d'octubre de 1906 a Barcelona lo *Congrés Internacional de la Llengua Catalana,* i Mn. Costa hi parla tres vegades: el dia de la inauguració, saludant ah mots ben escayents els Congressistes en nom de Mallorca; sostenint lo tema V de la Secció Filològica-històrica: *La preposició A en l'acusatiu*, això ès, que l'acusatiu no ha de dur

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

preposició (v. gr. *amaràs Deu, no amaràs a Deu*), i ho demostrà fins a la darrera evidència; i finalment mantengué la seua *comunicació* a la *Secció Literària: No hem de permetre que la llengua catalana siga esclava ni tributària de cap altra llengua*, lo qual propugna amb arguments decisius i irrefutables.

Els anys 1906-1909 foren els de *major* actividat editorial de Mn. Costa. L'any 1906 fa la 2a Edició del seu Primer tom de poesies, de l'any 1885. Vetassí la portada: *Mn. Costa i Llobera. Poesies*. —Barcelona. Gustau Gili, Editor. 1907. —295 planes de 205 x 147 mm., paper de fil, cubertes de diferents colors, una cosa galanxona de tot. Aquesta segona edició inclou ben be tres vegades mes, de poesies que la primera, i les novelles no desmereixen gens de les primitives. Lo que resultà aqueix tom una solemne equivocació editorial, perque el posaren a deu pessetes; i això en retregué molts de comprarlo. Deu pessetes per un llibre mitjanser de poesies, per recolades que aqueixes sien, son massa pessetes. Mn. Costa come poeta escepcional era susceptibilíssim, i aqueixa falta de despatx del [359] seu tom caporal de poesies, que tocà ab les mans alguns anys mes tart, li fonch fatal, li produí un desencant ferest de funestes conseqüències, com veurem mes avall.

Havia compost anys enrera un *Via Crucis* en vers, una dècima per cada *Estació,* que li comanà son amich de tota la vida lo noble Sr. D. Enric d'Espanya i devers aquest temps le hi publicaren baix d'aqueix títol: *Estacions de Via Crucis.* Miquel Costa y Llobera, Pre. —Felanitx. Imprenta d'En Bartomeu Reus. 1907. —24 planes de 145 x 92 mm.

Aquell mateix any lo Rdm. Sr. Bisbe de Mallorca i lo Il·lm. Capítol de Canonges de la Seu li comanen uns *Passos* que siguen devots i ensems correctes. Les compòn i els hi publiquen a l'acte ab la següent portada: *Mn. Costa y Llobera, Pre. Exercici de Via Crucis dedicat al Ilm. y Rm. Sr. Bisbe y Capitol de la Seu de Mallorca*. —Palma. Estampa d'Amengual y Muntaner. MCMVII. —44 planes de 184 x 118 mm.

L'any 1906 li publica la *Ilustració Catalana* de Barcelona: *Horacianes Poesies de Miquel Costa i Llobera*. Barcelona. Ilustració Catalana (1906).

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

—125 planes de 178 x 115 mm. i un paper de fil d'allò d'allò. Tengué tanta d'acceptació aquell llibre, que amb unes quantes setmanes se veneren tots els exemplars i hagueren de fer una altra edició, que ab un poch mes d'un any se torna agotar i dins l'octubre de 1907 sortí la tercera. La segona i la tercera les feu la mateixa *Ilustració Catalana* que havia feta la primera.

Encapsala les *Horacianes* la famosa *Oda a Horaci*, que té la seua història, que ni l'autor ni son gran amich i confident Dr. Rubió i Lluch ni els altres que n'han parlat, han destapada de tot, com ara anam a ferho. Conta el Dr. Rubió dins l'esmentat article que Mn. Costa se besquetjà ell totsol la seua sòlida formació; ell totsol aprengué lo llatí, l'italià, l'alemany, que, com no el practicà gayre, arribà a perdre'l casi de tot. Així m'ho confessà ell devers l'any 1910, dientme que l'esborràs d'una revista alemanya que per cara meua havia presa per que ja no la poria lletgir per haver perdut l'alemany casi de tot. Diu lo Dr. Rubió que Mn. Costa provà d'apendre lo grech. Jo no crech que s'hi fes gayre envant perque may li vaig sentir dir que lletgís cap obra grega. Afitx lo Dr. Rubió que devers l'any 1879 caygueren en mans de Mn. Costa *Odi Barbare* de Carducci i en romangué enamoradíssim i entusiasmadíssim de llur bessó poètich, ab tot i trobarles «detestables per son esperit filosòficament pagà i contrari al cristianisme», paraules mateixes de Mn. Costa. El qual dins la primavera d'aquell any compòn la seua estupenda *Oda a Horaci*, i l'envia an el Dr. Rubió, que la trobà suprema i n'envià còpia an En Menéndez Pelayo. Mn. Costa no la degué mostrar a negú, i ni la hi publicaren fins que en Menéndez Pelayo la posa dins la seua obra *Horacio en España*, 2a Edició, Madrid, 1885. —T. I. p. 313-315, precedida d'aqueixa nota: «La inspiración más alta que la musa catalana debe a Horacio, es, a no dudarlo, la siguiente oda, tan rápida y tersa de forma, y tan latina de pensamiento, obra de un joven poeta mallorquín, de los [360] más verdaderamente líricos que yo conozco de la actual generación española. No temo decir que ni en Carducci, ni en ningún otro de los neoclásicos italianos, hay una oda sáfica más pura y acicalada que esta».

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Arriba aquest tom a Mallorca, lligen els redactors de *Museo Balear,* segona època, tal *Oda* i acorden publicarlehi ab la nota precedent. Jo colaborava an el *Museo* i assistia a les reunions que celebraven els redactors, me sembla que els dimars; i un dia se'n ve En Joan Lluís Estelrich tot cremat contra En Costa perque li havia escrit prohibint terminantament que *Museo Balear* li publicàs tal poesia. Els altres redactors s'enfadaren també, calificant En Costa fins i tot de «cerril», recort perfectament la... floreta. Jo ja estava enterat p'En Costa mateix, puys ja havia comensat a tractarlo, del motiu que tenia per prohibir la publicació de tal poesia i que l'havia mogut a escriure an el mateix Menéndez Pelayo queixantse de que la hi hagués publicada, allà on ell l'havia esqueixada i feta benes, d'empegueit d'haverla escrita. Jo el vaig defensar així com poguí davant els redactors del *Museo,* que rebrotxaren tal defensa, desistint emperò de publicar *l'Oda.* Però ¿com era que En Costa havia presa una actitut tan violenta contra tan estupenda obra seua? El Dr. Rubió se limita a dir que s'era «convertida» «en un remordiment de la seua escrupulosa inmaculada conciència, tal vegada mes per l'impuls originari d'ell, que per la poesia mateixa». El Dr. Rubió no especifica pus i afitx que En Costa vengué a calificar de «lleugeresa imperdonable» l'haver ell enviada l'*Oda* an En Menéndez Pelayo, el qual escrigué an el Dr. Rubió referintse an En Costa: «lamenté sus excesivos escrúpulos y nada más. Pero ya se irá curando de ellos en Roma». Efectivament los s'hi curà i escrigué an el Dr. Rubió desde Roma que fes favor de enviarli copia de *l'Oda* famosa, dientli: «Ja veus com Roma m'ha fet tolerant». Però ¿per que era tanta de betzèrria d'En Costa contra l'*Oda a Horaci?* Jo ho diré. Ell mateix l'any 1885 m'ho confessà tot dret: quant compongué l'*Oda*, no tenia cap noticia de les cosotes, tan sutzes, lúbriques i ferestes que el famós Gaume dins son terrible *Ver Rongeur* conta de la vida privada dels escriptors clàssichs pagans, un d'ells Horaci. Ho lletgí i se trobà que ab la seua *Oda* glorificava una vida tan sollada de vicis i de carnalidat sensa nom com fou la d'Horaci. Per això, duyt del seu fervor religiós i de la seua nímia escrupulosidat, verament inexorable, feu

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

mil bossins aquella *Oda* admirabilíssima, tot empegueit d'haverla escrita i a fi de que no en romangués rastre demunt la terra, oblidant que el Dr. Rubió en tenia una copia i que no seria gens bo de fer arrabassarlehi. —He volgut contar aquest episodi en vista de que cap dels molts de articles publicats sobre lo nostre escels poeta, ha provat d'endardellarlo, allà on ès la nata per fer veure quina casta d'ànima era Mn. Costa, escandalosament incompresa de casi tots els seus panegiristes de derrera hora. —L'exacerbació del seu esperit contra l'*Oda* per forsa s'havia d'esvehir a Roma ab l'estudi de la Teologia, del Dret Canònich i la Vista constant de la tàctica que seguiren, sempre [361] imperturbables, els Sums Pontifichs envers de les obres artístiques de tot genre, sobre tot les escrites dels clàssics grechs i llatins i de tot altre pelatge, prescindint dels vicis i pecats de llurs autors i apreciant el mèrit superior d'ells, come inefables fulguracions de Deu, Suprema Bellesa, que's complau ab comunicarse a les criatures, malgrat totes les deficiències i mancaps d'aquestes. Per això Roma esveí els escrúpols de Mn. Costa envers de l'*Oda a Horaci*, i ell hagué de confessar que la Ciutat Eterna l'«havia fet tolerant».

Arriba la primavera de 1907 i Mn. Costa se'n va ab una pelegrinació a Terra Santa, la qual per forsa li havia de sugerir un llibre, i prou que le hi sugerí, publicantlehi son gran amich En Francesc Mateu de Barcelona. Veltassí: *Visions de Palestina. Notes d'un pelegrinatge per Miquel Costa i Llobera.* Barcelona (1908). Ilustració Catalana. —175 planes de 178 x 113 mm. I tengué aquest novell volum tal acceptació que l'any vinent, 1909, n'hagueren de fer una 2a edició, a la *Ilustració Catalana* de Barcelona.

Devers aqueix temps mogueren alguns caps-verjos de ferli un monument a Pollença, i caygué tan tort a la seua notòria modèstia, que rebutjà indignat tal homenatge, i envià a dir an els que le hi anaven a promoure, que, si passaven l'obra avant, elze duria an el Tribunal. I quant devers l'any 1913 corregué la veu de que l'Ajuntament de Ciutat el volia declarar «Fill Il·lustre» escrigué an el senyor Bal·le que, si el volien fer content, ho deixassen anar, perque era inimich acorat de tals homenatges

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

en vida. Davant això en desistí el nostre Exm. Ajuntament. Era massa gran Mn. Costa i massa sobirà lo seu esperit per deixarse grumetjar ab gamba ni ab puu tan estantís i de tan discutible saborí, que, si pot assaciar cap ànima arrevellida, encara que siga de qualque *superhome*, esclau afamegat de notorietat i d'encens, resulta repulsiu a tota ànima capdal de bon de veres, encara que per modèstia no en fassa may cap crida, com no'n feu Mn. Costa, que no pretengué may esser cap *superhome*, si bé que qualque pich els que pretenien esserho, l'embarriolaren dins llurs filachs, sensa ell adonarse'n, perque per volar ben amunt ben amunt com àliga reyal p'el cel de la poesia, n'hi ha haguts redepoquíssims dins Espanya com ell. Per anar per damunt la terra, no era lo mateix. ¡Que n'hi feu de falta, quant se morí, aquell gran amich seu i meu, lo M. I. Mn. Mateu Rotger i Capllonch, al cel sien tots dos. Amèn!

An aquelles saons s'anava estenent per Catalunya i Mallorca la novella escola literària, la dels *Superhomes*, que tenen tots els poetes i prosadors que no son de la seu cassoleta, per *fracassats* y *descalificats*. Se distingeixen aqueys *superhomes* per dir les coses de una manera molt enrevisclada i ab unes pretensions de superioridat olímpica inaguantables, fins a tal punt que els simples mortals ens veym obligats a confessar que no entenem llur xelim i xelam ni el cocòrum que ens armen ab llurs poesies i proses tenebroses i sibilítiques. Un dels que no les entenia, era el mateix Mn. Costa, com le hi vaig sentir dir una mala fi de vegades, puys no se'n amagava gota [362] de dirho. L'escabotell *superhomenench* se'n venjà comensant a posarlo en entredit, no a la destapada i tot dret, sino ab tota la polissonada del mon, deixant d'anomenarlo, arreconant les seues poesies, destronantlo *de fet* de Príncep de les nostres Lletres, com le hi havia regonegut tot Mallorca i le hi havia considerat tothom aqui desde que publicà *Lo Pi de Formentor, Demunt L'Altura* i *L'Harpa*; i aquells caps-esflorats comensaren a escampar murta per un altre Príncep, que no fes tanta d'olor d'encens i de resclús de sacristia, puys fins s'atansaven a dir que les Ordes Sagrades havien aygualit el vi de l'inspiració primitiva del gran poeta. Un d'aquells pinsans descapdellava

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

tan fort contra Mn. Costa que no li deixava part sana come poeta i com escriptor esveuvat p'el seu misticisme i demble teològich, deixantse dir que li feya una compassió fora mida. Ho digué devers l'any 1918 a mon coral amich D. Guillem Reynés a Barcelona, i aquest m'ho digué a mi tot escandalisat i indignat de que un que sempre havia bravetjat d'admirador fervent de Mn. Costa, se deixàs dir tals cosotes de tan escels poeta i eminent sacerdot. Donchs bé, aqueix mateix *superhome,* ab motiu de la mort de Mn. Costa ha publicat demunt *L'Agre de la Terra* del setmanari *Sóller* un articlàs, massell d'elogis colossals de Mn. Costa, presentantse com un gran devot d'ell i dispost a deixarse xeroyar per Mn. Costa si a ma venia. Els nostres *superhomes* son així. Que elze compr qui no elze coneix!

Sí, aquella lley de *superhomes* son els reus de l'atentat comès contra Mn. Costa d'haverlo llancat ab llurs desdenys dins l'avench del desencant i del pessimisme. Reus son de tal atentat casi tots els que retreuen a cada passa *l'Escola Mallorquina* i pretenen formarla ells totsols escluintne tots els altres que no elze caben baix de llur berret. Els de tal *Escola* an-e qui ens referim, no son mes que uns *missatgets de manament* dels elets que formen dins la *Lliga Regionalista* cert *cenacle literari que* ha acabat per ferse amo de les mel·les de l'*Institut* d'*Estudis Catalans,* la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona i dins la mateixa Mancomunidat, atansantse a donar per *fracassats* escriptors tan eminents com Mn. Collell, Na Víctor Català, Mn. Jacinto Verdaguer. Els qui feren un tal, no ès gens estrany que amparassen el complot contra Mn. Costa. I iprou que ell se'n temé i se'n sentí d'allò mes, tan prima com tenia la pell de part dedins, encara que ho dissimulàs i s'ho tengués ensofronyat. No era com jo, que, fora del cas de forsa major, m'ho trech adefora estampantho an el mes pintat. Que Mn. Costa se sentí fondament de la preterició de que el feyen víctima aquell ramat de belitres, devers Mallorca i Catalunya, ho sabem tots els qui el tractàvem ab alguna intimitat; i el *Mestre En Gay Saber,* En Franquesa i Gomis dins l'article necrològich que dedica a la seua memòria demunt *Catalana* (31 d'octubre, p. 465-474) fins arriba a dir: «En sos

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

derrers anys (Mn Costa) s'havia allunyat mes i mes del conreu de les Lletres. I en la intimidat se condolia, no pas per ell, sino per lo que això significava, del poch cas que feya de la seua obra l'actual jovenalla, i [363] de lo poch agrahit que resultava son treball de sempre». El fet ès que ab el volum *Visions de la Palestina* de l'any 1909 se tanca la sèrie de les seues publicacions, i que no surtiren pus llibres d'ell mes que dos primetxols de *Sermons* que Lo *Foment de Pietat Catalana* arribà a arrabassarli l'any 1916 i l'any 1918. Ventassí les portades: *Sermons panegirichs* (12 tot en gros) *per Mossen Miquel Costa i Llobera.* Biblioteca Foment de Pietat Catalana. Editorial Ibèrica. Passeig de Gracia, 62 Barcelona. 1916: —146 planes de 223 x 141 mm. —*Mn. Miquel Costa i Llobera, Pre. Novenari de la Puríssima. Sermons dogmàtic-morals sabre el Misteri de la Inmaculada Concepció de la Mare de Deu.* Foment de Pietat Catalana. Barcelona. 1918. —98 planes de 225 x 140 mm. —Devers el juny de 1912 el ginyàrem a fer per aquest BOLLETÍ les notes de crítica literària dels llibres que rebíem per que en diguéssem qualque cosa, i n'arribà a fer cinquanta una, que publicà el BOLLETÍ entre agost de 1912 i desembre de 1913. Coneguérem que allò li venia de revés-pel i no li enviàrem pus llibres per ferne la nota. Devers aquelles saons anava tan poch d'escriure i publicar res, que, haventme comanat lo Doctor Rubió i Lluch que li digués de part seua que allò que feya de no escriure, no poria anar; i que, si no estava per fer poesies, que escrigués prosa, ell que en sabia com pochs n'hi haja haguts, —donchs quant le hi diguí, me contestà tot remolest que no tenia res que dir ni que escriure, donantme a entendre que no volia que li digués res pus de tal endiumenjat.

Quant se fundà la *Secció Filològica i d'Espansió de la Llengua* de *l'Institut d'Estudis Catalans*, que me'n feren *President Vitalici,* proposí a l'*Institut* de comanar a Mn. Costa que fes una traducció catalana del gran poeta cristià Prudenci, un del mes grans poetes que haja tenguts la llengua llatina, i a Mn. Riber que fes altre tant ab l'*Eneida* de Virgili, l'*Institut* acceptà ab entusiasme l'idea i me comanà que jo ho comunicàs a Mn. Costa i a Mn. Riber. Los ho comuniquí, i tot dos posaren fil a l'agulla.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Mn Riber no parà fins que tengué llesta la comanda; ara Mn. Costa, la comensà així mateix però aviat ho deixà córrer, deixantse dur del seu pessimisme i desencant que he dit, que li causava la conducta de la jove escola poètica de Catalunya i Mallorca que li havien pegada batcollada ab capa d'amistat i d'admiració fingida. Fa cosa d'un any que me digué que s'era tornat posar a la versió catalana de Prudenci, i devers febrer d'enguany fins me digué que havia enviat l'original a l'estamper Oliva de Vilanova i Geltrú que li volia fer l'edició.

La seua fama de poeta escels i de prosador eximi s'estengué de bona hora per tota Espanya, i les Reyals Acadèmies de l'Història i de la Llengua el feren *Membre Corresponent,* com le hi havia fet ja abans l'Acadèmia de *Bones Lletres* de Barcelona.

L'*Institut d'Estudis Catalans* no tengué a be ferlo res mes que *Membre Corresponent* devers el maig de 1918, quant els qui hi fan truchs i baldufes, ja tenien resolt treure'm a cosses a mi. Fins llavò no se recordaren d'honrar Mn. Costa. El concepte que tals estornells [364] li mereixien, era tan poch afalagador que quant dins el setembre de 1917 li consultí què havia de fer davant l'endemesa que els de l'*Institut* me preparaven, me digué que els enviàs allà on no hi plou, me fes trons d'ells i no volgués sebre pus a on estaven girats.

Ja fou una llàstima grossa ja aquest pessimisme que entrà a Mn. Costa, degut a la conducta que seguiren ab ell els estornells de *l'Escola Mallorquina* i llurs confrares de Barcelona! ¡Que n'hauria poguts compondre de molts de llibres en prosa i en vers, sens dupte de mèrit escepcional desde l'any 1910 fins el dia de la seua mort! ¡Que n'hauria pogudes escriure de coses interessantíssimes, tantes com en sabia, de filosofia, de teologia, d'història, d'arqueologia, de critica literària, de llengua catalana! ¿Qui ho dupta que, si ell hagués volgut, s'hauria pogut fer un gran filòlech i el primer redactor del nostre *Diccionari Català-Valencià-Balear*? Tots els que el tractàrem íntimament ho llamentam ab tota la nostra ànima que se'n haja duytes a l'altre mon l'esglayadora partida de coses que sabia en tots els rams de ciència, lletres i art que

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

acap d'apuntar, i que no arribà a consignar may en llibres ni demunt revistes, que serien ara un riquíssim tresor.

Es una mostra de lo que envers d'això hem perdut, la magistral conferència que ens donà enguany per impugnes meues an el Museu Arqueològich Diocesà sobre el Dante ab motiu del sisè centenari de la mort de l'estupend poeta florentí. ¡Que n'hauria pogudes donar de moltes de conferències d'altres grans poetes i escriptors i d'altres mil temes tant científichs, com literaris, com artístichs, i que serien estades conferències tan notables i tan enlayrades com la del Dante! ¡Maleit el pessimisme que afonà l'alt Esperit de Mn. Costa dins l'abisme del desencant i de l'avorriment que li ocasionà la poca alatxa de l'aludida escola literària, la dels *Superhomes,* que dins el sementer de les lletres catalanes han fet, fan i faran mes mal que l'oruga, si Deu no hi alsa la ma. ¡Animetes santes, que la hi als! Amèn!

Sí, Mn. Costa no era just un gran poeta; era també un prosador com pochs n'ha tenguts la llengua catalana. Era un home que sabia moltíssimes de coses, no a mitges, si no ben a fondo, i que no sols les sabia, si no que era pàtrich de dirles admirabilíssimament. Lo que hi ha, que era molt mes gros come poeta que come prosador. Come poeta no tenia companyó, sobre tot conte poeta lírich. Come lírich no li arribaven ni Mn. Verdaguer ni En Maragall ni En Mistral. Mn. Verdaguer i En Mistral eren mes èpichs. Dels altres poetes de la Llengua d'oc (Mitdia de França i dominis de la Llengua Catalana) cap se pot posar an el seu costat, cap li arriba ni a la cinta. Lo mateix hem de dir dels poetes castellans del seu temps, si treym En Zorrilla. Si En Gabriel i Galàn hagués viscut mes, s'hi seria fet molt aprop.

En carta que l'egregi *Cronista de les Vascongadas,* D. Carmel Echegaray m'escrigué dia 8 del corrent (novembre), planyentse coralment de la mort de Mn. Costa, conta lo següent: «Una de las últimas veces que hablé con el gran maestro Menéndez Pelayo, le [365] pregunté quién era a su juicio el primero entre los poetas españoles que a la sazón vivían, y me contestó sin vacilar: *Costa y Llobera».* Donchs a un poeta tan

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

escepcionalment gran i gloriós i que el mateix Menéndez Pelayo el proclamava el Primer d'Espanya, els garameus de l'anomenada *Escola Mallorquina* no el volgueren regonèixer may come Príncep de les Lletres Mallorquines, proclamantn'hi un altre, i a ell, a Mn. Costa, just arribaren a regoneixerlehi ara quant fonch mort, i així ens resultaren.... *dos Prínceps.* ¡Habilidats superhomonenques!

Ocorreguda dia 16 d'octubre la mort de tan inefable poeta i prosador, tots els diaris i periòdichs de Mallorca i de Catalunya i qualcún d'altres bandes romperen ab articles i mes articles en alabansa del gloriós mort; però si un elze llitx d'assegut i d'aprop, casi tots fan sò de buyt i denoten que els qui els han escrits, no han lletgides ni d'un bon tros la major part de les poesies de Mn. Costa, ni tenen fins i tot els seus llibres, i per això en donen moltes de clarícies inexactes. Fins i tot hi ha haguda qualque publicació oficial que ha suposat impresos a Mallorca una partida de volums estampats i editats a Barcelona, lo qual ab bona veritat fa pena a tots els que ens gloriam de devots i fervents de Mn. Costa, no per esperit de cassoleta ni de *cenacle literari,* sino per lo que era Mn. Costa en sí, el primer poeta de tota Espanya, el primer lírich que may hagen vist ni tengut les terres de llengua d'oc, les terres de Llengua Catalana, i que en totes aqueixes terres per trobarli consemblants, hi ha que apellar a Mn. Jacinto Verdaguer i an En Frederic Mistral. Els altres son nanells devora ell.

Ara veurem qui envestirà la tasca d'escriure la *Vida de Mn. Costa*, que totes les terres de llengua catalana li deuen. Que Deu toch el cor an el cridat del cel per tan patriòtica tasca i que se'n puga desfer tal com pertoca.

I ara ens cal cloure aquesta nota necrològica fent constar que Mn. Costa passà d'aqueix mon a l'altre dia 16 d'octubre, predicant a l'església del monestir de Monges Tereses de la Ciutat de Mallorca un sermó del terç centenari de la Canonisació de Santa Teresa, quant feya devers un quart que predicava. An el moment de dir que la gran Doctora d'Àvila caygué de genollons davant el Bon Jesús, ell també hi caygué dins la

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

trona, i l'hagueren de devallar ja mort, depositantlo breus moments dins la sacristia i després el se'n dugueren a ca-seua.

¡Quina mort mes gloriosa! ¡digna de la seua vida, plena de llum, de veritat, de virtut, de bons exemples!

Al cel lo vegem tots plegats. Amèn.

M. I. Mn. D. Martí Llobera i Solivelles (365-366)

Nat a Pollença l'any 1858, fa sos estudis an el Seminari Conciliat de Mallorca. S'ordena de prevere l'any 1881. Uns quants anys ès Vicari de Campanet. Passa mes envant a Vicari de *La Sanch* i [366] Hospital Provincial. L'any 1891 se gradua de Doctor en Teologia an el Seminari Central de València. Fet Bisbe de Mallorca lo Reverendíssim Dr. Mn. Pere Joan Campins, anomena Mn. Llobera Majordom seu. Entra a Canonge de la Seu l'any 1900. El fan del Concell d'Administració Temporal del Seminari any 1901 i Vice-President del Tribunal de Contes Diocesà. L'any 1905 entra a la junta de Beneficència Provincial; i S. M. l'Alt N'Alfons XIII, Rey d'Espanya, l'anomena Dignidat de Mestrescola de la Seu l'any 1917. Era un home lo que se diu d'empresa i d'una voluntat molt forta, resultant una notabilidat per organisar pelegrinacions a Lourdes, a Roma, a la Terra Santa. Totes les que ell organisava i dirigí foren una meravella d'orde i de previsió. An això se degué que, quant se formà la *Junta Nacional de Pelegrinacions,* estesa per tota Espanya, anomenassen Mn. Llobera Delegat per la Diòcesi de Mallorca i come tal Membre d'aquella junta, i bon servey que hi feu.

An els pochs anys d'esser Canonge, el feren Depositari de l'Il·lm. Capítol i ho fonch fins a la mort ab gran profit de la Seu. La magnífica i sàbia reforma del Chor i Presbiteri de la Seu, que el Rdm. Bisbe Campins emprengué i va dur tan envant, fonch possible economicament gràcies a la estraordinària habilidat rentística de Mn. Llobera i a l'amor i entusiasme fora mida que sentia per l'esplendor i la magnificència de la Seu, acabant

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

per pagar casi tot el cost de la meravellosa trona de l'epístola de la Basílica Mallorquina, inaugurada el dia de Tots Sants d'enguany, progecte genialíssim del colossal arquitecte català D. Antoni Gaudí.

Lo seu entusiasme per les pelegrinacions el dugué a compondre i publicar una preciosa *Guia de Terra Santa.* Ventassí la portada: *Terra Santa. Constantinopla, Atenes. Roma. —Notes d'un pelegrí, Mn. Martí Llobera y Solivelles, Canonge de la Seu de Mallorca. Amb Llecencia. —* Palma de Mallorca. Establiment Tipogràfich d'En Calatayud y Pizà. Any 1906. 272 planes de 198 x 135 mm ab moltíssims de gravats. Aquest llibre ofereix un nou aspecte de l'actividat de Mn. Llobera, d'allò mes interessant i que demostra que tenia dots d'escriptor gens vulgars i que, si ell hagués seguit cultivantles, li hauria conquistat un lloch distingit entre els literats.

Mn. Llobera se demostrà sempre amich de l'*Obra del Diccionari* i fou suscriptor del BOLLETÍ desde lo primer nombre.

Fa devers deu anys que tengué un atach d'apoplegia. Se'n escapà venturosament, però feya alguns anys que se sentia cosa, fins que dia cinch del mes corrent (novembre) li pega cop en sech i ab unes quantes hores el se'n dugué a l'eternidat. Deu lo tenga en la seua santa Glòria i a nosaltres en esser l'hora. Amèn.

D. Benet Pons i Fàbregues (366-368)

Nat à la Ciutat de Mallorca dia 10 de desembre de 1853. Fet el batxiller a Maó i a Mallorca, la carrera de Lleys a l'Universidat de Saragossa, i obtengut el Grau de Arxiver Bibliotecari a l'Universidat [367] Central, an els 15 anys dirigí el periòdich *Eco de la Juventut* l'any 1869; l'any 1880 *El Comercio,* l'any 1883 *La Autonomia,* l'any 1890 *Las Baleares,* l'any 1896 *El Liberal Palmesano*, l'any 1910 *El Ideal.* L'any 1896 el fan *Arxiver Municipal* de Ciutat, l'any 1896 *Cronista de la Ciutat i Reyne de Mallorca,* l'any 1909 Secretari de l'Ajuntament de la mateixa Ciutat.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

Les Reyals Acadèmies de l'Història i de Belles Arts de Sant Fernando l'anomenaren *soci Corresponent*; fou acadèmich de la Provincial de Belles Arts de Mallorca i de l'Arqueològica de Tarragona. Publicà un bell esplet de llibres. Vetassí els títols que duen: *Corografía Española* Palma de Mallorca. 1880. (Just se publicaren 33 mapes, sensa text) —*Polémica entre la Ciudad y el Sindicato de Riegos sobre la administración y propiedad de las aguas de la Fuente de la Villa.* —Palma de Mallorca, 1894. 294 planes en 8.u —*Catálogo de los cuadros y objetos artísticos o arqueològicos que se custodian en las Casas Consistoriales de Palma de Mallorca.* 1895. —186 planes en 8.u —*Dictamen sobre distribución de los retratos de los Varones Ilustres de Mallorca en el Consistorio. —Palma,* 1895. 60 planes en 8.u —*Mallorca artística, arqueológica, monumental* (Hi ha dues edicions: una de 1892 i l'altra de 1904, a Barcelona, Hi ha ademés un traducció francesa de Mr. Antoine Wait, de 1899). *Mapa mural de Mallorca.* (Le hi premiaren en l'Esposició Nacional de Bilbao), 1899. —*Guia de Administración Municipal de Palma, Capital de Baleares.* —Palma, 1902 (Hi ha dotze edicions) —*Juan Oliver (Maneu), Vicente Juan (Ribes), Varones Ilustres de Mallorca.* Palma, 1906. 63 planes en 4.t —*La Bandera de la Ciudad de Mallorca*. Palma, 1907. —91 planes en 4.t —*Catàlogo del Archivo de la Ciudad de Palma*, Palma, 1907. —T. I. 560 planes en 4.t —*Ba·b·al Kofol (Puerta de Santa Margarita)* [hi colaboraren lo M. I. Mn. Josep Miralles i Sbert, Canonge-Arxiver, i l'Exm. Sr. Marqués de Vivot (D. Joan Miquel Sureda)] —*Los Capuchinos. Fundación de esta Orden en Mallorca. Sus Monasterios. Propiedad de sus edificios.* —Palma, 1910. 174 planes en 4.t —*Ramón Lull, Apóstol del Amor.* —Palma, 1915. 25 planes en 8.u —*El Museo de Raixa. Gestiones realizadas para lograr su conservación en Mallorca,* Palma, 1918. 59 planes en 8.u Totes aqueixes obres son en castellà.

En català de Mallorca publicà aqueixes altres: *Colección de Documentos referentes al Reino de Mallorca. Códice Lagostera. Códice Çagarriga.* —Palma, 1898. 268 planes de 255 x 175 mm. —*La Carta de Franquesa del Rei en Jaume I constituint el Reyne de Mallorca* —Palma,

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

1917. 47 planes en 8.u —*El Dret Foral i l'Autonomia de Mallorca.* —Palma, 1919. 31 plana.

De mes a mes, publicà En Pons i Fàbregues enfilalls d'articles i opuscles de política, arqueologia, història local i poesies, demostrant la seua fecunda multiplicidat de dots literàries, científiques i artístiques, arribant fins i tot a esculpir qualques estàtues ben apreciables, sobre tot una de la Mare de Deu. Sos estudis preferents foren l'història balear, que il·lustrà singularment envers d'alguns [368] punts. Com arxiuer i paleograf prestà especials serveys a l'història interna de la llengua catalana de Mallorca ab la publicació dels codis *Llagostera i Çagarriga,* no alteranthi l'ortografia, reproduint fidelíssimament la d'aquells codis sensa pretenir *sistematisarla,* puys tal *sistematisació* ès absolutament anticientífica, per mes que encara la mantenguen i la practiquin certs *superhomes* de la tan esveuvada com petulant *Escola Mallorquina,* per lo qual les donà devers l'any 1908 una bona pentinada la autorisadíssima revista crítica de Dresden (Saxònia-Alemania) *Kritischer Jahresbericht über die Fortschrifte der romanischen Philologie* del egregi Professor Carles Vollmöller, que feu espressius elogis d'En Pons i Fàbregues precissament per haver publicats aquells dos codis sensa tramudarlos gens gens l'ortografia, gràcies a lo qual resulten pesses d'estudi ben escayents i avengudes p'els sabis que se dediquen a l'escorcoll i endardellament de la fonètica històrica de les llengues romàniques. Així En Pons i Fàbregues feu quedar be la ciència paleogràfica mallorquina davant la crítica mundial, davant la qual tan trist paper representen aquells infladíssims *superhomes.* Tenim a la disposició del públich el nombre de tal revista alemanya que donà tan bon encals an els aludits estornells, fent ensems justícia a l'amich Pons i Fàbregues, que ploram mort desde el dia 24 de febrer d'enguany, el qual, després de llarga i cruixidora malaltia, confortat ab los Sants Sagraments, passà d'aquesta vida come bon cristià. La llum perpetual lluesca per ell eternament. Amèn.

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.

¡Mn. Bonaventura Barceló! ¡Mn. Antoni Deyà! ¡Mn. Gayetà Puerto! ¡Rt. P. Jaume Nonell! ¡Mn. Costa i Llobera! ¡Mn. Martí Llobera i Solivelles! ¡D. Benet Pons i Fàbregues! Quina partida d'amichs, passats d'aquest mon a l'altre ab un poch mes d'un any!

¡Que el Bon Jesús els haja trobats tots en estament de gràcia! ¡I si estàn entretenguts en les penes del purgatori ¡que los trega i els admeta a l'etern descans de la Santa Glòria! i doni a les respectives famílies molts d'anys de vida per purgar per ells i el conort i conformansa que tant i tant necessiten par soportar un cop tan terrible com ès sempre la pèrdua d'uns homes tan dignes i preclars com eren aquells per diferents conceptes.

Al cel los vegem tots plegats. Amèn.

CRIDA (368)

Se fa a sebre:

1r Que s'acaba ab aquest nombre el tom XII del BOLLETÍ. Deu vulla que poguem fer sortir tots els que seran mester per acabar de tot lo *Diccionari Català-Valencià-Balear.* Amèn!

2n Els qui vullen seguir rebent lo BOLLETÍ, que s'afanyin a pagar tots els anys que deuen. De lo contrari ja no rebràn lo nombre del vinent gener.

¡Fora son, gent adormissada!

© Maria-Pilar Perea per l'edició, 2011.